

**TÜRKİYE'DE KÜRT SORUNUNU ÇÖZÜM SÜRECİNDE ALGININ
YENİDEN İNŞASI**

Nurettin AYDIN

**DOKTORA TEZİ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN 2014

Nurettin AYDIN tarafından hazırlanan “ Türkiye’de Kürt Sorununu Çözüm Sürecinde Algının Yeniden İnşası” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman:Prof. Dr. Tevfik ERDEM

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

.....

Başkan :Prof. Dr. Suna BAŞAK

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

.....

Üye : Doç. Dr. Hamit Emrah BERİŞ

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Özge ÇELİK RUSSELL

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mezher YÜKSEL

Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Kırıkkale Üniversitesi

.....

Tez Savunma Tarihi: 17/06/2014

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Hikmet KAVRUK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,
bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Nurettin AYDIN
17.06.2014

Türkiye’de Kürt Sorununu Çözüm Sürecinde Algının Yeniden İnşası
(Doktora Tezi)

Nurettin AYDIN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2014

ÖZET

Kürt sorunu Türkiye’nin bir numaralı sorunudur. Cumhuriyetin kuruluşundan başlayan ve son otuz yılda 40-50 bin can kaybına, faili meçhullere, yüzbinlerce mahkûmiyete, binlerce yerleşim yerinin boşaltılmasına, milyonlarca insanın yerinden edilmesine, 1,5 trilyon dolar gibi devasa bir ekonomik kayba neden olmuştur. Toplumun her kesiminde sorunun çözülmesine yönelik yüksek beklentiler oluşmuştur. Otuz yıl içinde güvenlikçi yaklaşımla en sert yöntemler denenmiş ve çözüme yaklaşmak bir yana sorun git gide büyümüş, toplumun daha geniş kesimlerine yayılmış ve çözülmemesi halinde ülkenin bölünmesiyle sonuçlanabilecek bir güzergâhta ilerlediği işaretlerini vermektedir. Otuz yıllık düşük yoğunluklu savaşın yarattığı mağduriyetler ve toplumsal olgu, olay ve aktörlerin etkisiyle toplumda sorunla ilgili keskin algılar oluşmuştur. Bu algıların inşa sürecine bakıldığında, insanın doksan yıllık bir süreci kapsadığı görülmüştür. 1993’ten itibaren diyalog ve uzlaşma yoluyla çözüme yönelik, tarafların karşılıklı girişimleri olmasına rağmen, toplumsal algıların oluşturduğu direncin boyutu çözüm girişimlerini akamete uğratmıştır. Bu tezin amacı Kürt sorununun çözümünü zorlaştıran bu algıların toplumsal arkaplan analizini yaparak anlaşılmasını ve çözüm için yönetilebilir hale getirmesini sağlamaktır. Bu amaçla öncelikle algıların niteliğinin anlaşılmasını sağlayacak fenomenolojik kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Birinci bölümde, en belirgin beş boyutuyla Kürt sorununun aslında ne olduğu, fakat algıda nasıl farklılaştığı tespit edildi. İkinci bölümde, sorunun algısının toplumsal inşasının tarihsel arkaplan analizi yapıldı. Bunun için başat olgu, olay ve aktörlerin algı inşasındaki etkileri hem literatürden kuramsal destek, hem ikincil kaynakların desteği, hem de bu çalışmaya özel yapılmış saha çalışmasından elde edilen algı fotoğrafları kullanıldı. Üçüncü bölümde 1993’ten bu yana girişilen çözüm çabaları hatırlatılarak, toplumsal algının çözüm girişimlerini nasıl akamete uğrattığı sergilendi. Ardından, Türkiye’de Kürt sorununun çözümü yönünde toplumsal desteği sağlamak adına, algının yeniden inşası için, mevcuttaki imkânlar ile kullanılabilecek bazı sosyal algı inşa araçları tanıtılmıştır.

Bilim Kodu	1116
Anahtar Kelimeler	Kürt Sorunu, Çözüm Süreci, Algı İnşası, Algı Analizi, Algı Yönetimi
Sayfa Adedi	299
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Tefvik ERDEM

The Rebuilding of Perception in the Resolution Process for the Kurdish Question in
Turkey

(Ph. D. Thesis)

Nurettin AYDIN

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

June2014

ABSTRACT

The Kurdish Question is Turkey's number one issue. It started with the foundation of the Republic of Turkey and has claimed the lives of 40-50 thousand people. It has further caused many unsolved murders, imprisonment of hundreds of thousands of people, eviction of thousands of settlers, relocation of millions of people and a colossal financial loss around 1.5 trillion dollars for the last thirty years. The entirety of society has had very high expectations for the resolution of the problem. Harsh methods were imposed within the last thirty years viewing the problem merely as a security matter. However, these methods not only failed to resolve the problem but also amplified it. The problem gradually spread out to the larger parts of society. It seems that it proceeds in a direction that may result in the secession of the state unless the problem is resolved. Strong perceptions have formed in society regarding the issue as a result of the unjust treatments during the thirty years of low intensity war and due to the social facts, events and actors. When we look at the building process of these perceptions, it is seen that they have been built throughout ninety years. Although there have been some mutual attempts to resolve the problem through dialogues and reconciliation since 1993, these attempts have failed due to the extent of the resistance formed by social perceptions. The objective of this study is to analyze the background of the social perceptions that complicate the resolution of the Kurdish Question and to transform it to a manageable level for resolution. For this purpose, first of all a phenomenological theoretical framework was formed to provide comprehension of the nature of these perceptions. The first section determines what the Kurdish Question really is with its most significant five dimensions and how it differs in perception. The second section analyzes a historical background of the building of the social perception on the issue. For this purpose, the influence of the principal facts, events and actors in the building of perception are indicated by using the theoretical literature, the secondary sources as well as the photos on perception gathered from the field study conducted specifically for this study. The third section recalls the attempts towards the resolution of the Kurdish Question in Turkey since 1993 and demonstrates how the social perceptions have failed these attempts. Thereafter, in an attempt to provide social support towards the resolution of the Kurdish Question in Turkey, some social perception building tools that may be used with the available opportunities for the rebuilding of the perception are introduced.

Science Code 1116

Key Words Kurdish Question, Resolution Process, Building of Perception, Perception Analysis, Perception Management

Page 299

Supervisor Prof. Dr. Tevfik ERDEM

TEŞEKKÜR

Kürt sorunu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından günümüze devam eden çok boyutlu önemli bir sorundur. Özellikle Kürt sorununun çatışma boyutu, ağır sonuçlarından dolayı, son otuz yıl boyunca Türkiye'nin bir numaralı sorunu olmuştur. Toplumda sorunun çözümüne yönelik yüksek beklentilere ve geçmiş yönetimlerin de bazı girişimlerine rağmen çözüm sağlanamamıştır. AK Parti Hükümeti'nin girişimlerinin sonuncusu olan "Çözüm Süreci" ilk defa geniş kesimlerde çözüme yönelik büyük bir umut yeşertmiştir. Süreç henüz başında olsa dahi, en azından bir buçuk yılı aşkındır bu sorundan dolayı bir can kaybı yaşanmamıştır ve bu bile başlı başına eşsiz bir kazanımdır. Bu tür süreçlerde toplumsal desteğin sağlanması, halkın algılarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle algının ele alınması önemlidir.

Türkiye'de Kürt sorununu devletin güvenlikçi perspektifinin dışında bir bakışla ele almak hala bazı riskleri içermektedir. Bu nedenle bu çalışmanın başından sonuna kadar, Tez Danışmanım Prof. Dr. Tefik ERDEM'in inanılmaz anlayışı, öğretici yönlendirmeleri ve desteğinin önemi tartışmasızdır. Ayrıca eşim Aysel Ç. AYDIN'ın tahammül ve yardımı çalışmamı kolaylaştırmıştır. Kendilerine katkıları için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET...	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	vi
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	vii
1. GİRİŞ: KAVRAM, KURAM VE YÖNTEM	1
2. ALGIDA KÜRT SORUNU	37
2.1. Algının Objesi (Çalı): Kürt Sorunu Nedir?.....	37
2.1.1. Kimlik Sorunu Olarak Kürt Sorunu	38
2.1.2. Etnik Milliyetçilik Olarak Kürt Sorunu.....	42
2.1.3. Eşitsizlik Sorunu Olarak Kürt Sorunu.....	49
2.1.4. Demokrasi Sorunu Olarak Kürt Sorunu.....	55
2.1.5. Çatışma Alanı Olarak Kürt Sorunu	58
2.2. Objenin Algısı (Ayı): Kürt Sorununun Algısı.....	60
2.2.1. Devletin Kürt ve Kürt Sorunu Algısı.....	62
2.2.2. Halkın Kürt ve Kürt Sorunu Algısı	68
3. KÜRT VE KÜRT SORUNU ALGISININ TOPLUMSAL İNŞASI.....	85
3.1. Algının Referans Bilgisi Olarak Kürtlerin Cumhuriyet Öncesi Hafızaları ...	85
3.1.1. Algı Objesi Olarak Cumhuriyet Öncesi Hafıza	86
3.1.2. Algıda Cumhuriyet Öncesi Hafıza	90
3.2. Ulus Devlet İle Kimlik İnşası	92
3.2.1. Algının Objesi Olarak Ulus Devlet ve Kimlik İnşası.....	93
3.2.2. Algıda Ulus Devlet ve Kimlik İnşası.....	98
3.3. Diğer Ülkelerdeki Kürtlerin Kimlik Talepleri ve Komsularla İlişkiler	102
3.3.1. Algının Objesi Olarak Diğer Ülkelerdeki Kürtlerin Kimlik Talepleri.....	103
3.3.2. Algıda Diğer Ülkelerdeki Kürtlerin Kimlik Talepleri	110
3.4. Eşitsizlik.....	114
3.4.1. Algının Objesi Olarak Eşitsizlik.....	115
3.4.2. Algıda Eşitsizlik	116
3.5. Siyasi Katılımın Engellenmesi	120
3.5.1. Algının Objesi Olarak Siyasi Katılımın Engellenmesi	120
3.5.2. Algıda Siyasi Katılımın Engellenmesi.....	128
3.6. Anadil Yasakları.....	131
3.6.1. Algının Objesi Olarak Anadil Yasakları	132
3.6.2. Algıda Anadil Yasakları.....	136
3.7. Kürt Siyasi Hareketinin Algıdaki Belirleyiciliği.....	140
3.7.1. Algının Objesi Olarak Kürt Siyasi Hareketi.....	142
3.7.2. Algıda Kürt Siyasi Hareketi	153
3.8. Korkular ve Güvensizlik	163
3.8.1. Algının Objesi Olarak Korkular ve Güvensizlik	163
3.8.2. Algıda Korkular ve Güvensizlik.....	166
3.9. Cenazeler	173
3.9.1. Algının Objesi Olarak Cenazeler	174
3.9.2. Algıda Cenazeler	175
3.10. Köy Boşaltılmaları ve Zorunlu Göç	184
3.10.1. Algının Objesi Olarak Köy Boşaltılmaları ve Zorunlu Göç	184
3.10.2. Algıda Köy Boşaltılmaları ve Zorunlu Göç.....	185
3.11. Yargı.....	189

3.11.1.	Algının Objesi Olarak Yargı.....	190
3.11.2.	Algıda Yargı	193
3.12.	Medya.....	196
3.12.1.	Haber Sunuş Dili.....	200
3.12.2.	Diziler ve Filmlerdeki Dil	202
3.12.3.	Yorumcu ve Uzmanların Dili.....	203
3.13.	Eğitim	204
4.	ÇÖZÜM SÜRECİNDE ALGININ YENİDEN İNŞASI	207
4.1.	Çözüm Girişimleri	207
4.1.1.	1993-1999 Dönemi.....	207
4.1.2.	1999-2009 Dönemi.....	211
4.1.3.	2009-2013 Dönemi.....	213
4.2.	Algının Yeniden İnşası	238
4.2.1.	Algının Yeniden İnşasında Referans Bilgi.....	241
4.2.2.	Algının Yeniden İnşasında Rasyonel Tercih	243
4.2.3.	Algının Yeniden İnşasında İknanın Bir Yolu.....	243
4.2.4.	Algının Yeniden İnşasında Demokratik Anayasal Zemin	244
4.2.5.	Algının Yeniden İnşasında Ortak Tarihin Gücü	245
4.2.6.	Algının Yeniden İnşasında Eğitimin Gücü.....	246
4.2.7.	Algının Yeniden İnşasında Medyanın Gücü	247
4.2.8.	Algının Yeniden İnşasında Sporun Gücü	251
4.2.9.	Algının Yeniden İnşasında Sanatın Gücü	251
4.2.10.	Algının Yeniden İnşasında Kardeşlik Ödülleri.....	252
4.2.11.	Algının Yeniden İnşasında Akrabalık ve Dostlukların Gücü.....	252
4.2.12.	Algının Yeniden İnşasında “Kardeş Aile”	253
4.2.13.	Algının Yeniden İnşasında “Kan Kardeşliği”	254
5.	SONUÇ	257
	KAYNAKÇA	271
	EKLER	285
	EK-1: Standart Soru Formu	286
	ÖZGEÇMİŞ	287

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
ARGK	Artêşea Rızgariya Gelé Kurdistan (Kürdistan Özgürlük Ordusu)
ARMHC	Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
BETAM	Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi
BİLGESAM	Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi
BM	Birleşmiş Milletler
BMM	Büyük Millet Meclisi
BTC	Bakü Tiflis Ceyhan Boru Hattı
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DEHAP	Demokratik Halk Partisi
DEP	Demokrasi ve Eşitlik Partisi
DGM	Devlet Güvenlik Mahkemesi
DP	Demokrat Parti
DTP	Demokratik Toplum Partisi
ERNK	Eniya Rızgariya Netewea Kurdistan (Kürdistan Halk Kurtuluş Cephesi)
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
HADEP	Halkın Demokrasi Partisi
HEP	Halkın Emek Partisi
HRK	Hézên Rızgariya Kurdistan (Kürdistan Silahlı Kuvvetleri)
JİTEM	Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele
KADEP	Katılıcı Demokrasi Partisi
KCK	(Kürdistan Topluluklar Birliği)
KDP	Kürdistan Demokrat Partisi
KONDA	Konda Araştırma ve Danışmanlık
KYB	Kürdistan Yurtseverler Birliği
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
OHAL	Olağanüstü Hal Bölgesi
ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
ÖZDEP	Özgürlük ve Demokrasi Partisi
PJAK	Kürdistan Özgür Yaşam Partisi (İran)
PKK	Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistan)
PSK	Kürdistan Sosyalist Partisi
PYD	Demokratik Birlik Partisi (Suriye)
SETA	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TESEV	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Fonu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1: 2006-2012 Türkiye ve Güneydoğu Anadolu Kişi Başı Gelir	49
Çizelge 2.2: 2006-2012 Türkiye ve Güneydoğu Anadolu İşsizlik ve İstihdam Verileri	50
Çizelge 2.3: Bölgelere Göre 2011 Yılı Yeşil Kart Dağılımı.....	52
Çizelge 2.4: Yeşil Kart ve Kürt Nüfus	52
Çizelge 2.5: Algı Fotoğraf Örnekleri	61
Çizelge 2.6: Cadeceus-Devletin Kürt Sorunu Algısı	68
Çizelge 2.7: Cadeceus-Türklerin Kürt algısı	78
Çizelge 2.8: Cadeceus-Kürtlerin Kürt sorunu algısı	83
Çizelge 3.1: Cadeceus- Kürtlerin Cumhuriyet Öncesi Hafızaları.....	92
Çizelge 3.2: Cadeceus-Ulus-devlet ve Kimlik İnşası	102
Çizelge 3.3: Cadeceus- Devletin Diğer Ülkelerdeki Kürtlere Yaklaşımı	113
Çizelge 3.4: Cadeceus-Eşitsizlik.....	119
Çizelge 3.5: Cadeceus-Siyasal Katılımın Engellenmesi	130
Çizelge 3.6: Cadeceus- Anadil Yasakları	140
Çizelge 3.7: Cadeceus- Kürt Siyasal Hareketi	162
Çizelge 3.8: Cadeceus- Korkular ve Güvensizlik	172
Çizelge 3.9: Cadeceus- Cenazeler.....	183
Çizelge 3.10: Cadeceus-Köy Boşaltmaları ve Zorunlu Göç	189
Çizelge 3.11: Cadeceus- Yargı	195
Çizelge 3.12: Cadeceus-Final	206

1. GİRİŞ: KAVRAM, KURAM VE YÖNTEM

Kavramsal Arkaplan

Kürt sorunu Türkiye’de son yıllarda en çok tartışılan ve araştırılan konulardan biridir. Tartışmalar kapsamında, kimlik, etnisite, azınlık, ulus ve ulus devlet gibi kavramlar etrafında bir muğlaklık olduğu göze çarpmaktadır. Başlamadan önce, bu kavram ve terimlerin bu çalışmada hangi içerikte kullanıldığını açıklığa kavuşturmak gerekli görünmektedir.

Kimlik

Sözlük anlamıyla kimliğin, “insana has olan vasıfların ve birinin belli bir kimse olmasını sağlayan şartların tamamı, hüviyet” (MEB Sözlüğü, 2000:1694) şeklinde, karşıdan/dışarıdan bir bakışla tanımlandığını görmekteyiz. Foucault, “insanın kendisine atfettiği veya kendisine atfedilen bir “deneyimler” bilme, inanma, arzulama, hissetme, davranma, eyleme veya varolma biçimleri kümesi” (2007:14) olarak içeriden, kavrayış/hissediş üzerinden betimlemektedir. İnsanın kendisine içeriden atfettiği veya kendisine dışarıdan atfedilen bir betimleme ya da her ikisi birden, bir kolektif söz konusu olmadan kimlik söz konusu olamaz. Her durumda kimlik, karşılaştırılacağı veya içine dâhil edileceği başkalarının olmasını gerektirmektedir.

Kimlik, toplumda amaçlı ilişkilerle, ancak toplum içinde ve toplumdaki geçerek oluşur ve oluşturulur. Doğan (2012)’a göre hiç kimse toplumun dışında, toplumdaki bağımsız bir kimliğe ve bireyselliğe sahip olamaz. Bireyin kimliği, diğer bireylerden geçerek olur. Castells (2008:13-14)’e göre bu oluş bir inşa sürecidir, aktörlerin kendileri için anlam kaynağıdır ve onlar tarafından bir bireyleşme sürecinde inşa edilir. Kimliklerin inşası, tarihten, coğrafyadan, biyolojiden, üretken ve üretmeye yönelik kurumlardan, kolektif hafızadan, kişisel fantezilerden, iktidar aygıtlarından ve dinsel vahiylerden malzemeler kullanır. Ama bireyler, toplumsal gruplar, toplumlar bütün bu malzemeyi, içinde buldukları toplumsal yapıya, uzam/zaman çerçevesinden kaynaklanan toplumsal koşullara ve kültürel projelere göre işler, bütün bu malzemenin anlamını yeniden düzenler. Düzenleme sonucunda bireyin bütün öteki bireylerden biri olarak toplumdaki yerini aldığı bireysel bir kimliğin yanı sıra ait olduğu toplumsal grup ya da grupların üyeliği ile farklı kimlikler de kazanılmaktadır.

Bir toplumsal gruba aidiyet olarak kimlik, grubun kendisini diğer gruplar arasında veya karşısındaki kavrayışında “biz” ve “onlar” veya “ötekiler” şeklinde tutumların ortaya çıkmasına sebep olur. Sosyolojide bazen “iç grup” ve “dış grup” ayrımı olarak da verilen biz ve onlar ayrımı, Bauman’a göre birbirinden ayrılmaz zıt tutumlar çiftidir. Dış grup duygusu olmaksızın iç grup duygusu olmaz. Bu kavramsal-davranışsal zıtlığın iki üyesi birbirini tamamlar ve koşullandırır; onlar bütün anlamlarını zıtlarından alırlar (2009:51-52). Grup aidiyeti bir dine, bir mezhebe, bir cemaate, bir etnisiteye, bir takım taraftarlığına, bir siyasi gruba, ulusa veya ulus-üstü bir biriliğe kadar her durumda ve boyutta görülebilir.

Grup kimliğinin ortak değerler, gelenekler, tarih, dil gibi paydalardan biri veya birkaçıyla, belirli bir kara parçasında bir irade etrafında toplandığı, ortak kurumların, hak ve ödevlerin kabul edildiği durumda milli kimlik söz konusudur. Smith (2010:24-35) milli kimliğin, zayıf da olsa belli bir anlamda bir toprak parçası üzerinde bir yasaya bağlı ortak kurumların işlediği ve kişilerin aidiyet hissi duydukları siyasi bir topluluğu gerektirdiğini vurgular. Kimliğin bu türü, bugün toplumsal düzen ve dayanışmanın meşruiyeti bakımından temel müracaat noktası haline gelmiştir.

Ulus devletlerin tarih sahnesine çıkışıyla birlikte, kendinden önceki devlet yapılanmalarından farklı olarak etnik çekirdekli ve inşa ürünü yeni bir milli kimlik gündeme gelmiştir. Etnisiteyi merkezine alan milli kimlik, biz ve ötekileri tanımlamada ve iç birliği sağlamada kolaylıklar sağlamaktadır. Ancak tek bir etnisiteden oluşan hiçbir devletin olmaması, milli kimliği içeride egemenlik mücadelesinin konusu haline getirmektedir.

Bir etnisiteyi referans alan milli kimlik inşası, içerideki diğer etnisitelerden yeterli sayıda üyesi bulunan karşıtlarının da dolaylı olarak zorunlu inşasıdır bir anlamda. Etnik bir “biz”in tamamlayıcısı olarak anlamını aldığı etnik bir “onlar/ötekiler”, kimliğin kendisini inşasıyla inşa edilmiş olur. Castells’in meşrulaştırıcı kimlik ve direniş kimliği kavramlaştırması, karşıt kimliğin, toplumun egemen kurumları tarafından dolaylı olarak tetiklendiğini ortaya koymaktadır. Bu kavramlaştırmada “meşrulaştırıcı kimlik” toplumun egemen kurumları tarafından, egemenliklerini genişletmek ve akılcılaştırmak için inşa edilir. “Direniş kimliği” ise; hâkim olanın, başat olanın mantığı tarafından değersiz görülen ve/veya damgalanan konumlarda/koşullarda bulunan aktörler tarafından geliştirilir; toplumun kurumlarına nüfuz eden ilkelerden farklı ya da onlara karşı ilkeler temelinde direniş ve ayakta kalma siperleri oluşturulur (2008:14). Bu durumda devlet içinde milli kimliğin kapsayıcılığı içinde kalanlar ile dışında kalanlar arasında yeni bir “biz” ve “öteki” grup aidiyeti ve kimlikleri oluşur. Bir farkla, kimliklerden biri resmi niteliği ile devlet

tarafından legal olarak ilan edilmiş ve devletin kurumları/kaynakları ile tahkim edilmiş, diğerleri illegal pozisyona düşmüş olur.

Foucault'a göre, kimlikler hem kişisel hem de toplumsal düzlemde ve belli dinsel, ahlaki, yasal, bilimsel, vb. temellerde olumsuz, sakıncalı ya da arzu edilmez olarak sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmanın önemli pratik sonuçları vardır. Belli bir kimliğin toplumsal düzlemde olumsuz ve dolayısıyla arzu edilmez olarak sınıflandırılması, bu kimliği tecrit, ıslah ve hatta yok etmek için oluşturulmuş pratiklere ehliyet verebilir ve bu pratiklerin gerçekleşmesi için gerekli kurumların varlığını meşrulaştırabilir (2007:14). Bu durum, asimilasyoncu politikacılar için yönetilmesi kolay, sadık, tek-tip toplum yaratmak için verimli bir zemin oluşturduğundan, sırf bu nedenden dolayı dahi tercih edilebilir.

Kimlikler bir toplumsal inşa ürünüdür ve kimliğin toplumsal inşası, her zaman iktidar ilişkilerinin damgasını vurduğu bir bağlamda gerçekleşir. Ne var ki egemen kurumlardan kaynaklanabilseler de yalnızca toplumsal aktörler onları içselleştirdiğinde, kendi anlamlarını bu içselleştirme etrafında örgütlediğinde kimlik haline gelirler (Castells, 2008:13-14). Aktörler kendilerine dayatılan kimlikleri sunulduğu hali ile içselleştirmeyebilir. Bunun bariz örneği Türkiye'de Kürtlerin bir kısmının milli kimlik olarak kendilerine dayatılan egemen Türk kimliğini içselleştirmemeleridir. Ancak çoğu durumda içine doğulan iç grubun verili haritası içinde kendisine karşı bir hoşnutsuzluk veya tehdit algısı olmadıkça, birey kimliğini sorgulama ihtiyacı duymayabilir ve kendisine sunulan özneleştirmeyi olduğu gibi kabul edebilir. Bunun da yine Türkiye'de Kürt kökenlilerden egemen Türk kimliğini içselleştirmiş olarak yeterince örneği vardır.

Son olarak kimliği Türkiye'de Kürt sorunu özelinde bir kez daha mercek altına almak istediğimizde, Oran'ın sınıflandırması yol göstericidir. Oran (2004:11-12)'a göre, kimlik üç açıdan sınıflandırılabilir: 1) Bireysel kimlik-kolektif kimlik: Bireysel kimlik, azınlığa mensup bireyin kimliğidir. Ama bireyler boşlukta yaşamazlar; bir grubun üyesi olarak yaşarlar. Grup kimliği diye de anabileceğimiz kolektif kimlik, işte bu azınlık grubunun bütün olarak kimliğidir. 2) Objektif kimlik-sübjektif kimlik: Objektif kimlik, bir insanın doğuştan getirdiği tarihsel-antropolojik kimliktir; bu nedenle gayri iradidir. Ör. Kürt ana-babadan doğan çocuğun objektif kimliği Kürt'tür. Sübjektif kimlik ise bireyin kendi tercihiyle sonradan "Ben şuyum" diyerek yaptığı özgür irade beyanıdır ve objektif kimlikten farklı olabilir. 3) Alt kimlik-üst kimlik: Alt kimlik, bireyin içinde doğduğu grubun kimliğidir ve dolayısıyla da objektif kimliğe denk düşer. Üst kimlik ise devletin vatandaşına dayattığı kimliktir. Bu anlamda, vatandaşlığa denk düşer. Bireyin objektif kimliği aynı zamanda onun alt kimliği olmakla birlikte, birey objektif kimliğini reddederek

devletin kendisine vermek istediği kimliği (üst kimliği) kabul edebilir; bu artık onun subjektif kimliğidir. Ör. Kürt kökenli olduğu halde kendini Kürt olarak anmaz, Türk olarak anabilir. Eğer birey kendi alt/objektif kimliğinde ısrar eder ve ülkenin üst kimliğini reddederse, bu çatışma durumudur ve soykırım, ayrılma vb. gibi travmatik sonuçlara kadar gidebilir. Birey üst kimliği kabul eder ama kendi alt kimliğinde de ısrarcı olursa, çatışma çıkıp çıkmayacağı, devletin tutumuna bağlıdır.

Etnisite

Etni, etnik topluluk, etnik grup gibi terimler genellikle budun, kavim anlamında, kullanılmaktadır. Etni teriminin kökeni Eski Yunanca halk, millet anlamına gelen “ethnos” terimine dayandırılır (Karakoç, 2009:11-12). Etnik bir grup ise, soya ait mitlerin rolünü ve tarihi anıları vurgulayan, din, gelenek, dil ya da kurumlar gibi bir veya birden fazla kültürel farklılığa göre tanınan ve ayırt edilen bir kültürel kolektif tiptir (Smith, 2010:41). Bu etnik kültürel kolektif tip değerler, gelenekler ve uygulamaları kapsar. Fakat daha önemlisi o genellikle orijinlerine ve geçmişlerine odaklanarak bir halka ortak kimlik ve farklılık hissi verir (Heywood, 2010:228). Farklılık hissini Smith, 1) kolektif bir özel ad, 2) ortak bir soy miti, 3) paylaşılan tarihi anılar, 4) ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur, 5) özel bir “yurt”la bağ ve 6) nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusu (2010:42) gibi ortaklıklara dayandırır.

Bazı araştırmacılara göre etnik gruplar çoğu zaman bir ırk grubudur. Irk dayanağı, etnik gruplarda ırkçı bir perspektifin yerleşmesine yol açabilir. Antropologlar biyolojik ırkçılığın dayanabileceği herhangi bir bilimsel temelin bulunamadığına işaret ederler. Lévi-Strauss, (2007:65)’a göre, ırk gerçekliği öyle uzak bir geçmişte kaybolur ki, ırksal farklılıkların kökenine inmeye çalışırsak, bulacağımız şey gerçekte ırklar değil, kültürlerin çeşitliliği olur. Smith’e göre, pratikte etniler, fiziki antropolojik alt-türleri anlamında bile bir birleriyle karıştırılmaktadır. Bu karışıklık, ırksal mücadele, toplumsal organizmalar ve ırkın ıslahına (öjenik) dair mealen “bilimsel” nosyonlarıyla ırkçı ideoloji ve söylemlerin yarattığı geniş çaplı etkilerin bir ürünüdür (2010:43). Dolayısıyla ırk söylemi siyasi amaçlı ideolojik bir üretimdir. Biyolojik ırkçılığın dayanaksızlığı yanında kültürel çeşitlilik olarak etnisite inkâr edilemez bir gerçekliktir. Bu kültürel çeşitliliğe siyasal bir araç olarak başvurulması, çeşitliliğin tarafları arasında çatışmaya neden olmaktadır. Smith (2010:41)’e göre, etniklik, başka bireysel ve kolektif çıkarlar için, özellikle de iktidar mücadelelerinde amaçların arkalamaları için taraftarlarını harekete geçirme ihtiyacını duyan rekabet

halindeki seçkinlerin çıkarları için “araçsal” olarak kullanılmasını mümkün kılar. Böyle bir mücadelede etniklik yararlı bir araç haline gelir.

Etnisite toplumlar arası çatışmaların en önemli kaynaklarından biridir. Tarih boyunca birkaç kıtada, sadece nesnel kültürel (dil, din, vs.) farklılık ve çeşitlilikten değil, fakat öznel etnik tanımlama ve etnik topluluklardan dolayı husumet içine düştüklerine dair birçok delil vardır. Bu husumetler, başından beri etnik süreklilik gösteren topluluklar arasında olabileceği gibi, Smith’in “etnik depreşme” dediği son zaman fenomenleri şeklinde tezahür edebilmektedir (2003:190-192). Ne var ki modern millet, etnik yapı ile siyasi egemenlik doktrini arasında sağlam bir bağ kurulduğu zaman ortaya çıkar. Bu bağlantı 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başlarında Avrupa’da, 20. yüzyılda ise Asya ve Afrika’da kurulabilmiştir (Türköne, 2007:634). Çoğunlukla bir etnik topluluğun siyasi egemenliğinde kurulmuş olmalarına rağmen, modern devletlerin neredeyse tamamı bir oranda etnik farklılıkları barındırmaktadır.

Etnik farklılıkların toplumları büyük ölçüde zenginleştirmesine karşın böylesi devletler iç karışıklıklar ya da dış tehditler karşısında kırılındırlar. Farklı dil, din ve kültürel artalanlar etnik gruplar arasında açık düşmanlıkla sonuçlanan fay hatları halini alabilirler (Giddens, 2008:546). Çünkü etnikler arasında genellikle simetrik bir ilişki sağlanamaz ve baskın etni kendisini devletle özdeşleştirerek diğerlerini ikincilleştirir. Aydın’a göre, modern toplumlarda ve belirli bir milliyetçiliğin baskısı altında kalan yalnız kalabalıklar içinde yabancılaşmayı yaşayan kişiler, aidiyet ve dayanışma ihtiyacını daha yoğun bir biçimde duyarak bir etnik bilince sarılabirler. Bu durum etnik merkeziciliği ve toplumsal çatışmaları doğurabilir (2007:162-164). Çalışmanın konusu olan Kürt sorunu da modern ulus devletlerin sınırları içindeki etnik azınlıkların baskın etniyle çatışmalarının örneklerinden sadece biridir.

Çatışmaya, etnik grup üyelerinin kendilerini toplumda diğer gruplardan kültürel açıdan farklı görmeleri, karşılığında da diğer gruplar tarafından farklı görülmeleri (Giddens, 2008:535) zemin sağlar. Yani, etnik kategoriler, “öteki” tarafında (bu, resmi otorite olmayabilir) tanımlanmıştır, “kendi” tarafından tanımlanmış varlıklar değildir (Kirişçi ve Winrow, 2010:21). Bir kere öteki olarak tanımlanmış bir etnik kimlik söz konusu olduğunda, ya uzlaşma ya da çatışma ile sonuçlanacak iki seçenekli bir etkileşim kaçınılmazdır. Konumlarını baskın etni karşısında dezavantajlı olarak gören etnik grupta iç dayanışma pekişir. Türköne’ye göre, bir etnik grubun üyelerinin kendilerini azınlık olarak görmeleri korkuları arttırır ve sürekli bir tehdit altında olduklarını düşünmelerine sebep

olur (2007:632). Korku ve tehdit algısı, grubu içe kapanmaya ve bir direniş kimliği geliştirmeye iter.

Azınlık

BM Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonun 1985'te yayınlanan bir raporu, bir azınlığı şöyle tanımlamaya çalıştı:

“Devlette egemen konumda olmayan ve sayı olarak azınlığı oluşturan, nüfusun çoğunluğunun karakteristiklerinden farklı etnik, dinsel ya da dilsel karakteristiklere doğuştan sahip, aralarında bir dayanışma duygusu bulunan, örtük bir şekilde de olsa varlığını sürdürme kolektif iradesiyle harekete geçen, fiilen ve hukuken çoğunlukla eşit olmayı amaçlayan bir vatandaş grubu” (Kirişçi ve Winrow, 2010:39).

Bir başka deyişle azınlıklar, devlete egemen olan hâkim grup tarafından tüm toplum için belirlenmiş tarih, dil, inanç, gelenek, örf ve adetlerin dışında kalan, kendisine ait kolektif değerleri sürdürerek varlığını sürdürmeye ve kimliğini korumaya çalışan öz bilinçli, “kendi” tarafından tanımlanmış bir gruptur.

Azınlık kavramı, 1) Geniş (sosyolojik) açıdan, 2) Dar (hukuksal) açıdan ele alınabilir. Sosyolojik açıdan: bir toplulukta sayısal bakımdan azınlık oluşturan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan gruptur. Hukuksal açıdan: a) Çoğunluktan çeşitli bakımlardan farklı olmak, b) Ülke genelinde sayıca azınlık olmak, c) Başat (dominant) olmamak, d) Yurttaş olmak, e) Azınlık bilincine sahip olmak şeklindedir (Kaya ve Tarhanlı, 2006:11). Azınlık bilincine sahip olmak için Oran (2004:17-24), “mekân” ve “zaman”ın önemine vurgu yapar. "Mekân" açısından: Azınlık bilinci için "tarihsel mekân" çok önemlidir. Bir ülkenin ulusal sınırları kesinleşmeden o ülkede eskiden beri yaşayagelen yani "tarihsel mekân"larında bulunan azınlıklar ("otokton" azınlıklar) o ülkeye göçle dışarıdan gelen azınlıklara oranla alt kimliklerini (azınlık bilinçlerini) çok daha güçlü olarak hissederler ve korurlar. "Zaman" açısından: Bir ülkede "ortak ekonomik pazar" ile "azınlık bilinci"nin birbiri karşısındaki kronolojik durumu çok önemlidir. Eğer o ülkede ortak ekonomik pazar önce kurulmuşsa, azınlık bilinci gelişmeyebilir çünkü bu pazar doğal olarak asimile eder. Ama o ülkede önce azınlık bilinci çıkmış ve pazar ondan sonra oluşmuşsa, çok büyük olasılıkla bu pazar söz konusu azınlığı asimile edemez.

Azınlık bilincinin geliştiği durumlarda hak talepleri söz konusu olur ve bu haklar kolektif haklar olarak nitelenir. Kolektif haklar etnik, kültürel, dinsel ve dil grupları gibi ayırt edici özellikleri bulunan azınlık grupların, söz konusu ayırt edici kolektif haklarının korunması ve geliştirilmesi için başvurulan hakları ifade eder. Kolektivistlere göre bu haklar tıpkı bireysel hakların her bireyin kişisel özgürlükten çıkarı olmasından doğması

gibi, her kolektif yapının kendini korumasında çıkarı olmasından doğar (Coşkun, 2012:41-43). Literatürde kolektif hakların bazı araştırmacılar tarafından aynı içerikle kültürel haklar olarak nitelendirildiği görülür. Kültürel hak kavramı, benimsenen yaklaşıma göre, negatif veya pozitif olarak anlaşılabilir. Negatif anlamda kültürel hak, kişinin veya toplumun kendi kültürünü serbestçe ifade edebilmesi ve geliştirebilmesi demektir. Negatif kültürel hak, devletin sivil veya siyasal hakları genel olarak herkese tanınması ve bu haklardan yararlanmada farklı kültürel gruplar arasında ayırım yapmaması yoluyla korunabilir. Buna karşılık, pozitif kültürel hak, devletin çoğunluktan farklı kültüre veya kültürlere mensup kişileri veya grupları kendi kültürlerini geliştirme konusunda destekleyici tedbirler almasını gerektirir (Erdoğan, 2011:246). Fakat günlük uygulamada bu hakların hukuk normuna kavuşturulmasında, azınlık tanımı yapılmayarak boşlukta bırakılmaktadır. Uluslararası düzlemde azınlık sayılmanın şartları, ulus devletlerin kendi iç dengeleri gözetilerek bir hayli muğlâk bırakılmış bir konudur.

Bütün muğlâklığına rağmen azınlıklar için tanınmış sayılabilecek kolektif haklar da vardır. “İkiz sözleşmeler” olarak bilinen BM’nin Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin 1. Maddesinde halklara tanınan “kendi kaderini tayin hakkı”¹ (Coşkun, 2012:45) bunlardan biridir. Ne var ki bunun da azınlık kimliği ile tanınma gibi koşulları vardır. Uygulamada, uluslar, ulusal azınlıklar ve etnik azınlıklar gibi, bir halkın kendi haklarını elde etmesi için, “öteki” tarafından tanımlanmasının bazı biçimleri zorunludur. Bir halkın kendi kaderini tayinden yaralanması için, içinde yaşadığı devletin merkezi otoriteleri tarafından tanınması gerekir (yani, iç kendi kaderini tayin); ya da bir halkın ayrılıp kendi devletini kurması için genel olarak uluslararası topluluğun kabulü gerekir (yani, “topraksal kendi kaderini tayin”). O halde, kendi kaderini tayinde, önemli bir “öteki tarafından belirlenim” ögesi vardır (Kirişçi ve Winrow, 2010:62). Elbette “iç kendi kaderini tayin” olmazsa dahi, azınlığın varlığını kabul veya ret gözden kaçmaması gereken önemli bir detaydır. Öncelikle, azınlığın varlığının kabulü ile azınlık hakları verilmesinin iki farklı şey olduğunu belirtmek gerek. Azınlığın varlığı, kimi olguların olup olmadığına dayanır. Oysa azınlık hakları, ancak ülke devletinin bunları kendi yurttaşı olan azınlıklara tanınması üzerine gerçekleşebilen haklardır. Kendi ülkesinde azınlık olduğunu inkâr eden ve dolayısıyla yurttaşları arasında farklı nitelikler (alt kimlikler) taşıyanlar bulunduğunu kabul etmeyen devlet o farklılıklara saygı göstermeyecek, negatif haklar bile uygulamayabilecek, bu farklı yurttaşlarını çoğunluğa

¹ Bütün haklar kendi kaderini tayin hakkına sahiptir. Bu hak vasıtasıyla halklar kendi siyasal statülerini serbestçe tayin edebilir ve ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerini serbestçe sürdürebilir.

benzemeye zorlayacaktır. Çoğu zaman bunun için "milli güvenlik" ve "kamu düzeni" gibi muğlak gerekçeler kullanarak onların toplumsal belleğini sıfırlamaya çalışacaktır. Hatta bu yolda çeşitli baskılar yapabilecektir. Bir devletin kendi ülkesinde azınlık olduğunu kabul etmesi bu açılardan çok önemlidir (Oran, 2004:24-29). Fakat böyle durumlarda genellikle devlet yetkililerinin kendi kaderini tayinin eninde sonunda ayrılmaya gideceğine dair korkuları, bazı halkların kendi kaderini tayinin diğer biçimlerini hayata geçirme olanaklarını engellemiştir (Kirişçi ve Winrow, 2010:71). Ayrılma amaçlanmadığında bile bu riskin gerçekleşmesinden korkan yönetimler, azınlık grupları geleneksel haklarından yoksun bırakan pratikleri sürdürerek riski artırabilir. Böylesi durumlar, azınlık hoşnutsuzluğunu besleyip kitleyi mobilize edebilir ve nihai ayrılmaya sürükleyebilir.

Hukuksal açıdan öteki tarafından tanınma, bir statü elde etmek açısından zorunlu gözükmektedir. Ancak ötekilerin hukuksal tanınması olmadığı halde, tam aksine tanımama, ret ve inkâr gibi hepten yok sayma yaklaşımlarının olduğu durumlarda dahi grup kimliği yok olmayabilmekte, hatta bu zeminden beslenerek ortaya çıkabilmektedir. Aydın'a göre, grup ve cemaatlerin kendilerini nasıl gördükleri, toplum ve evren içine kendilerini nasıl yerleştirdikleri çok önemli olsa da, onların dâhil oldukları "büyük toplum"un diğer unsurları tarafından nasıl görülüp tanımlandıkları ve bu toplumsal formasyon içine nasıl yerleştirildikleri de en az o kadar önemli ve değerlidir (2006:186). Siyasal olarak olmasa da sosyolojik olarak öteki tarafından tanınma devam etmekte hatta bu durum safların netleşmesini sağlamaktadır. Giddens (2008:537)'a göre, sosyolojide, bir azınlık grubun üyeleri, topluluğun çoğunluğuna oranla daha dezavantajlıdır, bundan dolayı da daha yüksek grup dayanışması ve aidiyet duygusuna sahiptirler. Önyargı ve ayrımcılığa maruz kalma deneyimi de yaşanıyorsa, ortak bağlılık duyguları güçlenmektedir.

Türkiye'de azınlıkların durumu 1923 Lozan Antlaşması ile belirlenmiştir ve bu antlaşmada sadece gayrimüslim dini azınlıklardan söz edilmektedir. 1923'ten günümüze Türkiye'nin imzaladığı uluslararası insan ve azınlık hakları sözleşmeleri ve ayrıca bu konuda süregelen dünya gelişmeleri ise hiç hesaba katılmamaktadır. Bunun temel nedeni de birilik ve bütünlüğün teklik olarak algılanmasıdır. Böylece tekliği bozacağı düşünülen her türlü davranış yasaklanmakta ve cezalandırılmaktadır. Kürtlerin azınlık sayılıp sayılmayacağı gündeme getirildiğinde, Kürtler Cumhuriyet'in "kurucu ulusu" olduklarının altını çizip, kendilerine azınlık denemeyeceğini açıkça belirtmişlerdir (Ersanlı ve Özdoğan, 2012:23). Kürtlerin kendilerini "kurucu ulus" olarak tanımlamaları, baskın grup olan Türklerin karşısında azınlık hukukuna tabi olmaktan ziyade, birebir eşit sayılma taleplerindedir.

Ulus

Ulus teriminin sözlük anlamıyla en kısa tanımı; ortak bir kültürel mirası savunan ve kendilerini bir doğal politik topluluk olarak kabul eden insan grubu şeklindedir. Siyasal olarak ulus, kendilerini doğal bir siyasal topluluk olarak gören insanlar grubudur. Klasik olarak bu devlet olmayı başarma veya sürdürme arzusu olarak ifade edilmekle birlikte, yurttaşlık bilinci biçimini de alabilir (Heywood, 2010:150).

Ulusların nasıl ortaya çıktığıyla ilgili birbirinden farklı yaklaşımlar vardır. Fukuyama, ulusların ortaya çıkışında Avrupalı ve Amerikan bakış şeklinde ikili bir ayırım yapar. Avrupalı bakışa göre, ortak değerlere, geleneklere ve tarihsel belleğe sahip olan toplumlar, planlanmamış bir tarihsel evrim içinde doğarlar, inşa edilmezler. Amerikan bakışa göre ise uluslar inşa ürünüdür, bu inşa aslında devlet inşasıdır (2008b:14). Kurumlarıyla bir devlet yapısı inşa edilir ve o yapı ulusunu inşa eder.

Gellner'e göre, uluslar ancak çağı bağlamında tanımlanabilirler. "Ulusçuluk çağı" şu ya da bu ulusun uyanışı ve kendini siyasal anlamda kabul ettirişinden ibaret değildir. Genel toplumsal koşullar, bütün halka mal olan standartlaşmış, türdeş, merkezi olarak desteklenen yüksek kültürlerin oluşmasına elverdiğinde, iyi tanımlanmış bir eğitim sisteminin denetimi sayesinde insanların çoğu kez şevkle özdeşleştikleri tek birimi oluştururlar (2008:137-138). Ulusçuluğun ortaya çıktığı 19. yüzyılın başlarında gruplaşma ile siyasal oluşum arasında çakışma önemli olmuştur (Williams, 2007: 258). Ulusçuluk aslında derinliğine içselleştirilmiş, her biri devlet tarafından korunan, eğitime bağlı yüksek kültürlerle dayanan yeni türden bir toplumsal örgütlenmenin sonucudur (Gellner, 2006:127-128). Bir başka deyişle ulusçuluk, antropologların "kültürleme" dedikleri etkinliğin ürünüdür.

Ulusçuluk çağının belirgin özelliklerinden biri de sanayileşmeye geçiş çağı ile örtüşüyor olmasıdır (Gellner, 2006:118). Sanayileşme ulusun ortaya çıkmasında hem dışarıdan hem de içeriden bir etkiye sahiptir. Dışarıdan etkisi Wallerstein'in, "ulusal birimler, küresel bir dünya ekonomisi yapısından yola çıkarak, orada belli bir dönemde oynadıkları role göre, merkezden başlayarak oluşur. Daha doğrusu, merkezin çevre üzerindeki hâkimiyetinin rakip araçları olarak birbirine karşı oluşur" (Balibar ve Wallerstein, 2007:110-111) şeklinde ifade ettiği etkidir. İçeriden etkisi ise inşanın araçlarını işaret eder. Bir ulusun kendisini ulus olarak tanımlaması için kültürel bir

homojenliğin endüstriyel sosyal organizasyon tarafından sağlanması gerekir. Kültürel homojenlik de ancak yaygın tek dil, eğitim ve medya tarafından sağlanabilmektedir (Smith, 2003:36). Yani, ulusları meydana çıkaran ulusçuluğun kendisidir. Ulusçuluktan önce bir ulus yoktur. Ulusçuluğun kullandığı kültürel parçalar ve yamalar çoğu kez gelişmiş güzel yaratılmış tarihsel icatlardır. Korumak ve yeniden canlandırmak iddiasında olduğu kültürler de çoğu kez ya kendi icadıdır ya da tanınmayacak kadar değişmiştir (Gellner, 2008:138-139). Denilebilir ki ulus psikopolitik bir inşadır.

Ulus inşasında türdeşliğin sağlanması önemlidir. Türdeşliği sağlamada eğitimin çok önemli bir işlevi vardır. Eğitimle bir taraftan tek dil yaratılmaya çalışılırken aynı zamanda ortak bir tarihsel, sanatsal ve kültürel geleneğin yaratılması ve denetimi de söz konusu olmaktadır (Doğan, 2012). Ulusçuluk, talihsiz biçimde ulusçu ideolojiden etkilenen otoritelerin hükmüne girmiş halklara, türdeşliğin zorla benimsetilmesidir (Gellner, 2006:124-125). Türdeşliği temin etmek adına dayatılan ortak dil ve yaygın eğitim, görkemli milli semboller gösterisi, yalnızca sınırlayıcı bir millet tanımını ifade etmeye, temsil etmeye, pekiştirmeye ve milletin üyelerini ortak, paylaşılan hayali anılar, mitler ve değerler aracılığıyla içeride birleştirmeye hizmet eder (Smith, 2013:19). Bu süreçte bireyler, bir yandan kendi dil alanları içinde yer alan yüzbinler ya da milyonlarca insanın farkına varırken, aynı zamanda yalnızca o yüzbinler ya da milyonların bu şekilde kendileriyle aynı alana ait olduğunun da farkına varırlar. Böylece kendi dünyevi, tikel ve görünür görünmezlikleriyle ulusal olarak hayal edilen cemaatlerin nüvelerini biçimlendirirler (Anderson, 2011:60).

Sonuç olarak ulus, sanayileşmenin doğurduğu koşulların etkisi ile ulusçuluk fikrine sahip seçkinlerin zihninden başlayarak, ortak dil, eğitim, medya gibi türdeşleştirici araçların yardımıyla kitlelerin katılımının sağlandığı inşa ürünü kurgusal bir cemaattir. Bu çalışmada ulus bu anlamı ile kullanılacaktır.

Ulus Devlet

Devlet, egemen iktidarın belli bir coğrafi bölgede ve muayyen bir insan kitlesi üzerinde kurulduğu ve egemen gücün bu bölgede zorlama araçlarında tekel sahibi olduğu bir birlik/organizasyon (Yayla, 2008:65) olarak tanımlanır. Farklı şekil ve formlarıyla devletin insanlık tarihi boyunca var olduğu konusunda bir mutabakata rağmen, antropologlar devlet yapılanmasının ne doğal ne de kaçınılmaz olduğunun altını çizerekler. Tam aksine devlet bazı kültürlerde ve uygun tarihsel koşullarda ortaya çıkar (Puri, 2004:24-25). Devlet olmanın söz edilmesi gereken dört boyutu vardır: (1) örgütsel

planlama ve yönetim, (2) siyasal sistemin planlanması, (3) meşruluğun temelleri ve (4) kültürel ve yapısal unsurlar (Fukuyama, 2008a:37).

Sanayi öncesi dönemdeki geleneksel tarım toplumunda, siyaset ve kültür, bir başka deyişle, devlet ve toplum arasında ilişki minimum olduğu için, kültürel homojenlik değil kültürel çokluk kuraldır. Kültürel homojenliğe ve bu homojenliğin siyasal alanda yansımalarına ihtiyaç duyan toplum, sanayi toplumdur, çünkü sanayi toplumunun varlığını sürdürebilmesi sürekli olarak büyüyebilmesine bağlıdır; bu da ancak herkesin birbirinin yerini kolaylıkla alabildiği anonim bir kitle toplumunun yaratılmasıyla olanaklıdır. Anonim kitle toplumu, bir üst kültürün, yani yazılı bir kültürün topluma nüfuz etmesiyle yaratılır. Bunu yapacak olan da merkezileşmiş ve standartlaşmış eğitim sistemidir (Örs, 2007:313). Anonim kitle toplumu ulustur. Bu nedenle ulus devlet ile sanayi toplumu arasında bir bağ vardır.

Smith'e göre, "uluslardan müteşekkil bir dünya" yaratmanın, tek tek devletler açısından olduğu kadar, küresel devletler sistemi bakımından da derin sonuçları vardır (2010:158). Gerçekten uluslararası hukuk, tıpkı bireyler gibi vazgeçilmez haklara sahip olan "ulus" varsayımı üzerine inşa edilmiştir. Siyasi bağımsızlık, egemenlik ve kendi kaderini tayin hakkı gibi. Son iki yüzyıl boyunca ulus en uygun hatta en meşru siyasal yönetim birimi olarak görüldü. Bu dönemde ulusçuluğa olan kayda değer ilgi bunun göstergesidir. Ulusçuluk esasında, ulusla devletin sınırlarının mümkün olduğunca örtüşmesi gerektiği inancında kendini göstermekte ve her ulusun kendi geleceğini belirleme hakkına sahip olmasını ifade etmektedir (Heywood, 2011:119). Ulusçuluk, ulusla devletin birbirinin nasibi olduğunu, biri olmadan diğerinin eksik kalacağını savunur. Ancak birbirlerine yönelmeden önce, her birinin ortaya çıkması gerekmiştir ve ortaya çıkışları da birbirinden bağımsızdır; yani devlet kesinlikle ulusun yardımı olmadan ortaya çıkmıştır. Bazı uluslar da kesinlikle kendi devletlerinin inayeti olmadan oluşmuştur (Gellner, 2006:77-78).

Farklı birçok biçimiyle ulusçuluk, saf ve gelişmiş olmasa da bir ideolojidir (Türköne, 2007:631). Her ideoloji gibi, kuşkusuz, ulus ve devlet inşasında da seçkinler önemli rol oynadı. Hroch (1993:6-7), bir ulusal hareketin üç ayrı yapısal evresini işaret etmektedir. A evresinde, entelektüel seçkinler bir halk grubunun dilsel, kültürel, toplumsal ve olasılıkla tarihsel niteliklerini araştırır. Sonraki B evresinde, daha fazla siyasallaşmış eylemciler ve profesyonel aydın kesimi bu ilk entelektüel çıkışları toparlayıp kitlelerin ulusal bilincini uyandırmaya çalışır. C evresiyle kitlesel bir ulusal hareket oluşacaktır (akt. Kirişçi ve Winrow, 2010:15). Bununla birlikte, belli bir devlete bağlı nüfus, devlet tarafından kendi

üzerinde uygulanan kontrol mekanizması dışında, bir halk ya da bir ulus olmak gibi bazı önemli ortak değerleri paylaşır (Poggi, 2008:36). Yani, uygun koşullar oluştuğunda toplum ulus olmaya meyillidir.

Ulus ile hem dâhili devlet ve hem de diğer devletler tarafından tepkisel olarak gözetilen, üniter bir yönetime konu olan ve açıkça belirlenmiş bir bölge içerisinde var olan bir ortaklık kastedilmektedir (Giddens, 2008b:159,165). Ulus devletler soya dayalı olabileceği gibi tarihsel toprağa dayalı da olabilir. Soya dayalı ulus devlet, ulusun kendisinin bir inşa ürünü olduğundan dolayı doğal değildir. Bir ulus devletinin temellendiği ulusun öncelikle inşa edilmesi gerekmektedir. Bu inşanın en başat araçlarından biri de eğitim sistemidir. Poggi'ye göre, devlet kurma sürecinin bazı yönleri, örneğin eğitim sisteminin geliştirilmesi, o devletin nüfusu içinde bir ulus olma duygusunu yayma amaçlıdır (2008:38). Bu nedenle ulus devlet bazı bölgelere hizmet götürmekte istekli olmadığı durumlarda dahi eğitimi her yerde yaygınlaştırmaya ve zorunlu hale getirmeye çalışmaktadır. Toprağa dayalı ulus devlet ise, sınırları belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde yaşayanların ortak bir siyasi irade altında birleşme mutabakatının ürünüdür. Soya dayalı ulus devletler türdeşliği, toprağa dayalı ulus devletler ise farklılıkların ortak iradesini öngörür.

Soya dayalı ulus devletler, kendilerini her ne kadar belirli siyasi sınırlar içinde türdeş bir ulusun varlığını öngörseler bile, eski toplumsal/kültürel yapının kalıntısı olan bir etnik ve dinsel çeşitlilikle yüz yüze kalmışlardır (Aydın, 2007: 162-164). Etnik farklılık toplumları büyük ölçüde zenginleştirir. Çok etnikli devletler sıklıkla sakinlerinin farklı katkıları ile güçlenen canlı ve hareketli mekânlardır. Fakat böylesi devletler iç karışıklıklar ya da dış tehditler karşısında kırılındırlar. Farklı dil, din ve kültürel artalanlar etnik gruplar arasında açık düşmanlıkla sonuçlanan fay hatları haline alabilirler. Bazen uzun etnik hoşgörü ve bütünlük geçmişine sahip toplumlar da hızla farklı etnik gruplar ya da topluluklar arasında düşmanlıkla kendini gösteren etnik çatışma girdabına kapılabilirler (Giddens, 2008a:546).

Yeryüzünde 8.000 civarında farklı dil kullanan grup olmasına rağmen, aralarında 200 kadarı kendi ulus devletlerine sahip bir ulus olarak kabul ettirebilmiştir. Aynı şekilde bu oran dil gibi kültürler için de benzerdir (Smith, 2003:29). Her etnik kimliğin bir ulus devlet olması söz konusu değildir. Vatandaşlığın etnik kimlikten daha çok önem taşıdığı çok kültürlü koşullar oluşturulabildiğinde etnik kimlikler sorun nedeni olmazlar. Fakat toplumsal kimliğin homojen olmadığı durumlarda devletin kendisini kimliklerden biri üzerinden tanımlaması sorun oluşturur. Türkiye'de ulus devlet Türkler, Kürtler, Çerkezler,

Lazlar, vb. farklı etnisiteleri sınırları içinde barındırmaktadır. Fakat ulus devlet kuruluşundan itibaren kendisini Türk etnisitesi üzerinden tanımlamıştır.

Fenomenolojik Kuramsal Çerçeve: Gerçeğin Toplumsal İnşası

Algı bir toplumsal inşa sürecidir ve bu süreç bilinçte gerçekleşen bir tasarımdır. Daha açık bir deyişle algı, ‘duyumlarımızı anlamlı kılma’ demektir. Algılama süreci boyunca insan, dışarıdan aldığı verileri işleyerek, nesnel dış dünyanın öznel bir iç modelini üretir. Bu öznel iç dünyanın içinde aynı zamanda kendini de üretir. İnsanın dünyası, insanın kendi etkinliğiyle donatılan bir dünyadır. İnsan sadece bir dünyayı üretmekle kalmaz, aynı zamanda kendi ürettiği dünya içinde kendisini de üretir. Çalışmada incelenen konu da böyle bir sürecin ürünlerinden biridir. Nesnel dünya ile öznel iç modeli arasındaki ilişkiyi en kapsamlı şekilde ele alan yaklaşım, fenomenolojik yaklaşımdır. Bu gerekçeler ile çalışmada Türkiye’nin Kürt sorununu çözüm sürecinde algının yeniden inşasını incelemeye uygun çerçeveyi sunduğunu düşündüğüm, fenomenoloji içindeki gerçeğin toplumsal inşası yaklaşımını kullanmayı tercih ettim.

Algıyı ele alabilmek için, fenomenoloji hakkında, en azından konumuzla ilgili olduğunu düşündüğüm kısımlarının yeterli bir özetine ihtiyaç olacaktır. Böylece algının fenomenoloji içindeki yeri ve önemi ya da fenomenoloji ile algı ilişkisinin mahiyeti hakkında bir çerçeve oluşabilsin, ilaveten algının tutum ve davranışlarımızı nasıl şekillendirdiği, bundan dolayı da Kürt sorununda ve çözümünde algının ne kadar önemli olduğu anlaşılabilsin.

Fenomenoloji Nedir?

“Phenomenon” Yunanca bir terim olup “görünüm” demektir. Bu bağlamda fenomen görünen, duyularla algılanan nesnel dünyaya ait olan her şeydir. “Fenomen”, usla kavranan her şey olan “numen” teriminin karşıtıdır (Bal,t.y.). Kant’ta mümkün deneyin konusu kılınabilen, duyulur dünyaya bağlı anlama yetisine verilen şeylere, Hegel’de ise diyalektik gelişimi içerisinde Tin’in tarihteki soyut-somut bütün tezahürleri olarak kavramlaştırılan fenomen kavramı, Husserl’de, görünen ile görünen şey arasındaki özsel bir bağlantı nedeniyle çift anlamlı olup, bir yandan duyularla tecrübe edildiği haliyle görünen dünyaya, diğer yandan da görünüşlerin özü anlamında görünüşe gelen şeyin kendisine gönderme yapar (Küçükalp, 2008:103).

Fenomenoloji ise, özne-nesne ilişkisini odak noktası olarak alan, ancak özne tarafından algılandığı haliyle tanımlanabilen nesnenin, rastlantısal dış görünüşlerden bağımsız kılınarak (Sevim, 2007) ortaya çıkabileceğini ileri süren felsefi bir akımdır.

Fenomenolojinin kurucusu Edmund Husserl'dir. Husserl'a göre Fenomenoloji, özü görüleme yöntemidir. "Felsefe, felsefelerden değil, şeylerden, fenomenlerden hareket etmeli; şeylere, fenomenlere dönmelidir" sözüyle ünlenen Husserl'e göre, bir öz ontolojisi olan fenomenoloji, bütün bilimlerin temelinde yer alır (Öktem, 2005).

Husserl'in amacı mutlak bilgiye ulaşmaktır. Ona göre mutlak bilgiyi elde eden özlerin bilgisini sağlayan fenomenolojidir. Fenomenoloji apriori betimleyen bir öz bilimi olarak ortaya çıkar. Öz ile anlatılmak istenen bir nesnenin kendisi ne ise o yapan ve bu nesnenin herhangi bir özelliğinden önce bu özelliği olanaklı ve anlaşılır kılan zorunlu yapısıdır (Uygur, 2007:44). Özler içkin ve aşkın olarak iki türdür. İçkin özler açık seçik kesin bilginin bulunduğu özlerdir. Bu özler kendi kendisinde ve kendisi için varolan varlığın, yani her şeyin kendisine dayandığı fakat kendisinin hiçbir şeye dayanmadığı, her şeye anlam veren salt bilincin alanı olan "mutlak varlık" alanının özleridir. Aşkın özler ise bilincin dışında kalan, anlam veren bir varlığı gerektiren ve kendi kendisiyle varolmayan varlık, yani "görelî varlık" alanının özleridir.

Fenomenolojinin inceleme nesnesi doğrudan nesnel realite değil fakat insanın bu realite ile ilişkiye girerken kullandığı bilinç sürecidir (Erbaş, t.y.). Bilinç sürecinin verileri duyular vasıtasıyla sağlanır ve duyulara kendisini tanıtan varlık yani 'realite' tümüyle bir fenomen, yani 'görünen'dir (Öktem, 2005). Başka bir anlatımla; Husserl varlığı yaşantı ve şey olarak, (bilinç ve realite olarak) ayrı tutar. Şeyin algılanması ile yaşantının algılanması bir birinden ayrılır. Yaşantıya bakış onun varlık tarzı gereği her zaman doğrudan doğruya çevrilebilir. Çünkü o her an hazırdır. Şeylerin algılanmaları ise onların görünmesine bağlıdır. Yaşantı ise görünmez. Onun algılanması onun ait olduğu ben'dedir (Yıldırım, 2007).

Fenomenolojik bakışa göre; insanoğlu, kendini belirtme diye adlandırılan süreç aracılığıyla dikkat ettiği nesnelere bir araya getiren, bilinçli ve refleksiv bir aktördür. Kendini belirtme, "bireyin şeylere dikkat ettiği, değerlendirdiği, onlara anlam verdiği ve bu anlama dayanarak eylemde bulunduğu, hareketli ve iletişimsel bir süreç"tir (Poloma, 2011:236). Fenomenolojik bakışa göre, gerçekliğin kendiliği diye bir şey olamaz. Çünkü gerçeklik, her zaman kendine yönelmiş bir bilinç tarafından bilinen bir gerçekliktir. Yani kendisine yönelen bilinç tarafından görülen, algılanan ve bilincine varılan bir şeydir. Öyle ise, dünya deneyimlerimizin tamamı, en somut algılardan en soyut matematik formüllerine kadar, bilinç tarafından kurulmuştur. Bu nedenle fenomenoloji, 'Bilinç'in sistematik incelemesini hedefler. Bu incelemeyi yaparken kendine has bir yöntem kullanır.

Fenomenolojik Yöntem

Fenomenoloji, ‘özü görüleme yöntemi’ olmakla birlikte, bu yöntemle, aynı zamanda ‘fenomen’in ne olduğu ve nasıl kavranabileceği de sorgulanır ve incelenir (Öktem, 2005). Bunun için birey ve onun bilinçli deneyimleri ile başlayan ve daha önceden var olan kabuller, ön yargılar ve felsefi dogmalardan kaçınmaya çalışarak bireylerin olayları, durumları nasıl algıladıklarını anlamaya çalışır (Bal, t.y.). Bireyin davranışını ne çevre koşulları ne de organizmadaki biyolojik dürtüler, istekler, gereksinimler belirler: bireyin davranışını biçimlendiren en önemli etken, onun kendini ve çevreyi o andaki anlamlandırış biçimi, başka bir deyişle bireyin o andaki fenomenidir (Cüceloğlu, 1992:32). Bu yaklaşıma göre; teorik perspektif dışsal bilince değil, aktörlerin subjektif durumlarına ve bu durumların nasıl, hangi yollarla oluşturulduğuna ya da değiştiğine odaklanmalıdır (Sevim,2007).

Daha erken dönem çalışmalarından itibaren Husserl, matematik ve mantığın objektif doğrularının, bütün bilimlerde olduğu gibi insan bilincinin yaşayan edimlerinde de yeniden temellendirme ihtiyacı içinde olduklarına kanaat getirmiştir. Söz konusu doğruların tecrübe içerisinde temellendirilmesi ise, insan bilincinin, dil, imgelem ve algının düşünüm-öncesi edimleri yoluyla orijinal olarak anlam oluşturduğu değişik yolları tasvir etmeye muktedir bir yöntem gerektirmekteydi. İşte Husserl bu yöntemi, “Mantık Araştırmaları” (1900) adlı eserinde, dünyanın ilk olarak insan bilincine nasıl tezahür ettiğini araştırmak suretiyle bilginin kaynaklarına geri dönüşü amaçladığından dolayı fenomenolojik olarak nitelendirir (Küçükalp, 2008:104).

Fenomenolojik temel önerme, her günkü gerçekliğin zamanla birikmiş olan, toplumsal olarak yapılandırılmış bir fikirler sistemi olduğunu ve topluluk üyelerince olduğu gibi kabul edildiğini bildirir (Wallace ve Wolf, 2004:297). Araştırmacı bu fikirler sistemini anlayabilmek için; 1. Fenomenoloji, sosyal araştırmacının kendi algılarında farkında olduğu veya olmadığı önsel bilgileri ayraç içine almayı önerir. 2. Araştırmacı yabancı bir ülkeden veya uzaydan gelen ziyaretçiymiş gibi anlamaya çalıştığı grubun karşısında ona dair önsel olarak bir şey bilmediğini varsayar ve her şeyin ne anlama geldiğini öğrenmeye çalışır. 3. Araştırmacı, araştırdığı grubun yapılandırılmış bir fikirler sistemine sahip olduğu ön kabulü ile davranır (Bal,t.y.). Husserl’e göre, fenomenoloji, bir şeyin, örneğin, bir canlının herhangi bir durumunu değil, bütünü; algıları algı olarak, yargıları yargı olarak, duyguları duygu olarak ele alır. Bu, tıpkı, matematiğin sayılardan, geometrinin şekillerden söz etmesine benzer (Öktem, 2005). Bunun için de deneysel yöntem, bireyin tümlüğünü görebilme yeteneğinden uzak, son derece sınırlı bir yöntemdir.

İnsanın davranışını etkileyen, ona yön veren en önemli etkeni (fenomeni) deneysel yöntemle inceleme olanağı yoktur. Deneysel yöntemle elde edilen bilgiler, bütünden kopuk parça parça bilgiler olup, bireyin tümünü anlamaya götürmezler. İnsanı anlayabilmek için, onun yaşamında neyin anlamlı olduğunu, neyi gerçekleştirmeye çalıştığını, bir başka deyişle onun fenomenini anlamamız gerekir (Cüceloğlu, 1992:32-33).

Fenomenolojik tavır yöneldiği varlık sahasını elde etmek için fenomenolojik reduktion'a (ayraç içine alma) tabi tutar, böylece onların mahiyetlerini elde eder. Reduktion sonucu iki türlü mahiyet elde edilir: 1. aşkın mahiyetler, 2. içkin mahiyetler. Aşkın mahiyetler, bir şeyin realitesine, "burada ve şu anda" ki mevcudiyetine ait olan her şeyin ayraç içine alınması sureti ile elde edilir. Fakat Husserl'in fenomenolojisini aşkın mahiyetler değil, içkin mahiyetler alakadar eder. İçkin mahiyetler sahasını (pür şuur sahasını) elde etmek için yapılan reduktionu'un sınırlarını genişletir (Mengüşoğlu, t.y.). Husserl'in amacı, objeyi, süjede bulmaktır. Ona göre, duyu verileri salt olarak anlamsızdır. Anlam, "transandantal bilinçtedir". Burada, aynı zamanda, nesnellik problemi ortaya çıkmaktadır. Transandantal bilinçte temellendirme, bütün bilinç aktlarında aynı, kalıcı özü (substract'i) bulmak demektir. Objeye, ancak kendisine yönelen bir bilinç (süje); süje de ancak yöneleceği obje olursa var olduğu için sübjektivite temeli yıkılmakta, dolayısıyla, nesne, bu iki kutuplu hareketin gerçekleşmesi sayesinde, nesnelleşmektedir (Öktem, 2005).

Fenomenolojiden Toplumsal İnşaya

Fenomenolojide Husserl'in felsefî çerçevesini oluşturduğu ilkeler, kendisinden sonra bazı önemli düşün insanları tarafından, toplumsal gerçeği anlamak için kullanıldı. Pozitivist paradigma dâhilinde savunulan "bilginin mutlak nesneliliği" iddiası, sosyal bilimler için mutlak anlamda geçerliliği söz konusu olamayacak olan bir iddiadır ve bu bağlamda pozitivismi eleştirenler, sosyolojinin "anlam"ı odağında barındıran bir konu kapsamı olduğunu ileri sürerek, bilgi sosyolojisine ilişkin tartışmalarını bu perspektiften hareketle yürütmüşlerdir. Bu bağlamda bir grup teorisyen, gündelik bilginin sosyal temellerinin analizi üzerinde odaklanır. Husserl'in başlattığı fenomenolojik yolu takip eden bu teorisyenlerin en öne çıkanları Martin Heidegger, Alfred Schultz, Peter Berger ve Thomas Luckman'dır.

Husserl'e göre natüralizm, çevremizde doğadan, özellikle de fiziksel doğadan başka bir şey görmeyen bir yaklaşımdır. O varolan her şeyi, ya fiziksel doğanın bütünlük ilişkileri içerisinde görme iddiası taşır; ya da tüm olguları aslında fiziksel olanın bir değişkeni, fiziksel olanın ikinci derecede "paralel bir yan olayı" anlamında psişik olana

indirger. Bu yaklaşıma göre, bütün varlık psikofizik bir doğadan ibarettir ve kesin yasalarla açık bir şekilde yönetilir. Husserl açısından bakıldığında, tam da bu husus, yani bütün bilimleri tecrübe edilebilir gerçeklikle ilişkili görme tutumu, empirist temellendirmenin, dolayısıyla da natüralist yaklaşımın en büyük hatasını ortaya koyar. Dünya daima bir bilinç için olan bir dünya olarak ifşa edilir; yani dünyanın anlamı yalnızca bilinçte ve bilinç yoluyla oluşturulur. Aynı şekilde bilinç de, kendisinin olmaktan ziyade bir şeyin bilinci olmak durumundadır (Küçükalp, 2008:107-108).

Husserlci fenomenolojide olduğu gibi Heidegger’de de, natüralist ve empirist yaklaşımların verili önkabüllerinin bir eleştirisi söz konusu olur. Bununla birlikte Heidegger’in kendi fenomenoloji anlayışı, transandantal bilince ve onun saf benine odaklanan Husserl’in fenomenolojisinden farklı olarak, yaşanan varoluşun olgusallığına odaklanan bir karaktere sahiptir (Küçükalp, 2008:155-156). Heidegger’de, “Hiçbir zaman, bir dünya olmaksızın verili olan yalıtılmış bir “Ben” yoktur.” Böyle bir durumda hem “dışsal” bir dünyanın varoluşunu hem de öznenin kendi varoluşunu açıklayan bir bilgi kuramının formüle edilmesi gerekir. Heidegger’in fenomenolojik varlıkbilimi, öyleyse, varoluşun edimselleşmesi içinde bulunan evrensel yapıların bir betimlemesi olarak anlaşılmalıdır. Bu varoluş tarihseldir, zamansallık kipinde temellenmiştir. Fenomonolojik betimleme böylece hermeneutikten ya da “tarihsel” yorumdan kaynaklanır (Schrag, 2006).

Bilinç biçimlerinin ve onların fenomenolojik çözümlenişinin sosyoloji için önemini vurgulayanlardan biri de Schutz’dur. Schutz, Weber’in insan eyleminin öznel anlamlarla belirlendiği yargısına dayanır. Eylemcinin gerçekleştirdiği eyleme ilişkin iki tür anlamlandırma söz konusudur: Yorumlayıcının zihninde gerçekleşen nesnel anlamlandırma ve eylemcinin zihninde olan öznel anlamlandırma. Öznel anlamlandırma çoğunlukla sağduyuya dayanır. Schultz, eylemcinin kendi eyleminin anlamını kendisi yükleyerek yarattığı dünyaya “saf deneyimin orijinal dünyası” adını; başkalarının değer yargılarına göre gerçekleşen eylem alanına da “gündelik yaşam dünyası” adını veriyor (Erbaş, t.y.).

Alanına özne-nesne ilişkisini temel eksen olarak belirlemiş olan fenomenolojik yaklaşım dâhilinde ele alınabilecek olan Berger ise kuramında özellikle “anlam” üzerinde durmuştur (Sevim, 2007). Sosyolojiye ve onun yöntemine ilişkin görüşlerini daha sonraları Luckmann ile birlikte kaleme aldığı “Gerçekliğin Toplumsal İnşası” (1966) adlı kitabında olgunlaştırır. Bu eserde yazarlar gündelik yaşam gerçekliğinin, daha kesin bir deyişle gündelik yaşamı yönlendiren bilginin çözümlenmesi sorununu temel ilgi alanı olarak alırlar. Bu çözümlenmeyi yaparken gündelik yaşamı, insanlarla yorumlanan ve onlar için

subjektif anlam taşıyan bir dünya olarak aldıklarını ve bunu yaparken de onu herhangi bir obje gibi değerlendirdiklerini ileri sürerler (Erbaş, t.y.). Yazarlar bir bakıma Schultz'çu fenomenolojiyi bilgi sosyolojisiyle örtüştürme yolunu izlemişlerdir. Ortak çalışmalarında fenomenolojiye dayalı genel bir toplum kuramı sunmuşlar ve hem toplumsal eylem hem de yapı kuramlarının özelliklerini birleştirdiklerini iddia etmişlerdir. Toplumsal dünya, sonradan onları üreten toplumsal grupların üzerinde ve ötesinde nesnel bir nitelik kazanan tipleştirme süreçleriyle kurulmuştur. Bir başka deyişle: “gerçeklik toplumsal olarak inşa edilmiştir ve bilgi sosyolojisi bu oluşum süreçlerini çözümlenmelidir” (Sevim, 2007). Bu gerçeklik, hem geçmiş, hem de geleceği içerir. Açıklamalarına göre, “benim bu dünyaya olan dikkatim ve yapmakta olduğum ve yapmış olduğum ve ne yapmayı tasarlamakta olduğum tarafından tayin edilir” (Wallace ve Wolf, 2004:325). Bu yaklaşım çalışmamızın kuramsal çerçevesini teşkil etmektedir. “Kürt Algısı” ve “Kürt Sorunu Algısı” fenomenolojik yaklaşım kapsamında “toplumsal inşa” olarak ele alınacaktır. Bu gerekçeyle gerçeğin toplumsal inşasını biraz daha yakından tanımaya ihtiyaç hâsıl olmaktadır.

Gerçeğin Toplumsal İnşası

Berger ve Luckmann, gerçeğin inşasından, insanların eylemler ve etkileşimler yoluyla nesnel olarak olaylara dayanan ve öznel olarak da anlamlı olarak deneyimlenen ve paylaşılan bir gerçeğin devamlı şekilde yaratılmasını kastetmektedirler (Wallace ve Wolf, 2004:324). Schultz'a göre, bütün bu gerçekliğin kaynağı kişiseldir ve ilgi alanımıza giren her şey gerçektir. Ancak bir şeye gerçek demek için o şeyin bizim tarafımızdan algılanması, deneyimlenmesi gerekir (1945). Böylece insan diğer her şey gibi gündelik yaşamı da algılaması sonucu deneyimleyip objeleştirir. Gündelik yaşamın gerçekliği ancak bu objeleştirme sonucu oluşur (Erbaş, t.y.).

Gündelik yaşam geçmişle bağlantılı haldedir. “Günlük yaşam dünyası” doğumumuzdan çok önce var olmuş, başkaları tarafından deneyimlenmiş ve şekillendirilmiştir. Bizden öncekiler dünyamızın düzenleyicileridir. Şimdi o bizim deneyimlememize ve kavrayışımıza verilmiştir. Bu dünyayı tüm kavrayışlarımız öncekilerin onunla ilgili tecrübelerinin birikimine dayanıyor, bizim deneyimlerimiz ailemiz ve öğretmenlerimiz tarafından, referans şablonları olarak çalışan, “elden bilgi” olarak bize aktarılanlardır (Schutz, 1945). Berger ve Luckmann, gerçeklik inşasını geleceği de kapsayacak şekilde genişletir. Bu gerçekliği üreten insan ile toplumsal dünya, -insanın ürünü- arasındaki ilişki “diyalektik” bir ilişkidir. Toplumsal dünya olmuş bitmiş bir gerçeklik olarak değil süregitmekte olan, olmakta olan bir gerçeklik olarak kavranmaktadır

(Erbaş, t.y.). Bu dünya inşası etkinliği, her zaman kolektif bir girişimdir. İnsanın bir dünyayı içsel olarak sahiplenmesi de, mutlaka, bir kolektiflik içinde oluşmalıdır (Berger, 1967:17). Objektif bir gerçeklik olarak gündelik yaşam, diğer insanlarla paylaşılan ve diğer insanlarla etkileşimde bulunulan bir dünyadır. Bu gerçeklik “şuanda” ve “burada” varlığıyla şekillenen, zamansal ve mekânsal olarak yapılan bir gerçekliktir. Bireyin yaşamı bu dışsal olarak yapılmakta olan zaman seli içinde bir bölümdür. Aynı zamansal yapı, birey üzerinde bir baskı unsuru özelliği göstermekte, bu yönüyle de o gündelik yaşam içinde bireyin durumunu belirleyen tarihsel gerçeklik konumundadır (Erbaş, t.y.).

Dünyalar toplumsal olarak inşa edilmekte ve muhafaza edilmektedir. Bunlar hem nesnel hem de öznel olan gerçekliğin söz konusu belirli dünyaların biteviye yeniden kurularak sürdüren belirli toplumsal süreçlere dayanır. Bu toplumsal süreçlerin durdurulması söz konusu dünyaların gerçekliğini tehdit eder. Böylece, her dünyanın insanlar için var olmaya devam edebilmesi için toplumsal bir “tabana” ihtiyacı vardır. (Wallace ve Wolf, 2004:324). Bu bağlamda toplumun kendisi de bir dünya inşa etme girişimidir. Toplum bir dünya inşa etme girişimidir demek, toplumun düzenleyici ya da kurallara bağlayıcı etkinlik olduğunu söylemektir. Bunun dayandığı ön varsayım, insanların biyolojik kuruluşlarının içinde veridir (Berger, 1967:21).

İnsanlar günlük gerçeği toplumsal olarak kurulmuş bir sistem olarak kabul ederler, bu sistemde insanlar günlük olaylara belirli bir düzen atfederler, bu hem öznel hem de nesnel öğeleri olan bir gerçektir. Öznelden, gerçeğin bireye kişisel olarak anlamlı oluşu kastedilmektedir. Nesnel ise, bir insan ürünü olarak kabul ettikleri toplumsal düzen ya da kurumsal dünyadır (Wallace ve Wolf, 2004:324). Toplumsal düzen toplumun kurallaştırma işlevi ile sağlanmaktadır. Bunun için antropolojik varsayım, insanın, bir içgüdü gücüne sahipmiş gibi görünen bir şekilde, ‘anlam’ı şiddetle arzulamasıdır. İnsanlar gerçekliğin üstüne anlamlı bir düzen empoze etmeye doğuştan gelen bir şekilde zorlanırlar (Berger, 1967:24).

Toplumsal olarak kurulmuş sistem insana verili bir “bilgi stoku” oluşturur. Schutz için, bireylerin ortak bir bilgi stoku’ndan aldıkları kabulleri, onların dünyayı kitaplar, arabalar, evler, elbiseler ve benzerleri gibi şeylerin tiplerinden oluşur olarak düşünmelerini sağlayacak uygun davranışla ilgili, toplumsal kavrama reçetelerini içerir. Schutz böylece bireylerin dünyayı onlara toplumsal grupları tarafından verilen tipeştirmeleri kullanarak inşa etmekte olduklarını söyler (Wallace ve Wolf, 2004:299). Bu bilgi stoku ilgililere sorunsal olmayan, güvencelemiş oldukları ortaklaşa varsayılan artalan kanıları sağlar ve tarafların korunan durum tanımlarını kullandıkları ya da yeniden ele aldıkları anlaşma

süreçlerinin bağlamı her defasında bu kanılardan oluşur. İletişim tarafları her defasında karşılıklarına çıkan nesnel, toplumsal ve öznel dünya arasındaki bağıntıyı zaten içeriksel olarak önceden yorumlanmış bulurlar (Habermas, 2001:557). Benlik de bu inşa edilmiş veya yorumlanmış toplumsal alanda şekillenir (Poloma,2011:233). Bireyin dış dünya ile ilgili olarak elde ettiği, organize ettiği, işlediği bilgiler onların yaşadıkları dünya hakkında bir takım kanaatlere, kuramlara, varsayımlara, sabit fikirlere sahip olmalarına, davranış ve tutumlarını bunlara göre oluşturmalarına yol açar (Eren, 2001:69). Bu durumda gündelik yaşamda etkileşim bu bilgi stokunun etkisi altında gerçekleşir. Toplumda insan, çevresi ile etkileşim halindedir. Kuşkusuz bu çevre sadece doğal değil aynı zamanda önemsenen diğerleri aracılığıyla işleyen belirli bir toplumsal ve kültürel düzeni de kapsar. İçinde yer alınan bu toplumsal çerçeve sorgulanmaksızın kişi anlaşılabilir (Erbaş, t.y.).

Sosyal eylem iletişimi içerir, yani insanın her eyleminin içinde kurulu bir iletişimin olması gerekir. Diğerleriyle iletişim kurabilmem için dış dünyada diğerleri tarafından anlaşılabilir sinyaller, mimikler, sesler, yazılar vs. sergilemek zorundayım (Schutz, 1945). Bu da dilin önemini hatırlatır. Gündelik yaşamın diğerleri ile paylaşılan ortak objeleştirmeleri dilsel ifadeleştirme yoluyla gerçekleşir (Erbaş, t.y.). Bir şeyin özü hakkında bize konuşan dildir (Heidegger, 2008:76). Yalnızca yüz-yüze durumlarda değil, dil aynı zamanda deneyim ve anlam birikiminin sonraki kuşaklara objektif bir hazine olarak geçmesini sağlama kapasitesine de sahiptir. Ancak dilin objeleşmesi sonucu gündelik yaşamda bir toplumsal bilgi stoku oluşur (Erbaş, t.y.).

Bireyin uyacağı uygun davranışlar reçetesi toplum tarafından oluşturulur ve birey haritası çizilmiş bir alanda hayata başlar. Bu uygun davranışlar reçetesi bazen toplumsal tecrübeyle oluşmuş bir kültür veya sonradan otorite tarafından inşa edilmiş bir proje olabilir. Berger'e göre; dünyalar toplumsal olarak inşa edilmekte ve muhafaza edilmektedir. Bu söz konusu belirli dünyalar, biteviye yeniden kurularak sürdüren belirli toplumsal süreçlere dayanır (1969:45 akt. Wallace ve Wolf, 2004:324). Bu toplumsal süreçler içinde aktör, içinde bulunduğu durumun ve eylemin ışığında, anlamları seçer, kontrol eder, askıya alır, yeniden gruplandırır ve dönüştürür. Kısacası yorumlar. Yorum, sadece yerleşik anlamların otomatik bir uygulaması olarak değil; fakat içinde anlamları ve gözden geçirmenin, eylemin yönlendirilmesi ve şekillendirilmesine yarayan araçlar olarak kullanıldığı bir biçimlendirme süreci olarak görülmelidir (Poloma, 2011:235).

Berger ve Luckmann'ın gerçeğin toplumsal inşasında diyalektik sürecin “safhaları” olarak tanımladıkları kuramın anahtar kavramları “dışsallaştırma”, “nesnelleştirme” ve

“içselleştirme”dir². Yeni bir kurumun kurulması dışsallaştırma safhasında olur; bir kere dışsallaştırıldıktan sonra, nesnelleştirilir ve bir kere nesnelleştirdikten sonra, içselleştirilmiş bir varlık olarak birey üzerinde etkisini yapar. (Wallace ve Wolf, 2004:329). Dışsallaştırılan bilinçlilik tarafından üretilen toplumsal nesnelleştirmeler dünyası, bilinçliliğin karşısına bir dışsal olgusal gerçeklik olarak ortaya çıkar; böylece kavranılır. Ne var ki, bu kavrayış henüz içselleştirme olarak betimlenemez, doğa dünyasının kavranılmasının (içselleştirme olarak) betimlenemeyeceği gibi. İçselleştirme, daha çok, nesnelleştirilmiş dünyanın, bu dünyanın yapılarının, bilinçliliğin yapılarını belirlemeye yol açacak bir şekilde, bilinçliliğin içinde yeniden eritilmesidir. Yani toplum, şimdi bireysel bilinçlilik için kurucu bir araç olarak iş görür. Nesnelleştirmenin meydana gelmiş olması ölçüsünde, birey şimdi nesnelleştirilmiş dünyanın çeşitli öğelerini, bunları dışsal gerçekliğin olguları olarak kavramasıyla aynı zamanda kendi bilinçliliğine göre içsel fenomenler olarak algılar (Berger, 1967:16). Dışsallaştırma eksik olarak toplumsallaştırılmış bütün erkek ve kadınların, hep birlikte bir yeni gerçekliği yapım sürecidir. Berger, çalışmaları boyunca bu sürecin sürekli olmakla beraber yavaş bir değişme olduğunu belirtir (Poloma, 2011:273). Bu dışsallaştırma, yapıyı durağan bir tamamlanmışlık yerine süregiden bir işleyiş haline getiren kurumsallaşmış bir toplumsal düzene doğru genişletir. Dışsallaştırma yoluyla yapılan nesnel gerçeklik, sonrasında, toplumdaki kişilerin ardında etkide bulunur. Bu diyalektik süreç, olmakta olan fakat tarihte “uğraklar” dışsallaştırma ve nesnelleştirme ile sürer gider. Süreç içinde üçüncü eleman içselleştirme ya da bireyin nesnel toplumsal dünya

² DIŞSALLAŞTIRMA: Berger ve Luckmann gerçekliğin toplumsal kuruluşunda devam eden diyalektik sürecin ilk safhasına dışsallaştırma adını verirler; burada bireyler kendi etkinlikleri ile kendi toplumsal dünyalarını yaratırlar. Toplumsal düzene, süregelen bir insan üretimi olarak bakarlar. Toplumsal düzen “geçmiş insan etkinliklerinin sonucudur” ve “insan etkinliği onu üretmeye devam ettiği sürece vardır”. Böylece dışsallaştırmanın iki boyutu vardır. Bir yanda, insanların, yeni bir arkadaş edinmek veya yeni bir iş kurmak gibi, yeni toplumsal bir gerçek yaratabilecekleri demektir. Öte yanda insanların, eski arkadaşlıkları korumak ve yenilemek ya da gelir vergileri ödemek gibi, toplumsal kurumları sürekli olarak dışsallaştırarak, yeniden yaratabilecekleri demektir (Wallace ve Wolf, 2004:325–326).

NESNELLEŞTİRME: Nesnelleştirme bireyin gündelik hayatı, düzenli, önceden tertiplenmiş, kendisini insanlara kabul ettiren, ama görünüşte onlardan bağımsız bir gerçek olarak algılama sürecidir. Çünkü Berger ve Luckmann’ın dediklerine göre bireye “günlük hayatın gerçekliği zaten nesnelleşmiş gibi görünür; yani, benim sahnede görünmemden önce, nesnel olarak belirlenmiş bulunan bir nesnel düzeninden oluşmuştur (Wallace ve Wolf, 2004:327).

İÇSELLEŞTİRME: Diyalektik sürecin üçüncü safhası, kurumsal düzenin meşrulaştırıldığı bir çeşit toplumsallaştırma olan içselleştirmedir. Berger’e göre, başarılı örgütlenme, hem nesnel ve öznel gerçeklik, hem de nesnel ve öznel kimlik arasında yüksek derecede bir simetrinin var olması demektir. Oysa “nesnelleştirme, onun içinde yaşayan bireylerin dışında, gerçek bir toplumsal dünyanın üretilmesi demektir. Berger için içselleştirme, Parsons için toplumsallaştırma olan, bireylerin nesnelleştirilmiş toplumsal gerçekliği içselleştirdikleri ve sonuçta “herkesin sanıldığı gibi olduğu” toplumsallaştırma. Burada bir kimlik sorunu yoktur, çünkü “herkes herkesin ve kendisinin kim olduğunu bilir” (Wallace ve Wolf, 2004:328).

içinde sosyalleştirmesidir. Bu elemanların üçü de diyalektik bir yolla birbirleri üzerinde çalışarak, birlikte var olurlar (Poloma, 2011:271).

Birey sadece nesnelleştirilmiş anlamları öğrenmekle kalmaz, kendini bunlarla özdeşleştirir ve bunlar tarafından şekillenir. Bunları kendi içine çeker alır ve bunları kendi anlamları yapar. Sadece bu anlamlara sahip biri olmakla kalmaz, ama aynı zamanda bunları temsil eden ve bunları ifade eden biri haline gelir (Berger, 1967:16). Birey toplumda oynadığı roller aracılığıyla toplumsal dünyaya katılır ve bireyin davranışına baskı yapan ve böylelikle yönlendiren kurumlar, bireyin davranışında somutlaşır. Bu, dünyanın birincil ve ikincil sosyalleşme süreci içinde içselleştirilmesi, aynı dünyanın o birey için subjektif gerçekliğine neden olur (Erbaş, t.y.). Gerçekte, toplum hiçbir zaman tamamlanmış değildir, aksine sürekli bir varolma süreci içinde bulunur. Böylece nesnelleştirme toplumsal dünyanın katılanlarını zorlama ve şekillendirme kapasitesine sahip bir gerçeklik olması yoluyla gerçekleşen bir süreci anlatır. Bir nesnel toplum gerçekliği sadece anlamda değil düşüncede de varolan çok sayıdaki seçme şansından çoğunu engelleyerek akıl sağlığımızı korur. Fakat yapıyı kısmi değişmeyi yaşamaya yetenekli kılan sınırlı sayıda seçme şansı varolmaya devam eder (Poloma, 2011:271–272).

Birey, kurumlarla, kendi dışındaki nesnel dünyanın datası olarak karşı karşıya gelir, ama bunlar şimdi aynı zamanda onun kendi bilinçliliğinin de datasıdır. Toplumca oluşturulmuş kurumsal programlar, tavırlar, yönelişler ve hayat projeleri halinde öznel olarak gerçektir. Kurumların gerçekliği birey tarafından, kendi rolleri ve kendi kimliği yanında sahiplenilir (Berger, 1967:18-19). Bu durumda, içselleştirme, toplumsal dünyanın olgusal gerçekliğinin aynı zamanda bir öznel olgusal gerçeklik haline geldiğini ima eder.

Toplumsal düzenin üretilmesi bir dışsallaştırma süreci içinde gerçekleşir. Bu düzenin ortaya çıkışı, sürdürülmesi ve sonraki kuşaklara aktarılması bir kurumsallaşma kuramı içinde anlaşılabilir. Kurumsallaşma süreci insan etkinliklerinin alışkanlığa uğraması süreci ile ilintilidir. Alışkanlıklar belli bir toplumsal grubun bütün üyeleri için söz konusudur. Tarihsel ve objektif bir gerçeklik olarak kurumlar, bireyin dışında, onu çevreleyen ve kontrol mekanizmaları aracılığıyla ona baskıda bulunan gerçekliklerdir (Erbaş, t.y.). Alışılacak gelenleri yerine getirmekte olan kimseler bir ontolojik güven duygusu içindedirler. Başka bir deyişle, kendi dünyalarının gerçek olduğu duygusunu sürdürürler. Alışılacak gelen, yalnızca kurumların devamında değil, kendi kişiliklerimizin de devamını sağlamakta önemlidir (Wallace ve Wolf, 2004:301).

İnsanoğlunun eylemi, yorum ve anlama sarılıp sarmalanmıştır. Bu eylemlerin her biri diğerlerinin süreçsel eylemleriyle birbirlerine bağlanmaktadır. Birlikte eyleme katılan

insanlar, toplumsal yapıyı oluştururlar (Poloma, 2011:237). Toplumsal olarak nesnelleştirilmiş dünyayı içselleştiren süreçler, toplumsal olarak verilmiş kimlikleri içselleştiren süreçlerin aynısıdır. Birey, tanımlanmış bir kişi olmak ve tanımlanmış bir dünya içinde yer almak üzere toplumsallaşır. Örneğin Türk/Kürt olarak tanımlanır ve toplumsallaşır.

Bir kişinin toplumun bir üyesi olması, içselleştirme ya da toplumsallaşma süreci boyunca olur. Toplumsal psikoloji geleneği içinde, Berger ve Luckmann birincil toplumsallaşmayı, bireyin çocukluğu boyunca yaşadığı ve onun aracılığıyla çocuğun nesnel toplumsal dünyaya sokulduğu bir ilk toplumsallaşma olarak betimlerler. Bireyler, çocuğun toplumsallaşmasıyla ilgilenen önemsenen diğerleri (aile) ile karşılaşır. Bu önemsenen diğerleri tarafından gerçekliğin tanımlanmaları olarak kabul edilenler çocuk tarafından nesnel gerçeklik olarak kabul edilirler (Poloma, 2011:272). Dünya, öznel gerçeklik olarak, ister aynı önemli kişiler, isterse (eşler, arkadaşlar, diğer tanışıklar gibi) yeni önemli kişilerle olsun, aynı türden söyleşi ile devam ettirilir. Bu devamlılığın sürdürülebilmesi, toplumsal düzenin en önemli gerekliliklerinden biridir (Berger, 1967:18).

Toplumsallaşmanın, bir defaya mahsus olarak çocukluk sırasında oluşan bir şey olmadığını görürüz. Bunun yerine, edinmiş olduğumuz kişiliklerimiz alışlagelmiş olan toplumsal ilişkiler yolu ile yeniden ve yeniden yaratılarak sürdürülmekte ve huzursuzluk denetim altında tutulmaktadır. “Toplumsal üretimin sürekliliği, yerleşmiş tavır alışlar ve kavranabilen görüşlerin sürekli olarak yeniden alışkanlıklar haline getirilmesini etkiler” (Wallace ve Wolf, 2004:302).

Algı

“Algılar gerçektir çünkü insanlar onlara inanırlar” (Özer, 2012). Fenomenolojik gerçeğin toplumsal inşasında algıların kilit bir öneme sahip olduğu önceki bölümde açıklanmaya çalışıldı. Algıların, günlük hayata yansımalarını, etkisini ve önemini açıklayabilmek için, onların bireyin tutum ve davranışları üzerindeki etkisini irdelemek gerekir. Böylece bu çalışmanın konusu olan sorunun, Türkler ve Kürtlerin birbirleri hakkında sahip oldukları algılarıyla, bu algıların “olgu”, “olay” ve “aktör”ler ile nasıl bir bağının olduğunu irdeleyecek zemin ortaya çıkmış olacak.

Algı Nedir?

İnsanın dış dünyadaki nesnelere ilişki kurması, bunlar hakkında birtakım yargılarda bulunması, bu nesnelere ilişkin belli bir davranış ortaya koyması, bu nesnelere algılaması

ile başlar (İnceoğlu, 2010:67-68). Algılama, insanların çeşitli duyuları yardımıyla çevrelerinden elde ettikleri bilgileri bir araya getirip (Eren, 2001:69) örgütleyip yorumlayarak çevresindeki nesne ve olaylara anlam verme süreçleridir (Cüceloğlu, 1992:98). Algılanan nesnelere duyular yoluyla öznel bilince aktarılır ve burada anlamlandırılır. Algılama, duyu verilerinin anlamlandırılması sürecidir.

Algı; bilinçte gerçekleşen bir tasarımdır, daha açık bir deyişle algı, duyularımızı anlamlı kılma demektir; bu da duyu değil zihni bir işlemdir (Hançerlioğlu, 1993:17-18). Algılama süreci boyunca insan, dışarıdan aldığı verileri işleyerek, nesnel dış dünyanın öznel bir iç modelini üretir. Bu öznel iç dünyanın içinde aynı zamanda kendini de üretir. Berger (1967:6-7)'e göre; İnsanın dünyası, insanın kendi etkinliğiyle donatılması gereken bir dünyadır. İnsan dünya ile veri bir ilişkiye sahip değildir. Sürekli olarak bu dünya ile ilişki kurmak, kendini bir etkinlikte ifade ederek kendisiyle (iç dünyasıyla) uzlaşmak zorundadır. Bu süreç içinde insan kendisi tarafından üretilmiş bir dünya içinde kendini bir yere yerleştirebilir, hayatını gerçekleştirebilir. Dünyasını inşa eden aynı süreç kendi varlığını tamamlar. Diğer bir ifadeyle, insan sadece bir dünyayı üretmekle kalmaz, aynı zamanda kendisini de üretir. Daha doğrusu kendini kendi ürettiği bir dünya içinde üretir.

Öznel iç dünyada nesnelere direkt olarak değil de, onlara yüklenen anlamlarla karşılanırlar. Poloma'ya göre; “aktör, içinde bulunduğu durumun ve eylemin ışığında, anlamları seçer, kontrol eder, askıya alır, yeniden gruplandırır ve dönüştürür” (2011:235). Algı süreci esnasında birbirini izleyen taslaklar rötuşlanır ve şeyin yeni bir silueti çıkagelip önceki silueti düzeltir, ancak burada çelişki yoktur, çünkü bütün bu siluetler akışı bir algının birliği içinde erir; ne var ki, şey (bir anda değil) sayısız rötuşların içinden ortaya çıkar (Lyotard, 2007:30). Dolayısıyla yoruma kavuşturma, yerleşik anlamların otomatik bir uygulaması değil, gözden geçirilmiş anlamların, eylemin yönlendirilmesi ve şekillendirilmesine yarayan araçlar olarak kullanıldığı bir biçimlendirme süreci olarak görülmelidir. Başka bir ifadeyle algı süreci eylemin biçimlendirilmesinin yapı taşlarıdır.

Denilebilir ki algılama; insanın eylemlerinin yönlendirilmesi ve biçimlendirilmesi ile sonuçlanan, insan tarafından nesnel dış dünyadan duyular vasıtasıyla alınan verilerin, öznel bilince aktarılması, burada anlamlandırılması ve yorumlanması sonucu, içeride insanın kendisinin de içinde yer aldığı öznel bir dünyanın üretilmesi sürecidir. Nesnel dış dünyadan alınan veriler objelerle ilgili olabileceği gibi, kişiler, gruplar ve toplumlar (Türk/Kürt) ile de ilgili olabilir.

Algı Nelerden Etkilenir?

Algılama sürecini insanın kişilik özellikleri, geçmiş tecrübeleri, algılanan nesnenin özellikleri ve algılama ortamı etkiler. Ayrıca basmakalıpçılık, model oluşturma, hale etkisi ve atfetmenin de algılama süreçlerini etkilediği tespit edilmiştir. Eren'e göre: 1) İnsan dışarıdan algıladığı verileri yorumlarken onları gruplandırır, gruplandırma sırasında onlara atfedilen nitelikler basmakalıpçılıktan dolayı yanılgı ve çarpıtmalara neden olabilir. 2) Belli bir konuda kişinin zihninde bir ideal model oluşturması onun bu modele göre insanları, olayları ve nesnelere değerlendirmesi de onu algısal yanılgı çarpıtmalarına götürebilir. 3) Algılayan kimsenin bir insanın veya bir olayın etkisinde kalarak diğer insanları veya olayları buna göre değerlemesi, hale etkisi'ni oluşturabilir. 4) Bireyler, diğer insanların davranışlarını yorumlarken bunun nedenlerine inerler ve niçin meydana geldiğini ortaya çıkararak atfetme sürecini yaşarlar. Yine kişiler, kendi davranışlarını analiz ederek bunların neden ortaya çıktığını belirli hususlarda atfederler. Atfetme neden-sonuç ilişkisinin ortaya çıkarıldığı bir analitik düşünme sürecidir (2001:70-79) ve algılamayı etkiler.

Algılama sürecinin gerçekleşmesinde, kendi aralarında alt öğelere ayrılacak türleri söz konusudur. Algılamanın oluşturucu öğeleri olarak da nitelendirilebilecek olan bu öğelerin, söz konusu sürecin gerçekleşmesindeki yerlerine ve işlevlerine bağlı olarak simgesel, görsel, duygusal, seçilmeyici ve sosyal olmak üzere, algının beş tür şeklinde alt gruplara ayrıldığını belirtmek gerekir.

Dil ve Algı

En genel tanımlama ile dil (lisan): İnsanların düşündüklerini ve hissettiklerini bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşmadır. Bu açıdan bakıldığında dil bir iletişim aracıdır, ancak dilin işlevi sadece iletişim değildir. Bir başka açıdan bakıldığında dil düşünceyi, kültürü taşıyan bir araç, bir kaptır (Çakar, v.d. 2010:13). Dil, bireysel açıdan ruhsal yaşamın en önemli işlevi, toplumsal açıdan da başkaları için varolan pratik bilinçtir. (Hançerlioğlu, 1993:118).

Dil, bütün iletişim ve etkileşim sürecinin hem başlangıcı hem de ürünüdür. Bütün etkileşim biçimleri, iletişim araçları aracılığı ile ve dilin kullanımı ile gerçekleştirilir. Gündelik yaşamın diğerleri ile paylaşılan ortak objeleştirmeleri dilsel ifadeleştirme yoluyla gerçekleşir (Erbaş, t.y.). Bir şeyin özü hakkında bize konuşan dildir (Heidegger, 2008:76). Gündelik hayatın ortak nesnelleştirilmesi, esas itibari ile dile ait anlamlarla korunur. Gündelik hayat, her şeyden fazla, benim gibi insanlarla birlikte olduğum ve sürdürdüğüm yaşamdır.

Bunun için günlük yaşam gerçekliğinin gerçek bir anlayışı için dili anlamak zorunludur (Wallace ve Wolf, 2004:327).

İnsanın, içine doğduğu toplumun koşullarına uyumlanması, o toplumda geçerlilik gösteren kuralları, simgeleri, imgeleri algılaması, öğrenmesi ve kavramasıdır. Bu da ancak dil aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Buna göre dil ile toplumsallaşma süreci arasında da doğrudan bir ilişki vardır. Daha doğrusu dil, toplumsallaşmanın önemli bir ögesidir. İnsanın, dil aracılığıyla tasarımlarını paylaşım alanına aktarması ise dilin toplumsal boyutunu ortaya koymaktadır. Birtakım düşünce sistemlerinin, ideolojilerin, fikirlerin, hatta inanç sistemlerinin yaygınlaşarak toplumların yapılanmasına, insanların yaşam biçimlerinin oluşmasına yön verir duruma gelmelerinde dil temel bir etkiye sahiptir. Bu noktadan hareketle bakılacak olursa dil ve kültür arasında da doğrudan bir ilişki olduğu gözlenmektedir (İnceoğlu, 2010:70-73). Dil, kültürlerin dünyayı nasıl kavradıklarına ilişkin en geniş çerçeveyi oluşturur. Hepimiz doğal ve toplumsal çevremizi dilimizin içinde kavrar ve anlamlandırırız. Bütün diller, aslında birer kavramsal çerçeve ve zihinsel modeldir (Aydın, 2007:226). Yalnızca yüz-yüze durumlarda değil, dil aynı zamanda deneyim ve anlam birikiminin sonraki kuşaklara objektif bir hazine olarak geçmesini sağlama kapasitesine de sahiptir. Dilin objeleşmesi sonucu gündelik yaşamda bir toplumsal bilgi stoku oluşur (Erbaş, t.y.).

Algılamanın, duyuları anlam şemaları içine oturtmak demek olduğunu saptadığımız anda, bu anlamların neye göre belirlendiğini de sormamız gerekir. Anlamlar, tüm öteki etkenleri bir yana bıraksak bile, simge sistemleri (özellikle dil) aracılığıyla bilince yansıyan düşüncelerdir. Simgelerle düşünür, düşündüklerimizi simgelerle başkalarına iletiriz. Bu simge sistemlerinin en başında dil gelmektedir. Buna göre dil ile toplumsal yapılanma arasında da doğrudan bir ilişki vardır. O halde toplumsal ortam dilin varlığının olmazsa olmaz ön koşuludur. Buna karşılık bir toplumun var olmasının ön koşulu da dilin varlığıdır. Nitekim insanların toplumsal bir ortam içerisinde bir araya gelmeleri, toplumsal bir yapının oluşması dil olmaksızın mümkün olamazdı. Belli bir toplumsal ortama doğan insanın orada toplumsallaşması ve içine doğduğu toplumun koşullarına hazırlanmasında temel araçlardan biri yine dildir. Bu açıdan dil, toplumsal gerçeğin inşasında önemli bir işleve sahiptir. Türkiye’de Kürt algısı ve Kürt sorunu algısı inşasında da dil bu işlevini yerine getirmektedir.

Kültür ve Algı

Dünya inşası süreci içerisinde insan kendi etkinliğiyle güdülerini özelleştirir ve kendisi için kararlılık sağlar. Biyolojik olarak bir insan dünyasından yoksun bırakılmışlığıyla bir beşeri dünya inşa eder. Bu dünya, tabii ki, kültürdür (Berger, 1967:7). Kültür, en genel tanımıyla, insanın doğa dışında yarattığı ve ona eklediği maddi ve manevi her şeydir. Bunun içine, üzerine giydiği giysiden beslenme sistemine, barınma tarzından dinsel inanışına, toplumsal örgütlenmesinden hayatı anlamlandırdığı ideolojik çerçevelere kadar pek çok şey girer (Aydın, 2007:25).

Kültür, insanın doğuştan getirdiği, kalıtsal bir olgu değildir. Her birey, başta ailesi olmak üzere içinde doğduğu kültürün mekanizmaları acılığıyla, doğduktan sonra çeşitli bağlamlarda kurduğu toplumsal ilişkiler yoluyla, toplumsal etkileşim içinde bu kültürü öğrenir. Öğrenme süreklilik arz eder, insan hayatının belli bir bölümüyle sınırlı değildir ve öğrenilenler öğrenen tarafından, özellikle de bir sonraki kuşağa aktarılır (Aydın, 2007:32). Kültür; insanın doğayla, hayvani içdenge sağlama yöntemleriyle arasındaki göbek bağı koparmasını sağlayan dengesizliği sınırlama, yönlendirme, işleme girişimidir (Zizek, 2008:21). Kültürün temel amacı insan hayatı için biyolojik olarak var olmayan kesin yapıları sağlamaktır ve mutlaka sürekli olarak üretilmeli ve yeniden üretilmelidir (Berger, 1967:7).

Kültür, taşıdığı kurallar, normlar ve değerler aracılığıyla bize ne yapmamız, nasıl davranmamız gerektiğini söyler (Aydın, 2007:37). Bir kültürün içinde olmak belirli bir nesnellikler dünyasını başkalarıyla paylaşmaktır. Toplum bireysel davranışı yönlendirir, karşısına yaptırımlar koyar, denetler ve cezalandırır. En güçlü ilahiliği ile toplum bireyi hatta imha dahi edebilir (Berger, 1967:12-13). Çünkü toplum kültürün unsurlarından biridir.

Modern çağın en temel özelliği dünyanın resim haline gelmesi olgusudur. Dünya artık bize gösterilen dünyadır. Bundan dolayı belli, ortak bir kültürel çevreden gelen bireylerin, belirli bir nesneyi, olayı algılama ve tanıma biçimlerinde, belli bir yakınlık vardır. Bir başka deyişle, paylaşılmış yaşam ortamları, bireylerin nesnelere, olayları tanımlamakta kullandıkları zihinsel haritalar arasında da benzerlik yaratır. Bu da beraberinde, insanların birbirlerinden farklı yaşam deneyim alanlarının zamanla kesişmesi ve benzeşmesi, buna bağlı olarak da onların algılama biçimleri arasındaki farklılıkların zamanla azalması, hatta ortadan kalkması sürecini getirmektedir (İnceoğlu, 2010:89-91). Bu bilgiler ışığında Türklerin Kürt sorunu algısıyla Kürtlerin Kürt sorunu algısının,

kullanılan zihinsel haritaların farklılığından dolayı, farklılaşması beklenen bir gerçeklik haline gelir.

Tutum ve Algı

Tutum, bir bireye atfedilen ve onun psikolojik bir nesneye ilişkin düşünce, duygu ve davranışlarını organize eden bir eğilimdir (Erkal, 2002:281). Başka bir ifade ile kişinin, belli kişi, nesne ve olaylara karşı (Hançerlioğlu, 1993:356) zihinsel açıdan hazır oluş durumu veya belirli bir biçimdeki vaziyet alışıdır (Kırel, 2004:71).

Tutum, bilişsel, duygusal ve davranışsal bileşenlerden oluşan (Erkal, 2002:281) oldukça organize olmuş uzun süreli duygu, inanç ve davranış eğilimleridir. Bu eğilimler diğer insanları, grupları, fikirleri, ülkenin diğer yörelerini (Cüceloğlu, 1992:520) veya bireyin çevresindeki bir simgeyi, bir nesneyi ya da bir olayı olumlu ya da olumsuz bir şekilde değerlendirmesi ile sonuçlanır (İnceoğlu, 2010:18).

Kısaca bir durum, olay, nesne ya da kişi karşısında belli bir tavır ortaya koymaya, davranış göstermeye hazır olma durumu olarak bilinen tutum ile bireyin kişilik özellikleri, içinde yer aldığı toplumsal ve kültürel çevre, toplumsallaşma süreci, bilgi birikimi ve yaşam deneyimleri arasında yakın bir ilişki vardır (İnceoğlu, 2010:17). Bu anlamda tutumlar doğuştan gelmezler, öğrenme yoluyla sonradan kazanılırlar. Tutumlarımızın önemli bir bölümü hayatın ilk 25 yılı içinde oluşmakla birlikte, tutum oluşması yaşam boyunca devam eden bir süreçtir (Erkal, 2002:286). Bir insanın tutumu genellikle ona içinde yaşadığı toplumca aşılır (Hançerlioğlu, 1993:356). Bu aşılamaı oluşturan faktörler; 1) anne-baba etkisi, 2) akranların etkisi, 3) kitle iletişim araçları, 4) tutum nesnesiyle olan kişisel yaşantılardır (Erkal, 2002:286-287). Temel olarak, tüm düşünsel etkinlikler gibi tutumun oluşması da öğrenme süreci içerisinde gerçekleşir (İnceoğlu, 2010:30). Tutum, algı sürecinin bir çıktısı olarak, algıyla sıkı bir ilişki içindedir.

Tutumlar dolaysız olarak gözlemlenemezler, yalnızca açığa vurulmuş davranışlarda görülebilirler (İnceoğlu, 2010:87-88). Bir tutumun davranışa dönüşüp dönüşmeyeceğini tayin eden en önemli faktör, tutumun kuvvetidir (Erkal, 2002:285). İnsanları harekete geçiren ve hareketlerinin yönlerinin belirleyen, onların düşünceleri, umutları, inançları, arzuları, ihtiyaçları ve korkularıdır (Özer 2012). Bir tutumun davranışa dönüşmesini şu dört koşul yerine geldiği zaman ortaya çıkar: Tutum 1) kuvvetliyse, 2) bireyin kişisel yaşantısına dayalıysa, 3) birey için önemli olan diğer kişilerce destekleniyorsa ve 4) sık sık kendini ortaya koyma şansı varsa (Cüceloğlu, 1992:525). Şimdi bu koşullar ışığında Kürt

sorunu gibi can yakıcı bir olguya baktığımızda, tutumun yoğunluğu ve davranışa dönüşme potansiyelinin yüksekliği hakkında rahatlıkla fikir yürütülebilir.

Tutum ve Alguların Değişimi

Tutumlar ve alguların nasıl değişebileceğine dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. İnceoğlu'na göre, ona kaynaklık eden duygu merkezli tutumun diğer öğelerle, yani zihinsel ve davranışsal öğelerin eşgüdümlü birlikteliği ile etkisizleştirilerek yeniden organize edilmesi gerekir (2010:20). Erkal'a göre tutumun değişmesinde etkili olabilecek üç faktör, bilgi kaynağı, mesaj ve hedefdir. Bilgi kaynağı, tutum değiştirme amacıyla verilen bilginin kim tarafından verildiğine, mesaj: bu kişinin nasıl verdiğine, hedef ise tutumu değiştirilmek istenen kişi veya kişilere işaret eder (2002:288). Cüceloğlu'nun yaklaşımına göre, her insanın duygu, düşünce ve davranışları arasında bir denge arar, bu denge olmadığı zaman ortaya çıkan çelişki kişiyi rahatsız eder. Bu bilişsel çelişki, insanın sürekli düşünme, araştırma ve değişmesinin temelinde yatan ana güdüdür. Çelişki giderildikten sonra bilişsel uyum oluşur ve bireyin o konudaki gerginliği ortadan kalkarak huzura kavuşur (1992:523). Kirel'e göre, günlük hayata insanlar, tutum değiştirmeyi sağlayabilecek birçok uyarıcı ile karşı karşıyadır. Örneğin eğitimciler, politikacılar, reklamcılar (2004:75) tutumları değiştirirler. Eren'e göre, bireylerin, geçmişte algılama süreci yardımıyla oluşturdukları kanaat, varsayım, kuram ve fikirler, zaman içinde değişebilir. Çünkü bireylerde algılama süreci süreklidir. Zaman içinde elde edilen yeni bilgiler bunların işlenmesi ve anlama kavuşturulması, yeni tecrübeler edinilmesine, yeni keşif, inanç, kanaat ve kuramlara neden olur ve eskilerin ya değişmesine ya da bütünüyle ortadan kalkmasına neden olur (2001:69-70).

Yukarda açıklanan kavramsal ve kuramsal çerçeveden hareketle, bu çalışmada, Türkiye'nin Kürt sorununu çözüm sürecinde algının yeniden inşası ele alınacaktır.

Veri Kaynakları ve Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada amaca ulaşmak gayesiyle ikincil kaynaklara ulaşmayı hedefleyen bir literatür taraması yoluna başvurulmuş, bunun yanında literatürden elde edilen bilgileri desteklemek veya bu bilgilerin geçerlilik ve güvenilirliğini kontrol etmek amacıyla sahadan bizzat ilgililer ile yüzyüze mülakatlar yapılarak saha çalışması yöntemine başvurulmuştur. Saha çalışması için Ankara, Yozgat ve Hakkâri illeri seçilmiştir. Saha çalışması araştırmacı tarafından bizzat yapıldığından, bu süre zarfında gözlem verileri de sağlanmıştır. Her üç ilde, 10'u odak grup olmak üzere toplam 70 ses kayıtlı mülakat, 300 civarında kayıtsız fakat konuyla ilgili sohbet (yapılandırılmamış mülakat) yapılmıştır.

Kayıtsız sohbetlerde, yapılandırılmış mülakatta sorulan soruların birçoğu sorulmuş ve sohbet yönlendirilerek algının süzgeçten geçirilmeden ifadesi sağlanmaya çalışılmıştır. Ses kaydının yapılmamasının nedeni bazı durumlarda katılımcıların izin vermemesi iken, bazı durumlarda da kendiliğinden gelişen tartışma ortamının ses kaydı teklif edilmesi halinde sınırlanacağı endişesidir.

Ankara'nın seçilmesinde, Kürt sorunu algısının inşasında devletin belirleyiciliğini temsil edecek verilerin toplanması amaçlanmıştır. Bu amaçla Mecliste grubu bulunan AK Parti (2), CHP (2), MHP (1) ve BDP'den (4) olmak üzere dokuz milletvekilinin içinde olduğu siyasetçi, üst düzey bürokrat, kamu kurumlarıyla doğrudan iş yapan Türk ve Kürt kökenli iş adamı gibi kesimlerden oluşan 3'ü odak grup olmak üzere toplam 23 ses kayıtlı mülakat yapılmıştır. Araştırmacı Ankara'da ikamet ettiğinden, araştırma süreci boyunca konu ile ilgili gözlemlerini sürdürmüştür.

Yozgat'ın seçilmesinde, Türk milliyetçiliğiyle isim yapmış bir merkez olarak, Kürt sorunuyla ilgili iki kutuptan birinin merkezindeki halkın farklı kesimlerinden, algının verilerini sağlamak amaçlanmıştır. Merkez ilçe ile Yerköy ilçesinden esnaf, memur, çiftçi, bay-bayan, dindar, seküler, vb. farklı kesimlerin temsilini sağlayacak şekilde örneklem oluşturulmuştur. Yozgat'ta 4'ü odak grup olmak üzere toplam 18 ses kayıtlı mülakat ve iki haftalık gözlem yapılmıştır.

Hakkâri'nin seçilmesinde, Kürt milliyetçiliği ile bilinen bir merkez olarak, halkın farklı kesimlerinden algı verilerinin sağlanması amaçlanmıştır. Hakkâri ili Merkez ilçe, Yüksekova ilçesi ve Bağışlı (Xezekiyan) Köyünden, memur, esnaf, STK yöneticileri, sendika yöneticileri, Köy Korucuları, çiftçi, bay-bayan, PKK'li ailesi, şehit ailesi, dindarlık gibi farklı kesimlerin temsilini sağlayacak şekilde örneklem oluşturulmuştur. Hakkâri'de 3'ü odak grup olmak üzere toplam 29 ses kayıtlı mülakat ve gözlem yapılmıştır. Araştırmacı Hakkâri kökenli olduğundan, sorunla ilgili farklı kesimler ile sürekli iletişim halindedir ve konuyla ilgili gelişmeler hakkında, araştırma süreci boyunca düzenli enformasyon ve gözlem verileri sağlamıştır.

Her üç merkezdeki katılımcılara, çalışma kapsamına göre önceden hazırlanmış 34 açık uçlu soru, çoğunlukla sırasıyla sorulmuştur. Bazı mülakatlarda katılımcının durumuna göre bazı sorular sorulmamış, bazı durumlarda da kapsamın genişletilmesi için ilave sorular sorulmuştur.

Kürt sorunu üzerine yapılan araştırmalarda Kürt kökenli katılımcıların süzgeçten geçirilmemiş algı verilerine doğrudan erişim araştırmacıların başlıca zorluklarından biridir. Belirli STK'ların temsilcileri ve siyasi aktörlerin dışındaki katılımcılar, beyanlarının

aleyhlerine suç delili veya fişlenme verisi olarak kullanılabilceği endişesi ile gerçek algı ve kanaatlerini belirtmekten kaçınırlar. Bu açıdan araştırmacının tanınırlığı veya araştırmacıya güven, bir başka ifadeyle “bizden biri” olarak görülmesi, katılımcılardan veri sağlamayı kolaylaştırmıştır. Zira Hakkâri’de yapılan mülakatların bir kısmında katılımcılar Türkçe sorulan sorulara Kürtçe cevap vermeyi tercih etmişlerdir ve başka bir araştırmacıya rahatlıkla ifade etmeyecekleri kanaatlerini ifade etmişlerdir. Araştırmacının Kürtçe biliyor olması bu verileri toplamada ilave bir kolaylık sağladığı belirtilmelidir.

Araştırmanın Yöntemi ve Sınırları

Bu çalışma algı inşasının bir örnek olay (Kürt Sorunu) üzerinden ele alınıp, arkaplan analizinin yapıldığı (bilinen) ilk örnektir. Algı inşası analizinde ilk olmak, daha önce böyle analizlerde kullanılan yöntemlerin örneklerinden de yoksun olmak gibi bir zorluğu içermektedir. Bu nedenle kendine özgü bir yöntem geliştirmek durumundadır. Kürt sorunu algısının inşasını analizde, obje ile algılarının ilişkilerini, ayrıca algıların birbiriyle ilişkilerini açıklamada kolaylık sağlaması amacıyla, “Çalı” ve “Cadeceus” adında iki metafor üretilip kullanılmıştır. Analize başlamadan bu metaforların tanıtılması gerekmektedir.

Çalı Metaforu: Geceleyin karanlık bir ormanda kaybolmuş bir çocuk olduğu varsayalım. Çocuk, rüzgârda hışırtıyla sallanan bir “çalı”yı, kendisine doğru gelen saldırgan bir “ayı” olarak algılıyor olsun. Böyle bir durumda, çocuğun zihni, hayatta kalmak için alarma geçer ve gerçek bir “ayı”ya göstereceği reaksiyonu gösterir. Yani, gerçeğin ne olduğundan ziyade nasıl algılandığı, çocuğun tutum ve davranışını belirler.

Bu metafor, ‘algının objesi’ (Kürt sorunu) ile ‘objenin algısı’ (Kürt sorununun algısı) arasındaki ilişkiyi tasvir etmek için kullanılmaktadır. Çalı metaforu üzerinden, kuramsal çerçevedeki bilgileri, Kürt sorunu ve algısıyla ilgili kullanılabilir bir halde özetleyecek olursak:

- Algı (Ayı) objenin kendisi (Çalı) değildir, objenin zihindeki görüntüsüdür (Ayı çalının zihindeki görüntüsüdür). Yani, “Kürt” ile “Kürt algısı” veya “Kürt sorunu” ile “Kürt sorunu algısı” aynı şey değildir.
- Algı, objeden kaynaklanan fakat farklı iletim kanallarından gelen veri parçacıklarının birleştirilmesi, anlama kavuşturulması, yorumlanmasıyla oluşturulur. Anlama kavuşturma, yeni algı verisinin, zihinde mevcut olan referans bilgiler ile yorumlanması neticesinde oluşur. Bugünkü anlamda Kürt algısı ve Kürt sorunu algısı birçok olgu, olay ve aktörün etkisiyle 90 yıllık bir süreci içermektedir.

- Kanalların her biri, çarpıtma, dezenformasyon, eksik ya da yanlış anlama/aktarma vs. sonucu veriyi değişime uğratmış olabilir.
- Algı oluşurken, bu veri parçacıkları birleştirilir, zihinde daha önce biriktirilmiş referans verilerle karşılaştırılır, eksik kısımları zihin tarafından mantığa büründürmek adına tamamlanır ve kendi içinde bir tutarlılığa kavuşturulur.
- Bütün bu süreç sonunda objeye yönelik paradigma, tutum ve davranış belirlenir. Bu nedenle algı, her ne kadar objenin kendisi değilse de, hatta objeden tamamen farklı bir şeyin görüntüsü bile olsa, tutum ve davranışı mutlak olarak belirleyicidir. Yani, gerçeğin ne olduğundan ziyade nasıl algılandığı tutum ve davranışı belirler. “Çalı”, “ayı” olarak algılanmışsa, “ayı” muamelesi görür.
- Ancak her şekilde, doğru ya da yanlış, eksik ya da tam, algının verisi nihai olarak objeden gelir. Yani, “ayı” olarak algılanmış olsa bile, ortada bir “çalı” da her durumda mevcuttur. Kürt sorununa indirgeyecek olursak, algılandığından farklı olsa da, ortada bir Kürt sorunu da mevcuttur.

İkinci bölümde her olgu, olay ve aktörün algı inşasındaki rolünü açıklarken, önce ‘algının objesi’ (çalı) tarif edilecek, ardından ‘objenin algısı’ olarak çalının Türk ve Kürtlerin algısındaki görüntüsü (ayı) tarif edilecektir.

Objeye ile algı arasındaki ilişkinin “çalı metaforu” üzerinden tasvir edilmesi, analizin birinci kısmıdır. Bundan ayrı olarak algının (ayı) da kendi içinde bir analize ihtiyacı vardır, çünkü algı uniform değildir. En azından üç ana aksta birbiriyle etkileşimli bir ilişki içindedir. Bunun için ikinci bir metafor (Cadeceus metaforu) kullanılmaktadır.

Cadeceus Metaforu: Türkiye’de Kürt sorunu hakkında 76 milyon insanın birbirinden kısmen farklılaşan, kısmen de benzeşen algılarının olabileceği rahatlıkla söylenebilir. Her birinin ayrı ayrı çalışılmasının imkânsızlığından dolayı, benzeştikleri en büyük kesişim kümeleri üzerinden ele alınacaklardır. Son yıllarda yapılan çalışmalar, konu hakkında yazılan ve günlük hayatta gözlemlenen bulgular, en büyük ve konu açısından en önemli kesişim kümelerinin fotoğrafını almakta yeterli veriyi sağlayacak niteliktedir. Bu verilerden mevcut Kürt algısını, a) devletin Kürt sorunu algısı, b) halkın Kürt sorunu algısı şeklinde gruplamanın, halkın Kürt sorunu algısını da 1) Türklerin Kürt sorunu algısı, 2) Kürtlerin Kürt sorunu algısı şeklinde alt gruplara ayırmanın pratik olacağı gözükmektedir. Elbette inanç, yerleşim yeri, gelir seviyesi, eğitim seviyesi, temas niteliği vs. gibi birçok alt gruplamada algıların birbirinden farklılaşabileceği tahmin edilebilir. Ancak, çok sayıdaki farklılaşmayı çalışılabilir bir çerçeveye taşımak adına ortaklaşılan temel akslar üzerinden

bir üst-gruplama kaçınılmaz hale gelmektedir. Temel akslardaki bu üst-gruplama çalışmanın sınırlarını da belirlemektedir.

Belirtilmesi gereken bir başka husus, Türkler ve Kürtler şeklinde üst-gruplamaya tabi tutulan halk algılarının her iki kesim için de tüm nüfusu ima etmediği, sadece soruna ilgileri, siyasi kararları etkileyecek düzeyde olanları ima ettiği'dir. Bir başka ifadeyle, Türklerde çözüm çabalarını etkileyecek düzeyde karşı tavır sergileyerek bir kutbu oluşturanlar, Kürtlerde de sorunun çözülmemesi halinde daha da derinleşeceği işaretlerini veren kutbu oluşturanlardır.

Kürt sorunu konusunda devletin algısıyla, halkın (Kürtlerin ve Türklerin) algısının ilişkisel bir bağının olduğunu belirtmek gerekir. Bu ilişkisel bağı açıklamak için Yunan Mitolojisi'nden bir sembolü (Cadeceus)³ ödünç alıp onun üzerinden bir metafor kurmanın açıklayıcı olacağı düşünülmektedir. Cadeceus sembolü, bir "asa"ya sarılı, tersyönde simetrik olarak birbirinin hareketini tekrarlayarak ilerleyen iki yılandan oluşmaktadır. Bu metaforda, asanın kendisi algı inşasındaki devletin algısını temsil eder. Devletin algısı ve uygulamaları, inşadaki başlangıç zeminini oluşturmakta ve istikrarlı şekilde bir doğrultuda devam etmesini sağlamaktadır. Yılanlar da, biri Türk kökenli, diğeri Kürt kökenli olmak üzere, halkın Kürt sorunu algısını temsil eder. Halkın algıları (yılanlar) devletin belirlediği ve yönlendirdiği zemin ve güzergâh (asa) üzerinden birbirini etkileyerek ve bazen üreterek, asa etrafında dolanarak ilerlemektedir. Metafordaki iki yılan (halk algıları) birbirine karşıt ancak asanın (kaynağın) ortaklığından dolayı birbiriyle ilişkili algılardır. Halkın karşılıklı algılarının diyalektik bir etkileşim içinde birbirini etkiliyor olmasına rağmen, her durumda başlangıcın ve zeminin devlet tarafından sağlandığını belirtmek gerekir. Yani, devletin algısı değiştiğinde halkın algısı değişmektedir.

Cadeceus metaforundaki bu üç ögenin etkileşimi, aşağıdaki gibi bir Çizelge halinde ilgili her bölümün altında yer alacaktır. Çizelgenin en üst satırına, bugünkü algıları temsil eden algı fotoğrafları yerleştirilecek, ardından en alt satırdan başlanarak, bugünkü algının tarihsel arkaplan inşasının nelerden oluştuğu, basamak basamak yerleştirilecektir. Çizelge

³ **Cadeceus:** Yunan mitolojisinde tanrı Hermes'in asası. Hermes'e Apollon tarafından verilmiştir. Uzlaştırma ve ateş çıkarabilme gücüne sahip asadır. Asaya sarılı ilerleyen iki yılan şeklindedir. Bu sembol, makro ve mikro evrenin, eril-dişil iki temel prensibinin, evrendeki kutupluluk prensibinin, insandaki ezoterik tekâmülün açıklanmasında da (ida, pingala, shushumna) sembolik bir araç olarak kullanılmaktadır.

tamamlandığında, bugünkü algının geçmişteki hangi algıların toplamından oluştuğunun bir görüntüsü elde edilmiş olacaktır. Böylece soyut süreç ve ilişkiler, tarihsel bir birikim ile birlikte, mümkün olduğunca açık hale getirilmiş olacaktır. Çünkü bugünkü algı geçmişteki bu birikimleri arkaplan bilgisi olarak kullanmakta, onlardan etkilenecek şekilde şekillenmektedir.

Türklerin Algısı (yılan)	Devletin Belirleyiciliği (asa)	Kürtlerin Algısı (yılan)

Bölümlerin Düzeni ve Genel Tezleri

Tezin ana amacı, Türkiye'nin Kürt sorununu çözüm sürecinde algının önemini göstermektir. Bunun için:

Kürt sorunu ile mevcut algısının ne olduğunu ve birbirleri ile ilişkilerini açıklamak,
Kürt sorununun mevcut algısının tarihsel arkaplanda nasıl inşa edildiğini açıklamak,
Bir inşa olan mevcut algının yeniden inşasının nasıl olabileceğini açıklamak gerekir.

Tezin ana amacı kapsamında, birinci bölümde “Kürt sorunu ile mevcut algısının ne olduğu ve birbirleri ile ilişkileri” açıklanacaktır. Bu amaçla birinci bölümün birinci kısmında beş boyutuyla “algının objesi” olarak Kürt sorunu tarif edilecek. İkinci kısımda ise “objenin algısı” olarak Kürt sorununun Türklerin ve Kürtlerin algısında nasıl farklılaştığı, bu algıların inşasında devletin belirleyiciliği açıklanacaktır. Zira obje ile algısı arasında belirgin bir farklılık olduğu gibi, bu farklılık halkın Türk ve Kürt kesimleri arasında da olduğu ortaya çıkacaktır.

İkinci bölümde, “Kürt sorununun mevcut algısının tarihsel arkaplanda nasıl inşa edildiği” açıklanacaktır. Birinci bölümde açıklanan obje ile algısı arasındaki farklılaşmanın, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, Türkler ve Kürtler için inşa edilmişlik, bu inşadaki devletin belirleyiciliği, inşanın başat olgu, olay ve aktörleri üzerinden analiz edilecektir. İnşanın analizi, saha çalışmalarının bulguları ile desteklenecektir. Bu bölümün alt başlıklarının büyük çoğunluğunda, incelenen her bir olgu, olay ve aktörün algı inşasındaki etkisi tarif edilirken, önce çalı metaforuna göre obje

ile algısı (A. Algının Objesi-“Çalı”, B. Objenin Algısı-“Ayı”) şeklinde bir ayırım yapılacak, ardından algının kendi içinde Cadeceus metaforuna göre ayrıştırılarak ele alındığı bir sıralama (1. Türklerin Algısı, 2. Kürtlerin Algısı) izlenecektir. Böylece literatürden verilerin ve kuramsal bilgilerin katkısıyla, her alt başlıktaki algı inşasında devletin belirleyiciliği, bu belirleyicilikte halkın algısındaki inşanın nasıl farklılaştığı, sahadan toplanmış verilerden örnekler ile ortaya konacaktır.

Üçüncü bölümde, “bir inşa olan mevcut algının yeniden inşasının nasıl olabileceği” açıklanacaktır. Bölümün birinci kısmında, 1993’ten günümüze (2013 sonu), sorunun çözümüne yönelik girişimler, karşılaşılan zorluklar ve toplumsal dirençler, bu dirençlerin algıyla ilişkisi ele alınarak, çözüm girişimlerinin başarısı adına algının yeniden inşasının önemi açıklanmaya çalışılacaktır. Zira bu çalışmanın temel tezi, dolaylı olarak, algı yönetiminin çözüm yönündeki dirençleri engel olmaktan çıkaracağı imasında bulunmaktadır. İkinci kısımda Kürt sorununda algının yeniden inşasını kolaylaştıracak, günümüz Türkiye’inde kullanıma hazır bazı araçlardan ve bu araçların nasıl kullanılabileceğinden örnekler verilecektir.

Sonuç bölümünde araştırmanın temel tezleri değerlendirilerek, araştırma amacına uygun şekilde ulaşılan sonuç ortaya konacaktır.

2. ALGIDA KÜRT SORUNU

Kürt sorununun algısı (Çalı'nın zihindeki görüntüsü olarak Ayı) üzerine çalışabilmek için öncelikle objenin (algının objesi-Çalı) kendisinin tanımlanması gerekmektedir. Ardından sorunun devlet ve halk algısı (objenin algısı-Ayı) tanımlanacaktır. Bu tanımlamalarda, ikinci bölümde sorunun 90 yıllık süreç içinde hangi araçlarla nasıl inşa edildiğinin analizini yapabilmek için, algı fotoğrafları elde edilmeye çalışılacaktır.

2.1. Algının Objesi (Çalı): Kürt Sorunu Nedir?

Türkiye'de Kürt sorununu ele almanın temel zorluklarından biri "sorunu tanımlama" problemidir. Literatürde ve söylemde bu sorunun farklı şekillerde tanımlanması başlı başına bir probleme sebep olmaktadır. Her tanımlama, soruna yaklaşımdaki farklı önkabullere dayanmakta ve bu önkabullerden bazıları sorunun yeniden üretilmesinde ve pekiştirilmesinde başlı başına bir işlev görmektedir. Sorunu, "bölücülük", "terör", "devlete karşı dış destekli isyan" mukabilinden güvenlik üzerinden tanımlamalar, sorunun çözümüne dönük kullanılacak araçların niteliğini farklılaştırdığı gibi bu araçları aynı zamanda meşrulaştırmaktadır. Aynı sorun, "eğitim eksikliği", "kalkınamamışlık", "işsizlik", "eşitsizlik", "siyasal katılımdaki zorluklar" şeklinde tanımlandığında, bu defa kullanılacak araçların niteliği değişecektir. Benzer şekilde sorun, bir "kimlik", "kültür", "anadil", "adalet", "demokrasi" vb. şeklinde tanımlandığında yine çözüm için farklı araçların kullanılmasını gerektirmektedir.

Cumhuriyet tarihinin başlarından yakın zamana kadar Kürt sorununun tanımı devlet merkezli güvenlik sorunu olarak yapılagelmiştir. Bu tanımlama, doğal olarak sorunun çözümü için güvenlik (asker/polis/istihbarat/yargı) güçlerine havale edilmesini meşrulaştırmıştır. Ne var ki tanımlamadaki bu isabetsizlik ve çözüm için kullanılan araçlar sorunu çözmek bir yana daha da derinleştirmiş ve yaymıştır. Bu tanımlamanın ve çözüm araçlarının bizzat kendileri de sorunun yeniden üretilmesi ve pekiştirilmesinde önemli bir katkı sağlamıştır.

Türkiye'de Kürt sorununu tanımlamak, her şeyden önce Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşları olan Kürtlerin sorunlu ilişkisini tanımlamaktır. Devletin kuruluş yıllarından itibaren, kurucu kadronun zihnindeki ulus devlet projesinin "ulus"unu tasavvur

ve tanımlamada, Kürtlerin bu tanımlamaya “uygunsuz” konumu sorunun temelini teşkil etmektedir. Bu noktadan itibaren ve bundan sonraki süreçte Kürt sorununun nerdeyse her boyutu devlet ile doğrudan ya da dolaylı bir ilişki içindedir. Denilebilir ki, Kürt sorunu, cumhuriyetin ilk yıllarından bugüne, devletin kurumsal yapılarıyla merkezde yer aldığı farklı olgu, olay ve aktörlerin etkisiyle oluşturulmuş, zaman içinde sürekli yeniden üretilmiş ve pekiştirilmiş bir toplumsal inşa sürecidir. Bu inşanın başat olgu, olay ve aktörleri ile sorunun algısı da yine devletin belirleyiciliğinde inşa edilmiştir. Bu çalışmada Kürt sorunu, bu algısal inşa arka planı zihinde tutulmak kaydı ile içiçe geçmiş beş perspektifte tanımlanmaktadır. Elbette Kürt sorunu sadece bu beş perspektiften ibaret değildir. Konunun kapsamını çalışılabilir sınırlar içinde tutabilmek adına, araştırmacı tarafından en başat beş perspektif olarak seçilmiştir. Bu beş perspektif sırasıyla: (a) ‘kimlik sorunu olarak Kürt sorunu’, (b) ‘etnik milliyetçilik olarak Kürt sorunu’, (c) ‘eşitsizlik sorunu olarak Kürt sorunu’, (d) ‘demokrasi sorunu olarak Kürt sorunu’, (e) ‘çatışma alanı olarak Kürt sorunu’, şeklindedir. Bu çalışmada Kürt sorunundan anlatılmak istenen bu beşli yapının tamamıdır.

2.1.1. Kimlik Sorunu Olarak Kürt Sorunu

Bugün Türkiye’de Kürt sorunu olarak kavramlaştırılan sorunun kimlik boyutu, dayanağını tarihin derinliklerine kadar inen sosyal ve kültürel Kürt kimliğinden alan, ulus devletin ulusu için kurguladığı “şablon kimlik” karşısındaki direncidir.

Ulus hayal edilmiş bir topluluktur (Anderson, 2011:20). Yönetici seçkinler bu hayali topluluk için bir kimlik kurgusu yapar ve kimliği bir kitlenin mitlerine, diline, soylarının uzantısına dayandırarak genişletir, genelleştirir ve popülerleştirerek politik bir bağa dönüştürür (Hobsbawm, 2010:65). Bu şablon kimlik tarihin tozlu raflarından indirilmiş, ekleme ve kesip-biçmeler ile değiştirilmiş yamalardan oluşturulmuştur. Balibar, ulus devletin kurduğu cemaate “kurgusal etniklik” adını veriyor. Bu bağlamda hiçbir ulusun doğal olarak etnik temeli yoktur, fakat toplumsal oluşumlar ulusallaştıkça, içerdikleri, paylaştıkları ya da hükmettikleri topluluklar da etnikleşir; yani sanki kendiliğinden bir ilk kimliğe, kültüre, çıkarlara sahip olan, bireyleri ve toplumsal koşulları aşan doğal bir cemaat oluşturmuşçasına geçmişte ya da gelecekte temsil edilir hale gelir (Balibar ve Wallerstein, 2007:119). Ulus kimliği, bir kere devlet tarafından belirlendikten itibaren, devletin zor kullanma tekeli başta olmak üzere, tüm kurum ve kaynaklarıyla diğer kimlikler üzerinde egemen hale gelmeye çalışır. Çünkü ulus devlet, varlığını belirli sınırlar

içindeki egemenliğine borçludur ve bu egemenliği, içeride veya dışarıda, başkalarıyla paylaşmaya istekli değildir. Nihayetinde ulus devletin egemenliği, özünde devlet aygıtını kullanan ulusun egemenliğidir.

Dünya üzerinde çok sayıda potansiyel ulus mevcuttur; ancak dünyamızda belirli sayıda bağımsız ya da özerk siyasal birime yer vardır. Bu nedenle tüm ulusçulukların aynı anda tatmin edilmesi mümkün olamaz. Aralarından bazılarının tatmin olması diğerlerinin hayal kırıklığına yol açacaktır. Böyle durumlarda bir siyasal toprak biriminin içinde türdeş bir etnik birimin var olabilmesi, ancak aynı ulustan olmayanların öldürülmesi, ülkeden sürülmesi ya da asimile edilmesiyle mümkün olacak demektir. Farklı uluslardan olanların bu kadere razı olmaları, gönülsüzlükleri, ulusçu ilkenin barışçı bir şekilde uygulanmasını zorlaştırabilir (Gellner, 2006:72-73).

Türkiye’de Kürtler için cumhuriyet tarihinin önemli bir kısmında temel mesele, ‘Kürt kimliğini ispat’ meselesi olmuştur. Ulus devletin “Türkçülük” temelindeki “şablon kimlik” kurgusuyla birlikte Kürt kimliğinin “varlığı” devlet tarafında tartışma konusu yapılmıştır. Resmi söylemde ‘Kürt yoktur ve üstelik sadece ülke sınırları içinde değil, yeryüzünün herhangi bir yerinde de yoktur, hiç olmamıştır’ tezlerine karşılık Kürtler, ‘hayır Kürt vardır ve biz Kürdüz’ diyerek özgün kimliklerini kabul ettirmeye çalışmışlardır. Gerçekte sorun Kürtlerin varlığının tartışmalı olmasından mı kaynaklanmaktaydı? Yoksa devletin asimilasyon vizyonunun taktik bir hamlesi mi söz konusuydu?

Milletlerin farklı bir kimlikle kabul edilmeleri için kendi olmanın kanıtlarını taşımaları gerekir. Ama “kendi olmak” tam olarak nedir? Milliyetçilere göre, tek yanıt özgünlüktedir. “kim olduğumuz”, zamanda ve mekânda “nereden geldiğimize” bağlıdır; karakter köken tarafından belirlenir (Smith, 2013:48-49). O halde “Kürtler kimdir?” sorusunun zaman ve mekânda açıklanabilmesi gerekir. Kürtlerin kökeni konusunda en çok başvurulan kaynak Vladimir Minorsky’nin araştırmalarıdır. Minorsky’e göre, İ.Ö. 2000 yılına tarihlenen iki Sümer tabletinde “Kar-da-ka” adlı bir ülkeden söz edilmektedir. Bu tabletlere ilaveten Herdot’ta İ.Ö. 5. Yüzyılda Achaemenid İmparatorluğunun onüçüncü eyaleti, Ermenistan’a komşu olan Paktié’yi de kapsadığı belirtilir. Bu ad “Bohtan” (şimdi Kürtler arasında Botan olarak bilinen bölge) ile ilgili bulunmaktadır. Bir başka kanıt olarak, Xenophon, İ.Ö. 401-400’de kaleme aldığı Onbinlerin Dönüşü’nde “Karduchoi”den söz eder. Bu halk İ.Ö. 9. yüzyıldan 6. yüzyıla kadar Van Gölü yöresinde güçlü bir krallık kurmuştur. “Kardular” antik Karduchoi toprakları bugün Kürtlerin asıl yaşam alanlarından biri olduğu kesindir. Bu nedenle Karduchoi’nin Kürt’le özdeş olduğu 20. Yüzyılın başına kadar tartışmasız kabul görmüştür. Bu varsayım Fars bölgesinde Sasaniler devrinden beri

yaşayan birçok Kürt aşiretinin varlığıyla doğrulanmıştır (2004:44-45). Bu bilgiler ışığında, Kürtlerin halen yaşadıkları coğrafyada kendilerine özgü kimlikleri ile en az 4000 yıldır var oldukları anlaşılmaktadır.

Kürtlerin bu bölgeye başka bir yerden geldiklerini gösteren herhangi bir belge ya da anlatı olmadığından, Kürtler, kendilerinin tarihin başından beri bu coğrafyada olduklarını ileri sürerler. Bu nedenle sosyal/kültürel Kürt kimliği coğrafya ve tarihle kaynaşmış durumdadır. Sosyal/kültürel kimliklerden siyasal kimliklerin türetildiği andan itibaren, Kürt kimliği etrafındaki güçlü siyasal kimliklerin mücadele sahası içinde kalmış, coğrafyası farklı kimliklerin yönetim alanında el değiştirmiş veya bölünmüş olmasına rağmen, kendisini korumayı ve yeniden üretmeyi başarabilmiştir. Bu nedenle siyasal bir kimliğin temellendirileceği sosyal, kültürel, tarihsel ve coğrafi bir kimlik bilinci, toplumsal hafızada güçlü şekilde varlığını korumaktadır. Peki, ayrı bir millet olarak sayılmak için coğrafya yeterli mi?

Milletlerin ayırt edici mirasını oluşturan simgeler, değerler, mitler, anılar ve gelenekler örgüsünün bir milli topluluğun üyeleri tarafından sürekli yeniden üretilmesi ve yeniden yorumlanması ve bu topluluğun birey üyelerinin bu mirasla ve onun kültürel üyeleriyle değişken özdeşleşmesi (Smith, 2013:34) milli kimlik bilincini oluşturur. Bir milletin kendisini bir millet olarak teşkil etmesi için anavatanı olarak gördüğü yerde en azından uzun bir süredir ikamet ediyor olması gerekir. Ayrıca bir milletin millet olmayı arzulaması ve bir millet olarak kabul edilmesi için bir halk kültürü ve bir kendi kaderini belirleme isteği geliştirmesi gerekir. Öte yandan, bir millet için, gördüğümüz gibi zorunlu olan kendisine ait egemen bir devlete sahip olmak değil, ama yalnızca anavatanı olarak algıladığı yerde maddi ikameti ile birleşen bir özerklik duygusuna sahip olmasıdır (Smith,2013:24). Kürtlerin anavatanlarında uzun süredir ikamet ettiklerine şüphe yok, o halde bir millet olarak kabul görmesi için halk kültürü ve özerklik duygusuna bakmak gerekir.

Özgün halk kültürünün en belirgin özelliği özgün bir dildir. Kürtlerin dilleri, sosyal hareketliliği engelleyen dağlık coğrafyanın, yılın yarısında komşu köylere dahi ulaşımı zorlaştıran iklim koşullarının ve tarımsal yaşam tarzının etkileri ile aşiretler arasında bile lehçe ve diyalekt farklılıklarını taşımaktadır. Buna ilaveten İslam etkisiyle Arapçanın, büyük göçler, istilalar ve komşuluk ilişkileriyle Farsça ve Türkçenin etkilerini içermektedir. Yaklaşık bin yıldır kendilerine özgü bir siyasal birliğin resmi dili olarak kullanılmadığı için saray dili veya edebiyat dili olarak gelişme olanağı bulamamış olması bu dilin bir başka dezavantajıdır. Bütün bu aşındırıcı etkilerden ve dezavantajlardan dolayı

Kürt dilinin diğer dillerden karma şekilde oluşturulmuş “uydurma” bir dil olduğu ileri sürülmüştür. Minorsky (1945)’nin Batı İran aşiretleri üzerine yaptığı araştırmasında, Kürt dilinin Aryan olmasına rağmen Pers dilinden (ayrıca Arapça ve Türkçeden) bariz şekilde farklı olduğuna işaret etmektedir. Yazar, her aşiretin kendisine özgü bir diyalektinin olmasına rağmen Kürtçenin temel karakteristiklerinin hepsinde ortak olduğunu vurgular. Şüphesiz şekilde Kürtçenin tüm deformasyonlara ve evrimine rağmen, eski ve güçlü bir dil olduğuna inandığını da belirtir.

Kürtlerin yarı kapalı aşiret yapıları, kıyafetleri, halayları, töre ve geleneklerinin birçoğu kültürel özgünlük olarak günümüzde hala sürdürülmektedir. Bugünkü anlamda devlet düzeyinde bir siyasal yapılanma olmasa da, aslında aşiretler kendi içinde, konfederasyon olarak kendi aralarında veya emirliklerin siyasi yönetiminde siyasal bir yapıyı ve özerklik iradesini de sürekli sergilemişlerdir. Bu da, Smith’in “kendisine ait egemen bir devlete sahip olmak değil, ama yalnızca anavatanı olarak algıladığı yerde maddi ikameti ile birleşen bir özerklik duygusuna sahip olmak”(2013:24) şeklinde tarif ettiği koşuldur.

Sonuç olarak Kürtlerin kimlik bilincine sahip olmaları için gerekli tüm koşullara sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda ulusçuluk çağında diğer kimlikler gibi kültürel kimliklerinden siyasal kimlik taleplerine ilerlemeleri olağandır. İlâveten, Türkiye’de ulus devletin kuruluşundan sonra şablon kimlik karşısındaki konumu bu kimliğin siyasal anlamda kristalize olmasını hızlandırmıştır denilebilir. Doğan’a göre, güçlünün egemenliğini sürekli yeniden üretme faaliyetlerinde hem bu gücün kimliği/kimlikleri hem de gücün üzerinde uygulandığı kimlik/kimlikler yeniden üretilir. Yani, efendilik, özgürlük, kölelik, tüketicilik, işsizlik, zenginlik, Türk, Avrupalı gibi insanla ilgili tüm kimlikler, bu kimlikleri var eden örgütlü ilişki tarzıyla oluşur ve günlük örgütlü ilişkilerdeki egemenlik ve mücadelelerle yeniden üretilir (2012). Bu bağlamda Türkiye’deki Kürtlerin mevcut kimlik talepleri, egemen kimlik olarak Türk kimliğinin her yeniden üretimi sürecince, karşısında, bir yansı olarak yeniden üretilmektedir.

Görülüyor ki, Türkiye’de Kürt kimliği hem kendi tarihsel iç dinamiklerinden hem de kendisine uygulanan yaptırımlardan -tehdit ve yaptırımlar grup-içi sadakati arttırır-beslenmektedir. İster kendi iç dinamiklerinden, tarihinden, coğrafyasından, dilinden, kültüründen veya geleneklerinden beslenerek olmuş olsun, isterse de etrafındaki baskın kimliklerin ötekileştirme, asimile etme veya ortadan kaldırma girişimlerine karşı bir tepkiden beslenerek olsun, Türkiye’deki Kürtlerin, ülkede egemen Türk kimliği dâhil, yeryüzündeki diğer tüm kimlikler gibi sosyal, kültürel ve siyasi bir kimlikleri vardır. Bu

varlıkları, içinde yaşadıkları ulus devletin ‘resmi şablon kimliği’ haline getirilmiş Türk kimliğinin asimilasyonuna direnmektedir. Kimlik sorunu olarak Kürt sorunundan kastedilen budur. Sorunun bu boyutu, çalı metaforundaki çalının gövdesini oluşturmaktadır.

2.1.2. Etnik Milliyetçilik Olarak Kürt Sorunu

Dünyada kendi devleti olmayan en büyük millet olarak bilinen Kürtlerin, milliyetçiliğin sahnede olduğu bir çağda milliyetçi duygular taşımaları şaşırtıcı değildir. Bu nedenle Kürt sorununun bir boyutu, etrafındaki milliyetçiliklerle karşılıklı etkileşim içinde olan bir milliyetçilik sorunudur. Ancak, Türkiye’de Kürt sorununun etnik milliyetçilik boyutunun mahiyetini açıklayabilmek için, öncelikle genel olarak etnik milliyetçiliğin ne olduğu ve nasıl ortaya çıktığını hatırlamak gerekir. Ardından Türkiye’deki Kürtler özelinde etnik milliyetçiliğin Cumhuriyet öncesi köklerine bakmak ve nihai olarak ulus-devlet kuruluşundan itibaren “resmi milliyetçilik” hüviyeti kazanmış Türk milliyetçiliği karşısındaki pozisyonuna bakmak gerekir.

Etni, bir anavatana bağlı, atalardan kalma mitlere, ortak anılara, paylaşılan kültürden bir ya da birden çok öğeye sahip insan topluluğu (Smith, 2013:25) şeklinde tanımlanır. Örtüşen kültürel özelliklerin tanımladığı etnik grup, kendi varlığından emin olmanın ötesinde kendine ayrıca politik bir sınır da istediği zaman, etnisite politikleşir ve milliyetçiliği doğurur. Buradaki koşul, etnisitenin sınırlarının, aynı zamanda politik birimin de sınırları olması ve yönetenlerle yönetilenlerin aynı etnik kökenden olmasıdır (Gellner 2013:59). Kendi politik birimi içinde “bizden” olmayanlara pek sıcak bakılmayan bu grup yapısında biz bilinci bir soya veya “ırk”a da gönderme yapar. Fakat etnisitenin ırk dayanağı, Wallerstein’in, “eksenel işbölümü ile ilişkili olan coğrafi yoğunlaşmaların dışavurumu, itici gücü ve sonucu” (Balibar ve Wallerstein, 2007:100) şeklindeki ırk tanımı ile çürütülmektedir.

Smith’e göre, etnik milliyetçilikler 18. yüzyıldan itibaren birkaç dalga halinde başlamıştır. Bunlardan ilki, ana merkezleri Doğu Avrupa ve kısa bir gecikmeyle Orta Doğu’da bulunan, 19. yüzyılın son döneminin başlarında klasik etnik kendi kaderini tayin etme dönemidir. İkinci etnik milliyetçilik dalgası 20. yüzyıl ortalarına doğru Avrupa’nın sömürge imparatorluklarının deniz aşırı topraklarında ortaya çıktı. Son dalga Afrika ve Asya’daki sömürge sonrası devletlerin otoktonluk iddialarına rağmen yabancı bir işgal veya dayatma olarak gördükleri sömürgeci veya sömürge sonrası devletten tamamen

ayrılmayı amaçlamaktadırlar (2010:192-193). Anderson (2011: 157)'a göre, “son dalga”, kökeninde, büyük ölçüde sanayi kapitalizminin başarılarının mümkün kıldığı küresel emperyalizme karşı bir tepkidir.

Etnik milliyetçilik dayanak olarak kendi kaderini tayin ilkesini almaktadır. 1789 Fransız Devrimi'nden bu yana, “ulusların kendi kaderini tayin” ilkesinin meşruiyeti giderek arttı ve desteklenir oldu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde dünya çapında tam bir kabul kazandı ve 1945'te “bütün halklar kendi kaderini tayin hakkına sahiptir” ifadesiyle Birleşmiş Milletler Şartı'na dâhil oldu. Bu ilkenin yarattığı imaj ise, tüm halkların karşılıklı olarak birbirini dışlayan, sınırları birbiriyle çakışmayan, özerk ulus devletlerce yönetilen türdeş milletler halinde varolduğu bir ideal dünyadır (Yuval-Davis, 2008:144). Ancak pratikte tüm milletlerin böyle bir imkânı bulması mümkün olmamakta, sayıları binlerle ifade edilen milletler 200 dolayında devletin sınırları içinde kalmaktadır.

Etnik milliyetçiliklerde bazı savaşların da katkısı olmuştur. Smith, bazı savaşların yalnızca savaşan tarafların değil, savaşın yürütüldüğü toprakların sahibi olan üçüncü taraflardan da etnik topluluk çıkarttığını belirtir. Eski Ortadoğu'nun en büyük güçleri olan Asur ile Mısır arasında kalan eski İsrail'in durumu bunun örneğidir. Bu tür olaylardan doğmamış olmakla birlikte Ermeniler, İsveçliler, Çekler, Kürtler ve Sihler, ortak etniklik duyguları ortalarına düşükleri yabancı güçler arasındaki uzatmalı savaşların etkisiyle tekrar tekrar billurlaşmış örneklerdir (2010:51).

Etnik milliyetçilikte katkısı olan unsurlardan biri de coğrafyadır. Coğrafyanın etnikler için taşıdığı özel önem onların milliyetçiliğini beslemektedir. Söz konusu bu toprak herhangi bir toprak parçası değil, “tarihi” bir toprak, “Yurt”, halkın “beşiği”dir. “Tarihi toprak” ile halkın, nesiller boyu birbirleri üzerinde müşterek ve yararlı etkilerde bulunduğu bir topraktır. Tarihi bellek ve çağrışımların mekânı haline gelir yurt; “bizim” bilgilerimizin, azizlerimizin ve kahramanlarımızın yaşadıkları, çalıştıkları, dua edip savaştıkları yerdir. Bütün bunlar yurdu yeryüzünde biricik kılar. Nehirleri, denizleri, gölleri, dağları ve kentleriyle “kutsal” hale gelir (Smith, 2010:25). Kendi tarihi yurdunda, kendi kaderini tayin ilkesiyle, ortak bir irade etrafında birleşebilmek için, kimlik bilincinin de olması gerekir.

Siyasi kimlik bilincinin (milliyetçilik) uyandırılmasında farklı yaklaşımlar ileri sürülmüştür, (burada sadece bu çalışmaya uygun görülenlerden söz edilecektir). Bunlardan biri inşacı milliyetçilik yaklaşımıdır. Smith'e göre, etnisiteden millete gidilen süreçte ilk sözü söyleyenler etnik entelektüellerdir. Milliyetçiliklerin çoğu entelektüeller ve/veya profesyoneller tarafından yönetilir. Entelektüeller milletin temel tanımlamasını ve

karakterizasyonunu sağlarlar, profesyoneller ise milliyetçi fikir, mit ve ideallerini şekillendirirler (2003:56-57). Bir grup insan ne din, dil, kültür, gelenek, tarihsel arka plan ve kan bağı ortaklıkları olduğu halde kendilerine ortak kimlik biçebilirler (Hobsbawm, 2010:23). Milliyetçiliğin korumak ve yeniden canlandırmak iddiasında olduğu kültürler çoğu kez ya kendi icadıdır ya da tanınmayacak kadar değişmiştir. Milleti milliyetçilik yaratmıştır (Gellner, 2006:139). Milliyetçilik meydanlar ve kitle iletişim tarafından homojenleştirilir. Bu bilgiler ışığında milliyetçiliğin bir inşa ürünü olduğu, inşa olmaksızın siyasallaşmayacağı görülmektedir. İnşada da ideoloji başroldedir (Bauer, 2010:15).

Bir başka yaklaşım ise; etkisine maruz kalınan bir milliyetçiliğe tepki olarak gelişen milliyetçiliktir. Esasında bu da bir inşadır, ancak kendi iç dinamikleri yerine ötekinin kışkırttığı bir inşa. Berlin'e göre, salt ulusal bilinçten farklı olarak milliyetçiliğin, bir toplumun geleneksel değerlerine yukarıdan bakan ve küçümseyen bir tavra karşı toplumsal olarak en bilinçli üyelerinin –zamanla öfke ve kendi benliğini vurgulamaya yol açacak-yaralanmış gururunu ve aşağılanmışlık duygusunu yansıtan bir yanıt olabilir. Bu, modern milliyetçilik paradigmasının Alman tepkiciliği içinde geçirdiği süreçle desteklenmektedir (2008:317). Türkiye’de cumhuriyet tarihi sonrası gelişen Kürt milliyetçiliğini açıklamada, -özcü, inşacı veya kurgusal bileşenler içermesine rağmen- bu yaklaşımın daha uygun durduğu ilerleyen paragraflarda belirecektir.

Kürtler özelinde milliyetçiliğin kökenine bakıldığında, bağımsız bir Kürt devletinin özlemini çeken Kürtlerin izi tarihte geriye doğru, hatta Fransız Devriminden bir hayli önceye, Ehmed-é Xani’ye (1600’lü yıllar) kadar sürülebilir. Xani’nin, ünlü eseri “Mem û Zin”den birkaç dize bunu açıkça göstermektedir:

“Ger dê hebûya me serfirazek
Sahıbkeremek, suxennewazek
(...)
Ger dê hebûya me padişahêk
Laiq bidiya Xwedê kulahek
Te’yin bibûya jıbo wi textek
Zahır vedıbû jıbo me bextek
Hâsıl bibûya jıbo wi tacek
Bê guman dibû me ji rewacek
(...)
Muhkûeleyhi û sealik
Mexlûd û mutiê Tırk û Tacik
(...)
Herçı bire şiri destê himmet
Zept kır ji xwe ra bı mêri dewlet
Lewra ku cihan weki erûs e
Wê hukm-ı dı destê şirê rûs e” (Ehmedê Xani, 162-164).

Xani, bu dizelerde çok açık şekilde Türk ve Acem (Tırk û Tacik) himayesinde kalan Kürtlerin bahtsızlığını vurgulamakta, Kürtlerin, başında tacıyla, tahtında oturan bir

padişahı olmadığı için hükümler altında kaldıklarından yakınmakta, devlete hâkimiyetin “gayret” ve “çıplak kılıç” (savaş) ile olduğunu belirtmektedir. Bugünkü anlamda ulusçuluğun söz konusu olmadığı bir dönemde Kürtlerin siyasi özyönetiminden söz etmektedir. Ancak, Xani sadece çağının ilerisinde bir entelektüeldir. Onun yönetici seçkinler veya kitleler tarafından bu milliyetçi özlemi yönünden desteklendiğine dair herhangi bir işaret bulunmamaktadır.

1881 Ubeydullah İsyanı, Kürt milliyetçi mücadelesinin başlangıcı sayılabilir. İngiliz belgelerinin de doğruladığı gibi Ubeydullah kendisinin yönettiği bağımsız bir Kürt devleti talep etmiştir. “Ronald Thomson Ekim 1881’de Tahran’daki İngiliz görevlisi Earl Granville’e yazdığı bir mektupta şöyle diyor: Şeyh... şu anda kendisinin ve bütün Kürt önderlerinin, kendi işlerini Türk ve İran yetkililerinin müdahalesi olmadan idare edecekleri birleşik bir Kürdistan’ın kurulmasının gerekliliği konusunda hemfikir olduklarını belirtiyor” (Özoğlu, 2005:98-99). Aynı döneme ve aktöre atıfla Zürcher de, Efendiler olarak bilinen Kürt entelektüelleri arasında 1880’lerin başından itibaren egemen Türk milliyetçiliğine karşı tepkilerin, aynı zamanda, Kürt milliyetçi duygularını beslediğini belirtmektedir. Bu dönemdeki Kürt milliyetçiliği (Ubeydullah sayılmazsa) aslında kültürel bir milliyetçilikti. Siyasi taleplerini sistemleştirdiği 1914’teki Bitlis, Süleymaniye ve Barzan ayaklanmalarında bile, “Osmanlıcı” özelliğini hiç kaybetmedi. 20. yüzyılın başındaki Kürdistan (1898-1902) veya Kürt Terakki ve Teavün Gazetesi (1908-9) gibi Kürt basını, Kürtlüğü, egemenlik ve bağımsızlık taleplerinde bulunmadan yenilenmiş bir Osmanlı sözleşmesi fikri çerçevesinde anladılar (2011:92-94). Kürt Teali Cemiyeti üyelerinden bir kısmı, bir Kürt devleti fikrini savunurken, cemiyetin başkanı Seyyid Abdulkadir’in aralarında bulunduğu bir kısmı ise İslam’ın ve halifeliğin müdafaası adına, sınırlı bir Kürt özerkliği ve yenilenmiş bir Kürt-Türk kardeşliğini savundular. Bunda önemli bir etken, başlangıçta, hem İstanbul hükümetinin hem de Mustafa Kemal’in Kürtlüğü, inşa edilmekte olan yeni siyasi oluşumun meşru bir unsuru olarak kabul etmeleriydi. 29 Ekim 1919’da Mustafa Kemal ve arkadaşları ile İstanbul hükümeti arasında yapılan Amasya Protokolleri, Mustafa Kemal’in Kürt şeyh ve ağalarına yazdığı mektuplar, çeşitli konuşmaları ve El-Cezire bölgesi kumandanına yolladığı emirler, müstakbel devlette bir Kürt özerkliği perspektifini açık tutuyordu (Zürcher, 2011:96-97). Gerçekte Kurtuluş Savaşı süresince kurulmakta olan devletin Türk etnisitesini merkezine alan bir resmi milliyetçilik uygulayacağına dair herhangi bir işaret belirmez. Grup aidiyetini bir etnisiteden ziyade din üzerinden kavrayan Kürt seçkinleri ve halkı –en azından sonucu

etkileyecek çoğunluğu- için verilmekte olan savaş dinin ve halifeliğin korunması savaşıydı, Türk etnik merkezli bir ulus devletin kuruluşu savaşı değildi.

Kürt etnik milliyetçiliğinin niteliği Osmanlı dönemi ile Cumhuriyet döneminde birbirinden farklıdır. Osmanlı dönemi ve Kurtuluş Savaşı sonrası 1924'e kadar Kürt etnik milliyetçiliği kendi tarihi yurdunda, kendi kaderini tayin veya özerkliğini muhafaza özlemi temelindedir. Ancak 1924 Anayasasında devletin "milli" olduğu ve vatandaşlarının da "Türk" olduğu hükme bağlandıktan sonrası, Kürt milliyetçiliği, özyönetim özlemine ilaveten, resmi milliyetçiliğe karşı kimliğini koruma direnişi halini almaktadır. Bu açıdan Cumhuriyetin 1924 öncesi ile sonrası birbirinden bariz şekilde farklılaşan bir kırılmayı temsil eder. Bu nedenle Kürt milliyetçiliği araştırmalarında bu iki dönemi birbirinden ayırmak gerekir.

Milliyetçi Kürtler için bugünkü Kürt sorununun temeli Kurtuluş Savaşı günlerindeki yaklaşımın sonradan değişmesi neticesinde atılmıştır. Bu yaklaşım, değişimi bir kandırılmışlık ve mağduriyet duygusu ile Kürt etnik milliyetçiliğini beslemektedir. Balibar'ın "hiçbir şey bize ezilenlerin milliyetçiliği ile ezenlerinkini, kurtuluş milliyetçiliği ile fetih milliyetçiliğini kayıtsız şartsız özdeşleştirme hakkını vermez" (Balibar ve Wallerstein, 2007:62) ifadesinde belirttiği gibi, milliyetçi ideolojinin meşrulaştırılmasındaki motivasyon önemlidir. Ne var ki, Kymlicka'nın ifade ettiği gibi "milletler çoğunlukla kendileri için istedikleri kendi kaderini tayin ya da kendini savunma haklarını başka milletler için reddediyorlar" (2008: 161). Türkler kendileri için tartışmasız olarak gördükleri bu hakkı Kürtlerin katılımıyla savaş kazanıldıktan sonra Kürtler söz konusu olduğunda şiddetle karşı çıkacaklardı. Fakat sadece bununla da yetinmeyeceklerdi.

Kemalist hükümet her ne kadar Kürt-Türk kardeşliği vaatlerini yerine getirmediyse de Kürt vilayetleri için öngörülen yerel özerklikler olasılığını, en azından 1922-1923'te yok saymadı. 10 Şubat 1922'de TBMM'de, Kürdistan için bir özerklik tasarısı tartışıldı ve Mustafa Kemal, 1923 gibi ileri bir tarihte İzmit'teki basın toplantısında, Kürdistan için özerklik prensibini değil, Kürt vilayetlerinin de içinde bulunduğu, Türkiye'nin farklı vilayetleri için yerel özerklikler prensibini kabul etti (Zürcher, 2011:103). Ancak ilerleyen zaman içinde bu konuda hiçbir adım atılmayacak, tam aksine devlet, resmi milliyetçiliğin tonunu gittikçe yükseltecekti. Bu hayal kırıklığı Kürtler arasında direniş milliyetçiliğinin tohumlarını gübrelemektedir.

Kürt etnik-milliyetçi direnişinin gelişmesinde ikinci bir etken, muhtemelen, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin manevi dayanak olarak İslam'ı ve Osmanlı'yı bir yana bırakmasıdır. Şeyh Said'in Kürt ulemasına ve aşiretlerine yolladığı mektuplarda: "Daha

önce ortak bir halifemiz vardı ve bu, bizim dindar halkımıza, Türklerle aynı topluluğun bir parçası olmanın derin bir hissiyatını veriyordu. Hilafetin ilgasından beri bize kalan tek şey Türk baskısıdır”, başka bir mektupta da: “İslam, Kürt ve Türk birliğinin temeliydi. Türkler bunu bozdular. Bundan dolayı Kürtler artık, kendi gelecekleri için sorumluluk almalıdırlar” (Zürcher, 2011:109-110) ifadeleri bunu göstermektedir. Nihayet 1925’te Kürtler ile cumhuriyet arasında ilk çatışma “Şeyh Sait İsyanı” adıyla patlak verecek, kanlı bir bastırma sonucu isyanın lideri İstiklal Mahkemesinde yargılanarak idam edilecekti. Takip eden yıllarda farklı Kürt isyanları alevlenecek ve hepsi şiddetle bastırılacaktı. Ancak bunların salt milliyetçi saiklerle yapılıp yapılmadıkları tartışmalıdır. Tek parti dönemi boyunca (1924-1950) Kürtler resmi olarak yok sayıldı, siyasi katılımlarına olanak tanınmadığı gibi birçok uygulama ile sert bir asimilasyona tabi tutuldu. Bu dönem, Kürtlerin milliyetçilik tohumlarını zihinlerinin derinliklerinde acılı anılarla saklamalarına ve öfke biriktirmelerine neden olan bir dönemdir. Artık milliyetçilik kendi kaderini tayin isteğini aşmış, varlığını sürdürmek için içten içe direnen bir nitelik almıştır.

Çok partili dönemde Demokrat Parti (DP) Kürtler ile devlet arasındaki mesafeyi nispetten yakınlaştıracak adımlar attı. En azından Şeyh, Aşiret Ağası gibi Kürt toplumsal yapılanması içinde önemli yeri olan geleneksel seçkinleri milletvekili yaparak Kürtlerin siyasal katılımının kısmi de olsa yolunu açtı. Tek partili döneme oranla kısmen de olsa oluşan demokratik ortamda, Kürt milliyetçiliği fikri de ifade edilmeye başlanmıştı. Ancak, çok geçmeden Demokratlar sonunda seleflerinin otoriter eğilimlerine ve önemsemedikleri sivil ve askeri seçkinlerin huzursuzluklarına yenik düşmüşlerdi. Bu dönem, Kürtlerin bakış açısından, tarihteki en önemli yargılamalardan biriyle son bulmuştu. Kırkdokuz önemli Kürt aydın, isyan girişimi gerekçesiyle yargılanmıştı, Mayıs 1960’ta Demokratları deviren askeri cunta tarafından oluşturulan hükümet 484 Kürdü tutuklamış ve 55 ağayı batı şehirlerine sürgüne göndermişti (Fuller ve Barkey, 2011:37-38). Yani, özünde Kürtlerle hiçbir ilgisi olmayan Kemalistler ile muhafazakârlar arasındaki iktidar kavgası bile, Kürt seçkinlerin ve entelijensiyasının yok edilmesi için bir fırsata dönüştürülmüştü.

Bu gelişmeler, 1960’ların siyasi olarak gerilim dolu ortamında Kürt gruplar açısından son derece önemli siyasi örgütlenme alanları açmıştı. Bu siyasi örgütlerin ilki, Türk Solu ile ortak hareket ettikleri Türkiye İşçi Partisi (TİP) idi. TİP, kurulduktan hemen sonra, Kürt sorununun o dönem halk arasında bilinen veya anılan adıyla, “şark meselesi”ne odaklanacaktı. Parti, Kürt üyelerin girişimleriyle, 1970 yılında açık biçimde Türkiye’de bir etnik sorun olduğunu ilan etti. Bir başka askeri müdahalenin ardından 1971 yılında Anayasa Mahkemesi “etnik” ifadesini gerekçe göstererek partiyi kapatacağı (Fuller ve

Barkey, 2011:38). İlerleyen zaman içinde bu işbirlikleri de, Türk solunun Kürtlere karşı kayıtsız yaklaşımının yarattığı hüsrarla sonuçlanacak, başta üniversite gençliği arasında olmak üzere, sol görüşlü Kürt gruplarının oluşmasına yol açacaktı. Bugünün Türkiye'sinde Kürt sorunu denince akla ilk gelen PKK'nin ideolojik temelleri de o günlerde bu gruplardan biri tarafından atılacaktı. Ülkenin hızla içine girdiği kargaşa ortamı 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle sonuçlanacaktı. Darbe sonrası gelen yasaklar ve baskılar Kürt kimliği oluşumu sürecini daha da hızlandırmış, gizliden gizliye besledikleri milliyetçi duyguları bastırmak yerine daha da kuvvetlendirerek sonunda PKK'nin üye ve destek toplamasına katkıda bulunmuştu. 1980'lerin sonuna gelindiğinde Kürt sorunu artık siyasi sahneye tüm ağırlığıyla kurulmuştu. Gelişen iletişim ve medya ortamlarının da etkisiyle Kürtler birbirlerini keşfediyor, buldukları her coğrafyada ötekileştirilmiş olmalarından kaynaklanan milliyetçi bir öfke biriktiriyorlardı.

1924 sonrası dönemin özellikleri itibariyle öncesinden farklı olduğu için, Kürt milliyetçiliğinin motivasyonları ve niteliği açısından direniş milliyetçiliği olduğunu göstermektedir. Birçok araştırmacı bu dönemin Kürt milliyetçiliğine etkisine değinmektedir. Şahin'e göre; Cumhuriyet'in ilk yıllarında hayata geçirilen Türkleştirme politikaları ve bu politikalara karşı geliştirilen direnç, bugüne değin Kürt kimliğinin, Kürt milliyetçiliğinin ve Kürt siyasetinin şekillenmesinde başat rol oynamışlardır. Bu çerçeveden bakıldığında, Kürt sorununun Cumhuriyet tarihi boyunca, Kürtlerin yok sayılarak ve gerektiğinde azami düzeyde askeri yöntemler kullanılarak, çözülmek yerine yeniden üretildiği görülür (2006:122-123). Türkiye yıllarca bu sorunu çözmek yerine "ret ve inkâr" politikası uygulayarak yaklaşmış, ancak bu yaklaşım tarzı çözüm olmadığı gibi sorunun giderek büyümesine de yol açmıştır (Özer, 2011:661). Gerek Kürt sözcüğüne yüklenen anlam, gerekse Kürt dili ve ırkının kabulü, ifadesi ve dilin günlük yaşamda kullanımına yönelik getirilen yasak ve sınırlamalar, yapılan propagandaların da etkisiyle hem insanlarda ayrımcılık algısının oluşmasına sebep olmuş, hem de bölgede ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır (Bilgiç ve Akyürek, 2012:102).

Bir topluluğun kimliğini inkâr o kimliği yok etmez. Özellikle de "ulus"unun bir etnik kimliği merkez alan inşası boyunca, resmi milliyetçilik hüviyeti kazandırılmış "iç grup"un karşısındaki "dış grup" olarak -dolaylı da olsa- konumlandırılmış ise onun direnişçi milliyetçi kimliğinin de dolaylı inşası sağlanmış olur. Görüldüğü üzere Türkiye'de Kürt sorununun etnik milliyetçilik boyutu, resmi milliyetçilik hüviyeti kazandırılmış egemen Türk milliyetçiliği karşısında direniş milliyetçiliği hüviyeti kazanmış Kürt milliyetçiliğinin karşılıklı mücadelesi sorunudur. Bu karşılıklı mücadelede Türk milliyetçiliğini, milliyetçi

Türklerden ziyade, tüm kaynakları, uygulamaları ve yaptırım gücüyle bizzat devlet temsil etmektedir.

2.1.3. Eşitsizlik Sorunu Olarak Kürt Sorunu

Rousseau (2001:83)'ya göre, insan türünde iki tür eşitsizlik vardır. Bunlardan biri, doğal ya da fiziki, öteki manevi veya politik eşitsizliktir. Bu ikincisi kimilerinin başkalarının zararına yararlandığı, örneğin onlardan daha zengin, daha itibarlı olmak ya da onlara boyun eğdirmiş olmak gibi ayrıcalıklardan ibarettir. Bu boyun eğdirme veya ayrıcalıklar kabul edilebilirlik sınırlarını aştığında çatışmaların doğal zemini olmaktadır. Rousseau, insanların kayda değer bir yaşam sürdürmeleri için belli bir seviyede maddi refah gereklidir demektedir. Maddi yoksulluk insanı köle yapar, ahlaki ve entelektüel açıdan özgür olmalarını engeller. “Hiçbir vatandaş diğerini satın alabilecek kadar zengin, aynı şekilde kimse de kendini satacak kadar fakir olmamalıdır” (2009:43) şeklinde bir ahlaki çerçeve çizer.

Kürt kökenli Türkiye vatandaşları arasında yoksulluğun çarpıcı biçimde daha yüksek olduğu ve özellikle kırsal bölgelerde yaşayan Kürt kökenli vatandaşların ciddi bir gelir yoksulluğu ile karşı karşıya oldukları devlet istatistiklerine yansımaktadır. Bu durum hem Kürt kökenli Türkiye vatandaşlarının yoğun olarak ikamet ettikleri yerlerin toplam gelirden en düşük payı alan bölgeler olması ile hem de zorunlu göç ya da ekonomik göç ile büyük kentlerin çeperlerine yerleşen Kürt kökenli yurttaşların kentlerin en yoksullarını oluşturmaları ile doğrulanıyor.

Kesimler arasındaki eşitsizliğin verilerini resmi kayıtlardan kolaylıkla elde etmek mümkündür. Örneğin 4. Kalkınma Planı (1979-1983)¹ verilerine göre söz konusu dönemde ülkedeki toplam hane halkının %14,7'si Doğu Anadolu'da yaşamaktadır, buna karşın gelirin %9,9'u bu bölgeye denk gelmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizliğin takip eden yıllarda da benzer şekilde devam ettiği aşağıdaki Çizelge:2.1'de görülmektedir.

Çizelge 2.1: 2006-2012 Türkiye ve Güneydoğu Anadolu Kişi Başı Gelir

	Toplam	İlk %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20
2006 Türkiye	6 395	1 615	3 157	4 727	6 989	15 487
TRC-Güneydoğu A.	2 751	877	1 447	2 053	2 983	6 403
2007 Türkiye	8 050	2 340	4 251	6 121	8 675	18 870
TRC-Güneydoğu A.	3 591	1 272	2 142	2 819	3 704	8 029

¹ Kaynak: DPT 4. Kalkınma planı 1979-1983- 220. Paragraf s.s. 74

2008 Türkiye	8 372	2 427	4 342	6 347	9 185	19 560
TRC-Güneydoğu A.	4 193	1 387	2 263	3 117	4 354	9 856
2009 Türkiye	9 396	2 617	4 832	7 083	10 085	22 368
TRC-Güneydoğu A.	4 655	1 400	2 430	3 409	4 939	11 119
2010 Türkiye	9 735	2 841	5 151	7 457	10 658	22 573
TRC-Güneydoğu A.	5 144	1 674	2 702	3 708	5 380	12 298
2011 Türkiye	10 774	3 129	5 698	8 178	11 693	25 172
TRC-Güneydoğu A.	5 418	1 676	2 861	4 064	5 954	12 545
2012 Türkiye	11 859	3 468	6 301	9 055	12 850	27 624
TRC-Güneydoğu A.	5 870	1 940	3 277	4 614	6 411	13 142

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2012, www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 30.12:2013)

Çizelge 2.1’de, TÜİK verilerinden derlenerek hazırlanmış, 2006-2012 yılları arasında nüfusun %20’lik dilimlerine göre kişi başı ortalama yıllık gelirin Türkiye ortalaması ve Güneydoğu Anadolu (TRC) karşılaştırması yer almaktadır. Bu dönem ülke genelinde büyümenin istikrarlı şekilde gerçekleştiği, sosyal politika araçlarının bölgede de kullanıldığı, hükümet tarafından bölgeye yoğun yatırımların yapıldığı söylenen bir dönemdir. Ancak incelenen 7 yılın tamamı ve her beş dilimde, bölge ortalaması ile ülke ortalaması arasında %50 dolayındaki fark dikkat çekmektedir. Ülke ortalamasının bölge değerleri ile aşağı çekilmiş olduğunu, aslında bölgeler arası eşitsizliğin daha yüksek olduğunu belirtmek gerekir.

Aynı durum işsizlik ve istihdam oranlarında da kendisini gösteriyor.

Çizelge 2.2: 2006-2012 Türkiye ve Güneydoğu Anadolu İşsizlik ve İstihdam Verileri

	İşsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)
2006 YILI TÜRKİYE ORTALAMASI	10,2	41,5
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	6,2	45,6
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	15,2	33,4
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	12,1	27,7
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	15,7	25,1
2007 YILI TÜRKİYE ORTALAMASI	10,3	41,5
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	5,5	48,2
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	18,0	33,5
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	13,8	26,5
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	19,9	24,1
2008 YILI TÜRKİYE ORTALAMASI	11,0	41,7
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	7,5	43,6
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	16,4	36,6
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	14,1	27,3
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	17,4	25,4
2009 YILI TÜRKİYE ORTALAMASI	14,0	41,2
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	8,5	44,3

	TRC1 (<i>Gaziantep, Adiyaman, Kilis</i>)	17,2	34,8
	TRC2 (<i>Şanlıurfa, Diyarbakır</i>)	18,8	27,9
	TRC3 (<i>Mardin, Batman, Şırnak, Siirt</i>)	15,1	26,8
2010 YILI TÜRKİYE ORTALAMASI		11,9	43,0
	TR22 (<i>Balıkesir, Çanakkale</i>)	7,7	44,6
	TRC1 (<i>Gaziantep, Adiyaman, Kilis</i>)	12,1	39,4
	TRC2 (<i>Şanlıurfa, Diyarbakır</i>)	13,1	29,1
	TRC3 (<i>Mardin, Batman, Şırnak, Siirt</i>)	11,8	31,8
2011 YILI TÜRKİYE ORTALAMASI		9,8	45,0
	TR22 (<i>Balıkesir, Çanakkale</i>)	5,3	44,6
	TRC1 (<i>Gaziantep, Adiyaman, Kilis</i>)	14,4	36,5
	TRC2 (<i>Şanlıurfa, Diyarbakır</i>)	8,4	30,1
	TRC3 (<i>Mardin, Batman, Şırnak, Siirt</i>)	12,7	29,6
2012 YILI TÜRKİYE ORTALAMASI		9,2	45,4
	TR22 (<i>Balıkesir, Çanakkale</i>)	5,4	44,7
	TRC1 (<i>Gaziantep, Adiyaman, Kilis</i>)	11,8	38,5
	TRC2 (<i>Şanlıurfa, Diyarbakır</i>)	6,9	26,8
	TRC3 (<i>Mardin, Batman, Şırnak, Siirt</i>)	21,3	27,5

Kaynak: TÜİK, Hane halkı işgücü anket sonuçları, www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 30.12:2013)

Çizelge 2.2’de 2006-2012 yılları için TÜİK verilerinden faydalanılarak, bölgedeki (TRC) işsizlik ve istihdam verileri hem Türkiye ortalaması hem de ülkenin batısındaki bir bölge (TR22) ile karşılaştırılmıştır. TR22 (Balıkesir, Çanakkale) bölgesi özel olarak sanayi veya turizm bölgesi değildir, benzer istihdam oranları rahatlıkla TRC bölgesinde de sağlanabilir. Ancak gerek bölge ile ülke ortalaması, gerekse bölgeler arası oranların, Kürt nüfusun yoğun yaşadığı iller aleyhine bariz farklılaşması dikkate değerdir. Çizelgede işsizlik oranından ziyade istihdam oranının daha sağlıklı sonuçlar verdiğini belirtmekte fayda vardır. Zira işsizlik verileri sadece kayıtlı işsizleri göstermektedir, iş bulma umudu olmayan veya ilgili kuruma kayıt yaptırmayan işsizleri kapsamamaktadır. Ancak istihdam verileri açısından ülke ortalamasının %40’ların altına hiç inmediği bir dönemde, bölge için %26-27 oranlarındaki istihdam verisi, haneye giren gelirin çalış(a)mayan %73-74 ile paylaşıldığını, böylece aslında düzenli geliri olanların da yoksul olduğunu düşünmeye iter.

Benzer sonuçları bazı araştırmacılar anadil üzerinden yaptıkları saha çalışmalarında da elde etmişlerdir. Örneğin, 2003 yılında düzenli bir işyerinde çalışma oranı anadili Türkçe nüfusta yüzde 80 iken, Kürtçe olan nüfusta yüzde 57’ye geriliyor. Türkiye genelinde kentsel alanda sosyal güvenceden yoksunluk oranı yüzde 42,1 olarak tahmin edilirken, anadili Kürtçe olan nüfusta sosyal güvenceden yoksunluğun yüzde 66,3 olduğu (Candaş, 2010:87-88) tespit edilmiştir.

Gelir eşitsizliği ve yoksulluğun önemli göstergelerinden biri de, hiçbir sosyal güvencesi, hiçbir geliri ve mal varlığı olmadığı resmi belgeler ile kanıtlanan kişilere, temel sağlık hizmeti alabilmeleri için verilen “Yeşil Kart” verileridir.

Çizelge 2.3: Bölgelere Göre 2011 Yılı Yeşil Kart Dağılımı

Bölge	Nüfus	Yeşil Kart sayısı	Nüfusun Yeşil Kartlı %'si
Akdeniz	9.752.000	1.390.000	14
Doğu Anadolu	5.252.000	2.215.000	42
Ege	9.517.000	641.766	7
Güneydoğu	7.762.000	2.585.000	33
İç Anadolu	1.1687.000	971.880	8
Karadeniz	7.535.000	932.902	12
Marmara	21.000.000	816.941	4

Kaynak: sbu.saglik.gov.tr/sbyesil/ (Erişim Tarihi: 28.12.2013) 31.12.2011 tarihi itibarıyla Sağlık Bakanlığının yayınlamış olduğu Yeşil Kart kayıtlarından derlenmiştir.

Ülke nüfusunun 2011 yılında (72.505.000) yaklaşık %18'i (13.014.000) Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşamaktadır, ancak toplam Yeşil Kart sayısının (9.553.489) yaklaşık %50,24'ü (4.800.000) bu iki bölgede bulunmaktadır. Doğu Anadolu'da nüfusun %42'si, Güneydoğu Anadolu'da da %33'ü Yeşil Kartlıdır. Bir başka ifadeyle, Doğu Anadolu bölgesinde nüfusun %42'sinin, Güneydoğu Anadolu bölgesinde de %33'nün hiçbir geliri, mal varlığı, sosyal güvencesi yoktur.

Çizelge 2.4: Yeşil Kart ve Kürt Nüfus

İl	2009 seçim il genel meclisi BDP Oy sayısı	Oy %	Yeşil kart
Şanlıurfa	115.916	% 19.64	625.419
Diyarbakır	380.382	% 59.40	573.444
Van	188.970	% 48.28	535.609
İstanbul	326.515	% 4.70	348.504
Adana	76.722	% 7.61	346.532
Bilecik	23	% 0.02	10.223
Karabük	13	% 0.01	11.210
Bolu	56	% 0.03	11.358
Çankırı	25	% 0.02	13.264
Bartın	23	% 0.02	15.320

Kaynak: http://secim2009.sabah.com.tr/dtp-partilere_gore.html (Erişim 19/01/1014) seçim sonuç verileri ile <http://www.mynet.com/haber/guncel/turkiyenin-yesil-kart-haritasi-495032-1> (Erişim:19/01/2014) Yeşil Kart verilerinden faydalanılmıştır.

Yoksulluğun göstergesi olarak Yeşil Kart'ların illere göre dağılımı, DTP'nin 2009 yerel seçimlerinde aldığı İl Genel Meclisi oy sayıları ve oranları ile aynı Çizelgeye konulduğunda ilginç bir korelasyon göze çarpmaktadır. Çizelge:1.4'te Yeşil Kart

sayılarının en yüksek olduğu beş ilden üçünün Kürtlerin yerleşik olduğu bölgede olması, diğer ikisinin de son yıllardaki bölge illerinden gelen göçü almış illerden olması dikkat çekicidir. Buna karşın Yeşil Kart sayısının en düşük olduğu beş ilde Kürt nüfusunun da düşük olduğu iller oldukları Çizelgeden görülmektedir. Gelir, istihdam ve sosyal güvence verilerine göre Kürtler ile Türkler arasında bariz bir eşitsizliğin olduğu resmi veriler ile görülmektedir.

Eşitsizliğin bütün bir sosyal hayatı etkilediği önemli bir alan da eğitimidir. Heper'e göre, 1950'lere kadar Kürtler arasında okuryazarlık oranı %3'tü, oysa aynı yıl bu oran genel olarak Türkiye'de %33,6'ydı (2010:174). Bu durum günümüzde de benzer şekilde sürmektedir. Bu alandaki mevcut istatistiklere göre, ilköğretimde okullulaşma oranı Türkiye ortalamasının altında olan 39 ilin 8'i Güneydoğu Anadolu'da, 6'sı Kuzeydoğu Anadolu'da, 6'sı Ortadoğu Anadolu'da ve 6'sı Orta Anadolu'da yer alıyor. Ortaöğretimde de okullulaşma oranı Türkiye ortalamasının altında olan 29 ilin 8'i Güneydoğu Anadolu'da, 6'sı Kuzeydoğu Anadolu'da, 5'i Ortadoğu Anadolu'da ve 4'ü Orta Anadolu'da yer alıyor. Dolayısıyla Kürtlerin yoğun yaşadığı bu bölgeler, okullulaşma oranı Türkiye ortalamasının altında en fazla ili bünyesinde barındıran bölgeler olarak öne çıkıyorlar. Anadili Kürtçe olan yurttaşlar söz konusu olduğunda, eğitimsel kazanım farkının arttığı, yüksekokul ya da üniversite mezunu anadili Türkçe olan yurttaşlar arasında % 10 düzeyinde iken, aynı oran anadili Kürtçe olanlarda % 2 (beş kat fark) düzeyindedir (Candaş, 2010:122-137). Eğitimsel kazanımlar kişinin toplumdaki sosyal statüsünü, gelir düzeyini, tabakalaşmadaki konumunu, beşeri ve sosyal sermayesi üzerinden girişimcilik özgüvenini etkilediği gibi çocuklarına sağlaya(maya)cağı eğitim olanaklarıyla kendi koşullarının bir sonraki kuşakta yeniden üretilmesini de etkilemektedir. Yani eğitim, yoksulluğun genellikle sarmal olarak kendisini yeniden üretmesine ve toplumsal tabakalar arasındaki dikey hareketliliği kısıtlamasına neden olmaktadır. Bunlara ilaveten Kürtlerin anadillerinin dışında bir eğitime daha başlangıcında eşitsiz olan koşulları da önemlidir. Anadili Türkçe olmayan, dolayısıyla bu dili, anadili Türkçe olan yaşıtları kadar iyi bilme şansı olmayan çocuklar, anadili Türkçe olan öğrenciler için hazırlanmış bir müfredat ile karşılaşınca, daha eğitimin ilk basamağında dezavantajlı konuma itilmiş oluyor.

Eşitsizliğin bariz olduğu bu ortamda toplumun farklı kesimlerinde farklı tepkiler ortaya çıkmaktadır. Bauman'a göre; çağdaş korkular, umumiyetle "kentsel korkular," bir zamanlar şehirlerin kurulmasına neden olan korkuların aksine, "içerdeki düşman"a odaklanır (2006:57). İçerdeki düşmana odaklanan bu korkunun kaynağı elindekileri

koruma isteğidir. Kymlicka'ya göre, milliyetçilikler, hâkim grubun hegemonyası tehdit edildiğinde yeniden yüzeye çıkarılmaya hazır halde sürekli elaltında bekletilmektedirler (2008: 161). Başka bir ifadeyle bu eşitsizlik durumu Kürtler için de Türkler için de milliyetçiliğin yükselmesine gerekçeler sunuyor; Türk milliyetçiliği hâkim grup olarak hegemonyasını muhafaza etmek için karşı tarafın talebini çarpıtarak kitlesine yansıtıyor; Kürt milliyetçiliği de dezavantajlılığın açık kanıtı olarak değerlendiriyor. Balandier'e göre, "İktidar, boyutu ne olursa olsun sosyal eşitsizliğe yaslandığı ve sahiplerine kimi ayrıcalıklar sağladığı ölçüde, muhtelif şiddetlerde de olsa her zaman muhalefetle karşı karşıyadır" (2010:41).

Eşitsizlik, uluslararası düzeydeki radikal tepkilerin ve terörizmin de meşruiyetini dayandırdığı en önemli verilerden biridir. Örneğin, global düzeyde etkili olan radikal dinci gruplar tepkilerini uğradıkları baskı veya haksızlıklara dayandırmaktadırlar. Huntington da bu tepkileri kültür ve din farklılıkları içinde ötekileştirme olarak açıklamaktadır (2006:30). Brassett; hâkim güçlerin radikal tepkileri hatta terörizmi nasıl oluşturduklarının analizini şöyle yapar: "Özünde terörizmin sebeplerini iki grupta toplayabiliriz. İlki; "ayırıcılık", "aşağılama" ve "gereksiz eziyet" özgürlük şanslarına ket vurmak kızgınlığa sebep olmaktadır. İkincisi; onları etkisiz hale getirme mekanizmaları önermektir" (2008). Kuramsal olarak da açıkça görüldüğü üzere eşitsizlikle çatışma arasında bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

Eşitsizlik sorunu olarak Kürt sorunu, kimlik kurgulamasına bağlı oluşan algının, eğitim, medya, yargı, bürokratik, ekonomik, siyasi alanlardaki ikircikli uygulamalarda yansıyan sorundur. Bu, yazılı olmayan ve sahip çıkılmayan, ancak günlük hayatta Kürt kimliğini ifade eden herkese kendisini hissettiren (dahası hissettirilen) ve Kürt siyasal hareketinin kitlesel tabanında pratik bir yansıması da olan bir sorundur. Yeğen'nin tespitine göre, Kürt rahatsızlığının başını çekenler önce feodal mirler, ardından dini önderler, sonrasında orta sınıftan aydınlarla, profesyoneller olmuşken, bir zamandır hali vakti yerinde olmayanlar şekillendiriyor Kürt rahatsızlığını (2012c:21). 1990'larla birlikte güçlenen neoliberal politikalara bağlı olarak zayıflayan sosyal eşitlik politikaları, eğitim ve sağlık hizmetlerinin Türkiye'nin her yanında, ama özellikle yoksullar için ve Kürtlerin yaşadığı yerlerde zayıflaması, bütünleşmenin 'kendiliğinden' araçlarını güçsüzleştirdi. Takip edilen ekonomik siyasetler sosyal güvenlik ve sosyal eşitlik araçlarını güçsüzleştirirken, yıllar boyunca devam eden 'düşük yoğunlukta savaş', cumhuriyetin Kürt illerinde çoklukla çıplak güvenlik aygıtları üzerinden görülmesine sebep oldu (Yeğen, 2012b:23-24). Güvenlikçi yaklaşım daha çok kişinin gelir kaynaklarını kaybedip

yoksulluğun yaygınlaşmasına neden oldukça, yaygınlaşan yoksulluk siyasi talepler ile örtüştürüldü ve milliyetçi tepkilerin artmasına neden oldu.

Eşitsizliğin gündeme alınması ve düzeltilmesi için devlet politikalarının şekillendiği karar mercilerinde bulunmak gerekir. Kürtlerin bu açıdan da gerek siyasal katılım gerekse bürokratik olarak etkin mevkilerde yer almakta eşit oldukları söylenemez (Ersanlı ve Özdoğan, 2012:22-23). Kürtler, Kürt olarak siyasal sistemin içinde yer alamadıklarından, Kürtleri doğrudan etkileyen eşitsiz uygulamaları dile getirme veya düzeltme olanağı da uzun süre bulamadılar.

Bulgular göstermektedir ki Türkiye’de Türkler ile Kürtler arasında birçok alanda, Kürtlerin aleyhine bir eşitsizlik söz konusudur. Bunun algısal boyutu kişiye, bölgeye, bulunulan etnik kökene ve ideolojik duruşa göre değişebilecek olsa da, algının dışında obje olarak, resmi verilerle açıklanabilen bir eşitsizlik vardır. Bu eşitsizlik, coğrafya, din, eğitim, kültür, irade ve tercih gibi başka herhangi bir unsurla tarif edilemeyecek netlikte etnik milliyetçilik tabanına oturmaktadır. Denilebilir ki Kürt sorununun önemli bir boyutu da eşitsizlik sorunudur. Tekrar çalı metaforuna başvuracak olursak, sorunun bu boyutu da çalının önemli dallarından biridir.

2.1.4. Demokrasi Sorunu Olarak Kürt Sorunu

Demokrasi, Abraham Lincoln’ün meşhur tanımı ile “halkın, halk tarafından ve yine halk için yönetimi”dir. Genel olarak bakıldığında, demokrasinin tarih boyunca farklı toplumlar tarafından farklı uygulamalarla bugüne geldiği görülür. Demokratia sözcüğü bundan hemen hemen yirmi dört yüzyıl önce türetildi. Bundan sonra, uzun bir süre bu sözcük pek ortalıklarda görülmediyse de, siyasal sözlüğün sürekli bir girdisi olarak kaldı. “Demokrasi” sözcüğünün bu denli uzun bir yaşama sahip olması, doğal olarak bu sözcüğün, çok farklı tarihsel ortamlara ve farklı ideallere atfen değişik anlamlar kazanmasına neden olmuştur (Sartori, 1996:301). Toplumlar, demokrasiyi kendi sosyo-ekonomik, politik ve hukuksal yapılarına göre farklı bir biçimde yaşamışlardır. Bugün gelinen noktada üzerine birbirinden kısmen farklılaşan görüşlerin çeşitliliğine rağmen, demokrasi konusunda itiraz edilmeyecek temel ilke kamunun yönetimine ilişkin kararların, ilgili bütün yurttaşların (halkın)¹ katılımıyla alındığı yönetim şeklidir.

¹ Bu alt başlıkta “halk” terimi, “demokrasi halkın yönetimidir” önermesindeki bağlamda yurttaşlar, vatandaşlar, ulus veya millet terimlerini de karşılayacak şekilde kullanılmaktadır.

Kamunun yönetimine ilişkin kararların kendi katılımıyla alındığı “halk” kimdir? Türkiye’de Kürt sorununun demokrasiyle ilgili boyutunu anlamak için, demokrasiyi yönetime katılmanın aracı olarak kullanacak halkın kimliğini irdelemek gerekir. Türkiye’de genel olarak tüm kesimler için demokrasinin işleyişine dönük tartışmaların çokluğuna rağmen, Kürt sorunu özelinde “halkın kimliği”nin nasıl tanımlandığı meselenin özünü teşkil etmektedir.

Kurucu veya çerçeve metinlerde, demokrasiyi kullanacak halk nasıl tanımlanmıştır? Vatandaş vasfını kazanırken –teker teker üyeleri ile- halk, kendinden özellikleri, değerleri, nitelikleri ile fiili olarak her ne ise olduğu şey midir? Yoksa otoritenin (devletin) bir proje kapsamında kurguladığı veya inşa ettiği şey midir? Türkiye’de bu bağlamda, bir “kendinden nitelikleriyle halk” bir de “kurgu halk” (veya çerçevesi belirlenmiş şablon olarak) diye iki halk olduğu söylenebilir.

Kendinden nitelikleriyle halk, Türkiye’de, farklı etnisitelerden (Türk, Kürt, Laz, Çerkez, Arap, Arnavut, Ermeni...), farklı inançlardan (Müslüman, Hıristiyan, Musevi...), farklı mezheplerden (Hanefi, Şafii, Alevi/Bektaşî...), farklı ideolojilerden (muhafazakâr, dindar, liberal, sosyalist, seküler...) oluşmaktadır. Kurgu halk ise, ulus devletin inşasına paralel olarak, siyasi birlik adına kurgulanmış, etnik olarak Türk, inanç olarak Müslüman¹, mezhep olarak Hanefi, ideolojik olarak “Atatürk Milliyetçiliği” şablonuna uygun olanlardan oluşmaktadır. Bu kurgu, bir şablon gibi çerçevesi ve sınırları yasalarla belirlenmiş ve güvence altına alınmaya çalışılmıştır.

1924 Anayasası 88. Madde: “*Türkiye’de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese “Türk” denir.*” 1961 Anayasası 54. Madde, 1982 Anayasası 66. Madde: “*Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür...*” demektir. Vatandaşların bazıları Türk’tür veya Türkler de vatandaşdır denilmiyor, bütün vatandaşlar Türk’tür deniliyor. Kurucu ve çerçeve metin, vatandaşı Türk ilan etmiş veya Türk değilse bile kimliğinden soyunup Türkleşmeyi, vatandaş vasfı kazanmanın şartı haline getirmiştir. Seçme ve seçilme hakkını kullanmak için vatandaş olma şartı vardır. O halde Türk olmayan vatandaşlar, kendinden özellikleriyle, yani Kürtlükleri, Lazlıkları, Çerkezlikleri vs. ile yasal olarak var olamayacak, bu özellikleriyle vatandaşlık vasfı edinemeyecek ve dolayısıyla seçme ve seçilme hakkını kullanamayacaktır. Bu hükme göre Türkiye’de demokrasiyi kullanmanın ilk şartı Türklüktür. Bir başka ifadeyle, demokrasi aracılığıyla

¹ Uzun bir dönem boyunca, mümkünse “Müslümanlığını kamusal alana taşıması ve Diyanet İşleri Başkanlığı vasıtasıyla devlet denetimi altına alınması koşuluyla” olduğunu hatırlatmak gerekir.

kamu yönetimine katılacak olanlar Türkler ve “Türklük dışındaki kendiliklerinden” vazgeçenlerdir.

1961 Anayasası 57. Madde, 1982 Anayasası 68. Madde: “... Siyasi partilerin tüzük ve programları, *Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, ... laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz*” ifadesi ile Türk olarak belirlenmiş milletin hem bölünmezliğini (tekliğini) hem de tanımın dışındaki başka hiç kimsenin siyaset yapamayacağını hükme bağlar. Üstelik şablona “laik” şartı da eklenerek sınırlar biraz daha daraltılmıştır.

Görüldüğü gibi, demokrasiyi kullanacak halk kurgulanmış, bu kurgusal halk yasalar ile güçlendirilmiş ve egemen hale getirilmiştir. Yani, 1982 Anayasasının 6. Maddesinde belirtilen “egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir” hükmünde sözü edilen “millet”, fili olarak kendinden özellikleri ile mevcut olan millet/halk değil, kurgulanmış olan millet/halktır. Bu kurgusal halk tanımı, vatandaşlar arasındaki farklı etnisitelerden sadece birinin niteliklerini baz aldığından, diğerlerini demokratik sistemin dışında bırakmaktadır. Bununla da yetinmeyip, bu kurgusal şablonun egemenliğine itirazları, devlete yönelmiş tehdit olarak algılamaktadır. Çünkü kurgu aslında bir etnisitenin diğerleri üstünde egemenliğini güvenceye almak üzere hazırlanmıştır. Bunun için kurgu halkı önce modern ulusların nitelikleri ile donatmak, ardından onun egemenliğini devlet egemenliği ile özdeşleştirip güvenceye almak ister. Bu özdeşleştirme sonucudur ki, Köker’in de tespit ettiği gibi, Türkiye’de devlet, toplumu meydana getiren sınıflar, gruplar ve bireylerden ayrı, onları neredeyse potansiyel düşman gibi gören bir konumda ve sürekli bir “tehdit algılaması” içinde hep “kendini koruma refleksi”ne göre işlemektedir (2008:238). Özünde korunan devlet mi? yoksa kendisini devlet ile özdeş hale getirmiş bir kesimin diğerleri üzerindeki egemenlik ilişkileri mi? Görünüşte devleti koruma refleksiyle yapılan darbelere, demokrasiye müdahalelere, çatışma doğuran antidemokratik uygulamalara vs. yakından bakıldığında, korunmaya çalışılanın devletten ziyade egemen bir kesimin iktidarı olduğu kolayca anlaşılmaktadır.

Şablona uymayan kendinden nitelikleriyle halkın siyasi katılımı “tek parti dönemi” boyunca kesintisiz engellenmiş, çok partili dönemde sadece muhafazakâr dindar blok bu engeli arada bir aşmış olsa da, düzenli müdahaleler ile (darbeler, seçim barajları, parti kapatmaları, yasal sınırlamalar) siyasi alan şekillendirilmiştir. Bugün itibari ile şablon görece genişlemiş olsa da hala halkın bazı kesimlerini kendinden özellikleriyle kapsamamaktadır. Bu kesimlerden biri olan Kürtler için doksan yıllık Cumhuriyet tarihi - son yıllardaki kısmi gelişmeler hariç- boyunca demokrasinin işlediği söylenemez.

Kürtlerin parlamenter ve idari düzeydeki siyasi katılım ve temsiliyeti, Kürt kimliğini ve Kürt sorununu ulusal düzeyde bir demokratikleşme sorunu olarak tanınmasını savunan Kürt siyasi partilerinin ve diğer partilerin faaliyetleriyle yakından ilintilidir. 1990'lara kadar Kürtler –bir topluluk, bir etnisite, bir kültürel özgüllük veyahut Anadolu/Türkiye'nin kadim halklarından biri olarak- yaşadıkları sorunlara ilişkin siyasi görüşlerini iktidar için yarışan bir parti platformu üzerinden açıklama imkânına sahip olmamışlardır (Ersanlı, Özdoğan, 2012:25). Bu bir demokrasi sorunudur. Şablon olarak belirlenmiş halkın dışında kalan kesimlerden biri olarak Kürtler demokratik işleyişin de dışında kalmıştır. Kürt sorununun demokrasi boyutundan kastedilen budur.

2.1.5. Çatışma Alanı Olarak Kürt Sorunu

Çatışma alanı olarak Kürt sorunu, 30 yıldır kamuoyu gündeminde önemli yer alan ve “Kürt Sorunu”ndan çoğunluğun anladığı şey olarak kavramsallaştırılan silahlı bir örgüt (PKK) ile devlet arasında süren düşük yoğunluklu çatışmadır. Daha yalın bir ifadeyle Kürt sorununun “terör sorunu”na indirgenmesine neden olan boyutudur. Çatışma alanı olarak Kürt sorunu, sorunun diğer bütün boyutlarını gözden gizleyecek kadar kalın bir örtü işlevi görmektedir. Resmi söylemde başından beri devlet, sorunu “terör sorunu” olarak tanımlamaya devam etmekle beraber, halkın da önemli kesiminin algısı bu yöndedir. Doğal olarak sorunun tanımlanma veya algılanma biçimi, çözümün araçlarını da belirlemektedir. 2009 yılında SETA'nın “Türkiye'nin Kürt Sorunu Algısı” ismiyle yaptığı bir araştırmada, katılımcıların kökenlerine göre değerlendirildiğinde Türklerin %40'ı sorunu teröre indirgeyip TSK'nin askeri yöntemlerle bu sorunu çözebileceğine inanırken, bu oran Kürtlerde %16'ya düşmektedir (Aras, vd., 2009).

Çatışma, iki ya da daha fazla birey ya da grup arasında bir etkileşim biçimini gerektirir. Bu etkileşim genellikle amaçlıdır ve bir mücadele biçimini alır; bu mücadele de şiddet içerebilir (örneğin bir isyan) ya da içermeyebilir (örneğin protesto eylemi). Dezavantajlı olduklarını düşünen bir etnik grubun liderleri, çatışmaya başvurarak statülerini iyileştirmeye çalışabilirler. Aynı şekilde, avantajlı bir etnik grubu yönetenler, kendi konumlarını pekiştirmek için çatışmaya girebilirler. Bu gruplardan birinin devleti kontrol eden ulusun etnik çekirdeği olduğu durumlarda, çatışma etnik gruplar arası olmaktan çıkıp devletin taraf olduğu bir nitelik alır. Bu durumda egemen etnik grup diğerini bastırmak veya asimile etmek için devlet kurumlarını ve kaynaklarını kullanır ve diğer grup sorunu devlet sınırları içinde çözmek yerine ayrılarak çözmeye yönelebilir.

Özcan'a göre, "Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu Türkler tarafından, işgale karşı milletin "ulusal kurtuluş savaşı" olarak tarif edilir. İşin aslı gerçek "kurtuluş savaşı" Kürtler ve diğer küçük etnik gruplara karşı ondan sonra başladı" (2006:52). Kürtler ile Türkler arasındaki çatışmalı ortamın kökleri Osmanlı dönemine kadar geri gider. Ancak bunlar daha çok aşiret isyanları niteliğindedir. Cumhuriyet döneminde 1925 Şeyh Said isyanından 1938 Dersim Ayaklanmasına kadar hareketli, 1938-1968 arası ise sessiz bir dönemdir. Ancak 70'li yıllarda yeniden bir hareketlilik başlar. Bu son grup aşiretler gibi lokal bir alan ve sınırlı bir kitle desteği yerine, etnik milliyetçi temelde Kürtlerin önemli bir kesiminin desteğini almayı başarmıştır. İlk Apocular (Apo'nun takipçileri) adıyla 1970'lerin ilk yıllarında toplandılar. 1978'de kendilerini PKK (Partiya Karkerîn Kurdistan-Kürdistan İşçi Partisi) olarak ilan ettiler ve amaçlarının Türkiye'ye karşı "kuzey-batı Kürdistan'ın bağımsızlık" savaşını vermek olduğunu bildirdiler. 1984'te devletin güvenlik güçleriyle ilk silahlı çatışmayı başlatırlar. Takip eden yaklaşık otuz yılda, on binlerce can kaybedildi, binlerce köy boşaltıldı, milyonlarca kişi göç etmek zorunda kaldı. Bu sorun tüm araştırma sonuçlarına göre günümüzde halen Türkiye'nin sorunları sıralamasında listenin başındaki yerini korumaktadır.

PKK Kürtlerin siyasi hak ve taleplerini ifade etmek için şiddete başvurduğunu ileri sürmektedir. Fuller ve Barkey'e göre, "Türk devleti, PKK'nın öncüsü olduğu geniş milliyetçi Kürt hareketini bastırmayı başaramamıştır ve muhtemelen bu hareketin aldığı askeri yenilgilere rağmen siyasi düzeyde güç ve zemin kazanmasına katkıda bulunmaktadır" (2011:52-53). Zira sorunu askeri yöntemlerle çözmeye çalışmanın kendisi, yöntemleri ve uygulamadaki sertlik, Kürt nüfusun önemli bir kısmında devlete güvensizlik, PKK'ye ise sempati ve destek olarak dönüştü. Bugünlerde kamuoyunda, PKK'nin şiddet eylemleri sonucu ve ancak bu yolla Kürtlerin bazı talepleri görünür hale gelmiştir kanaati oldukça yaygındır. Gerekçe ne olursa olsun, hak ve özgürlük adına ortaya çıkan mağduriyetler ve dramlar da bir başka gerçekliktir.

Kürt sorunu uzun zaman boyunca resmi ideoloji tarafından PKK'nin eylemlerinden kaynaklanan "terör"e indirgenerek tarif edildi. Gerek PKK'nin eylemlerindeki yıkıcı ve can alıcı boyut, gerekse devlet denetimli yaygın medyanın yoğun propagandası, özellikle ülkenin batısında yaşayan halkın geniş kesiminde böyle bir algı yarattı. Oysa Kürt meselesi PKK'nin kuruluşunu ve hatta kurucusunun ömrünü aşan, cumhuriyetin ilk yıllarına kadar geri giden çok boyutlu bir meseledir. Sonuç olarak, sebep-sonuç ilişkisi ne olursa olsun, hangi açıdan bakılırsa bakılsın Kürt sorununun tanımını, bu çatışma alanı görmezden gelinerek yapmak mümkün gözükmemektedir. Çalı metaforuna tekrar başvuracak olursak,

Kürt sorunu çatışma alanına indirgenemez olsa da (çalı gerçekte Ayı değilse de), sorunun algıya veri sağlayan (çalının Ayı çeklinde algılanmasını sağlayan) en önemli görüntüsüdür denebilir.

2.2. Objenin Algısı (Ayı): Kürt Sorununun Algısı

Yukarıda beş boyutuyla tanımlanan Kürt sorununun (algının objesi-çalı) günlük hayatta bireylerin bilincindeki algısı (soyut görüntüsü, Ayı), tutum ve davranışlar üzerinden toplumsal hayata yansır. Objeye ile algısı birbiriyle güçlü bağlarla bağlıdır. Bunlar diyalektik bir süreç içinde birbirini doğurabildikleri gibi, birbirinin gelecekte alacağı halini de değiştirebilmektedirler. Kürt sorunu kendi algısının verilerini üretirken, algı da tutum ve davranışlar üzerinden sorunun sürmesine, derinleşmesine veya nitelik değiştirmesine neden olabilmektedir. Algı ile tutum ve davranış arasındaki bağın, fenomenolojik kuramsal çerçeve bölümünde açıklandığı gibi, bu sorunun büyüyerek sürmesi veya uzlaşarak çözülmesini belirlemedeki öneminden dolayı, algı kritik bir işleve sahiptir. Her iki durumda da ne karar verileceği ve nasıl bir yol izleneceği, sorunun nasıl algılandığıyla yakından ilişkilidir. Göregenli'nin de tespit ettiği gibi, "çözüm sürecine karşı olan, şiddet ve mücadele sürecinden yana olan aktörler ve taraflar değil, bir zihniyet dünyası ve algılar demetidir" (2010). Algı oldukça önemlidir. O halde Kürt sorunu ile algısı arasındaki ilişkinin anlaşılması ve mümkünse bu bilginin işlevsel bir araca dönüştürülmesi, sorunun çözümü için tartışmasız bir önem arz etmektedir.

Algıda Kürt sorunu, temel prensipleri itibarıyla algıda herhangi başka bir sorundan farklı değildir. Herhangi bir algıyı ele almak için eldeki bulgulardan, -günlük hayatta dışı vurulan davranış, söylem ve tepkilerden- yansımalarını sağlayan arka plan dinamiklerine doğru bir yolculuk yapılmasını gerektirmektedir. Çünkü herhangi bir konuda, günlük hayattaki davranış, söylem ve tepkilerin arkasında algılar vardır. Bu algılar, bir bakıma görünür plandaki eylem/tutum/paradigmanın gerekçesini açıklayan önceki zihinsel safhası, kaynağıdır.

Günlük hayatta algı verileri, insanların bir konudaki eylemlerinden, kanaat ve görüşlerini ifade etmelerinden elde edilebilir. Bu veriler, aslında dinamik olan algı sürecinin bir anlık bir kesiti, final fotoğraflarıdır. Fotoğraf, nedenleri ve süreci açıklamaz, ancak onlarla ilgili çalışılması için başlangıç noktasını sağlar. Nedenler ve süreç, fotoğrafın verdiği bilgiler ışığında, geriye doğru tarihsel bir iz sürülmesi sonucu açıklığa kavuşur. Çünkü algı, birikimli bir inşa sürecidir; yani, duyular aracılığıyla sağlanan her yeni verinin

daha önce depolanmış ve işlenerek bilgiye dönüştürülmüş referanslarla karşılaştırıldığı, yeniden işlendiği ve fotoğrafa son halinin verildiği sürekli bir süreçtir. Yeni duyu verisinin karşılaştırılacağı bir referans bilgisi daha önce zihinde depolanmamışsa, veri işlenmeden, yorumlanmadan, sadece depolanacaktır. Zihin buna karşı nasıl bir tepki vereceğini bilemez; iyi mi, kötü mü, tehlikeli mi vs. kararlaştıramaz, mutlaka bir referans bilgisine ihtiyaç duyar. Şayet algının, son hali olarak eldeki fotoğrafının bu nihai görüntüsünü alıncaya kadar hangi veriler ile beslendiğini, zamanda geriye doğru izlenmesini sağlayacak bilgiler mevcut ise, bir lahanayı yaprak yaprak soyar gibi ilk referans bilgisine kadar inilebilir. Böylece bütün inşa süreci açıklanabilir.

Türkiye’de Kürt sorununun algısını, 90 yıllık cumhuriyet tarihinin kayıtlı tarihinden geriye doğru izleyerek, nasıl inşa edildiğini bulmak mümkündür. Çünkü bugünkü manasıyla Kürt sorununun cumhuriyet ve ulus devlet projesinden itibaren nasıl başladığının, yaşanan olayların detaylı kayıtları mevcuttur.

Çalı metaforuna tekrar başvuracak olursak, ortada bir çalı var (Kürt sorunu, yukarıda beş başlık altında açıklandığı gibi), birde o çalının zihinde ayı olarak algısı var (bugünkü algısıyla Kürt sorunu). Şimdi bu algının (ayının) mümkün olduğunca net bir fotoğrafı (tasviri) elde edilmeye çalışılacaktır. Çünkü bu fotoğraftan yola çıkılarak, ikinci bölümde inşasının analizi yapılacaktır. Yani, “nasıl oluyor da çalı, çalı olarak değil de ayı olarak görünüyor?” sorusunun cevabı aranacaktır.

Bu çalışmada Kürt sorunu algısı “Cadeceus metaforu” üzerinden üçlü bir yapı olarak ele alınmaktadır. Bu üçlü yapının biri devlet, biri halk olarak Türkler, diğeri halk olarak Kürtler şeklinde olacaktır. Ancak, bu kısma geçmeden önce, literatürden, Kürt sorunu ile algı ilişkisini vurgulamış birkaç örnek paylaşıp, hem bu ilişkinin önemini pekiştirmek, hem de algı fotoğraflarından kastedilene somutlaştırmak açısından aydınlatıcı olacaktır. Aşağıdaki kutucukta sunulan bu örnekler aynı zamanda algı fotoğraflarıdır.

Çizelge 2.5: Algı Fotoğraf Örnekleri

“Sorunun tanımı hangi taraftan baktığınıza göre değişiyor. Türklere sorduğunuzda ‘‘Hepimiz kardeşiz, mezhep farkımız da yok, beraber yaşayalım’’ diyor. Ancak Kürtler ‘‘Türkler birinci sınıf biz ikinci sınıf vatandaşız. Biz sizin haklarınıza sahip olmadığımız için ve kendimizi tanımlayamadığımız için mücadele etmek zorundayız’’ diyor. Sorunun kökeni aslında burada’’ (Korucu:2009:96).

‘‘Kürt meselesi etrafında oluşan olumsuz toplumsal psikoloji, yaşanan siyasal kutuplaşma ile derinlik kazanmaktadır. Yani, iki ayrı eksenindeki gerilim birbirini çoğaltmakta, giderek iç içe girmektedir. Şimdi meseleyi çözmeyi amaçlayan her bir hamle bu toplumsal psikolojiyi ve güvensizlik ortamını dikkate almalıdır’’ (Göregenli, 2010).

(İhsan Aksoy, Neşe Düzel ile röportajdan) *“Türkler Kürtlerin duygu ve düşüncelerini bilmiyor. Kürtler, Türklerin düşüncelerini ve duygularını biliyor mu? Aynı ülkede yaşayan bu insanlar birbirlerini tanıyorlar mı?”* (Düzel, 2012:131).

“Türkler ve Kürtler, gittikçe artan biçimde, kendi psikolojik dünyalarında yaşamaktadırlar; toplumda yan yana çalışsalar da birbirlerinin niyetlerine karşı kuşkular beslemekte ve kendilerini farklı şeylerle özdeşleştirmektedirler. Bugün Türkiye’deki Kürt sorununun en tehlikeli yanı, Kürtler ile Türkler arasında her geçen gün derinleşen bu psikolojik uçurumdur” (Fuller ve Barkey, 2011:41).

“Bugün Türkiye’deki Kürt siyasetini anlamak istiyorsak, derinleşen etnik veya ulusal bilinç algısının dinamiklerini incelememiz gerekir” (Fuller ve Barkey, 2011:99).

“Türkiye siyasetinin aktörleri, bürokrasi, siyasi akımlar ve sıradan yurttaşlar Kürt meselesini çok çeşitli biçimlerde algıladı” (Yeğen, 2012b:26).

BİLGESAM (2009) tarafından yapılan anket çalışması, *“bölgedeki Kürtlerin yaklaşık %51’inin sosyo-kültürel temelde ayrımcılık hissettiğini göstermiştir”* (Bilgiç ve Akyürek, 2012:89-91).

“Başlangıcından bu yana sorun katman değiştirmiş, devlet-birey arası sorun iken, şimdi yanına toplumsal sorun boyutu da eklenmiştir. Üstelik Türklerin önemli bir kısmının giderek sertleştikleri de gözlenmektedir” (Göregenli, 2010).

2.2.1. Devletin Kürt ve Kürt Sorunu Algısı

Kürt sorunu algısında devletin rolü, Cadeceus metaforundaki asanın gövdesi olarak, hem başlangıç zeminini oluşturmuş olması hem de gidişatın güzergâhını istikrarlı şekilde sağlamaya devam etmiş olması açısından belirleyicidir. Devletin Kürt ve Kürt sorunu algısı ilk başta ‘mevcudiyeti ile sorun olan Kürt algısı’ ile başlar ve zaman içinde hem devlet hem de halk için ‘talepleri ile sorun olan Kürt algısı’na dönüşür. Bugünkü manada ‘Kürt sorunu algısı’ aslında ‘talepleri ile sorun olan Kürt’ algısıdır.

‘Mevcudiyeti İle Sorun Olan Kürt’ Algısı

Türkiye Cumhuriyeti için, mevcudiyeti ile sorun olan Kürt algısının başlangıç zemini, devletin kurucu/yönetici seçkinlerinin ulus devlet inşası sırasında, devletin “ulus”unu tasavvur ve tarifi ile başlar. Bu tasavvur ve tarif, ulus devletin vatandaşlığının “Türk”lüğü ekseninde, “Türk, biz, iç-grup” olmayan her kesimi “öteki, dış-grup” olarak konumlandırır. Bu konumlandırış yasal metinlerde ve takip eden yıllardaki devlet uygulamalarında resmi bir hüviyet ile donatıldığından, “öteki”lerin buna maruz kalmaktan kaçınmaları imkânsızlaşır. Böylece devlet “Türk olmayan” fakat içeride mevcut olan ötekilerden biri olarak Kürtlere de “Türkleşme”den başka seçenek bırakmaz. Er ya da geç herkesin ‘resmi ulus şablonu’na ya kendi rızasıyla uyması ya da devlet eliyle uydurulması gerekir. Devlet açısından daha ilk başta Kürt, ‘Türk olmayışı’ ve Türk’e dönüştürülmesi, asimile edilmesi için bir dizi çaba gerektirmesi açısından “algıda” halledilmesi gereken

“sorun”dur. Şayet Kürt olması yerine Türk olsaydı böyle bir çaba gerektirmeyecekti, bu nedenle Türk olmayışı bir sorundur. Bu nokta, Kürt sorununun algısal açıdan, başlangıç noktası ve aynı zamanda sonraki süreçte uzun süre devam ettirilecek zemini/güzergâhıdır. Bu safhada henüz, bugünkü anlamda ‘Kürt sorunu algısı’ndan söz edilemez. Bu ‘mevcudiyeti ile sorun olan Kürt’ algısıdır ve sadece yönetici seçkinlerin zihnindedir. ‘Talepleri ile sorun olan Kürt algısı’ ilerleyen zamanlarda bu zemin ve güzergâhın belirleyiciliğinde ortaya çıkacaktır.

‘Mevcudiyeti ile sorun olan Kürt’ algısının zemini cumhuriyetin ilk yıllarındaki bazı ifadelerde net olarak görülmektedir:

“Atatürk’ün sırdaşı ve halefi İsmet İnönü, devletin resmi tutumunu 1925 yılında kısaca şöyle özetlemiştir: “Açıkçası biz milliyetçiyiz... Ve bizi bir arada tutan yegâne şey milliyetçiliktir. Türk çoğunluğunun karşısında diğer unsurların herhangi bir nüfuzu söz konusu olamaz. Topraklarımız üzerinde yaşayan insanları her ne pahasına olursa olsun Türkleştirmeliyiz; Türklere veya Türkçülüğe karşı çıkan herkesi de yok edeceğimizi herkes bilmelidir” (Fuller ve Barkey, 2011:31).

Bu ifadeler en üst seviyeden etnik Türk milliyetçiliğinin resmi milliyetçiliğe dönüştürüldüğünü ve yapılacakları daha ilk yıllarda haber vermektedir. “Türkiye’de ise milliyetçilik daha başından itibaren siyasi bir teşkilat olan devlet bünyesinde ifadesini bularak bütün faaliyet alanlarında tekelci, kültürel ve siyasi bakımdan mutlakıyetçi bir görünüm aldı” (Karpat, 2010:330).

Devlet, ‘sorun olarak Kürt’ algısının temellerini bu ilk yıllardaki etnik milliyetçi ulus yaklaşımı ile atar ve bu noktadan itibaren devlet tarafından kapsamlı bir asimilasyon programı başlatılır. Bu program kapsamında bir söylem de geliştirilir ve bu söylemde “Kürt” dönüştürülmesi gereken bir unsur olarak projenin konusu olduğu, yani varlığı böylece kabul edildiği halde, söylemde olmayan, Kürt olarak mevcudiyeti inkâr edilen ve başka isimlerle tarif edilmesi gibi bir ironi de geliştirilir. Özcan’a göre, Türkiye, Kürt nüfusunun yarısından fazlasını barındırmasına ve Kürtlerin kendi anayurtlarında bulunmasına rağmen, uzun süre resmi olarak onları “dağ Türkleri” veya “Türklerin bir boyu” olarak ifade etti (2006:4). Devlet uzun süre Kürtleri Türkleştirebileceği umudunu muhafaza etti ve bu yönde bir algı inşa etmeye çalıştı. Devletin elde etmeye çalıştığı algı: ‘Böyle bir etnisite veya millet yoktur, dolayısıyla ayrı bir kimlik olarak herhangi bir talepleri de söz konusu olamaz’ şeklinde özetlenebilir.

Kısmi başarısına rağmen devlet projesi amacına ulaşamamıştır. “*Kürtleri yok sayma anlayışının asıl arka planında ulus devletin dayatması vardı ve dolayısıyla ben dâhil olmak üzere hiçbir Kürt bunu kabul etmedi*” (Kürt kökenli, tarikat mensubu, 49, Mayıs 2013

Ankara’da yapılan mülakat). Bu algı zaman içinde Kürtlerin ısrarlı direnişleri ile yıkıldı, ancak devlet yeni algıları inşa etmek üzere sürekli yeni veriler üretmeye devam etti.

Cemal’in kronolojik bir sıralamayla sunduğu devlet söylemi, aynı zamanda istikrarlı şekilde sağlanan algı verisidir:

“Yıl 1931: Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Fevzi Çakmak, zamanın hükümetine verdiği raporda der ki: “Dersimli okşanmakla kazanılmaz!”. Yıl 1960: 27 Mayıs darbesinin lideri, Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel Diyarbakır’da derki: “Ben Kürdüm diyenin yüzüne tükürürüm”. Yıl 1980: 12 Eylül Darbesinin lideri, Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kürtçe konuşulmasını kanunla yasaklar. Yıl 2007: 27 Nisan e-muhtrasının yazarı, Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt, gece yarısı genelkurmayın internet sitesinde yayınladığı bildiriye der ki: “Cumhuriyetimizin kurucusu Ulu Önder Atatürk’ün, ‘Ne Mutlu Türküm Diyene’ anlayışına karşı çıkan herkes Türkiye Cumhuriyetinin düşmanıdır ve öyle kalacaktır” (2011:195).

Kürt meselesiyle haşır neşir olduğu onlarca yıl, resmi Türk milliyetçiliği meseleyi kâh cumhuriyetin ve inkılâpların yıkıp geçtiği geçmişin kalıntılarıyla yapılan mücadele, kâh başka devletlerle yaşanan husumet, kâh ulusal pazarın kurulmasına gösterilen direnç, kâh bölgenin geri kalmışlığı üzerinden algıladı (Yeğen, 2012b:90). Devlet Kürt meselesini hemen her zaman bir asayiş sorunu olarak gördü ve meseleyle daha çok baskı siyasetiyle meşgul oldu (Yeğen, 2012c:21). Buna göre, neredeyse yüzelli yıldır, mürteci, aşiret mensubu, mütegalibe, eşkıya, ecnebi maşası, komünist-terörist ya da ayrılıkçı-terörist olarak bir kısım Kürt düzen bozucu faaliyetler içerisinde ve Kürt sorunu denen mesele de bu düzen bozucu faaliyetlerin toplamından başka bir şey değildir (Yeğen, 2012b:29-30). Ancak son yıllarda, Avrupa Birliği üyeliği fikrinin de etkisiyle, Türkiye’nin karşısına bir “demokrasi sorunu” olarak çıkmış (Kıymaz 2010:1-2) olan sorun hakkında söylem kısmen değişiklik gösterse de algıda önemli bir veri olarak eski söylemin etkisi mevcuttur.

Devlet, Kürt ve Kürt sorunu algısının verisini sağlayarak nasıl anlaşılması gerektiği konusunda belirleyiciliğini sürekli muhafaza etmiştir. Ancak inşa edilen algı gelişmelere ve ihtiyaca göre kendi içinde inkârdan dış destekli bölücülüğe doğru bir değişim de geçirmiştir.

‘Talepleri İle Sorun Olan Kürt’ Algısı

Son yıllarda devlet, Kürtleri inkârdan -fiili olarak imkânsız hale geldiği için vazgeçmiştir. Bir zamanlar ayrı bir kimlik olarak mevcudiyetleri sorun olan Kürtlerin, mevcudiyetleri inkâr edilemeyince, taleplerinin gayrimeşrulaştırılması yöntemi devreye sokuldu. Devlet hem iç hem de dış kamuoyunda Kürtlerin taleplerini bastırmaya yönelik politikalarını meşrulaştırmak için, “Kürt sorunu yoktur, dış destekli terör, bölücülük, vs. sorunu vardır” algısını inşa etmeye başladı. PKK de son 30 yılda eylemleri ile bu inşaya gerekli malzemeyi sağladı. Bu algı inşasının, toplumun önemli bir kesiminde karşılık

bulduğu, toplumsal tepkilerde görünür olmakta ve saha çalışmalarında da ortaya çıkmaktadır. Devlet, Kürt sorununu ayrı bir kimlik olan Kürtlerin mevcudiyetlerinden ortaya çıkan haklar bağlamından koparıp dış destekli teröre/bölücülüğe indirgeyerek gayrimeşrulaştırma algısını oluşturmayı başarmıştır.

Toplumun önemli bir kesimi neden Kürt sorununun varlığını kabul etmemesi gerektiğini gerekçeleri ile içselleştirmiştir: *“Kürt sorunu dersiniz bir Türk sorunundan da, bir Ermeni sorunundan da, bir Gürcü sorunundan da, bir tabiri yerindeyse Arnavut, Laz sorunundan da bahsetmeniz gerekecektir. (...) Bu bakımdan Kürt sorunu diye sorunu ortaya koymak uluslararası sistemin Büyük Orta Doğu Projesi temelindeki yaklaşımına destek sağlamak, PKK terör örgütünün görüşlerine katkı vermek ve onların tezini makulleştirmek anlamına gelmektedir. Kürt meselesi diye bir şey yok hocam. Burada bir Amerikan emperyalizmi var. Türkiye bölünecek! (...) Kürdistan’ı kuracaklar! Büyük Orta Doğu Projesi, Kürtler kurban olan bir halktır. Cahildir.”* (MHP Milletvekili, Mayıs 2013’te TBMM’de yapılan mülakat). Milliyetçi kesimin mevcut sistemin sürdürülmesi için ileri sürdüğü gerekçelerden de görüldüğü gibi, Kürtlerin taleplerinin üstünü örtmek için kullanılan “bir Kürt sorunu yok” örtüsü, diğerlerinin de haklarını talep etmesi halinde ülkenin parçalanacağına ilaveten Amerikan emperyalizmi, Büyük Ortadoğu Projesi, Türkiye’yi bölmek için bütün dünyanın gece-gündüz demeden planlar yaptığı gibi paranoyaların tamamı aynı metinde kullanılarak toplumsal korkunun dozu maksimuma çıkarılmak istenmektedir.

“Fark etmez ki bu gün Kürtleri bölüyor, yarın da Lazları bölerler. Onlar da cahil. Fark etmiyor bizim kırsalımız komple cahildir. (...) Bu iş Kürt işi falan değil” (Çerkez kökenli emekli İstihbaratçı, Mayıs 2013 Ankara’da yapılan mülakat). Milliyetçi kesimin söylemlerinde öne çıkan bir vurgu da “milletimiz cahil” tespitidir. Yani, “doğruyu bilmezler, düşünüp bulamazlar, onların adına biz doğruyu biliriz, onları yönetiriz” anlayışıdır. Aynı yaklaşım Kemalist-ulusalcılarda da günlük söylemde, “bir profesörün oyu ile bir çobanın oyu bir olur mu?” yaklaşımıyla kendisini açığa vurmaktadır. Bununla, demokrasinin kendi ayrıcalıklarını, yönlendiriciliklerini ve iktidarlarını zayıflattığını, elitlerin alt sınıflar üzerinde daha çok söz hakkının olması gerektiğini ima ederler.

“Türkiye’de terör sorunu vardır. (...) Eğer biz her isteyen (...) böyle bir Türk – Kürt kimliği, böyle bir Laz kimliği, böyle bir Çerkez kimliği vardır diye kabul edersek, Türkiye Cumhuriyeti olmaz” (milliyetçi, üst düzey bürokrat, 48, Mayıs 2013 Ankara’da yapılan mülakat). Türkiye cumhuriyetinin varlığını, devletin şablonuna uygunsuz tüm farklılıkların asimilasyonuna bağlayan bu yaklaşım, neden “Kürt kimliği, Laz kimliği, Çerkez kimliği

vardır” denmemesi gerektiğini de izah etmektedir. Bu algının, devletin en üst düzeyinde bugün hala muhafaza edildiği de görülmektedir. Örneğin: 30 Eylül 2013’te Başbakan Erdoğan, tüm kamuoyunun merakla beklediği demokratikleşme paketini açıkladığında, Kürtçe alfabesindeki Q,W,X harfleri ile ilgili yasakları kaldıracaklarını ifade ederken dahi, Kürtlerin diline uygulanan bir yasağı kaldırdıklarını ifade etmekten kaçınmış, “klavyelere özgürlük getirdik” ifadesini kullanmıştır. Oysa özgürlüğü kısıtlanmış olan Kürt dili idi. Ancak başbakan, Kürt diline uygulanan yasağı hafiflettiklerini, “Kürt” sözcüğü ile ifade etmekten kaçınıyordu. Benzer şekilde seçmeli derslerde, açılan yeni enstitülerde, anadilde savunmada vb. tüm uygulamalarda, Kürtçenin yasaklarının hafifletildiği görüntüsü vermeden, “tüm yerel diller” gibi genel ve muğlâk ifadeler kullanılmıştır.

İnkârdan vazgeçilmesine karşın, taleplerin gayrimeşruluğu konusunda inşa edilmiş algının başarısını gösteren bir örnek olarak, “Kürt sorununu nasıl tanımlarsınız?” sorusuna verilen cevapta, katılımcılardan biri: *“Eğer gerçekçi bir insansanız, gerçekçi bir toplumsanız, (...) Yok sayma politikasının yok olduğu anlamını taşımadığını söylemek isterim kısacası. Yani bu yanlış politikalar militarist politikalar sonucunda ulaşılmış bir şey. Kürt diye bir millet yoktur. (...) Olur mu canım öyle bir şey yani? Mezopotamya coğrafyasında böyle bir kültür var, böyle bir topluluk var. Kuzey Irak’ta da var. Suriye’de de var. Bizim ülkemizde de var. Bunu yok saymak çok yanlış bir politika. (...) Ben Kürt sorunu gibi bir sorun olduğuna inanmıyorum (...) Bu tamamen dış ülkelerin (...) bu coğrafyayı karıştırmak için yaptıkları ayak oyunu veya ne bileyim işte uzun dönemli yaptıkları planların bir parçası.”* (Türk kökenli üst düzey yönetici, 52, Mayıs 2013 Ankara’da yapılan mülakat). Aynı sorunun cevabında Kürtlerin varlığının inkâr edilmesinin yanlışlığı ifade edilirken, böyle bir sorunun varlığı bu politikalara değil de dış güçlerin kışkırtmasına bağlanmaktadır. Yani, kendisinin doğuştan sahip olduğu anadilde eğitim, kendi çocuğuna isim koyma, başka bir dil bilmeyen annesinin devletinden hizmet alırken konuşma/anlaşılma hakkı, kendi kültürünü yaşatma ve çocuğuna aktarım gibi hakların gaspını sorun ve isyan için yeterli neden olarak görmez, mutlaka bir dış kışkırtmanın gerekliliğini arar. Bu yaklaşım da aslında inşa edilmiş algının başka bir boyutunu görünür hale getirmektedir. Algıda Kürtlüğe içkin cahillik, şuarsuzluk ve iradesizlikten dolayı, ‘Kürt isyanları, Kürtlerin kendi başlarına kalkışabilecekleri, isteyebilecekleri temel haklarla ilgili olamazdı. Olsa olsa “dış mihrakların kışkırtması” veya “düşmanlar tarafından kandırılmış” olmakla açıklanabilirdi. Zira Kürt o kadar bilinçsiz bir şey ki siyasal bir kimliği veya eşit yurttaşlığı, temel hak ve özgürlükleri bile kendi başına isteyemez. Bunu akıl edemez veya bunun ayırdına varamaz’ algısıdır.

Devletin tepesinde, gerek yasamada gerekse sivil bürokraside daha liberal ve demokrat yaklaşımlar da -sonucu değiştirecek çoğunlukta olmasa da- son yıllarda ifade edilmeye başlanmıştır:

“Kürt sorununu öteden beri Kürtlerin eşitlik, özgürlük ve adalet ve bir demokrasi meselesi olarak tanımlıyorum. (...) Bu gün halen Kürt meselesinde bir tanınma siyaseti izlenmemiştir meclis tarafından. Bir aşağılama, bir yok sayma siyaseti izlenmiştir. Yani her ne kadar Başbakan inkâr ve asimilasyondan bu noktaya geldik diyorsa da bu meclisin adı Kürt olan bir yasayı bu güne kadar kabul ettiğini ben görmedim. Adında Kürtlerin temel hak ve özgürlükleri geçen, gerekçesinde yani herhangi bir şey görmedim” (Kürt kökenli CHP Milletvekili, Mayıs 2013 TBMM’de yapılan mülakat).

“Şimdi tabii ki Kürt sorunu Türkiye’de 2005 yılına kadar bir etnik kimliğin inkârı sorunuydu. Yani inkârı, asimilasyonu, reddi sorunuydu. 2005 yılında Sayın Başbakan Diyarbakır Meydanı’na gelip bir Başbakan olarak “Kürt sorunu, Devletler hata yapabilir, bizim devletimiz de hata yapmıştır, hatadan dönmek erdemdir. Bu sorun benim sorunumdur. Bu sorunu çözeceğim” lafını kullandıktan sonra, (sorun) etnik bir kimliğin reddi olmaktan çıktı” (Kürt kökenli Ak Parti Milletvekili, Mayıs 2013 TBMM’de yapılan mülakat). Elbette otuz yıl süren ve onbinlerce ölüme, faili meçhule, yüzbinlerce mahkûmiyete, milyonlarca kişinin yerinden edilmesine rağmen inkârın sürdürülebilir bir inandırıcılığı kalmamıştır. Ancak sorunun neredeyse bütün gerekçeleri ortada durmaktadır. Zira Kürt sorunu sadece bir inkâr sorunu değildir, inkârı da içeren bir katılım, eşitsizlik, anadilde eğitim, kültürün yeniden üretilmesi için uygun koşullar, kendi kimliği ile ötekileştirilmeden saygın tüm günlük pratikler gibi kapsamlı bir sorundur ve bunların birçoğu hala yerinde durmaktadır.

Sonuç olarak devletin Kürt sorunu algısı, 1) resmileştirilmiş ulus projesine göre Türkleştirilmesi gereken “mevcudiyeti ile sorun olan Kürt algısı”ndan başlar. Bu algı, sonraki halk (Türk ve Kürt) algısının da başlangıç zeminini ve güzergâhını sağlayacak şekilde istikrarlı olarak sürdürülür. Zaman içinde bu algıya; 2) PKK’nin silahlı eylemlerinin başlamasından itibaren, kapsamlı baskı ve ideolojik aygıtların istihdam edileceği, bastırılması gereken bir isyan algısı eklenir. 3) Günümüzde devlet, Kürt varlığını ret ve inkârdan vazgeçer ancak, sorunun kaynağını tekçi ulus projesinde 90 yıllık bir süreçte değil de, PKK eylemlerinden ibaret 30 yıllık bir güvenlik sorununa indirgemeyi sürdürür. Böylece “talepleri ile sorun olan Kürt” algısının arka planda durduğu, “Kürt sorunu algısı”nı inşa eder. Bundan dolayı da, Kürt sorununun tanımındaki beşli yapının içinde sadece ‘çatışma alanı olarak Kürt sorunu’nu çözmeye yönelik hamleler yapmaya

devam etmektedir. Sağladığı algı verileri ile halk (hem Türkler hem de Kürtler) algılarını belirlemeye devam eder.

Bu bağlamda Cadeceus metaforundaki asanın, yani algı zemininin ve güzergâhının devlet tarafından belirlendiği net olarak görünür olmaktadır. Devletin Kürt sorunu hakkındaki bu algısı, Cadeceus Çizelgesinde kullanılacak şekilde özetlenecek olursa “talepleri ile sorun olan Kürt algısı” şeklindedir. Devlet, halk için, “çalı”yı “ayı” olarak algılayacakları veri akışını sağlamaktadır. Bu zemin üzerinde halkın (Türk ve Kürtlerin) algıları yeşerecektir.

Çizelge 2.6: Cadeceus-Devletin Kürt Sorunu Algısı

Türklerin Algısı	Devletin Belirleyiciliği	Kürtlerin Algısı
	Talepleri ile sorun olan Kürt algısı	

2.2.2. Halkın Kürt ve Kürt Sorunu Algısı

SETA'nın 2009 yılında yaptığı bir araştırmanın bulguları, Türkler ve Kürtler arasında aile, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinin kurulduğunu ve bu ilişkilerin zaman içinde derinleştiğini göstermektedir. Türklerin %33,8'inin yakın akrabaları arasında bir Kürt olduğunu, %69,9'un ise bir Kürt ile evlilik bağıyla yakın akraba olmaktan rahatsız olmayacağını belirtmesi, buna karşın Kürtlerin %67'sinin yakın akrabaları arasında bir Türk olduğunu, %87,1'nin ise bir Türk ile evlilik bağıyla yakın akraba olmaktan rahatsız olmayacağını ifade etmesi, Türkiye toplumunda tabanda bir kutuplaşmanın olmadığını göstermektedir. Türklerin %59,4'ünün yakın arkadaşları arasında bir Kürt olduğunu, %75,5'nin ise bir Kürt ile yakın arkadaşlık kurabileceğini, buna karşın Kürtlerin %83,6'sının yakın arkadaşları arasında bir Türk olduğunu ve %92,3 gibi bir çoğunluğunun ise bir Türk ile yakın arkadaşlık kurabileceğini belirtmesi, Türkler ve Kürtler arasındaki güven duygusunun sağlamlığına işaret etmektedir. Her iki Türk'ten birinin (%54,1) bir Kürt komşusu olduğunu ve %78,3'nün de bir Kürt ile komşu olmaktan rahatsız olmayacağını belirtmesi, buna mukabil Kürtlerin %70'nin bir Türk komşusu olduğunu ve %90,5'nin bir Türk ile komşu olmaktan rahatsız olmayacağını ifade etmesi, iki grup arasında doğal bir kaynaşma olduğunu göstermektedir (Aras, vd., 2009). Uzun yıllardır

yaşanan siyasi polemik ve krizlere, ülkeyi sarsan şiddet olaylarına rağmen, Türkler ve Kürtler arasında bir husumet oluşmamış, Türklük ve Kürtlük üzerinden Türkiye'nin toplumsal dokusunda bir çatlama meydana gelmemiştir. Ancak bu tanışıklığın ve temasın, “talepleri ile sorun olan Kürtler” ile kurulmadığını eklemek gerekir. Türklerin, bu şekilde etiketlenmiş Kürtler ile olumlu ilişkileri olmadığı, bu kesimin çoğunlukla sorunun kaynağı olarak demonize edildiği ve ayrı değerlendirilmeye çalışıldığı, çalışma içinde bulguları ile birlikte görülecektir.

BİLGESAM tarafından 2012 yılında yapılan bir başka araştırmanın bulgularına bakıldığında: İstiklal Marşı ve Türk Bayrağı gibi ortak değer ve sembollerin kabulü ile Türklerle beraber yaşama noktasında; Kürt kökenli, Zaza ve Arap kökenli vatandaşlar arasında toplamda %80'lerin ve hatta bazı boyutlarda %90'ların üzerinde bir isteklilik ve mutabakatın olduğu görülmektedir. Yine aynı kurum tarafından 2009 yılında yapılan bir başka alan çalışmasında ise, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmanın Kürtler tarafından %76,5 oranında önemsendiğini ve bu anlamda ortak değerlerin savunulduğunu göstermiştir (Bilgiç ve Akyürek, 2012:142).

SETA (2009) araştırmasının bulgularından olumlu kanaatin her iki kesimde gösterdiği farklılık inşa edilmiş algıdan kaynaklanır. Ünlü Kürt ozan Şivan Perwer'in gazeteci Neşe Düzel'e verdiği mülakattaki tespiti bu konuda önemli bir gerçeği ifade etmektedir: “Kürtlerin Türklere müthiş bir sempatisi var. Kürtler Türkleri seviyor ama Türkler Kürtleri küçük görüyor. Çünkü Türkiye'de devlet sadece Kürtleri asimile etmedi. Türk devleti Türkleri de asimile etti. Onları da devletin resmi görüşüyle asimile etti ve kendi gerçeklerinden uzaklaştırdı” (Düzel, 2012:223). Anlaşılan devlet algı inşasında Türkler üzerinde daha olumsuz bir etki oluşturmuştur. Oysa algı inşasının etkisi olmadığında, daha çok mağduriyet yaşamış Kürtlerin karşı tarafa daha mesafeli olması beklenir.

Kürtlerin oransal olarak sorundan ne derece daha çok olumsuz etkilendiği üzerine de bulgular mevcuttur. Mayıs 2010 tarihinde KONDA'nın yaptığı bir araştırmada “Türkiye'de 30 yıldır süregelen çatışmadan bizzat bir zarar gördünüz mü?” şeklinde sorulan bir soruya: Mahkemeye, karakola düştüm: %5,6 (0,4) (parantez dışındaki değerler Kürt, içindeki ise Türk kökenli katılımcıların cevaplarıdır), yaşadığım yeri terk etmek zorunda kaldım: %9,5 (1,7), yaşadığım yerdeki insanlardan kötü muamele gördüm: %14,3 (0,8), göç ettim: %17 (0,9), yakın ailemden biri öldü veya yaralandı: 18,1 (9,8), ekonomik olarak zarar gördüm: %29,9 (14), (KONDA, 2010) şeklinde cevaplar alınmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre Kürtlerin sadece %6'sının zarar görmediği anlaşılmaktadır. Etnik köken üzerinden

bakıldığında Türkler ile Kürtlerin etkilenme oranlarının açık farklılığı gibi, her iki kesimin kendi içinde de sorundan etkilenme şekilleri farklılaştığından, doğal olarak soruna yönelik algılarının da farklılaşması beklenmelidir. Kesimler homojen olmadığı gibi etkilenme şekilleri ve dolayısıyla algıları da homojen değildir.

KONDA'nın aynı araştırmasında "Kürt sorununun en önemli nedeni nedir?" açık uçlu sorusuna Kürtlerin %18,5 geri kalmışlık, %25,3 ayrımcılık, %19,5 kimlik talebi şeklinde cevap vermektedir. Aynı çalışmada Türklerin %12,3'ü geri kalmışlık, %15,2'si ayrı bir devlet kurma isteği, %13'ü terör/kışkırtma/rant, %12'si PKK, %10,9'u dış güçler, %9,4'ü eğitimsizlik (KONDA, 2010) şeklinde cevap vermektedir. Görüldüğü üzere Türklerle Kürtlerin sorunun nedeni olarak algıları birbirinden oldukça farklıdır. Kürtlerin yaklaşık %70'i ötekileştirme ve kimlik sorununu neden olarak görürken, Türklerin de yaklaşık %75'i sorunu bölücülük, hainlik ve geri kalmışlıkla açıklamaktadır. Oranlarda Türklerin "talepleri ile sorun olan Kürt"leri ne derece sorumlu tuttuğu açıkça anlaşılmaktadır.

Türkiye'de halkın Kürt ve Kürt sorunu algısını ele alırken, gözden kaçırılmaması gereken en önemli husus son yılların çatışmalı ortamının etkisidir. Hâlihazırdaki algılar bu ortamın yoğun etkisi altındadır. Son yıllarda bu konuda yapılan kamuoyu araştırmaları göstermektedir ki, halk algısında Kürt sorunu, hala Kürtler ile Türkler arasında bir sorun olarak algılanmamaktadır. Gerçekte de Kürtler için sorun ulus devlet ile Kürtler arasındadır. Halk olarak Türklerin önemli bir kesimi (doğrudan bir yakını kaybetmiş olanların yaşadığı travmatik etki istisna tutulursa), Kürtleri kendi kimlikleri ile bir talepte bulunmadıkları sürece sorun olarak görmezler. Ne zaman ki bu tür taleplerde bulunmaya başlarlar, bu taleplerinden dolayı ve özellikle bu talepleri temsil edenler sorun olarak görülür. Bu da devletin belirleyiciliğinde inşa edilmiş algıdan dolayıdır. Cadeceus metaforundaki asanın gövdesi olarak devletin algısı, halk algısı üzerindeki belirleyiciliğini her durumda muhafaza etmektedir.

Halkın Kürt ve Kürt sorunu algısını etnik bir ayırıma tabi tutmadan yapılan fotoğraflama, şimdi Türk ve Kürt etnik kökenleri özelinden sürdürülecektir. Çünkü çalışmanın ilerleyen bölümlerinde algı analizi, esas olarak devletin belirleyiciliğinde Türk ve Kürt algıları üzerinden, üçlü ve birbiriyle ilişkili bir yapı halinde ele alınacaktır. Bu nedenle halk algılarının fotoğraflarının Türk ve Kürt şeklinde iki ana gruba ayrılması gerekir.

Türklerin Kürt ve Kürt Sorunu Algısı

Halk olarak Türklerin Kürt ve Kürt sorunu algısının, öncelikle halkın homojen olmayışından dolayı, homojen olamayacağı açıktır. Bugünkü algının içinde etkileri daha belirgin şekilde görünen bazı etkenler vardır. Bu etkenler (eğitim, inanç, gelir seviyesi, yaş, sosyal grup... vs.) oldukça çeşitlendirilebilir, burada en temel olanlar ele alındığında bunların: a. Algıda devlet-birey konumlanması; b. Türklüğe ve Kürtlüğe içkin nitelikler; c. PKK etkisi; d. Temasın etkisi, olduğu görülür. Bunlar, geçmişe doğru arkaplanlarında başka olgu, olay ve aktörün etkisini de içermektedir.

Algıda Devlet-Birey Konumlanması

Türkiye’de siyasi gelenekten miras alınan patrimonyal devlet anlayışı cumhuriyet içinde de etkisini sürdürmektedir. Bu nedenle Kürt sorunu algısında devletin belirleyiciliği, Türkiye’deki devlet-birey ilişkilerindeki konumlandırılmasından dolayı, geniş halk kesimlerince kabul görmekte zorluk çekmedi. Bu konumlandırış devlet-birey ilişkilerinin kurgulanışında devleti bir insan ürünü değil de, adeta insanüstü, kutsal, tartışılmaz ilahi bir varlık gibi insan hak ve özgürlüklerine, ihtiyaçlarına önceleyen bir şekildedir.

Gazeteci Dirk Vermeiren’in 2009’da verdiği mülakatta: “Türkiye’de Türk cumhuriyeti bir sanat eseri gibi, Mona Lisa gibi, dokunulmaz, mükemmel olarak görülüyor. Böyle bir düşünce var ancak bu doğru değil” (Korucu, 2009:73-76) ifadesi, devletin halk algısındaki etkisini vurgulamaktadır. Devletin bir grubu veya sorunu nasıl etiketlediği, büyük kesim için algının referans verisi olarak işlev görmektedir. Kişiler günlük hayatlarında o konuda gelen yeni algı verilerini bu referans bilgiye göre değerlendirirler. Çünkü algıda “devlet kusursuzdur” ve bu kusursuzluğu ile neyin nasıl algılanacağını buyurur. Dolayısıyla devletin bu insanüstü niteliği, halkın algısının, pek sorgulanma ihtiyacı duyulmadan, üzerinde yeşereceği ve ilerleyeceği zemini/güzergâhı kolaylıkla sağlamaktadır.

Devletin Türk halkı için sağladığı algı verilerindeki belirleyiciliği ilk başlarda Kürtlerin toptan mevcudiyetlerinin inkârı şeklinde iken, inkâr politikası işlevsizleşince, algı verileri özellikle kimlik talebine sahip Kürtleri düşmanlaştırıcı hale dönüşür. Bu belirleyiciliği mülakat sırasında Kürt kökenli bir BDP milletvekili şöyle tarif etmektedir: “*Türklerin aslında çok fazla Kürt algısı yok. Türkiye kendince bir aydınlanmacılık adı altında 1930’larda özellikle bir eğitim seferberliği başlatıyor, bu eğitim seferberliğinin özüne, “Türk olmak yüce olmaktır”ı koyuyor. Şimdi böyle yaratılan bir dünyada Türkler*

Kürtleri hiç görmediler. Hiç görmediler yani, böyle bir şey yok, Kürt yok. (...) Kendilerince geliştirdikleri bu Avrupa'ya benzeme, bu aydınlanmacı dönemde Kürtler bu işin köylüsü kaldılar. Daha doğusunda kaldılar. Arada sanki bir duvar vardı, orada hiç insan yoktu sanki, kimse yaşamıyordu sanki. Kürtlere mesela Kürt diye bakmadılar, "dil bilmeyenler" diye baktılar. Türkçe bilmiyor olmak onlar için dil bilmemektir. Konuşmayı bilmiyorlar ya, konuşmayı bile bilmiyorlar! Tabii onlar kendi dillerini çok güzel konuşuyorlardı" (BDP milletvekili, Mayıs 2013 Ankara'da yapılan mülakat).

Algıda Türklüğe ve Kürtlüğe İçkin Nitelikler

Devletin belirleyiciliğinde şekillenen Türk kökenli halk algılarının teşvik edilmiş resmi bir Türk milliyetçiliği (başka ifadelerle Atatürk milliyetçiliği) girdisi de göz ardı edilmemelidir. Bu milliyetçi tarafı Kürtlerden bağımsız olarak, kökleri Osmanlının çözülme yıllarındaki İttihat ve Terakki Cemiyetine kadar inen, kendi gerekçelerine sahiptir. Bu gerekçeleri milliyetçi bir milletvekili mülakat sırasında şöyle özetliyor: *"Türk Milleti çok aşağılandı, Türk Milleti çok horlandı, Türk Milleti çok örselendi ve Türk Milletine siz medeni değilsiniz, medeni olamazsınız denildi, Türk Milletine siz nerelere girdiyseniz hangi ülkeyi yönetim altına aldıysanız onu gerilettiniz ve çökerttiniz. Hangi ülkeden çıktıysanız o ülke gelişti ve kalkındı diyerek Türk'lerin demokrasiye elverişsiz olduğunu, Türklerin insanlığının bile tartışılabilmediğini ifade eden unsurlar vardır. Buna karşı Türk Milleti birleşerek bütünleşerek buna karşı koyan bazı sözler elde edilmiştir. Yani Atatürk'ün söylediği bir "Türk dünyaya bedeldir", "ne mutlu Türk'üm diyene" ya da buna benzer sözler aslında biraz önce söylediğim gibi o saldırılara karşı savunma niteliğinde milletin kendisini motive etmek ve kendisinin başarabilir duygusunu millette yaratarak o duygu üzerinden tabiri yerindeyse bağımsızlığına ve egemenliğine sahip olmasını sağlamak için söylenmiştir."* (MHP Milletvekili, Mayıs 2013 TBMM'de yapılan mülakat). Ancak bu milliyetçi motivasyon, sonraki yıllarda asimilasyon vizyonu ile birleşip Türklerin Kürt algısında, Türklüğe içkin üstün niteliklere karşın Kürtlüğe içkin düşük nitelikler şeklinde yerini alacaktı.

Resmi nitelik kazandırılmış Türk milliyetçiliğinin algıdaki belirleyiciliği halkta daha ilk yıllarda "Kürt olmanın istenmeyen ve kötü bir durum olduğu" şeklinde karşılık bulmaktaydı. Arvasi'nin 1940-50'li yıllara atfen ifadesiyle, "Doğulu birçok insanın içinde, garip bir eziklik ve "Kürt sayılma" korkusu vardır. Ben, bunu, hem kendimde, hem de pek çok şarklı vatandaşımızda zaman zaman müşahade etmişimdir. Üstelik "şarklı"ya, bu gözle bakmanın doğurduğu menfi bir zaman vardır ki bu kompleksi derinleştirmektedir"

(2000:63). Bu durum asimilasyon vizyonu ile Türklüğe yüklenen içkin üstünlüklere ilaveten Kürtlüğe yüklenen içkin düşük niteliklerden kaynaklanmaktaydı.

Bauman'a göre, asimilasyon vizyonu, her şeyden önce, günümüze kadar gelen yaşam biçimleri arasındaki toplumsal hiyerarşinin dolaylı bir onayıydı. Bir yaşam biçiminin üstünlüğünü, ötekini de aşağılığını varsayıyordu. Bunların eşitsizliğini aksiyomlaştırıyor, bunu bütün argümanlarının çıkış noktası olarak alıyor, dolayısıyla da bu eşitsizliğin sorgulanmasının ve buna meydan okunmasının önünü alıyordu (2003:140–141). Türklerin algısında Türklüğe içkin bir üstünlük, Kürtlüğe içkin de bir düşüklük, eziklik vardır. Bu nedenle kendisine layık gördüğü hakları Kürtler söz konusu olunca görmez. Türk ve Kürt etnide, millette, kültürde veya başka herhangi bir alanda eşit olamaz bu algıya göre.

Smith, bu durumu ulus inşası sırasında müşterek değer, sembol ve geleneklerden bir repertuar oluşturmak suretiyle ortak kimlik ve aidiyet duygularının güçlendirilmesi olarak açıklar. Bu sayede millet, engelleri aşmaya, meşakkatleri göğüslemeye muktedir “iman teknesi” bir grup haline gelir. Böylece, halk, “milli kimlik” adına kendi özgürlüklerinden vazgeçmeyi ve başkalarının özgürlüklerini de kısmayı makul karşılayacak; yutamadığı etnik, ırksal ve dinsel azınlıkların sivil ve dinsel haklarını çiğnemeyi meşru görecektir (2010:35-37). O halde Türklerin sahip olduğu ve aksi hali tartışmasız olan anadilini kullanma, öğrenme, kendi çocuklarına isim koyma gibi bazı haklar, Kürtler söz konusu olunca pekâlâ kısıtlanabilirdi ve bu Türk kökenli normal bir vatandaş için eşitsizlik olarak görülmezdi.

Gerekçeleri ve tarihsel derinliği ne olursa olsun, halk olarak Türklerin Kürt ve Kürt sorunu algısında, resmi milliyetçilik tarafından verileri sağlanmış, algıda Türklüğe ve Kürtlüğe içkin niteliklerin etkisi mevcuttur.

Algıda PKK Etkisi

PKK sonrası Kürt sorunu algısı, yine devletin belirleyiciliğinde fakat ezici bir çoğunlukla olayların etkisinde şekillenir. PKK'nin eylemleri Türklerin Kürt ve Kürt sorunu algısını besleyen en önemli verileri sağlamaktadır bu süreçten sonra. Artık verinin kaynağı tek başına devlet değil PKK'de olmuş, devlet bu verilerin nasıl yorumlanacağını belirlemiştir. Devletin belirleyiciliği burada, isyanın neden çıktığı, devlet uygulamalarıyla ilgisi ve tarihi derinliği sürekli gizlenerek, olan biteni dış güçlerin desteğiyle ülkeyi bölmeyi ve yok etmeyi hedefleyen hainlerin faaliyeti olarak yansıtmasında, algının ilerleyeceği güzergâhı belirler. Bu konuda medya uzun süre tek taraflı bir propaganda ve dezenformasyon aracı olarak kullanılmıştır. “Kürt algısı” artık “Kürt sorunu algısı”

tarafından belirlenir hale gelir. Kürt ve sorun halk algısında önemli ölçüde birleşmiştir. Çünkü PKK eylemleri sonucu gelen tabutlar -görüntülerin medyada¹ sunuluş tarzının da katkısıyla- halkta büyük bir öfke uyandırmaktaydı.

Bazı araştırmacılar bu durumun zayıflamakta olan milliyetçiliği güçlendirmenin bir fırsatı olarak da kullanıldığının altını çizerler. Güneydoğu'da dönem dönem zayıflayıp tekrar güçlenen savaş haliyle Türk milliyetçilik stratejisi önemli bir değişim yaşıyor. Bu değişimde en önemli rolü de kuşkusuz PKK unsuru oynuyor. PKK, milliyetçilik stratejisinin, çok boyutlu ve karmaşık bir dönem içinde duyduğu güvensizlik karşısında, hedef olarak koyabildiği en net ve somut tehdit olarak işlev görüyor. Genel olarak Kürtler ya da Batı'ya göç eden Kürtler karşısında beslenen önyargılar ve onlara karşı duyulan güvensizlik de özellikle bu tehdit sayesinde somutlaşıyor. PKK vasıtasıyla Kürtler, Türk kökenli bireylerin kafasındaki karmaşıklığı gideriyor (Kentel vd. 2009:123).

PKK etkisi, Türk kökenli halk için, algıda Kürt sorununu bütün tarihsel bağlamından ve farklı kimliklerinden ve bu kimlikten kaynaklanan meşru grup hakları bağlamından koparıp, dış destekli terör ve bölücülüğe indirgemesine neden olmuştur.

Algıda Temasın Etkisi

Türklerin Kürt ve Kürt sorunu algısı, doğrudan temasın olup olmamasına, var ise temasın niteliğine göre farklılık arz eder. Daha açık ifadesiyle, doğrudan teması Kürtlerin yoğun yaşadığı bölge illerinde yeterince yaşayıp yaşamadığına, bölgede yaşadıysa güvenlik görevlisi mi yoksa güvenlik görevi dışında halkla iç içe yaşayıp yaşamadığına, bölgede yaşamamışsa Kürt sorunundan etkileniş şekline (örneğin şehit veya gazi yakını vs.), edindiği bilginin kaynağına ve niteliğine göre, vb. birçok açıdan farklılık arz edebilir.

Gruplar arasında doğrudan temasın olup olmamasının önemi, temas hipotezi² adlı bir çalışma ile ortaya konmuştur. Kürtler ile kendi yaşam alanlarında doğrudan temas kurulamayan durumlarda algı verileri dolaylı ve dezenformasyonları içermektedir.

¹ Medyanın bu konudaki etkisi ilerleyen bölümlerde ayrıca değerlendirileceği gibi, algı inşasında son derece etkin olmuştur. Aynı dönemde trafikten ölenlerin sayısı terörden ölenlerin yaklaşık yirmi katıdır, ancak hiçbir toplumsal öfke görülmemiştir.

² Temas Hipotezine göre "toplumsal gruplar arasında temas eksikliği gruplar arasındaki sınırları belirginleştirir ve 'öteki' ile ilgili olumsuz yargıları pekiştirir" (Hewstone and Greenland 2000: 140, akt. Gürkaynak, t.y.). O halde birbirini olumsuz algılayan grupların üyeleri arasında etkileşim sağlanırsa, bu kişiler 'öteki' grup üyeleri ile ilgili besledikleri düşmanca kalıpyargılarını sorgulamaya başlayabilir, 'öteki' grup içinde farklı sesler ve görüşler olduğunu fark edip genelleyici ve hatalı yargılarından vazgeçebilir, hatta kendi grupları ve 'öteki' grup arasındaki benzerlikleri keşfedip o grubun üyelerini yeniden 'insan' olarak algılayabilir. Taraflar arasında birebir temas ve etkileşimin sadece belli koşullar sağlandığında olumlu sonuçlandığı öne sürülmüştür. Bunlar şöyledir: Temas birbirine statü olarak eşit kişiler arasında gerçekleşirse, bu kişiler ortak bir amaç doğrultusunda bir araya gelirse, kişiler arasında bir tür bağımlılık

Göregenli, bu durumu kendi deneyimi üzerinden şöyle ifade eder:

“Ben, bu ülkenin batısında orta sınıf bir göçmen ailenin çocuğu olarak doğmuş biri olarak Kürt sözcüğünü ilk kez, yazlık evimizin yakınlarındaki inşaatlarda çalışan, türkülerini uzaktan duyduğum esmer adamlardan uzak durmam konusunda babamın tembihlerinde duydum. Sonraki yaşlarımda bazen doğulular, bazen köylüler, bazen cahil ve kırolar, şehirlerimizin içine eden yabancılar; evliya olsalar avluya sokulmaması gerekenler...” (2010).

Alıntıda görüldüğü gibi, algı verisi dolaylı ve çarpıtılarak edinildiği durumlarda anlatılardan ve günlük hayatın farklı kesitlerinden kesip yapıştırarak anlamlandırmaya çalıştığı veri parçacıklarından oluşur. Mülakat yapılan bir esnafın Kürt sorunu yorumu bunun güzel bir örneğidir: *“Kürt sorunu dış devletlerin, Kürtleri kullanarak ortaya çıkardığı bir meseledir. Türklerin hiçbir Kürtlerle alıp veremediği yoktur. Aslında Kürtler biz ayrı bir ırkız diyor. (...) Burada çok uç kesimler vardır yani. Gerçekten BDP-PKK zihniyetli insanlar vardır. Onlara diyorsun ki iyi Kuzey Irak'ta Kürt devleti kuruluyor gidersiniz. Ya buradaki malımızı mülkümüzü size mi bırakacağız zihniyeti var. Ee nedir bu? Demek ki bir Kürt meselesi Kürtlerin çıkardığı bir meseledir, Türklerin çıkarttığı bir mesele değildir. Adam buradan, anası babası bunu yani dualarla, korkuyla yani yirmi yaşına kadar getirmiş, elemiş belemiş askere göndermiş ve sen buraya askere geldin diye çekip çekip vuruyorlar. Ben gidip de oraya onları öldürüyor muyum? Bunu yapan gene Kürtler. (...) Silah kaçakçılığı onlarda, sigara kaçakçılığı onlarda, esrar kaçakçılığı onlarda, mafyalık onlarda, şu memleketin en zenginleri Kürtler, her memleketin en zenginleri Kürtler, nerde emeksiz kazanç, beleş kazanç, şey kazanç var onlarda. (...) Ne kadar para noktası var yani büyük meblağların dönüğü para noktaları var buralarda bu Kürtlerde. E kardaşım daha ne istiyorsun ki? Daha ne istiyo(rsu)nuz? (...) Kürtlere bakın çocukları hep okutuyorlar, birbirleriyle yarış yapıyorlar ya, benim çocuğum diyor yüz otuz soru çözdü, yüz kırk soru çözdü bilmem ne. Adamlar yetişmiş kalifiye eleman yapıyorlar. (...) yani kadro oluşturuyorlar direk, yani bunlar bilinçli”* (Esnaf, Mayıs 2013 Yozgat, Yerköy ilçesinde yapılan mülakat). Temasın hiç olmadığı Türk kökenlilerde algı için güncel bir örnektir. Çünkü tam olarak nereye koyacağına, nasıl değerlendireceğine karar verememektedir, resmi ideolojinin ve duyularının senteziyle bir yargıya varmaya çalışmaktadır.

veya işbirliği gerektiren bir durum varsa ve taraflar arasındaki temas ve ilişki diğer kurumlar ve çevre tarafından da desteklenirse, şeklinde tespit etmiştir. Ayrıca, gruplar arasında rekabet olduğu ve ortak amaç olmadığı durumlarda çatışmanın kolayca ortaya çıktığı ve şiddete kadar tırmanabildiği belirtilmektedir. Dolayısıyla, işbirliği ortamı yerine rekabet ortamında gerçekleşen temas ve etkileşim, grup üyeleri arasında ilişkileri iyileştirme değil, aksine kötüleştirme eğilimi göstermektedir (Gürkaynak, t.y.).

Doğrudan temasın olmadığı bir başka örnek, yakın akrabalarda hiç Kürt evliliği dahi olmadığı halde, gönüllü¹ olarak hiç görmediği Hakkâri'ye gidip çalışmak istediğini ifade eden bir öğretmen, "Türkiye'deki Kürt sorununu nasıl tanımlıyorsunuz?" sorusuna: *"Yapay bir gündem olarak tanımlıyorum, aslında öyle bir sorun olduğunu düşünmüyorum, tamamıyla yapay bir gündem ve yapay oluşturulmuş sorunlar olarak görüyorum."* Kürt deyince aklınıza ne geliyor şeklinde algı sorulduğunda: *"Samimiyetleri geliyor, dindarlıkları geliyor. Ya da dağdakiler benim için onlar Kürtleri temsil etmiyor"*. Cumhuriyet tarihi boyunca devletin Kürtlere yönelik politikası sorulduğunda, Kürt sorunu tanımını da açmış oluyor: *"Bu (sorun) tamamıyla cumhuriyetin bir meyvesi, yani özellikle tek parti döneminin (...) özellikle cumhuriyetin ilk yıllarındaki o tek parti yönetiminin ortaya çıkartmış olduğu bir sorun olarak ve şuanda da batının desteklemiş olduğu bir sorun olarak görüyorum. (...) mesela ne diyor işte Türklere, tamam siz hani bu konuda haklısınız hani siz en büyüğünüz en iyisiniz, bu topraklar sizin. Öbür tarafa deniyor ki hayır sizin atalarınız burada yaşadı, bu kadar emek verdi, bu kadar şehit verdi, bu topraklar sizin. Yani bir birliktelik oluşturmama adına her şey yapıyor ve tamamıyla bir kumpas diyorum ben"* (Türk kökenli türbanlı öğretmen, Mayıs 2013 Yozgat'ta yapılan mülakat).

Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgede yeterli süre bulunup doğrudan temas kuran Türk kökenli kişilerin algıları diğerlerinden oldukça farklılaşmaktadır. Örneğin, mülakatların birinde Kürtler ile ilgili algısı sorulduğunda bir katılımcı: *"Türklerin Kürtler hakkındaki genel değerlendirmesi resmi ideolojinin, kırmızı kitabın, çünkü onların bir suçu yok, onlara da empoze edilen o. Yani bizim yaşadığımız çektiğimiz sıkıntıları Türk halkı bilmediği için, ister istemez onlar da resmi ideolojinin gözüyle bize bakıyorlar. (...) Son zamanlarda istemeseler de Kürtlerin her şeye rağmen seslerini duyurmaları ki bu silahlı mücadelenin etkisi bunda yüzde doksandokuzdur, bu arada burada yaşayan insanların da olduğunu, bunların da birtakım taleplerinin olduğunu gün geçtikçe onlar da öğrendiler"* (Türk kökenli Memur, 42, Haziran 2013 Van'da yapılan mülakat) şeklinde ifade etmektedir. Mülakat yapılan kişi köken olarak hem anne hem babadan Türk'tür ve doğma büyüme bölgede yaşamaktadır. Kürtçe bilmemektedir, ancak mülakat sırasında sürekli kendisini "biz" ve "öteki" konumlandırmasında Kürt'lerin içinde vurgulamıştır. Yani Kürt değil, Kürtçe bilmiyor fakat kendisini Türklerin egemen kimlik olduğu bir ülkede

¹ Katılımcı Gülen Cemaati'nden olduğunu ifade etmiştir. Bu kesimin özellikle eğitim için gönüllü olarak bazı bölgeleri misyon edindikleri bilinmektedir.

Kürtlerden biri olarak görüyor. Bu nedenle bölgede yaşayan bir Türk olarak Kürtler hakkındaki algısı sorulduğunda, “Türkleri” kastederek, “onların” algısını yorumluyor.

Benzer bir örnek olarak, Hakkâri'nin bir köyünde öğretmenlik yapan Türk kökenli bir grupla odak grup görüşmesinde Kürtlerle ilgili buraya gelmeden önceki ve geldikten sonraki algıları sorulduğunda: “*Ben burada mukayese yapabiliyorum, buraya Almanya'dan geldim ve orada Türklerin şikâyet ettiği şeyi burada Kürtlerin şikâyet ettiğini gördüm*” şeklinde yanıtıyor. Gruptaki bir başka öğretmen: “*İnsan bilmediği yeri acaba nasıldır diye, orda sıkıntı çeker miyim tarzı şüphelerle gelir. Ben buraya geldiğimde o bilmemenin yabancılığına çektim, hani bu son zamandaki olayların sakat zamanıydı geldiğimizde, onun endişesini taşıyordum ama mesela burası için diyebilirim ki hani çok güzel karşılandım. Herhangi bir sıkıntı çekmedim*” Diğer bir öğretmen: “*bizim orda Kürt algısı farklıdır. Ben Urfa'da askerlik yaptım, babam Urfa'ya beni ziyarete geldi. Dediği şeydi, hani cahil bir adam, köylü, 'ya buradakiler hiç bizim oradaki Kürtlere benzemiyor' dedi, Urfa'dakileri kastederek. Bak adam bunu dedi. Bizim orda hani sokaklarına girersin pistir, doğru düzgün hani yemekleri yenmez, ... Belki yokluktan belki şeyden. Mesela hırsızlık olur genelde hani Kürt vatandaşlarımız yapar bizim orda (...) Bizdeki algı buydu Kürtlerle ilgili. (...) Böyle beklemiyordum yani, algım değişti bu anlamda.*” Gruptan bir öğretmen bu duruma açıklama getirerek: “*Ya belki insanlar, buradan batıya gidenler daha önce işçi olarak gidip gelirlerdi, ama yerleşmek için buralarda terör başladıktan sonra gitmişler, doğudaki terör sorunundan sonra olan bir şey hani, gidip batıya o insanlar yerleştiği zaman, hani toprağından koparılmış, işi, ekmeği, şunu bunu çevresi yok, hiçbir şeyi yok ve oraya gittiğinde bir bocalama dönemi var hani Avrupa'ya giden Türkler gibi. (...) batıda Türklerin %80 belki de Kürtleri bu insanlarla tanıdı ve onların temsili de noksan oldu, hani batının Türklere barbar Türkler demesi gibi (...) Ben kendimden pay biçeyim mesela. Ben geldim üç sene burada görev yaptım. Belki genel anlamda abimle fikrimizde farklı ama abim de hiç doğuya gelmemiş, gerçi gelmiş askerlik yapmış ama burada askerlik yaptığı için asker gözüyle bakmış Kürtlere, öyle söyleyelim. Hani kaçakçıyı görmüş, askere karşı tavrı görmüş, genel vatandaşların arasına girip görmemiş. Dolayısıyla o İstanbul'dan bambaşka bir gözle bakıp bir değerlendirmesi olabiliyor. Ama ben buraya öğretmen olarak gelip çalıştığımda değerlendirmem farklı oluyor, çünkü işin özünü görüyorum gelip burada yaşamış olmakla.*” (Türk kökenli köy öğretmenleri odak grup, Haziran 2013 Hakkâri, Bağışlı Köyünde yapılan mülakat). Burada temasın olup olmaması ve temasın niteliğinin algıda ne kadar farklılık yarattığını net olarak görmek mümkündür.

Sonuç olarak denebilir ki, Türklerin Kürt ve Kürt sorunu mevcut algısı, algıda devlet-birey konumlanması, algıda Türklüğe ve Kürtlüğe içkin nitelikler, PKK'nin eylemleriyle sağlanan verilerin ağırlıklı etkisinde, Kürtlerle kurulan temasın niteliğine ve devletin belirleyiciliğine (tanımlayış şekline) göre şekillenmiş fotoğraflar sunmaktadır. Bölgede uzun süre halkla içiçe yaşayıp temas sağlayanlar hariç, algının objesinden bir hayli farklılaştığını söylemek mümkündür. Çalı metaforunun objesi olarak açıklanan beş boyutuyla Kürt sorunun neredeyse hiçbir boyutunu görmeyen, bunun yerine devlet belirleyiciliğinde sağlanmış veriler ile objeden farklı algı fotoğrafları sunmaktadır. İlerleyen bölümlerde birçok örneği görüleceği üzere, Türklerin Kürt sorunu algısı, Kürt sorunun kendisinden oldukça farklıdır. Devletin belirleyiciliğinde “çalı”, “ayı” olarak algılanmaktadır. Bu algı, Cadeceus Çizelgesinde kullanılmak üzere bir cümlede özetlenecek olursa: “Kürtler, Türkler ile eşit haklara sahip olmasa da, Türkiye’de Kürt sorunu yoktur, dış destekli bölücülük sorunu vardır” şeklindedir. Bu algının Kürtlerin algısından da farklı olduğu devam eden bölümde anlaşılacaktır.

Çizelge 2.7: Cadeceus-Türklerin Kürt algısı

Türklerin Algısı	Devletin Belirleyiciliği	Kürtlerin Algısı
Kürtler, Türkler ile eşit haklara sahip olmasa da, Türkiye’de Kürt sorunu yoktur, dış destekli bölücülük sorunu vardır	Talepleri ile sorun olan Kürt algısı	

Kürtlerin Kürt ve Kürt Sorunu Algısı

Kürtlerin kendileriyle ilgili öz algıları özeleştirilirdir. Neredeyse hangi Kürt’le konuşulursa, kendi tarihlerindeki iç bölünmelerden ve iç çatışmalarından dolayı siyasi birlik oluşturamamış olmaktan, tarih boyunca siyaset bilememekten ve bu nedenle kullanılmış olmaktan yakındır. Kürtlerde öz algıyı özetleyen çok yaygın bir özdeyiş vardır: “Kew dujminê serê qewmê xweye” (Keklik kendi soyunun düşmanıdır). Tarih boyunca gözü pek savaşçılar olduklarına inansalar da, yaşadıkları coğrafyanın her parçasında uzun süre ötekileştirilmişliğin yoğun baskısıyla belirgin bir eziklik göze çarpmaktadır. Bu nedenle öz algı bazı durumlarda öz yıkıcı hatta karşıt kimlikte telafi arayıcı bir hal almaktadır. Kirişçi ve Winrow, bu algının fotoğrafını: “Bir Kürt olmak ne anlam ifade eder? Öz algı sorunu önemlidir. Bazı Kürtlerin, ayrı bir etnik bilincin farkına varamayacak

kadar Türk toplumuna asimile edilmiş oldukları anlaşılıyor. Bazıları kendilerini hem Türk hem Kürt görüyor” (2010:32) şeklinde ifade ederler.

Bauman’a göre, devlet, müstakbel asimilasyonun nesnelere haline getirilen tebaasının, kendi mevcut yaşam biçimlerinin aşağılığını kabul etmesini bekler. Bu aşağılık, bütün bir kategoriye, kolektif olarak sürdürülen cemaatsel bir yaşam biçimine ait bir özellik olarak tanımlanır, onaylanır ve dayatılır (2003:141). Saha çalışması sırasında mülakatların birinde bir katılımcı: “ *Ben Ceylanpınar’da ilk, orta ve lise eğitimimi gerçekleştirdim. Oraya gelen memurlar; (...) öğretmenlerim şahsında, dışarıdan gelen ve muhatap olduğum tek insanlar olarak, hep onlarda bu aşağılama duygusunu hissediyordum. Bize hissettiriyorlardı. İçten içe o Kürtlük kimliğini bastırmak ihtiyacı duyuyorduk*” (Hukukçu, Kadın, Mayıs 2013, Ankara’da yapılan mülakat).

Müstakbel asimilasyonun nesnesi tebaa da iki seçenekten birini seçer. BİLGESAM’ın saha çalışmasında: Bir meslek odası başkanı, “Bölge insanı bakan, başbakan, cumhurbaşkanı olabilir, ama Kürt olamaz. Kendisini Kürt olarak ifade edemez” (Bilgiç ve Akyürek, 2012:93) ifadesi, seçeneklerin “yükselmek” ve “Kürt olmak” arasında olduğunu açıklar. Kürt olmayı seçmesi halinde, baş edemeyeceği güçteki bütün bir sistem ile çatışma ve ayrımcılıktır göze aldığı ve adı geçen saha çalışması bölgede BDP’ye oy veren Kürtlerin %75, sosyo-kültürel temelde ayrımcılık hissettiğini göstermiştir (Bilgiç ve Akyürek,2012:89). Bulgudaki “BDP’ye oy verenler”, “talepleri ile sorun olan Kürt” kategorisinde tanımladıklarımızdır. Bugünkü anlamda Kürt sorununun muhatabı bu kesim ve talepleridir. Bu çalışmada da Kürt sorunun muhatabı olarak bu kesim dikkate alınmaktadır. Kürt kimliği ile herhangi bir talepte bulunmadıkları ve resmi milliyetçiliğin beklentilerine aykırı olmadıkları sürece -en azından son zamanlarda- Kürtler Türkiye’de bazı açılardan¹ Türkler ile eşit olabilmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ya da Doğu Anadolu’da yaşayan Kürtlerin ayrımcılık hissetmeleri ve kendilerini “dezavantajlı grup” olarak görmeleri için yeterince somut gerekçelerinin olduğu gerçeği ‘eşitsizlik sorunu olarak Kürt sorunu’ başlığından hatırlanabilir. Göregenli’ye göre, dezavantajlı gruplar, dezavantajlı olma koşullarını değiştiremiyorlarsa genellikle bu durumla başa çıkabilmek için motivasyonel olarak, durumlarını meşrulaştıracak bilişsel yollar geliştirirler: avantajlı üst grupla kendilerini karşılaştırmada yeni stratejiler geliştirerek kendileri açısından olumlu sonuçlar çıkarmaya çalışırlar; içinde buldukları koşulları hak ettiklerini düşünerek meşrulaştırırlar,

¹ Bu şartlara rağmen bile devletin Büyük Elçilik, Kuvvet Komutanlıkları, MİT Müsteşarlığı vb. bazı konumların kendilerine (gayri resmi olarak) kapalı kaldığı bilinmektedir.

karşıdakine özenirler, vb. biçimlerde kendi durumlarını ve genel olarak sistemi meşrulaştırırlar (2010). Şırnak, Hakkâri ve Van gibi bölge illerinde insanların yollarda fazla aranmamak ve batı illerine gittiklerinde etiketlenmemek için araçlarına genellikle Ankara ve İstanbul plakaları taktırmaları bunun bir örneğidir.

Kürtlerin Kürt sorunu algısı değerlendirildiğinde de, Kürt kökenli olup bütün çatışmalı süreç boyunca bölgede yaşamış olan araştırmacının içeriden gözlemleri, Kürt-Kürde spontane sohbet ve tartışmaların neticesinde denilebilir ki; Kürtlerin ezici çoğunluğu sorunu “Kürt sorunu” olarak görmemektedir. Hatta “sorun” ile “Kürt” kavramlarının yan yana getirilerek tanımlanmasını maksatlı bulmaktadırlar. Bu Kürtlere göre, bir Kürt sorunu yoktur, ulus devletin “homojenleştirici” zihniyeti sorunu vardır. Devletin en başından itibaren ulusu Türk olarak tanımlaması ve geri kalan tüm vatandaşları zorla Türkleştirmeye çalışması, bunu sağlamak için yapılan uygulamalar sorunun kaynağıdır. Bu nedenle sorun PKK’nin eylemlerinden ibaret değildir, doksan yıllık devlet kaynaklı yapısal bir sorundur. PKK de bu sorunun sebebi değil, sonucudur. Ancak sorunun bu haliyle tanımlanması, Türkiye’deki yargı tarafından rahatlıkla “PKK ve eylemlerine meşruiyet sağlamak” şeklinde yorumlanabileceği kaygısı içerdiğinden, siyasiler hariç Kürtler tarafından, güvende hissedilmeyen ortamlarda ifade edilmemektedir. Kürt sorununun devlet belirleyiciliğinde PKK’ye indirgenmiş olması, Türklerin aksine Kürtlerin algısında pek karşılık bulmamaktadır. Buna karşın bazı Kürtler PKK’nin ortaya çıkmasının aslında durumu Kürtlerin davası açısından çok daha kötüleştirdiğini ileri sürmektedir. Bu kişiler, örgütün kutuplaşmaya yol açtığını ve Kürtlerin uzun yıllardır silah kullanmadan sürdürdükleri ulusal bilinç oluşturma mücadelesinde elde etmiş oldukları kısıtlı örgütlenme haklarını daha da kısıtladığını düşünmektedirler.

Bu çalışmanın kapsamı bağlamında algısının fotoğrafı alınmaya çalışılan kesim, kimliğini Kürt olarak ifade eden ve bu kimliği ile bir takım taleplerde bulunan kesimdir. Bu bağlamda Kürtlerin Kürt Sorunu algısının, birkaç örnekle, sahadaki fotoğraflarına bakılacak olursa:

“Kürt sorunu, cumhuriyetin kuruluşundan beri, (...) bir halkı adeta tarihte yok sayma, özellikle asimilasyon noktasındaki, tarihten silme diyebiliriz. Bir halkın en meşru haklarının inkârıdır Kürt sorunu” (BDP Hakkâri İl Örgütü Eşbaşkanları, Haziran 2013, Hakkâri’de yapılan mülakat).

“Tabi, iki çeşit Kürt sorunu tarif edilebiliyor, biri bu güne kadar okullarda devletin üzerimizde oluşturmuş olduğu algıya göre öğrendiğimiz Kürt sorunu, (...) zaten sorunun aslında yıllardır halklar üzerinde, insanlar üzerinde kurulan şiddet ve baskıdan dolayı,

bastırılmış duygulardan ötürü, insanlar bu sorunu sanki belirlenen bir şekilde görüyorlar. (...) Örnek verecek olursak, ortaokul ya da ilkokulda özellikle bölgemizde devletin politika haline getirmiş olduğu “Kürt yoktur”, “Kürtçe yoktur” söylemini Kürtlere de kabul ettirmek için ta bizim Hakkâri gibi bir bölgeye de profesörleri getirip bizlere okulda seminerlerle “Kürt diye bir şeyin olmadığı”, “Kürt dilinin olmadığı”... (...) Hatta bizler evlerimize gittiğimiz zaman annelerimize babalarımıza “Kürt diye bir şey yok”, hani öğretmen demiştir, okuyan demiştir, bizim de her zaman öğretmenlere olan saygıdan, işte baba görmüşüz, baba yalan söylemez, baba doğruyu söyler, yıllarca bize de bunu inandırmaya çalıştılar. Tabi bir yerden sonra bazı şeyler değişince gerçekten bunun böyle olmadığını, Kürtlerin olduğunu, Kürdistan'ın olduğunu öğrendik. Tabi zamanla baktığımızda devletin bir doksan yıl kendi halkına da bunu söylediğini ve inandırdığını, böylesine bir söylem üzerinden bir algı oluşturduğunu gördük. Eğer bugünkü süreçte, barış süreci dediğimiz süreçte devlet ve sistem zor durumda kalmışsa, bu da doksan yıldır söylenen yalandan dolaydır. Hatta geçen günlerde akil adamlar Hakkâri'ye geldiklerinde bir itirafları vardı: “biz oralardan (Doğudan) çok şey öğrendik”, buraya gelip insanları bilinçlendirmeye çalışan akil insanların dahi çok şeyi bilmedikleri, bu da bunu gösteriyor, bu sistem ve bu devlet kendi akil insanları dediği insanları dahi bu güne kadar kandırılmış ve başka bir algıyla yetiştirmiş. (...) Kalkıp onlara (akil insanlara) şunu söyledim, sizi buraya gönderenler (...) kalkıp halka, ey halkım biz doksan yıldır size yalan söyledik, bu yalan üzerinden bir algı oluşturduk, söylediklerimizin bir gerçekliği yoktur, sizden, Kürtlerden değil, kendi halkından da özür dilemesi gerekir diye (...) ama gerçekten devlet kakıp bunu diyemez” (Memur, 47, oğlu PKK dağ kadrosuna katılmış bir baba, Haziran 2013, Hakkâri'de yapılan mülakat).

“Yani, şu anda Türkiye sınırları içerisinde var olan bir halkın, doğuştan, tabiattan gelen haklarının inkârı ve imhasından ortaya çıkan bir problem var” (Mühendis, 40, Haziran 2013, Hakkâri'de yapılan mülakat).

“Aslında ben Türkiye'deki Kürt sorununu bir Kürt sorunundan çok Türklerin ve Kürtlerin birbirlerini anlamama sorunu olarak algılıyorum” (STK başkanı, 43, Haziran 2013, Hakkâri'de yapılan mülakat).

“Ben 1986 da askere gittim (ilk olarak) o dönemde hakarete maruz kaldım, siz Kürtsünüz diye, dağlardan gelmişsiniz, bu da şahsen zoruma gitti” Diğer köy korucusu Türkçe sorulan sorulara özellikle Kürtçe yanıt vermeyi tercih ederek: “Askerde biz de öyle sıkıntı çektik, 1988'de ben de askere gittiğimde bana –sen terörsün- dediler, sen dağdan gelmişsin, bu muameleyi bizzat yaşadım. Tabii ki sorun seksenlerde başladı, ama Kürtler

eskiden beri var, kendimizi ifade edemedik, özgürlüğümüzü vermediler, okullarımızı vermediler ki okuyarak öğrenelim de kendimizi ifade edelim. (...) Şimdi okuyanlarımız, bilenlerimiz, biz de bu devletin vatandaşıyız, bize neden Kürt olduğumuz için ayrı muamele yapılıyor diye soruyorlar” (Köy korucuları odak grup, Haziran 2013, Hakkâri Bağışlı köyünde yapılan mülakat). Bu mülakatların birçoğunda araştırmacıyı tanımanın rahatlığında ve isimlerinin yayınlanmayacağı güvencesiyle verilmiş samimi cevaplar vardır. Özellikle köy korucuları, ekonomik seçeneksizlikten dolayı, kendilerini riske atacak bu samimi cevapları normalde resmi söyleme uygun cevaplarla maskelerler.

“Yani en basit deyimiyile olması gereken hakların ortada olmaması. Yani ben buna kendi tanımlamamca ilahi haklar diyorum. Bir insanın varoluştan, fitrattan gelen hakları var, bu dildir, bu renktir, bu eğitimidir, bu insan haklarıdır. Bunlar ilahi haklardır. Bu ilahi haklar adil yönden paylaşılmadığı için Kürt sorunu vardır. Kürt sorunu da yani sonraki Kemalist sistemin kurulmasıyla, tam anlamıyla kendini hissettirmeye başladı, tek ulus, tek dil, şu anda başbakanın yaptığı en büyük hata da odur, aynı şeyde ısrarcı olması, attığı güzel adımları da aslında perdeliyor” (Sendika Başkanı, Memur, dindar, 36, Haziran 2013, Hakkâri’de yapılan mülakat).

“Bence Türkiye’deki Kürt sorunu rejim sorunudur. Aynı zamanda Türkler de bu sorunu yaşıyor aslında, yani bir millete has değil, en fazla belki Kürtlere yapılmıştır bu haksızlıklar bölge olarak, (...) herkesi olduğu gibi değil de tek tip yapmaya çalışan, yani rejimle alakalı bir şeydir” (yönetici, Hizmet ‘Gülen cemaati’ üyesi, Haziran 2013, Hakkâri’de yapılan mülakat).

“Türkiye’de Kürt sorunu, aslında sorun demek istemiyorum, çünkü Kürtler köklü bir millettir, tarihi olan bir millettir, bunun için sorun demek istemiyorum. Sorun biri deli ise, biri akılsız ise onun sorunlarından söz edilir. Biz Kürtlerin çok şükür böyle şeylerimiz yok, aklımız başımızdadır, köklü bir milletiz. Bunu diyebilirim. Türkiye’de biz Kürtler Türkleri çok seviyoruz, çok çok seviyoruz, fakat ne yazık ki Türk kardeşlerimiz bunu bilmiyorlar. Kendim, Türklerle çokça dostluklara sahibim, on yıl da Türklerin arasında kalmışım, yalnız bu sorunumuzu Türkler bilmiyorlar. Türklerle Kürtlerin bin yıllık tarihlerinde söyleyebiliriz ki hiçbir zaman Kürtler Türkler için sorun olmamış, fakat her zaman Türk Kürtler için sorun olmuştur. Diyebilirim ki söz konusu sorun Kürtlerin inkârıdır. Hatta kardeşliğin inkârıdır. Biz kardeşlik istiyoruz, Türkler bu kardeşliği kabul etmiyorlar. Yani İzmir milletvekilinin ifade ettiği gibi (CHP’li Birgül Ayman Güler’in “kimse bana Türk ulusu ile Kürt milletinin eşit olduğunu kabul ettiremez” ifadesini kastederek) Kürtleri kendilerine eşit görmüyorlar. Kendileri gibi, hatta insan gibi dahi görmüyorlar. Hatta

hatta geçmiş tarihlerde Kürtlerin kuyruğu olduğunu söylüyorlardı. Bunlar birikerek sorun olmuştur, ama ben kendim sorun görmüyorum, Kürtler kendi yurtlarında dırlar, hiçbir zaman Türklerin toprağına gidip zulüm yapmamışlardır, Türkler Kürt topraklarına gelmiş zulüm yapmıştır. Bu nedenle sorunu Kürtlerde değil de Türklerde görüyorum” (Esnaf, Türkçe hiç eğitim almamış, 40, Haziran 2013, Hakkâri'nin Yüksekova ilçesinde yapılan mülakat). Katılımcı Türkçe bilmekte ve Türkçe sorulan sorulara Kürtçe cevap vermeyi tercih etmektedir.

“Türkiye’deki Kürt sorunu aslında bu yirmi dokuzuncu isyan dediğimiz, yani uzun bir sürecin geldiğı noktadır” (Gazeteci, 48, Haziran 2013, Hakkâri'nin Yüksekova ilçesinde yapılan mülakat).

Sonuç olarak denilebilir ki, Kürtlerin Kürt algısı, “öteki” karşısındaki öz algıdan, Kürt sorunu algısı da genel olarak devletin belirleyiciliğindeki ayrımcılığın nesnesi oldukları algısından ve ötekileştirilmişlikten oluştuğuna dair bir fotoğraf vermektedir. Kürtlerin algısında genel olarak yansıyan önemli ortak noktalar, sorunun 30 yıllık çatışmalı döneme indirgenmediğı, ulus-devletten ve başından beri var olan bir sorundan söz edildiğidir. Bir başka önemli nokta sorunun halk olarak Türklere değil, devlet uygulamalarına atfedildiğı, halkın kandırılmış olduğu, bu nedenle meşru taleplerini saygıyla karşılamadıklarını ifade etmektedirler. Bu özellikleri ile halk olarak Türklerin Kürt sorunu algısından oldukça farklılaşmaktadır. Ancak hem devletin hem de halk olarak Türklerin algısından (algının uygulamadaki sonuçlarından dolayı) etkilenmektedir. Kürtlerin Kürt sorunu algısı, Cadeceus Çizelgesinde temsil için bir cümle ile özetlenecek olursa; “Kürt sorunu, ulus devletin başından beri Kürtlerin meşru haklarını gaspı sorunudur” şeklinde ifade edilebilir.

Çizelge 2.8: Cadeceus-Kürtlerin Kürt sorunu algısı

Türklerin Algısı	Devletin Belirleyiciliğı	Kürtlerin Algısı
Kürtler, Türkler ile eşit haklara sahip olmasa da, Türkiye’de Kürt sorunu yoktur, dış destekli bölücülük sorunu vardır	Talepleri ile sorun olan Kürt algısı	Kürt sorunu, ulus devletin başından beri Kürtlerin meşru haklarını gaspı sorunudur.

Açıklandığı üzere, bölümün ilk kısmında beş boyutuyla tanımladığımız, gerçek hayattaki Kürt sorununun kendisi (algının objesi-Çalı) ile ikinci kısımda devlet, halk olarak

Türkler ve Kürtler için algısı (objenin algısı-Ayı) birbirinden bir hayli farklıdır. ‘Nasıl oluyor da bir “çalı”, “ayı” olarak algılanabilir?’ sorusu, Cadeceus Çizelgesinin en üst basamağına, bugünkü algıları temsil etmek üzere yerleştirdiğimiz algıların tarihsel arkaplanlarında hangi inşa araçlarının olduğu veya bu final algısının nelerin birikimli sonucu olduğu açıklandığında cevaplanmış olacaktır. Bunun tarihsel arkaplanı nedir? Bu algı nasıl inşa edilmiştir? Bir sonraki bölümde cevabı aranan sorular bunlardır?

3. KÜRT VE KÜRT SORUNU ALGISİNİN TOPLUMSAL İNŞASI

Bu bölümde, birinci bölümde fotoğrafları tespit edilmeye çalışılan, algıda Kürt ve Kürt sorununun algısının nasıl inşa edilmiş olduğu ele alınacaktır. Birinci bölümde algı ile ilgili elde edilen genel fotoğrafların, Cadeceus metaforundaki, devletin zemin sağlayıcı ve güzergâh belirleyici rolünü, bu belirleyicilik içinde Türk ve Kürtlerin algılarının nasıl oluştuğu ve karşıtlarını nasıl beslediğinin analizi yapılacaktır. Çünkü her bir algı inşa edildikten sonra bir veriye dönüşecek ve bir sonraki yeni bir şeyi algılamada arkaplan bilgisi olarak kullanılacak, böylece birikimli olarak algılar, lahana yaprakları gibi zaman içinde sürekli bir sonrakinin zeminini sağlayarak devam edecektir. Her bakıldığında en son hali, yani dış yaprakları görünecektir. Ancak görünenin altında başka katmanların olduğu bilgisi gözden kaçırılmamalıdır.

Bu algının inşasında en başat olgu, olay ve aktörler kendi içinde başlangıçtan bu güne doğru bir sıralama ile ele alınacaktır. Yöntem bölümünde de belirtildiği gibi, Cadeceus metaforundaki üçlü ayırımı göre, her olgunun, olayın ve aktörün algıdaki etkisi bir Çizelge halinde eklenecektir. Böylece birikimli yapının açıklık kazanması kolaylaşacaktır.

Hatırlatılması gereken bir husus da, olgu, olay ve aktörlerin tam bir kronolojik sıralama içinde ele alınmadıklarıdır (zaten bazıları da eş ya da örtüşen zamanlıdır). Çünkü çalışmada açıklanmaya çalışılan, bu algının tarih içinde inşa edilmişliğini ve kaba bir tasvirini çıkarmaktır. Hangi olgu, olay veya aktörün, algıya nasıl bir sırayla ve ne kadar etki yapmış olduğu, başka detaylarla, belki başka çalışmaların konusu olabilir.

3.1. Algının Referans Bilgisi Olarak Kürtlerin Cumhuriyet Öncesi Hafızaları

Tarih toplumun hafızasıdır, hafıza da medeniyetin önkoşuludur. Hafıza olmaksızın bir medeniyetten söz edilemezdi, hatta bu günkü anlamda bir insandan da söz edilemezdi. İnsan öğrendiklerini hafızasında biriktirebildiği, bu birikimleri işleyebildiği sürece öğrenebiliyor ve ilerleyebiliyor. Bir hafıza olmaksızın insan içgüdüleriyle yaşayan vahşi bir hayvandan farksız olurdu; bir dile, öğrenilmiş iş yapma tekniklerine, teknolojiye, bilime, kısacası bir medeniyete sahip olamazdı. Hafıza, algı için de aynı derecede kritik bir öneme sahiptir. Duyular vasıtasıyla alınan her veri, hafızada daha önce depolanmış veriler ile karşılaştırılarak veya onlardan referanslar alınarak işlenmekte, yorumlanmakta ve bir algı böyle oluşturulmaktadır.

Kürtler, cumhuriyet içindeki statülerini bellekteki geçmiş statüleri ile değerlendirecekleridir. Yeni durumun algılanmasında, bellekteki bu bilgi referans olacaktır. Eski statülerine göre aynı mı, değişti mi? Değiştiyse daha iyi mi oldu? Daha kötü mü oldu? Bu, zihnin yeni durumu algılamada hafızaya başvurduğu referans arkaplan bilgisi olarak önemlidir.

Cumhuriyet kurulduktan sonra ulus devlet Türkçülük merkezli ulus kimliğini inşa ederken, asimilasyon vizyonu kapsamında Kürtleri siyasal statüden yoksun bırakmanın yanı sıra varlıklarını da inkâr etme yoluna gitmiştir. Tarihte Kürt diye bir milletin olmadığını ileri sürerek, olmayan bir milletin kavmi hukukunun da olamayacağına yönelik bir algı inşasına girişmiştir. Oysa Kürtler vardır ve başından beri Türkler tarafından da tanınmışlardır. Yani, Çalı metaforuna göre, algı ile obje bir birinde bir hayli farklıdır. O halde, bu alt başlık için, önce algının objesine (Çalı'ya), ardından objenin algısına (Ayı'ya) bakmak gerekir.

3.1.1. Algı Objesi Olarak Cumhuriyet Öncesi Hafıza

Kürtlerin tarihi farklı çalışmalarda ele alınmaktadır. Birkaç bin yıllık geçmişe ait tarihin kanıtlanması birçok açıdan zorluklar içermektedir, ancak farklı kaynakların birçoğu birbirine yakın dönemleri ve paralel bilgileri içerdiğinden ve karşıt olarak daha kesin bulgular ile ileri sürülen başka tezler bulunmadığından, bu bilgiler kabul görmektedir. Kürtlerin Yukarı Mezopotamya'daki tarihleri Neolitik çağda Gutiyum adlı şehri kuran Gutilere (M.Ö.8100) kadar geri gitmektedir. Kürt halkının en eski atası olan Gutilerin yerleşik bir toplum olarak 10 bin yıldan da hayli önce Mezopotamya'da yaşadıkları tahmin ediliyor. Çünkü bu coğrafyaya nereden geldiklerine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Gutilere ait bilgiler, Sümer ve Akadlarla yaşadıkları savaşların kayıtlarına dayandırılmaktadır. Mezopotamya'nın verimli topraklarında yaşayan en eski topluluklardan biri olan Gutilerin, M.Ö. 2649 yıllarında Sümer ve Akadları yenerek ülkelerini işgal ettikleri ve 2600 yıllarında kral Kamassi yönetiminde bir devlet kurdukları ve 125 yıl yönettikleri (Amedi, 1991:17) ileri sürülmektedir. M.Ö. 4000-3500 yıllarına ait olduğu tespit edilen Zağros dağlarındaki mağara bulgularına göre, keçi, at, köpek evcilleştirdikleri, buğday, mercimek gibi tahılları yetiştirdikleri anlaşılmaktadır (Bois, 1996:9). Gutilerin, M.Ö. 3100 yıllarında devlet yapısına kavuştuğu, M.Ö. 1896-1176 yıllarında Kürt Kassit-Kussi imparatorluğunu, aynı dönemlerde Kürt Mitanni Devleti (M.Ö. 16.yy) gibi devletler kurdukları (Bender, 1995:48-61) ifade edilmektedir. Bender, Kürt Tarihi ve Uygarlığı adlı

eserinde ilk hayvanın evcilleştirildiği, ilk yerleşik hayata geçildiği, ilk tarımın yapıldığı, yazının ilk yazıldığı yerin Zağros bölgesi ve Yukarı Mezopotamya olduğunu, medeniyetin buralardan Aşağı Mezopotamya'ya indiğini arkeolojik kazıların sonuç bildirilerine dayandırarak açıkladıktan sonra, bu bölgede bilinen tüm tarihte kesintisiz yerleşik olan tek halkın Kürtler olduğunu farklı bulgular ile açıklar. (Tarihin bu kadar erken dönemleri için şüphe götürmez bulguların elde edilmesinin zorluğundan dolayı spekülasyona her zaman açık olduğunu hatırd tutmak gerekir.)

Ancak daha yakın dönemlerde daha tartışmasız büyük Kürt devletleri vardır. Örneğin Kürtlerin, M.Ö. 858-549 Medler ve M.S. 1171-1348 Eyyubiler gibi irili ufaklı birçok devlet kurdukları belirtilmektedir. Selçuklu ve Osmanlı dönemleri öncesi Moğollar, Persler, Araplar, Bizanslılar tarafından birçok defa büyük istilalara maruz kalmışlardır. McDowall'a göre, Kürdistan bölgenin büyük güçleri için daima yönetilemez bir yer oldu. Modern silahların, iletişim ve teknolojinin geliştirilmesine kadar hükümetler nadiren Kürdistan'ın erişilmesi zor bölgelerini doğrudan yönetebildiler. Bu nedenle bölge genellikle yerel aşiret yöneticilerinin idaresine bırakılmıştır. Özellikle İslam sonrası Hükümetler bölgede üç şeyi gözettiler; İslam ordusu için asker, ticari, özellikle ipek yolu için güzergâh güvenliği ve kendi başına hareket edecek liderlerin doğmasını engellemek (1996:12).

Kürtlerin Osmanlıdan önceki idari yapılarında son derece parçalı ve dağınık aşiretlerin yanında güçlü emirlikler ve konfederasyonlar da vardı. O zamanki emirlikler, birkaç aşiretten oluşuyordu. Bu emirliklerde aşiret reislerinin bulunduğu özel bir meclis de vardı. Bu meclislerde aşiret reislerinin dışında önde gelen ilim ve din adamları, şeyhler, âyan ve seyyidler yer alırdı. Aşiret reisleri aynı zamanda emirin danışmanı olup izlenen birçok politikayı onlar belirliyorlardı. Bununla birlikte, emirin yanında herhangi bir aşiretten olmayan bir seçkinler grubu vardı ki bunlar emirin hizmetindeki zanaatkârlar, âlimler ve din adamlarından oluşuyordu. Kendi silahlı gücü ve idari yapısına sahip bir yönetici aile (hanedan), aşiretler arasında denetim ve denge sağlamaktaydı ki bunlar, reislikle devlet arasındaki bir aşamanın örnekleri sayılabilir (Doğan, 2011).

Kürtlerin Çaldıran Savaşına (1514) kadar Türkler ile ilişkileri kâh dini nedenler ile ittifaklar kâh karşılıklı savaşlar halindedir. Minorsky'e göre bu ilişkiler, 990-1116 döneminde Oğuzlar ile karşılıklı savaşlar, yerleşim yerlerinin alınıp yağmalanması ve tekrar geri alınması şeklinde geçer. Sencer döneminde Cibal'ın batı kısmında bir Kürdistan Eyaleti kuruldu. Sencer'in yeğeni Süleyman buranın valisi olarak atandı ve Bahar (Hemedan'ın kuzey doğusunda) eyaletin başkenti oldu (2004:68). 1185'te Halife el-Nasir

devrinde Suriye, Diyarbakir, Cezire, Musul, Şehrizer, Axlak ve Azerbeycan'a yayılan bir Kürt-Türkmen savaşı çıkar. İki yıl sonra bu iki rakip, Ermenistan, Mezopotamya, Suriye ve Kapadokya'daki Hıristiyanlara karşı birleşme amacıyla aralarındaki savaşa son verirler, ancak kısa süre sonra aralarında tekrar anlaşmazlık çıkar. Birçok kanlı savaştan sonra Türkler Kilikya ve Suriye Kürtlerini tamamen imha ettiler (Minorsky, 2004:69-70). Osmanlı dönemine kadar Moğol istilası ile Akkoyunlu ve Safevi devletlerinin bölgeye yönelik merkezileştirme politikaları sonucunda, bölgedeki emirlikler büyük ölçüde gücünü yitirmiş; bu yüzden bölgede uzunca bir süre siyasi istikrarsızlık ve otorite boşluğu ortaya çıkmış, bu dönemde hiçbir Kürt emirliği bir Kürt devleti kurabilecek siyasal güce erişememişti. Ancak bu dönem boyunca herhangi bir devlet tarafından fetih veya savaşla tamamen hâkimiyet altına alındıklarını gösteren bir kayıt yoktur. Osmanlı hâkimiyetine katılmaları da –İdris-i Bitlisî'nin girişimi ile- kendi rızaları sonucudur.

Çaldıran Savaşı öncesi Sultan Selim'in danışmanı olan Kürt İdris-i Bitlisî, Sünni Kürt aşiretlerini Şii olan Şah İsmail'e karşı Osmanlı saflarına katılmaya ikna eder. Bölgenin Osmanlı Devleti'ne ilhakı 1514'te kazanılan Çaldıran Zaferi'nden sonradır. Çaldıran Zaferi'nden sonra Doğu Anadolu'da yeni bir idare teşkilatının kurulmasına başlandı. Bu amaçla, Bıyıklı Mehmed Paşa, Diyarbakır'a beylerbeyi olarak atandı. 1515 Kasımının sonlarına doğru ona boş ahkâm kâğıtları gönderilerek eyaletin, İdris-i Bitlisî'nin tavsiyelerine göre yönetilmesi yoluna gidildi. Yapılan idarî düzenlemeyle Diyarbakır eyaleti, Doğu Anadolu'nun merkezi hâline getirildi. Beylerbeyine bağlı Kürt Mirler kendi yönetim alanlarında ayrıcalıklı bir özerkliğe sahip olarak statülerini korudu (Özoğlu, 2005:65-67). Böylece Kürtlerin çoğunluğu -bir kısmı İran'la kalmayı seçti- Osmanlı'nın bir parçası haline geldi. Görüldüğü üzere Kürt bölgesi fetih veya zor ile değil karşılıklı dayanışma gereksinimi ile iradi olarak Osmanlıya katılmıştır. Osmanlı bu sayede Şii devleti ile kendi arasına bir tampon bölge oluşturmuş, Kürt beyleri ve mirleri de kendi konumlarını Osmanlı idaresinde güçlendirmişlerdir.

Osmanlı yönetiminde etnik olarak Kürtler de diğer tüm unsurlar gibi eşittir. Tebaa olarak bir Türk, bir Arap hangi haklara sahip ise, bir Kürt de o haklara sahiptir. Topluluklar idari olarak Osmanlıya bağlı ancak sosyal ve kültürel olarak kendine özgülüklerini sürdürmektedirler. Gellner, bu durumun yönetimin de işine geldiğini belirtir. Gellner'e göre, küçük köylü toplulukları genelde siyasal zorunluluktan çok ekonomik ihtiyaçları nedeniyle kendi yörelerine bağlı içedönük bir yaşam sürerler. Bu toplumsal düzeyde, hiçbirinin ya da neredeyse hiç kimsenin, kültürel türdeşliğin yerleşmesinde bir çıkarı yoktur. Devlet vergi toplama, asayiş sağlama dışındaki etkinliklerle pek ilgili değildir;

tebaası olan topluluklar arasında iletişim kurmakta da bir çıkarı yoktur. Bu kültürel bölünmelerin varlığı iktidar sahiplerinin çıkarına uygun düşer. Böylece önemli sürtüşmeler çıkmadan sisteminin sürekliliği mümkün olur (2006:82-83). Osmanlı tebaasında unsurlar arasında herhangi bir ayrıcalık olmadığından, Kürtlerin topluca kendilerini eşitsiz görecekları ve rahatsız olacakları bir durum da yoktur. Seçkinler açısından ise oldukça imtiyazlı statüler söz konusudur.

Sınır bölgesindeki beyler Osmanlı merkez idaresine daha yakın sancakları yöneten beylerden daha fazla özerkliğe sahiplerdi. Bir sınır bölgesi olan Kürdistan'da bu idari farklılık açık bir biçimde gözlenebilir (Özoğlu, 2005:71). Her şeyden önce Osmanlıların, Kürtlerin yaşadıkları bölgelere ilgileri onları denetim altına almak ve asimile etmek istemelerinden değil, devletin doğu sınırlarını savunma ihtiyacından kaynaklanıyordu. Bundan dolayı, sarp dağlardaki beylere yalnızca iç işlerinde özerklik verilmekle kalmamış, aynı zamanda sınır bölgelerinin güvenliklerini sağladıkları için kendilerine tımar da ihsan edilmiştir. Özerkliğin diğer bölgeler ile mukayesesinde ne derece ayrıcalıklı olduğunu Özoğlu'nun: "Kanuni (1533) fermanı ile Osmanlı idaresinde istisnai bir imtiyaz olan hükümdarlığın babadan oğula geçiş hakkı Osmanlı devletine sadık Kürt beylerine bahşedildi" (2005:73) ifadelerinden anlamak mümkündür.

Bu özerklik aynı zamanda Osmanlı'nın millet anlayışının da bir yansımasıydı. Teorik açıdan bakıldığında millet sistemi farklılığı esas alan ve farklılık temelinde çeşitli alanlarda hak ve özgürlükler tanıyan özerk bir örgütlenme görüntüsü vermektedir (Türköne, 2007:368-369). Farklı dinsel ve dilsel grupların Osmanlı İmparatorluğu idaresinde ve özerk yönetimler altında yaşadığı dönem boyunca, aşiretler birliği türünde hiyerarşik bir örgütlenme içinde yaşayan Kürtler de, diğer gruplar gibi dillerini ve kültürlerini sürdürme imkânına sahip olmuşlardı (Uçarlar, 2012:265). Ancak 1639'daki Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan sonra Osmanlı için İran tehdidi ortadan kalktı. Dolayısıyla 17. yüzyılda, Osmanlı Devleti, Kürt emirliklerine tanınan özerkliğin derecesini önce dikkate değer bir şekilde azalttı, daha sonra da özerkliklerini tamamen kaldırarak doğrudan doğruya merkezi idareye bağladı (Doğan, 2011).

Bu özerklik 1890'da yeniden başka bir şekilde tezahür eder. Sultan Abdulhamid döneminde, Kürtlerin askerliklerini kendi aşiret reislerinin komutasındaki alaylarda yaptıkları ve birçok ayrıcalıklarının olduğu yeni bir yapılanma oluşur. Ayrıca bir jandarma kuvveti yapısında Ermeni çetelerine ve Rus nüfuzuna karşı Kürtlerden oluşturulmuş adını padişahın adından alan ve 1-56 arasında numaralandırılmış, Hamidiye Alayları kurulmuştu. Kutlay'a göre, "Hamidiye Alayları" 20 Ekim 1890 tarih ve 233 sayılı yasayla,

1891 yılında kuruldular. Bununla, hem Ermeni milliyetçiliğini önleme ve hem de Kürt milliyetçiliğinin doğmasına set çekme, ayrıca imparatorluğun doğu sınırlarını Rusya'ya karşı koruma amacı güdülmüştü (1992:24-26). İttihat Terakki, II. Meşrutiyet döneminde; II. Abdulhamid'den sonra Kürt gönüllü birliklerini yeniden organize etmiş ve bunlara “aşiret alayları” veya “aşiret süvari alayları” adını vermiştir. Düzenli orduya gevşek bağları olan bu birliklerin Balkan Savaşlarında ve sonraki dönemde Kafkasya cephesinde Ruslara karşı önemli hizmetleri olmuştu. Bu yapılanma Kürt yönetici seçkinleri için, belli bir alana ve nüfusa hâkimiyetlerinin tanınması ve bunun üzerinden merkezi yönetimce muhatap alınmaları açısından özerklik idi. Kendi alanlarının hâkimi ve temsilcisi olarak devlet ile muhatap durumdaydılar.

Kürt tarihinin kısa bir özetinden anlaşılacağı üzere Cumhuriyet dönemine kadar kendi anayurtlarında uzunca bir süredir sosyal ve kültürel kimlikleri ile varlıklarını sürdürmektedirler. Fetihçi veya yayılmacı büyük imparatorluklar kurmamış olsalar da, karşılıklı anlaşmalar ve rızaları dışında hiçbir fetihçinin boyunduruğuna da girmemişlerdir. Devletlerinin olmadığı dönemlerde de parçalı birimlerin her biri kendi içinde özerkliğini sürdürmüştür. Algının objesi (Çalı) kısaca böyle bir görüntüye sahiptir.

3.1.2. Algıda Cumhuriyet Öncesi Hafıza

Cumhuriyet kurulduktan sonra devlet inşa edeceği yeni ulusu için tarih yazıcılığı işine girişir. Sipariş üzerine alelacele devletin yeni asimilasyon vizyonuna uygun bir tarih yazılır. Devlet Türklük üzerinden yeni ulusunu inşa ederken, Kürtleri iki kere güçlendirilmiş bir imajla Türkler karşısında dezavantajlı konuma düşürmektedir. Birincisi “Türk Tarih Tezi”, “Güneş Dil Teorisi”, gibi abartılı yüceltmeler, orijinali Roma kentinin ve medeniyetinin kuruluş efsanesi olan “Rumus-Romulus'un” bir kurt tarafından yetiştirilmesi, Moğollara mı, Türklere mi ait olduğu tartışmalı olan “Ergenekon Destanı” gibi efsaneler ve kahramanlık mitleri ile yapar. Burada hedef doğrudan Kürtler değildir, kendi ulusunun özgüvenine ve motivasyonuna tarihsel bir kahramanlık ve yücelik arkaplanıyla derinlik kazandırmaya çalışmaktadır. Ancak, görünüşte Kürtlerle ilgisiz olan Türklüğe içkin bu üstünlüklerin halk algısında Kürtlere yansımaması beklenemezdi. Böylesi bir durumda herhangi bir milletin algıda Türk'e denk olması, bir iktidar paylaşımı veya ortaklık söz konusu olamazdı. Türk ile Kürt ülke veya ülkü için birlikte savaşmış olsalar bile, “aşağı” olanın “yüce” olana hizmet etmesi ve onun için ölmesi görevidir. Örneğin, efendi-uşak ilişkisinde, uşak efendisinden çok çalışıyor olsa bile, bu çalışmasıyla

efendinin ortağı olamaz, zaten yapması gerekeni yapmıştır. İkincisinde ise, yasal metinlerde, söylemlerde, resmi kayıtlarda, tarih kitaplarında vs. Kürtleri adeta silerek algıda yok etmektedir. Kürtlerin Türklerden önceki tarihi hiç yoksa dahi, en azından Malazgirt savaşından başlayarak Kürtlerin Türklere katkısını, Kurtuluş Savaşında ülkeyi kurtarmak için birlikte öldüklerini, bağımsız bir devlet kurmak için sunulan tekliflere ve fırsatlara rağmen Türklerle kader ortaklığını seçmiş olduklarını gizleyerek yapar. Hatta yetiştirilen yeni neslin ders kitaplarında Kürtler sadece bölücü yapılar başlığı altında Kürt Teali Cemiyeti ve Şeyh Said İsyanı ile anılmaktadırlar.

Smith'e göre "Anadolu'daki Türkler 1900'den önce –yani hâkim Osmanlı veya kuşatıcı İslamcı kimliklerden ayrı- bir "Türk" kimliğinin pek ayırında olmadıkları gibi, köy ya da bölge olarak yerel hısımlık kimlikleri çoğu zaman daha büyük önem taşımaktaydı" (2010:41-42). Gerçekten de cumhuriyetten yarım asır öncesinde, bugünkü anlamıyla ulus bilinci açısından –Hanedan ailesinin Türk kökenli olmasının dışında- Türkler de Kürtlerden pek farklı değildir. Fakat eğitim müfredatındaki tarih, Türkleri olduklarından farklı bir şekilde yücelttiği oranda, Kürtleri de tarihte olduklarından çok aşağı bir pozisyona, hatta "yok" pozisyonuna indirmiştir. Sosyalizasyonun en önemli aracı olan eğitim, bütün bir toplumun algısını belirleyen referans verileri sağlamaktadır.

Habermas, tarih bilgisinin etik ve adalet duygusunun sonraki nesle aktarılmasında ve onların üyesi oldukları siyasi topluluğun yapıp ettiklerini meşrulaştırmasında önemli olduğunu belirtir (2001b:31). Resmi tarih aktarımında, Türkler tarihte sürekli büyük medeniyetler kurmuş, devlet kurma geleneği olan bir millet olarak yansıtılırken, buna karşın Kürtler hiçbir zaman bir devlet olamamış, hatta millet bile olamamış, Osmanlıca, Arapça ve Farsçadan yamaları birleştirerek kendilerine uyduruk bir dil bulmuş "dağ Türkleri"dir. Oysa Anadolu'da İmparatorluklar öncesi Türklerin ve Kürtlerin birbirine benzer şekilde aşiretler konfederasyonları veya emirlikler şeklinde yaşamış olduklarını, imparatorluk öncesi devletlerin bu aşiretler konfederasyonları veya emirlikler oldukları, bu açıdan aralarında bir fark olmadığı gerçeği gözden gizlenmiştir. Yani devlet özetle "o gördüğünüz çalı değil ayıdır" demeye ve buna göre bir algı inşa etmeye çalışmıştır. Ancak ne kadar gizlenirse gizlensin Kürtler kendi tarihlerini hatırlıyorlardı.

Binlerce yıllık tarihlerinin tamamını hatırlamaları mümkün olmazsa da, Osmanlının içinde uzun süre ayrıcalıklı bir özerklik yaşamış olan, kimliklerinin, dillerinin ve kültürlerinin asla inkâr edilmediği, coğrafyalarının resmi belgelerde "Kürdistan" olarak geçtiği bir hafızaya sahiptir Kürtler. Cumhuriyet dönemindeki ulus anlayışının sağladığı her veri bu arkaplan bilgileri etkisinde yorumlanacak ve algı buna göre şekillenecekti.

Hangi açıdan bakılırsa bakılsın Kürtler için bir geri gidiş, bir kayıp söz konusuydu. Üstelik imparatorluktan ayrılan neredeyse her unsurun kendi ulus-devletine sahip olduğu bir durumla mukayese edildiğinde, Kürtler kurtuluşu/kuruluşu için savaşta canlarını verdikleri ulus devletin içinde kendileri (Kürt) dahi olamıyordu. Bu bilgi Kürtlerin statüleri ile ilgili algılarının oluşumunda önemli bir referanstır.

Algı inşasının özetleneceği Cadeceus Çizelgesinin temeline, Kürtlerin hafızasında cumhuriyet öncesiyle sonrasını karşılaştırmak için başvurdukları bu veriyi yerleştirerek başlanabilir. Osmanlı millet sistemi içinde “Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler ” denilebilir.

Çizelge 3.1: Cadeceus- Kürtlerin Cumhuriyet Öncesi Hafızaları

Türklerin Algısı	Devletin Belirleyiciliği	Kürtlerin Algısı
Kürtler, Türkler ile eşit haklara sahip olmasa da, Türkiye’de Kürt sorunu yoktur, dış destekli bölücülük sorunu vardır	Talepleri ile sorun olan Kürt algısı	Kürt sorunu, ulus devletin başından beri Kürtlerin meşru haklarını gaspı sorunudur.
Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler

3.2. Ulus Devlet İle Kimlik İnşası

Kürt sorunu özünde bir ulusçuluk sorunudur. Ulus devletlerin aktörler olarak sahnede olmadığı bir ortamda -en azından bugünkü anlamda sözünü ettiğimiz- Kürt sorunu olmayacaktı. Ulusçuluk ile gelen türdeşlik gereksinimi farklılıkları budama veya eritme yoluyla homojenleştirme yoluna gidiyordu ve Kürt sorunu da bu tür bir sorundur. Peki, ulusçuluk zorunlu muydu? Gellner’e göre, “Ulusçuluk kasten kültürel bir “kudret ihtiyacıyla” türdeşliği zorla kabul ettirmesi değildir; bilakis türdeşliğe duyulan nesnel ihtiyaç, ulusçuluk olarak yansır” (2006:125). Bu nesnel ihtiyaç da kapitalizmin getirdiği yeni koşullardı. Anderson, “Ulus, neden bu kadar popüler oldu?” sorusuna cevaben: “Bunda rol oynamış olan etkenler besbelli ki çok karmaşık ve çeşitlidir. Ama önceliğin kapitalizme verilmesi için önemli gerekçeler vardır” (2011:52) tespitinde bulunur. Gellner ve Anderson’un bu yaklaşımlarına bakılırsa Türkiye için de ulusçuluk zamanın ruhunun gereği idi ve zorunluydu.

Yirminci yüzyıl boyunca, bir global özgürlük akımı içinde birçok ulusal kurtuluş savaşı yaşandı. Ulusal Kurtuluş savaşları, global self determinasyon ve özgürlük fikirleriyle global bir ağ tarafından desteklendi (Nassar, 2010: 26). Çünkü ulus, ancak belli bir modern teritoryal devletle, “ulus devlet”le ilişkilendirildiği kadarıyla bir toplumsal birimdir (Hobsbawm, 2010:24). Bu nedenle zamanın ruhuna uygun modern devletin en belirgin özelliği ulusçuluktur.

Ulus devlet, diğer ulus devletler kompleksi içinde, hudutları işaretlenmiş bir bölge üzerinde bir idari tekel sürdüren, şiddet araçlarının kontrolünü kanun ile elinde bulunduran bir kurumsal hükümet şekilleri dizisidir (Giddens, 2008:159,165). Bugün Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda temsil edilen egemen devletlerin büyük çoğunluğunun davranışlarında, güçlü milliyetçi tutkularla hareket ettikleri görülmektedir (Berlin, 2008:306-307). Yani ulus devletlerin tabiatında milliyetçilik yaygındır. Ancak her ne kadar uluslararası sistem tarafından destekleniyor olsalar da ulus devletler sürekli bir tehditle de karşı karşıyadırlar. Bu da onların ontolojik yapılarından kaynaklanır, çünkü ulus devlet olma isteği ile self determinasyon talebinde bulunan toplulukların sayısı devletlerin sayısından onlarca kat fazladır. Türkiye örneğinde de ulus devlet sınırları içinde Kürtler bir etnik topluluk olarak nüfus, dil, kültür, tarih ve coğrafya ile kurdukları tarihi yurt bağından dolayı self determinasyon talebinde bulunacak potansiyeli başından beri içermektedirler.

Türkiye’de ulus devlet ile Kürt sorunun nedensellik bağına anlamak için, cevabı aranması gereken soru: Kürtler, neden Osmanlının çözülme sürecinde kendi ulus devletlerini kurmak yerine Türkler ile kader ortaklığını tercih edip, devlet kurulduktan sonra sorun yaşadılar? Kürt sorununun ulus devlet ve kimlik inşası alt başlığındaki algısı, obje ile algı arasındaki farklılaşma derecesi ve devletin buradaki belirleyicilik rolü ancak bu sorunun cevabında bulunabilir.

3.2.1. Algının Objesi Olarak Ulus Devlet ve Kimlik İnşası

Devletin kuruluşu yıllarında, Kürt entelektüeller ve seçkinler arasında milliyetçi bir kesim olmasına rağmen çoğunluk için din daha öndedir. Zürcher’e göre, ara dönemde, merkezi hükümet ya yoktu (1919-1920) ya da zayıftı (1920-21). Bu şartlar altında, devlet kurmayı amaçlayan, birleşik bir Kürt hareketi bir dış destek ve meşruiyet kazanabilirdi; buna rağmen, Kürt eşrafının çoğu, Kemalist güçlerle işbirliğini tercih ederek devlet kurmaya çalışmadı (2011:90). Birinci Dünya Savaşı sırasında Woodrow Wilson (ABD

başkanı) Osmanlının Türk olmayan azınlıklarına “özerklik” sağlanacağını deklare etti. Ağustos 1920’de Sevr Antlaşması imzalandığında Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgeler için “yerel özerklik” sağlandı (Madde 62) ve 64. Maddede, Kürtlerin bağımsızlığı istemeleri ve inceleme sonucu Milletler Cemiyetince uygun görülmesi halinde, bağımsızlıklarına karşı çıkılmayacağı belirtilmektedir. Atatürk yönetimindeki Türkler – ironik şekilde Kürtlerin desteğiyle, çünkü Türkler İslam birliği temasını ileri sürüyordu- bütün süreci değiştirdi (Gunter, 2004). Çünkü “Kürtlerin çoğu hala Osmanlı milleti içinde, dil ve ırk farkı gözetmeksizin Sünni cemaat üyeliğine bağlıydılar” (McDowall, 1996:13). Onlar Müslüman kardeşleri ile Halifenin yönetimi altında eşit koşullarda yaşayacakları bir devletin devamı için savaşmayı tercih ediyorlardı.

Kurulacak yeni devlette kavmi hukuklarının korunacağı ve öz yönetim ile kendi içlerinde özerk olacakları en üst seviyeden birçok defa ifade edilmişti. Nitekim Mustafa Kemal Paşa’nın 3. Ordu Müfettişi olarak Amasya’da bulunduğu sırada, Kürtleri bir öz kardeş olarak Milli Müdafâ çatısı altında (Türklerle) birleştirmek karar ve azminde olduğunu ifade etmişti (Zeyrek, 2013). Amasya’da imzalanan protokollerin ikincisi, Osmanlı devletinin Türk ve Kürtlerin yaşadığı araziye ihtiva ettiği, Kürtlerin kavmi hukuklarının tanındığı ve dış kışkırtmalara karşı bu durumun Kürtlerce bilinmesinin de önemine işaret ediyordu (Yeğen, 2012b:50-51). Amasya’dan I. Kolordu Komutanlığı’na gönderilen şifrede, “İngiliz himayesinde bir müstakil Kürdistan teşkili hakkındaki İngiliz propagandası ve bunun taraftarını da bertaraf edildi. Kürtler ve Türkler birleşti” denilmişti. “Türklük ve Kürtlük birbirinden ayrılmaz bir aile ocağıdır.” (İrade-i Milliye, 5 Kanun-i Evvel 1920) şeklindeki manşetler o günlerin gazetelerinden inmiyordu (Zeyrek, 2013).

Kurtuluş savaşının ilk dönemlerinde, ulusal mücadele başarıya ulaşır ulaşmaz Atatürk Kürtlere özerklik vermeyi düşünmüştü. Atatürk, 13. Kolordu komutanı yardımcısı Ahmet Cevdet Paşa’ya ve Güneydoğu’daki diğer yüksek rütbeli subaylara gönderdiği bir telgrafta bu konudaki görüşünü şöyle açıklamıştı: Kürt kardeşlerimizin devlete bağlılığını arttırmak, refahını ve gelişimini sağlamak için, Osmanlı devletinin parçalanmaması koşuluyla, onlara her türlü hak ve ayrıcalık vermektен yanayım. Atatürk ayrıca Haziran 1920’de, Güney Cephesi Komutanı Nihat Anılmış Paşa’ya şu notu gönderdi: “Kürtlerin yaşadığı bölgelerde, yavaş yavaş yerel bir hükümet kurmanın gerekli olduğunu düşünüyoruz. Kürtler o zamana kadar yerel hükümet hazırlıklarını tamamlayabilirler. Yerel hükümetle ilgili politikamızın genel çizgileri, Kürtleri sivil ve askeri görevlere getirerek onların gönlünü almak ve Kürt liderleri bize bağlayan bağları kuvvetlendirmektir” (Heper,2010:183-184). Atatürk’ün bu düşüncesini ifade etmesinin ardından, illerin kendi

yerel işlerinde özerk olduğu hükmünü (madde 11) getiren Türkiye'nin ilk anayasası (20 Ocak 1921) yürürlüğe girmiştir. Şubat 1922'de, Meclis, Kürtlerin yoğun olduğu illerde özerk yönetimler kurulmasını ve bu yönetimlerin "Kürtlerin geleneklerine uygun şekilde" tasarlanmasını kararlaştırmıştı. Oy kullanma hakkı olanlar tarafından bir Kürt Meclisi seçilecekti; bu meclisin başlıca görevi bir üniversite kurmak olacaktı (Heper, 2010: 184).

Mustafa Kemal, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Rafet Bele ve Kazım Karabekir tarafından hazırlanıp imzalanan ve Osmanlı ordusundan hiçbir itiraz görmeyen Amasya protokolünün yedi maddesinin hiçbirinde Türk, Türklük, Türkiye gibi etnik çağrışımları olan sözcükler geçmez, sadece vatan ve milletten söz eder. Aynı şekilde Kürt aşiret reisleri ve dini liderlerin olduğu 54 delegenin katılımıyla yapılan Erzurum Kongresi metinlerinde de bu tür etnik terimlerden özellikle sakınılmıştır. Ayrıca çok açık şekilde Sultan ve Halifelik korunur ve savunulur. Ülkenin farklı yörelerinden 39 delegenin katıldığı Sivas Kongresinde de Erzurum kongresindeki kararların yurt sathına genelleştirilmesi amaçlanır, kişisel çıkar ve hırslarla ilgilenilmeyeceğine, vatanın ve milletin savunulması için yeminle başlar, hiçbir etnik terim içermez. Sonuçları da bir telgrafla halifeye bağlılık ve saygı ifadeleriyle İstanbul'a iletilir. 23 Nisan 1920'de 120 temsilcinin katılımıyla toplanan Meclis de "Büyük Millet Meclisi'dir, "Türk" kelimesi sonradan başına eklenmiştir. Meclisin açılışında Mustafa Kemal milletin, Türklerden, Kürtlerden, Lazlardan, Çerkezlerden oluşan İslam milleti olduğunu açıkça ifade etmektedir. Lozan Konferansında İsmet İnönü, Büyük Millet Meclisi hükümetinin Türklerin olduğu kadar Kürtlerin de temsilcisi olduğunu, mecliste Kürt temsilcilerin de bulunduğunu ifade eder. Görüşmeler sırasında İngiliz delegasyonu Türkiye'nin Kürtlerin özerklik talebini reddettiği suçlaması karşısında İnönü, yerel özerklik gibi hakların ve statünün Kürtler gibi asil bir millete verilmesi hiç şüphesiz memnuniyetle karşılanacaktır şeklinde cevaplar. Sevr Anlaşmasının maddeleri üzerinde tartışmalar sürerken, Kürtlerin bağımsız devlet olması istekleri ifade edildiğinde, M. Kemal Kürt temsilcileri gizlice oturumda toplar ve meclisten bir telgraf çekilir. Bu gizli oturumda Erzurum temsilcisi H. Avni Bey, M. Kemal'in isteği üzerine "Bu ülke Türk ve Kürtlere aittir. Bu platformda sadece bu iki milletin konuşma hakkı vardır: Türk ve Kürt milleti" ifadelerinin yer aldığı telgraf konferansa gönderilir. Konferans 24 Temmuz 1923'te barış antlaşması imzalanarak tamamlanır (Özcan, 2006:65-68).

Lozan Konferansı devam ederken Mustafa Kemal Paşa Kürt meselesi ile ilgili görüşlerini şu şekilde açıklamıştı: "Kürt meselesi; Türklerin menfaatine olarak da katiyyen mevzuu bahs olamaz. (...) Şimdi TBMM, hem Kürtlerin ve hem de Türklerin sahib-i

salahiyet vekillerinden mürekkeptir ve iki unsur bütün menfaatlerini ve mukadderatını tevhit etmiştir” (Zeyrek,2013). Cumhuriyetin ilanının hemen öncesinde dönemin ünlü gazetecileriyle İzmit’te yaptığı bir mülakatta Atatürk, Kürtleri bir tür özerklik vasıtasıyla siyasi birliğin içerisinde tutmak niyetinde olduklarını açıklıyordu. 1921 anayasasına göre Kürtler çoğunlukta oldukları yerlerde kendilerini yöneteceklerdi. Meclis Türk ve Kürt vekillerden oluşuyor ve bu iki unsur kaderlerini birleştirmişlerdir. Kürtler ülkenin ortak olduğunu biliyorlar demektedir (Yeğen, 2012b:51, 2012c:25).

1924 Anayasası öncesi Türkler ile Kürtlerin birlikteliklerinin ve bu birlikteliğin istikbali hakkındaki planları bu yönde idi. Fakat Lozan Konferansı neticesinde devletin sınırları ve bağımsızlığı tanındıktan sonra yapılan yeni anayasa (1924) ile Kürtler dışlanmaya başlandı. Nikitin’e göre, antlaşmada Türkiye’ye, sadece gayrimüslimlere karşı kazanılan zaferde Kürt milletinin katkısını değil, aynı zamanda etnik olarak varlığını da yok saymaya “yasal hak” verilir (Nikitin, 1986, akt. Özcan, 2006:63). Lozan Konferansından sadece üç ay sonra Büyük Millet Meclisi’nin başına “Türkiye Cumhuriyeti” eklendi. Sonraki yıl yeni bir anayasa kabul edildi, bu anayasanın 88. Maddesinde “ Türkiye vatandaşı inancına ve kökenine bakılmaksızın Türk addedilir” ifadesiyle Kürtler ile ilgili inkâr başladı. Kürtler kendi etnik kökenlerini inkâr etmek kaydıyla ancak Türk gibi kabul edilir ve böylece Meclise girebilirler duruma gelmişlerdi.

1924’te halifeliğin kaldırılması, Kürtlerin Ermenilere ve Yunanlılara karşı Türklerin tarafında gönüllü yer almasını sağlayan İslam devleti fikrini ortadan kaldırdı. Halifeliğin kaldırılmasıyla Kürtlerin farklı kimliklerine ait derneklerin, yayın evlerinin, dini cemiyetlerinin, okul ve eğitim kurumlarının tamamı da yasaklandı (McDowall, 1996:15). 1924 Anayasasının üzerine bina edildiği bu algı, anayasanın meclis anayasa komisyonu tarafından teklif edilen giriş/gerekçe kısmında apaçık ortadaydı: “devletimiz bir devleti milliyedir. Beynelmilel (milletlerarası) veyahut fevkalmilel (milletlerüstü) bir devlet değildir. Devlet, Türk’ten başka bir millet tanımaz” (Yeğen, 2012b:52-53) diyerek Kürtleri hukuken yok sayıyordu. 1925 yılında yürürlüğe giren "Şark Islahat Planı" ile Kürtlerin dili, kültürü yasaklanıyor, varlıkları inkâr ediliyor, onlara, "sen, hiç olmadın" denilerek, "Türk" kimliği boyunlarından aşağı asılıyordu. Kürtler resmen "yok"tu, "var" olduklarını söylemek suçtu (Kahraman, 2004:20). Devlet resmi milliyetçiliği uygulamaya koymuştu. Bu milliyetçilik sadece kendi öz kimlik bilincine yönelmiş değildi, içerideki “öteki”leri asimilasyonun nesnesi olarak hedef almaktaydı. Atatürk’ün sırdaşı ve halefi İsmet İnönü’nün: “Topraklarımız üzerinde yaşayan insanları her ne pahasına olursa olsun Türkleştirmeliyiz; Türklere veya Türkçülüğe karşı çıkan herkesi de yok edeceğimizi herkes

bilmelidir” (Fuller ve Barkey, 2011:31) ifadesinden anlaşılacağı üzere resmi milliyetçilik “imhacı” bir noktaya gelmişti.

Türkiye’de ulusu kuran ve topluma sunulan milliyetçilik ideolojisi, Cumhuriyet söyleminde ilk bakışta, toplumda varolan kültürel, etnik, dinsel aidiyetlerden bağımsız bir üst kimliğe gönderme yapsa da, süreklilik sağlayamamış ve ulus altı unsurlardan biri veya diğeri zaman içinde farklı vurgularla araçsallaştırılmıştır. Dolayısıyla, ulusa ait olma duygusunu sağlaması beklenen milliyetçilik, toplumu oluşturan bireyler arasında benzer bir algılama oluşturamamış ve gerilimli bir alan olmuştur (Kentel vd. 2009:33). 1924 Anayasasından itibaren bugüne geline nokta itibariyle, Kürt kökenli insanların, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak ile Türk olmayı hiçbir şekilde aynı anlamda görmediği ve Türklüğü bu vatanda yaşayan insanlar için ortak bir üst kimlik olarak kabul etmediği görülmektedir. Kürtlere göre üst kimlik olarak “Türklük”, aslında kadife giydirilerek sevimli gösterilmeye çalışılan resmi bir “milliyetçilik” idi. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra aleni bir resmileştirmeyi içeren bu milliyetçilik, Kürtlerin, kardeşleri tarafından aldatılmışlık algısının verilerini sağlıyordu.

Kürtlerin, neden uğruna savaştıkları devlet başarılı bir şekilde kurulduktan sonra sorun yaşadıklarının cevabı buradaydı. Sorun, Kürtlerin kurulan devlete karşı oluşlarında değil, Türk etnik merkezli ulus kimliği inşasındadır. Kürtler bu devletin kurulması için savaşıyorlardı, itirazları devlete değil, egemen kimliğe idi. Çünkü devlet 1924 Anayasası ile Türk etnik kimliği temelinde resmi milliyetçiliği uygulamaya başlamış, Türk milliyetçiliğini devlet ile özdeşleştirmişti. Çalı metaforundaki algının objesi (Çalı) Kurtuluş Savaşı döneminde ileriye yönelik vaatlerle kurulan birlikteliğin, devletin bağımsızlığı tanındıktan sonra Türk yönetici seçkinler tarafından görmezden gelinmesidir.

Ulus kimliği toplumdaki heterojenliği baz almak yerine mevcut etnisitelerden birini baz alarak inşa edilmek istendiğinde, etnisitelerden birine resmi milliyetçilik hüviyeti kazandırılır ve diğerleri üzerinde egemen hale getirilmiş olur. Etnik milliyetçilik bir kere resmi nitelik kazandıktan sonra, diğer etnik grupları gayrimeşrulaştırması kural haline gelir.

Devlet ve ulusun “Türklük” merkezli inşası, bu içiçelik ve özdeşlik, hem devlete hem de avantajlı grup olarak Türklere çifte koruma sağlamıştır. Cumhuriyet tarihi boyunca birey-devlet ilişkileri veya insan hakları ihlalleri kapsamında bile olsa devlete itirazda bulunmak, Türklüğe karşı çıkmak olarak algılanmış ve milliyetçi reflekslerle karşılanmıştır. Aynı şekilde dezavantajlı herhangi bir grup tarafından Türklerin avantajlı grup konumlarına itiraz etmek de devlete karşı çıkmak, anarşi ve bölücülük olarak

algılanmış, buna göre muamele edilmiştir. Türklük, devlete vatandaşlığın bir koşulu olarak tüm yasal metinlerde güvence altına alınmıştır. Söylemde savunu olarak vatandaşlık tanımında Türklüğün aslında etnik bir kimliğe vurgudan ziyade, kapsayıcı bir üst kimlik olduğu ileri sürülmüş olsa da, bu sav Kürtler arasında kabul görmemiştir. Çünkü pratik uygulamalar bu savı desteklememektedir.

Ulus devlet ve kimlik inşası alt başlığı için Çalı metaforundaki algının objesi özet olarak budur. Ancak devlet objenin gerçeğine uygun olarak algılanmasını, algı verilerini sağlamadaki belirleyiciliği ile çarpıtmış, başka şekilde algılanmasını sağlamıştır. Şimdi bu belirleyicilik etkisiyle Cadeceus metaforundaki temsilleri ile Türkler ve Kürtler için nasıl bir algı oluştuğuna bakabiliriz.

3.2.2. Algıda Ulus Devlet ve Kimlik İnşası

Türklerin Ulus Devlet ve Kimlik İnşası Algısı

Devletin belirleyiciliğinde halk olarak Türklerin algısı milliyetçilik harcıyla şekillendiriliyordu. Bunda başarılı olmasının üç nedeni vardı: ilki devletin halk algısındaki tartışılmaz insanüstülüğü, ikincisi devlete egemen seçkinlerin iktidarlarını yeniden üretmenin yolu olarak milliyetçiliği araçsallaştırmaları, üçüncüsü de halkın içselleştirmiş olduğu tebaa kültürüdür.

Türkiye'nin kuruluşunda “yeni yazgı da eskisi gibi devlete bağlıdır, kendi meşruiyetini inşa eder ve bu meşrulaştırma işlemi devlete yüklediği güçle olumlar” (Gellner, 2013:116). Bir başka deyişle Türkiye’de devlet kendi ulusunu yaratmıştır. Bu nedenle, devletin benimsediği milliyetçilik anlayışı, toplumun bir topluluğunun ya da topluluklarının değil, devletin tercihlerinin ve önceliklerinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Heper, 2010:174). Türk ulus devletinin tercihleri ve öncelikleri de ulusun Türkleşmesi veya Türkleştirilmesiydi. Devletin halk algısında tarihi geçmişinden beri sahip olduğu kutsallık, devlet tarafından önerilenin pek sorgulanmadan içselleştirilmesini kolaylaştırmaktadır.

Türkiye’de sürekli, iktidarlarını milliyetçilik üzerinden yeniden üreten egemen bir seçkinler grubu olmuştur. Smith’e göre, seçkinler, halk kitesine kabul edilebilir ve ilham veren bir millet hayalini ya da anlatısını “yeniden sunabildiklerinde” ancak etkili olabilir ve liderliği ele geçirebilirler (2013:118). Geçmişte din için ve din sayesinde yaşamış olan dindar muhafazakârlar, cumhuriyetin klerikal faaliyetlere koyduğu sınırlar karşısında dinden kendi çıkarları için faydalanmak imkânını kaybettiler. Bu kimseler milliyetçiliği

yeni ve alışılmamış fikirlere karşı güvenilir bir kalkan olarak kullandılar (Karpas, 2010:231-232). Bu nedenle ulus kimliğinin bu hali erk sahibi Türkler arasında bir dirençle karşılaşmadı tam aksine avantaja dönüştürüldü.

Halk olarak Türklerin içselleştirmiş olduğu bir tebaa kültürü vardır. Cumhuriyet öncesinde uzun süre aynı zamanda Halife de olan Padişahlar tarafından yönetildiği için yönetime katılım kültürü yoktur. Cumhuriyet tarihinde de 1950'ye kadar tek parti yönetimi, ardından çok partili dönemde düzenli müdahaleler sayesinde, sivil toplum ve demokratik katılım kültürünün bugün dahi oturmadığı düşünüldüğünde, devletin birey karşısında algıdaki insanüstü konumu ve ideolojik aygıtları, istenen algı inşasını kolaylıkla sağlayabiliyordu. Devlet 'Kürt yoktur', 'sorunun nedeni de dış kışkırtmalardır' demişse, halk için bu veri algının referans bilgisi olarak uzun süre kabul görecekti.

"Ya aslında Türkiye'de Kürt sorunu yıllardır, yani dil olarak ben Kürdüm diyen insanları hep böyle biliyorduk, biliyor musun? Fakat hepsi Türkiye Cumhuriyeti çatısı altında bu güne kadar huzurlu bir şekilde yaşamış. Bazı güçler tarafından da bunlar tetiklenerek, bunlar ayrı bir millet olarak göstermişler biliyor musun?" (Türk kökenli, ilçe Belediye başkan yardımcısı, Mayıs 2013 Yozgat'ta yapılan mülakat). Devletin sağladığı verilere göre Kürt diye bir millet yoktur.

"Türkiye'de Kürt sorunu yoktur (...) Dış ülkelerin Türkiye üzerindeki oyunları olarak niteliyorum" (Türk kökenli, MHP il yöneticisi, Mayıs 2013 Yozgat'ta yapılan mülakat). Eğitim sistemi içinde tarihin sadece devletçe uygun görülen kısmının aktarılması, Osmanlı döneminde ve Kurtuluş Savaşı dönemlerindeki Türk-Kürt ilişkilerini, ayrıca cumhuriyet tarihi içindeki isyanların gizlenmesini sağlamıştır. Bu, devletin eğitim sistemi aracılığıyla algıyı belirleyiciliğidir.

"Dış etkenlerin amaçlarını gerçekleştirebilmek için, daha önceki zamanlarda tarihimizde olduğu gibi (...) oradan kişileri kullanarak amaçlarına ulaşmak. Ben tamamen olayın temelinde bunu görüyorum" (Türk kökenli Esnaf, Alevi olduğunu ifade etti, Mayıs 2013, Yozgat'ta yapılan mülakat). İç grup sadakatini sağlamak adına içeride ve dışarıda bir düşman tanımlama, ulus devletlerin sıklıkla başvurdukları bir yöntemdir. Türkiye'de Osmanlının dağılışına referans verilerek böyle bir tehdit tanımlaması sürekli canlı tutulmakta ve vatandaşlarının demokratik taleplerinin bastırılması için dahi işlevsel bir araca dönüştürülebilmektedir.

"Valla şimdi ben dini boyutunu söyleyeyim önce, dinimizde milliyetçilik yok, ırkçılık yok, Peygamber efendimiz Veda Hutbesinde bunu açıkça ilan etmiş, (...) üstünlük takvadedir diye. Hiç doğru olmamıştır, yanlış bir politika izlenmiştir, şimdi bir varlığı, bir

toplumu inkâr ne demek ya, olur mu ya?” (Türk Kökenli, Cami İmamı, 2013 Yozgat). Dini bir misyonun yüklediği kucaklayıcılık ve kapsayıcılığa ilaveten İslami bakıştaki etnik milliyetçiliğin yanlışlığı algıya hâkimdir. Gerçekten Türkler ile Kürtleri uzun süre bir arada tutan da, Kurtuluş Savaşını birlikte vermelerini ve gelecekte kader birliği yapmalarını sağlayan da bu inançtır.

Kürtler, şimdi Türk kökenli halk için, dış kışkırtmaların etkisiyle –oysa gerçekte dış kışkırtmalara, bağımsız kendi devletlerine sahip olma şansına Kürtlerin nasıl bir karşılık verdikleri bilgisinden bihaber şekilde- birliği bozucu bir unsur olarak algılarının verisini oluşturuyordu. Bu algı, devletin ulus kimliğini Türklük üzerinden inşası ile resmi hüviyet kazandırılmış milliyetçiliğin sonucudur. Olgunun kendisinden (Obje-Çalı) farklı olduğu gibi Kürtlerin algısının da karşıt kutbundadır.

Kürtlerin Ulus Devlet ve Kimlik İnşası Algısı

Kimlik bilincine sahip Kürtler, asimilasyon politikasının ağır sonuçlarına maruz kalmış olmanın rahatsızlığıyla ulus devlete sempatiyle bakmazlar. Devlet belirleyici rolüyle algı verisini değiştirdikçe onlarda Türklerdekine karşıt bir algı oluşur.

Ulus devlet ve ulusun inşa edildiği o günlerde devletin belirleyiciliğinde ilk harcı atılmış olan algı, günümüzde de siyasi etkinliği olan Kürt gruplar cumhuriyetin ilanından önce yapılan ilk anayasanın (1921) Kürtlerin ve Türklerin “kurucu uluslar” olduğu anlayışına dayandığını ve dolayısıyla siyasi erkin bu şekilde paylaşılmasını öngördüğünü sürekli olarak dile getirmektedirler. Kürt gruplar ve bireyler barışçıl bir uzlaşmaya götürecek müzakerelerin bu noktadan başlaması gerektiğini ve ancak bu yolla adil katılımın ve karar alma sürecinin demokratik yolda ilerleyebileceğini ifade ediyorlar (Ersanlı ve Özdoğan, 2012:23).

“Aslında ulus tanımı etnisiteye dayalı, tekçiliğe dayalı olarak yapılmamış olsaydı, demokratik çoğulcu bir ulus tanımıyla yapılmış olsaydı Kürt sorunu bu boyutlara ulaşmamış olabilirdi. Ama Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş felsefesi “tekçi”, “Türk”, “egemen” etnik kimliğine dayalı olarak tanımlanan bir ulusu esas aldığı için haliyle diğer kimlikleri yok etmek, inkâr etmek, asimile etmek, katliamdan geçirmek, bir şekilde ortadan kaldırmak üzerine inşa edildi. Bu ulus anlayışı Kürt sorununu ortaya çıkardı. Diğer kimliklere de aynı maksatla yaklaşıldı. Kürt kimliğinin daha ağır bir saldırı altında kalmasının nedeni, Kürtlerin anavatanının da yeni kurulan Türkiye sınırları içinde kalması ve Kürt nüfusunun demografik olarak da Türkiye’ye yayılmış olması ve nüfusun fazla olmasıdır.” (BDP Genel Başkanı, Ocak 2014, TBMM’de yapılan mülakat).

“İslam coğrafyası gibi farklılıkların olduğu bir coğrafyaya ulus devlet formatı uygun olmazdı ve olmadı. Dolayısıyla bu Türkiye’deki ulus devlete de uymadı, Suriye’deki ulus devlete de uymadı, Irak’taki ulus devlete de uymadı, İran’daki ulus devlete de uymadı. Hangi millet tekçi ulus devleti inşa ettiyse diğerlerini yok etmeye yeltendi. Ortadoğu’da, Balkanlar’da veya hangi coğrafyada farklı etnisitelerin, farklı inançların, farklı mezheplerin olduğu yerlerde benzer sorunlar çıkar. Kürt sorunun ortaya çıkmasının nedeni Türk ulus devletidir” (BDP Milletvekili, Ocak 2014, TBMM’de yapılan mülakat).

Kürt kökenli iki öğretmen ile yapılan odak grup mülakatında, Kürt sorununun nasıl tarif edersiniz şeklindeki soruya: *“1920’lerin başına Türkiye Cumhuriyeti kurulurken, tek millet, tek dil, tek mezhep üzerine kurulu bu yapıda ulus devlet yapısıyla beraber, coğrafyada yaşayan bütün halkların inkârıyla ortaya çıkmış ve coğrafyada en büyük nüfusa sahip bir halk diliyle ırkıyla, kültürüyle, yaşam biçimiyle yok sayılmış. Bu yok olmayla beraber artı baskılar, artı katliamlara maruz kalmış bir halkın ortaya biz varız demesiyle ortaya çıkmış bir sorundur”* şeklinde o kuruluş yıllarına gönderme yapıyor. Diğer öğretmen ulus devletin yanlışlığına ilişkin olarak: *“çok ciddi bir Kürt nüfus var, fakat sen onu tanımıyorsun, (...) tekçi zihniyetle öbür tarafı çemberin dışında bırakmış oluyorsun, bu zamanla sorun yaratıyor. Bu sadece Kürtler için değil, Ermeniler, Rumlar için de geçerli.”* İlk öğretmen ulus devlete ilişkin: *“bence de (ulus devlet) olmayabilirdi, ama o İttihat Terakki’nin elitistleri ve cumhuriyet kurulurken yapılan anlaşmalar (...) özellikle milliyetçiliğin Almanlardan alınmasıyla her türlü kültürel öge inkâr edildi ve yok sayıldı”* (Kürt kökenli Eğitimci Grup, Mayıs 2013 Ankara’da yapılan mülakat). Ulus devletin tekçi anlayışındaki yanlışlığa vurgu ve tarihe yakın ilgi, sorunun kaynağına isabetli bir teşhis olarak belirlemektedir. Bu algıda da devletin uygulamalarının yanlışlığı belirleyicilik rolünü sürdürmektedir.

“1924’te bir gecede kanun değişikliğiyle, Osmanlıcanın, Arapçanın yasaklandığı milli eğitimdeki o devrimle, bu Kürt dili ortadan kalkıyor resmi olarak, bunun yanında tabii cumhuriyetin ulusal cumhuriyet olarak kurulması zaten meseleyi biraz daha derinleştiriyor. Yani ulus devlet gömleği Türkiye için dar geliyor, oradaki diğer milletler ya herkes Türk olarak kendilerini kabul edecek ya da yok sayılacaklar.” (Kürt kökenli Akademisyen, Haziran 2013 Hakkâri’de yapılan mülakat). 1924 anayasasından, dolayısıyla devletin kurucu ana metninden kaynaklı bir teşhisle devletin belirleyiciliği vurgulanmaktadır.

“Biliyorsunuz 1921’den sonra bir söz verildi, Türkiye Kürtlerin ve Türklerindir, birlikte kurtaralım ve ikimizindir ve 1921’de de öyle bir meclis de kuruldu. 1924’te tam bir

faşizm, bir şey, sadece bir taraf tek, öyle bir yasa çıkardılar. 1924'ten sonra isyanlar başladı, 25'te Şeyh Said, (...) ondan sonra biliyorsun ufaklı büyüklü 28, 29 tane (isyan) başladı, bu gelen bir birikimdir. Tabii ki Türkçede bir söz var, mızrak çuvala sığmıyor artık...” (Kürt kökenli, dindar, oğlu PKK saflarına katılmış bir baba, Haziran 2013 Hakkâri’de yapılan mülakat). 1921-1924 anayasaları arasındaki çelişki ve bu politikada ısrar, yani devletin belirleyiciliği, cumhuriyet tarihi boyunca devam eden isyanların ve en son Kürt sorununun sebebi olarak açıklanmaktadır.

Denilebilir ki, devlet çalının, çalıdan başka bir şey (fakat zararlı bir şey-Ayı) olarak görünmesi için, ulus ve ulus devlet inşasının başladığı dönemde ilk algı verilerini hem Türkler hem de Kürtler için sağlamaya başlamıştır. Türklerde devlet tarafından amaçlanan yönde, “ne mutlu Türküm diyene” şeklinde bir algı inşası sağlandığı halde, Kürtlerde amaçlananın karşıtı, “aldatıldık, Türk devleti güvenilmezdir” şeklinde bir inşa oluşmuştur. Şimdi, devletin belirleyici rolü ile Türk ve Kürtlerin algı fotoğraflarını Cadeceus Çizelgesinde aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz.

Çizelge 9: Cadeceus-Ulus-devlet ve Kimlik İnşası

Türklerin Algısı	Devletin Belirleyiciliği	Kürtlerin Algısı
Kürtler, Türkler ile eşit haklara sahip olmasa da, Türkiye’de Kürt sorunu yoktur, dış destekli bölücülük sorunu vardır	Talepleri ile sorun olan Kürt algısı	Kürt sorunu, ulus devletin başından beri Kürtlerin meşru haklarını gaspı sorunudur.
Kimse milli birliği bozamaz, Ne mutlu Türküm diyene	Devlet Türk’ten başka bir millet tanımaz. Herkes Türkleşmelidir.	Aldatıldık, Türk devleti güvenilmezdir.
Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler

3.3. Diğer Ülkelerdeki Kürtlerin Kimlik Talepleri ve Komşularla İlişkiler

Türkiye’de Kürt ve Kürt sorunu algısının inşasında devletin komşu ülkelerdeki Kürtlerin kimlik taleplerine yönelik tavrı önemli bir veridir. Her şeyden önce devlet, içeride uzun zaman Kürtlerin var olmadığı, böyle bir milletten söz edilmeyeceği tezini ileri sürmüştür. Devlet, içerideki bu tezlerini çürütecek dış gelişmeleri engellemek için komşularının sınırları içinde kalan Kürtlere de sürekli müdahil olmuştur. Başka konularda anlaşamazsa bile Kürtler söz konusu olduğunda gayet iyi anlaşmıştır, hatta sırf bu konuda anlaşabilmek adına başka konularda tavizler dahi vermiştir. Bunun başlıca üç nedeni

vardır, Birincisi, başka bir yerde bir Kürt varlığının herhangi bir statü sahibi olması, “öteki tarafından tanınma”dan dolayı defacto olarak tanınmış olacaktır. İkincisi, devletli azınlık statüsüne kavuşup uluslararası alanda varlıkları kabul görecektir ve onlarla ilgili sorunlar görünmez kalamayacaktır. Üçüncüsü, kendi Kürtlerinin bu tür statü talepleri için emsal teşkil edecek, içerdekilere ilham verecektir.

Devletin komşu ülkelerdeki Kürtlerin statü taleplerine bu yaklaşımı Türkiye içindeki Kürtlerin algısı için önemli bir veridir. Bu nedenle Türkiye'nin İran, Irak ve Suriye ile bu bağlamdaki ilişkilerinin algı açısından objesine ve halktaki algısına bakmak gerekir.

3.3.1. Algının Objesi Olarak Diğer Ülkelerdeki Kürtlerin Kimlik Talepleri

Türkiye'nin en büyük etnik topluluğunu oluşturan Kürtler, I. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere, Fransa ve Rusya'nın oluşturduğu İttifak devletlerince yapılan anlaşmalar gereği olarak Irak, Suriye, İran ve Osmanlı Devleti arasında bölünmüştür. Ayrıca sayıca az da olsa bir kısmı da Sovyetler Birliği yönetimi altında kalmıştır. Kurtuluş savaşı sonrasında Kürtlerin bulunduğu alandaki Türkiye sınırları hemen hemen bu şekilde kalmıştır. Cumhuriyet kurulduktan ve dış tehditlerden azade olduktan sonra Türkiye'nin komşu ülkeler ile ilişkilerinin en önemli konusu Kürtler olmuştur. Bu durum bazı komşu devletlerin Türkiye aleyhinde kullanmalarına, aralarındaki meselelerde pazarlık unsuru olarak değerlendirmelerine, sorunu dolaylı ya da doğrudan desteklemelerine de olanak tanımıştır. Türkiye de zaman zaman kendi sınırları dışındaki Kürt hareketlerini ve isyanlarını destekleme yolunu seçmiştir. Örneğin, İran'daki Şıkak Aşireti reisi İsmail Ağa (Simko'yê Şıkaki), 1922'de İran'a karşı bağımsız bir devlet kurma amacıyla ayaklandığında, Ankara hükümeti ve Osmanlı hükümeti destek vermiştir. Yine, Kasım 1922'de Süleymaniye ve Revanduz'da İngiltere'ye karşı süren Şeyh Mahmut Berzenci liderliğindeki ayaklanmalara Mustafa Kemal'in Özdemir Bey aracılığıyla yardımda bulunduğu görülmüştür.

Diğer taraftan da Kürtler, aynı devletlerle işbirliğinin konusu haline gelmiştir. Nitekim 1923'den 1938'e kadar süren Kürt isyanları, Türkiye'nin 1930'lar boyunca doğu ve güney sınırındaki komşu devletlerle yaptığı anlaşmaların temel nedeni olmuştur. Bu çerçevede, özellikle 1937 yılında Türkiye'nin İran ve Irak ile imzaladığı Sadabad Paketi önemlidir. Bu paktın esas nedeni Kürtleri denetim altına almaktır. Çünkü bir devlette Kürt özerkliği diğerleri için istikrarsızlık potansiyeli taşıyan bir tehlike olarak algılanmaktaydı. Bu güvenlik kaygılarıyla, Türkiye, İran ve Irak muhtemel bir Kürt devleti oluşumuyla her

zaman yakından ilgili olmuştur. Böylece bu konuda aralarında dönemseller olarak anlaşmalar yapmışlardır (Karakoç, 2009: 24). Örneğin Körfez Savaşı sonrasında, Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin oluşumunu engellemek için Türkiye ve İran, Suriye ve Irak'ın da dâhil olduğu, bir dizi protokoller imzalamışlardır (Karakoç, 2009:68). Bu görüşmelerin içinde su sorunu, Bakü Tiflis Ceyhan (BTC) petrol boru hattı ve güzergâhı gibi konular dahi Kürt sorunu ekseninde değerlendirilmiştir (Fuller ve Barkey, 2011:227-228).

Türkiye ilgili ülkeler ile birlikte, Kürtlerin statü taleplerine karşı tutumunu kesintisiz olarak sürdürmüştür. Örneğin Irak'ta Kürtlerin statü sahibi olacağı dönemde, Türkiye, Suriye ve İran, fiilen Kürt hükümetinin kuruluşu anlamına gelen Mayıs 1992'de yapılan Kürdistan milli meclis seçimlerini ve Ekim 1992'de meclisin dile getirdiği federalizm ile ilgili açıklamasını kendileri için olumsuz bir gelişme olarak nitelendirmişlerdir. Bundan dolayı daha Kasım 1992'de üç ülkenin dışişleri bakanları Ankara'da bir araya gelmiş ve Irak'ın kuzeyindeki gelişmeleri değerlendirmişlerdir. Taraflar gerek bağımsız Kürt Devleti'nin kuruluşuna gerekse de Irak'ın federal yapıya bürünmesine karşı çıkmışlardır. Yine bakanlar konuyla ilgili değerlendirmelerin daha sık yapılmasını kararlaştırmışlardır. Nitekim 1992-1993 yıllarında Türkiye, Suriye, İran ve Irak hükümetinin temsilcileri birçok kez bir araya gelmişlerdir. Kasım 1993'te ise Türkiye, Suriye ve İran yetkilileri yılda iki kez dışişleri bakanları seviyesinde zirvelerin yapılmasını kararlaştırmışlardır. Ağustos 1994'te üç ülkenin diplomatları Şam'da Kürdistan Demokratik Partisi ve Kürdistan Vatansever Birliği arasındaki sorunların çözümü için Paris Süreci'nin inisiyatiflerini değerlendirmişlerdir. Türkiye, Suriye ve İran yetkilileri bir kez daha Kürt Devleti'nin kuruluşuna karşı olduklarını bildirdikleri gibi, Kürt grupları arasındaki sorunların çözüm sürecinin uluslararası seviyeye (Paris Süreci) çıkmasından da rahatsız olmuşlardır (Svistunova, 2010).

Türkiye'nin İran, Irak ve Suriye ile ikili ilişkilerinde de Kürtlere yönelik tutumu belirleyicidir. Kürt meselesi özelinde bakıldığında, Türkiye-İran ilişkilerinde İran'daki, Türkiye'deki ve Irak'taki Kürtler her dönem belirleyici olmuştur. Kürt kimliği bir yandan bir anlaşmazlık zemini inşa ederken, öte yandan tarafları uzlaşmaya zorlamıştır. Uzlaşmalar siyasî ve ekonomik işbirliğinde somutlaşmıştır. Türkiye-İran ilişkilerinde Kürtlerle ilgili anlaşmalar Ağrı Dağı İsyanına kadar geri götürülebilir, ancak kesintisiz uzlaşma daha sonraki dönemlerde olmaktadır. 1984 yılında PKK eylemlerinin başlamasıyla oluşan ortam ilişkilerde gerilimin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. İki ülke arasında bu bağlamda 1984 yılında bir güvenlik anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmayla İran, kendi toprakları dâhilinde Türkiye'nin güvenliği için tehdit oluşturan

unsurlara izin vermeyeceğini taahhüt etmiştir (Karakoç, 2009: 62-65). Bu tarihten sonra ikili görüşmelerin neredeyse tamamında Kürt sorunu görüşme konuları arasında yer almıştır.

Türkiye'nin, komşularıyla Kürtlere özel ilişkileri bağlamında, Irak ile ikili ilişkilere bakıldığında, neredeyse tam bir işbirliği içerisinde oldukları söylenebilir. Türkiye, Irak Kürdistan bölgesindeki olayların kendi topraklarındaki Kürtler üzerinde yaratacağı etkiden daima korkmuştur. Bu yüzden, Iraklı Kürtlerin bağımsızlığına karşı çıkmakla kalmamış, Irak Kürtleri için federasyon veya özerklik tartışmalarının yapılmasından da rahatsız olmuştur (Fuller ve Barkey, 2011:81). Şubat 1983'te Irak'la Sınır Güvenliği ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın hemen ertesinde, Türkiye 26 Mayıs 1983'te 7000 -bu dönemde bölgede henüz PKK varlığı söz konusu değildir- askerle Zaho ve Amediye arasındaki bölgeye 5 kilometre kadar girmiştir. Aynı dönemde Irak askerî birlikleri de kuzeye Türkiye sınırına doğru harekete geçmiştir. Ekim 1984'te "Türkiye-İrak Güvenlik Protokolü" imzalanmıştır. Bu arada TBMM tarafından bu operasyonları kolaylaştırmak amacıyla Eylül 1986'da bir yasa kabul edilerek hükümete Kanun Hükmünde Kararname (KHK) çıkarmak yoluyla sınır ötesinde sıcak takip yapma yetkisi tanınmıştır (Karakoç, 2009:77-80). Takip eden yıllarda bu yetki düzenli olarak tazelenmiştir.

Bölgede Kürt yönetimi şekillendikten sonra, Türkiye bu oluşumdan rahatsızlığını her düzeyde göstermiş olmasına rağmen, aynı Kürtler ile PKK'ye karşı işbirliği yapmaktan da geri durmamıştır. PKK'nin bir karakol saldırısı sonrası, Jandarma Kuvvetleri Genel Komutanı Eşref Bitlis, 4 Kasım 1992'de Kuzey Irak'a giderek Kürt yönetimiyle bir anlaşma yapmıştır (Fuller ve Barkey, 2011:232). Anlaşma sonrası PKK kamplarına yönelik ortak operasyonlar yapılmıştır. Türkiye böyle bir Irak karşısında etnik temelli bir politika izlemeyi tercih etmiştir. Türkiye açısından Irak'taki iki etnik kimlik önem taşımıştır: Kürtler ve Türkmenler. Türkiye Kürt kimliğini görmezden gelmeyi ve kurdukları yönetimi de tanımamayı seçmiştir. Buna karşılık, Türkmenlere yakın durarak onların sorunlarını kendi sorunu olarak sahiplenmiştir. Öyle ki Türkmenlerin Irak'taki siyasal konuları Irak'la ilişkilerde doğrudan etkili bir unsur haline gelmiştir. Türkiye bir yandan PKK Koordinatörlüğü oluşturarak ve Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni muhatap olarak kabul etmeyerek Kürt kimliğine mesafeli bakışını onaylarken, diğer yandan Türkmenlerle yakın ilişkiler geliştirerek Kerkük'ün statüsünü kendi sorunu ilan etmiştir (Karakoç, 2009: 86-90). Kerkük'ün kritik önemi aslında sahip olduğu petrol rezervlerinden kaynaklanmaktadır. Bağımsız bir devletin ilanı için uygun ortamı kollayan Kürt yönetiminin böyle büyük enerji kaynaklarına sahip Kerkük kentinin kontrolünü ele geçirmesi ve başkent ilan etmesi

ihtimali Türkiye için kabul edilemeyecek bir durumdur (İnat, 2005). Bu nedenle oradaki demografi üzerinde sürekli hassasiyetle durmuş, tarihin başından beri Kürtlerin anayurdunun bir parçası olan Kerkük'ün Kürt bölgesine katılmasına karşı çıkmıştır.

Bu süreç zarfında Türkiye, ABD ile de bölgeye yönelik bazı politikalarda ayrık düşmüştür. ABD, zayıf bir federal yapıyı uygun görürken Türkiye merkezi yönetimin güçlenmesini tercih etmektedir. ABD, Kürtleri önemli bir ortak olarak algılarken Türkiye Kürtlerin güçlenmesinden rahatsızlık duymuştur (Uslu, 2010). Türkiye bütün çabasına rağmen Kuzey Irak'ta bir federe Kürt bölgesinin oluşmasına engel olamamıştır. Türkiye'de 2002 yılında iktidara gelen ve 2014 itibariyle halen tek başına kesintisiz iktidarını sürdüren AK Parti hükümeti döneminde, ABD'nin de teşviki ile Türkiye ile Irak Kürdistan yönetimi arasında ilişkiler gelişmiştir. Irak Kürdistan'ı özellikle inşaat ve perakende ürün ve hizmetleri açısından Türkiye için önemli bir ekonomik pazar haline gelmiştir. Olson'a göre, bir devletin ileri gelen kapitalistleri ve milliyetçileri özellikle çevre devlet olduğu "muhtemel" bir devletle mücadele ediyorlarsa hele bir de savaş yolu denenmiş ve başarısız olunacağı belli olmuşsa "ekonomik" bir çözümü yeğleyeceklerdir. Bu, Türkiye'nin, 1980'ler ve 1990'larda PKK'ye karşı açtığı savaştaki durumuydu. Savaş, devletin PKK'yi bastırma anlamında başarılı olmasına rağmen, Kürt milliyetçi hareketini sadece sınırlandırabilirdi, fakat yok edemedi ve Türk devletini diğer siyasi taktikler ve ekonomik manevralar izlemeye zorladı (Olson, 2008:26). Türkiye'de ulusalcı kesimlerce çokça eleştiriliyor olmasına rağmen, Türkiye ile Irak Kürdistan'ı arasında ticaret hacmi yıllık 20 milyar doları geçmiş ve Irak Kürdistan'ı Türkiye'nin ihracat yaptığı ikinci en büyük ülke olmuştur. Üstelik Türkiye'nin dış ticaret fazlası verdiği, yani tek taraflı Irak Kürdistan'ının zararına fakat Türkiye'nin yararına bir ticaret ilişkisi ile bir sömürge-pazar görüntüsü oluşmuştur.

Türkiye-Suriye ikili ilişkilerinde de Kürt kimliği belirleyici olmuştur. Suriye 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye katılımını resmi olarak tanımamıştır. Ayrıca taraflar arasında su kaynakları sorunu mevcuttur. 80'li yılların ortalarından itibaren Kürt faktörü, başta su sorunu olmak üzere Türkiye ile aralarında mevcut sorunların çözüm sürecinde bir baskı aracı olarak Suriyeli yetkililer tarafından kullanılmaya başlanmıştır (Svistunova, 2010). Buna en iyi örnek, Suriye'nin PKK'ye aktif biçimde destek vererek, hatta örgüt lideri Abdullah Öcalan'ı kendi topraklarında uzun süre koruyarak yapmasıdır (Fuller ve Barkey, 2011:239). Karşılık olarak Türkiye'de GAP bölgesinde yaptığı barajlarla Suriye'ye giden suyu azaltma kozunu kullanmıştır.

Su konusunda yaşanan gerilime rağmen, 1993'te imzalanan Güvenlik Konularında Ortak Memorandum adındaki belgede, Suriye ilk kez PKK'yi terörist örgüt ilan etmiştir. Temmuz 1994'te Domascus'ta düzenlenen ve Türkiye ile Suriye dışında İran'ın da katıldığı bir konferansta Kürt sorunu ile su sorunu bağlantısı doğrudan ortaya konulmuştur. Türkiye tarafından, ayrıca, Ocak 1996'da Suriye'ye gönderilen bir notayla Öcalan'ın iadesi istenmiş ve hemen sonrasında 23 Şubat 1996'da İsrail'le bir askerî işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Suriye'nin bu gelişmelere tepkisi ise Mart 1996'daki Kahire'de yapılan Arap Birliği toplantısında su sorununu gündeme getirmek olmuştur. 1999'a gelindiğinde Suriye Türkiye'nin baskısına karşı koyamayıp Öcalan'ı ülkesinden çıkarmak zorunda kalmıştır. Ocak 2004'te Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın Ankara ziyaretinin ardından Aralık 2004'te Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Suriye'ye gitmiştir. Bu karşılıklı görüşmeler sürecinde Kürt kimliği gündemde ki yerini korumuştur. Kuzey Irak'taki gelişmeler karşısında ortak bir anlayış geliştirilmeye çalışılmıştır. Suriye kendi ülkesinde bulunan PKK'lilere karşı sert bir tutum sergilemiş ve faaliyetlerini engellemiştir (Karakoç, 2009: 45-60).

2011 yılında Arap ülkelerinde başlayan "Arap Baharı" olarak isimlendirilen halk hareketleri Suriye'de de görülmeye başlanmış ve Türkiye'nin, kendilerine Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ismini veren muhalif halk hareketini açık desteği iki ülke ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir. Türkiye ÖSO'yu açıkça desteklemiş ve Esad'ın devrilmesi için uluslararası alanda yoğun diplomatik faaliyetlerde bulunmuştur. Türkiye'nin ÖSO yöneticilerini sık sık Türkiye'de toplaması ve örgütlemesi süresince 'talepleri ile sorun olarak algılanan Kürt' kesimini ÖSO'nun dışında tutması, Esad sonrası Suriye'de Kürtlerin herhangi bir statü sahibi olmalarını istememesine yorulmuştur. Buna karşın Esad, Suriye'nin kuzeyinde Türkiye sınırına bitişik bulunan Kürtlere yönelik siyasetini değiştirmiş, vatandaş olarak kimlikleri bile olmayan bu kesime kimlik gibi bir takım haklar vermiştir. Ayrıca bu bölgenin ÖSO'ya destek vermemesi nedeniyle Suriye buralarda herhangi bir saldırı yapmadığı gibi askeri birliklerini buralardan çekmiştir. Suriye Kürtleri arasında, PKK'nin buradaki yapılanması olarak nitelenen PYD, bu yönetim boşluğunda hâkimiyet alanını genişletmiş ve Türkiye için Suriye'de de Özerk veya bağımsız bir Kürt varlığının olabileceğine dair kaygıları gündeme getirmiştir. Kasım 2013'te Türkiye ilk kez PYD ile sınırlı bir diyalog başlatmış, PYD başkanı S. Müslim'i Türkiye'ye davet ederek kaygılarını iletmiştir. Ancak gerek PYD yetkilileri gerekse Türkiye'deki Kürtlerin ezici çoğunluğu Türkiye'nin Kürtlere karşı El-kaide'nin Suriye'deki kolu El-Nusra'yı ve Türkmenleri silahlandırdığına inanmaktadır.

Kürtlerin kaygılarını destekler nitelikte gelişmeler Türkiye’de medyaya yansımıştır. Örneğin 07.11.2013 tarihinde Adana’da mühimmat yüklü bir tır ihbar üzerine arandı ve içinde 945 roket başlığı olduğu, yükün Suriye’ye gideceği basına yansdı.¹ Benzer şekilde 01 Ocak 2014 tarihinde Hatay Kırıkhan-Reyhanlı karayolu üzerinde savcılık emriyle jandarma tarafından, Suriye’ye silah ve mühimmat taşıdığı iddiasıyla bir tır durduruldu ve arama yapılmak istendi. Tırın içinde MİT’ten olduğunu iddia eden bir kişi tırın aranmasına izin vermedi. Aynı şekilde 10.01.2014 tarihinde ihbar üzerine Adana-Gaziantep otoyolunda durdurulan iki ayrı otobüsün bagajında ağır silahlara ait mühimmat ele geçirildi.² 14 Ocak 2014 tarihinde Başbakan Ankara’daki bir açılış töreninde emri veren savcıya, “MİT bu ülkenin çıkarlarını koruyor”, İçişleri Bakanı Efkân Ala da “herkes kendi işine baksın, tır Türkmenlere insani yardım götürmektedir” şeklinde tepki gösterdi³. Ülkelerin istihbarat birimlerinin gizli operasyonlar yaptıkları tahmin edilen bir gerçektir. Ancak MİT aracılığıyla taşınan silahların açıklaması olarak “Türkmenlere” ve “ülkenin çıkarları” vurguları, aynı bölgedeki Kürtlerin bu güne kadar kendilerine gıda dâhil hiçbir yardımın gönderilmediği, yaralılarının tedavi için dahi içeri alınmadığı ve Türkiye’nin her bu tür “insani yardımlarını” takiben Kürt bölgelerine saldırıların arttığı gibi iddiaları örtüşünce, içerideki Kürtlerde algı farklı olmaktadır. Gerçekten kendi yurttaşlarının akrabalarını korumak gayesi ile yapıldığında Kürtlerin de bu tür desteklere konu olması beklenirdi. Ancak gerek Kürtlerin statü taleplerine açık itiraz gerekse Türkmenlere yönelik açık destekler “Türkçülüğün” zayıflamadan yürürlükte olduğunu göstermektedir.

Türkiye’nin her parçadaki Kürtlerinin kazanım elde etmesini engellemeye çalışan ülke görüntüsü baskındır. Türkiye kendi Kürt sorununu çözmediği müddetçe bu politikayı yürütmeye devam edecek (Stelya, 2013:80) gibi görünmektedir. Sıradan Kürt vatandaşlar ve politikacılar AK Parti döneminde inkâr ve asimilasyondan vazgeçilmesinin önemini vurgulasa da, asıl sorunun yapısal ve siyasal değişimleri gerektirdiğini ifade ederler. Bu nedenle hükümetin stratejisi tam bir memnuniyet yaratmıyor. Onlara göre hükümet önceliği PKK’nin bitirilmesine veriyor, oysa öncelikle yasal hakların ve sosyo-ekonomik koşulların geliştirilmesi, ardından PKK’nin silahsızlaştırılmasına öncelik verilmesi gerekmektedir (Efeğil, 2011).

Son yıllardaki görece iyileşmeye rağmen, AK Partinin de gerçekte Türkler ile Kürtleri eşit görmediği, Türkiye dışındaki akraba topluluklara da açıkça Türkçülük

¹ Kaynak: www.ntvmsnbc.com/id/25477929. Erişim: 14.01.2014

² Kaynak: www.cnnturk.com/turkey/muhimmat-yuklu-iki-otobus-yakalandi erişim: 14.01.2014

³ Kaynak: www.hurriyet.com.tr/gundem/25484/247.asp

üzerinden baktığı birçok uygulamada görülmektedir. Örneğin, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)'nın görev ve çalışma esasları şöyle başlar: “Başta Türk dilinin konuşulduğu cumhuriyetler ve akraba toplulukları ile Türkiye’ye komşu ülkeler olmak üzere....” (2011 Faaliyet Raporu¹ s.s.12) şeklindedir. Bu ajansın yayınladığı son rapora göre sadece 2011 yılında 1 milyar 273 milyon dolar harcama yapmıştır. Benzer şekilde Başbakanlığa bağlı Yurtdışı Türkler Başkanlığı’ kuruluş amacında: “Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızla ilgili çalışmalar yapmak ve sorunlarına çözüm üretmek, Soydaş ve akraba toplulukları ile sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla bu topluluklara yönelik faaliyetler yürütmek,....” (2011 Faaliyet Raporu²) şeklinde belirtilen faaliyetleri yürütmek için 2010-2013 arası 247 milyon TL harcama yapılmıştır. Her iki kurumun birçok ülkede birçok projeyi hayata geçirdiği faaliyet raporlarından anlaşılmaktadır. Ancak aralarında akraba veya komşu olarak Irak, Suriye veya İran’daki Kürtler yer almamaktadır. Anlaşılan devletin gözünde Kürtler akraba, komşu veya vatandaşlarımızın yurt dışındaki akrabaları gibi olumlu hiçbir kategoride yer almamaktadır. Oysa harcanan bu paralar sadece Türklerden toplanan vergiler değildir, Kürtlerden de toplanmaktadır.

Türkiye’nin Kürtleri akraba veya söylemdeki gibi kardeş olarak görmediğinin tarihteki en çarpıcı örneklerinden biri, 1988’de Saddam’ın Halepçe’de binlerce Kürt sivil kimyasal silah ile imha ettiği dönemde hiçbir tepki göstermemesidir. Buna ilaveten Türkiye sınırının hemen içinde kamplara alınan bu kimyasal silahların mağdurlarının iç ve dış basın tarafından görülmesini engellemiş, kamplara basın mensuplarının girişine katiyen izin verilmeyerek Saddam’ın eylemini dolaylı olarak desteklemiştir. Oysa aynı Türkiye, Kıbrıs’ta “soydaşlarımıza eziyet ediliyor” gerekçesi ile NATO ve ABD ambargosunu göze alıp Kürtlerden de toplanan vergiler ile 1974’te askeri harekât yaptığı, o harekâta Türk askeri olarak katılan Kürtlerin hafızasında tazeliğini korumaktadır. Aynı şekilde son otuz yılda Bulgaristan’dan, Bosna’dan, Çeçenistan’dan gelen göçmenlere konutlar yapıldığı, her türlü ihtiyaçlarının karşılandığı, hatta 2011 sonrası Türkiye’ye sığınan yüzbinlerce Suriyelinin barınma, sağlık ve gıda ihtiyaçlarını karşıladığı gerçeğine rağmen, devlet tarafından köyleri boşaltılan Kürtlerin nereye gidecekleri, neyle geçinecekleri ve nasıl barınacakları ile ilgili tek bir çabası görülmemiştir.

¹Detaylı bilgi için bkz. <http://store.tika.gov.tr/yayinlar/faaliyet-raporlari/faaliyet-raporu-2012.pdf>

²Detaylı bilgi için bkz. http://www.ytb.gov.tr/images/genel/yayinlar/faaliyet_raporlari/2011_faaliyet_raporu.pdf

Bu alt başlık kapsamında Çalı metaforundaki objeye bakılacak olursa, Türkiye'nin, Kürtlerin yerleşik olduğu diğer ülkelerde de statü sahibi olmalarından rahatsız olduğu ve bunu politikalarına yansıttığı anlaşılmaktadır. Son yıllarda en azından kategorik olarak Kürtlerin yeryüzündeki varlığını toptan inkâr noktasından uzaklaşmış olsa da, statü talebinde bulunan Kürtlere kategorik olarak hala karşıdır. Algının objesi olan çalı özet olarak böyle bir görüntü vermektedir. Şimdi bu çalının Türk ve Kürtler için algıda nasıl farklılaşmış olduğuna ve devletin bu farklılaşmasındaki belirleyiciliğine algı fotoğrafları ile bakılabilir.

3.3.2. Algıda Diğer Ülkelerdeki Kürtlerin Kimlik Talepleri

Diğer Ülkelerdeki Kürtlerin Kimlik Talepleri Hakkında Türklerin Algısı

Devlet, halk olarak Türklerin, dış Kürtlere yönelik algılarını siyasi söylem ve medya üzerinden sürekli şekillendirmiştir. Örneğin Kürtlerin Kuzey Irak'ta statüleri söz konusu olduğunda, Türkiye'deki medyada ve siyasi söylemde Kuzey Iraklı Kürt liderleri aşağılayıcı, rencide edici söylemler ayyuka çıkmıştır. Gün geçmiyordu ki bir gazetenin manşetinden veya televizyon ekranından habercilerin, yorumcuların, siyasi liderlerin, emekli askerlerin, Kürt liderler için “postal yalayıcısı”, “uşak”, “uzman çavuşun muhatabı”, “kabile reisi” mukabilinden küçük düşürücü yakıştırmalara rastlanmasın. İronik şekilde aynı medyada aynı bülten içinde veya gazetelerin aynı sayılarında içerideki Kürtlere yönelik, “Türk-Kürt kardeşdir, ayırım yapan kalleştir”, “bin yıllık kardeşliğimizi kimse bozamayacaktır” sloganlarını ya doğrudan ya da mealen içeren kardeşlik söylemi de terennüm edilmekteydi. İçerideki Kürtlere bin yıllık kardeş deyip ancak o kardeşinin kendi anadilini dahi öğrenmesini yasaklamak, sonra bu kardeş dediklerinin diğer ülkedeki soydaşlarını ve akrabalarını aşağılamak ve bombalamak, buna karşın aynı ülkedeki Türkmenleri teşkilatlandırıp statü sahibi yapmak için her türlü gayreti göstermek bir çelişki olsa da ne akademisyenler, ne medya ne de halk tarafından asla görünür düzeyde sorgulanmadı. Doğal olarak bu söylem halk algısında rahatlıkla içselleştirildi.

Türkiye'nin geçmişte veya şimdi, komşularındaki Kürtlerin kimlik taleplerini engellemek için, o ülkelerle bir işbirliği yaptığını düşünüyor musunuz? sorusuna: *“Türkiye'nin komşularla böyle ittifaklar yaptığını hiçbir ihtimal vermiyorum, hatta Kürtler baskı altındayken her zaman Türkiye'ye gelmişler, Türkiye'ye sığınma talebinde bulunmuşlar. Türkiye de kapılarını açmıştır. Peşmerge kelimesini bile Özal zamanında öğrendik. Vardı ya şeyden, Saddam'dan kaçan Kürtleri biz koruduk”* konuyu biraz daha

açması için şöyle bir ek soru sorulmakta: -Yani Bulgaristan'daki Türklerle Suriye'deki Kürtlere aynı şekilde mi davranmıştır? *“Hayır, aynı şekilde davranılmadı, oradaki Türkler ezilirken bütün dünya seyirci kaldı ama biz oradaki Türklerin işkence görmesinde de haykırdık, Suriye'deki Kürtlerin ölümüne de haykırıyoruz, Kuzey Iraktaki (...) Kürdün ölümüne de haykırdık biz”* (MHP Yöneticisi, Mayıs 2013 Yozgat'ta yapılan mülakat). Oysa Osmanlı dönemi dâhil, devlet olarak Türklerin Kürtleri korumak veya onlara yardım etmek için yaptığı hiçbir savaşa, hatta girişime dahi tarihi kayıtlarda rastlanmamıştır. Buna karşılık Kürtler 1071 Malazgirt savaşından başlayarak Türklerin neredeyse her savaşında yardım etmişlerdir, bu uğurda can vermişlerdir.

“...Onlar şöyle düşünüyorlar, bana göre devletin yaptığı, onların bizim illegalitemizi desteklediğini düşünüyorlar ki biz de Çeçenistan'ı desteklemiş olduk, Kerkük'teki Türk unsurları desteklemiş olduk, yani karşılık olarak...” (türbanlı öğretmen, Mayıs 2013, Yozgat'ta yapılan mülakat).

“Mutlaka gizli vardır, her şey olabilir devletlerarasında, biz bilemeyiz” (Kamu'da Yönetici, Mayıs 2013 Yozgat'ta yapılan mülakat).

Mülakatlardan ve gözlemlerden edinilen bulgulara göre, halk olarak Türklerin bu konuda algıları ya böyle bir politikanın yürütülmediği ya da yürütülmüşse bile normal karşılanması gerektiği yönündedir. Bu politikada Türkler ile Kürtler arasındaki ilişkilerin bozulacağı, Kürtlerin devlete güveninin zedeleneceği ve bunun ülke bütünlüğü için taşıdığı risklerin hesabı yapılmamaktadır. Anlaşılan sadece halk değil devlet yönetimi de bu riski hesaplamamaktadır. Denilebilir ki halk olarak Türklerin algısı devletin algı inşasındaki amacına paralel şekildedir.

Diğer Ülkelerdeki Kürtlerin Kimlik Talepleri Hakkında Kürtlerin Algısı

Devletin ikircikli bir politika izlediği ve bunun halk olarak Kürtlerde olumsuz bir karşılığının olduğu başka araştırmacılar tarafından da tespit edilmiştir. Yeğen'e göre, *“Türkiye'nin; Bulgaristan, Kıbrıs ve Irak'taki 'soydaşlar' konusunda gösterdiği hassasiyetle Kürtlere gösterdiği hassasiyet arasındaki asimetri de Kürtlerle Türkiye arasındaki mesafenin açılmasına katkıda bulunmuş olmalı”* (2012b:23). Diğer ülkelerdeki Kürtlerle ilgili olayların Türkiye Kürtleri üzerinde daima bir yansıması olmaktadır. Çeçenler, Abhazlar ve Bosnalı Müslümanlar gibi Türk liderlerinin ve halkının desteklediği diğer ayrılıkçı ve bağımsızlık mücadeleleri de Türkiye Kürtlerinin davasına psikolojik güç katmaktadır (Fuller ve Barkey, 2011:53-54). Körfez savaşının ardından Saddam Hüseyin'e karşı başlatılan ve peşmergelerin yanı sıra devlet memurları, orta sınıf mensupları, meslek

sahipleri ve köylüleri de kapsayan isyan hareketinin son derece kapsamlı olması nedeniyle Türkiye'ye doğru gerçekleşen mülteci akını öncekilere göre çok daha büyük ve farklı olmuştur. Uluslararası gıda yardımı kuruluşlarını harekete geçiren bu insanların sıkıntıları, Türkiye Kürtlerini de seferber etmişti. Yerel yetkililer, Ankara'dan yardım beklemeksizin, Iraklı Kürtler için büyük yiyecek konvoyları hazırlamışlardı. Mülteci akını Türkiye Kürtlerini seferber etmekle kalmamış, Ankara'nın cömert davranmadığını düşünerek daha da politikleşmelerine neden olmuştur (Fuller ve Barkey, 2011:84-85). Gerçekten de o dönem sınırlara yığılan yüz binlerce mülteciye karşı Türkiye'nin tavrı, olayın tanığı olan Kürtlerde büyük hassasiyet oluşturmuştur.

Araştırmacı, bu mülteci akımına ve dramlarına, ilk günden son gününe kadar, bizzat yerinde tanık olmuştur ve gözlem yapma olanağı bulmuştur. Türkiye'nin Irak sınırındaki Hakkâri'nin Çukurca¹ ilçesi 49 nolu sınır taşı bölgesinde, sınırdan içeri girmelerine izin verilmeyen yüz binlerce sığınmacı adeta hayatta kalma savaşı vermekteydiler. Gıda, su gibi temel hayati ihtiyaçlarını karşılayamayan insanlar, temizlik koşullarının yetersizliğinden dolayı tifo gibi bulaşıcı hastalıklarla da yüz yüzdiler. Yaşlı ve çocuklardan başlayarak her gün 15-20 kişi ölmeye başlamıştı. Kampın kenarlarına kazıcılar her gün 20-25 metre uzunluğunda bir kanal kazıp, ölenleri bu kanala gömüyorlardı. Toplam merkez nüfusu 3000 civarında olan ilçeye yüz binlerce kişi bir anda yığılınca ilk günden ekmek-bisküvi gibi tüm gıdalar tükendi. Yakın şehirlerden halkın hazırlayıp gönderdiği gıda yardımları yetersiz geliyordu ve ekmek kuyruklarında insanlar ağlayarak bekliyorlardı. Bu süreç boyunca Türk Kızılayı ilçede olaylara tanıklık eden kişiler nezdinde olumlu bir izlenim oluşturmamıştır.

“Zaman zaman birbirinin Kürdünü birbirine karşı kullanmayı tercih ettiler, zaman zaman Kürtleri yok etmek için ittifak ettiler, Ağrı Dağı İsyanı bu şekilde bitti, bastırıldı. İran kendi sınırlarını Türk ordusuna açıp, arkadan bu kuşatmanın zeminini hazırlamamış olsaydı, Ağrı dağında isyan bu şekilde bastırılma şansına sahip olmayacaktı. Yakın dönemde işte Güney Kürdistan'da Irak merkezi otoritesinin bu şekil pratik destekleri söz konusu olmuştur. Suriye'de benzer şeyler olmuştur. Dolayısıyla bunun Kürtler üzerinde bıraktığı travmatik bir etkisi vardır” (BDP Milletvekili, Erkek, Haziran 2013 Ankara'da yapılan mülakat). Ancak her nedense bu travmatik etki devlet yönetimi için hiçbir şey ifade etmemektedir.

¹ Araştırmacı 1990-1991 yıllarında Hakkâri Çukurca'da PTT'de teknisyen olarak çalışmaktadır. Mülteci akını süresince de kamp alanında kurulan geçici PTT merkezinin müdürü olarak görevlendirilmiştir. Kamp içinde ayrıca, çocuklardaki bulaşıcı hastalıkları tespit etmeye çalışan UNİCEF görevlilerine gönüllü tercümanlık yapmıştır.

Bir başka katılımcı yukarıdakine benzer görüşlerini şöyle ifade etmektedir: “Evet, zaman zaman yaptığına inanıyorum. Hala bugün bile çok yakın bir zamana kadar Suriye ile samimi ilişkiler içinde devam etmiştir. (...) sadece bu yüzyıl için demiyorum, aslında kökleri çok derin, Osmanlıda da baktığımız zaman böyle ittifakların olduğunu görebiliyorsunuz (...) Osmanlı Araplarla da yaptı, Farslarla (Persler) da yaptı, Kürtlerin dört parçaya ayrılmasında Lozan’daki durum, Kürtlerin sadece burada onları sömüren, onların topraklarını gasp eden ülkelerle de olmadığını, aslında dışarıda da bu rolü almış, üstlenmiş devletlerin var olduğunu söylemek mümkün, ki bunun başını Britanya çekiyor, Avrupa Birliği var, Amerika var, yani Kürtlerin sömürülmesinde sadece etraftakiler değil dışarıdakiler de zaman zaman ittifaklar oluşturdu. Bunu hiç gizlemeden alenen yaptılar.”(Kürt kökenli STK başkanı, Haziran 2013 Yüksekova, Hakkâri’de yapılan mülakat). Gerçekten de sayılan devletlerin her birinin Kürtler için böylesi politika pratikleri olmuştur, ancak bunun aksi yönde de olduğu bilinmektedir. Bu travma Kürtler arasında, Türklerdeki “Türk’ün Türk’ten başka dostu yoktur” paranoyasına benzer bir seviyeye dahi varabilmektedir.

Kürt kökenli bir iş adamı benzer görüşlerini şu ifadeler ile belirtmektedir: “Tabi bu sorunlar da buradan çıkıyor zaten. Biliyorsunuz Lozan’la parçalanan bir ulus var, yani dört parçaya ayrılmış, her bir parçası bir ülke tarafından gasp edilmiş topraklara ait bir halk var. Bunların (devletlerin) birbirleriyle ittifak içinde olduklarına biz bizzat ta şahit olmuşuz. Özellikle bölgemizde çok yakında olduğumuzdan dolayı Türkiye ile İran’ın Kürtler konusunda çoğu zaman ittifak halinde olduğunu biliyoruz. Kürtlerin kimlik taleplerine karşı ortak politikalar yaptıklarına şahit olmuşuzdur” (Kürt kökenli işadamı, Haziran 2013 Yüksekova, Hakkâri’de yapılan mülakat). Kürtlerin dört parçaya bölünmesi, dört devlet tarafından gasp olarak algılanmaktadır.

Denilebilir ki Türkiye’nin diğer ülkelerdeki Kürtlere yaklaşımı, kendi vatandaşı olan Kürtlerin algısını son derece olumsuz şekilde etkilemiştir. Algının toplumsal inşasındaki devletin bu tarzdaki belirleyiciliği Türkler ve Kürtler için bir birine karşıt algılar oluşturmuştur.

Çizelge 10: Cadeceus- Devletin Diğer Ülkelerdeki Kürtlere Yaklaşımı

Türklerin Algısı	Devletin Belirleyiciliği	Kürtlerin Algısı
Kürtler, Türkler ile eşit haklara sahip olmasa da, Türkiye’de Kürt sorunu yoktur, dış destekli bölücülük sorunu vardır	Talepleri ile sorun olan Kürt algısı	Kürt sorunu, ulus devletin başından beri Kürtlerin meşru haklarını gaspı sorunudur.

Böyle bir şey yapıldığına inanmıyorum.	Herhangi bir ülkedeki Kürtlerin kimliği benim beka sorunumdur.	Devlet dışarıdaki Türklerle Kürtlere farklı davranıyor. Kardeşlik söylemi samimiyetsizdir.
Kimse milli birliği bozamaz, Ne mutlu Türküm diyene	Devlet Türk'ten başka bir millet tanımaz. Herkes Türkleşmelidir.	Aldatıldık, Türk devleti güvenilmezdir.
Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler

3.4. Eşitsizlik

Günlük hayatta eşitsizliğin birçok çeşidinden söz edilebilir. Muhtemelen sosyal hayatın başından beri var olan ve çözümü için kafa yorulan bir sorundur eşitsizlik. Ancak devletlerin belirli sınırlar içinde egemen olmaya, o sınırlar içindeki sorunları hukuk normuna bağlı çözmeye başladığı zamanlardan beri eşitsizlik, artık, devletin çözmesi gereken bir sorun haline gelir. Konumuz bağlamında ele alınan eşitsizliğin, Türkiye’de Türk ve Kürtlerin eşitsizliği algısı ve bu algıdaki devletin belirleyiciliği olduğu hatırlatmasıyla, eşitlik kavramının tanımından başlanması uygun olacaktır. Literatürde eşitlik, formel, maddi ve fırsat eşitliği ana başlıklarında ele alınmaktadır. “Formel eşitlik, toplumdaki bütün bireylerin haklar bakımından aynı statüye sahip olduğuna işaret eder. Bunun en belirgin olduğu alanlar hukuki ve siyasi eşitliktir” (Yayla, 2008:75). Hukuki ve siyasi hakların devlet belirleyiciliğinde anayasa ve yasalarla düzenlendiği malumlarıdır. “Maddi eşitlik, insanların maddi imkân ve araçlara sahiplikte eşitliği demektir ve bu eşitlik anlayışı genellikle bir otoritenin topluma eşitliği sağlama yolunda müdahalesini ima eder” (Yayla, 2008:75). Sözü edilen otorite devlettir ve bu eşitlik türünde de devlet belirleyicidir. “Fırsat eşitliği maddi eşitliğin gerçekleştirilebilir bir yorumu olarak kabul edilir ve iki türü vardır. İlki ve daha müdahaleci olanı, bireylerin aynı noktadan işe başlamasını, eşit şansa sahip olmasını öngörür. İkinci ve daha liberal yorum, bireylerin kaderlerini takip çaba ve teşebbüslerinin keyfi olarak engellenmemesi, bireylerin bu açıdan bir negatif ayrımcılığa tabi tutulmaması anlamına gelir” (Yayla, 2008:75). Bireylerin aynı noktada işe başlaması ve negatif ayrımcılığa tabi tutulmaması da aynı şekilde ancak devlet tarafından sağlanabilecek/engellenebilecek veyahut devlet dışı bir engelleyici var ise bunu ancak devlet ortadan kaldıracaktır.

Eşitsizlik ile sorun arasında nedensellik ilişkisi vardır. Eşitsizliğin mevcut olması sorun doğurur ve eşitsizlik durumu sürdükçe de bu sorun beslenir ve büyütülür. Bu ilişki hafızadaki tarihin başından beri bilinmektedir. Thukydides, Eski Yunan’da tiranların ortaya çıkışını, polislerde büyük servetlerin bir azınlığın elinde toplanmasına, buna karşılık

geniş halk kitlelerinin bu gelişmenin dışında tutulmasına bağlar. Bu durum, toplumdaki gelir yelpazesinin daha da açılmasına, dolayısıyla kendilerini ezik hisseden yığınların düzene karşı daha da büyük bir tepki göstermesine neden olduğunu belirtir (Ağaoğulları, 2009:35). Platon aynı nedenselliğe “Savaş poliste gerek bireysel gerek kamusal kötülüklerin kaynağı olan şeyden, başkalarından çok mal edinmek hırsından doğar” (Ağaoğulları, 2009:218) şeklinde işaret eder. Başka bir ifadeyle, belirli avantajların bir kesimde birikmesi, buna karşın bir kesimin bu avantajlardan eşitsiz şekilde mahrum edilmesi durumundan söz edilmektedir. Günümüzde bu eşitsizlik durumu, etnik olarak türdeş bir toplumun tabakaları arasında olabileceği gibi, aynı siyasal yapı (devlet) içindeki farklı etnikler arasında da olabilir. Farklı etniklerin eşitsizliğinin söz konusu olduğu durumlarda milliyetçilik ve karşı milliyetçilik de bu durumdan beslenmeye başlar. Kymlicka, milliyetçiliklerin “giderek daha da etnik” hale geldiğini, ya da her halükarda dışlayıcı millet anlayışlarının, en azından yüzeyin hemen altında, gizlenmiş ve ekonominin kötüye gitmesi halinde ya da hâkim grubun hegemonyası tehdit edildiğinde yeniden yüzeye çıkmaya hazır halde beklemekte olduklarını (2008: 161) işaret eder.

3.4.1. Algının Objesi Olarak Eşitsizlik

Türkiye’de Türkler ve Kürtler arasındaki eşitsizlik, Türklerin bir blok olarak milliyetçi olmalarından daha ziyade devlet politikalarından kaynaklanmaktadır. Türklerin devlete atfettiği tartışılmaz ve sorgulanmaz kutsiyete ilaveten devletin bizzat Türklüğün bekçisi oluşundan dolayı milliyetçilikle iç içe geçmektedir. Bir başka ifadeyle Türkiye’de Türk milliyetçiliği, mevcut avantajlı grup olma özelliğini sağladığı ve sürdürdüğü için, Türk milliyetçiliği aynı zamanda devletin kutsanmasıdır. İçerideki diğer farklıların (Ermeni, Rum, Yahudi, Süryani,...) hepsine olduğu gibi Kürtlere de milliyetçilik devlet üzerinden yansımaktadır. İktidar partileri değişecek olsa bile, bu anlayış değişmeden sürmektedir, zira Türkiye’de hükümetler her durumda devlete hâkim değildir. Ermeni, Rum ve Kürt kökenlilere suikastlarda (Susurluk, Zirve Yayınevi, Rahip Santoro, Hırant Dink, Musa Anter...) milliyetçi faillerin devlet görevlileri ile ilişkilerinde görüldüğü gibi, milliyetçilik adına devlet gerekeni zaten yapmaktadır.

Kürtlere yönelik eşitsizlik 1924 anayasasından başlayarak bir ayrımcılık ve sistemli bir asimilasyon programıyla kesintisiz süregelmektedir. Bu yıllardan başlayarak bölgeye ciddi istihdam sağlayacak veya orta tabaka zenginleri doğuracak hiçbir ekonomik yatırım yapılmamıştır. Kürt orta sınıfının oluşması ve Kürt ulusal bilincinin gelişmesinden

devletçe duyulan milliyetçi korku buna neden olmuştur. Nitekim tek parti döneminde bölgeye okul yapılmamasının gerekçesini açıklayan Milli Eğitim Bakanı ve Mardin milletvekili Necip Beyin “Bugünkü eli silahlı Kürdü yarınki eli kalemli münevveri olarak evlatlarımızın karşısına mı dikeceğiz?” (Şahin, 2006:127, akt. Doğan, 2012) sözü bu düşüncenin bir ifadesidir. Cumhuriyet tarihi boyunca uygulanan bu ayrımcılığı günümüzde son 30 yılın fenomeni olan PKK’ye ve yaptıklarına indirgeme, tüm sebepleri buraya bağlama ve meşrulaştırma adına yoğun bir çaba gözden kaçmamaktadır. Göregenli’ye göre, bugün yaşadığımız ve Kürt Sorunu olarak adlandırılan toplumsal olgunun PKK’nın şiddet eylemlerinden kaynaklandığına ikna olmak imkânsız. Kürt sorunu, bölgesel, sınıfsal, kültürel, etnik, çok yönlü, çok boyutlu bir ayrımcılık sorunudur öncelikle. Türkler ile Kürtler sadece farklı değil; aynı zamanda eşit de değil. Bu bir devlet politikasıdır ve bu politikanın hayata geçirilmesi için, Kürtlerin varlığının, taleplerinin hatta zaman zaman Kürt olmanın kendisinin gayrimeşru hale getirilmesi gerekiyordu (2010). Kürtlerin bu ülkede cumhurbaşkanı bile olduğundan dem vurarak aslında eşitsizlik konusunda hiçbir sorun olmadığına ilişkin klişe ya da yoksulluğun ve adaletsizliğin sadece Kürtlere özgü olmadığı yönündeki argümanların ise ayrımcılığın meşrulaştırılmasından başka bir şey olmadığı, “eşitsizlik olarak Kürt sorunu” (Birinci Bölüm, 1,C) alt bölümünde aktarılan istatistiklerden açıkça görülmektedir. Dünyanın her yerinde, ayrımcılık benzer biçimlerde meşrulaştırılmakta, hatta çoğunlukla ayrımcılığın mağdurlarının zihinlerinde bile ayrımcılığı hak ettiklerine ilişkin kanaatler oluşturulmaktadır.

Türkiye’de Türkler ile Kürtler arasında, formel, maddi ve fırsat eşitliği anlamında bir eşitsizlik olduğu resmi istatistikler ile daha önce belirtildiği için burada tekrarlanmayacaktır. Bu eşitsizlik doğrudan devletin resmi milliyetçi politikalarından kaynaklanmaktadır ve algının nomen’i (objesi-Çalı)dir. Devletin bu bariz belirleyiciliğinde halk algısındaki fenomen’inin (görüntünün-Ayı) nasıl olduğuna, saha çalışmasından elde ettiğimiz, birkaç fotoğraf üzerinden bakılabilir.

3.4.2. Algıda Eşitsizlik

Türklerin Eşitsizlik Algısı

Bir araştırmacı, Türk kökenli halk algısının bu eşitsizliğin verisinden yoksun olarak oluştuğunu açıklar nitelikte bir yaklaşım getirmektedir:

“Kürtlerle Kürt olmayanlar, sanırım hiç eşit koşullarda karşılaşmadılar. Neden, nereden ve nasıl geldiklerini uzun yıllar hiç tam olarak merak etmediğimiz, araştırmadığımız, bilemediğimiz, memleketin Doğu ve Güneydoğusundan gelenler, büyük şehirlerin çeperlerinde

sığıntılar, katlanmaktan başka çare bulamadığımız için kendi mahallelerine hapsedtiğimiz – sonra da gettolar yarattılar diye suçladığımız-, yeterince gözümüzden uzak tutamadığımızda kendi gettolarımızı yaratıp dünyalarımızı hepten ayırdığımız Kürtler, hiçbir zaman Türklerle eşit koşullarda olmadılar zihniyet dünyalarımızda” (Göregenli, 2010).

Bu veriler ışığında oluşan algının içinde eşitsizlik durumunun görünmesi beklenemez.

Saha çalışması sırasında “Türkiye’de Türkler ve Kürtler her konuda eşit midir?” şeklinde bir soru sorulmuştur.

“Şöyle şimdi, bu ülkede kendisini Kürt olarak söyleyen, annesini Kürt olarak söyleyen Cumhurbaşkanı bile oldu. Turgut ÖZAL” (Türk kökenli üst düzey Bürokrat, Mayıs 2013, Ankara’da yapılan mülakat). Katılımcı seçmen oyu ile gelinen siyasi makamlar ile devletin vatandaşlarına uyguladığı eşitsizliğin resmi istatistiklere yansıyan sonuçlarını birbirine karıştırmaktadır. Kürtler Türkleşmek kaydıyla ve Türkleşme başarılarına orantılı olarak bir yerlere gelebilmektedirler, Özal da Türkleştiği oranda ve resmi ideolojiye hizmet ettiği sürece ilerleyebilmiştir.

“Tabi ki eşittir. Eşitliği bozanlar kendileri, yani Kürt kimliklerini öne çıkartmaları, falan filan” (Türk kökenli esnaf, Mayıs 2013, Yozgat’ta yapılan mülakat). Gerçekten de Kürt kimliklerinden vazgeçerlerse bir sorun olmayacaktır belki, ancak başından beri Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgedeki devlet kaynaklı fırsat, gelir, sosyal güvence, işsizlik, yatırım vb. eşitsizlikler yine de açıklanmaya muhtaçtır.

“Bu adamlara bakanlık veriyor muyuz? Veriyoruz. Milletvekilliği veriyor muyuz? Veriyoruz. Her kurumda Kürtler var mı var” (Türk kökenli kamu çalışanı, Mayıs 2013, Yozgat’ta yapılan mülakat). Türklere göre bir eşitsizlik yoktur.

“Eşit tabi ki. Bu ülkede yaşıyorsak aynı haklara herkes sahip” (Türk kökenli CHP il yöneticisi hanım, Mayıs 2013, Yozgat’ta yapılan mülakat). Yasa önündeki eşitlikten söz edilmektedir, ancak pratikte durum farklıdır.

“Ya şimdi bu iş son zamanlarda bu hale geldi, beş sene önce altı sene önce bu kadar ciddi bir sıkıntı yoktu. Hele özellikle doksan beşten sonra bu iş tırmanmaya başladı. Ondan önce bu kadar ciddi bir konu yoktu, herkes kardeş gibi yaşıyordu Doğuda. (...) Cumhurbaşkanı oluyor Kürt, başbakan oluyor, efendim milletvekili oluyor, müsteşar oluyor, her şey oluyor, yani ne eksigi varmış, bir eksigi yok ki yani” (Türk kökenli yerel yönetici, Mayıs 2013, Yerköy, Yozgat’ta yapılan mülakat).

Türk kökenli halkta eşitlik algısı sadece siyasi birkaç sembol üzerinden değerlendirilmektedir. Milletvekili, bakan, cumhurbaşkanı olmuş Kürtlerin bulunması eşitliğin kanıtı olarak görülmektedir. Oysa sözü edilen pozisyonların seçmen oyuyla

gelenen pozisyonlar olduğu, üstelik Kürt kimliği ile (Türkleşmeden) bakan veya cumhurbaşkanı olunamadığı, hatta kimliğini ifade ettiği için (Şerafettin Elçi) bakanların hapsedildiği bilgisinden ve mukayesesinden bihaber bir algıya sahiptirler denebilir. Gerçek hayatta yaşamadıkları bu eşitsizliği algılamalarının güç olduğu kabul edilmelidir. Ne zamanki otorite (kutsal devlet) eşitsizlik olduğunu söylerse o zaman görülebilir, çünkü algının verisi pratik hayattan, doğrudan objeden (Çalı'dan) gelmemekte, devletin ve denetimindeki medyanın çarpıtmasıyla, dolaylı olarak gelmektedir. Böyle bir durumda bir Çalı rahatlıkla Ayı olarak görünebilir.

Kürtlerin Eşitsizlik Algısı

Platon'un ifadesiyle, "devlet sağlam bir bedene benzer, en küçük organın rahatsızlığının bile organizmayı olumsuz etkilemesinden dolayı, beden kendi iyiliğini düşünerek bütün parçalara özen gösterir ve onların da iyiliğini sağlar" (Ağaoğulları 2009:219). Balandier ise, devletin bu özeni göstermediği durumlarda, İktidar, boyutu ne olursa olsun sosyal eşitsizliğe yaslandığı ve sahiplerine kimi ayrıcalıklar sağladığı ölçüde, muhtelif şiddetlerde de olsa her zaman muhalefetle karşı karşıya (2010:41) olduğunu belirtir. Kürtler dışında başka bir kesim de olsa, etnik bir sorunun olmadığı homojen bir toplumsal yapı da olsa, katmanlar arası eşitsizlik karşısında bir muhalefet olması olağan gözükmemektedir.

"Tabi ki eşit değildir. Nerede eşitler yani şimdi sadece siyasete girmeleri, işte bir yere gelmiş olmaları (...)eşit oldukları söylenemez. Yani Kürtler kendi kimlikleri ile kendilerini ifade edebiliyorlar mı? Şimdi sorsanız derler ki Kürtler vali de olur.(...) Cumhurbaşkanı da olur derler ama yani bu sonuç itibari ile böyle olmadığını biz çok iyi biliyoruz. Yani geçmişte de böyle olmadığını bugün de halen bazı kanunların ne kadar kapalı olduğunu yani anayasa da ne kadar kapalı olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla yani bu paradigmanın tümünden değişmesi lazım" (Kürt kökenli CHP Milletvekili, Mayıs 2013, Ankara'da yapılan mülakat). Devletin kurucusu ve rejimin bekçisi olduğunu söyleyen CHP'nin içinde dahi olsa Kürtlerin önemli çoğunluğu eşitsizliği günlük hayatın içinde çeşitli örnekleri ile yaşamakta veya tanık olmaktadır. Bu nedenle algıları farklılaşmaktadır.

"İslam dini kavimlerin birbirine üstün olmadığını, eşit olduğunu söylüyor. Hiçbir milleti, hiçbir halkı, hiçbir kimliğin diğerinden üstün olmadığını ifade ediyor. (...) Daha doğrusu Hz. Muhammed'in dini anlatılmıyor, onun devrimi anlatılmıyor halka. Eğer anlatılsaydı, Ortadoğu'da bu kadar savaş, bu kadar kan olmazdı. (...) Şimdi Halepçe

katliamı yaşandıktan bir iki ay sonra İslam konferansı toplanıyor, tüm İslam ülkelerinden temsilciler katılıyor. Yaşanmış bir katliam var, beşbin kişi yaşamını kaybetmiş, kadın çocuk, yaşlı, şimdi bunların hiç biri kalkıp kınamıyor, bunun neden yaşandığını demiyor? İşte bu, bu yaklaşım siyasi yaklaşımdır, siyasi İslam yaklaşımıdır, biz bu yaklaşımı da reddediyoruz” (Kürt kökenli din görevlisi, sendika yöneticisi, Temmuz 2013, Ankara’da yapılan mülakat). Dini formasyona sahip biri olarak katılımcı, yapılanın İslami açıdan da kabul edilebilir olmadığına vurgu yapar.

“Değildir. Şimdi Türklerin sahip olduğu haklara Kürtler sahip değildir.” (Kürt kökenli ekonomik STK başkanı, Haziran 2013, Hakkâri’de yapılan mülakat).

“Ak Parti döneminde bazı eşitlikler getirildi ama önceki dönemlerde öyle bir şey yok, yani biz görmedik. Yani gerçeği bu, dünya bunun üzerinde konuşuyor” (Köy muhtarı, Haziran 2013, Hakkâri’de yapılan mülakat).

“ Yok. Nasıl eşit olsun, mesela burada bir öğrenciyi örnek versek yedi yıla kadar öğrenci ancak Türkçeyi doğru dürüst öğreniyor. Mesela ben bu Türkçeyi öğrenemedim tam. Hem Kürtçeyi de unutuyor hem Türkçeyi de tam kavrayamıyorum ve aynı şartlarda, geleceklere için aynı şartlarda sınavlara tabi tutuluyorlar, yani çok eşitsizlik var” (Kürt kökenli kamu çalışanı, Haziran 2013 Yüksekova, Hakkâri’de yapılan mülakat). Katılımcı eğitimdeki eşitsizliğin nasıl bir fırsat eşitsizliği yarattığını bu konudaki kuramlarda ifade edildiği gibi yakalamaktadır. Kürtlerin tamamı da bu eşitsizliğin devletten kaynaklandığını ve yine devlet tarafından çözülebileceğine inanmaktadırlar. Yani, algıdaki bu eşitsizliğin belirleyicisi, akademik bir analiz gerektirmeden, halk söyleminde de devlettir.

Sonuç olarak denilebilir ki, Kürtler ile Türkler arasında devlet politikalarından kaynaklı formel, hukuki ve maddi açıdan bir eşitsizlik söz konusudur. Bu eşitsizlik hem fırsat eşitsizliği hem de sonuç eşitsizliğini de sürekli yeniden üretmektedir. Devlet Kürtlere sırf Kürt oldukları (Türk olmadıkları) için, sonuçları devlet istatistiklerinde (okullaşma, istihdam, yatırım, gelir, vs) ölçülebilecek şekilde eşitsiz davranışı politika halinde uygulamaktadır. Bu uygulamalar devlet belirleyiciliğinde özellikle Kürtlerde bir eşitsizlik algısını beslemektedir. Türklerin ise bazı semboller dışında, eşitsizliğin içeriği hakkında pek bilgileri olmadığı söylenebilir. Bu nedenle Kürtlerle her konuda eşit olduklarını düşünmektedirler.

Çizelge 11: Cadeceus-Eşitsizlik

Türklerin Algısı	Devletin Belirleyiciliği	Kürtlerin Algısı
Kürtler, Türkler ile eşit haklara	Talepleri ile sorun olan Kürt	Kürt sorunu, ulus devletin

sahip olmasa da, Türkiye’de Kürt sorunu yoktur, dış destekli bölücülük sorunu vardır	algısı	başından beri Kürtlerin meşru haklarını gaspı sorunudur.
Kürtler cumhurbaşkanı dahi oluyor, her konuda eşittir.	Türkleşirsen eşit olursun.	Hiçbir konuda eşit değiliz, sadece Türkleşebilenler kabul görüyor.
Böyle bir şey yapıldığına inanmıyoruz.	Herhangi bir ülkedeki Kürtlerin kimliği benim beka sorunumdur.	Devlet dışarıdaki Türklerle Kürtlere farklı davranıyor. Kardeşlik söylemi samimiyetsizdir.
Kimse milli birliği bozamaz, Ne mutlu Türküm diyene	Devlet Türk’ten başka bir millet tanımaz. Herkes Türkleşmelidir.	Aldatıldık, Türk devleti güvenilmezdir.
Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler

3.5. Siyasi Katılımın Engellenmesi

Siyasi katılımın engellenmesi, sorunların demokratik süreçler içinde müzakereci yöntemle çözülmesini engellemektedir. Türkiye’de devlet Kürtlerin siyasi katılımını hem yasal yollardan hem de illegal yollardan engellemiştir. Yasal yoldan vatandaşlık tanımından başlayarak Kürt etnisitesini yok farz etmiş, ardından parti kapatmaları, seçim barajları ve siyasilerin tutuklanması ile sürdürmüştür. İlegal yoldan da entelektüellerin, iş adamlarının ve siyasi kadroların devletle gayri resmi şekilde bağlantılı yapılanmalar aracılığı ile faili meçhullere konu olması ile gerçekleşmiştir. Engellenmişlik, toplumda mağduriyet psikolojisine neden olur ve mağduriyet hissi algının önemli bir verisidir.

3.5.1. Algının Objesi Olarak Siyasi Katılımın Engellenmesi

Derrida, yasanın temellendirdiği varsayılan otoritenin, yalnızca yasa tesis edildiği zaman meşrulaştığını belirtir. Bu, üzerine yasanın yerleştirildiği otoritenin, kesin şekilde söylersek yasa dışı olduğu anlamına gelir, çünkü yasadan önce var olmak zorundadır. Bu nedenle, yasanın kuruluşunun kökenindeki eylem bir gayrimeşruluk, bir şiddettir (Newman, 2006:205-206). Yani, başlangıçta yasanın kendisi zaten yasadışıktan gelmiştir ve bir keyfiyet içerir. Bir yasanın olması veya bir hususun yasal olması onun doğruluğunu göstermez. Her şeyden önce yasanın kendisi toplumsal yaşamın gerçekliğine uygun ve adil olmalıdır. Böyle değil ise bazı sorunlar bizzat yasallıktan ortaya çıkar. Yani yasanın kendisi sorun üretir.

Mosca’ya göre bütün toplumlar “yönetici sınıf” ve “yönetilen sınıf” olmak üzere iki sınıfa ayrılırlar. Birincisi bütün siyasi fonksiyonları görür, iktidarın tekeli elinde tutar ve

onun sağladığı bütün nimetlerden yararlanır. İkincisi tamamen birincinin kontrolü ve yönetimi altındadır; onun belirlediği amaçlara ve kurallara göre hareket eder (Kapani, 2001:112-116). Bu yönetici sınıfın demokratik sistem içinde yeterli meşruiyet kaynağına, yani halk desteğine de ihtiyacı olduğundan, kendi iktidarını en güçlü grubun veya grupların ortaklaştığı alana dayandırır. Bu, etnisite, din, mezhep, ideoloji vs. olabilir. Türkiye’de bu, en geniş etnik grubun (Türk) ideolojik bir reformasyona (Atatürk ilkeleri) tabi tutulmasıyla oluşturulmuştur. Yasanın ruhu bu kesimin iktidarını muhafaza edecek şekilde kurgulanmıştır. Böylece diğer tüm etnik, dini, ideolojik vs. kesimleri dışlar ve devlete vatandaşlığı bu kurguya göre kurala bağlar.

Türk etnik kimliğine mensup olmayan Türkiye vatandaşları açısından en sorunlu Anayasa maddelerinden biri olan 66. maddede yer alan “Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür” ifadesi, etnik temelli vatandaşlık tanımına işaret etmektedir. Türkiye toplumunun çok etnisiteli yapısıyla çelişen bu ifade, etnik olarak Türk olmayan vatandaşlara karşı dışlayıcıdır (Kurban ve Ensaroğlu 2010:26). Türkiye Cumhuriyeti devleti, anayasasında kendisini “milliyetçi” bir devlet olarak tanımlamaktadır. 1982 Anayasasının başlangıç kısmı, “Atatürk’ün belirlediği milliyetçilik anlayışı”nı dayanak olarak göstermekte, “değiştirilemez, değiştirilmesi teklif bile edilemez” maddelerden olan ikinci maddede “Atatürk milliyetçiliğine bağlılık” anayasal bir hüküm olarak yer almaktadır. Diğer taraftan anayasa, Türkiye Cumhuriyetini bir “milli devlet” olarak tanımlamakta ve devlet katında izlenen politikalar, bu prensibin taviz verilmeden vurgulandığını göstermektedir. Böylelikle milliyetçilik, Türk siyasetinin temel dinamiklerini, rengini ve Cumhuriyet rejimini anlatmak açısından kilit kavramların başında gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti üniter-milli devlet formunu ısrarla ve ne pahasına olursa olsun koruyan; etnik sorunlara bu pencereden bakan bir kurucu iradeyi yansıtmaktadır (Türküne, 2007:649). Bu nedenle Kürtler en başından itibaren yasal çerçevenin dışına itilerek engellenmektedirler.

Çağdaş bir devlet örgütlenmesinde bireyler hem siyasal alanla ilgili eylemlere katılır ve siyasal mekanizmaları etkiler; hem de siyasetten etkilenir. Siyasal çağdaşlaşmanın en önemli yanı, bütün toplumsal aktörlerin örgütlü bir biçimde, örneğin partilerin doğuşuyla birlikte siyasal kararların oluşumuna katılmasını sağlamasıdır. Devletin, ulusu oluşturan sosyal aktörlere dayanması ve bu aktörlerin devlet yaşamında temsil edilmesi gerekir (Çukurçayır, 2006:41). Ancak Türkiye’nin siyasal hayatında başından beri iki ana eğilim vardır. Biri İttihat ve Terakki ile başlayan, daha sonraları Cumhuriyet Halk Partisi ve türevi niteliğinde devam eden partilerdir. Diğer Osmanlı Ahrar Fırkası ile başlayan ve çok

sayıda sağ partiyle Türk siyasal yaşamını katılan partilerdir. Gerek Meşrutiyet döneminde, gerekse cumhuriyet dönemi boyunca Türk siyasal yaşamı büyük ölçüde bu iki eğilim tarafından temsil edilmiştir (Çaha, 2008:171). Akgün'ün bir saha çalışması verilerine dayanarak belirttiğine göre, “seçmenlerin kendilerini tanımlarken kullandıkları en önemli sıfatlar; Türklük %70,1, Müslümanlık %68,0, Atatürkçülük %32,5” (2007:205) şeklindedir. Haliyle siyasal alandaki rekabet halkı oluşturan farklı kesimlerin mücadelesinden ziyade, Türk milliyetçiliği ortak paydasında siyasal İslam ve Atatürkçülük gibi iki temel eğilimin çatışması olarak cumhuriyet siyasi tarihi boyunca sürmüştür. Ancak etnik açıdan Türk olmayan ve ülke nüfusunun yaklaşık %20'sine denk gelen bir Kürt kesimi vardır ve siyasal alanda -Türk milliyetçiliği temelinde siyaset yapan birden fazla siyasi partinin yıllardır mevcut olduğu bir siyaset sahnesinde- kendi kimliği ile aktör olamamıştır. Böylece Kürtler siyasal alanı domine eden iki ana eğilimden birini seçmek durumunda bırakılarak kısıtlanmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşundan 1990'lı yıllara kadar Kürtler kendi kimlikleri ile siyasal hayata katılamamıştır. Kürt sorununun siyasal alanda ön plana çıkmasına paralel olarak, Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP), bir grup Kürt siyasetçi tarafından kurulan Halkın Emek Partisi (HEP) ile seçim ittifakı yapmıştı. Bu ittifak ilk kez Kürt kimliklerini açıkça ortaya koyan, etnokültürel hak taleplerini dile getiren 22 Kürt kökenli milletvekilinin meclise girmesini sağlamıştır. Aralık 1991'de, olağanüstü halin uzatılması kararı, SHP listelerinden seçime giren HEP kökenli 14 milletvekilinin istifa ederek kendi partilerine katılmasına sebep olmuştur (Winrow ve Kirişçi, 2010: 161-162). Ancak 1993'te HEP kapatılmıştır. Daha sonra kurulan Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP) ve Demokrasi Partisi (DEP) de 1994 yılı içerisinde kapatılmıştır. 2002'de milliyetçi Kürtlerin temsilcisi Halkın Demokrasi Partisi (HADEP), Kürt nüfusun yoğun olduğu 12 şehirde birinci parti olarak sandıktan çıkmıştır, ancak bir süre sonra kapatılmıştır. HADEP'in kapatılması sonrası kurulan Demokratik Halk Partisi (DEHAP) ve ardılı Demokratik Toplum Partisi (DTP) de kapatılmıştır. Ardından Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) kurulmuştur ve halen siyasi faaliyetine devam etmektedir. Devlet, parti kapatma yoluyla Kürtlerin kendi kimlikleri ile siyasal katılımlarını engellemiştir. Parti kapatmaya ilaveten engellemenin yöntemlerinden biri de Kürt siyasilerine siyaset yasakları getirilmesi veya ödeyemeyecekleri miktarda yüksek para cezalarına çarptırılmalarıdır.

Engellemelerin bir başka şekli %10 seçim barajıdır. Her ne kadar istikrar adına koalisyon partileri yerine güçlü hükümetlerin ortaya çıkmasını teşvik amacıyla yapıldığı ifade edilse de, bu baraj fiiliyatta Kürtlerin kendi kimlikleri ile katılımını engelleyen bir

araca dönüşmüştür. Bu barajdan dolayı Kürt seçmenin kendi taleplerini siyasi katılım ile yansıtmasının önü kesilmektedir. Kürtler bu engeli aşmak için seçmen tabanlarının neredeyse yüzde ellisinin temsil edilemediği bağımsız adaylar ile seçime girme yolunu seçmek zorunda kalmışlardır. Örneğin 22 Haziran 2011 tarihinde yapılan genel seçimde Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) resmi sonuçlarına göre Diyarbakır'da 419.095 oyla BDP 5 milletvekili çıkarabilmekte ve her bir milletvekiline 83.819 oy düşmektedir. Buna karşın aynı bölgede AK Parti 218.552 oyla 6 milletvekili çıkarmakta ve her milletvekiline 36.425 oy düşmektedir. Aynı şekilde Urfa'da BDP 182.915 oy ile 2 milletvekili çıkarmakta, her bir milletvekiline 91.257 oy denk gelmektedir, aynı bölgede AK Parti her bir milletvekiline 43.045 oy denk gelecek şekilde 10 milletvekili çıkarmaktadır¹. Bu engellemeye rağmen BDP'den seçilen 35 milletvekilinin 6'sı KCK davasından dolayı 2014'ün başına kadar tutuklu olarak hapisanede tutulmuştur.

AB'ye uyum süreci dâhilinde, Şubat 2002 tarihinden itibaren hazırlanan uyum paketleri ile birlikte, bireysel hak ve özgürlükler ve kültürel hakların tanınması yolunda önemli adımlar atılmıştır. 2002'de iktidara gelen AK Parti, AB uyum paketleri dâhilinde, 2003'te ulusal radyo ve televizyonlarda farklı dil ve lehçelerde yayın yapma, özel dersane açma, Milli Güvenlik Kurulu'nun görev ve yetkilerinin kısıtlanarak danışma kuruluna dönüşmesi, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin (DGM) kaldırılması ve Terörle Mücadele Kanunu'ndaki (TMK) 8. maddenin kaldırılması gibi adımlarla, demokratikleşme yolunda önemli reformlara imza atmıştır (Çeliktürk, 2011:117-120). Ne var ki bu görece iyileştirmelere rağmen engelleyici bazı uygulamalar başka isimler veya yasanın başka maddeleri kapsamında sürdürülmüştür. Örneğin DGM'ler kaldırılmış ancak aynı işlevi gören –tek farkla, mahkeme heyetinde asker üye olmaması- Özel Yetkili Mahkemeler kurulmuştur. Aynı şekilde TMK 8. Madde kaldırılmış ancak TMK 10. Madde kaldırılmadığı için aynı uygulamalar sürmüştür.

Tüm bu gelişmelere rağmen Kürt yanlısı siyasi partilerin yoğun baskılar altında ayakta kalmaya çalıştıklarını da belirtmek gerekir. Diğer partilerin liderleri uzun süre partilerinin başında kalırken, geçmişten beri sürekli biri kapatılıp öteki kurulan ve en son BDP olarak yoluna devam eden Kürt partileri son 19 yılda 12 lider değiştirmiştir. Hakkâri Belediye başkanı 2006'da suikast amacı taşıyan şarbonlu bir mektup almış, aralarında sekiz milletvekili ve iki belediye başkanının da bulunduğu 221 DTP üyesi lehine anayasa mahkemesi tarafından 2007 yılında dava açılmış; başsavcı bu kişilerin siyasetten beş yıl

¹ Kaynak: <http://www.ysk.gov.tr/ysk/2011KesinSonuc.html>, erişim 20 Eylül 2013

menedilmelerini talep etmiştir (Ersanlı ve Özdoğan, 2012:31). Daha alt düzeyde il ve ilçe teşkilatlarında çalışan yöneticiler ortalama altı ay ile bir yıl kadar görevde kalabildiklerini, ardından tutuklandıklarını ileri sürmektedirler.

Kısıtlayıcı ve engelleyici yasalardan muzdarip olan sadece Kürtler değildir. Etnik mesele konusunda bir araya gelen Laz, Çerkez, Süryani, Ermeni, Gürcü, Hemşin, Rum, Kürt, Ezidi ve Pomak gibi farklı etnik gruplara mensup sivil toplum kuruluşlarından oluşan “Halkların Anayasası” girişimi, bir yandan yüzde on barajı da dâhil olmak üzere, özgürlükçü bir Anayasa’nın önündeki tüm engellerin kaldırılmasını ve “topraklarımızdaki tüm kültür, kimlik, dil, din ve inançların varlığını kabul eden, halkların demokratik ve kültürel haklarını anayasal güvence altına alan, insan odaklı, özgürlükçü, eşitlikçi, demokratik bir Anayasa” talep etmektedir. Türkiye’de Kürtlerden sonra en büyük nüfusa sahip Çerkezler arasında ise önemli bir Anayasa tartışması faaliyetinin sürdüğü söylenebilir. Örneğin *Jineps* gazetesi “Halkların Anayasası”nda dile gelen “şeffaf, özgür, engelsiz bir hazırlık” dönemi ve “kimlikdil-kültür güvencesi” veren Anayasa taleplerini manşetine taşıırken, Kafkas Dernekleri Federasyonu (KAFFED) özellikle “dil eğitimini” öne çıkarıyor. Bir başka Çerkez kuruluşu olan Demokrasi İçin Çerkez Girişimi (DİÇEG) ise vatandaşlık tanımının yeniden yapılarak etnik kimlik vurgusundan arındırıldığı, herkesin, her kesimin ülkenin gerçek sahibi olduğu psikolojisini yerleştiren, kendi tarihine yabancılaşan toplumumuzun kolektif hafızasının onarılması için tektipleştirici ve itham edici resmi tarih tezlerinin reddedildiği bir Anayasa talep ediyor. Görüldüğü üzere, merkeziyetçi devlet yapısının ve türdeş toplum projesinin yarattığı sorunlar, son yıllarda genellikle “Kürt sorunu” çerçevesinde tartışılıyor olsa da diğer kesimlerin de anayasadan kaynaklı sorunları ve talepleri mevcuttur (Aydın, 2009:8). Kapsayıcı ve kucaklayıcı bir mutabakat metnine dönüşmedikçe, yasanın kendi ihlalini üretmeye devam edeceği veya yasanın kendisinin sorunların kaynağı olmaya devam edeceği gözükmektedir.

Türkiye’de Devlet Kürtlerin siyasi katılımını engellemek amacıyla illegal yollara da sık sık başvurmuştur. Bu illegallik, devletin en üst yetkililerinin –asla kabul edilmemesine rağmen- bilgisi ve onayı ile 1950’lerdeki 49’lar¹ olarak tarihe geçen olaya kadar geri

¹ 49’lardan biri olan Musa Anter, olayla ilgili şöyle aktarıyor: “DP’ye karşı yapılan darbeden sonra elimize geçen rapora göre –ki bu rapor Avcıoğlu’nun YÖN dergisinde yayınlandı- Celal Bayar, İkinci Kurmay Başkanı Cevdet Sunay, Turancı Devlet Bakanı Tevfik İleri, Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu toplanıyorlar. O zaman Milli Emniyet’in Kürt sorunu şefi Ergun Gökdeniz’in –ki bu zat, 1975-76 yılları arasında Mardin’e Vali tayin edildi- hazırladığı rapor okunuyor. Raporun içeriği genel olarak şöyledir: 1- *Eğer Türkiye’de bin tane Kürt aydını yok edilirse Türkiye’de Kürt sorunu en aşağı otuz yıl geriler.* 2- *Operasyonda seçeceğimiz Kürtlere komünist demeliyiz, çünkü Kürtler komünistleri sevmez ve tutmazlar.* 3- *Bunların siyasi partilerde kuvvetli yakınları olmamalıdır vb.* Celal Bayar ve Cevdet Sunay, “Tamam” diyorlar. Celal Bayar Dersim’deki tecrübelerine güvenerek, “*Zaten inkla (köklerini kazıma)*

gider. O gün için devletin en üst yönetimince infazlarına karar verilen mağdurlardan biri Musa Anter'dir. Anter, 49'lar olayındaki karar sonucu öldürülmedi, çünkü Anter ve arkadaşları hücrede infaz edilecekleri günü beklerken, kararı veren başbakan ve bakanlar siyasi rakipleri tarafından benzer bir keyfiyet sonucu idam edilmişlerdi. Olayın üzerinden yıllar geçti, yönetimler, yetkililer değişti, ancak devletin, Kürt sorununu çözme yöntemlerinden biri olarak başvurduğu illegallik değişmedi, yıllar sonra Anter faili hala açıklanmayan ve tüm kamuoyunda derin devletle ilişkisine inanılan kişilerce öldürüldü. Bu şekilde faili meçhullere konu olanların sayısı 18-20 bin dolaylarında telaffuz edilmektedir. Bunların kaç mislinin cezaevlerinde sindirildiği veya ömürlerini aşan cezalara çarptırıldığı da bilinmemektedir.

Devlet Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgelerde, Kürt milliyetçisi olsun veya olmasın, halkı sindirmek için fiziksel veya psikolojik birçok yöntemle başvurmaktan çekinmemiştir. Özellikle üniformalıların bölgede halka davranış şekilleri yine Anter'in bir ifadesiyle örneklenecek olursa:

“Gecenin herhangi bir saatinde, bir jandarma çavuşu, 70 yaşındaki ben Musa Anter'in kapısını tekme ve dipçikle kırabilir; Şubat Ayı'nda çırıl çıplak soyup üstüme soğuk su dökerek, köyün içinde dolaştırabilir, mahrem yerlerime bir şeyler sokabilir, elektrik cereyanı bağlayabilir, en sonunda da ya oğlumun ya da torunumun eliyle, afiyetle bok yedirebilir. Sonra bilmem nasıl bir içişleri bakanı, hangi paralı askerinin bilmem hangi komutanı veya acayip valisi ertesi gün, Radyo ve TV'de hiç gözlerini kırpmadan, tüm bunları yalanlayabilir. İşte bölgemizin “ahvali umumiyesi” budur” (Anter, 1992:92).

Maalesef farazi değil Anter'in betimlemeleri, bok yedirme dâhil bu sayılan olayların her biri yüzlerce ya da binlerce kişi için yaşandı, basına, kitaplara vb. konu oldu. Yaşayanların ve yakınlarının hayatlarında derin travmalar yaratıldı, tanık olmayanlara da kulaktan kulağa anlatılarak algı verisi halinde toplumsal bellekte yerini aldı. Devlet yetkilileri genellikle bu tür olayları görmezden geldi veya inkâr etti. Gizlenmesi mümkün olmadığı için inkâr edemediği durumlarda da yetkililer bunun yanlışlığını vurgulayarak

lazımdır”, diyor. Tefik İleri, “Arkadaşlar, siz beni bilirsiniz. Ben bir Kürt dostu değilim, ama böyle bir harekette bulunursak sakın Cezayir'i Kürdistan'a getirmiş olmayalım? Diye soruyor. (O aralar Cezayir'de Cezayirli ile Fransızlar arasında şiddetli çarpışmalar ve milli kurtuluş savaşı devam ediyordu.) Fatih Rüştü Zorlu, “Böyle şey olmaz. Ben şimdiden istifa ediyorum, zaten dışarıda kimsenin yüzüne bakacak halimiz kalmamış. Ermeni Soykırımı'dır, Rum Soykırımı'dır, Kürt Soykırımı'dır, tarih içinde bir parça kabuk bağlanmışken yeniden bu soykırımı kimseye karşı savunamayız” diyor. En son Adnan Menderes kalmış, “Peki arkadaşlar, zaten müfettiş beyin anlattığı suçlar idamlık suçlardır. Biz bunlardan elli tanesini tutuklar, mahkeme kararı ile idam ettiririz. Böylece ellişer ellişer tutuklar ve mahkeme kararı ile de idam edersek, bini tamamlarız” demiş. Buna karar veriliyor. Tabi önceden Ankara Karakuvvetleri Mahkemesi'nden elli tane adsız tutuklama müzekkeresi çıkarılarak Milli Emniyete veriliyor. Milli Emniyet kimin adını koyarsa, o tutuklama kararı onun oluyordu. (...) 17 Aralık 1959'da tutuklandık. (...) seneler sonra mahkemeye çıktığımızda kırk dokuz kişiydik, bu olaya da “kırkdokuzlar” denildi. Sebep şu: Ankara Hukuk Fakültesi üçüncü sınıf talebesi ve hemşerim Emin Batu, hücrede vefat etti. (...) 1962'de serbest bırakıldık” (Anter, 1991:149-150).

münferit olaylar şeklinde önemsizleştirdi, ancak münferit dahi olsa sorumluları asla yargılamadı.

Meclis araştırma raporlarına, davalardaki tanıklıklara ve tetikçilerin basına verdikleri mülakatlara yansımaya rağmen, devlet kendi sorumluluğunu asla kabullenmediği gibi bazı olayların faillerini de asla bulmadı. Ancak bu faaliyetlerde görev alan kişilerin beyanları devletin rolünü ifşa eder niteliktedir. Örneğin kod adı “Yeşil” olan Mahmut Yıldırım, 7 Aralık 1998 sayılı Aydınlik Dergisine verdiği mülakatta: “Bana emir verilen işleri yaptım. Zaten devlete zarar veren kişilerdi onlar. (...) Devlet beni istediği yerde istediği zaman bulur. Yakalamak gerekse yakalar. Vurmak gerekirse vurur. Şimdiye kadar öldürülmediysem işim bitmediği içindir. İşim biterse öldürülürüm” (Berberoğlu, 1999:28-29).

Kemal Burkay bir mülakatta: “Bazı eylemler var ki, bizzat Ergenekon mu, kontrgerilla mı ya da JİTEM mi yaptı belli değil. Mesela Bugün gazetesinin ortaya çıkardığı Heron olayı. Geçmişte de böyle çok olay oldu. Şırnak civarında bir minibüs yakılmış ve 11 kişi ölmüştü. Bunu PKK’nın yapmadığı anlaşıldı” (Düzel, 2012:21). 12 Kasım 2013 tarihinde basına yansıyan bir habere göre, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Türkiye’yi 2 milyon Euro’yu aşan bir cezaya mahkûm etmişti. Sebebi 1994 yılında Şırnak’ın iki köyünün (Kuşkonar ve Koçağı köyleri) savaş uçakları ile bombalanması ve 41 vatandaşın öldürülmesiydi. Yıllar süren iç hukuk mücadelesine rağmen devlet suçu asla üstlenmemiş ve mahkemeler gerekli yargılamaları yapmamıştı. Üstelik uçuş kayıtları defterlerden silinmiş ve öldürülen vatandaşların bir kısmı da nüfus kaydından düşülmemiş hala yaşıyor gösterilmişti. AİHM’in anılan kayıtları Genel Kurmay’a sorulmasına verilen cevap, böyle bir uçuşun olmadığına dair iken, Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü o tarihte belirtilen bölgede kaç savaş uçağının uçtuğunu ve kaç uçuş yaptıklarını bildirmekteydi. Bunun üzerine Adalet Bakanlığı yargılamanın yeniden başlatılabileceğini ifade etmekteydi (haber.stargazete.com/politika/o-iki-koyu-pkk-degil-f16lar-bombaladi/haber-805885 En son erişim: 19 06 2014).

JİTEM tetikçisi Aygan, bir gazeteciye verdiği mülakatlarda, tıpkı “Yeşil” gibi, yaptıklarını detaylarıyla anlatıyordu:

“Bölgedeki faili meçhul olayların yüzde seksenini JİTEM yaptı. Sizce JİTEM tarafından kaç kişi öldürüldü? Ben Diyarbakır bölgesini tahmin edebilirim. Elazığ, Van, Mardin, Batman... Oralarda da JİTEM var. Diyarbakır’da benim görev yaptığım on yıl içinde gerçekleşen infazların sayısı 600-700 olabilir. (...) Sağlık-Sen Diyarbakır Şubesinin üç üyesi Necati Aydın, Mehmet Ay ve Ramazan Keskin JİTEM’de sorgulandıktan sonra Silvan yolunda bir araziye götürdüler. (...) Yan yana dizildiler. Elleri ve gözleri arkadan bağlandı. Sonra komutan Kırca gençlere diz çöktürdü ve tam enselerinden birer el ateş etti. Kurşun beyinlerini delip geçti ve alınlarının ortasından oluk oluk kan fişkırdı. Sonra da bize “gömün bunları” dedi. İki arabayla

oraya gitmiştik. Yedi, sekiz kişi bu olaya tanık olduk. (...) Üç sendikacının bilgisi de Emniyetten geldi. Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesinde ifadeye çıkacakları bize bildirildi. Komutanımız Kırca'da mahkeme serbest bırakırsa bu gençleri alıp JİTEM'e getirmemizi bize emretti. Nuri Ateş adındaki astsubayla birlikte dört kişi beyaz Renault arabayla mahkemenin önüne gittik ve bekledik. Gençler mahkeme tarafından serbest bırakıldılar. Biz onları almak için yol kenarında beklerken, onlar karşıdan davaları bitti diye sevine sevine geliyorlardı. Üç genci mahkemenin önünden aldık JİTEM'e getirdik. (...) Sorgu dediğiniz işkence. (...) Konuşması hiçbir şey değiştirmiyor. Konuşsa da konuşmasa da öldürülüyorlar. JİTEM'e giren sağ çıkmıyor ki..." (Düzel, 2012:79-81).

Siyasi nedenle tutuklama, faili meçhul, işkence, aşığılama gibi mağduriyet hissini yaşatan olaylara ya kendisi ya da bir yakını maruz kalmamış, bölgede yaşayan bir Kürt bulmak zordur. Bu durum algının doğrudan verisidir. Genellikle Türkler açısından bu konuda bir algıdan söz edilemez, çünkü ya maruz kalacaklar ya da medya aracılığıyla haberdar olacaklardı. Devlet bu konuda medya üzerinde sıkı bir denetim uygulamış, bu iddiaların gündeme her gelişinde de, yetkili ağızlardan yalanlanarak üstü örtülmüştü. Ancak Kürtler için devlet belirleyiciliğinde algının önemli bir verisidir. Kürtlerin devlete, adalet sistemine, güvenlik güçlerine güven duyması gerekirken, tehdit olarak algılamasına neden olmuştur. O kadar ki, bölge illerinde siyasi Kürtçülükle ilgisi olmayan Kürtler dahi asker, polis ve yargı mensuplarını sevmez, güvenmezler. Çünkü bu konuda bolca deneyimleri, tanıklıkları veya duyumları vardır.

Bir tarafta Kürtlerin kimlik talepleri adına mücadele ettiğini ileri süren ve silahlı eylemlerde bulunan PKK, diğer tarafta bu tür talepler için şiddete gerek olmadığını, siyaset yoluyla dile getirilebileceğini söyleyen kesimler bulunmaktadır. Aralarında Kürt siyasetçilerin de bulunduğu bazı yorumcular, devletin bir kesiminin, Kürtlerin meşru hak taleplerini her türlü şiddet aracıyla bastırılmasını meşrulaştırmak adına, PKK'nin varlığını başından beri desteklediklerini ileri sürmektedirler. Eski Emniyet Genel Müdürü ve dönemin DYP lideri Mehmet Ağar, 7 Ekim 2006 tarihinde Diyarbakır'da, "Ha babam dağda silah sesleri olacağına, düz ovada siyaset yapsınlar"¹ şeklinde bir çıkışla Kürt kimliği adına şiddet eylemlerine gerek olmadığını, bunun siyaset yolu ile yapılmasının gerektiğini vurguluyordu. Ancak siyaset yapanların KCK davası altında hala tutuklanıyor olması –devlet açısından KCK, PKK'nin çatısı olduğundan, o da PKK gibi yasadışıdır-, devletin siyasi katılımı engelleyerek, algının verisini sağlamada belirleyiciliğinin devam ettiğini göstermektedir. Anlaşılan devlet, 'talepleri ile sorun olan Kürtler'in hiçbir şekilde söyleyeceklerini duymak istemiyor. Siyasal katılımın engellenmesi başlığındaki algının objesi (Çalı) yaklaşık olarak böyle bir tasvire sahiptir.

¹ Kaynak: www.milliyet.com.tr/ haberdetayarsiv. Erişim 20 Kasım 2013

3.5.2. Algıda Siyasi Katılımın Engellenmesi

Böyle bir algısal ortamda, özellikle siyasi kimlik bilincine sahip Kürtler açısından, devletin vatandaşları arasında tarafsızlığı, güvenilirliği ve adilliği tartışma konusu olmaktadır. Doğal olarak bu tavır, devlete vatandaşlık bağıyla bağlılık duygusunu zedelediği gibi, bir baskın etnik grup olarak kendi milliyetçi çıkarlarının bekçi olmasını her anlamda onaylayan milliyetçi Türklerle de karşı kutuplaşma içine girmelerine neden olmaktadır. Cadeceus metaforundaki üçlü yapı üzerinden tasvir edecek olursak, devlet siyasi katılımı engellemesiyle hem Türkler hem de Kürtler için algı verilerini sağlamada belirleyiciliğini tahkim ederek sürdürmektedir. Bu belirleyicilikle bir taraftan, Kürtlerin siyasi katılım taleplerini demonize ederek (yasaklama, kapatma, tutuklama, terörist olarak niteme, medya aracılığıyla itibarsızlaştırma ve aşağılama yoluyla şeytanlaştırma) halk olarak Türklerin algısına veri sağlamakta ve Türk halkının siyasi katılım talebinde bulunan Kürt siyasilere ve destekçilerine karşı tutum almalarına neden olmaktadır. Diğer taraftan ‘talepleri ile sorun olan Kürt’ kesiminin, hem devlete hem de devlet uygulamalarını destekleyen ve bu desteklerini, kimliğini vurgulayan Kürtlere karşı sözlü veya fiili saldırılar şeklinde sergilemekte sakınca görmeyen Türk halkına karşı kutuplaşmış algılarının oluşmasına veri sağlamaktadır. Yani üçlü yapının her üç unsuru ikili olarak birbirlerini ve üçlü olarak tüm algı ortamını etkilemektedir. Fakat her durumda, devlet belirleyici rolü ile verileri değiştirdiği andan itibaren, üçlü sistemin diğer öğeleri (halk olarak Türk ve Kürtlerin algıları) bu veriler neticesinde değişmektedir. Nitekim Kürtler ve dilleri “yok” mertebesinde çıkarılıp, TRTŞEŞ açıldığında Türklerde kıyamet kopmadı, Kürtlerde de geniş bir memnuniyetin yanında geleceğe dair iki halkın birlikte barış halinde yaşayabilecekleri umutları arttı.

Siyasi Katılımın Engellenmesi Hakkında Türklerin Algısı

Türk kökenli vatandaşların, devletin resmi olarak sürdürdüğü uygulamalarını yansıtır şekilde, Kürtlerin siyasi katılımı önünde herhangi bir engel olmadığını, ayrıca katılımlarına gerek de olmadığını düşünüyorlar denebilir. Hatta günlük sohbetlerde asıl meclistekilerin içeri atılması gerektiğini ifade edenlere rastlanmaktadır.

Saha çalışmasında: “Sizce Kürtlerin siyasal hayata katılımı zorlaştırılıyor mu?” şeklinde bir soru sorulmuştur:

“Hiç de zorlaştırılmadı, bizim beşyüz üyemizde efendim kaç tane Kürt var. Seçim sisteminin Kürtlerle bir ilgisi yok” (Türk kökenli Yerel yönetici, Mayıs 2013, Yerköy,

Yozgat'ta yapılan mülakat). Elbette her partinin içinde Kürt kökenli üyenin, tabanlarında seçmenlerin olması doğaldır. Kürt kimliği ile bir talepte bulunmadığı veya Türk olarak davrandığı sürece herhangi bir engel ile karşılaşmaz.

“Öyle dahi olsa daha kolay milletvekili oluyorlar. Onunda örneğini vereyim, bölge bölge belirleyip seçim bölgelerini, bi güzel seçiliyorlar. Yoksa bu kadar milletvekili çıkaracaklarına ben inanmıyorum” (MHP yöneticisi, Mayıs 2013, Yozgat'ta yapılan mülakat). Ancak Diyarbakır ve Urfa'daki milletvekili başına düşen oy oranları bunun tersini söylemektedir. Neredeyse iki katı bir oy ile seçilebilmektedirler.

“Sanmıyorum, Doğuda en fazla oy alan BDP oluyor, birleşiyorlar, şayet öyle bir şey olsaydı diğer partiler de oy alırdı(...) Kürtçüler BDP'de birleşti, diğerleri de AK Partide birleşti” (Türk kökenli türbanlı öğretmen, Mayıs 2013, Yozgat'ta yapılan mülakat). Milliyetçi partilere oy veren Türkler için “Türkçüler” terimi kullanılmamaktadır. Türk kökenli halkta, yönetici elite ve hatta akademisyenlerde dahi Türkçülüğün son derece normal karşılanıp buna karşın Kürtçülüğün demonize edildiği bir çelişki hâkimdir. Oysa milliyetçilik ilke olarak yanlış ise, Türkçülük de Kürtçülük kadar yanlıştır. Bir başka ifade ile Türkçülük merkezli siyasi eğilimler, örgütlenmeler, faaliyetler ne kadar normal ise, Kürtçülük adına da aynılarının yapılması o kadar normaldir. Mesele sadece yasallık ise, bazı durumlarda yasa sadece egemenin buyruğudur ve Türkiye'de Kürt sorunu bağlamında da durum budur. Şayet egemen Kürtler olsaydı, aynı koşullarda Türkler durumu nasıl karşılayacaklardı? Anlaşılan devletin algı belirleyiciliğindeki ağırlığı, sağlıklı muhakemeyi engelleyecek kadar çarpıtmaya neden olmaktadır.

Siyasi Katılımın Engellenmesi Hakkında Kürtlerin Algısı

Kürtlerin algısını tarif etmek için politik psikolojinin tarifi aydınlatıcıdır:

“Hiç kimse mağdurun kimliğini silemez. İlk fırtına bu kişiyi sürekli olarak gelecek bir diğer atak için tetikte bekleyip, kendini koruma tutumuna yol açar. Yani mağdur devamlı olarak kuşku içindedir. Bu mağduriyete neden olan olaylar ve kişiler gücünü ve etkisini kaybetmiş olsa bile mağdurun korkusu ve kuşkusunu devam eder. (...) halen hayatta olan kişilerin atalarının yaşadığı bir mağduriyet nesilden nesile bilinçli ve bilinçdışı olarak aktarılır ve kendileri mağdur olmuş gibi bir psikoloji yaşanır. Bu nedenle, Güneydoğu Anadolu bölgesindeki olağanüstü hal kalkmış olmasına karşılık, halk uzun bir süre tetikte ve korku içinde olacaktır. Bir kimse bir defa şiddetle ve işkenceyle karşılaşırsa artık kendiliğinden geçmişle ilgili üzüntü gelecekle ilgili korku içinde olur” (Çevik, 2010:99-100).

Devlet, Kürtlere yönelik resmi ve gayri resmi birçok araç ve yöntemle mağduriyet ve korku psikolojisi için algı verisi sağlamakta belirleyici olmuştur. Bunu asker, polis, mahkeme gibi araçlarla yaptığı gibi, bu araçların kullanımı için uygun gerekçe bulamadığı zamanlar illegal yapıları kullanmıştır. Gerçekte bunun ispatlanması güç olsa da halkta böyle bir algı vardır ve algının olması bu çalışmanın konusu gereği yeterlidir.

“Bizim tabii ki temsilde adalet önemli bir sorundur. Barajda bu adaleti Türkiye’de işte yaşanan koalisyon dönemleri ve istikrarsızlık güçsüz hükümler Türkiye’ye çok şey kaybettirdi. İstikrar adına % 10 bu güne kadar savunulmuş demokrasi adına kabul edilebilir bir şey değil” (Kürt kökenli AK Parti Milletvekili, Haziran 2013, Ankara’da yapılan mülakat).

“Aslında Türkiye’deki birçok kesimin önünü seçim barajıyla tıkamak Kürtlere de yansıyor. (...) Kürtlerin önü kapatıldı geçmişte, bu KCK davaları, halen içerideki insanlar, bir şekilde siyaseten bitirilmeye çalışıldı. (...) Çeşitli entrikalarla insanlar cezaevine atıldı. Mesela Yüksekova veya Hakkâri gibi bir yerde nerdeyse her ay bir il başkanı veya ilçe başkanı bulunmak zorunda kalınıyordu. Yani siyaseten böyle olgun olduğu veya bilgili olduğu görülen herkes gözaltına alındı, işte mahkemelerle, yargıyla sindirilmeye çalışıldı” (Kürt kökenli gazeteci, Haziran 2013, Yüksekova, Hakkâri’de yapılan mülakat). Bölgede yaşayan Kürtlerin genel algısı bu yöndedir.

“Zorlaştırılıyor. En güzel örneği 2009’da yaşadık, KCK tutuklamalarında yaşadık, 14 Nisan’dı herhalde, biz burada yaşadık. Kesinlikle önüne engel konuluyor ve Kürtler kendilerini ifade etmesinler, aman örgütlenmesinler...” (BDP İl eşbaşkanları, Haziran 2013, Hakkâri’de yapılan mülakat).

Kürtlerin demokratik sistem içinde siyasal katılımı engellendikleri algısı, şiddet araçları ile muhalefeti meşrulaştırmaktadır. Zira düz ovada siyaset yapmalarının önünün açılmadığını, bunun söylemden öteye geçemediğini, çözüm sürecinde dahi KCK tutuklamalarıyla bunun kanıtlandığı algısı hâkimdir ve bu algının belirleyicisi olarak da devlet sorumlu tutulmaktadır.

Çizelge 12: Cadeceus-Siyasal Katılımın Engellenmesi

Türklerin Algısı	Devletin Belirleyiciliği	Kürtlerin Algısı
Kürtler, Türkler ile eşit haklara sahip olmasa da, Türkiye’de Kürt sorunu yoktur, dış destekli bölücülük sorunu vardır	Talepleri ile sorun olan Kürt algısı	Kürt sorunu, ulus devletin başından beri Kürtlerin meşru haklarını gaspı sorunudur.
Her şekilde meclise giriyorlar.	Parti kapatmaları, siyasilerin tutuklanması, %10 barajı...	Kürtlerin siyaset yapmaması için her türlü sindirme uygulanıyor.
Kürtler cumhurbaşkanı dahi oluyor, her konuda eşittir.	Türkleşirsen eşit olursun.	Hiçbir konuda eşit değiliz, sadece Türkleşebilenler kabul görüyor.
Böyle bir şey yapıldığına inanmıyoruz.	Herhangi bir ülkedeki Kürtlerin kimliği benim beka sorunumdur.	Devlet dışındaki Türklerle Kürtlere farklı davranıyor. Kardeşlik söylemi samimiyetsizdir.
Kimse milli birliği bozamaz, Ne mutlu	Devlet Türk’ten başka bir millet tanımaz.	Aldatıldık, Türk devleti güvenilmezdir.

Türküm diyene	Herkes Türkleşmelidir.	
Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler

3.6. Anadil Yasakları

Kimse bir dilin doğum tarihini veremez. Her dil uçsuz bucaksız bir geçmişin algılanamaz bir noktasından yükselip doğar. Bu yüzden diller çağımız toplumlarındaki başka her şeyden daha köklü şeyler olarak görünüyorlar (Anderson, 2011:162). Her biri insanlığın hazinesi ve tarihin emsalsiz mirası olan diller milliyetçiliğin tehdidi altındadırlar. Bir dilin ortadan kaldırılması girişimi diğer hegemonya türlerinden çok daha tehlikeli ve yıkıcıdır. Çünkü bir kavmin ülkesinin fetihle alınması veya sömürge haline getirilmesi, kavmin mensupları tamamen yok edilmedikçe, o kavim varlığını sürdürebilir. Ancak, bir dilin ortadan kaldırılması telafisi olmayan kültürel bir kırımdır.

Modern milliyetçi ideoloji ulus ile dil arasında kurgusal bir bağ olduğuna inanır. Bu kurgusal bağ, ulusun değişmez bir ruhunun bulunduğu ve bu ruhu temsil eden en önemli öğenin dil olduğuna yönelik, bilhassa Alman romantik düşüncesinin ortaya attığı iddia üzerine inşa edilmiştir (Uçarlar, 2012:252). Balibar'a göre etkinliğin temelinde soyut olarak görünmesine karşın "dil" cemaati en somut olanıdır. Birbirinden çok uzak toplumsal koşullardan gelen bireylerin aralarında hiçbir zaman doğrudan iletişim olmazsa bile, birbirlerine kesintisiz bir aracı söylemler zinciri ile bağlıdırlar (Balibar ve Wallerstein, 2007:120). Bu nedenle ulus devletler, ulusu kurgularken toplumsal dönüşümün arzulanan tekçi standart doğrultuda seyretmesini sağlamak için dile müdahale eder, dili yönetir, yönlendirir ve hatta yeniden yaratır. Bunun için çeşitli mekanizmalara başvurulur. Herkesin, yaratılan ulus dilini konuşması için, tüm devlet faaliyetlerinin tek dilden yürütülmesi sağlanır, böylelikle ülke içinde farklı dilleri konuşanlar için, bu seçilmiş ulusal dili kullanmak zorunlu hale getirilir. Böylece diğer dillere hâkimiyet sağlanmış olur ve bu dillerin mensupları tarafından dahi tercih edilemez hale getirilir. Kısacası diğer dillere kırım uygulanır. Yaratılan ortak dil üzerinden zamanla ortak bir tarih de üretilerek dil üzerinden geçmişle gelecek arasında bir köprü kurulmaya çalışılır. Bu nedenle farklı etnik kimliklerin kendi anadillerinde eğitim talepleri, ulus devlet açısından homojen yapıyı tehdit olarak algılanır. Dolayısıyla, resmi dil devlet dili olarak kurgulanır, ulus devlet sınırları içerisinde konuşulan diğer diller ya yok sayılır ya da hiyerarşik bir yapı içerisinde ötekileştirilerek ve yerellik sıfatıyla önemsiz kılınmaya çalışılır. Egemen dilin dışındaki diller giderek yoksullukla birlikte düşünölmeye, yoksulun dili olmaya mahkum edilir

(Doğan, 2012). Bunun için de ilkin kamusal alandan başlayarak ikinci sosyalizasyonda eğitim ve tüm resmi işlemlerde ulusal dil zorunlu hale getirilir. Eğitimde ve kamusal alanda kullanımdan mahrum kalan diğer diller zamanla solar ve unutulur. Böylece artık birinci sosyalizasyonda da hâkim olmaya başlar, çocuk aile içinde resmi ulusal dil ortamında hayata başlar.

Dil yasağı asimilasyonun en önemli aracıdır. Farklı bir etnisiteden söz edebilmenin en belirgin kanıtı dildir. Kendine ait bir dil, diğerlerinden farklılığı tanımlamanın, yani kimlik tanımlanmasında biz ve öteki ayırımı yapmanın belirgin bir aracıdır. Aynı şekilde iç grup dayanışmasını ve birlik ruhunu sağlamanın en kolay yolu da dildir. Bu nedenle asimile edilmek istenen bir toplumun öncelikle dili hedef alınır. Dilin kullanım alanından kalkmasından birkaç nesil sonra, kökenin unutulması daha kolaydır. Antropologlar dil ile düşünce arasındaki doğrudan bağa işaret ederek, bireyin düşünce faaliyetini dil üzerinden içsel diyaloglarla gerçekleştirdiğini belirtirler. Dolayısıyla bir dili konuşmak o dilden düşünmektir aynı zamanda. Hayata başlarken bireyler hangi dil ile başlıyorlarsa o dil üzerinden düşünmeye ve kimliklerini kurgulamaya başlarlar. Kendilerine ve ötekilere dair kimlik algılamaları, siyasal ve ekonomik iktidar ilişkileri bu dil üzerinden olur. Dil, bir kültürel kimliğin işareti olduğu kadar sembolik bir sermaye veya sosyal bir kontrol aracı olarak da işlev görmektedir. Bu itibarla dil, bir kimliği simgelemenin yanı sıra, iktidar, direniş veya dayanışma alanlarından birini de oluşturmaktadır. Bunlara benzer birçok gerekçeyle ulus devletler tek dili çok önemserler. Tek dil bir nevi ulus devletinin sigortasıdır denebilir.

3.6.1. Algının Objesi Olarak Anadil Yasakları

UNESCO¹ 21 Şubat 2002 tarihinde yayınladığı risk altındaki Dünya Dilleri Atlası'nda dünyada konuşulan 6.000 dilin yarısının yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu belirtmektedir. Birçok ülke, kendi ülkelerinde bulunan farklı dilleri koruma altına alırken, dillerin yaşaması için ise eğitim dili olarak yaşam bulmalarını sağlamaktadır. BM üyesi 194 ülkeden 113'ünde birden çok resmi dil olduğu belirtilmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nde 51, Hindistan'da 36, Rusya'da 34, İtalya'da 11, Filipinler'de 17, Güney Afrika'da 11 dil resmi dil ya da bölgesel resmi dil olarak bulunuyor. Türkiye ile sınırı bulunan Irak'ta 4, İran'da 8 dil anayasal olarak tanınıyor. İsviçre dışında çok dilli ülkelerde

¹ Detaylı bilgi için bkz. UNESCO <http://www.unesco.org/culture/languages-atlas/index.php>

bir dil genel resmi dil konumundadır. Dünyadaki bu gelişmelerin aksine Türkiye’de nüfusları 15 ila 20 milyon arasında olduğu söylenen Kürtlerin, 2014 itibari ile hala anadilde eğitim için talepleri bölücülük olarak nitelenmektedir.

Kürtlerin dillerini kullanmalarına ve öğrenmelerine cumhuriyetin ilk yıllarında getirilen yasakların, Kürtler ile devlet arasında tohumları atılmakta olan sorunun İngiliz elçiliğinin Londra’ya bildirilen raporlarına konu olduğu görülmektedir. Yeğen’e göre “FO371/10121 E 46004 sayılı ve 11 Kasım 1924 tarihli belgenin aktardığına göre, hilafetin kaldırılması, mahkemelerde ve okullarda sadece Türkçenin kullanımına izin verilmeye başlanması, Kürtçenin ve Kürtlüğün önemli sığınaklarından biri olmuş olan Kürt medreselerinin kapatılması, Kürdistan adının kayıtlardan kazınması, bürokraside önemli mevkilerin Kürt olmayanlara hasredilmesi Kürtlerle yeni cumhuriyetin arasının hızla bozulmasına yol açmıştır” (2012a:21-22). 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı kanunla getirilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Kürtçe eğitim veren medreseleri kaldırdığı gibi Kürtçe öğreniminin de olanaklarını ortadan kaldırmaktaydı. Devlet Kürtçe öğrenilmesinin içeride tüm imkânlarını ortadan kaldırmakla yetinmeyip, 1967’de yazılı ve sesli Kürtçe eserlerin ithal edilmesini yasaklayan bir yasa çıkarmıştır. Böylece dışarıdan gelebilecek kaynaklar vasıtasıyla da öğrenilmesini engellemek istemektedir. Ancak bütün bu çabalara rağmen amacına ulaşmamakta ve 1983 yılındaysa hükümet Türkçenin vatandaşlarının ana dili olduğunu belirten ve başka anadillerin kullanılmasını bu dillerin yayılmasını amaçlayan faaliyetlerde bulunulmasını yasaklayan bir yasa çıkararak dil üzerindeki baskıları daha da arttırmıştı (Fuller ve Barkey, 2011:103). 1982 anayasasının 28/2 Maddesinde “kanunla yasaklanmış herhangi bir dilde yayım yapılamaz” (Anayasa kitapçığı, Serhat Yayınları, 1992:29) denmektedir. Bu yasaklı diller de 2932 sayılı yasa ile belirtilen “Türk Devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin birinci resmi dilleri dışındaki diller”dir. Bu yasa özellikle Kürtçeye yöneliktir. 1991’e kadar feshedilmeyen bu yasa “Türk vatandaşlarının anadilinin Türkçe” olduğunu kayıt altına almaktaydı. Yani devlet sadece resmi dili tayin etmekle yetinmeyip, anadili de tayin etmektedir. Türkiye vatandaşları olan Kürtler, Kürt olarak doğmuş olsalar ve anneleri tek kelime Türkçe bilmediği için çocuklar anneleriyle Kürtçe konuşuyor olsalar dahi, devlet, onların anadillerinin Türkçe olduğuna hükmetmektedir.

Tek dil, ulus inşa sürecinin önemli bir aracıdır. Bu nedenle sadece resmi dil ve eğitim dili olmasıyla yetinilmeyecek, bir takım kurumlar ile yaygınlaştırılması da sağlanacaktır. 1931 yılında Türk Tarih Kurumu’nun, 1932 yılında Türk Dil Kurumu’nun kurulması, yine bu bağlamda Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi Türkiye’de ulus inşa sürecini anlamak

açısından önemlidir. Yalnızca kamusal eğitim kurumlarıyla değil, aynı zamanda “vatandaş Türkçe konuş” kampanyası ve “Halkevleri” ile Türkçenin yaygınlaştırılma çabaları sürdürülecekti. Tevhidi Tedrisat Kanunu ile bir yandan eğitimi sekülerleştirme çabaları yürütülürken diğer yandan Kürt okulları, kurumları ve yayınları, Kürt coğrafyasında eğitimin Kürtçe verildiği tarikatlar, tekke ve zaviyeler yasaklanmaktaydı (Doğan, 2012). Böylece devlet kurumlarının yanına, tek dilin yaygınlaşması için devletçe teşvik edilen Sivil Toplum Örgütleri de katılacaktı. Zaman içinde toplum algısında artık Kürtçe konuşulması ayıp bir dil niteliği alacaktı.

Kürtlerin sadece anadillerini okuyup-yazmaları ya da anadillerini geliştirmeleri engellenmedi; bugün Kürt nüfusun, büyük bölümü kadınlardan oluşan önemli bir kısmı Türkçe de bilmiyor, Kürtçe yazıp okumayı da. Ne anadilini ne de resmi dili okuyup yazamayan milyonlarca yurttaşın olması (Göregenli, 2010) tektipleştirmenin pek de başarılı olamadığını göstermektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak bir taraftan eğitim yolu ile nüfus tektipleştirilirken diğer taraftan buna ters bir tavır ile Kürtlerin yaşadığı bölgede okullaşma oranı düşük tutulmaktaydı. Bu politikanın sebepleri arasında bölgeye yapılacak eğitim yatırımları aracılığıyla bir Kürt orta sınıfının oluşması ve Kürt ulusal bilincinin gelişmesinden duyulan korku vardır. Nitekim Milli Eğitim Bakanı ve Mardin milletvekili Necip Beyin bir soruya: “Bugünkü eli silahlı Kürdünü yarınki eli kalemlili münevveri olarak evlatlarımızın karşısına mı dikeceğiz?” (Şahin, 2006:127, akt. Doğan, 2012) yanıtı bu düşüncenin bir ifadesidir.

Bugün hala 1982 anayasasıyla getirilen “Türkçeden başka hiçbir dil eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez” (Anayasa, Serhat Yayınları, 1992:38) hükmünü içeren 42/son maddesi anadilde öğretimi yasaklamaktadır. Konuyla ilgili uluslararası sözleşmelerde belirtildiği üzere, devlet ülke bütünlüğünün korunması ile ilgili makul sınırlar çerçevesinde yurttaşlarının dil haklarını güvence altına almalıdır. Kamu hizmetlerinin sunumunda, özellikle yerel yönetimlerin, yörede konuşulan Türkçeden farklı anadillerde hizmet verebilmesi sağlanmalıdır (Aydın, 2009:8). Devletten hizmet alan vatandaşların sorununu ifade edebilmesi ayrıca devlet ile vatandaş arasında bir aidiyet bağının gelişebilmesi için vatandaşın konuştuğu dilden hizmet verilmesi önemlidir. AK Parti iktidarında çözüm sürecinin başlamasına paralel olarak bu konuda ilk kez olumlu adımlar atılmıştır. Ancak bu alanda daha atılması gereken birçok adımlar vardır.

Değişime, farklılığa, çoğulluğa izin vermeyen, temel ilkeleri sadece toplumun egemen sınıfı ve kültürü tarafından belirlenmiş bir “ulusal siyaset” ölü bir siyasallığa işaret

eder. Bu canlılık yitiminin Türkiye’de vücut bulmuş haline örnek verilebilecek pek çok siyaset içinde en çarpıcı olanı, “ulusal dil” olduğu varsayılan Türkçeye “resmi dil” statüsü kazandırarak, ülkede konuşulan diğer dilleri öldürmeye yönelik siyasettir. Bu siyasetin doğrudan hedef aldığı dil ise bu dili konuşan halka atfedilen olumsuz kültürel ve siyasal niteliklerden dolayı Kürtçe olmuştur (Uçarlar, 2012:251). Kürtçeye getirilen önemli eleştirilerden biri de kelime dağarcığının sınırlı olması, yöreler arasında iletişimi zorlaştıracak kadar şive farklarının olmasıdır. Eğer dil “özgür bırakılırsa” çağdaş koşullara hızla uyum sağlayabilir, tıpkı çağdaş Türkçenin Türk Dil Kurumunun himayesinde oldukça zengin bir kelime dağarcığı geliştirmiş olduğu gibi (Fuller ve Barkey, 2011:102) ya da 1948’de kurulan İsrail’in İbranice adında bir dil üretip kısa sürede dünyanın en zengin dillerinden biri haline getirmesi gibi. Hobsbawm’ın aydınlatıcı tespiti ile: “bugün çoğu araştırmacı, konuşulan ya da yazılan standart milli dillerin bu haliyle matbaa, kitlesel okuryazarlık ve dolayısıyla kitlesel eğitimden önce ortaya çıkamayacağına hemfikir” (2010:25). Diğer dillere benzer şekilde Kürtçenin önündeki yasal engellerin kalkmasıyla zenginleşeceği kuşkusuzdur.

Anadilin toplum için önemi sadece bir iletişim aracı olması ile sınırlı değildir. “Ananın dizinin dibinde karşılaşılan ve ancak mezarda terk edilen o dille geçmişler onarılır, dostluklar hayal edilir, geleceğin rüyaları kurulur” (Anderson, 2011:172-173). İnsanlar kendi kültürleri içinde sosyalleşirken bu süreci özellikle dil üzerinden yaşarlar ve anlamlandırırılar. Dil, bir iletişim aracı olmanın ötesinde, bir semboldür aynı zamanda. Bu sembol zaman içinde siyasal bir nitelik alabilir. Bu dili konuşanlar, yaşadıkları toplumda dille ilgili statü kurallarının kendi toplumsal katılımlarını engellediğini düşündüklerinde bir değişim yaratmak adına siyasal eyleme girebilirler (İnal, 2012). Bugün Kürt siyasi hareketinin tezlerini meşrulaştırmak için kullandığı en önemli argümanlardan birinin dil olması bunu doğrulamaktadır. Dile getirilen yasaklamalar doğrudan kültürü ve kimliği ortadan kaldırmaya yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır. Devletin bu alandaki kural koyuculuğu, Kürtlerin kimlik ve bizlik bilinci konusundaki algılarının belirleyicisi olarak veri sağlamaktadır.

Anadili Kürtçe olan çocukların okula başladıklarında ilk birkaç yılı sadece Türkçe temel iletişim becerilerini kazanmakla geçmektedir. Bu durumda öğrenciler temel birtakım iletişim becerileri kazansalar da, müfredat gereği öğrenmeleri gereken bilgileri öğrenememekte ve okula devam edeceği dile uzun süre geçememektedir. Sonuç olarak bu somut durum, Kürt çocuklarının okula başlarken ve devam ederken ciddi dezavantajlar yaşamasına neden olmaktadır. Bu durum çocukların eğitim hayatına yenik başlamalarına

ve aradaki açığı devam eden okul yılları boyunca geriden giderek kapatamamalarına neden olur. Lise ve Üniversite giriş sınavlarında Kürt nüfusunun yoğun olduğu illerdeki başarı seviyesinde bunun etkisi kaçınılmazdır. Okuldaki başarı(sızlık) iş hayatlarına da paralel şekilde yansımakta, ekonomik olanaksızlıklar olarak bir sonraki nesil içinde bu dezavantajlı durumun yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Ayrıca sosyal psikoloji açısından çocuğun sosyalizasyonunda da birinci sosyalizasyon ile ikinci sosyalizasyon arasında yaşanan bu dil değişiminin etkileri araştırılması gereken bir başka konudur.

Kürtçe anadilde eğitim alamadığı için çocukların nasıl bir dezavantaj yaşadıklarının bir örneği saha çalışması sırasında bizzat muhatapları tarafından ifade edilmiştir. “Anadilde eğitim konusunda ne düşünüyorsunuz?” şeklindeki soruya, Türk kökenli olup tek kelime Kürtçe bilmeyen, ancak Hakkâri’nin bir köyünde hiç Türkçe bilmeyen Kürt çocuklarına ilk eğitimlerini veren öğretmenlerin verdikleri cevaplar, algıdan ziyade tecrübe edilmiş bazı gerçekleri içermesi açısından önemlidir: *“Bizim burada eğitimdeki en büyük sıkıntımız o (...). Çocuklar zeki, aileler eğitim istiyor, ama çocuklar Türkçe anlamadıkları için sıkıntı yaşıyorlar. Anlama kapasitesi yüksek bir çocuk, daha zeki bir çocuk, Türkçeyi anlayan vasat bir çocuktan daha başarısız oluyor.”* (Türk kökenli ilköğretim öğretmenleri odak grup, Haziran 2013, Bağışlı Köyü, Hakkâri’de yapılan mülakat). Bu tespit, sorunun bizzat uygulamada tanıdığı ve muhatabı olan, Kürt çocuklara ders veren Türk eğitimcilerden gelmiş olması açısından referans bilgidir.

3.6.2. Algıda Anadil Yasakları

Dil konusundaki yasaklamalar ve engellemeler hem Türkler hem de Kürtler için algıda önemli bir veri kaynağıdır. Türkler için Kürtler ile aralarında Türkçeyi kötü ya da şiveli konuşan Kürtleri küçümsemeye, horlamaya ve bir toplumsal kültür olarak Kürtlüğe ve dillerine tahammülsüzlüğe neden olmaktadır. Kürtler için ise, kendi kültürel varlıklarını ve kimliklerini ortadan kaldırmaya yönelik bir saldırı olarak algılanmasına neden olmaktadır. Çalı metaforuna başvurarak tasvir edecek olursak, obje (Çalı) Kürtlerin yeryüzündeki diğer milletler -ve Türkler- gibi farklı bir millet oldukları, kendilerine ait farklı dillerinin ve kültürlerinin olduğu gerçeğidir. Devlet belirleyiciliğindeki müdahale ve çarpıtma sonucu bu objenin (Çalının) algısı (Ayı) olarak, yani gerçekte olmayan, uyduruk, değersiz, silinmesi gereken -egemen dilin yaygınlaşması adına- tehlikeli bir varlıktır. Bu durum Kürtçenin ontolojik olarak içerdiği bir tehlike değil, -nihayetinde bir toplumun iletişim aracıdır, başkalarıyla ilgili değildir- Türklere veya dillerine bir risk

barındırmasından da değil, devletin, baskın grubun milliyetçi çıkarları adına, bu dile atfettiği bir değerdir. Yani sadece devletten kaynaklanan bir belirleyiciliktir, halk olarak Türklerin bunda ne bir çıkarı ne de bir zararı vardır, devlet yönlendirmesi aradan çekildiğinde halkın konuya ilgisi de alt seviyededir.

Türklerin Anadil Yasakları Algısı

“Ben eğer üniter bir devletseniz yani tek bir devletseniz, tek bir devlet olduğunuzu, tek bayrak altında, tek ülkede yaşayan bir topluluk olduğunuzu söylüyorsanız; bir kere ülkenin resmi dilinin tek olması inancını taşıyorum. Yani ülkenin resmi dilinin birkaç tane dilden olmaması gerektiğine inanıyorum güçlü bir ülke olmak açısından” (Türk kökenli üst düzey bürokrat, Mayıs 2013, Ankara’da yapılan mülakat). Katılımcının BM’ye üye 194 ülkenin 113’ünde birden fazla resmi ve eğitim dilinin olduğu, üstelik bunların birçoğunun güçlü devletler olduğu, birliklerinin de bundan dolayı risk altında olmadığı gerçeğinden haberi yoktur. Dolayısıyla resmi ideolojinin tekçi bakış açısı algının belirleyicisi olarak kendisini açıkça sergilemektedir.

“Farklı dillerde eğitim bakın şimdi Türkiye çok özgün bir ülke. Türkiye’nin şu anda Kuzey Irak’ta bir Kürt devleti var. Şu an Suriye’de özerk yapılar oluşturmaya çalışan PYD diye bir yapı var. (...) Söylediğim gibi farklı dil, farklı eğitim, farklı kimlik Türkiye’de Öcalan’ın ifade ettiği gibi ulus inşa etme faaliyetlerinin araçlarıdır. Ulus inşa ederseniz siz farklısınız, farklı tarihiniz var, farklı diliniz var, farklı edebiyatınız var, bu farklılığı artık siyasal anlamda kendi kendimize idare etme noktasına götürürseniz ülkeyi güm diye bölersiniz.” Sınır komşuları arasında statü sahibi bir oluşum olmamasına rağmen doksan yıldır devam eden isyanlar açıklanmaya muhtaçtır. Cevap aslında neden komşu ülkelerdeki Kürt varlığına ve onların kimlik taleplerine karşı çıkıldığını da açıklamaktadır. Aynı katılımcıya ikinci bir soru sorulmuştur: “Başlangıçta Cumhuriyet kurulurken ya da bütün tarihsel süreci ile beraber bu gün ki konumunu değerlendirdiğimizde, Türklerle Kürtler yer değiştirmiş olsaydı ve siz de Kürt kökenli şimdiki konumda bir Kürt olsaydınız nasıl değerlendirirdiniz?”: “Ben bir Kürt olsaydım birlikten ve bütünlükten bahsedirdim. Tarihte Bizans’ın etkisinden bölgeyi kurtaran, Hıristiyanların etkisinden bölgeyi kurtaran, Haçlıların etkisinden bölgeyi kurtaran, bölgedeki Bizans hâkimiyetini sona erdiren bir millet olarak Ben Kürt’le Türk açısından bir fark görmedim. (...) O soruyu bana sordular, nasıl sordular biliyor musunuz? Onu burada (isim çıkarılmıştır) sordu.; Dedi ki, Atatürk Çanakkale’de ölseydi, onun yerine bir Kürt Paşası Çanakkale savaşını kazansaydı, Türkiye işgal edildiği zaman Kuvayı Milliye Samsun, Amasya, Erzurum, Sivas üzerinden değil de

Türkiye işgal edildiğinde Güney Doğudan, Şırnak, Kars ya da Batman'daki Kürtler Türkiye'de bir Kürdistan kursalardı ondan sonra da sizin dilinizi yasaklasalardı, Türkiye Kürdistan olsaydı; Türkiye ben (isim çıkarılmıştır) Türk olarak sen (isim çıkarılmıştır) Türk olarak bu meseleye nasıl bakardık? Cevabım aynen şudur dedim; bu soru yanlış soru, Yanlış sorunun doğru cevabı olmaz ama bu soruyu cevaplandıracağım dedim ve şunu söyledim. Eğer Ötüken'de dikilen kitabeler Ötüken Türk Kitabeleri değil de Ötüken Kürt Kitabeleri olsaydı, eğer Göktürk Devleti, Göktürk Devleti değil de Gökkürt Devleti olarak kurulsaydı, eğer Divan-ı Lugat-ı Türk, Divan-ı Lugat-ı Türk değil de Divan-ı Lugat-ı Kürt olarak yayınlanmış olsaydı, eğer Hun Türk Devleti, Hun Kürt Devleti olarak kurulsaydı, Uygur Türk Devleti Uygur Kürt devleti olarak kurulsaydı, nihayet Selçuklu Türk devleti Selçuklu Kürt Devleti olarak kurulsaydı ve Osmanlı Türk Devleti Osmanlı Kürt Devleti olarak kurulsaydı ve Türkiye Cumhuriyeti de buna dayalı olarak Kürdistan olarak kurulsaydı böyle bir milletin önünde saygıyla eğilmek bir şeref olurdu. Yani siz Türkiye'den bahsederken zannediyorsunuz ki mevcut halden ibaret. Siz kimsiniz ya, siz yalnızca belli bir dönemde bir milleti temsil eden insanlarsınız. Siz Türk Milleti değilsiniz. Türk Milleti tarihten gelen, halen yaşayan, tarihe akan bir millet. Bu milleti Türkiye Cumhuriyetindeki şu anda yaşadığımız süreçle ilgilendiriyorsanız bu doğru bir ileti değil. Onun için bu millet toprağın üstündekilerden çok toprağın altındakilerin ürettiği bir sonuçla biz karşı karşıyayız” (MHP Milletvekili, Mayıs 2013, Ankara'da yapılan mülakat). Tarihte kurulan medeniyetler açısından bakıldığında Anax, Menes dönemlerindeki Mısır medeniyeti ve bugüne kadar kalan mirasları, Yunanlılar, Romalılar, Aztekler, Mayalar karşısında ne yapmalı? Bu durumda Türkler dâhil tüm diğer milletlerin, millet olarak kimliklerinden, tarihsel ve kültürel miraslarından vazgeçip bunlardan birine katılması mı gerekir? Görüldüğü üzere asimilasyonu haklı gerekçelere dayandırmak gerçekten zordur.

Benzer bir yaklaşımı, Ekim 2013 tarihinde ulusal bir kanalda (kanal7-İskele Sancak programı), MHP'nin genel başkan yardımcısı olan bir milletvekili, demokratikleşme paketi üzerine, anadilde eğitim ile ilgili tartışmada önce Kürtçenin eğitim dili olarak kullanılmaya yeterli olmadığını Evliya Çelebi'den alıntılarla kanıtlama yoluna gitmiştir. Diğer katılımcıların, Türkçenin cumhuriyet öncesindeki durumunu hatırlatmaları üzerine bu defa, Kürtçede birden fazla lehçe olduğunu, bir lehçeye (en yaygın olan Kurmanci lehçesini kastederek) verilecek bu hakkın, diğer Kürtlerin dilini asimile edeceğini ileri sürmüştür. Bir lehçenin diğerlerini asimile etmesi riskine duyarlı olan bu yaklaşımın, bütün lehçeleriyle bir dilin tamamen asimile edilmesine göz yumması hatta bunu sağlamak için her yonteme başvurması ironi içermektedir. Hobsbawm'ın vurguladığı gibi: “Yazılı

olamayan anadiller, aslında coğrafi yakınlık ya da benzerliğe bağlı olarak, değişik kolaylık ve zorluk dereceleriyle birbirleriyle iletişim kuran bir yerel ağızlar ya da lehçeler kümesidir. Bunların bazıları, özellikle ayırımı kolaylaştıran dağlık bölgelerde, sanki farklı dil ailesine aitmişçesine anlaşılmaz olabilir” (2010:70-76). Bu özellikleri onların ortadan kaldırılmasının gerekçesi olamaz.

Kürtlerin Anadil Yasakları Algısı

“Eğer bütün diller ortak bir dünya içre statüye sahiptiyse, o zaman hepsi ilkece, eşit bir bilgiye ve incelemeye layık demektir. Ama kimin tarafından? Artık hiçbiri Tanrı’ya ait olmadığına göre mantıken bu dillerin yeni sahipleri tarafından: her dilin kendi konuşanları –ve okuyanları- tarafından” (Anderson 2011:86-87). Kürtlerin kendi kimliklerinin en belirgin işareti olan dillerine duyarlı olması beklenen bir durumdur. Dile getirilen yasaklar, milliyetçi olsun olmasın tüm Kürtler için kabul edilemez bulunmaktadır.

“Yani bu yüzyılda bu talebin halen ileri sürülüyor olmasını bile bir ayıp olarak görüyorum. Bunu konuşmak bile gerekli değil. Kim hangi dilde eğitimini görmek istiyorsa görsün. Çok doğal bir talep” (Kürt kökenli hukukçu, Mayıs 2013, Ankara’da yapılan mülakat).

“Bugün Fransız kolejleri var. İngiliz eğitim yerleri var. Kürtlerin neden olmasın. Benim annem halen Türkçe bilmiyor. Yani Kürtçe eğitimin olmasında yarar var. Asla zarar yoktur.” (Kürt kökenli işadami, Mayıs 2013, Ankara’da yapılan mülakat). Fransızlar, İngilizler Birinci Dünya savaşında Türkleri bu coğrafyadan silmeye çalışırken, onlara karşı Kurtuluş Savaşı veren Türklerin yanında tarihteki tek dostları Kürtler vardı. Ancak Türklerin “düşman” dediklerine gösterdikleri hoşgörüyü “kardeş” dediklerine göstermemiş olması Kürtler açısından anlaşılması zor bir durumdur.

“Son derece temel bir haktır. Şu anda ben de çocuğumu Kürtçe eğitim veren bir okula göndermem, ancak bu hakkın gasp edilmesi kabul edilemez.” (Kürt kökenli Tarikat mensubu, Mayıs 2013, Ankara’da yapılan mülakat).

“Hani dil konusu kendisi olarak, hani Allah diyor ya, diller benim ayetlerimdir. Ayetler varlığımın delilidir. Bir dil ilahi bir haksızlık o dil bir ulusun kendi ulusal değerleriyle var olabilmesi için anadilde eğitim şarttır. Olmazsa olmazdır” (Kürt kökenli öğretmen, Sendika yöneticisi, Haziran 2013, Hakkâri’de yapılan mülakat).

Denilebilir ki devletin tek dil dayatması ve Kürtçeyi uzun süre bütün alanlardan silmeye çalışması, bu konuda bir retoriği de sürekli dillendirmesi, Türklerde bölünme algısını beslemekte, Kürtlerde de asimilasyon algısını beslemektedir. Devlet bu alandaki

faaliyetleriyle de algının hem zeminini oluşturarak hem de istikrarlı şekilde güzergâhını tayin ederek belirleyiciliğini sürdürmektedir.

Çizelge 13: Cadeceus- Anadil Yasakları

Türklerin Algısı	Devletin Belirleyiciliği	Kürtlerin Algısı
Kürtler, Türkler ile eşit haklara sahip olmasa da, Türkiye’de Kürt sorunu yoktur, dış destekli bölücülük sorunu vardır	Talepleri ile sorun olan Kürt algısı	Kürt sorunu, ulus devletin başından beri Kürtlerin meşru haklarını gaspı sorunudur.
Kürtçe ülkeyi böler.	Türk vatandaşlarının anadili de, resmi dili de, eğitim dili de Türkçedir.	Fakat benim anadilim Kürtçedir.
Her şekilde meclise giriyorlar.	Parti kapatmaları, siyasilerin tutuklanması, %10 barajı...	Kürtlerin siyaset yapmaması için her türlü sindirme uygulanıyor.
Kürtler cumhurbaşkanı dahi oluyor, her konuda eşittir.	Türkleşirsen eşit olursun.	Hiçbir konuda eşit değiliz, sadece Türkleşebilenler kabul görüyor.
Böyle bir şey yapıldığına inanmıyoruz.	Herhangi bir ülkedeki Kürtlerin kimliği benim beka sorunumdur.	Devlet dışındaki Türklerle Kürtlere farklı davranıyor. Kardeşlik söylemi samimiyetsizdir.
Kimse milli birliği bozamaz, Ne mutlu Türküm diyene	Devlet Türk’ten başka bir millet tanımaz. Herkes Türkleşmelidir.	Aldatıldık, Türk devleti güvenilmezdir.
Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler

3.7. Kürt Siyasi Hareketinin Algıdaki Belirleyiciliği

Kürt siyasi hareketi farklı formlar altında ve farklı araçları kullanan çoklu bir yapıdır denebilir. Bu çoklu yapının içinde silahlı eylemleri araçsallaştıran PKK, onun şehirlerde silah kullanmadan sivil alanda siyasi aktör olmaya çalışan çatı kurumu KCK, yasalara göre kurulup siyaset yapmaya çalışan parti formunda HEP-BDP silsilesi, diaspora vb. vardır. Her birinin algı açısından farklı bir önemi vardır. Zira algı inşasını analiz etmeye çalıştığımız konunun şimdiye kadarki kısmında tek belirleyici devlet idi, Türk ve Kürtlerden oluşan her iki halk kesiminin algıları da bu belirleyiciliğin etkisiyle şekilleniyordu. Ancak PKK’nin faaliyetlerinden itibaren, artık devletle birlikte PKK de algının belirleyicisi olarak yer alır. Hem Türk hem de Kürt halk algısında PKK eylemleri, devlet ile karşılıklı etkileşimleri algıya veri sağlamaktadır.

Asimilasyon, faillerini kendi orijinal cemaatlerinden koparır; fakat egemen ulus tarafından tam ve koşulsuz kabul edilme sonucunu da doğurmaz. Asimile olanlar, sorunlarını, endişelerini ve takıntılarını yalnızca asimile olan öteki insanlarla paylaşır. Orijinal cemaatlerinden kopan ve eski toplumsal ve ruhsal yakınlıklarını yitiren bu insanlar, başka bir cemaate, yani “asimile olanlar cemaati”ne girer. Ulus devlet pratiğinin

reform edilemeyeceği, devletin yalnızca bir ulusun yurdu olabileceği, başka bir deyişle, devletsiz bir ulusun tek kurtuluş yolunun bir devlet kurmak ya da en azından devletvari bir egemenlik kazanmak olduğu inancı, deyim yerindeyse, alternatif bir stratejinin temelini oluşturur. Ulus devlet, asimilasyon baskısının alıcı ucunda kendini yeniden üretebileceği verimli bir toprak bulur. Bu toprak, reddinden doğduğu modern ulus devletin bütün karakteristik özelliklerini -tektipleştirme tutkularını, farklılığın ve özgüllüğün tahammülsüzlüğünü, ulusal topluluğa üyeliğin atfedilebilirliğine yaptığı vurguyu ve siyasal üyelik meselesini kültürel ve düşünsel uyumlulukta harmanlamasını– ayna gibi yansıtan bir karşı-milliyetçiliği besler. Karşı-milliyetçilik, milliyetçiliğin genel kalıbını tüm kalbiyle kabul eder; sadece uygulamadaki roller sorgulanır. Başka bir ifadeyle, asimilasyon projesi, seçilmiş bir azınlığı yoğun bir şekilde kendini sorgulamaya ve analize iterek modern toplumun açmazını oluşturur (Bauman,2003:186-194).

Bauman'ın teorisini açıkladığı üzere, ulus devlet müphemlikten kurtulmak ve vaat ettiği düzeni sağlamak adına tektipliği arzular. Bu tektipliğe ulaşmak için toplum mühendisliğine başvurmakta ve asimilasyon uygulamaktadır. Bauman için ulus devlet başta olmak üzere modernleşmenin bütün uygulamaları bir bahçe kültürüdür ve hayatın doğallığına, keserek, budayarak, yeniden düzenleyerek müdahale etmektedir. Ne var ki asimilasyonla erişilmek istenen tektipleştirme, asimilasyona konu olanları karşı kutupta yoğunlaşmaya, kendi cemaatlerinde birleşmeye itmektedir. Bu cemaatleşme de ulus devletin aynadaki yansıması gibi benzer bir tektipleşmeyi arzulamaktadır. Bu tespit, Kürt siyasi hareketinin beslendiği kaynağı tarif etmeye oldukça uygun görünmektedir. Kürt siyasi tarihini inceleyen herkesin fark edebileceği gibi, hiçbir iç ya da dış motivasyon, cumhuriyetin asimilasyon projesi kadar, Kürtlerin kimlik bilincinin oluşmasına ve yıllar sürececek bir isyan hareketi altında birleşmesine hizmet etmemiştir.

Bu isyan hareketinin isimlendirilmesi hangi taraftan bakıldığına göre değişmektedir. Örneğin devlet bu isyanı “terörizm” olarak nitelerken, isyancıların kendileri “asimilasyona karşı direniş” olarak nitelemektedirler. Nitelemenin en başat belirleyeni şiddet içeriyor olmasıdır. Nassar'a göre, politik amaçlarla şiddet kullanılması, medeniyetin ilk günlerine kadar geri götürülebilir. İncilin kendisi şiddet kullanılması örnekleriyle doludur. Mısır firavununun eski İbranilere karşı böyle şiddet türleri kullandığı söylenir. Samson, modern intihar bombacılarından çok önce, tapınağı kendisinin ve çoğu masum izleyiciler olan düşmanlarının üstüne yıkar. Köyleri yakan ve masum sakinlerini öldüren askerlerin ya da isyancıların hikâyeleri tarihin kendisi kadar eskidir. Fakat terörizm kelimesi Fransız İhtilali'ne kadar geri gider. İlkın 1794'te hükümetlerin kendi halkına karşı uyguladığı terör

için kullanıldı. Terörün hüküm sürmesi evresi ise Fransız İhtilali dir (2010:27). Her ne isimle nitelendiriliyorsa nitelendirilsin, bu hareket Türkiye’de yaşayan herkes için algının önemli verilerini üretmektedir. Bu bağlamda algının objesine ve o objenin algısına daha yakından bakmak gerekir.

3.7.1. Algının Objesi Olarak Kürt Siyasi Hareketi

Kürtlerin politik amaçlarla devletle karşı karşıya gelmesi cumhuriyetten önceye, Şeyh Ubeydullah, Bedirhan’lara kadar geri götürülebilir. Cumhuriyet tarihinde ise Şeyh Said (1925) İsyanı başlangıçtır. PKK’dan önceki bu başkaldırıları genellikle isyan ismiyle nitelenmiştir. Bilindiği kadarıyla ilk kez PKK ile birlikte, elbette eylem tarzının da katkısıyla, bir Kürt isyanı, terörizm olarak isimlendirilmiştir. Belki de isyan kavramının bir kurulu düzene ve uygulamalarına karşı bir eyleme dolaylı gönderme yapmasından, yani kurulu düzenin sorumluluğunu da çağrıştırmamasından dolayı, bu defa isyan yerine terörizm özenle seçilmiş de olabilir. Zira terörizm kavramı kurulu düzenin sorumluluğuna herhangi bir gönderme içermediği gibi, eylemcilerin eylemini de demonize etmektedir. Tarihe bakıldığında bu tür durumlarda niteleme, kısmen isyanın hangi tarafında olduğuna, kısmen de isyanın sonucuna bağlı değişebilmektedir. Örneğin, burjuva desteğiyle Fransa’da başlayan 1789 halk hareketi başarılı olmasaydı belki de tarihte devrim yerine bir isyan veya terör eylemi olarak yer alacaktı. Türkiye’de devlet algısıyla PKK’yi terör örgütü yerine bir direniş hareketi olarak nitelemek, örgütün eylemlerine meşruiyet kazandırmak olarak ceza gerektiren suç kapsamına girebilir. Aynı şekilde PKK’yi destekleyen Kürtlerin algısıyla terör örgütü olarak nitelemek, devletin asimilasyon projesini meşrulaştırmak ve desteklemek anlamında karşılanmaktadır. Türkiye’de neredeyse herkesin hayatını bir şekilde olumsuz etkilemiş, birçok acının yaşandığı böyle bir konuyu, Türk veya Kürt kökenli herhangi bir araştırmacının nötr kalarak değerlendirebilmesinin zorluğunun altını çizmek gerekir. Algının ele alındığı bu çalışmada, herhangi bir taraftan bakmaktan veya meşrulaştırmaktan kaçınarak, algının verisi açısından mümkün olduğu ölçüde nötr bir niteleme yapılarak değerlendirilecektir. Zira inşasının analizi yapılan algının iki tarafı vardır.

Kürt siyasi hareketinden söz edilince genellikle 1980 sonrası PKK eylemlerinden sonra başlayan, PKK, KCK, BDP, Diaspora Kürtleri vb. farklı araçlar ve yöntemler kullansalar da, aynı amacı ifade eden yapılar anlaşılmaktadır. Ancak Kürt siyasi hareketinin, PKK sonrası dönemle sınırlanamayacağı gerçeğinden dolayı, PKK öncesiyle

ilgili de kısa bir özet yaparak başlamak faydalı görülmektedir. Bu nedenle Kürt siyasi hareketi birinci dönem (PKK öncesi) ve ikinci dönem (PKK sonrası) şeklinde ele alınacaktır.

Birinci Dönem

Kürt siyasi hareketinin kökleri Osmanlı dönemine kadar geri gider. Ancak o dönem daha çok ağa, şeyh ve bazı entelektüellerin faaliyetleri ile sınırlıdır. Bu sınırlılık hem örgütlülük açısından, hem etkinlik düzeyi açısından, hem ömürleri açısından hem de coğrafi alan ve kitle desteği açısından söz konusudur. Alış'a göre, örgütlülük anlamında ilk Kürt örgütü, Kürt Teavün Cemiyeti (1909)'dir. Bu cemiyet, Osmanlıcılık fikrine bağlanmış bir hayır cemiyetidir. Öte yandan, İkinci Meşrutiyet döneminde (1908-1918) Kürtler başka pek çok siyasi, kültürel örgüt ve dernek kurmuş olmalarına rağmen, 1924 anayasası ile birlikte bu örgütler ortadan kalkmışlardır (2012:63). Lozan Antlaşmasının ardından bazı Kürt milliyetçileri, Lozan öncesi isteklerini kabul ettirmek üzere Azadi'yi (Cıwata Azadiya Kurd), Kürt Özgürlük Topluluğu adıyla oluşturdular. Azadi'nin 1924'teki ilk kongresinde alınan kararlardan biri, Kürdistan'da genel bir isyanın başlatılması ve ardından bağımsızlığın ilan edilmesi şeklindedir. 1924 sonbaharında örgüt mensupları kendilerini Nasturi isyanının içinde bulacaklar. 3 Eylül 1924'de patlak veren Beytüşşebap isyanının ardından 12 Eylül'de 8000 civarında Nasturi ve Kürt ayaklanır. İki hafta süren askeri harekâtle isyan bastırılır. İsyanın bastırılması Azadi'nin de sonunu getirir.

13 Şubat-31 Mart 1925 tarihlerinde bastırılan Şeyh Said İsyanını takiben, İskender Bey, Dr. Şükrü Sekban ve diğer Kürt milliyetçileriyle görüşmüş, Şeyh Sait'in büyük oğlu Ali Rıza ile haberleşmiş ve onların 'Kürt ulusal kurtuluşu' ile ilgili bir kongre toplanmasına taraftar olduklarını öğrenmiş ayrıca Paris'te bulunan Şerif Paşa ile temasa geçerek, Avrupa'da Kürtler için etkinlikte bulunulması istenmişti. Şeyh Said isyanının ardından Suriye'ye sığınan Kürt milliyetçilerinin, Özü oluşturma anlamına gelen "Xoybun" adlı örgütü kurmalarıyla sonuçlandı. Xoybun'un Kürt Tealli Cemiyeti, Kürt Teşkilat-ı İçtimaiye Cemiyeti, Kürt Milli Fırkası ve Kürt Bağımsızlık Komitesi adlı dört örgütün birleşmesiyle oluştuğu ifade edilmiştir. Şeyh Sait isyanından sonra Yüzbaşı İhsan Nuri, Ağrı'yı merkez alarak zaman zaman ayaklanıyor ve zor durumda kalınca da İran'a kaçıyor. Bu etkinlikleri haber alan Xoybun, İhsan Nuri'yi 'Ağrı Askeri Delegatesi ve Milli Hareketin Genel Kumandanı' ilan etti. Daha sonra silah ve cephanenin yanı sıra bir matbaa makinesi Ağrı'ya gönderildi. Böylece, "Ağrı" ve "Gaziya Welat" isimli iki gazete, "Ağrı Egir Dibarine" başlıklı bir bülten yayımlayarak propaganda yapılması da mümkün oldu.

Bülten dar bir çevrede dağıtılmayıp uluslararası kuruluşlara da gönderildi. Xoybun'un etkin olduğu 1927-1934 yılları arasında, SSCB dışındaki yerlerde toplam 71 periyodik olmayan yayın yapıldığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla Xoybun'un en önemli işlevi Kürtler konusunda dünya kamuoyunu propaganda yoluyla tanıtmak olmuştur. 1946'da Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, Xoybun da diğer Kürt örgütleri gibi kendisini feshederek bu cumhuriyete katılmıştır (Denker ve Kurubaş, t.y.).

1937 Dersim isyanından önce bu bölgeye hâkim olabilmek için hükümet 1935 yılında Tunceli Kanunu'nu çıkartmış, ayrıca İran ile Sadabad Paktını imzalamıştı. İsyanın kanlı şekilde bastırılması ve zorunlu göçler, Kürtleri bir süreliğine tamamen sindirecekti. Milliyetçi Kürt aydınların 1940'lı yılların ilk yarısından itibaren, İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulacak yeni düzende pay alma çabaları vardı. Bunun için etkinliğe geçerek uluslararası örgüt ve konferanslara çok sayıda muhtıra gönderdiler. Kürtlere bağımsızlık verilmesini veya en azından ulusal haklarının korunması için konuyla ilgilenilmesini istediler. 1943-1958 tarihleri arasında toplamı 24 olan bu muhtıra ve mektupların, burada sadece Türkiye ile ilgili olanları özet olarak kaydedilecektir.

30 Ağustos 1943 tarihinde, Beyrut'ta bulunan Bedirhan'lar tarafından Büyük Devletlere sunulan "Kürt Sorunu Hakkında Memorandum"; Beyrut'ta bulunan Bedirhanlar tarafından hazırlanan bu yazıda önce, Kürtlerin tarih, dil, nüfus ve sınırlarına dair genel bilgiler veriliyordu. Yazının en önemli kısmını ise, "Niçin Bir Kürt Devleti Kurulmalı?" başlığını taşıyan bölüm oluşturuyordu. Yazıya göre bölgede Kürt sorunu halledilmeden istikrar sağlanması mümkün değildi. 21 Temmuz 1945 tarihinde, daha önce Ağrı isyanında kumandanlık yapmış olan İhsan Nuri Paşa büyük devletlere hitaben bir mektup yollayarak Kürt halkının temsilcilerinin San Francisco Konferansında konuşmalarına izin verilmesini talep ediyordu. 26 Kasım 1945 tarihinde Devletlere yollanan bir başka mektupta ise, Kürt sorununa bir çözüm bulunması isteği tekrarlanıyordu. 9 Aralık 1945'te BM üyelerine gönderilen muhtırada ise, önceki muhtıra ve mektuplarda olduğu gibi, Ortadoğu'daki istikrarın Kürt sorununun çözümüne bağlı olduğu belirtilmekteydi. 26 Haziran 1946'da büyük devletlerin dışişleri bakanlıklarının Paris'teki toplantısına, Kürt Ligi (Xoybun kastediliyor) bir muhtıra yollayarak, Sevr ve Lozan Anlaşmalarının ardından İran, Irak, Suriye ve Türkiye'deki Kürtlerin durumunu anlatmaktaydı. Yine Kürt Ligi adına 10 Mart 1947'de Moskova'daki dört devletin dışişleri bakanları toplantısına benzer içerikli bir mektup yollandı. 31 Mart 1947 tarihinde Kürt Liginin General Marshall'a yolladığı muhtırada, ABD'nin Türkiye'ye yapacağı yardıma itiraz ediliyordu. 30 Temmuz 1947'de BM İnsan Hakları Komisyonuna da bir muhtıra yollanarak Türkiye, İran ve Irak'taki

Kürtlere yönelik uygulamalardan şikâyet ediliyordu. 29 Kasım 1948’de Kürt Ligi, BM Genel Sekreteriyle görüşmek üzere Emin Kamuran Bedirhan, Dr. Zaza ve Dr. Ferzende’den oluşan bir heyetle beraber, bir de mektup gönderdi. 15 Ocak 1949 tarihli BM İnsan Hakları Komisyon Başkanlığına mektupta, buraya 1947’de gönderilen nota hatırlatılarak Türkiye, Irak ve İran’daki Kürtlerin durumunun iyileştirilmesi isteniyordu. Benzer bir mektup, 3 Mart 1956 tarihinde yine BM’ye yollandı. 1957 Aralık ayında Kahire’de toplanan Asya-Afrika Dayanışma Konferansına Celadet Bedirhan’ın dul eşi tarafından bir mektup yollanmış ve Kürt istekleri tekrarlanmıştı. 1958 Ekiminde “Avrupa Kürt Öğrenciler Cemiyeti” tarafından BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld’a gönderilen mektup Ortadoğu sorunlarını tartışacak olan toplantının özel oturumunda Kürt sorununa da yer verilmesini istemekteydi (a.g.e). Demokrat Parti döneminde ilk kez Kürt seçkin sınıfından bazı şeyh ve ağalar meclise temsilci olarak yer almıştır. O döneme kadar Kürtlere siyaset sahnesinde yer verilmemiştir.

Bu süreçte “Diclenin Kaynağı” (1948), “Şark Postası” (1954), “İleri Yurt” gazetesi (1958) gibi yayınlar yanında, 1965 yılında Kürdistan Demokrat Partisi siyasal örgüt olarak sayılabilir (Alış, 2012:63). Türkiye’de 1961 Anayasasının getirdiği hürriyet ve özgürlük ortamının sonucu 1960’lı yılların ortalarından itibaren kurulan birçok örgütlenmeler arasında Kürtler de yer almıştır. Ancak cumhuriyetin başından 1980’lere kadar Kürt siyasi faaliyetlerinin birinci dönemi olarak nitelediğimiz süreçte hiçbir girişimi, lokal bir coğrafyadan, belirli entelektüeller veya yönetici seçkinlerden ibaret olmaktan çıkıp kitle desteği sağlayacak boyuta gelmeyi başaramamıştır.

İkinci Dönem

Kürt siyasi hareketinin ikinci dönemi, genç’lerin gönüllü olarak PKK saflarına katıldığı, yurt içinde ve yurt dışında siyasi parti, sivil toplum örgütü gibi resmi veya gayri resmi örgütlere kitlesel desteğin sağlandığı 1980’lerden günümüzedir. Gerek 30 yıldır kesintisiz olarak varlığını birçok farklı örgütlenmeyle sürdürmesi, gerek lokal bir coğrafyadan taşın Kürtlerin yaşadığı tüm coğrafyalara yayılması, gerekse seçkin sınıfı aşın toplumun her tabakasından kitlesel destek bulması açısından birinci dönemden farklıdır.

PKK

PKK’nın ilk temelleri, 1974 yılında Ankara Yüksek Öğretim Derneği (AYÖD) içerisinde yer alan Abdullah Öcalan ve arkadaşları Kesire Yıldırım, Musa Erdoğan, Ali Haydar Kaytan, Haki Karaer, Cemil Bayık, Ali Özer, Kemal Pir ve Mustafa Dere tarafından Ankara’nın Tuzluçayır semtinde yapılan bir toplantıda atılmıştır. Kürtlerin bir

ulus olduğunu, sömürge halinde yaşadıkları için bağımsız bir örgütlenmeye haklarının olduğunu savunan Abdullah Öcalan ve arkadaşları, bu doğrultuda sürdürdükleri faaliyet alanını, 1976 Kurban Bayramında yapılan Ankara Dikmen toplantısından sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesine taşımışlardır. ‘Kürdistan Devriminin Yolu’ isimli broşürde, dünyanın durumu kısaca değerlendirildikten sonra, sömürgecilik tarihi, Kürdistan toplumunun sosyal yapısı ve Kürtlerin tarihi anlatılmaktaydı. 28 Kasım 1978’de, Diyarbakır’ın Fis köyündeki toplantıda partileşme kararı alınarak, Partiya Karkerên Kurdistan (PKK) ismini aldılar (Marcus, 2010:70). O döneme kadar Apocular veya UKO’cular (Ulusal Kurtuluş Ordusu) olarak bilinen grup, PKK adıyla ilk olarak Güneydoğu Anadolu bölgesindeki diğer sol örgütleri kendi eylem alanlarından atabilmek için mücadeleye girdiler. Özellikle ‘Halkın Kurtuluşu’, ‘Devrimci Halkın Birliği’ ile reformist milliyetçi güçler olarak nitelendirdikleri ‘Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları’ (KUK) ve DDKD gibi örgütleri sindirerek onların bölgedeki etkinliklerini sildi. 1980 yılına gelindiğinde oldukça geniş kesimler örgüte kazanılmış, düşman olarak görülen hedefler etkisiz kılınmıştı. 12 Eylül’den kısa bir süre önce, Türkiye’den kaçarak Suriye’nin Şam şehrine yerleşen Abdullah Öcalan, PKK’yi buradan yönlendirmeye başlamıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesini kapsayan Türkiye, İran, Irak ve Suriye toprakları üzerinde Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgede bağımsız bir Kürdistan devleti kurmak amacıyla yola çıkan PKK, bunu gerçekleştirmek için uzun süreli bir halk savaşı stratejisiyle, silahlı propaganda taktiğini benimsemiştir. Bu amacını gerçekleştirmek üzere PKK halk savaşının gerektirdiği “Stratejik Savunma”, “Stratejik Denge”, “Stratejik Saldırı” şeklinde bir taktik izlemiştir.

PKK’nin literatüre yansıyan yan örgütlenmeleri özetle şu şekildedir: Kürdistan Kurtuluş Birliği (HRK) (Ağustos 1984). Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu (ARGK), (Ekim 1986’da HRK’nın adı değiştirilerek oluşturulmuştur). Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi (ERNK) (Mart 1985): Atina, Viyana, Kopenhag, Oslo, Helsinki ve Stokholm’de bürolar açmış; Roma ve Madrid’te Kürdistan Enformasyon Büroları adıyla; ayrıca, Belçika, Bulgaristan, Fransa, Almanya, Romanya, Rusya, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, İsviçre ve Hollanda gibi ülkelerde Kürdistan Enformasyon Bürosu, Kürdistan Enformasyon Merkezi, Kürt Evi gibi adlar altında örgütlenerek faaliyet göstermiştir (Dündar, 2006:193).

PKK 1984’ten 1999’da lideri Abdullah Öcalan’ın yakalanmasına kadar, kısmi ateşkeslerin dışında sürekli silahlı eylemlerde bulunmuştur. 1999-2004 arası dönemde bir sessizlik dönemi yaşanmış, ardından 2012’nin son aylarına kadar tekrar eylemlerini sürdürmüştür. PKK, 5 Ağustos 1984’teki Eruh-Şemdinli baskınından, Öcalan yakalanana

kadar (22 Şubat 1999) 6036 saldırı gerçekleştirmiş, 8257 defa güvenlik kuvvetleriyle çatışmaya girmiş, Türkiye'nin muhtelif yerlerinde 3071 Bombalama eylemi gerçekleştirmiş, 388 gasp suçu işlemiş, bu eylemler sonucu, 4472 sivil hayatını kaybetmiş, 5620 sivil yaralanmış, 247 polis, 3.874 asker, 1225 köy korucusu şehit olmuş, 8.178 asker, 1665 köy koruyucusu ve 909 polis yaralanmıştır (Denker ve Kurubaş, t.y.). Bu acı bilançonun yanında örgütün Türkiye'ye verdiği ekonomik zararın değeri ise, Eylül 2013 tarihinde, eski Milli Eğitim Bakanı ve halen AK Parti genel başkan yardımcısı olan Hüseyin Çelik'in beyanı ile 1,5 trilyon ABD doları olarak ifade edilmiştir. Bu arada şehirlerde kendi taraftarlarını geniş kitlesel eylemlere mobilize edebilmiş, hatta bazı uygulamalarıyla da Kürtlerin bir kesiminden büyük tepki almıştır. Laçiner'e göre "Güneydoğu sokaklarında dolaşp insanlara emir veren, "kapat kepengi" diyen, yaşlı insanlara tokat atabilecek, bir mahalleyi tamamen terörize edebilecek insanlar var. Bir iktidardan bahsediyoruz. PKK'nın konumunu kaybetmesi işlerine gelmez. Bu değişimi istemeyen çok sayıda insan var" (Boztaş, 2007 içinde s:22). Türkiye'deki Kürtlerin siyasi tarihinde gelmiş geçmiş en büyük ve en etkili örgütlenme olduğundan hiç kimse kuşku duymamaktadır.

PKK'nin lideri olan Öcalan'ın yakalanmasından sonraki süreç, "Bağımsız Kürt Devleti" iddiasından "Demokratik Cumhuriyet" iddiasına doğru strateji değişikliğine geçişin başlangıcı sayılabilir. Bu süreçteki talep, Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyeliği hedefini öne çıkarmasıyla başlayan AB talepleriyle örtüşür şekilde, "Kürt kimliğinin tanınması ve kültürel haklar" çerçevesine oturtulmuştur. Öcalan, İmralı'da yazıp Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne gönderdiği ilk kapsamlı savunmasında, bağımsız Kürt devleti tezinden vazgeçerek, yerine demokratik cumhuriyet tezini koymuştur (Özer, 2011:655). Hedeflerini revize etmiş olsa da, PKK şiddet eylemleri ile sahneye çıktıktan sonra, günümüzde sözü edilen Kürt sorunu algısının devletle birlikte belirleyicilerinden biri olarak yerini almıştır.

KCK

KCK hakkında halkta pek bir bilgi olmadığından, algı açısından verilerinden söz etmek zordur. Çünkü medyaya fazla konu edilmemiştir. Sadece son zamanlarda bazı tutuklamalar ve davalardan dolayı ulusal medyaya konu olmaktadır. Bu tutuklamaları yine medyaya yansıdığı haliyle BDP, teşkilatlarında görev yapan kişilerin sindirilmesi, siyaset yapmalarının engellenmesi şeklinde ifade etmektedir. Bir kesim de paralel devlet yapılanması şeklinde nitelemektedir. KCK hakkında daha net algılar aktif siyasetçilerde

mevcuttur. Bir gazeteciye verdiği mülakatta Zübeyir Aydar KCK'nin mahiyetini şöyle açıklamaktadır:

“KCK nedir? Bizim genel hareketin bir toplamıdır KCK. Türkçe karşılığı Kürdistan Topluluklar Birliği, Meclisler Birliği gibi bir şey. Bir meclisi var. Bu meclis Kongre-Gel'dir. Bir de Kongre-Gel'in içinden seçilmiş bir yürütme konseyi var. Ben şu anda onun üyesiyim. Eskiden her şey PKK idi. Şimdi her şey ne? Şimdi her şey KCK. KCK, PKK'nın üstünde mi? Evet. PKK, KCK adı verilen hareketin içinde sınırlı bir bölüm. Bu durumda en tepede sizler mi varsınız? En tepede Abdullah Öcalan yer alır. Ondan sonra meclis, ondan sonra da yürütme konseyi. En tepede sizler varsınız yani... evet, otuz bir kişilik Yürütme Konseyinin başkanı Murat Karayılan'dır” (Düzel, 2012:143-144).

Aynı gazeteciye, İhsan Aksoy'un¹ verdiği mülakatta KCK'nin günlük hayatta nasıl bir işlev gördüğü açıklanmaktadır:

“Bunlar, legal siyaset alanında çalışan belediye başkanlarını, milletvekillerini yönlendiriyorlar. Bir KCK üyesi, bir belediye başkanından daha mı yetkilidir? Uygulamalar öyle gösteriyor. Çünkü KCK üyeleri “biz başkanlık adına hareket ediyoruz ve onun direktiflerini yerine getiriyoruz” mesajını veriyorlar. Öyle ki, bir belediye başkanı bir yere gittiğinde, yanında mutlaka KCK'den biri bulunuyor. Halk arasında bunlara ‘komiser’ deniyor. Belediye başkanlarının, onların görüşlerinin dışına çıkmaları mümkün değil. Son seçimlerde söylendiğine göre, bir komisyon oluşturulmuş. Milletvekili ve belediye başkanlarını onlar belirliyor. Tabi belirlerken yerel birimlere ve il teşkilatlarına da danışıyorlardır ama...” (Düzel, 2012:124-125).

Bu çalışma kapsamında yapılan saha araştırmasında, devleti temsilen hükümetten, iki kutbu temsilen ise MHP ve BDP'den birer milletvekillerinin algısından da hareketle farklı bakış açılarının ne yönde olduğu gösterilmek istenmiştir.

“KCK Yürütme Komisyonu Başkanı kimdir? Karayılan, Lideri kimdir? Öcalan, Yürütmede kimler var? PKK'lılar. PYD ve PEJAK alt kuruluşu mudur? Legal değil. Hiçbir şekilde legal değil.” N.A.: O zaman peki silah bırakıp, siyasi alanda mücadele edilmesini nasıl..?: “KCK adı altında olmaz. KCK yöntemiyle olmaz. Hiçbir devlet paralel devlet kabul etmez. Devletin bir düzeni vardır o devletin düzeni içinde gider demokratik siyasal mücadeleyi verirsiniz,” N.A: Bu kadroların siyasi alanda mücadele vermesinin önü açılmazsa silahlı eylemler biter mi?: “Bu kadrolarda gelip verebilir, hiç sorun değil. Ama KCK yöntemiyle değil. Yasadışıdır” (Kürt kökenli AK Parti milletvekili, Mayıs 2013, Ankara'da yapılan mülakat).

“Öcalan'ın gerçek düşüncelerini KCK adlı sözleşmede nasıl ifade ettiğinden kısaca bahsedelim. 11. Maddesinde KCK bayrağını tanımlıyor (...) KCK'nın 11. Maddesi KCK

¹ İhsan Aksoy, Kemal Burkay ile Kürdistan Sosyalist partisini kurmuş, daha sonraki bir dönemde Şerafettin Elçi'nin KADEP'inde yöneticilik yapmış bir Kürt siyasetçidir.

kurucusu, önderi olarak Abdullah Öcalan'ı ifade ettikten sonra ekolojiye, cinsiyet özgürlüğüne dayalı demokrasinin, felsefik, teorik ve stratejik kuramcısıdır. Her anlamda halkı temsil eden önderlik kurumudur. En son karar merciidir. KCK'nın 5. Maddesi ise Kürdistan'da doğup yaşayan veya KCK sistemine bağlı olan herkes KCK vatandaşıdır. Bunu kabul etmeyenler ihanet ve teslimiyet ile cezalandırılacaktır. Cezalandırma işini de 27 ve 30 uncu maddelerde yargı erki içinde Halk Mahkemeleri yapacaktır. 31 ve 33. Maddelerde KCK vatandaşlarına meşru savunma yükümlülüğü verilmiştir. (...) Tüm barışçıl eylemler boşa çıkarsa ayaklanma ve öz savunmaya dayalı gerilla savaşı gündeme gelir. (...) Şimdi bayrağı ayrı, vatandaşlığı ayrı, yargısı ayrı, (...) Demek ki Kürt sorunu Bağımsız Birleşik Kürdistan'ın kurulması sorunudur." (MHP milletvekili, Mayıs 2013, Ankara'da yapılan mülakat).

"Bu KCK sürecinde ben çok üzuldüm. BDP'li arkadaşlarımız, yani biz tutuklanıyoruz diye değil. Mesela biz ezelden beri tutuklanıyoruz. O anlamda söylemiyorum. KCK yokken de biz tutuklanıyorduk. Ben KCK'yi Abdullah Öcalan'ın PKK'nin silahlı mücadeleden siyasal mücadeleye geçişteki bir ara formülü olarak gördüm. Öcalan KCK örgütlenmesini ifade ederken, çok uzun yıllar oldu, 7-8 yıl falan oldu, hani böyle bir şeyi söylerken, PKK artık yavaş yavaş silahları bırakır, silahlı mücadeleden siyasal mücadeleye geçer, artık bundan sonra şimdi bahs ettiği o düşünce mücadelesine geçer o geçişte, sonuçta PKK ney? Silahlı bir örgüt. Bunu PKK ismiyle, silahlı bir örgüt ismiyle Türkiye kamuoyunun da kabul etmekte zorlanacağını, devletin de kabul etmekte zorlanacağını, bu nedenle başka bir örgütlenmeyle bunun gelişebileceğini düşündüğünü varsayıyorum. Yoksa hani PKK diye bir örgüt varken niye birde KCK diye bir silahlı örgüt kursun? Anlatabiliyor muyum? KCK'yi ben böyle tanımlıyorum." (BDP milletvekili, Mayıs 2013, Ankara'da yapılan mülakat).

Siyasi temsilcilerde KCK'ye bakış, bulunulan tarafa göre değişmektedir. Hükümet veya milliyetçi kesim temsilcileri KCK yapılanmasını PKK'nin kendisi kadar illegal olduğunu ve bu şekilde muamele edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Buna karşın Kürt siyasi hareketinin temsilcileri, taleplerin silahlı eylemler yerine siyasal alanda dile getirilmesi ve çatışma ortamının sonlandırılması için kurulmuş bir yapılanma olduğunu ifade etmektedirler.

Diaspora

Kürt siyasi hareketinin diasporasının ilk temsilcileri, 1970'lerin başlarında Avrupa'da birbirleriyle değişik düzeylerde ilişkili kişi ve çevrelerden meydana gelmektedir. Birkaç popüler isim saymak gerekirse Kendal Nezan, Sertaç Bucak, Hemreş

Rešo ve Rešo Zilan sayılabilir. 1973'ten sonraki faaliyetlerinde Kemal Burkay'ın da etkili bir rol oynadığı Hevra grubu, bunlar arasında muhtemelen en önemlisidir ve düşünsel üretimin hiç olmazsa bir bölümünü Türkiye'deki Kürt hareketine yansıtmayı başarmıştır. Bu oluşumun Doktor İsmet Şerif Vanlı, Cemal Alemdar gibi Avrupa'daki tanınmış Kürt entelektüel ve siyasetçilerinin çalışmaları ile Nuri Dersimi ve İhsan Nuri gibi Xoybun kuşağına mensup Kürt milliyetçilerinin çalışmalarından da beslendiği anlaşılmaktadır (Gündoğan, 2012:116). Daha sonra HEP-DTP silsilesinde kapatılan beş siyasi partinin bazı üyeleri ağır cezalara çarpıtılmaktan kurtulmak için Avrupa'ya gitmişlerdir. Avrupa'ya giden Kürt siyasetçiler "Sürgünde Kürt Parlamentosu" adı altında siyasi faaliyetlere başladılar. Aktif siyasetin dışında olup düşüncelerinden veya faaliyetlerinden dolayı Kürtçülükle ilişkilendirilip ceza alma ihtimali olan aktivist, sanatçı, öğrenci vb. birçok insan da kaçak yollardan Avrupa'ya gidip diasporayı oluşturdular. Birçok Avrupa ülkesinde dernekler, enstitüler, kültür merkezleri gibi örgütlenmeler yanında TV kanalları, yayın evleri, basılı medya gibi faaliyetler ile Kürt siyasi hareketinin önemli bir ayağını teşkil etmektedirler. Genellikle Kürt kimlik talepleri hakkında Avrupa ülkelerinde hükümetler ve kamuoyu nezdinde farkındalık ve destek sağlamaya çalışan diaspora Kürtlerinin faaliyetleri PKK'ye maddi destek sağlamak için para toplamak veya ticari faaliyetlerde bulunmak gibi iddialara da konu olmaktadır.

Diaspora Kürtlerinin neredeyse tamamında bir memleket özlemi vardır, fakat geldiklerinde hapse atılacaklarından endişelenmektedirler. Örneğin siyasetçi Kemal Burkay 33 yıldan sonra 2012'de AK Parti döneminde sağlanan görece demokratik koşullar ve Başbakan Sayın R. T. Erdoğan'ın çağruları sonucu gelebilmiştir. Aynı şekilde bir faili meçhule kurban giden Kürt yazar Musa Anter'in oğlu Anter Anter bu ortamın sonucunda babasının mezarını ziyaret etme fırsatı bulabilmiştir.

Diaspora Kürtleri arasında siyasetçiler olduğu gibi, aktif olarak siyaset veya şiddetle hiçbir ilgisi olmayan sanatçılar da mevcuttur. Bunlardan en bilineni Kürt halk ozanı Şivan Perwer'dir. Perwer bir gazeteciye verdiği mülakatta gidiş gerekçesini ve memleket hasretini ifade etmektedir:

"1976'da ilk Almanya'ya geldim. 34 yıldır dünyanın her köşesini dolaşıyorum ama doğduğum yere gidemiyorum. Niye sürgüne gittiniz? Kürtçe şarkı söylediğim için sürgüne gittim. Türkiye'de kanunlar, Kürtlerin varlığını yok sayıyordu. Kürt kimliği yasaktı. Ben kalktım böyle bir ortamda Kürdistan için şarkı söyledim. O yıllarda Kürtçe yasak mıydı? Kürtçe, 1980 darbesinden sonra yasaklanmadı mı? Sevda türkülerini ağa paşalarının kapısında söyleyebilirdin. Dengbejler, onlar saatlerce Kürtçe şarkılar söylerlerdi, Kürtçe destanlar anlatırlardı. Zavallı ve güçsüz olduğu sürece kimse senin orada burada Kürtçe şarkılar

söylemene karışmazdı. Kürtçe türkü ezberlemiş, söylüyor denirdi. Ama şarkılarında Kürt toplumunun yaşadığı gerçekleri, zorlukları, baskıları açıkça anlattığın anda karşında devleti bulurdun. Devlet, bu Kürdün sesini hemen keserdi. Bu yüzden pek çok kez tutuklandım. Benim için yurtdışına gitmekten başka bir kurtuluş yoktu. Her yerde aranıyordum. N.D.: Sürgünde insan kendini mazlum mu hissediyor? Mazlum hissediyor. Ben her şeyden önce Kürt toplumunun çocuğuyum, bir Kürdüm. Sanatımı siyaset için değil, Kürdistan'ın gerçekleri için yapıyorum. Ama Kürdistan kelimesi yasak! Bu akıl dışı bir şey! Kürdistan bir toplumun yaşadığı ülkedir. Bu toplum yok olmamak için çok direndi. Bırakın benim Kürt halkına türkülerimi söylememi, Türk halkının beni tanımasını, biz Türk sanatçılarıyla bile bir araya gelemiyoruz. N.D.: Ülkeye dönmeyi düşünüyor musunuz? Dönmeyi nasıl düşünmem! Dönmeyi nasıl istemem. Ben, ticaret yapmak için yurtdışına çıkmadım. Ben 34 yılımı, hayatımı ülkemden uzakta geçirdim. Annemin ölümüne gelemedim. Ben yurtdışına gittikten sonra kardeşlerim oldu. Bazılarını hala göremedim. Babamı tam onsekiz yıl sonra Irak Kürdistan'ında gördüm. O da pasaport alamıyordu çünkü” (Düzel, 2012:219-221).

Bu satırların yazıldığı dönemde, Şıvan Perwer, 16 Kasım 2013 itibari ile Başbakan Erdoğan ve Irak Kürt Bölgesi Başkanı Mesud Barzani'nin de bulunduğu bir etkinlikte Diyarbakır'a gelmiş, İbrahim Tatlıses ile Diyarbakır'da düet yapmış ve 37 yıl sonra ailesini ziyaret etmiştir.

Benzer şekilde farklı iki sanatçı ile yapılan başka mülakatlarda da memleket hasreti ifade edilmektedir:

“Türkiye’de olsaydım, sokakta kalsaydım da yine bana yeterdi. Bir arkadaşım anlattı. Geçen sene memlekete gitmiş. Bir çerçi gelmiş, köyde “üzüm, üzüm, üzüm,...” diye bağıryormuş. O sesi duysaydım da bir gün sonra ölseydim. İtalya’ya gidiyorum. Pazarlarda öyle bağırın adamları dinliyorum. Tıpkı bizim oradakiler gibi. Geçen sene Symi’deydim. Karşıdan memleket görünüyor. Görüyorsun, ama gidemiyorsun. Bu tuhaf bir çelişki! Yine bir defasında Kos adasındayken bir arkadaşımız gitti ve bize Bodrum’dan kebab getirdi. Taraf olduğunu bilmesem Türk’ten iyi dost yoktur. 15-20 bin Euro teklif ettim ki sırf Türkiye’de kalabileyim. Tanıdık, bildik herkese ulaşmaya çalıştım. Meclise kadar gittim. Ama olmadı” (Matur 2011:41).

Başka bir ülkedeki bayan sanatçı: “Keşke bu savaş bitse ve herkesin, Türk ve Kürt sanatçıların kendi dillerini konuşabilecekleri, kendi şarkılarını birlikte söyleyebilecekleri bir mekân yaratabilsek diyorum. Biz aynı toprakta beraber büyümüş halklarız. Birbirimizi elbette kabulleneceğiz. Ben Türkiye’de aydınların, sanatçıların buna inandığını da biliyorum” (Matur, 2011:71).

Denilebilir ki diaspora Kürtlerinin algısında devletin belirleyiciliği başroldedir. Zira onları çok sevdikleri vatanlarından, tarihlerinden, kültürlerinden, anılarından, aileleri ve sevdiklerinden ayırmıştır. Diaspora algı açısından sadece diasporadakiler için önemli

değildir, her birinin Türkiye’de yüzlerce bazen milyonlarca (Şıvan Perver örneği) seveni, akrabası, dostu, tanıdığı için de, onların algısını da etkilemektedir. Bu kesim için de fail yine devlettir ve algının belirleyicisidir.

Siyasi Partiler

Kürt siyasi hareketinin yasalar çerçevesinde Kürtlerin Türkiye’deki siyasi katılımını sağlamak ve sorunları siyaset kurumu içinde çözmek için, siyasi parti formunda birçok girişimi olmuştur. Anayasa mahkemesi bahsi geçen siyasi partiler hakkında resmi dil yasasını ihlal etmek veya özerklik ya da federalizmi destekler nitelikteki beyanlarıyla ayrılıkçı faaliyetler içerisinde bulunmak suçlamasıyla dava açmış ve bu partileri kapatmıştır (Ersanlı ve Özdoğan, 2012:28). Anayasa Mahkemesi “Kürt sorununa” ilişkin programları nedeniyle bugüne kadar DTP’nin dışında 9 partiyi kapatmıştır. Mahkeme, DTP ile aynı gelenekten gelen, HEP, ÖZDEP, DEP ve HADEP ile programlarında “Kürt sorununa” yer vermeleri nedeniyle de Türkiye Birleşik Komünist Partisi, Sosyalist Parti, Sosyalist Türkiye Partisi, Demokrasi ve Değişim Partisi, Emek Partisi’nin kapatılmasına karar vermiştir¹. Bu partilerin 1995, 1999, 2002 genel seçimleri ile 2004 yerel seçimlerinde yüzde 4-6,2 arasında değişen oranlarda oy almaları, 2007 ve 2011 seçimlerinde de bir grup kuracak kadar bağımsız milletvekili seçtirmeleri siyasallaşmanın boyutlarını göstermektedir. Bu partilere verilen oyları güdüleyen asıl faktörün Kürt milliyetçiliği olduğu; bu tercihi yapan seçmenin PKK’nın amaç ve taleplerini siyasal alana taşımak ve Kürt kimliğinin tanınmasını sağlamak amacıyla seçime giren bu partileri, etnik ortak payda nedeniyle destekledikleri açıktır (Özer, 2011:654). Parti kapatmaların dışında da Kürtlerin siyaset yapmasının önünde başka engeller de olmuştur. Bunlardan biri %10 seçim barajı, her hangi bir şekilde partileri kapatılamaz ise, yine de meclise girmelerinin yolunu tıkama amaçlı olarak algılanmaktadır. Bunun yanında özellikle medya aracılığıyla Kürt partilerini ve siyasetçilerini itibarsızlaştırma, hedef gösterme, rencide edici nitelikleme ve yakıştırmalar ile aşağılama, kazandıkları belediyelerin kendilerinden önceki borçlarını bahane göstererek ödeneklerini kısma ve faaliyet yapamaz hale getirme, ardından da hizmet üretemiyorlar suçlamasıyla imajlarını yıpratma sayılabilir.

HEP’ten başlayarak bu günkü halefi BDP’ye kadar olan Kürt partilerinin halkı temsil etmedikleri de sık sık vurgulanmaktadır. Kürtler, Türkiye nüfusunun %15-20’si arasında tahmin edilmekte ve bunların da yarısından fazlası batı illerinde Türkler ve devlet ile pek bir sıkıntı yaşamadan entegre olabilmiş veya asimilasyon projesi kapsamında asimile

¹ www.sabah.com.tr/Siyaset/2009/12/11/kurt_sorunu_nedeniyle_10_parti_kapatildi

edilebilmiştir. Geri kalanların tamamının da bir partiyi desteklemesi, normal koşullarda siyaset bilimi açısından mümkün değildir; özellikle de o parti devlet tarafından sürekli suçlanıyor, kapatılıyor, mensupları ve destekçileri tutuklanıyorsa ve medya tarafından da sürekli itibarsızlaştırılıyorsa, halk desteğini alması daha da zorlaşacaktır. SETA tarafından 2009 yılında yapılan bir araştırmanın bulgularına göre, araştırmaya katılanların %38,1'i DTP'yi tüm Kürtlerin temsilcisi olarak görürken, buna karşılık olarak %50 gibi bir oran, DTP ve Kürtler arasında doğrusal bir temsil ilişkisi olmadığını düşünmektedir (Aras vd, 2009:59). Sözü edilen siyasi hareketin tüm Kürtlerin temsilcisi olmadığını sıklıkla ifade edilmesinin nedeni, bu siyasi hareketin, Kürtlerin kimlik ve statü taleplerine yönelik dile getirdiklerinin meşruiyet temelini olmadığını gösterme çabasıdır. Gerçekten de HEP-BDP çizgisindeki partiler veya PKK tüm Kürtleri temsil etmemektedir. Ancak Kürt sorunu olarak ifade edilen sorunun muhatabı bu siyasi harekettir. Çünkü devletin, akademisyenlerin, gazetecilerin, siyasilerin veya sokaktaki vatandaşların Kürt sorunundan söz ederken işaret ettikleri bu siyasi hareketin talepleri veya eylemleridir. Bunların dışında kalan Kürtler için devlet veya siyaset kurumu da cumhuriyetin kuruluşundan beri tek bir adım atmamıştır. Bir başka ifadeyle onları dikkate almamıştır, onlara uyguladığı yasakları kaldırmayı tartışmamıştır. Kürt siyasi hareketi (HEP-BDP, KCK) tüm Kürtlerin temsilcisi değildir ancak şüphe götürmez şekilde Kürt sorununun temsilcisi ve muhatabıdır. Bu nedenle de algının objesidir.

3.7.2. Algıda Kürt Siyasi Hareketi

Türkiye'de Kürt sorunu ile PKK algısı iç içe girmiş durumdadır. Bir kesim, Kürt sorunundan PKK ve yaptıklarını algılamaktadır. Diğer kesim ise Kürt sorununun PKK'ya indirgenmesini maksatlı bulmakta, PKK'nın 90 yıllık Kürt sorununun son 30 yılında ortaya çıkan 29 isyanın sonuncusu olduğunu vurgulamakta ve Türkler tarafından bir türlü anlaşılmadıklarını düşünmektedir. Türkiye'de Türkler ve Kürtlerin birbirini yeterince tanımadığı, bu nedenle de birbirinin talep ve beklentilerine kuşkuyla yaklaştığı birçok araştırmacı tarafından vurgulanmaktadır. Matur: “karşılıklı olarak birbirimizi algılamamızda bir sorun olduğunu düşünüyorum. Basit bir empati değil sözünü ettiğim. Bu topraklarda yaşayan bir Kürd'ün kendini nasıl hissettiği, nasıl tarif ettiğiyle ortalama bir Türk'ün derinden ilgilenmediğine dair kuşkularım var. Kürtler ve Türkler, bölgenin en çok kaynaşmış iki toplumu olabilir; ama bugün birbirlerini anlamalarının önünde ciddi engeller var (Matur, Boztaş, 2007 içinde:45). Akyol'a göre ise, “bölgede çok büyük bir travma

yaşanmış. İsyandar bastırılmış, işkenceler, boşaltılan köyler yani bir sürü olay var. Bunu çoğu insan bilmiyor. Birçok Türk, “Kürtlerin ne derdi var? Burada ne oluyor?” diyor. “Kürt diye bir şey yok, yabancılar tarafından satın alınmış birtakım adamlar ortaya çıktılar” diye düşüneni bile var. Toplumsal olarak ne yaşandı? Bu insanların tepkisi nereden geliyor, bunların konuşulması lazım” (Akyol, Boztaş, 2007:33). SETA’nın (2009) araştırmasına göre, %40 civarında bir Türk nüfusunun sorunu teröre indirgediği, terörün ortadan kalkmasıyla sorunun biteceğine inandığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, Kürtlerde sorunu teröre indirgeme eğiliminin %20 civarında olduğu söylenebilir (Aras vd, 2009:60-61). Kürtler, %46,2 gibi bir oranla Kürt sorununu devlet politikalarına ve ayrımcılığa bağlamaktadırlar. Türk kökenlilerde ise bu oran toplamda %19,2’de kalmaktadır (Aras vd., 2009:41). Burada ortaya çıkan sonuç, Türk kökenlilerle Kürt kökenliler arasında Kürt sorununun kaynakları ve PKK konusunda önemli bir algı farkı vardır.

Türklerin Kürt Siyasi Hareketi Algısı

Türkiye’nin batısında yaşayan Türk kökenli halk için PKK algısı, uyuşturucu ticareti, dış destekli bölücülük, ırkçılık ve hatta büyük şehirlerdeki kapkaç gibi birçok olumsuz imaj içermektedir. Fuller ve Barkey, (2011:58)’e göre, PKK’nın uyuşturucu ticaretiyle ilişkisi oldukça tartışmalı bir konudur. Türk hükümeti, Avrupa’ya Türkiye’den giden uyuşturucunun büyük kısmından örgütün sorumlu olduğunu ileri sürmektedir. Oysa pek çok batılı uzmana göre PKK Türkiye’den Avrupa’ya giden uyuşturucunun tek veya başlıca kaynağı değildir.

Bazı Türkler için PKK’nın algısı bunlarla da sınırlı değildir elbet. Her şeyden önce PKK binlerce Türk gencinin ölümüne ve binlercesinin de yaralanmasına sebep olmuştur. Bu kesim için tarifi olmayan acıları ifade etmektedir. Aynı şekilde çocukları asker ya da polis olarak bölgeye giden veya gidecek olan aileler için korku ve tedirginliğin nedenidir. Çocuğu PKK tarafından öldürülmüş aileler için sadece PKK değil, çocuğunun vurulduğu ilin isminin televizyonda geçmesi veya oradan masum bir vatandaşın tesadüfen karşısına çıkması bile, acılarını hatırlatıcı olabilmektedir. Ayrıca araştırma sonuçlarına göre Türklerin %40’ı Kürt sorununu doğrudan PKK’ya indirgemektedir. Tersten okumayla, bu kesimin Kürtleri PKK’ya indirgemesinin de pekâlâ mümkün olabileceği ileri sürülebilir. Araştırmacı bu çalışma için saha araştırması yaptığında Yozgat’ın Yerköy ilçesinde bu görüşü dile getiren bir diyaloga şahit olmuştur. Kürt sorunu hakkında mülakat isteğine karşı bir esnaf, mülakat yapmak istemediğini ifade ederek “*ben Patnos’ta askerlik yaptım, gündüz yanımıza gelip birlikte çay içiyorlardı, gece gidip bize kurşun sıkıyorlardı,*

Kürtlerin hepsi terörist, hatta en azılıları da Meclistedir. Temizlemeye onlardan başlamak gerekir. Bölgeye Saddam gibi kimyasal veya atom bombası atıp kökten temizlemek lazım” şeklinde ifade etmiştir. Benzer bir indirgeme 2011 yılındaki Van depremi sonrasında, kış ortasında aç açıkta kalan, bebekli, çocuklu, genç yaşlı yüz binlerce perişan Kürt için, ulusal bir kanal olan “atv TV” ekranlarından program sunucusu Müge Anlı tarafından da: *“canımız istediği zaman taş atıyoruz, kuş avlar gibi dağlarda avlıyoruz, sonra bir şey olduğu zaman hadi Mehmetçik gelsin, hadi polis gelsin diyoruz. Biraz da dengeleri kuralım, böyle zor günlerde ah canım cicim, sonra kuş avlar gibi avlamayalım bunları. O kadar da öyle, biraz da insanlar hadlerini bilsinler, demek istiyorum”* (youtube.com/watch?v=NL6_J2Pe5; erişim tarihi 23 Eylül 2013) şeklinde ifade edilmiştir. Yani masum da olsa, korucu da olsa, afetzede de olsa, Kürt, bir kesim için PKK’dır.

Bugün gelinen noktada devlet, sorunun çözümü için PKK ile 1999’dan beri İmralı adasında hapis yatan liderleri Öcalan vasıtasıyla bir diyalog başlatmıştır. Bu diyalog sonucu (2012 Aralık-2014 Şubat) yaklaşık onbeş aydır bir çatışma yaşanmadı ve herhangi bir can kaybı olmadı. Fakat 90 yıldır inşa edilmiş ve bu çalışmanın da ana konusu olan algılardan dolayı cesur adımlar atılamamaktadır. Özcan’a göre, devlet sistemi veya demokrasiyle sonuç alınması isteniyorsa, siyasi şahıslar Kürt meselesini çözmeye çalıştıklarında bir de Türk meselesiyle karşı karşıya kalmak gibi riskleri var (Boztaş, 2007:25). Başka bir ifadeyle devlet ve PKK belirleyiciliğinde inşa edilmiş bu algılar şu anda çözümün önündeki engellerden biri olarak duruyor. Her şeyden önce 30 yıldır “bebek katili”, “Ermeni uşağı”, “bölücü başı”, “dış düşmanlarımızın maşası” gibi birçok kötü ifadeyle tanıtılan Öcalan ile devlet düzeyinde görüşme yapılmasını halka anlatabilmenin zorluğu ortadadır. Bu algıların halk olarak Türkler için nasıl olduklarına ilişkin veri toplamak amacıyla “PKK’yi nasıl değerlendiriyorsunuz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir:

“Terörün, şiddetin tabi onaylanması mümkün değil. Gönül arzu eder ki bu kimlik talepleri toplumsal talepler demokratik süreçlerde, siyasal süreçlerde, sivil süreçlerde bir mücadeleyle genişletilseydi. Teröre başvurulmasaydı. Zihinleri yaraladı, talepler ne olursa olsun terör haklıdır diye hiç kimse söyleyemez” (Türk kökenli üst düzey bürokrat, Mayıs 2013, Ankara’da yapılan mülakat).

“PKK iyi bir şey değil ki yani. PKK Türkiye’yi bölmeye çalışan bir şey.” (Türk kökenli memur, Mayıs 2013, Yozgat’ta yapılan mülakat).

“PKK tabi, terör zaten, ne dini ne de dünyevi açıdan tasvip olmayan bir eylem. Dolayısıyla PKK terör örgütü yani, zaten belli, bunun iyi denecek bir tarafı yok. Hani cana

kıyıyor, devlet mesela bunlara bu kadar harcama yapıyor” (Türk kökenli müteedeyin, kamuda yönetici, Mayıs 2013, Yozgat’ta yapılan mülakat).

“PKK tamamıyla başka güçler tarafından organize edilmiş bir örgüt” (Türk kökenli yerel yönetici, Mayıs 2013, Yozgat’ta yapılan mülakat).

PKK hakkındaki soruyu doğrudan Öcalan’a indirgeyerek: *“abi öldürün öldüremiyon, kaldırın kaldıramiyon, bırak bırakamiyon, (...) –gücü yetmiyor ki. –gücümüz yetmiyor. Arkası çok. Devletin de gücü yetmiyor, gücü yetmiyor. (...) Arkasında Bahçeli var, Çiller var, Ecevit var, bunlar imza verdiler biz asmayacağız, kesmeyeceğiz diye. Arkasında bunlar var, bunları şöyle temizlemeyince ona sıra gelmiyor” (kahvehanede 60-70 aralığında üç kardeş ile odak grup, Mayıs 2013 Yerköy, Yozgat’ta yapılan mülakat).*

Türklerin PKK algısı, PKK’nın eylemlerinden doğrudan bir yakını kaybederek yaşamış insanlar için açıklamaya ihtiyaç duymayacak şekilde acılardan destek almaktadır ve bu kesim için bir algı inşasından söz edilemez. Çünkü doğrudan ödenen acı bedeller algıyı başka bir veriye yer bırakmayacak şekilde belirlemektedir. Onlar için bir meşruiyet veya hak hukuk davasından, sorunun kaynaklarından, geçmişte bunu doğuran nedenlerden söz etmek anlamsızdır. Geri kalan kesim için, PKK algısı, devletin kendi rolüne hiç işaret etmediği ve kendi sorumluluğunu almadığı, devlet belirleyiciliğinde ve medya katkısıyla nasıl yansıtıldığına bağlı olarak inşa edilmektedir. Çünkü PKK’nin ortaya çıkış koşullarına ve gerekçelerine hiç değinilmeden, hatta Kürt sorunu PKK’den önce hiç yokmuş gibi, sadece PKK’ye ve eylemlerine indirgenerek yansıtılması, net bir çarpıtma ile Kürt sorunu algısının güzergâhını belirlemektedir. Kürt sorunu ile PKK aynı şey değildir, tarihi geçmişleri, gerekçeleri ve nedensellik ilişkileri tamamen farklıdır. Kürt sorunu PKK ve yaptıkları değildir. PKK 1978’de kurulmuş, 1984’te silahlı eylemlere başlamıştır, Kürt sorunu ise 1924 anayasasıyla başlamıştır. PKK öncesi 60 yıllık dönem ve bu dönem boyunca devletin politika ve uygulamalarını gizlemek, bir başka ifadeyle ‘devletin tüm günahlarını örtmek için PKK ideal bir örtü’ işlevi görmüştür. Halk olarak Türklerin Kürt ve Kürt sorunu algısının inşasında da PKK bu nedenle önemli bir veri sağlayıcıdır.

Kürtlerin Kürt Siyasi Hareketi Algısı

Kürt siyasi hareketinin toplumsal tabanını teşkil eden Kürtler için, hareketin (PKK, BDP, KCK, diaspora) çekirdeğinde PKK yer almaktadır. PKK’nin bu gücü nereden gelmekteydi? Bölgenin en büyük ordusuna, gelişmiş teknolojik silah ve mühimmata karşı, piyade tüfekleri ile 30 yıl bu mücadeleyi nasıl yürütebilmişti? Gencecik binlerce insanı ölmeye ve öldürmeye nasıl motive edebiliyordu? Bu motivasyonun içeriğinde ne vardı? Bu

soruların cevabı bulunmadan PKK'nin gücünü ve etkinliğinin kaynağını anlamak zordur. Çandar'ın ifadesiyle: “Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi'nin Genel Sekreteri Mesut Tek, Erbil'deki bir görüşmemizde şöyle izah etmiştir: Kürt siyasi geleneğinde kim dağda ise, halk onun altında toplanır. Dağı tutan, dağa çıkan, siyasi hareketi de denetler” (2011:47). Bu ifadelerden anlaşıldığına göre PKK silahlı eylemleri ile rakipleri arasında öne çıkmıştır. Halktaki desteğin açıklamasını da Fuller ve Barkey'in tespitinde bulmak mümkündür. Yazarlara göre:

“Örgütün yöntemlerini veya liderini sevmeyen Kürtler bile PKK'nın eylemlerinin başka hiçbir hareketin yapamadığı kadar, Kürt meselesini uluslararası düzeyde gündeme getirdiğini, dikkatleri sorunun üzerine çektiğini ve Türk devleti üzerinde politikalarını gözden geçirmeye dair –şu ana kadar herhangi bir sonuç vermemiş olsa da- güçlü baskılar oluşturduğunu kabul etmektedirler. Bu insanlar, 1991 yılında iktidara gelen Başbakan Demirel'i “Kürt gerçeğini” kabul etmeye zorlayan unsurun PKK olduğuna inanmaktadırlar. Kürtler, devletin bir “terör” mücadelesi sürdürürken reform yapmanın mümkün olmadığı, dolayısıyla reformların ancak PKK ortadan kaldırıldıktan sonra gerçekleştirilebileceği yönündeki söylemine de güvenmiyorlar. Nerdeyse tüm Kürtler, son yıllarda diğer Kürt örgütleriyle partilerinin faaliyet gösterebildikleri siyasi alanı yaratanın PKK olduğunu kabul etmektedirler. Tabi bu söz konusu yapılar da düzenli olarak baskılar, cezalar ve kapatmalar yaşamak zorunda kalmıştır” (2011:77-78).

PKK'nin normal Kürt vatandaşların zihninde böyle bir algısının olması, gücünün önemli bir kaynağıdır.

Kürtlerin bir kısmı nezdinde PKK kadar lideri Öcalan ve militanları da son derece önemlidir. Bu konuda gazeteci Cengiz Çandar'ın yaşadığı bir anıyı kendi ifadesiyle aktaracak olursak:

“Öcalan-PKK-dağ mistifikasyonunun derinliğini teyit eden ve doğrudan muhatabının yazarın kendisi olduğu bir diyalog, Hakkâri'de yaşanmıştır. Hakkâri, Türkiye'nin İran ve Irak'la ortak sınırı olan tek ilidir. İl aynı zamanda PKK nüfuzunun en güçlü şekilde hissedildiği yerdir; nitekim Abdullah Öcalan, 14 Ocak 2011'de yayımlanan görüşme notlarında, Hakkâri'yi “en örgütlü olduğumuz yer” diye tanımlamıştır. Hakkâri'de, 13 Ocak 2011 gecesi Belediye Başkanı ve bir grup Hakkâri'li aydının yer aldığı özel bir sohbette söz alan İstanbullu konuklardan birinin yaptığı “Karnımızdan konuşmayın. İstanbul'dan sizi içtenlikle dinlemeye gelmiş olan dost insanlar var. Zihninizin gerisinde yatanları bizimle paylaşabilirsiniz” uyarısı üzerine, sohbet bitiminde yazarın yanına yaklaşan Hakkâri'li genç bir akademisyen, söze “Yine karnımızdan konuştuk biliyorum” diye girmiş ve şöyle devam etmiştir: Bunu hep yapacağız. Yanımıza şu an bir üçüncü kişi gelse, Türk ya da Kürt fark etmez, ben hemen karnımızdan konuşmaya başlayacağım. Nedeni basit. Asıl söylemek istediğimizi söyleyemediğimiz için sözü dolandırıyoruz. Bana inanın, şayet Türkiye devleti Kürtlere yarın demokratik özerklik ilan etse, Kürtçe eğitimin ilkokul düzeyinden itibaren başlatılacağını açıklasa, hatta Türkiye

bayrağının yanına kendi bayrağınızı asın dese, buradaki halkı bunlar tatmin etmeyecektir. Çünkü halk, öncelikle iki sorunun cevabını arıyor: Örgüte [dağdakilere] ne olacak? Başkan'a [Abdullah Öcalan] ne olacak? Türkiye'nin öte yanında nasıl görüldüğü bir yana, buradaki halk PKK'yi kendileri için, kendi uğurlarına can vermiş olan insanlar olarak görüyorlar. Vefa borcu duyuyorlar. Kürt halkında bu vefa duygusu var. Dağdakileri terk etmeyecekler. Dağdan inışı görmedikçe, hapisanede "liderleri" olarak gördükleri insanın durumu öyle kaldıkça, hiçbir çözüm bu halkı tatmin etmeyecek. Durum bu ve bunu açıkça söyleyemediğimiz için, biz, kamuya açık her durumda karnımızdan konuşacağız" (Çandar, 2011:47-48).

Kürtlerin bir kesiminde PKK'ye yönelik bu yaklaşım, algı inşası açısından, üzerinde durulması gereken hususlar içermektedir. Bu bilgiler ışığında denilebilir ki, Kürt ve Kürt sorununa ilişkin algının inşasında PKK ve devlet belirleyicilikte artık iki farklı veri kaynağıdır: PKK, devletin politikaları sonucu ortaya çıkmış olduğu için, devletin belirleyicilikteki zemini yerinde durmaktadır, ancak devletin PKK'ye karşı ve PKK'den dolayı halka karşı yürüttüğü uygulamalar dolayısıyla da, başlangıçta sağladığı zemin üzerinde güzergâh belirleyiciliği de devam etmektedir. Ayrıca PKK üzerinden bakıldığında ise, bu kesim Kürtler için PKK, hayatları karşılığı giriştikleri mücadeleden dolayı şimdiden efsanevi bir kahraman rolü almış, her türlü saygıyı hak eden pozisyonundan dolayı algıya veri sağlayan bir belirleyicidir. Kürtlerin bazılarının PKK hakkında, yukarıda aktarılan algının kendisi, Cadeceus metaforu üzerinde anlatılmaya çalışılan karşıtı, yani halk olarak Türklerin algısını beslemektedir. Cadeceus metaforunda asaya sarılı ve birbirini diyalektik olarak besleyen ve yansıtan yılanların konumu ile tasvir edilen, halk olarak Türk ve Kürtlerin, Kürt ve Kürt sorunu algılarının diyalektik karşılıklılığı burada net olarak görülebilir. Bazı Kürtlerin, çocuklarını öldüren PKK'ya yönelik olumlu algısı Türkleri rahatsız etmekte ve bir millet olarak Kürtleri ve Kürt sorununu PKK'ye indirgemelerine, demonize etmelerine neden olmaktadır. Karşı tarafta Kürtler için ise, bazı Türklerin, devletin kendi yaşam alanlarında Kürtlerin kimlik ve kültür varlıklarını yok etmeye yönelik asimilasyon projesine destek vermesinden, bunun için silahlanıp özgürlük mücadelesi veren çocuklarına kurşun sıkılmasını teşvik etmesinden rahatsız olmaktadır. Yani, PKK ve devlet olarak iki veri kaynağının belirleyiciliğinde Türk ve Kürtlerin karşılıklı olarak birbirinden de beslenen ve birbirini yansıtan algılarından söz edilmektedir.

Elbette Kürtlerin tamamının PKK hakkında yukarıdaki algıya sahip olduğunu ileri sürmek doğru olmaz. PKK'ye karşı savaşan Kürt aşiretleri, aileleri gibi her şeyden önce bizzat Kürtlerden oluşan yaklaşık 90 bin köy korucusu vardır. Bunlara ilaveten PKK'nin Kürt siyasi hareketine zarar verdiğini söyleyen, yine Kürt partiler de vardır. Örneğin Partiya Sosyalista Kurdistan (PSK) (Kürdistan Sosyalist Partisi) lideri Kemal Burkay,

gazeteci Neşe Düzele verdiği bir mülakatta: “Biz, sistemin Kürt hareketini silahlı eyleme itmek için provoke edileceğini hep söyledik. Çünkü siyasal mücadele sistemin en çok korktuğu şeydi. Kürtlerin haklarını kabul etmeyen egemen çevreler, Kürtlerin siyasal mücadelesini rahatça ezebilmek için onun, silaha zamansız başvurmasını her zaman tercih ettiler” (Düzel, 2012:16) şeklinde ifade etmiştir. Aynı mülakatın başka bir yerinde Burkey: “Demokratik yoldan siyasal mücadele yapan tüm demokratlar, sosyalistler hapse atıldı. Devlet meydanı PKK’ya açtı. Sistem, PKK’nın içine adamlarını sokmuştu ve bunlar çatışmayı körükledi” (Düzel, 2012:17) demektedir. Burkey’in partisinden ayrılıp bir süre başka bir partide (KADEP) siyasete devam eden İhsan Aksoy da, yine Neşe Düzel ile mülakatında: “PKK da Kürt demokratlarını bloke ediyor. PKK, adam adama markaj yapan, propagandayı her alanda yükseltebilen, yığınla yayına, televizyon kanalına sahip, maddi olanakları büyük bir yapı. Ayrıca 1980’den itibaren ortaya çıkmış bir genç kesim var. Bunlar, Kürt siyasal tarihini bilmiyorlar. Gözlerini PKK eylemleriyle açtılar ve onu izliyorlar” (Düzel, 2012:127) ifadesini kullanmıştır. Her iki ifadede PKK’nın Kürt siyasal hareketinin sivil alanda kalmasının ve Kürtler arasında demokrasinin gelişmesinin önünde engel olduğu, gücünden dolayı da siyasal alanı domine ettiği belirtiliyor. Bu kesimin de algısında PKK’nın yine Kürt ve Kürt sorunu algısının verisini sağlamada belirleyici olduğu görülmektedir.

Algının anlaşılması açısından cevap aranması gereken bir soru da Kürt gençlerinin PKK’ye katılımdaki motivasyonlarıdır. Bu konuda Marcus’un, PKK’nın ilk katılımcılarından biriyle yaptığı mülakatta: “Hilvan’ın yakınlarında bir köyden olan Ramazan Ülek, 1977 yılında üniversite öğrencisiydi. “Örneğin benim köyümde herkesin askerler tarafından dövülmüş bir akrabası vardı ve PKK buna karşı bir duruştu. PKK aynı zamanda, her şeyimizi, bir kadının boynundan altınlarını bile çalabilecek ağaların karşısındaydı. Baskı altında geçen yılların ardından aniden bir şey oldu ve herkes PKK’ya koştu” (Marcus, 2010:69) denilmektedir. Matur’un 2011’deki benzer mülakatlarında da: “PKK ile nasıl tanıştın? Diyorum: Samimiyetle “ben yurtseverliği bilmem. Sosyalistliği de bilmem. Beni ne itti o zaman? Bana göre devlet bizi dağa gönderdi” (Matur 2011:39) denilmekte. Bir başka kişi ise yerinden koparılanın sonrasında PKK’ye katıldığını şöyle ifade etmektedir: “Biz köyden kopmayı hiçbir zaman istemedik, ama tüm aile mecbur kaldı. Rahat yoktu bize, her an her şey olabilir korkusu içindeydik. Ben göçe karşıydım aslında. Oradaki mezarları nasıl terk ediyorlar diyordum. Ama ölülerini, atalarını, anılarını geride bırakıp İstanbul’a göç etmek zorunda kalmışlar” (Matur,2011:46). Başka bir militan ise: “Ailem için ve kendim için doğru bir yol aradım. Kan dökmeden bir yolu olsaydı onu

seçerdim. Başka bir yol olmadığı ortaya çıktı. Kan dökmeden, acılar yaşanmadan olmazdı". Siyasi olarak bir çözüm göremediğini söylüyor: "sorun ancak askeri yoldan çözülebilirdi. Askeri güçleri olmadan Kürtlerin sorunları çözülemezdi." "Kürtlerin hangi sorununu çözdü silahlı yöntem?" diye soruyorum Réwan'a "bugün Kürtlerin adları anılıyorsa zora başvurdukları içindir" diyor (Matur, 2011:47). Diğer bir militan ise: "Ben de her insan gibi kendi dilimde şarkı söylemek istiyorum. Kendi dilimde halay çekmek istiyorum. İnsan olarak bu benim hakkım" (Matur,2011:65). Bir diğeri ise: "Bir insan ölüme karşı istekli olabilir mi? İnsan ölümü nasıl isteyebilir? Belki her insan, içinde öldürme duygusuyla çıkmadı dağa; ama bu koşullar yaratıldı. Biri sana tokat atarsa öylece durmazsın. Kimliğini parçalarsa olduğun gibi yaşamaya devam edemezsin. Bana kalırsa silaha başvurmadan, konuşarak çözmek gerekiyordu sorunlarımızı. İnsanlar eğer savaşabiliyorlarsa bu koşullar yaratılmıştır" (Matur2011:71) şeklinde ifade ediyordu PKK'ye katılma gerekçesini.

Saha çalışması sırasında, yöneticilerinin ve üyelerinin görüşlerini almak üzere, Hakkâri BDP il teşkilatına gidiyorum. Görüştüğüm kişilerden biri hanım, 30-35 yaşlarında, işsiz ve gözlerinin çevresi –muhtemelen ağlamaktan- koyulaşmış. Oğlumun bir pikniğe dahi götüremedim diyor: *"ben çocukluğumdan beri şiddetin, kendini ifade edememenin eksikliğini gördüm. Ben yaşadım çocuklarım da yaşadı.(...) Şu anda ben bir gerillanın annesiysem bu Türk devletinin suçudur. Çünkü 16 yaşındaki bir çocuktan ne istenebilir. Yok, sen taş atıyorsun, örgüt adamısın, örgüte yardım ve yataklık ediyorsun. Bir gece yarısı evimi bastılar, özel harekât, yüzleri maskeli evimi bastılar. Çocuklarımı yataktan apar topar böyle sırt üstü yatın, hani bir hayvana nasıl muamele edilirse, kapıyı ittiler eşimin eli kapının arkasında kaldı. Sanacaksın hani biz Türkiye'de değil de vahşetin olduğu, hayvanlaşan bir yerin içinde yaşıyoruz. Benim oğlum o yüzden korktu ve dağa kaçmak zorunda kaldı. 16 yaşındaydı, lise üç öğrencisi, yani daha bıyıkları terlememişti. Ben bunun hesabını soracam Türkiye'ye, oğlumdan ne istediniz de oğlum bu hale geldi..."* (Kürt kökenli 30'lu yaşlarda Kadın, oğlu PKK saflarına katılmış, Haziran 2013, Hakkâri'de yapılan mülakat).

Kürtlerin siyasi taleplerini dile getirmek için silaha başvurmak tek seçenek miydi? Şeklinde bir soruyu BDP tepe yönetimine sorduğumda: *"Tabi ki geçmiş dönem açısından değerlendirildiğinde, o dönemin koşulları itibari ile herhalde Kürtlere başka seçenek kalsaydı, Kürtler başka seçenekleri kullanırlardı. Kürtler belki de maruz kaldıkları ağır baskılar nedeniyle tek seçenek olarak silahı düşündüler"* (BDP tepe yöneticisi, Milletvekili Ocak 2014, Ankara'da yapılan mülakat).

Aynı soruyu bir başka milletvekiline soruyorum: “Bugün tartışılıyor tabii PKK niye silaha başvurdu? Acaba demokratik yollarla mücadele edilseydi daha mı ileri bir noktaya gelinirdi? Bu bütün dünyanın tartıştığı bir şeydir. Yani silah neyi çözer neyi çözmez. Tabii ki çok hümanist bir bakış açısıyla olaya yaklaşırsanız, işte hümanistler sık sık söylerler, silah çözüm değildir. Ama dünya kurulalı beri sadece ikna ve sadece anlatma maalesef yetmemiş ve maalesef yine diyelim, bu yetmediği için peygamberler bile silaha başvurmuş. Hz. Musa’dan, Hz. Süleyman’dan, Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s)’a kadar silah kullanmışlardır. Bu silah nerede, ne zaman, ne şekilde ve meşru müdafaa için kullanılmalı bu ayrıca tartışılabilir. Askerlik hariç hayatında silah taşımamış biri olarak şunu söylüyorum, keşke silahsız bir dünya olsaydı. Kürtlere de bir dönem isyandan başka yol bırakılmamıştır. Neye isyan, haksızlığa isyan” (BDP milletvekili, Ocak 2014, Ankara’da yapılan mülakat).

“Yani PKK bu ülke insanı için keşke daha farklı bir yöntem benimseyebilseydi. Keşke daha akılcı ve daha rasyonel davranabilseydi. Keşke insanların canını acıtmaktan farklı yöntemlere ulaşabilseydi. Dünya politikaları üzerinde ciddi lobiler oluşturarak bu noktaya varabilseydi. Ben PKK’yı özellikle silah kullanma noktasında çok hatalı buluyorum. Neden hatalı buluyorum? Çünkü insan unsurunun bulunduğu bir yerde ve insanın ölümüyle sonuçlanan bir yöntemi hiçbir koşul altında doğru görmem beklenilemez. Ben PKK’yı bu anlamda hatalı buluyorum. Yani PKK enerjisini, sinerjisini daha çok lobiler kurarak dünya tarihinde başka örnekleri var. Mesela bir Ermeniler örneği verilebilir. Lobiler kurarak keşke bu noktalara gelmeyi daha çok tercih etseydi” (Kürt kökenli hukukçu, 2013 Ankara). Bu şekilde PKK’nın zorunlu koşulların çıktısı olduğuna inanan ancak can kayıplarından dolayı yöntemini eleştiren Kürtlerde algısal bir karşılık vardır.

“Bu çok ince bir ayardır dedim. Ve anladım ki MİT bu işte (...) Haa dur! Orada farklı bir şey var. Orada tam da MİT elemanı ve MİT’le çalışıyor daha sonra Ergenekon dediğim yapılanma onu kapıyor ve mesela Doğu Perinçek bu PKK’nın kuruluşunda aslında arka planda. Doğu Perinçek ondan sonra Yalçın Küçük” (Zaza kökenli işadamı, Mayıs 2013, Ankara’da yapılan mülakat). PKK’nın devletin bazı kurumları ile başından beri danışıklı bazı ilişkiler içinde olduğuna inanan bir kesim mevcuttur. Bazı kesimlere göre, PKK Türkiye için ikili bir araçsal işlev görmektedir: birincisi Kürtlerin meşru taleplerini terörize edip, bu talepleri engellemek için güvenlik araçlarının istihdam edilmesine hem iç hem de dış kamuoyunda meşruiyet sağlamaktır. İkincisi ise, Türkiye’deki iktidar ilişkilerini ve vesayet sistemini, yani askerlerin devletteki konumlarını

ve siyaset üstü pozisyonlarını yeniden üretmek için meşruiyet sağlayıcı araçsal bir işlevi olduğu yönündedir.

“Şimdi son otuz yılı ortaya koyarsanız yani Cumhuriyet tarihini nereye bırakacaksınız. Şimdi kırk dokuzları nereye bırakacaksınız. İşte 1923'ten bu yana yaşanan o ağır olayları nereye koyacaksınız. Dolayısıyla Cumhuriyet tarihi boyunca yani Kürt meselesi ve kendini ortaya koymuştur yani. Dolayısıyla son otuz yılda işte 1950'lerden sonra ilk defa daha kitlesel bir hale dönüşmüştür. Yoksa 1970-1980 yılları arasında da Kürt meselesi yani birçok örgütün öncülüğünde demokratik bir biçimde ortaya çıkmıştır. Yani örgütlenme açısından 12 Eylül darbesi esas itibari ile Kürt muhalefetini yok etmiştir. Esas itibari ile 1984'ten itibaren sadece silahlı çatışma başlamıştır” (Kürt kökenli CHP milletvekili, 2013 Ankara). Kürt sorununun sadece PKK'ye indirgenmesinin isabetsizliğine vurgu yapan büyük bir kesim vardır.

Denilebilir ki, Kürt ve Kürt sorunu algısı hem Türkler hem de Kürtler için, Kürt siyasi hareketinin sahneye çıkmasıyla nitelik değiştirmiştir. Özellikle PKK'nin silahlı eylemlere başlaması, günümüzde çoğunluğun Kürt sorunundan haberdar olmasına neden olduğundan, özellikle sorundan etkilenmediği için daha önce ilgisiz olan Türklerin algısının en önemli verilerini sağlamaktadır. PKK Kürtler için de birbirinden farklı algı verileri sağlamaktadır. PKK öncesi dönemde Kürt ve Kürt sorunu algısının tek belirleyicisi devlet iken, PKK sonrası dönemde ise belirleyici olarak PKK'de devletin yanında veri sağlayan bir kaynak olmuştur. PKK'nin kendisine yönelik halkın Türk ve Kürt olarak karşı taraflardaki kesimlerinin algıları da birbirini beslemektedir. Devlet ve PKK arasındaki düşük yoğunluklu savaşın geniş kesimlere ödettiği bedeller, algıların keskinleşmesine neden olmuştur. Kürt siyasi hareketinin diğer kurum ve aktörleri de genellikle PKK üzerinden veya onunla ilişkilerinden dolayı algıya konu olabilmektedir.

Çizelge 14: Cadeceus- Kürt Siyasal Hareketi

Türklerin Algısı	Devletin Belirleyiciliği	Kürtlerin Algısı
Kürtler, Türkler ile eşit haklara sahip olmasa da, Türkiye'de Kürt sorunu yoktur, dış destekli bölücülük sorunu vardır	Talepleri ile sorun olan Kürt algısı	Kürt sorunu, ulus devletin başından beri Kürtlerin meşru haklarını gaspı sorunudur.
PKK ve Kürt siyasetçiler bölücüdür	Devlet ve PKK arasında düşük yoğunluklu çatışma ve bedeller.	Devlet silahsız siyasete izin vermiyor
Kürtçe ülkeyi böler.	Türk vatandaşlarının anadili de, resmi dili de, eğitim dili de Türkçedir.	Fakat benim anadilim Kürtçedir.

Her şekilde meclise giriyorlar.	Parti kapatmaları, siyasilerin tutuklanması, %10 barajı...	Kürtlerin siyaset yapmaması için her türlü sindirme uygulanıyor.
Kürtler cumhurbaşkanı dahi oluyor, her konuda eşittir.	Türkleşirsen eşit olursun.	Hiçbir konuda eşit değiliz, sadece Türkleşenler kabul görüyor.
Böyle bir şey yapıldığına inanmıyoruz.	Herhangi bir ülkedeki Kürtlerin kimliği benim beka sorunumdur.	Devlet dışındaki Türklerle Kürtlere farklı davranıyor. Kardeşlik söylemi samimiyetsizdir.
Kimse milli birliği bozamaz, Ne mutlu Türküm diyene	Devlet Türk'ten başka bir millet tanımaz. Herkes Türkleşmelidir.	Aldatıldık, Türk devleti güvenilmezdir.
Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler

3.8. Korkular ve Güvensizlik

Bir korkunun olması için gerçek bir nedenin olması gerekmiyor. Korku gerçek bir tehlikeden kaynaklanıyor olabileceği gibi sadece algıdan da kaynaklanabilir. Çalı metaforuna tekrar başvuracak olursak, görülen şey gerçekten saldırıya geçmiş bir yırtıcı hayvan olabilir ve o zaman korku gerçek bir tehlikeden kaynaklanıyordur. Fakat gerçekte çalı olan görüntünün, saldırıya geçmiş bir yırtıcı hayvan olarak algılanması, korkunun sebep olduğu reaksiyon açısından gerçeğinden farksızdır. Objenin zihindeki görüntüsü (algısı) gösterilecek tepkiyi belirleyen şeydir. Tersinden bakılacak olursa saldırıya geçmiş gerçek bir yırtıcı hayvanın çalı olarak algılanması da, gerçek bir tehlikeye gerekli tepkiyi vermemek gibi tehlikeli bir sonuca neden olabilir.

3.8.1. Algının Objesi Olarak Korkular ve Güvensizlik

Türkiye’de Kürt sorunu ekseninde halkta, hem Türklerde hem de Kürtlerde karşılıklı korku ve güvensizlikler vardır. Bu karşılıklı korku ve güvensizliklerin bir kısmı (a) gerçekten objenin içerdiği gerçek bir tehlikeden (Çalının dikenlerinden) kaynaklanıyor, bir kısmı (b) devlet tarafından maksatlı olarak inşa edilmiş algıdan kaynaklanıyor, (c) diğer bir kısmı ise (a) ve (b)’nin de katkılarıyla birbiri hakkında halkın ürettiği mit ve fantezilerden oluşuyor.

(a) Gerek Türklerin gerekse Kürtlerin korku ve güvensizlik duyması için, geçmiş deneyimlerden çıkarılmış dersler ve gelecekte karşılaşılması muhtemel gerçek tehlikeler vardır. Türkler için, Osmanlının elindeki büyük topraklar gibi Anadolu’yu da kaybetmeleri için batı devletlerinin Sevr Antlaşmasında gösterdiği gayretten çıkarılmış önemli dersler vardır. Yeni dönemde geçmişteki bu tecrübe referans bilgi işlevi görmektedir. Ulus devlet kurulduktan sonra karşı karşıya kalınan en büyük tehlike otokton halkların Anadolu üzerindeki hak iddialarıdır. Anadolu’da birçok farklı halk, tarih içinde farklı medeniyetler

kurmuştur. Ancak onlardan bugüne kalan ve otoktonluk iddiasında bulunabilecek sayıda olanlar Rumlar, Ermeniler ve Kürtlerdir.

Rumlar ve Ermenilerin durumu, Birinci Dünya Savaşı sonrasında sınırların çizilmesi, tehcir, mübadele gibi uygulamalar ile farklı ulus devletlerde görece netleşti. Fakat Kürtler için muğlâklık devam etmektedir. Türkler ve Kürtler başlangıçta ortak bir vatana iradi olarak karar vermiş, bunun için de birlikte Kurtuluş Savaşını sürdürmüşlerdir. Ancak, kuruluşun sonra ulus devletin Türk etnisitesini temel alan kurucu fikri, egemenliği paylaşma talebinde bulunan Kürt etnisitesini, kendi projesine tehdit olarak algılamaya başlamıştır. Bu tehdidin ortadan kaldırılması için yapılabilecekler sınırlıdır. Kürtleri topyekûn bir savaşa yok etmek için ne iç ne de dış meşruiyet sağlayacak koşullar yoktur (görünürde böyle bir niyet de yoktur). Geriye tek bir seçenek kalır bu tehlikeden kurtulmak için, “Kürtleri Türkleştirmek”, yani asimilasyon. Kürtlerin Kürt olarak kalması, kimliğin, kültürün, dilin, tarihin, coğrafya ile örtüşüp buraya “anayurt” demeleri, Türk etnik merkezli ulus devlet için eninde sonunda yüzleşilecek bir tehlikedir. Bu tehlikeden kurtulmanın yolu olarak başvuru olan asimilasyon sürecinin başarısı, yeni ve baskın bir algının inşasına bağlıdır. Bu algı inşasında, Althuserci anlamda tüm baskı ve ideolojik aygıtlara başvurulacaktır. Bu noktada (b) süreci başlar, yani ‘devlet tarafından maksatlı olarak inşa edilmiş algı’. Kitle desteğini sağlayacak argümanların üretilmesine ihtiyaç duyulur. Kürtler üzerinden ‘bölünme korkusu’, ‘dört yanın düşmanlarla sarılmış olduğu’, ‘herkesin gözünün Anadolu’da olduğu’, ‘Türkün Türkten başka dostunun olmadığı’, ‘Kürt diye bir halkın hiçbir zaman olmadığı’ -dolayısıyla burada otoktonluk iddia edemeyecekleri-, ‘Kürtlerin ülkeyi bölmek isteyen dış düşmanların işbirlikçileri olduğu’ gibi maksatlı söylemler ile asimilasyona meşruiyet zemini sağlanmaya çalışılmıştır. Eğitim, medya, siyasi söylem ve devletin pratik hayattaki yasa(k)ları ve uygulamalarıyla sürekli pekiştirilen bu enformasyon, halk olarak Türklerin algısının belirleyicisi olarak işlev görmüştür. Cadeceus metaforu üzerinden tasvir edilen bu devlet uygulamaları ve halk algısının karşıtı olarak Kürtlerde de, yok edilme tehlikesi ve güvensizlik şeklinde bir algı dolaylı olarak oluşturulmuştur. Kürtlerdeki karşı algı, isyanlar ve direnç şeklinde pratiğe yansınca da (c) safhasındaki karşılıklı birbirini besleme süreci, korku ve güvensizlik olarak devam etmeye başlamıştır. Gerek Kürtlerin gerekse Türklerin korku ve güvensizliklerinin gerçek bir tehlikeden kaynaklanan tarafları olduğu gibi sanal veya üretilmiş verilerden kaynaklanan tarafları da vardır.

Üretilmiş bu algıların etkisindeki Türk halkı için, korkuyu savuşturabilecek tek güç devlettir ve devlet güçlü olmak durumundadır. Gerek bu korku ve güvensizlik ortamının

etkisi gerekse Türk devlet geleneğinin tarihsel kendine özgülüğünden dolayı, devlet, vatandaş ile ilişkilerinde mutlak bir tahakküm ilişkisi kurarak belirleyicilik rolünü almaktadır. Aydın (2009:9-10)'dan özetle, devletin toplumla ve bireyle kurduğu tahakküm ilişkisi, bu tahakküm altında bireyin özgürce düşünme kabiliyetini yitirmesi ve giderek “devlet gibi” düşünmeye başlamasını sağlamaktadır. Bu hal, devletle toplum arasında bir mutabakat hissi yaratmaktaysa da, bu mutabakatın sınırları, zihniyet haritasının parametreleriyle sürekli bir çatışma halinde olur. Devlet, insanın toplumsal çevresini oluşturan en geniş otorite ve yaptırım çerçevelerinden biridir. Özellikle yurttaşın, devletin kurucu unsuru ve kuruluş sürecinde etkin bir aktör olmadığı toplumlarda insanlar, bu yaptırım ve otorite odağının etkisi karşısında kendisinin zarar görmeyeceği tutumları geliştirmek eğilimindedir. Bu tutum geliştirme sürecinin arkasında devlete ilişkin algılar yatar. Bu algı çerçevelerinin oluşumunda, özellikle tarihsel planda, modern devletin daha önceki devlet türleriyle karşılaştırılmayacak ölçüde gelişmiş araçlarla kişilerin zihnine müdahale edebildiğini, dolayısıyla sürecin iki yönlü işlediğini varsayabiliriz. Özellikle kültürlenme/toplumsallaşma sürecinin resmî safhalarında, devlet kendi hedeflerine uygun yurttaş yaratma projesine bağlı olarak, kişilerin zihinlerine müdahale edebilmiş, böylelikle algı çerçevesini oluşturan geçmişe, şimdiki zamana ve geleceğe ilişkin belirleyiciler yanında, önemli bir etken olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de buna benzer gerekçeler ile gerek iç grup dayanışmasının güçlendirilmesi gerekse devlet-vatandaş arası tahakküm ve belirli bir zihniyetin iktidar ilişkilerinin sürdürülmesi adına, bir düşman algısının sürekli canlı tutulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye’de bu düşman, şartlara göre iç veya dış olarak değişebilmektedir. Bazı durumlarda “Türkün Türk’ten başka dostu yoktur” ifadesinde sloganlaştığı haliyle tüm dünya düşmandır, bazı durumlarda halkının %99’u Müslüman olan insanların dindar oluşları, komünizme ilgileri, Alevi oluşları vb. gibi gerekçeler ile ihtiyaç duyulan düşman içeride bulunmaktadır. Cumhuriyetin başından itibaren, gerek mevcudiyetleri ile gerekse talepleri ile devlet için iç tehdit konumunu muhafaza eden ise Kürtlerdir. Kürtler üzerinden bir bölünme korkusu sürekli zinde tutularak, anadil gibi, -normal bir durumda ortalama bir Türk’ün de onaylamayacağı- en temel ve insani talepler yasaklanarak bir asimilasyon, diğer taraftan tahakküm, vesayet ve iktidar ilişkilerinin yeniden üretilmesi için meşruiyet sağlanmaktadır.

Gerçekte Türkiye’nin Kürtler tarafından bir bölünme tehlikesi var mıdır? Bunu Kürtler istese bile iç ve dış koşullar gereği bu mümkün müdür? Gerçekte bu tehlike var ise, devletin bunu önlemesi için, inkâr, yasak, baskı ve asimilasyon uygulaması mı, yoksa

gerçek bir kaynaşmayı ve gönüllü birlikteliği sağlayacak, özgürlük ve refahın gözardı edilemeyeceği bir ortam sağlaması mı gerekir? Korkular ve güvensizlik ile ilgili algının objesi ile objenin algısı arasındaki farklılaşma derecesini görmek için bu soruların cevaplanması gerekir.

3.8.2. Algıda Korkular ve Güvensizlik

Türkiye'nin gerçekte bölünmesi tehlikesi var mıdır? Balkan Harbi, Birinci Dünya Savaşı ve ardından Kurtuluş Savaşı gibi uzun bir dönem boyunca Osmanlı sürekli toprak kaybetmiştir. Bu süreç içinde bazı batılı devletlerin doğrudan veya dolaylı katkıları hafızada yer edinmiştir. Bu durum Türklerin bölünme korku ve güvensizlik algılarını besleyen gerçek bir veridir. Bundan dolayı Kürtler söz konusu olduğunda, devlet içerisinde farklı etnik kimliklere ilişkin bilincin artmasının sonunda kaçınılmaz olarak özel taleplere ve topluluk hakları arayışı içerisindeki siyasi hareketlerin doğması olasılığına yol açacağı yönünde Türklerin ciddi endişeleri vardır. Böyle bir olasılık, en kötü senaryoda, ayrılıkçı bir hareketle sonuçlanabilir. Nihayet dünyanın başka yerlerinde bunların örnekleri vardır. İlave olarak PKK'nin başlangıçtan itibaren uzun süre ifade ettiği bağımsız Kürdistan hedefi ve kanlı eylemleri bu endişeleri pekiştirmiştir. Bunlar objenin kendisinden kaynaklanan gerçek korku nedenleridir. Fakat gerçekte bunların Türkiye'yi bölmeye yetip yetmeyeceği şüphelidir.

Günümüz uluslararası dengeleri açısından bakıldığında mevcut ulus devletlerden birinin sınırlarının değişmesi ancak belirli aktörlerin kabulü, onayı veya katkısı ile söz konusu olabilmektedir. Otokton bir halkın self determinasyon isteğinin tek başına buna yetmediğinin en belirgin örneği Filistin'dir. Son dönemde ortaya çıkan yeni ulus devletler çoğunlukla SSCB'nin dağılması sonucu Asya'da ve Balkanlar'da görülmüştür. Bunlar da iki kutuplu düzenin güçlü aktörlerinin etkisi veya örtülü desteği ile ortaya çıkmıştır. Türkiye açısından NATO üyeliği, bu üyelik içindeki gücünün ve coğrafyasının önemi, ABD'nin müttefiki oluşu, bulunduğu coğrafyanın enerji kaynakları ve geçiş güzergâhları açısından önemi gibi birçok faktör var ki, bölünmesi küresel aktörlerin çıkarlarına hizmet etmeyecektir. Yani dış koşullar bölünmüş bir Türkiye'den ziyade mevcut yapısını koruyacak bir Türkiye'yi destekler nitelikte görünmektedir. En azından, Türkiye'nin sınırlarını en başta kararlaştıran güçler açısından, o sınırların değişmesini gerektirecek yeni bir gerekçe yoktur.

İç koşullar açısından bakıldığında Kürtler çoğunlukla bölünme fikrini desteklememektedirler. Kürtler arasında ayrılıkçı fikirler hiçbir zaman Türkiye için tehdit oluşturacak kitlesel desteğe yaklaşmamıştır dahi. Böyle bir ihtimal teorik olarak her zaman mevcut olmakla birlikte pratikte gerçek bir risk seviyesine yükselme ihtimali düşüktür. Ancak, bu olasılık algı inşası için kullanılacak veriler içermektedir. Bu gerçek korku objeleri kullanılarak daha kapsamlı mitler ve komplo retoriği üretildiğinde, inandırıcılık ile tüketilmesinin şansı sağlanmaktadır. Kaldı ki Kürtlerin gerçekten bölünmesinden korkan bir devlet, onları ötekileştirici değil de kaynaştırıcı politikalara öncelik verirdi. Demek ki devletin kendisi de Kürtlerin bölünmesi ihtimalini düşük görmektedir.

Özer'e göre bölünme korkusu tarihsel dayanaklarla desteklenmiş bir kandırmacadır. "Etraf düşman dolu söylemi hem halkı bu statükocu elite mahkûm ediyor, hem de güvenlik satanlar sürekli revaçta kalıyor ve toplum militarize edilmiş oluyor" (2011:414). Gerçekte bugün böyle bir risk mevcut değildir. Ne var ki, gerek iç grup sadakati gerekse mevcut iktidar ilişkilerinin yeniden üretilmesi için komplo retoriği kullanılıyor. "Komplo retoriği", belirsizliklerin ve güvensizliklerin üzerine inşa ediliyor; toplumsal hayatın içindeki parçalanmalara içeride değil, dışarıda bir neden buluyor; bir "makro açıklama" olarak kurgulanıyor. "Dışarıdan ve yukarıdan bakan" bu makro açıklama bir sonraki aşamada içeri bakıyor ve mikro düzeyi de açıklıyor. Parçalanmayı bizzat yaşayan bu düzeye ilişkin getirdiği açıklamada en önemli unsur ise "provokasyon"; dışarıda tezgâhlanan komplonun içerideki uzantıları "hainler" tarafından başvurulan "tahrikler" (Kentel vd. 2009:217) şeklinde sürdürülüyor. Bu retorik vasıtasıyla toplumun önüne her durumdan sorumlu tutacağı ve öfkesini yönlendireceği mitler konuyor. Mitler ideolojinin bir parçasıdır; Balandier'in Malinowski'den aktarımı ile mit, "toplumun varolan şeklini, iktidar, imtiyaz ve mülkiyet paylaşım sistemini garantileyen bir temel sosyal yasadır. Mit, geleneğin muhafızlarının ve siyasal aygıtı işletenlerin kullanmasını bildikleri bir meşrulaştırma işlevine sahiptir (2010:34).

Sennet'e göre, etkileşimin düşük olduğu durumda toplum, fantezi aracılığıyla muazzam ölçülerde yıkıcı kolektif kişiliklerin doğmasına zemin hazırlar. Kolektif kişide, çok az sayıda simgesel ayrıntı dışında ötekilerle ilgili gerçek bilgi çok sınırlıdır (2010: 309). Kolektif kişiliğin belirgin örneklerinden biri milliyetçiliktir. Korkularla oluşan milliyetçilikler aynı zamanda kendi karşısında da farklı korkularla beslenen kesimleri yaratır; daha doğru bir deyişle bu farklı korkular birbirlerini kurar (Kentel, vd. 2009:294) ve büyütür. Tıpkı bu çalışmada sözü edilen Türklerin ve Kürtlerin karşılıklı korku ve

güvensizlikleri gibi. Algıdaki bu korkular birbirini hem kutuplaştırmakta hem de beslemektedirler.

Türklerin Korkular ve Güvensizlik Algısı

Komple retoriğinin esas önemli işlevi bir “inanç” yaratmak ve tekrarlar sayesinde “gerçeklik duygusunu” sağlamaktır. Bu anlamda “Türkiye üzerinde oynanan oyunlar” retoriğinin bu duyguyu sağlamada oldukça başarılı olduğu söylenebilir. Öte yandan komployu doğrulamak üzere başvurulmuş az sayıda “somut veri” ise ancak “yorumlanarak” retoriğin hizmetine sunuluyor (Kentel, vd. 2009:215). Örneğin, daha önce ayrılıkçı düşünen Kürtler, Türkiye toprakları içinde bağımsız olmadan da özgür olarak yaşayabileceklerine inançlarını dile getirmektedir. Bu anlamda zihinsel bir dönüş ve dönüşümün olduğu görülmektedir. Milliyetçi olarak kendisini tanımlayan Türkler ise, Kürtlerdeki bu dönüşümü, artan ve yayılan nüfus yapısı ve sermaye oranıyla, sadece Doğuya değil Türkiye’nin her yerine ipotek koymayı amaçlayan uzun vadeli bir planın parçası olarak görmektedir. BİLGESAM’ın araştırmasına göre, Kürtlerin ve Zazaların %86’sının bağımsız bir devlet veya federasyon talebi şeklinde ortaya çıkan ve ülke bütünlüğünü tehdit eden bir talebinin olmadığı görülmektedir. Buna karşın, Türkler arasında Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istediğine inananların %80 düzeyinde olması (Bilgiç ve Akyürek, 2012:157) ise esas olanın algı olduğu gerçeğini kanıtlamaktadır.

Saha araştırmasında, bölünme korkusunun algı fotoğraflarını elde etmek amacıyla, hem Türk milliyetçilerine hem de Kürt milliyetçilerine, “Türkiye Kürtlerle büyür mü bölünür mü?” şeklinde bir soru sorulmuştur:

“Gerçekten samimiyseler birlikte olmamız daha iyi olur ama ben kesinlikle onların samimi olduklarını düşünmüyorum, iyi niyetli olduklarını düşünmüyorum.” Samimiyetsizlik olarak yansıyan bu güvensizlik algısı aslında sadece bölünme korkusundan ibaret değildir. Kürtlerin kendi kimlikleri, dilleri veya kültürleri ile ilgili taleplerde bulunmaları da anlayışla karşılanmamaktadır. Aynı gruba, Kürtlerin temel hak ve özgürlükler ile ilgili talepleri konusundaki tutumlarını öğrenmek amacıyla, “-Kürtlerin hangi talepleri makul, hangileri devleti bölme riski taşıyor?” şeklinde sorulan soruya: *“Ben onların her dediğinden mutlaka bir şey arıyorum, mutlaka çıkarları vardır. -Mesela anadilde eğitim taleplerini nasıl buluyorsunuz?” “Kürtçe ile mi eğitimi? -Evet. “Yani bu da onların şeyi.” -Olsa bir problem olur mu? “Vallahi olmasa daha iyi olur. Türkçeyi herkes konuşuyor zaten, sen de konuşuyorsun. Ne olacak ki, biliyorsun zaten. Niye hala direniyorsun ki? Kürtçe öyle çokta güzel, yani Fransızca gibi dışarıdan güzel gözükken bir*

dil değil bence” (Türk kökenli esnaf odak grup, Mayıs 2013, Yozgat’ta yapılan mülakat). Gerçekten de devletin Kürtleri ve dilini küçümseyen belirleyiciliği bu algıda “Kürtçe öyle çok güzel değil” şeklinde kendisini açığa vuruyor. Grup görüşmesinden sonra kendisine sorulduğunda Kürtçeyi de Fransızca’yı da bilmediği anlaşılmıştır. Ancak her nasıl ise bilmediği iki dilden birini çok güzel diğerini ise sahipleri için dahi konuşulmaya değer olarak niteleyebiliyor, işte bu algıdır.

“Çocuklarını okutuyorlar, birbirleriyle yarış yapıyorlar ya, adamlar yetişmiş kalifiye eleman yapıyorlar. Sırf yani bunu zihniyet olarak, adamlar okuyorlar, (...) kadro oluşturuyorlar. Yani bunlar bilinçli.” (Türk kökenli lokantacı, Mayıs 2013, Yerköy, Yozgat’ta yapılan mülakat). Katılımcı, çocukların okutulması gibi normal bir olayı dahi komplo imasında bulunarak, gerçekte korkunun ve fantezinin boyutunu sergiliyor.

“Benim şahsi görüşüm büyür. Bölünme ihtimali de yok, çünkü birçok akrabalıklar var” (Kürt kökenli çiftçi, Haziran 2013, Bağışlı köyü, Hakkâri’de yapılan mülakat). Hakkâri’deki bir çiftçi dahi bölünme ihtimalinin olmadığını toplumsal kaynaşma ile gerekçelendirerek açıklayabilmektedir.

“Şimdi her şeyin başı hoşgörü, eğer hoşgörü içinde, birlik ve beraberlik içinde yaşarsak, başka devletlerin aramıza girmesini engellersek, Türkiye daha çok gelişir. Çünkü Türkiye ekonomisinin çoğunu terör meselesine, yani Kürt sorununa harcıyor. Eğer hoşgörü çerçevesinde bu iş yürürse bölünmez” (Kürt kökenli fakat Ege bölgesinde doğmuş ve büyümüş, Kürtçe bilmiyor, lise öğrencisi, Haziran 2013, Hakkâri’de yapılan mülakat). “Acı insanı olgunlaştırır” deyimi Kürt çocukları için söylenmiş olsa gerek.

“Bence büyür, Kürtler mesela Osman Gazi zamanında, Osman Gazinin yakın danışmanlarından biri, vezirlerinden biri Halil Paşadır. Halil Paşa Kürt’tür. Yani onunla ciddi fikir birliği yaparak Osmanlı kurulmuştur. Daha sonra Atatürk dönemine geldiğimizde (...) bölgede çok iyi bir birlik beraberlik oluşmuş. Kürtlerle Türkler birleşirse kükremiş sel olurlar, kimse de duramaz önünde” (Kürt kökenli, cemaat üyesi, Üniversitede yönetici, Haziran 2013, Hakkâri’de yapılan mülakat).

“Türkler bizi tam anlamış değil, (...)bak ben Kürdüm ama Kürtçe kendimi tam olarak ifade edemiyorum” (Kürt kökenli 30’lu yaşlarda, oğlu PKK saflarında bir anne, Haziran 2013, Hakkâri’de yapılan mülakat).

Denilebilir ki, Türklerin bölünme korkusu, tarihsel bazı dayanaklara sahip olsa da, bugün için gerçek dayanaklardan yoksundur. Mevcut vesayet sistemlerinin, iktidar ilişkilerinin yeniden üretilmesi adına devlet belirleyiciliğinde, bu tarihsel dayanakların ve PKK’nin de katkısıyla üretilmektedir. Çalı metaforuna başvurularak tasvir edilecek olursa,

obje dikenli olsa da algılandığı kadar tehlikeli bir yırtıcı değildir, fakat zihindeki resmi böyledir.

Kürtlerin Korkular ve Güvensizlik Algısı

Asimilasyon, kültürlerarası alışveriş ya da genel anlamda kültürel yayılmadan farklı olarak, tipik modern bir fenomendir. Karakterini ve anlamını, devletin modern anlamda ulusallaşmasından, yani, modern devletin, yönetimi altındaki topraklarda yaşayan insanların yasal, linguistik, kültürel ve ideolojik birliğini sağlama mücadelesinden alıyordu. Ulusal devletlerin biçimlendiği çağın özelliği kültürel tahammülsüzlük; daha genelde de, hiçbir farklılığın hoş görülmemesi, istenmemesidir. Bu bağlamda kültürel ayrılığın ortadan kaldırılması ve farklı, güç destekli bir kültürün benimsenmesi, siyasal kurtuluşun ana aracı olarak tanımlanıyor ve algılanıyordu (Bauman, 2003:184-185). Kürtler siyasal bünyeye uyum testinde geçemeyecek farklılık ve uyumsuzluklara sahipti. Siyasal birlik adına farklılığın ortadan kalkması gerekiyordu. Ancak karşı taraftan bakılınca, Kürtlerin kendileri için ise bu, tarihleri ve kültürleriyle bağlarının koparılıp kimliklerinin yok olması anlamına geliyordu. Kimlik bilincine sahip olanlar bunu engellemek için direnmekteydi.

Türkiye’de Kürt kimliğinin karşı karşıya olduğu tehdit iki boyutlu olarak belirmektedir: birincisi, zor veya asimilasyon gibi araçların aktif kullanımıyla kimliğin yok edilmesi; ikincisi, aktif araçları kullanmadan, ancak kimliğin varlığını koruması için uygun araçlardan da yoksun bırakarak, pasif tavrı alışla soluklaşmasına ve ortadan kalkmasına neden olmaktır. Başlangıçta kurgulanan ve uzun süre çeşitli araçlarla sürdürülen ancak başarısız olan yok sayma veya “inkâr” safhası günümüzde artık geride kalmış görünmektedir. Türkiye’de önemli bir çoğunluk artık Kürt kimliğini kabullenmiştir. İkinci tehdidin ise kısmen devam ettiği algısı mevcuttur. Zira bir süredir devlet aktif araçları kullanmaktan vazgeçmiş görünüyor, hatta sembolik bazı adımlarla (TV, kurs, anadilde savunma, enstitüler, özel okullarda anadilde eğitim, vs.) bunu göstermeye çalışıyor olsa da, bir kesim Kürt için bunlar gerçekte çok sembolik ve bir kimliğin sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vb. alanlarda varlığını sürdürmesi için yeterli değildir. Türkiye’de Kürtçe, eğitim yoluyla da öğrenilemediği için, sadece aile içinde ve günlük hayattaki zorunlu birkaç yüz kelimeyle öğrenilebilir bir boyuta düşmüştür. Yeni nesil Kürt gençlerinin, özellikle büyük şehirlerde yaşayanları, Kürtçeyi konuşmıyorlar. Çünkü ne birinci sosyalizasyonda ev içinde, ne ikinci sosyalizasyonda eğitim ve sosyal hayat içinde karşılaşmıyorlar. Bu demektir ki bu nesil bir sonraki nesle dilini aktaramayacaktır.

Kürtlerin bir kesiminde dilleri ve kültürlerinin solarak zayıflama veya yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceği algısı vardır. Bu kaybolma dilin yeryüzünden silinmesini sağlamasa da, - çünkü Kürtlerin yaşadığı diğer coğrafyalarda resmi dil ve eğitim dili olarak artık kullanılmaktadır- kendilerinin bu yolla doğal bir asimilasyona uğramış olacakları kaygısını içermektedir. Bu kesime göre Kürt kültürü ve dolayısıyla kimliği hala risk altındadır denebilir. Bu algıların fotoğrafını elde etmek amacıyla “Kürt kimliğinin ve kültürünün, Türk kimliği ve kültürü gibi devlet kaynaklarıyla desteklenmesi ve geliştirilmesi gerektiğine inanıyor musunuz? Aksi halde kaybolma riski var mı? şeklinde bir soru sorulmuştur.

“Yazılı bir dil olmadığı zaman zaten zayıflar. Bugün eğer biz Kürtler kendi aramızda Kürtçeyi kullanarak tam olarak iletişimi sağlayamıyorsak bunun devlet dili olmamasından dolayıdır. Devlet Türkçeye ne kadar yakınsa Kürtçeye de o kadar yakın olmak zorunda” (Kürt kökenli öğretmen, dindar, sendika yöneticisi, Haziran 2013, Hakkâri’de yapılan mülakat).

“Kesinlikle devlet kaynaklarıyla korunması gerektiğine inanıyorum. Bu yapılmazsa en azından ben yani müzik alanında özellikle düğünlerde bu alanın zayıflayacağına inanmıyorum ama belli bir süre sonra sürekli bu şekilde kuvvetli baskının karşısında korunacağına inanmıyorum, yani zayıflayabilir” (Kürt kökenli mühendis, Haziran 2013, Hakkâri’de yapılan mülakat).

“Türkçe ortak dilimizdir. Açıkçası ben de kendi dilimden kaynakları okumak ve anlamak istiyorum çocuğumun, onun çocuğunun kendi neslinin dilini bilmesini, anlamalarını istiyorum. (...) Hakkâri tarihi zenginliği bol bir yer. Ben Adi Bin Misafir Hazretleri, diğer namıyla Gulreş Baba'nın, şeyhlerin o müthiş yazarların eserlerini bulmak okumak istiyorum. (...) Neden mi? Ak Şemsettin Hazretleri, Molla Gürani Hazretleri burada ilim tedris etmiş gitmişlerdir. Kimdi bu ilmi onlara veren güçlü zatlar? Bana verecekleri, neslime verecekleri çok güzel şeyler olduğunu düşünüyorum. Onun için Kürtçenin de Türkiye’de hatta Lazcanın, hatta başka dili olan, isterse bin kişi, isterse beş yüz kişi olsun, bu insanların kendi dillerini, kültürlerini yaşatmak için her türlü imkâna sahip olmalarını istiyorum. Türkiye’nin mozaiğini bozmak diye bir şey söz konusu değildir, zenginleştirir. (...) şuanda Türkiye Cumhuriyeti devletinin yetmiş iki milyon nüfusu varsa bunun yarısına yakını, samimiyetimle söyleyeyim Kürt denilen insanlarımıza ait. Dolayısıyla bu devletin nüfusunun yarısına yakını. Askerliğini yapar, okur, meslek sahibi olur, işçi olur, yani şöyle söyleyeyim, her kademedede görev yapan, üretim ve tüketimde ortak olan bir kitlenin, bir resmi dil, devletin bir resmi dili sıfatıyla, bütün devletsel

destekler söz konusuysa, bunu Kürt dili için de kullanması, dediğim gibi isterse bin kişinin yüz kişinin dili için kullanılması, devlet destekli olması son derece yararlı bir şey olacaktır. Üniversitelerimizde çok enteresan bölümlere denk gelmişim her zaman. Dünyada artık konuşanı olmayan dillerin bölümleri var. Neden mi? O kültürü araştırmak, o kültürün insanların devamı var mı yok mu, varsa şu anda neyle meşguller, onu bulmak için YÖK destekli, devlet destekli, sivil sektör destekli çok güçlü yapılanmalar var. Böyle kimsenin konuşmadığı diller için dahi böyle bir destek söz konusuysa, bunca insanın konuştuğu (...)" (Kürt kökenli, dindar, Kamuda yönetici, Haziran 2013, Hakkâri'de yapılan mülakat).

"Ben bu devletin asli unsuruyum, vatandaşısam benim dilimin de araştırılması ve yaşatılması, arşivlenmesi, bakan özellikle üzerinde duruyorum arşivlenmesi şarttır" (Kürt kökenli akademisyen, Haziran 2013, Hakkâri'de yapılan mülakat).

Görüldüğü üzere, Türklerde Kürtlere karşı derin bir güvensizlik ve devleti bölecekleri korkusu vardır. Bu korku mantıksal dayanaklarını Birinci Dünya Savaşı'nda kaybedilen topraklara, Sevr Antlaşmasının maddelerine ve PKK'nin başlangıçtan yakın geçmişe kadar ilan ettiği bağımsız Kürdistan hedeflerinde bulur. Fakat gelinen noktada bütün kamuoyu araştırmaları, PKK'nin beyanları ve Kürtlerin kendileri aksini ifade etse de bu algı değişmemektedir. Çünkü algı, devlet belirleyiciliğinde mitler ve komplo retoriği ile sürekli pekiştirilmiştir. Kürtlerin ise dillerinin eğitimde yasaklı olmasının, sonraki kuşaklara aktarılmasının zincirini koparacağını ve böylece tarihsel hafızayla bağları kopan kimliğin kendiliğinden asimile olacağı algısı vardır. Bu algılar, bir tuğla gibi, Türk ve Kürtlerin, Kürt ve Kürt sorunu algısının toplumsal inşasında yerlerini almaktadırlar.

Çizelge 15: Cadeceus- Korkular ve Güvensizlik

Türklerin Algısı	Devletin Belirleyiciliği	Kürtlerin Algısı
Kürtler, Türkler ile eşit haklara sahip olmasa da, Türkiye'de Kürt sorunu yoktur, dış destekli bölücülük sorunu vardır	Talepleri ile sorun olan Kürt algısı	Kürt sorunu, ulus devletin başından beri Kürtlerin meşru haklarını gaspı sorunudur.
Talepleri ile sorun olan Kürtlerin niyeti ülkeyi bölmektir.	Devlet ve PKK'nin belirleyiciliğinde mitler ve komplo retoriği	Devlet dilimizi ve kültürümüzü yok ederek kimliğimizi yok ediyor.
PKK ve Kürt siyasetçiler bölücüdür	Devlet ve PKK arasında düşük yoğunluklu çatışma ve bedeller.	Devlet silahsız siyasete izin vermiyor
Kürtçe ülkeyi böler.	Türk vatandaşlarının anadili de, resmi dili de, eğitim dili de Türkçedir.	Fakat benim anadilim Kürtçedir.
Her şekilde meclise giriyorlar.	Parti kapatmaları, siyasilerin tutuklanması, %10 barajı...	Kürtlerin siyaset yapmaması için her türlü sindirme uygulanıyor.
Kürtler cumhurbaşkanı dahi oluyor, her konuda eşittir.	Türkleşirsen eşit olursun.	Hiçbir konuda eşit değiliz, sadece Türkleşenler kabul görüyor.

Böyle bir şey yapıldığına inanmıyoruz.	Herhangi bir ülkedeki Kürtlerin kimliği benim beka sorunumdur.	Devlet dışarıdaki Türklerle Kürtlere farklı davranıyor. Kardeşlik söylemi samimi değildir.
Kimse milli birliği bozamaz, Ne mutlu Türküm diyene	Devlet Türk'ten başka bir millet tanımaz. Herkes Türkleşmelidir.	Aldatıldık, Türk devleti güvenilmezdir.
Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler

3.9. Cenazeler

Cenazeler savaşın en acı verici çıktısıydı. Acı verici olduğu kadar kutuplaştırıcı, zihinsel ve duygusal kopuşu derinleştirici bir sembol olarak da işlev görüyordu. Bu sembol üzerinde hem Türk hem de Kürt milliyetçi partiler ve gruplar saflarını sıklaştırmak, tabanlarını genişletmek ve kitleleri mobilize etmek için gerekli istismarı da yapmaktan geri durmuyordu.

Devlet, güvenlik güçlerinin cenazeleri üzerinden, başından beri “devletin bekası” ekseninde kurguladığı resmi ideolojisi, bu ideoloji kapsamında devlet-vatandaş konumlandırılışı; belli iktidar ve vesayet ilişkilerinin yeniden üretilmesi, resmileştirilmiş milliyetçilik şablonuna uygun tektipleştirmeyi sağlayacak asimilasyon araçlarının meşrulaştırılması gibi işlerini görececek bir algıyı oluşturmanın peşindedir. Böylece devlet, cenazeleri sembolleştirip medya aracılığıyla kitlesel algının verisi haline getiriyordu. Doğal olarak Kürt sorununun, başından beri devletin yaptıklarından ve yapmadıklarından bağlam olarak koparılıp, şehit cenazeleri üzerinden PKK'ya indirgenmesini sağlıyordu. Böylece hem iç hem de dış kamuoyunca uygun görülmeyecek araçları da, bir türlü ‘Türkleşmeyen Kürtler’ ile hesabını görmek için, rahatlıkla istihdam edebiliyordu. Ancak, devlet, şehit cenazelerinin sadece belirli toplum tabakalarından ailelerin kapısına gidiyor olmasını, siyasi, ekonomik, bürokratik, jürokratik, diplomatik, askeri, medya vb. karar verici elitlerinin bundan hiç etkilenmiyor olmasını açıklayacak bir gerekçe bulamıyor, sorunun konuşulmasına dahi yüksek tepki göstererek hasıraltı yapılmasını sağlıyordu. Böylece Kürt sorunu çözüldükten sonra toplumda bir ‘karar vericiler ve bedel vericiler’ çatlağının tohumlarını da atmış oluyordu.

Devlet, diğer taraftan PKK'li cenazeleri üzerinden, akraba ve yakınlarına, tanık olan, duyan her Kürt kökenliye, devlete karşı yüksek bir kin, öfke, intikam duygusu vererek, sadece Türk düşmanı olacak bir Kürt milliyetçiliğini ortaya çıkarıyordu. Zira İslama veya inançsız bir insan onuruna dahi yakışmayacak, hiçbir vicdanın kabul etmeyeceği bir muameleyle bu cenazelere yaklaşarak birçok Kürt gencinin, sırf bu nedenle PKK saflarına katılmasını sağlayacaktı. Bunu Türk kamuoyu bilmeyecekti, sadece yapan güvenlik

mensupları ile tanık olan Kürtler bilecekti. Alt başlıklarıyla biraz daha yakından bakacağımız, hem güvenlik mensupları hem de PKK mensuplarına ait bu cenazeler meselesi, Kürt ve Kürt sorununun algı inşasında önemli bir yere sahiptir.

3.9.1. Algının Objesi Olarak Cenazeler

PKK'nın ilk silahlı eylemi olan 5 Ağustos 1984'teki Eruh-Şemdinli baskınından, Öcalan yakalanana kadar (22 Şubat 1999) 247 polis, 3.874 asker, 1225 köy korucusu şehit olmuş, 8.178 asker, 1665 köy korucusu ve 909 polis yaralanmıştır (Denker ve Kurubaş, t.y.). Bu kayıplar, aileleri ve tanıdıkları için Kürt ve Kürt sorunu algısını acılı bir gerçek veriyle besliyordu. Ancak geri kalan geniş halk kesimleri için bu kayıplar, devlet belirleyiciliğinde medya desteği ile milliyetçiliğin yükseltilmesi ve uygulamaların meşrulaştırılması için araçsallaştırılıyordu. Aynı dönemde trafik kazalarından 96.702 ölü, 1.444.478 kişi ise yaralı¹ vardı. Yani, yaklaşık yüz bin ölü, bir buçuk milyon da yaralı vardı, fakat bu toplumun dikkatine pek de sunulmuyordu. Cenazelerinde kimse slogan atmıyordu, birilerini önlem almaya çağırılmıyordu. Bu ölümler sadece istatistik idi, araçsallaştırmaya uygun değildi ve öne çıkarıldığında yeterli önlem almadığı için devlet suçlanacaktı.² Fakat şehitler sembol idi ve bu sembol; devlete, kendi asimilasyon projesinin başarısı için, siyasi partilere tabanlarının genişletilmesi için, elitlere iktidar ilişkilerinin gizlenmesi için çok işlevli bir araç mahiyetinde idi.

Milliyetçilik stratejisi birçok meseleyle uğraşsa da, esas olarak çeşitli zamanlarda “tek” bir meselede odaklanıyor. Adı her zaman konamayan, hayaletler şeklinde etrafta dolaşan korkulara bu mesele etrafında bir “sebebe” tanımlanıyor. Sorunların bir “sebebe” altında toplanmasında, kuşkusuz ilk olarak, PKK'nın eylemleri ve bu eylemlere karşı verilen mücadelede yaşanan kayıplar ve Türkiye'nin neredeyse bütün bölge ve şehirlerine gelen asker cenazeleri rol oynuyordu. Önce şehitlere duyulan acı ve insani boyut, sonra şehitlere neden olan bölücülük ve savaş ve daha sonra bunların arkasındaki “Kürt milliyetçiliği” PKK meselesinin Kürtlerle ilişkilmesini beraberinde getiriyordu (Kentel vd. 2009:99). Dolayısıyla çatışmaların bitmesinden bazı kesimlerin memnun olmayacakları görüntüsü çıkıyordu. Bir gazeteciye verdiği mülakatta Kemal Burckay: “Bu kirli savaş Türk halkının da yararına değil. Şehit ve terör edebiyatıyla bu savaşı sürdürenler Türk halkını da

¹ Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (Haziran 2000) Trafik İstatistik Yıllığı 1999 s.7

² Bu karşılaştırmanın şehit cenazelerini önemsizleştirmek maksadıyla değil, algı inşasındaki sembolik etkisine dikkat çekmek maksadıyla yapıldığını vurgulamak gerekir.

aldatıyorlar. Militarizmin kendi çıkarı için sürdürdüğü bir oyun bu. Yoksa PKK olayını bitirmek kolay. Savaştan beslenen derin devlet, CHP ve MHP içindeki statükocu güçler, ayrıca uyuşturucu ve silah tüccarları engel olmazsalar PKK silahı bırakır” (Düzel, 2012:23) şeklinde belirtiyordu bu kesimleri. Kutuplaşmanın milliyetçi eğilimlerin artışıyla bir korelasyon içinde olduğunu, doğrudan MHP’yi olayla ilişkilendirmeden, MHP oylarındaki yükseliş ve düşüşlerde gözlemek mümkündür. 1969:%3,02 (kutuplaşma düşük), 1973:%3,38 (kutuplaşma düşük), 1977:%6,42 (sokaklarda kutuplaşma ve anarşi yüksek), 1995:%8,18 (PKK eylemleri var), 1999: %17,98 (Öcalan teslim edildi, MHP koalisyon ortağı), 2002 %8,2 (PKK geri çekilmiş, çatışma yok), 2007:%14,29 (yoğun çatışmalı dönem), 2011:%13,01 (yoğun çatışmalı dönem). Bu istatistikî sonuçlar kutuplaşmayla milliyetçi oylar arasındaki ilişkiyi yeterince açıklamaktadır. MHP ile yakınlığı bilinen Ülkü Ocaklarının şehit cenazelerinde sürekli boy göstermesi, bozkurt işaretleri, tekbir ve sloganlarla son derece örgütlü, uyumlu ve koordineli görüntüleri, cenazeler üzerinden bir milliyetçi refleksin canlandırılmasına, tabanlarını genişletmesine yarayacağı bilincinde olduklarını göstermektedir.

3.9.2. Algıda Cenazeler

Devlet, şehit cenazeleri üzerinden, Kürt ve Kürt sorunu algısında belirleyiciliğini, linçleri meşrulaştırarak, milliyetçiliği büyüterek, kutuplaşmayı körükleyerek, basında ve sosyal hayatta Kürtlere saldırıyı, hassasiyet veya refleks deyip normalleştirerek gösterdi. Her şeyden önce bu cenazeler devletin başlangıçtaki resmi ideolojisini hayata geçirecek stratejisi için gerekliydi. Kentel, vd. (2009:272-273)’e göre, Türkiye Cumhuriyeti’nin izlemiş olduğu modernleşme politikalarında ve milliyetçilik stratejisinde, devlet, temel olarak halkın “organik ifadesi” ya da “mitolojik”, neredeyse “yarı-dinsel” karşılığı olarak tanımlanmaya ve sosyalleştirilmeye çalışıldı. Halkın bu şekilde “organik bir cemaat” olarak görülmesi, büyük ölçüde, bu cemaatin içinden çıkan farklı unsurların da büyük tepkiyle, “ihamet korkusuyla” karşılanmasına neden oldu. Bu anlayışın dayandığı iki varsayım vardı: İlk olarak farklı kanaatlere, partilere, çıkarılara gerek duymayan uyumlu bir halk olacaktı. İkinci olarak ise bir olumsuzluk –düşman– tanımlanmalıydı. Düşmanlara ve farklılık yaratanlara sürekli ceza vermek üzerine kurulu olan bu strateji için şiddet içeren eylemler ya da daha üst düzeyde darbeler, bir türlü zapt-ı rapt altına alınamayan toplum üzerinde kontrol sağlamanın trajik girişimleri olarak hep var oldu. Kutsallaşmış bu devlet ve onunla organik ilişkide olan gövde için “kurban etmek” hep meşru oldu.

İçinde bulunduğumuz dönemde, şiddet içeren, linç etmeye çalışan bir “refleks”, adeta doğallaşmış bir tepki biçimi olarak gündeme yerleşmiş durumda. Tanımı belli olmayan bir kitle kendini refleks gösterirken buluyor. Bu kitleden bahsederken, “ülkücüler” ya da “milliyetçiler” şeklinde bir tanım getirilmiyor; “Seferihisar halkı”ndan, “Trabzon’da vatandaşlar”dan, “Akyazı’da 2000 kişilik bir grup”tan bahsediliyor. Strateji vücut buluyor; kendini görünmez kılıp, hedefini –karakola sığınan Kürtleri– tanımlıyor. PKK ile çatışmalarda ölen asker cenazeleri sık sık Kürt-karşıtı histeriye dönmektedir. 6 Nisan 2005 ve 30 Ağustos 2006 arasında, Kürtler ve solculara karşı 20’ye yakın linç teşebbüsünün meydana geldiği bir seviyeye ulaşmıştı (*Turkish Daily News*, 18 Eylül 2006). Bu uygulamalar, milliyetçi histeri ve şiddeti “duyarlı vatandaşların tepkileri” olarak tanımlayan asker, akademisyen, gazeteci ve politikacılarca normalleştiriliyor. Böylece asimilasyona halk desteği de sağlanmış oluyordu. Ancak bu stratejinin iç grupta sadakat sağlayıcı, her türlü yöntemi mubahlaştırıcı veya iktidar ilişkilerini gözden gizleyici işlevleri olmasına karşın, mağdurları kendi cemaatlerinde içe kapatıcı, dışlayıcılıktan dolayı karşı kutupta bir tepki milliyetçiliği doğurucu gibi istenmeyen bir işlevi de olmaktadır. Yani, devlet Kürtlere karşı şehit cenazeleri üzerinden algıda belirleyicilik rolünü, stratejisi gereği severek oynuyor fakat Kürtlerin devlete bağlılığını, güvenini, halk olarak Türklere bakış açısını da dolaylı olarak belirliyor. Böylece devlet Türklerin Kürt ve Kürt sorunu algısının güzergâhını belirlerken, Kürtlerin de Türk ve devlet algısını belirlemiş oluyordu.

Medya, bu süreçte devletin stratejisine uygun şekilde halkı enforme etme görevini üstlenmektedir. Cenazeler, medya aracılığıyla, ailelerinin dramlarının, annelerinin gözyaşları ile söylediklerinin, çocuklarının ve eşlerinin en acılı günlerindeki hallerinin defalarca yayınlayarak izleyicilerin duygularına sürekli şekilde ajitatif mesajların yollandığı ve Kürt karşıtlığının yükseltildiği bir araç yapıldı. Kürt sorununun ve bir topluluk olarak tüm Kürtlerin cenazeler vasıtasıyla PKK’nin eylemlerine indirgenmesinde medyanın bu sunuş tarzı oldukça etkili oluyordu. Muhtemelen karar vericiler, Kürtlere yapılan asimilasyonun amacına ulaşması adına, tüm hak ihlallerini haklılaştırmanın yanı sıra, tüm şiddet araçlarının da herhangi bir tepkiyle karşılaşmadan kullanılması için meşruiyet zemini sağlamayı amaçlıyorlardı. Aksi halde medyanın bariz şekilde devlet denetiminde olduğu, sürekli karargâhlara çağırılarak brifingler verildiği, muhalif yazar ve yayın organlarının zaman geçirmeden cezalandırıldığı bir dönemde, bu kararı medya kendi başına vermiş olamazdı. Böylece meşruiyet zemini sağlanmakla kalmayıp, harcanan onca paranın ve ölüm riski olan bölgelere sadece toplumun belli bir tabakasından gençlerin

gönderiliyor olmasının da, üstü örtülmüş oluyordu. Zira şehit cenazeleri sadece belli kesimin kapısına gidiyordu. Geçen 30 yıllık düşük yoğunluklu savaş sürecinde hiçbir zenginin, üst düzey bürokratin, diplomatın, rütbelinin, profesörün, hâkimin, savcının, siyasetçinin, iş adamının, medya patronunun hatta köşe yazarının kapısına şehit cenazesi gitmemiştir. Belki de çözüm sağlandıktan sonra üstünde durulacak ve uzun süre sorgulanacak en önemli konulardan biri de budur. Bir şekilde elitlerin karar verdiği fakat sadece alt tabakanın canlarıyla bedel verdiği kirli bir savaşı yürütülen, medya da elit tarafında kalıyor, bedel vermediği gibi kirliliği meşrulaştırmanın ve üstünü örtmenin aracı oluyordu.

Türklerin Cenazeler Algısı

Cenazeler başlığında, devlet ve PKK belirleyiciliğinde inşa edilmiş algıların halktaki karşılığına bakıldığında Türkler ve Kürtler için verinin sağlandığı objenin farklı olduğunu belirtmek gerekir. Türkler için cenazelerdeki algının objesi güvenlik güçleri cenazeleridir. Kürt ve Kürt sorunu algıları bu objenin verisi ile şekillenmektedir. Bu nedenle Cadeceus metaforundaki temsilleri ile “Türklerin algısı” kısmında güvenlik güçlerinin cenazelerinin Kürt ve Kürt sorunu algısındaki etkisi, saha çalışmasında öncelikli olarak cevabı aranan sorudur. Cevabı aranan ikinci soru ise, cenazelerin neden seçkin sınıftan (karar verenlerden) hiç kimsenin kapısına gitmemiş olması, aksine toplumun en alt tabakasındaki kesimin kapısına gitmiş olmasıdır. Gerçekte karar verenler ile bedel verenler aynı olsaydı, bu sorunun çözümüne yönelik sürecin nasıl değişecek olacağının halk algısındaki fotoğrafları aranmaktadır. Türkler için PKK’li cenazelerine yapılan muameleden failleri ve tanıkları dışında bilgi sahibi olan kimse olmadığından (çünkü medyada yansıtılmamıştır), bir algı da söz konusu değildir.

Saha çalışmasında algı fotoğrafları toplamak amacıyla sorulan sorulardan biri: “Şehit cenazeleri Kürt sorununun çözümünü ve Kürt algısını nasıl etkiliyor?” şeklindedir. Soru hem Türklere hem de Kürtlere sorulmuş ve her iki kesimin yanıtlarından birkaç örnek şöyledir:

“Şimdi duygusal ortamlardır, yani cenazeler ve buna siyaseten de ideolojik olarak da siz bu cenazeleri istediğiniz gibi kullanabilirsiniz. Lehte de, aleyhte de. Lehte de kullanan oluyor, aleyhte de kullanan oluyor. İşte asker şehit cenazelerinde Batı’da milliyetçi partiler bu cenazelere katılarak attıkları sloganlar ve tahrikler bir algı yaratıp onun üzerinden oy devşiriyorlar. Bizim Doğu’da da ölen geçlerin cenazeleriyle başka siyasal amaçlar daha görkemli törenler düzenleyerek duygusal ortamlar yaratıp o

duygusal ortam üzerinden siyasal güç devşirebiliyorlar. Bunlar var ama bunlar sorunu büyütür, sorunu çözen yöntemler ve usuller değil, sorun büyütür, sorunu besler ve zaten bizim şiddetten arındırmaktaki asıl maksadımız da Türkiye’de bu duygusal ortamların ortadan kaldırılarak daha gerçekçi ve doğru yöntemleri daha rahat savunabilmemiz. Çünkü bu cenazelerin olabildiği dönemlerde, biz hiçbir zaman demokrasiyi, eşitliği, çözümü çok rahat konuşamadık. Bize o ortamı sağlamıyor o cenazeler. Ama şimdi bu şiddeti durdurarak konuşmaya korktuğumuz her şeyi artık özgürce daha cesur konuşup hayata geçirme fırsatı bulacağız” (AK Parti milletvekili, Mayıs 2013, Ankara’da yapılan mülakat).

“Basit bir örnek vereyim mi? Örneğin Karadeniz insanı özünde asla Kürt düşmanı olmayan, çok ciddi demokratik özellikler taşıyan bir halktır. Hatta geçmiş yıllardaki Türkiye’deki o devrimci potansiyele baktığınız zaman, büyük bir kesimi de Karadenizlidir. Kendilerini hatta öyle bir tanımlardı ki Kürt işte deniz görmemiş Lazdır, Laz deniz görmüş Kürttür gibi tanımlara kadar giden, bu kadar sempatiyle bakan bir halktı. Ama otuz yıllık yaşanan savaşta, en fazla Karadenizliler Türk askeri olarak operasyonlara katıldılar ve en fazla onlar öldüler. Yani çok bilinçli miydi değil miydi, adını koymak istemiyorum çünkü çok somut verilerle ispatlanacak bir şey değil. Hani sayısal anlamda ispatlanırsa, devletin bunları bilinçli olarak aldı götürdü, orda ölsün ki Kürtlere düşman olsunlar, yani bunun bir kanıtı yok. Onu anlatmak istiyorum. (...) En çok ölen askerin Karadenizli olması Karadenizin siyasi profilini değiştirdi. O anlamda çok etkili. Mesela bugün Karadenizin bu kadar BDP’ye tepkili olmasının altında yatan neden budur. Çünkü çok fazla kayıp verdi bu savaşta. (...) O yüzden asker cenazelerinin bu Kürtlere karşı gelişen algıyı, saldırıların fitillenmesini güçlendirdi” (BDP milletvekili, Bayan, Mayıs 2013, Ankara’da yapılan mülakat).

“Nihayetinde bir insan ölmüş, insan gibi kaldırılması gerekiyordu. (...) bunu yürüyüşlere vesile ettiler, bunu oya çevirmeye çalıştılar, bunu devletin haklılığını işte ispatlamaya çalışan devlet yöneticileri oldu. Dolayısıyla herkes o cenazeleri istismar etti. Yani sadece PKK’nın değil Türklerin de aynı şekilde oldu. Oya çevirmeye çalıştılar. Yani bu yanlış! İnsan cenazeleri insan gibi kaldırılmalı” (Kürt kökenli akademisyen, Haziran 2013, Hakkâri’de yapılan mülakat).

“Çok kötü etkilemiştir, insan o şehit cenazelerini görünce kızıyor, neden öldürüyorsunuz, madem şey istiyorsunuz gidin... Ya ben açıkçası bazen şey düşünüyorum, neden gidiyor askeri öldürüyor, dağ başında pusu kuruyor, gitsin diyorum, ne bileyim (...) onları inleyen kimse gerçekten, gitsin onu vursun diyorum. Ne oluyor ama bu insanlar

birbirini inletiyor, yazık, tabii(...) askeri, öğretmeni gördükçe insanda kin oluşuyor” (Arnavut kökenli, doktoralı kadın, 2013, Ankara’da yapılan mülakat).

Herhangi bir yoruma gerek bırakmayacak şekilde, halkın neredeyse tüm kesimlerinde olumsuz bir algı oluşturmaktadır. Hatta bu algı tüm Kürtlerin veya bütün boyutlarıyla Kürt sorununun PKK’ye indirgenmesine neden olacak bir genelleştirme boyutuna varmaktadır. Bunun hem Türkler hem de Kürtler farkındadırlar.

Soru: Karar verenler ile bedel (can, mal, tanıdık ve akrabalarından) verenler aynı mı?

“Bence Türkiye’de acıyı yaşayanlar Türkiye’yi yönetmiş olsalardı, bu kadar acı yaşanmazdı. Türkiye’de hep acıyı yaşamayanlar Türkiye’yi yönetti. Soru önergesiyle sordum Milli Savunma Bakanlığına, bugüne kadar, yani bu çatışmalı süreç başladığı günden bugüne kadar, Türkiye’nin, yani Fırat’ın doğu yakasında askerlik yapmış, yaşamını yitirmiş bir general oğlu, bir vali oğlu, bir emniyet müdürü oğlu, bir milletvekilinin oğlu, bakanın oğlu, başbakanın oğlu var mı bir örnek, bir istisna? (...) Bize cevap gönderdiler bu konuda, bir tek örnek bile veremediler” (BDP milletvekili, erkek, 2013, Ankara’da yapılan mülakat).

“Sürekli bu gündemde olan bir mesele, örneğin Güneydoğuda neden bir siyasinin, neden bir rektörün, neden bir parti başkanının ya da bir cumhuriyet başsavcısının, ya da basının çocuğu olmadığı sürekli söyleniyor. Dolayısıyla görüyoruz ki (...) karar verenler sadece karar vermekle kalmış, herhangi bir fiziksel ya da bedensel ya da ekonomik olarak herhangi bir kayba uğradığını sanmıyorum. Bedel verenler tamamen belki de bu durumdan haberi olmayan, anlaşılıyor ki çoğu da burada olduğuna pek razı değil, sadece askerlik, polislik ya da uzman çavuşluk gibi mecburi hizmetten dolayı burada bulunuyorlar.” Soru: Peki, karar verenlerle bedel verenler aynı olsaydı bu sorun nasıl ilerlerdi ya da nasıl çözüldü? *“Kesinlikle şimdiye kadar bir sonuca bağlanırdı. Mesele çözüldü ve Kürt sorunu diye bir şey kalmazdı.”* (Kürt kökenli mühendis, Haziran 2013, Hakkâri’de yapılan mülakat).

“Değil tabii ki! Çünkü karar verenin aynı zamanda bedel de vermesi lazım, ama verseydi bu sorunun çözümü daha kolay ve hızlı olurdu ve olumlu olurdu. Çünkü karar veren acı bir kararın acısını da çekiyorsa, o zaman karşısındakinin de acısını anlayacaktı, bedel vermeden karar verdiği için (...) Savaş! Git öldür diyor ama kendi çocuğunu göndermiyor” (Arnavut kökenli, doktoralı, Kadın, 2013, Ankara’da yapılan mülakat).

Şehit cenazelerinin sadece belirli bir toplumsal katmandan (gelir düzeyi, statü, vs.) ailelerin kapısına gidiyor oluşu, Doğudan ve Batıdan, yönetici elitlerin dışındaki herkesin hemfikir olduğu bir konudur bu. Ancak hiç kimsenin yüksek sesle sormaya cesaret

edemediği, bazı şehit cenazelerinde şehit aileleri dillendirdiğinde de haberin medyada bir daha yer almadığı ve gözden gizlendiği bu gerçek tesadüf olabilir, ancak halkta böyle bir algı vardır.

Kürtlerin Cenazeler Algısı

PKK yasalara göre illegal bir terör örgütüdür. Devlet ve Türk halkı algısında da böyledir. Ancak Kürtlerin bir kesimi için, gasp edilmiş meşru hakların iadesi için mücadele eden bir direniş örgütüdür. PKK'nin içindeki militanlar onların çocuklarıdır. Bu çocukların ölümü, her şekilde, yakınlarını kaybetmiş dünyanın her hangi bir yerindeki diğer insanlar gibi onları etkilemektedir. PKK'li cenazeleri Kürt siyasal hareketi tarafından da tıpkı rakiplerinin yaptığı gibi, iç grup sadakatini sağlama, safları sıklaştırma, tabanı genişletme gibi amaçlarla sembolleştirilmekte, kitleleri mobilize etmek için araçsallaştırılmaktadır. Ancak PKK'li cenazelerinin yakınları ve cenazeye tanık olanlar için, veya kulaktan kulağa anlatımlar üzerinden, Türk ve devlet düşmanlığını, kin ve nefreti arttıran, hatta birçok kişinin dağa çıkışını motive eden, fakat Türkiye'nin batısında pek bilinmeyen başka bir boyutu vardır. PKK üyelerinin cenaze sahipleri sadece bir evlat kaybetmiyorlar, cenazelerini alıp defnetme, gidip ziyaret edecekleri bir mezar taşını bile çoğunlukla elde edemiyorlar. Cenazeler son derece gayriinsanî, kin ve nefreti kışkırtıcı şekilde teşhir edilmekte, organları koparılmakta, günlerce sokak sokak dolaştırılmakta, yakılmakta... İnsanlık dışı muamelelere maruz kalmaktadır. Bu metnin yazarı, Hakkâri'nin Bağışlı köyünde, askeri araç arkasına bağlanmış ve sokak sokak dolaştırılan cenazeleri gözleriyle görmüştür. Hakkâri-Van karayolu, tavuk çiftliği mevkisinde, PKK'li militanların yaktıkları devlete ait tavuk çiftliğinin duvarına yedi militan cenazesinin bir hafta baş aşağı asılıp teşhir edildiğine ve başında panzerle askerlerin nöbet beklediğine tanık olmuştur. Sözü edilen yer ve olay günde binlerce aracın gelip geçtiği, neredeyse bir hafta boyunca her Hakkârilinin gördüğü, görmeyenlerin de görenlerden duyduğu bir olaydır. Aynı şekilde Şemdinli'nin Derecik beldesinde askeriye içindeki telefon santralinin tamiri için bulunduğu (1996 veya 1997 yılı) bir zamanda, akşam bir çatışmaya tanık olmuş, yanındaki uzman çavuşa ne olduğunu sorduğunda, “geçen hafta orda bir PKK'lı öldürdük ve kazığa diktik, onlarda cenazeyi almak istiyorlar, onun için gelmişler, biz de izin vermiyoruz...” sözlerini bizzat işitmiştir. Bu tanıklıklar, Kürtlerin Türk devleti hakkındaki algısında çok önemli bir veridir, bu nedenle ne kadar rahatsız edici olsa da, algının anlaşılması için birkaç örneğin paylaşılmasına ihtiyaç vardır.

Soru: PKK üyelerinin cenazelerine yaklaşımınız nedir? Nasıl davranılmalı?

“Ölü ölüdür, cesettir artık. Şeytan bile vazgeçiyor ölüden, cesetten. Mutlak surette saygı görmeliydi, elbette ki devletin siyasi bir görüşü var, bir otoritesi var, gücünü kullanacaktır. Şova dönüştürülmeden ailelerine teslim edilebilmeliydi. O insanlara insanca dini vecibeleri yerine getirilerek, en azından o törenin, cenaze törenini veya mezara gömülmeyi, bir mezar taşının olmaları gerektiği onların hakkıydı, olmalıydı. Ama öyle olmadığını hepimiz biliyoruz. Maalesef. Ben canlı şahidim, kulaktan, gerillanın kulak kıkırdağından, burun kıkırdağından askerlerin tespih yaptıklarını biliyorum. Kolye yaptıklarını biliyorum, hatta onları mektupla sevgililerine veya ailelerine, mektupla ben şunu yaptım, bunu yaptım, leş aldım diye, hediye diye mektupla gönderenleri biliyorum. Gördüm.!” Soru: Bu tür olaylar onların ailelerinde, çevrelerinde bunu duyan ya da gören insanlarda, devlete, Türk kardeşlerine, kardeşliğe karşı algılarını nasıl etkilemiştir sizce? “Ben gördüm, biliyorum, şuanda anlatırken bile tüylerim ürperiyor, titriyorum, yani kendime gelemiyorum. Böyle bir hayvanca, artık böyle vahşi, insanlıktan çıkmış bir hareket olamaz. İnsanların devlete olan nefretini kinini arttırıyor yani, dağda o zaman birken, şimdi intikam almak için beş çıkıyor, on çıkıyor, yüz çıkıyor, bin çıkıyor. Ne oluyor, öfkeyi arttırıyor, nefreti arttırıyor, kini arttırıyor. Şu anda ben bile anlatınca kinleniyorum ya!” (Türk kökenli, bölgede doğma büyüme, memur, Haziran 2013, Van’da yapılan mülakat).

“Panzere bağlanıp çarşıda tur attırdıklarını gördüm. Bayan gerillaları öldürüp çırılçıplak koridora attıklarını görmüşüm, yani yaktıklarını görmüşüm, yani insan dışı muameleler yani. Soru: Bunu gören insanların bakış açılarını nasıl etkilemiştir? Vallahi hepsi kin, nefret dolmuştur. Hastane koridorunda bir kere bir PKK’linin cenazesinin üstüne bez örtmeye çalıştım, bana adam diyor ki sen Apocu musun? Yo dedim ben sadece dini yönüm ağır bastığı için, bu tür şeyler ayıptır, günahdır. Siz canını almışsınız, bu da artık Allahın işidir. Ben üzerini örttüğüm için belki kaç sefer tehdit yedim.” (Kürt kökenli memur, Haziran 2013, Yüksekova, Hakkâri’de yapılan mülakat).

“Tabi şimdi Türkiye’nin her zaman ifade ediliyor %99’u Müslüman’dır diye. Müslümanlığın belli kaideleri var. Ölüye nasıl davranılır, cenazeler nasıl kaldırılır, nasıl defnedilir, bunların belli kriterleri var, belli şartları var. Bir insan öldükten sonra Allah katında artık ruhunu teslim etmiştir. Onun için artık burada o cenazeye hiçbir şekilde bir ırk veya bir din veya bir başka şekilde tanımlama yaparak uygulamalar yapılmamalıdır. (...) Dini vecibeler yerine getirilmelidir. (...) Çok iyi hatırlıyorum, ben 28-29 yaşlarındayken bir olaya şahit oldum, şuan Cengiz Topel Caddesi (Yüksekova’da bir cadde) dediğimiz çarşı merkezinde, bir tane PKK gerillasını öldürmüşler, bir panzerin

arkasına bağlamışlar ve bunu çarşı merkezinde insanlara ibret olsun diye gezdiriliyordu. Bu gerilla cenazesini gördüğüm günden beri son nefesimi vereceğim güne kadar gözlerimin önünden gitmez. Çünkü günlerce o cenazenin, günlerce o panzere asılı olduğunu, arkasına asılı olduğunu, cenazenin şişip davul gibi şiştiğini görerekten ağlamıştım. O kadar şişmişti ki o cenaze sanki ikiyüz kiloluk bir insan cüssesi...” (Kürt kökenli ekonomik STK başkanı, Haziran 2013, Yüksekova, Hakkâri’de yapılan mülakat).

“Yani aslında biraz da kanayan yara orası, bunlar gitmiş bir hak mücadelesi peşinde olan insanlardan söz ediyoruz. Uzun yıllar ülke hala da terörizm demeye geçiştirmeye çalışıyor. Bir şeyi biliyordu hiç algılamak istemedi, orada savaşanlar burada yaşayanların, ya da Türk bayrağının dalgalandığı yerde yaşayanların çocuklarıydı. Gökten zembille inmediler ya da herhangi bir ülkeden gelmediler. Hangisi vurulduğu zaman gidip ceplerini açtınız, cebinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı kimliği çıktı, hepsinin aşağı yukarı cebinde bu çıktı. Belki böyle parmak sayısı kadar ya da bilemem yüz tane diyebileceğim başka uyruktan insanlar olabilir. Suriye’den insanlar vardı ama Kürt’tü, Irak’tan vardı ama Kürt’tü, İran’dan olan insanlar Kürt’tü. Ama en çok burada yaşayan insanların, yani tabiri caizse benim oğlum kızım, benim kardeşim, benim amcam, benim dayımdı orada vurulanlar. Ve uluslararası savaş normları, savaş koşullarında, savaşın bir kuralı, kaidesinin var olduğunu da biliyordu bu ülke, bunu çok iyi de biliyordu, çünkü neredeyse kuruluşundan bugüne kadar sürekli savaşan bir ülkeden söz ediyoruz. Sürekli işgal eden, işgalci bir durumda olan bir ülkeden söz ediyoruz. (...) Oradaki vurulan, burada yaşayanın oğlu, kızı onu da biliyordu. Ama öyle bir savaş canavarı oluşturmuştu ki, oraya gönderdikleri aslında insan kodunu içinden çekip çıkarılmış tamamen savaş makinesi haline dönüştürülmüştür. Ve o çocukların işte memesi kesildi, burunları kesildi, kulakları kesildi, dişleri alındı, işte maskot olarak anahtarlık olarak kullanıldı, boyunluk olarak kullanıldı. Bu methiye yapmaya, kahramanlık gösterisi yapılmaya çalışıldı, bu da halkta zaten bir travma vardı, zaten bir savaş acısı vardı içinde, bir kaybedilmiş çocuk acısı vardı içinde, akraba acısı vardı, bu onu daha da körükledi ve bu travma bir kat daha yükseldi. Zaman zaman öfkeye dönüştü, zaman zaman kendi yaşamını hiçe sayıp bişeyler yapmaya kalktı insanlar. Doğal olarak devletin orada yapmış olduğu sadece bu insanlar acı çeksin mantığıydı. Böyle okundu, bu halk onu böyle gördü. (...) Bence o ektiği rüzgârı fırtınayla da biçti” (Kürt kökenli STK başkanı, Haziran 2013, Yüksekova, Hakkâri’de yapılan mülakat).

“Çıkan çatışmalardan sonra görüyoruz ki, belli asker ya da polislerin, insan onuruna yakışmayan şekilde bunlara eziyet ettiklerini, aşağıladıklarını, küçük düşürücü

hareketlerde bulduklarını, bunun olmaması gerekiyor. Normal herhangi bir insan ölümüne nasıl saygı gösteriliyorsa aynı şekilde mezarlıklar belirlenmeli, gerekirse kimse sahip çıkmıyorsa bile devletin buna sahip çıkması gerektiğine inanıyorum. %10 Kürt faşizmi yapan, yapıyor dediğimiz insanların çoğu bunlardır. Bu muameleleri gördükten sonra, bu cenazeleri kesinlikle nefret de veriyor ve çoğu da dağ yolunu seçmek zorunda kalıyor. Çünkü hiçbir insana hiçbir kimseye yakışmayacak hareketlerde bulunuluyor. Dolayısıyla bu bir nefret güdüsü ya da duygusu yaratıyor” (Kürt kökenli mühendis, Haziran 2013, Hakkâri’de yapılan mülakat).

“Ben bir sefer gerçek bir PKK’lı cenazesine, ölmüş bir PKK’lıyla karşılaştım. Yani gördüm. Nasıl bir muamele yapıldığını da gördüm. Onun için de kavga ettim. Bizim (isim gizlenmiştir) ...oğlunu öldürmüşlerdi, getirmişlerdi karakolun kapısına atmışlardı, ben de savcıyla beraber oraya gittim ve ben savcıya kızdım, dedim bakın bu cenazenin burada bu şekilde sergilenmesi yasal değil. Tehlikelidir, insanız, biz insanız, siz insan değil misiniz dedim. Bu cenazenin bir insan gibi bir yere konması, sahipleri götürünceye kadar saklanması gerekiyor dedim. Allah var savcıda bağırdı askerlere kızdı ve cenazeyi kaldırdılar, uygun bir yere götürüp koydular. (Odadaki diğer misafir müdahil oluyor.) Sizden sonra onu aldılar karakolun önünde arabanın arkasına bağladılar, köyün içinde dolaştırdılar” (Kürt kökenli akademisyen, Haziran 2013, Hakkâri’de yapılan mülakat).

Cenazeler, devlet ve PKK belirleyiciliğinde Türk ve Kürtlerde karşılıklı milliyetçiliği yükseltmiştir. Türklerde çocuklarının öldürülüyor olması, Kürtlerde ise çocuklarının öldürüldüğünden birkaç kat fazla, cenazelerine yapılan muamele, acının, öfkenin, nefretin ve kutuplaşmanın kaynağıdır. Kürt ve Kürt sorunu algısının inşasında cenazeler acı verici bir veri olarak işlev görmektedir.

Çizelge 16: Cadeceus- Cenazeler

Türklerin Algısı	Devletin Belirleyiciliği	Kürtlerin Algısı
Kürtler, Türkler ile eşit haklara sahip olmasa da, Türkiye’de Kürt sorunu yoktur, dış destekli bölücülük sorunu vardır	Talepleri ile sorun olan Kürt algısı	Kürt sorunu, ulus devletin başından beri Kürtlerin meşru haklarını gaspı sorunudur.
Kürtler çocuklarımızı öldürüyor, safları sıklaştırın	Devlet ve PKK’nin belirleyiciliğinde milliyetçilik	Devlet cenazeye bile saygı duymuyor, safları sıklaştırın
Talepleri ile sorun olan Kürtlerin niyeti ülkeyi bölmektir.	Devlet ve PKK’nin belirleyiciliğinde mitler veya komplo retoriği	Devlet dilimizi ve kültürümüzü yok ederek kimliğimizi yok ediyor.
PKK ve Kürt siyasetçiler bölücüdür	Devlet ve PKK arasında düşük yoğunluklu	Devlet silahsız siyasete izin vermiyor

	çatışma ve bedeller.	
Kürtçe ülkeyi böler.	Türk vatandaşlarının anadili de, resmi dili de, eğitim dili de Türkçedir.	Fakat benim anadilim Kürtçedir.
Her şekilde meclise giriyorlar.	Parti kapatmaları, siyasilerin tutuklanması, %10 barajı...	Kürtlerin siyaset yapmaması için her türlü sindirme uygulanıyor.
Kürtler cumhurbaşkanı dahi oluyor, her konuda eşittir.	Türkleşirsen eşit olursun.	Hiçbir konuda eşit değiliz, sadece Türkleşebilenler kabul görüyor.
Böyle bir şey yapıldığına inanmıyoruz.	Herhangi bir ülkedeki Kürtlerin kimliği benim beka sorunumdur.	Devlet dışındaki Türklerle Kürtlere farklı davranıyor. Kardeşlik söylemi samimiyetsizdir.
Kimse milli birliği bozamaz, Ne mutlu Türküm diyene	Devlet Türk'ten başka bir millet tanımaz. Herkes Türkleşmelidir.	Aldatıldık, Türk devleti güvenilmezdir.
Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler

3.10. Köy Boşaltılmaları ve Zorunlu Göç

1987-99 arası neredeyse her on Kürt'ten biri ya devlet tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak yerinden olmuştur. Geri kalan onda dokuzu da, ya bölgede ya da yerinden edilen Kürtlerin yerleştiği yerlerde dramlarına tanık olmuştur. 2012-2013 yıllarında devletin diğer ülkelerdeki muhtaçlara yaptığı insani yardımlarla övündüğü, BM Kalkınma programına (UNDP) 2013 yılında iki milyar dolar destek verildiği, TİKA, Dış Türkler ve Akraba Topluluklar Ajansı vasıtasıyla dünyanın her yerinde ihya edecek Türk aradığı, Suriye'den gelen yüz binlerce sığınmacıya iki yıldan fazladır barınma, beslenme, sağlık vb. temel ihtiyaçlarının karşılandığı bir ortamda, yerinden ettiği Kürtlerin nerede barındıkları, nasıl koşullarda yaşadıkları, neyle geçindikleri konusunda kör ve sağır davranması, tüm Kürtler için önemli bir algı verisidir.

3.10.1. Algının Objesi Olarak Köy Boşaltılmaları ve Zorunlu Göç

Cumhuriyet döneminde, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ülke içinde zorunlu olarak yer değiştirmesine yönelik politikalar, ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu'daki nüfusa karşı uygulandı. 1920'li ve 1930'lu yıllardaki isyanlar sonrasında ve 1934 tarihli İskân Kanunu bağlamında yapılan zorunlu iskânlar, sayısal boyutları son 20 yıldaki zorunlu göçe ulaşmamakla birlikte, bu bağlamda değerlendirilebilir. Ancak, 12 Eylül askeri rejimi ertesinde patlak veren silahlı PKK hareketi ve 1987'de ilan edilen Olağanüstü Hal (OHAL) çerçevesinde güvenlik güçlerinin PKK'ya karşı yürüttükleri mücadele ortamında, bu sorunlar daha da ağır hale geldi. OHAL uygulaması döneminde pek çok kırsal yerleşim yerinin boşaltılması ve insanların kitle halinde göç etmeye zorlanması ya da göç etmek zorunda kalması, mevcut sorunları çözmediği gibi, bu meselelerin köylerden

kentlere taşınması ve yeni sorunlara meydan vermesi sonucunu da doğurdu (Aker vd, 2006:4).

Güvenlik güçleri ile PKK arasında 1984 ile 1999 yılları arasında cereyan eden silahlı çatışmalar sırasında ülkenin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yoğun bir yerinden edilme olgusu yaşanmıştır. Aradan bir hayli zaman geçmiş olmasına karşın, Kürtlerin yerinden edilmesinin doğurduğu sosyal, ekonomik, siyasal ve hukuki sorunlar henüz çözüme kavuşmamıştır. TBMM’de bu konu hakkında kurulan bir araştırma komisyonununun 1998 yılında yayımladığı rapora göre, zorunlu göçün nedenleri şunlardı: (a) Mera yasağı ve operasyon/çatışma ortamı yüzünden hayvancılık ve tarımın çökmesi; korucu olan köylere PKK tarafından baskı uygulanması; güvenlik güçlerinin koruculuğu kabul etmeyen köylere kuşkuyla yaklaşarak askeri operasyonları bu köylerde yoğunlaştırmaları ve sonuçta bütün bu nedenlerle insanların köylerini terk etmeleri; (b) PKK’nın, koruculuğu kabul eden bazı köy ve mezraları boşaltması; (c) Koruculuğu reddeden, güvenliği sağlanamayan veya PKK’ye yardım ettiği düşünülen köylerin güvenlik birimlerince boşaltılması şeklindedir.

İçişleri Bakanlığı, 1987-99 döneminde¹, 945 köy ve 2.021² mezradan 358.335 kişinin yerinden olduğunu belirtmektedir. Buna karşılık, uluslararası kuruluşlar ile yerli ve yabancı STK’lar Türkiye’deki yerinden edilmiş kişi sayısını 1 ila 4 milyon arasında vermektedir. 2000 nüfus sayımına göre köy boşaltmaların yaşandığı illerde doğmuş olan ancak sayım sırasında başka bir ilde ikamet eden kişilerin sayısı 2.819.749 dur. Bu sayılar tüm nedenlere bağlı göçleri yansıtmakta olup geri dönüşler rakamlara dâhil değil ve göçün nedenine ilişkin bir veri ile bağlantısının kurulması mümkün değil. Ayrıca, zorunlu yer değiştirmelerin bir bölümünün aynı il içerisinde kırsal yerleşim yerlerinden kentsel yerleşimlere yönelmiş olduğu da biliniyor (Aker, vd. 2006:12-13). Bakanlık rakamlarının resmi kayıtlarla yerinden edilenleri, STK rakamlarının da belgelenemediği için spekülasyon olabileceği hatırlatmasıyla denilebilir ki, gerçek rakam bu iki verinin arasında bir yerdedir. Yani en az 360 bin – ortalama bir şehir nüfusu kadar- en çok 4 milyon, -yaklaşık başkent nüfusu kadar- bir sayı söz konusudur.

3.10.2. Algıda Köy Boşaltılmaları ve Zorunlu Göç

Grotius, binlerce yıl önce özel mülkiyetin, insan doğasının gereği olan kendini korumanın bir uzantısı olarak tarihselliği aşan, değişmez ve evrensel bir zorunluluk

¹ 2000’li yıllarda köy boşaltıldığına dair bilgi yoktur.

² Bu köy ve mezraların büyük kısmı geri dönülmemesi için, askerler tarafından yerleşiklerinin göreceği şekilde yakılmıştır.

niteliğini taşıdığını belirtir (Ağaoğulları ve Köker, 2009:100). İnsan hayata bu vasıtayla bağlanır, tutunur ve yaşamına anlam kazandırabilir. Yerinden edilen insan tutunacak bir dayanak arar. Hızlı göçlerle yersiz yurtsuz hale gelenler, muallâk hayatlarını belli bir yere ait kılabacak özdeşleşme ihtiyacını duyarlar. Çünkü “bildik” çevrelerinden, güven dolu cemaat ortamından kopmuş, şehirlerin yabancı dünyasına girmişlerdir (Bostancı, 1999:29-30). Böyle bir durumda gettolaşmalar, alt cemaatleşmeler ve mikro milliyetçilikler kaçınılmazdır.

Daha çok ekonomik kaygılarla bölge dışına göç eden, ekonomik ve sosyal yaşamı çok daha üst düzeyde olan illerde, göç ile oluşan mahallelerde pek çok ekonomik ve sosyal problemi yaşamaya devam eden ve politizasyona uğrayan, hassasiyetleri tahrik edilen ve sosyal yaşam düzeyine bağlı olarak ikinci sınıf muamelesi gören insanların devlete güveni azalmakta ve etnik temelli ayrılıkçı görüş, oluşum ve faaliyetlere kayması kolaylaşmaktadır (Bilgiç ve Akyürek, 2012:161). BİLGESAM tarafından yapılan anket çalışmasında, İstanbul ve Mersin’de göç ile oluşan mahallelerde yaşayan Kürtlerin Türkiye Cumhuriyeti’ne ve değerlerine aidiyetinin %64 gibi bir ortalama ile diğer gruplardan (PKK eylemlerinin yoğun olarak yaşandığı illerde Kürtler arasında bu oran %72, eylemlerin fazla yaşanmadığı doğu illerindeki Kürtler arasında ise %87’dir) çok daha düşük olduğunu göstermiştir. Bu insanların %54 olarak ölçülen ayrımcılık algısının da Kürtlere ait ortalamanın (%52) üzerinde olduğu bulgulanmıştır (Bilgiç ve Akyürek2012:121). Bulguların gösterdiği gibi yerinden edilme devlete ve kurumlarına güveni zedelediği gibi mikro milliyetçiliği de beslemektedir.

Kürtlerin yoğunlukla gittikleri yerler, bölgenin Diyarbakır gibi büyük şehirleri, Mersin ve Adana gibi Akdeniz şehirleri ve hâlihazırda çok büyük Kürt nüfuslarının yaşadığı İstanbul ve İzmir gibi batı şehirleri olmuştur. Bu şehirlerin hiç biri, iş vasıfları şehir yaşamına uygun olmayan bu insanları bünyesine sağlıklı biçimde katabilecek donanıma sahip değildir. Örneğin Adana’da göçle gelen kesimdeki gençlerin %80’ni işsizdir. İnşaat sektöründe vasıfsız gündelikçi veya seyyar satıcı olarak iş bulmaya çalışan bu gençler sonunda az sayıdaki iş için birbirleriyle rekabet eder, piyasada birbirlerinin üstüne çıkmaya çalışır hale gelmektedirler (Fuller ve Barkey, 2011:101). Yoksulluk, Kürt meselesine kan taşımaya devam ederse, Kürt muhalefetinin esas mekânının daha ziyade metropoller olmaya yüz tutması beklenebilir. Diyarbakır ve Van gibi metropollerle birlikte, yoksullukla baş etmedeki önemli büyük geleneksel dayanışma ilişkilerinin daha hızla çözülebileceği, ancak mekânsal segregasyonların Kürt-Kürde yaşamayı devam ettirdiği Adana, Mersin ve İstanbul gibi kentler önümüzdeki dönemde daha “muhalif” mekânlar

haline gelebilirler. Keza, bu mekânlara son on yılda göç etmek zorunda kalanlar da daha muhalif kesimler olabilirler (Yeğen, 2012b:44-45).

TESEV'in yaptığı bir araştırmadaki tespitlere göre, yerinden edilmiş ailelerin çoğu sağlıksız, uygun olmayan, aşırı kalabalık ve küçük mekânlarda yaşamaktadır. Çocuklar yetersiz beslenme sorunu ile karşı karşıyadırlar. Ayrıca, yerinden edilmiş kadın ve çocuklara özgü psiko-sosyal hizmetler de bulunmamaktadır. Yerinden edilmiş kişilerin yoğun olarak yaşadığı İstanbul, Batman, Hakkâri ve Diyarbakır gibi kentlerde kadın ve çocuk destek merkezlerinin kimilerinde yerinden edilenlerin durumuna ilişkin duyarlılık görülse bile, bu kişilere yardıma yönelik somut hizmetler bulunmamaktadır (Aker vd., 2006:27). Ancak bu kişilerin dramları ulusal medyanın ve siyasi partilerin gündeminde hiç yer almamaktadır. Yaklaşmakta olan 2014 yerel seçim dâhil, bugüne kadar ne genel seçim beyannamelerinde ne de yerel seçim vaatlerinde dahi bu kişilerin şartlarının iyileştirmesine yönelik bir vaat dahi görülmemiştir.

Öte yandan, yerinden etmenin gerçekleştiği bölgede bütün Kürtlerin yerinden edilmediği malum. Korucu olmayı kabul eden Kürt vatandaşlar, devlet ya da güvenlik kuvvetleri tarafından 'yerinden edilmesi gerekenler' arasında görülmediler. Bu durum, devletin vatandaşlar arasında açık bir ayrımcılık yaptığını, devletle birlikte PKK'ye karşı silah kullanmayı kabul eden Kürtleri "makbul vatandaş" olarak kodladığını gösteriyor. Öte yandan, korucuların tümünün her zaman makbul vatandaş olarak kalamadıklarını da belirtmek gerekiyor. Kimi korucu, performansı beğenilmediği için bu vasfını yitirmiş ve göçe zorlanmıştır. Kimisi de bizzat idareciler tarafından şehre yerleştirildikten sonra diğer göç mağdurlarıyla benzer hayat koşullarına mahkûm edilmek suretiyle makbullüğünü zamanla yitirmiştir (Kurban, vd. 2012:15-16).

Bu veriler ışığında, devletin Kürt ve Kürt sorunu algısında yerinden etme ile belirleyiciliği açıktır. Köylerin bir kısmı PKK tarafından boşaltılmıştır. Ancak PKK'nin kendisi devletin Kürtlere ve taleplerine yaklaşımının sonucu olarak ortaya çıkmış veya bu nedenle ortaya çıkmamışsa dahi mevcut genişlikteki halk desteğini bu sayede sağlamıştır. Bu nedenle PKK'nin boşalttığı köylerin de dolaylı olarak, -Kürtlere yönelik politikalarından dolayı- sorumlusu devlettir denilebilir. Bu belirleyiciliği şu ifadeler ile özetlemek mümkündür: "ya Kürtlük iddiasından vazgeçip PKK'ye karşı yanımda savaşacaksın, ya da burada yaşamana izin vermeyeceğim" şeklindedir. Bu yaklaşım objenin kendisi gibi görünmesini engellemiş, olduğundan farklı algılanmasını sağlamıştır.

Türklerin Köy Boşaltılmaları ve Zorunlu Göç Algısı

Halk olarak Türkler açısından yerinden edilmiş bu kesim, yerleştikleri şehirlerinde bir bütün olarak Kürtler ile ilgili algının oluşmasına neden olmaktadır. Zira bunlar cahil, eğitimsiz, vasıfsız, şehir hayatına uygun giyinmeyen, uygun davranmayan yabancılar onların gözünde. Haksız da sayılmazlar, çünkü bu Kürtler köylerinden, mezralarından, hayvancılık yapmakta oldukları yüksek yaylalarından koparılmışlardır. Eğitimli değil, son yıllara kadar birçoğunun köyünde okul ya yoktur, varsa da ilköğretimden ibarettir ve bunların çoğunda öğretmen yoktur. Bu kesimlerin şehirlerde okumak için ne paraları ne de kalacak yerleri vardır. Bozuk Türkçeleri ve mesleksiz oluşları nedeniyle ancak şehirdekilerin beğenmediği kirli, düşük ücretli ve sigortasız işler ile hayata tutunmaya çalışmaktadırlar. 2013 itibariyle halen başkent Ankara'nın en gözde ilçesi Çankaya'da, her akşam sokağa bırakılan çöplerden kâğıt toplayıp satarak geçinen binlerce kişinin tamamı Kürt delikanlılarıdır. Aynı şekilde inşaat işçiliği veya nakliye sektöründe hamallık yapanların neredeyse tamamı bu tür Kürt gençleridir. Doğal olarak yerinden edilmiş bu kesim, aralarında yaşadıkları varlıklı ve eğitimli metropol sakinlerine Kürtler hakkında nasıl bir algı verisi sunabilir? Bu metropol sakinleri, asla medyada yer almayan bu insanların hikâyesini, kutsadıkları devletlerinin bundaki rolünü nasıl bilebilirdi ki? Onların gözünde, bütün Kürtlerin temsili olarak bu Kürtler, "şehirlerinin içine etmiş, tekinsiz, 'kro'lar idi". Türklerin bu algısı Kürtlere dönük tutum ve davranışlarda, tavırlarda kendini açığa vurduğundan, doğal olarak Kürtlerin algısını da etkilemektedir.

Kürtlerin Köy Boşaltılmaları ve Zorunlu Göç Algısı

Bu yerinden edilme ve sonrasında uzun süre yaşanacak olan dramlar, hem maruz kalmış hem de tanık olmuş Kürtler için şu algıyı beslemektedir: "devlet Kürtlere düşmandır", Kürtlüğümüz, Türklüğe tekâmül etmediği sürece de bu düşmanlığı bitmeyecektir. Doğal olarak bu mikro milliyetçilik şeklinde kendi tarafındakiler ile bir cemaatte kutuplaşmanın, mağduriyet üzerinden haklılaştırılmış bir algı verisi de olmaktadır. Devlet, yerinden ederek ve yoksulluğa mahkûm ederek cezalandırdığı bu Kürtleri Türk yapamadı, fakat sıradan apolitik köylüler iken ve öyle kalacakları muhtemel iken, Kürt olarak siyasi kimlik bilincine kavuşmalarına yardımcı oldu denebilir. Kürtler mikro milliyetçiliğe yaklaştıkça, yaşadıkları kentlerdeki Türklerin (her eylemde medya vasıtasıyla tüm ülkenin) Kürt ve Kürt sorununa yönelik algılarını da beslemektedir. Yani devlet belirleyiciliğinde, yerinden edilmeye halk olarak Türk ve Kürtlerin algı verisi

sağlanırken, Türk ve Kürtlerin de ortak mekânlarda kesişen tutum ve davranışları da birbirlerinin algısına veri sağlamaktadır.

Çizelge 17: Cadeceus-Köy Boşaltmaları ve Zorunlu Göç

Türklerin Algısı	Devletin Belirleyiciliği	Kürtlerin Algısı
Kürtler, Türkler ile eşit haklara sahip olmasa da, Türkiye’de Kürt sorunu yoktur, dış destekli bölücülük sorunu vardır	Talepleri ile sorun olan Kürt algısı	Kürt sorunu, ulus devletin başından beri Kürtlerin meşru haklarını gaspı sorunudur.
Şehirlerimizin içine eden tekinsiz “kro”lar. Geldiğiniz yere gidin!	Ya Türkleşip PKK’ye karşı savaşacaksın, ya da burada yaşamana izin vermem.	Devlet Kürtlere düşmandır, ya Kürtlükten vazgeçeceğim ya da tam Kürt olacağım.
Kürtler çocuklarımızı öldürüyor, safları sıklaştırıyor	Devlet ve PKK’nin belirleyiciliğinde milliyetçilik	Devlet cenazeye bile saygı duymuyor, safları sıklaştırıyor
Talepleri ile sorun olan Kürtlerin niyeti ülkeyi bölmektir.	Devlet ve PKK’nin belirleyiciliğinde mitler ve kompo retoriği	Devlet dilimizi ve kültürümüzü yok ederek kimliğimizi yok ediyor.
PKK ve Kürt siyasetçiler bölücüdür	Devlet ve PKK arasında düşük yoğunluklu çatışma ve bedeller.	Devlet silahsız siyasete izin vermiyor
Kürtçe ülkeyi böler.	Türk vatandaşlarının anadili de, resmi dili de, eğitim dili de Türkçedir.	Fakat benim anadilim Kürtçedir.
Her şekilde meclise giriyorlar.	Parti kapatmaları, siyasilerin tutuklanması, %10 barajı...	Kürtlerin siyaset yapmaması için her türlü sindirme uygulanıyor.
Kürtler cumhurbaşkanı dahi oluyor, her konuda eşittir.	Türkleşirsen eşit olursun.	Hiçbir konuda eşit değiliz, sadece Türkleşebilenler kabul görüyor.
Böyle bir şey yapıldığına inanmıyoruz.	Herhangi bir ülkedeki Kürtlerin kimliği benim beka sorunumdur.	Devlet dışındaki Türklerle Kürtlere farklı davranıyor. Kardeşlik söylemi samimiyetsizdir.
Kimse milli birliği bozamaz, Ne mutlu Türküm diyene	Devlet Türk’ten başka bir millet tanımaz. Herkes Türkleşmelidir.	Aldatıldık, Türk devleti güvenilmezdir.
Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler

3.11. Yargı

Demokratik bir toplumda bireylerin, bireylerle, kurumlarla veya devletle bir sorunu olduğunda, adil şekilde çözmesi için yargıya güvenilir. Peki, yargının adillğine güvenilmiyorsa ne yapılır?

Modern toplumlarda yargının temel işlevi, bireylerin birbirleriyle ve devletle olan ihtilaflarını “tarafsız bir usul ve süreç” içinde çözmek, böylece toplumsal barışı korumaktır. Yargının bu işlevi yerine getirebilmesi, büyük ölçüde toplumun güvenine mazhar olmasına bağlıdır. Bu ise, yargının adil bir şekilde işlediğine dair toplumda yaygın ve kuvvetli bir inancın bulunmasını gerektirir (Aydın, 2009: 82). Yapılan kamuoyu araştırmalarına göre Türkiye’de yargıya gerçekten böyle bir inanç olduğunu söylemek güçtür, üstelik bu sadece Kürt sorunu kapsamında kalmayıp, diğer konularda da bu güven oldukça zayıftır. Bunun genel nedenlerinden biri “suç yerine suçluyu ortadan kaldırmak”

anlayışıdır. Ancak Türkiye özelinde yargıya güvensizliğin kendine özgü başka nedenleri de vardır.

Foucault, suç ya da suçluyu cezalandırmanın tersyüz edilmişliğini şöyle açıklar: “Sanki bir suçu cezalandırmanın hiç anlamı yokmuş gibi suçlu giderek hastayla özdeşleştirilmekte, mahkûmiyet ise bir tedavi reçetesi yerine geçmektedir. Bu, esas olarak yasaya dayanan bir hukuk toplumu olmaya son vermekte olan bir toplumun karakteristik özelliğidir. Esas olarak norma dayalı bir toplum haline gelmekteyiz” (2007:77). Adaletin yasa yerine norma dayanması, normun çerçevesinin de mevcut toplumsal çeşitliliği kapsayıcı olmak yerine bir kalıba sıkıştırılmaya çalışılması kaçınılmaz olarak sorun üretmektedir.

Hobbes’a göre, devletin çöküşü, kusurlu yapılarından kaynaklanır. Çünkü devletler, yapılarının doğası gereği, onlara hayat veren insanlık veya doğa yasalarını veya adaletin kendisi yaşadığı sürece yaşarlar (2010:239). Adalet bütün boyutlarıyla ancak siyasî yapıların ve aktörlerin, toplumsal dinamiklerin ve yargı yerlerinin devrede olduğu bir süreçte sağlanabilir. Bunu yapmak toplumdaki destek alan siyasetin görevidir. Siyasal ve toplumsal adalet bir anlamda, siyasetin ve toplumun veya en azından toplumun belli kesimlerinin bir özeleştirici faaliyetidir (Uçum, vd., 2012).

3.11.1. Algının Objesi Olarak Yargı

Türkiye’de sık sık “hukukun üstünlüğü mü, üstünlerin hukuku mu” tartışması gündeme gelmektedir. Ülkenin demokrasisi üzerinde bir tür elit vesayetinin gölgesi sürekli hissedilmektedir. Mahçupyan’a göre, demokrasi ile vesayet rejimi arasındaki en önemli fark, muhtemelen “hukukun üstünlüğü” kavramında cisimleşiyor. Bu kavram, bütün devlet kurumlarının ve bu arada yargının da hukuka tabi olmasını ve insanlığın evrensel hak ve özgürlük birikimini dikkate almasını gerektiriyor (2012). Çünkü yönetimlerin politika ve uygulamalarının hukuka uygunluğunu denetleyecek, yurttaşların hak ve özgürlüklerini koruyacak en önemli mekanizma yargıdır. Hukuk devletlerinde idarenin tüm eylem ve işlemlerinin yargı denetimine açık olması gereğinin nedeni de budur. Özetle, hukukun üstünlüğü ilkesini yaşama geçirecek biricik güç, yargıdır. Hukukun üstünlüğü ilkesinin gerçekleşebilmesi için, hukukun, devletten yana olmak yerine, özerk bir konumda durabilmesi gerekmektedir. Çünkü hukuk, devlet ile yurttaş eşit uzaklıkta olmak zorundadır. Aksi halde, devlet ile birey arasındaki hakemlik rolünü sağlıklı biçimde oynayamaz; bunun doğal sonucu olarak da meşruiyeti tartışmalı hale gelir. Bu çerçevede

Türkiye'ye bakılacak olursa, hukuk mevzuatının, tüm bireylerin haklarını güvence altına almak yerine, türdeş bir toplum ve modern bir ulus yaratma ideolojisini benimsediği görülmektedir (Kurban ve Ensaroğlu 2010:11).

TESEV'in 2009 yılında yargı ile ilgili algıları tespit etmek üzere yaptığı araştırma bulguları dikkate değerdir. TESEV araştırma raporunda:

“Devletin veya devlet görevlilerinin taraf olduğu davalarda mahkemelerin az ya da çok, ama mutlaka devleti kolladıkları yönündeki algının yaygın ve güçlü olduğunu, aynı algının hâkim ve savcılarda da benzer olduğunu bulgulamıştır. Yargının bağımsız olmadığı yönündeki algının değişik tezahürlerinde de, gücünün iradesini dayattığı algısının etkileri açıkça görülebilir. Yargıya güven duygusunun zayıflığı temelinde, kayırmacılığın ve güç ilişkilerinin yargılama sürecini etkilediği inancı yatmaktadır. Burada da, ister devlet ister özel şahıslar olsun, gücünün çoğu zaman haklı çıktığı algısının belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Bir görüşmecinin şu sözleri, bu algının sade ve çarpıcı bir ifadesi olarak okunabilir: “Garibanlar hep yenik düşüyor...” Bu ifadenin anlamı, Türkiye’de devlet kavramında tecessüm eden iktidar yapısının ve ilişkilerinin, herkese eşit şekilde uygulanan hukuk fikrinin inandırıcılık kazanmasını engellediğidir” (Aydın, 2009:83-84).

Türkiye'nin geneline böyle bir algısal fotoğraf veren yargı, Kürt sorunu özelinde çok daha keskin bir algısal veri kaynağıdır. Zira devleti veya egemeni korumayı görev edinmiş bir yargı sistemi, varlıkları ve talepleriyle devlete tehdit oluşturan Kürtler karşısında çok daha taraflı olabilmektedir.

Kürt siyasi hareketi adli sistemle uzun süredir sıkı bir denetim altında tutulmaktadır. 1950'ler ve sonraki yıllarda büyük davalar görülmüş ve insanlar milliyetçi Kürt söylemlerde buldukları gerekçesiyle çok uzun hapis cezalarına çarptırılmışlardır. Türkiye'nin politikası, diğer grupların aksine amacına ulaşmak için askeri imkân ve kabiliyetlerine güvenen PKK'ya çok büyük faydalar sağlamaktadır (Fuller ve Barkey, 2011:77-78). Çatışmanın derinleşmesinde yargı sistemi de çok önemli bir rol oynamıştır. Türk siyasi sistemi, yasalara uygunluğa daima çok büyük önem vermiştir. Siyasi partileri ve dernekleri ilgilendiren veya ilgilendirmeyen çok sayıda yasa, savcıların kolaylıkla soruşturma başlatmalarına imkân tanıyan ölçüde kısıtlayıcıdır. Kürtler, Kürt sorununu ayrı bir etnik kimlik bağlamında tanımladıklarından, neredeyse her türlü siyasi faaliyetleri yasalara aykırı sayılmaktadır. Kürt sorunu konusunda iki kurum çok önemli rol oynamıştır: Anayasa Mahkemesi ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri. Anayasa mahkemesi siyasi partilerin kapatılması gibi konular üzerinde karar verirken, DGM'ler ise bölücülük ve devletin bütünlüğünü ortadan kaldırmaya yönelik girişimlerle ilgili davalara bakmaktaydılar. DGM, sıra dışı bir yapıya sahipti: bu mahkemeler, bir başkan ve ikisi ordu kökenli dört üyeden oluşmaktaydı. İhtiyaca göre ülkenin farklı bölgelerinde kurulan bu mahkemeler, şiddete başvuran ve vurmayan tüm Kürt aktivistlerin yakından izlenmesinde başı çekmekteydiler. DGM'ler ayrıca gazeteleri kapatmakta ve ifade özgürlüğünün sınırlarını son derece dar biçimde yorumlamaktaydılar. Bu mahkemeler sayesinde rejim

milliyetçi Kürt düşünce ve davranışları yasal bir kılıf altında sıkı takip altına alabilmekteydi. Bir bütün olarak yargı sistemi ve özeldede bu mahkemeler, devlet ideolojisinin saflığının korunmasının merkezinde yer almaktaydılar (Fuller ve Barkey, 2011:217-218). DGM'ler bir süre önce kapatılmış olsalar da, yargıladığı insanlar hala cezaevlerinde olduğundan, kendileri, yakınları ve genelde talepleri ile sorun olan tüm Kürtler için algıdaki etkileri devam etmektedir. Zira bu mahkemeler devletin Kürtlere görünen adaletle ilgili yüzünü belirgin şekilde ifade etmiştir. BİLGESAM'ın kimlik talebinde bulunan Kürtlerden yargıya güven hakkında elde ettiği araştırma bulguları bunu net olarak ifade etmektedir: "Adli yargıya güven değerleri %29'dur" (Bilgiç ve Akyürek, 2012:131). Zira Kürtler büyüğünden küçüğüne bu yargı sisteminin bir şekilde etkisini yaşamaktadır. Adalet istatistiklerine göre 2006 yılında Terörle Mücadele Kanunu (TMK) kapsamında yargılanan kişi sayısı 4.007, bunların 571'i 12-18 yaş aralığındadır. 2007 yılında TMK'dan yargılanan kişi sayısı 7.713, bunların 438'i 12-18 yaş aralığındadır. 2008 yılında TMK'dan yargılanan kişi sayısı 6.851, bunların 299'u 12-18 yaş aralığındadır¹.

Halen JİTEM'in yaptığı düşünülen infazlar dâhil, maktul sayısının binlerle ifade edildiği ve aynı dönemde güvenlik güçlerince işlendiği iddia edilen birçok faili meçhul cinayet ve zorla kaybetme olayının hiçbirine ilişkin soruşturma açılmamış olması, Türk adalet sisteminin kanayan yarası olmaya devam etmektedir. Zira Şemdinli, Hırant Dink ve JİTEM davalarının kovuşturma süreçleri, devletin 'kutsal' çıkarlarının söz konusu olduğu davalarda belirli mekanizmaların bu çıkarları korumak adına bütün güçlerini seferber etmeye hazır olduklarını göstermektedir (Atılgan ve Işık 2011:75-78). Nihai hedefi adaletin sağlanmasından ziyade devletin bekası olan bu anlayış, özellikle güvenlik güçlerinin insan hakları ihlallerini ilgilendiren davaların karara bağlanma sürecinde son derece etkili olmaktadır.

Yargının Türkler ile Kürtlere aynı yaklaşmadığının medyaya yansıyan bariz ve güncel örneklerinden biri, 10 Aralık 2013 tarihinde Mustafa Balbay'ın tahliye edilip, benzer durumdaki BDP milletvekillerinin tahliye edilmemesidir. Balbay, Anayasa Mahkemesine başvurmuş, yüksek mahkeme "makul tutukluluk süresinin aşıldığına" karar vermiştir. Bu karar sonucunda Balbay salıverilmiş, ancak karar, benzer durumdaki BDP milletvekilleri için emsal kabul edilmemiştir. Bunun üzerine 20 Ocak 2014 tarihinde AK Parti, CHP ve BDP, TBMM'de tutuklu vekillerin durumu hakkında komisyon kurmaya karar vermişlerdir. Balbay gibi kendileri hakkında da tahliye kararı çıkacağı kesin olduğu

¹ Kaynaklar: Adalet İstatistikleri 2005, Adalet İstatistikleri 2006, Adalet İstatistikleri 2007, Adalet İstatistikleri 2008, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1070, Erişim tarihi 30 Aralık 2013.

halde, BDP milletvekilleri, kendileri hakkında Anayasa Mahkemesinden ayrı ayrı kararlar çıkıncaya kadar salıverilmemişlerdir.

Algının objesi olarak özetle denebilir ki, devlet ile bireyin karşı karşıya geldiği her pozisyonda devleti önceleyen genel yargı yaklaşımı, Kürt sorunu özelinde istisnasız bir şekilde taraflıdır, hatta yasadışılığı (faili meçhuller, cezasızlık, vb.) dahi teşvik edicidir.

3.11.2. Algıda Yargı

Kürt ve Kürt sorunu algısının inşasında yargı, devletin algısal verileri sağlamadaki belirleyiciliğinin önemli bir aktörüdür. Devletin resmi ideolojisi, Kürtleri Türkleştirme amaçlı asimilasyonist politikaları ve uygulamaları yargı tarafından pratiğe geçilmiştir. Doğal olarak buna maruz kalmayan Türklerin, her ne kadar genel olarak yargının tarafsızlığına güvenmiyor olsalar dahi, Kürt sorunu özelinde yargının taraf tuttuğuna pek ihtimal vermezler. Onlar, -bazı istisnalar hariç- zihinlerinde inşa edilmiş algının sonucu, kendilerinden beklendiği şekilde Kürtlerin zaten alınan cezaları hak ettiklerini düşünürler.

Türklerin Yargı Algısı

Saha çalışmasında yargının, Kürt sorunu bağlamında algı inşasındaki etkisini anlamak maksadıyla, Türk ve Kürtlerden algı fotoğrafları elde edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla katılımcılara şöyle bir soru yöneltilmiştir: “Sizce yargı Türklere ve Kürtlere eşit mi yaklaşmaktadır? Yani, aynı suçtan bir Türk ile bir Kürt aynı yargıcın karşısına çıktığında aynı cezayı mı alırlar?”:

“Kürtler daha az ceza alıyor, çünkü onların arkasında örgütlü bir güç var. Onlara yargılarken özel davranıyorlar. (...) Silivri’de herkes yatıyor içeride. (...) Tarihte hep böyle olmuştur. Söylenenlerin hepsi, hepsi hilafı hakikattir. Yani Kürt oldu diye suçun işlenmesine dayalı olarak cezalar veriliyor. Hâkimler de büyük ölçüde biraz önce söylediğim gibi Kanunu, yasayı herkese eşit uyguluyor” (MHP Milletvekili, Mayıs 2013, Ankara’da yapılan mülakat). Katılımcı Silivri’de yargılananlar ile ilgili -yatmamaları gerektikleri yönünde- yargıya güvensizliğini ve sitemini ifade ederken, Kürtlere yönelik uygulamadaki ağır cezaları bile hafif ve yetersiz görmektedir. Aynı soruyu cevaplarken yargının eşit davrandığını da ifade etmektedir.

“Tabi canım, aynı davranıyor, aynı cezayı alır” (Türk Kökenli emekli, Mayıs 2013, Yozgat’ta yapılan mülakat).

“Hayır, şimdi hâkimin dünya görüşü, yetiştiği ortam, siyasi görüşü ister istemez etkiliyor ya. Etkiliyor. Zaten hâkim çıkıyor diyor ki ben devletin hâkimiyim. Sen nerden devletin hâkimi oluyorsun ya! Sen hâkimsin hâkim, kimsenin hâkimi değilsin, sen dosyanın hâkimisin. Ama ülkede hâkimlerimiz bu zihniyette düşünüyor. Bakanlık atıyor bunu, adam sanki kendisinin hâkimi. Sen devleti koruyacak adam değilsin, müsaade et bırak onu koruyacak mekanizmalar vardır. Ama hâkim dosyada karar verirken devleti koruyor. Devleti korurken Kemalist ise o gözlükle bakıyor, ulusalcıysa o gözlükle bakıyor, herhangi bir cemaate mensupsa o gözlükle bakıyor, yani nötr olamıyor” (Avukat, Erkek, Mayıs 2013, Yerköy, Yozgat’ta yapılan mülakat). Yargının içinde olunca, Türk Kürt fark etmiyor, yargının taraflılığını tanıklığıyla net olarak tarif edebiliyor. Çünkü algı verisini doğrudan objenin kendisinden almaktadır.

Kürtlerin Yargı Algısı

“Yargı Türk milleti adına görev yapıyor ve karar veriyor. Yasalarda bu şekilde tanımlanmış. Türk milleti de problemlili bir kavramdır, etnisiteye dayalı bir millet anlayışı olduğu için. Türk etnisitesinin ve bu etnisiteyi kabul etmiş kesimlerin çıkarlarını koruyan bir yargı söz konusudur. Buna uymayan herkesi yargı tehdit ve düşman olarak algıladığı için, Kürtlere ve Türklere eşit davranıyor diyemeyiz. Bu Kemalist yargı, ulusalcı yargı, cemaatçi yargı veya herhangi bir anlayışa bağlı yargı açısından fark etmiyor. Hepsinin yaklaşımı aşağı yukarı aynıdır.” (BDP yöneticisi Milletvekili, Ocak 2014, Ankara’da yapılan mülakat).

“Bunu ben çok kez söyledim, bildiğim için söyledim ama ben de bir istatistikleri yok ama gidip bunu araştırırsa hâkimlerin cezaları kesinleştirdikleri yani cezaların alt ve üst sınırını halka tayin ederken. Erteleme, ertelememe gibi şey yaparken karşısındaki adamın kimliğine göre bir kişiselleştirme yapıyorlar ve genellikle de Türk kimlikli insanlara karşı kişiselleştirirken kendi önyargılarını yansıtıyorlar. Antalya’ya bakalım işte, Antalya’da hırsızlık suçu işleyen bir Antalya doğumlu insanla aynı suçu işleyen Antalya’da işleyen bir Diyarbakırlı veya Vanlının aldığı cezaya bakalım. Bunu mecliste sorduğunuzda cevap alma... Öyle bir istatistiğimiz yok diyorlar.” (Kürt kökenli CHP Milletvekili, Mayıs 2013, Ankara’da yapılan mülakat). Katılımcı hukukçu kökenlidir.

“Ne kadar dindar dahi olsalar, bir insan dindar olduğunda ondan adil olmasını bekleriz, ama Türklere mesele devlete geldiğinde, ne kadar dindar da olsa adam milliyetçi kesiliyor. Bu Kürtlerde yoktur mesela, Kürt âlimlerinde bu yoktur.” (Kürt kökenli, cemaat üyesi, Haziran 2013, Hakkâri’de yapılan mülakat).

“Hayır, mümkün değil, yıllar önce bizim şurada yan köyün bir mezrasında adam geçimini sadece beslediği üç-dört ineğiyle yoğurdunu almış Hakkâri’ye götürmüş, maalesef o gün de Newroza denk gelmiş, olaylar çıkmış, adam orda yoğurdunu satıyor markete, o sırada yakalanmış. Yakalandı gitti, birkaç gün sonra Diyarbakır’da, önünde bir keleş masada, (televizyona) çıktı ve adam yıllarca Diyarbakır’da cezaevinde yattı” (köy muhtarı, Hakkâri, Haziran 2013’te yapılan mülakat). Muhtarın söylediği durum, aslında yargının kararını polis ya da jandarmanın hazırladığı dosya üzerinden verdiğine dair sık sık ifade edilen bir başka yargısal sorunu ifade etmektedir. Bir kere mahkemeye düşünce, suçsuzluğunu ispat etmek artık başlı başına bir mesele olmaktadır. Özellikle de Kürt sorununun yaşandığı bölgede Newroz etkinlikleri -genellikle sokak çatışmalarıyla sonuçlandı- sırasında yakalanmış ise, olaylara karışmamış olduğunu ispat etmesi için kendisini kimseye dinletemeyecektir.

Kürt sorunu özelinde yargı algı inşasının veri sağlayıcısıdır. Kürtler adaletin eşitsiz davrandığını düşünmekte ve asla güvenmemektedirler. Yargıdan kaynaklanan bu güvensizlik diğer tüm devlet kurumları ve bir bütün olarak devletin kendisi için kolaylıkla genelleştirilebilmektedir. Zira devlet veya bir kurumu ile yaşanacak sorunu yargının çözeceğine güvenilir, ancak onun tarafı olduğu durumda kime güvenilecek? Doğal olarak yargı Kürtlerin devlete güvensizliğinde önemli bir veri kaynağıdır. Bir başka ifadeyle devlet yargı üzerinden olumsuz algının belirleyicisidir.

Çizelge 18: Cadeceus- Yargı

Türklerin Algısı	Devletin Belirleyiciliği	Kürtlerin Algısı
Kürtler, Türkler ile eşit haklara sahip olmasa da, Türkiye’de Kürt sorunu yoktur, dış destekli bölücülük sorunu vardır	Talepleri ile sorun olan Kürt algısı	Kürt sorunu, ulus devletin başından beri Kürtlerin meşru haklarını gaspı sorunudur.
Yargı herkese eşit davranıyor	Yargı adaletin değil devletin bekçisidir.	Tuz kokmuş, yargı taraflıdır.
Şehirlerimizin içine eden tekinsiz “kro”lar. Geldiğiniz yere gidin!	Ya Türkleşip PKK’ye karşı savaşacaksın, ya da burada yaşamana izin vermem.	Devlet Kürtlere düşmandır, ya Kürtlükten vazgeçeceğim ya da tam Kürt olacağım.
Kürtler çocuklarımızı öldürüyor, safları sıklaştırın	Devlet ve PKK’nin belirleyiciliğinde kutuplaşan milliyetçilik	Devlet cenazeye bile saygı duymuyor, safları sıklaştırın
Talepleri ile sorun olan Kürtlerin niyeti ülkeyi bölmektir.	Devlet ve PKK’nin belirleyiciliğinde mitler ve komplö retoriği	Devlet dilimizi ve kültürümüzü yok ederek kimliğimizi yok ediyor.
PKK ve Kürt siyasetçiler bölücüdür	Devlet ve PKK arasında düşük yoğunluklu çatışma ve bedeller.	Devlet silahsız siyasete izin vermiyor
Kürtçe ülkeyi böler.	Türk vatandaşlarının anadili de, resmi dili de, eğitim dili de Türkçedir.	Fakat benim anadilim Kürtçedir.
Her şekilde meclise giriyorlar.	Parti kapatmaları, siyasilerin tutuklanması, %10 barajı...	Kürtlerin siyaset yapmaması için her türlü sindirme uygulanıyor.
Kürtler cumhurbaşkanı dahi oluyor, her konuda eşittir.	Türkleşirsen eşit olursun.	Hiçbir konuda eşit değiliz, sadece Türkleşebilenler kabul görüyor.

Böyle bir şey yapıldığına inanmıyoruz.	Herhangi bir ülkedeki Kürtlerin kimliği benim beka sorunumdur.	Devlet dışarıdaki Türklerle Kürtlere farklı davranıyor. Kardeşlik söylemi samimiyezsizdir.
Kimse milli birliği bozamaz, Ne mutlu Türktüm diyene	Devlet Türk'ten başka bir millet tanımaz. Herkes Türkleşmelidir.	Aldatıldık, Türk devleti güvenilmezdir.
Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler

3.12. Medya

Kürt sorunuyla ilgili özellikle ülkenin batısında yaşayan ve Kürtler ile sorun üzerinden teması olmayan veya sorundan doğrudan etkilenmeyen büyük kesim için medya, algı inşasının en önemli aracıdır. Bu kesim için algı verilerinin aracısız olarak doğrudan beş duyu ile alınması imkânı yoktur ve aracılığı medya yapmaktadır. Esas olarak günlük hayatın başka alanlarında da medya algılarımızı önemli oranda şekillendirmektedir.

Her geçen gün daha çok haber ve bilgiye karşın giderek daha az anlamın üretildiği bir evrende yaşıyoruz. Yapılan mesaj bombardımanı, gerçekliğin kendisini simülasyondan ayıramayacak bir zihin hali doğurmaktadır (Baudrillard, 2013:118-120). Bizim dünyamızın çoğu yap-ınan evreni haline gelmiştir; bu evrenin içinde bizler gerçek kişilere ve yerlere değil, medya imajlarına tepki vermekteyiz (Giddens, 2008: 153). Yalıtılmış bir iletişim yoluna ait olan belirli, seçilmiş konulardaki dikkatin yönü medya aracılığıyla yönetilmektedir (Williams, 2003:99). Bu özelliği ile medya, siyasal amaçlar ile kamuoyu oluşturma, güdüleme, yönlendirme ve yönetme için vazgeçilmez bir araç niteliğindedir.

Kitle iletişim araçları tarafından hazırlanıp yayılan entegrasyon kültürü, bizatihi siyasal bir ideolojiyi temsil eder (Habermas, 2008:356). Böylece mevcut kültürü homojenleştirirken aynı doğrultuda standart değerler üretilir ve çeşitli ikna stratejileriyle aktarırlar (Bostancı, 1999:29). Medya ile kitle arasındaki ilişki, egemen iktidar blokunun ürettiği “bilinç endüstrisi” ile savunmasız ve edilgen kitle arasındaki bir ilişkidir (Bostancı, 1999:77). Bilinç endüstrisi vasıtasıyla, amaçlanan formda bir toplum oluşturulur. Özünde toplum ortak inançların, kuralların ve değerlerin oluşturduğu ideolojik bir birliktir. Toplum ve toplumsal sistem doğal değil, yapay bir örgütlenmedir; bu örgütlenme biçimi ve ilişkileriyle gelen iletişim sistemi vardır (Erdoğan, 2013:12-14). Mesaj hususen “milli içerik”e sahip olmasa da bunun muadili olan duyguyu uyurabilme gücündedir. Neticede “televizyonun amacı deneyimleri, kurguları ya da karakterleri paylaşarak gerçek zamanda aynı etkinlikle meşgul bir seyirciler cemaati yaratmaktır. Aynı şekilde, gazetelerin ya da müzik parçalarının değeri yalnızca insanlara verdiği enformasyonda ya da zevkte aranmamalıdır; bir üyelik duygusu, bu değerlerin parçasıdır. Televizyon vasıtasıyla aynı gösteriyi seyreden insanlar bir cemaat oldukları duygusunu yaşamaktadırlar. Üstelik bu

gösteri “biz”i yansıtan bir ayna işlevi görmekte “kaygılarımız”ı ortaklaşa kılmaktadır (Bostancı, 1999:79-80). Bu şekillendirici işlevinden dolayı medya gerek milli bilinç oluşturma gerekse siyasi ya da ticari manipülasyon amacıyla denetim altında tutulmak istenmektedir.

Türkiye’de devletin medya üzerindeki denetimi Kürt sorunuyla sınırlı değildir. Bunun, medya sahiplerinin çıkar ilişkileri ile de bir bağlantısı olduğu söylenebilir. Patronaj ilişkileri ya da medya sahipleri, politikacılar ve işadamlarından oluşan “fasit üçgen”, bankacılık sektöründeki yolsuzluklar yoluyla 2001 ekonomik krizinin de zeminini hazırlamıştır. Bunun en göze batan örneği 1990’ların sonunda sahip olduğu medyayı ekonomik ve daha sonra politik çıkarları için kullanan Cem Uzan’dır. Uzan, sekiz televizyon ve radyo kanalıyla iki gazetesini 2002 seçimlerinde kurduğu ve milliyetçi çizgiyi benimseyen Genç Parti’nin propaganda faaliyetleri için çok aleni biçimde kullanmıştır. Medyanın siyasal alana müdahil olduğu bir başka örnek, üniversitelerde başörtüsü yasağının kaldırılması için yapılan anayasa değişikliği sırasında 10 Şubat 2008’de Hürriyet gazetesinin tasarıya onay veren milletvekillerini kastederek attığı “411 el kaosa kalktı” manşetidir. Ülkenin en büyük gazetesi olan Hürriyet, o dönemde laikliğin korunması adına emekli generallerin ve Kuvvet Komutanları’nın başında bulunduğu dernekler tarafından gerçekleştirilen “Cumhuriyet mitingleri” için kamuoyu oluşturmada önemli bir işlev üstlenmiştir.

Türkiye’nin yakın tarihinde medya, hem hükümetler hem de entelektüeller için hayati sonuçlar da doğurmuştur. 28 Şubat 1997’de askeri kurumlar tarafından yönlendirilen ana akım medya, kurgu haberler ve içerikler üreterek ülkede İslamcılığın yükseldiği algısını yaratarak hükümeti görevden uzaklaştırmıştır. Aynı dönemde ana-akım medyada çalışan iki tanınmış gazeteci Cengiz Çandar ve Mehmet Ali Birand, PKK’ya para karşılığı destek verdikleri şeklindeki Genelkurmay tarafından sızdırılan kurmaca haberlerin hedefi olmuşlardır. Yakalanan PKK militanı Şemdin Sakık’ın ifadesinde bu iki gazetecinin para karşılığı PKK ajanı olduklarını söylediği iddia edilmiş, bu bilgi hiçbir yerden doğrulatma gereği duyulmadan ana-akım medyada yayımlanmıştır. Önce Birand ardından birkaç yıl sonra Çandar çalıştıkları gazeteden (*Sabah*) kovulmuş, aynı andıçta adı geçen insan hakları savunucusu Akın Birdal bu haberlerin ardından bir suikast girişimine maruz kalmıştır (Elmas ve Kurban 2011:62-63).

İktidar değişimleri ile medyadaki güç dengeleri de değişebilmektedir. 2007 yılında ülkenin ikinci büyük medya grubu AK Parti’ye yakın bir sermaye grubu tarafından devlet bankalarından sağlanan kredilerle satın alınmıştır. Tecrübeli gazeteci yazar Ragıp Duran’a

göre ise eskiden apoletli olan, ordudan talimat alan medya artık yeşil olmuş ve aynı ast-üst ilişkisi içinde iktidardan talimat alır hale gelmiştir. Duran bu değişime örnek olarak başbakanın Ekim 2011’de medya sahipleri ve yöneticileriyle yaptığı ve terörizm ve şiddet olaylarının haberleştirilmesinde duyarlı olunmasını talep ettiği basına kapalı toplantıyı göstermiştir. Bu toplantıdan birkaç gün sonra ülkenin en büyük beş haber ajansı Anadolu Ajansı (AA), Ajans Haber Türk (AHT), Ankara Haber Ajansı (ANKA), Cihan Haber Ajansı (CİHAN) ve İhlâs Haber Ajansı (İHA) bir deklarasyon yayımlayarak “yetkili mercilerin yasaklarına uyacaklarını” açıklamışlardır. Öte yandan, gazete sahiplerinin iktidarla iyi geçinme kaygısı, otosansür üzerinden gazetecilere doğrudan tehditten çok daha etkilidir. Bunun en somut ve çarpıcı örneği Şırnak’ın Uludere ilçesi Roboskî köyünde kaçakçılık yapan otuz dört kişinin PKK militanı sanılarak yanlışlıkla öldürülmesinin ardından medyanın tutumunda görülmüştür. Ana akım medya konuyla ilgili ilk haberi olayın gerçekleşmesinden on sekiz saat sonra, hükümetten gelen açıklamanın ardından verebilmiştir. Benzer şekilde 2011 yılı içinde televizyon gazetecilerinden Banu Güven’in Kürt sorununa ilişkin hükümet politikalarını eleştiren bir röportajı yüzünden çalıştığı NTV’den kovulması, otosansürün iktidar partisinin doğrudan müdahalesinden daha çok medya sahiplerinin tutumundan kaynaklandığı görüşünü güçlendirmektedir (Kurban ve Sözeri, 2012:53-57).

Kürt sorunu özelinde basın üzerindeki devlet kontrolü genellikle şu şekilde gerçekleşmiştir: gazetelerin istedikleri şeyleri yazmalarına izin verilir, sonrasında ise bu gazeteler milli sırları ifşa ettikleri veya bölücülük propagandası yaptıkları için mahkemeye verilirler. Devlet Güvenlik Mahkemeleri, yasa ihlalleri yapıldığını tespit ettiklerinde, suç niteliğindeki yazıyı yayınlayan gazete veya yazının yazarına ayrı ayrı ağır para cezaları ve söz konusu yazıya el konulmasına karar verirler. 1995 yılında 1443 yayına (56 kitap, 784 dergi, 602 gazete ve 1 bülten) mahkeme kararıyla el konulmuştu. Mahkemelerin verdikleri cezalar genellikle aşırı yüksektir. Teknik olarak yazar da yargılanmaktadır. Yani, Kürt meselesiyle ilgili devlet politikalarına karşı gelmenin cezaları son derece ağırdır. Son derece güçlü bir Kürt karşıtı yayın yaptıkları için kamuoyunu Kürtlere ve onların ayrılıkçalarına karşı daha da sertleştirmektedirler (Fuller ve Barkey, 2011:182). Medya, Kürtlerin eşit vatandaşlık haklarından faydalanma ve kimliklerinin tanınmasına yönelik çağrılarını çoğunlukla kulak tıkamış, Kürt siyasetçilerin ve entelektüellerin taleplerini PKK’nın meşrulaşmasına hizmet eden çabalar olarak yorumlamıştır (Ersanlı ve Özdoğan, 2012:19).

Devlet televizyonu uzun süre, Kürt meselesiyle ilgili en katı duruşun resmi temsilcisi konumuna gelmiştir. Kürtlerin aslında bir Türk boyundan geldiklerini ve Kürtçenin uydurma bir dil olduğunu ileri sürerek düzenli olarak propaganda niteliğinde haberleri son yıllara kadar yayınlamıştır (Fuller ve Barkey, 2011:184). Bugün Türkiye’de pek çok Kürt, haber basınının Bosnalı Müslümanlar ile Çeçenlerin yaşadıkları sıkıntılara gösterdiği aşırı ilgiye serzeniş etmektedir. Yazılı ve görsel Türk basınında mültecilerin, kampların, yetim çocukların ve Bosna’ya yapılan yardım kampanyalarının görüntüleri verilerek Bosna’da yaşananlar tüm ayrıntılarıyla sunulmaktadır. Ancak Kürtler, devletin haber basınına Bosna’ya odaklanmaya teşvik ederek insanlara Güneydoğuda yaşanan sorunları unutturmaya çalıştığına inanmaktadırlar. Medyanın ülkedeki Kürtlerin durumu karşısında sessiz kalarak Bosnalıların sıkıntılarına yoğun biçimde odaklanması, Türkiye’nin kendi vatandaşlarının çektiklerinin kasıtlı ve aşağılayıcı biçimde göz ardı ettiğini düşünen Kürtleri derinden öfkelenmektedir (Fuller ve Barkey, 2011:185). Örneğin Türkiye’den kaçmak zorunda kalıp Kuzey Iraktaki kamplarda yaşayan ailelerin yoksulluğu, dramları, neden orda oldukları ulusal TV’lere hiç haber konusu olmamış, olduğu zamanlarda ise, oradan PKK’ye destek verdikleri şeklinde yansıtılmıştır. Her şeylerini bırakıp kaçan, gıda ihtiyaçları dahi BM tarafından karşılanan, hiçbir gelirleri olmayan bu ailelerin PKK’ye vereceği ne olabilir? Ancak gençleri kendilerine yapılan muameleden öfkelenerek, ortalama 2,5 yıl içinde ölecekleri PKK saflarına katılmaktadırlar. Suriye’deki iç savaş ve Mısır’da askeri darbe sonucu Müslüman kardeşler yönetiminin görevden uzaklaştırılmış olmaları, özünde bir iktidar (koltuk) kavgası olmasına karşın, medyada ve iktidarın siyasi söyleminde çok yoğun olarak kullanılmasına karşın, ülkenin içindeki Kürtlerin daha büyük dramlarının görmezden gelinmesi Kürtler açısından önemli bir algı verisidir.

Kürtlerin karalanması ve korkuların körüklenmesinde ana-akım medyada Kürtler daima dilsizdir (tartışmalar onlar “hakkında”dır, onlar “ile” değil), çoğunlukla terörizmle yâd edilir (PKK) ve mantıksız talepler ileri süren bölücüler olduklarına dair bir tablo çizilir. Yazıların içeriği aşırı milliyetçi ve Kürtlerin kültürel değer ve varlıklarını küçümseyici, gözden düşürücüdür. Onları düşman “ötekiler” olarak anar ve demokratik davranışları dahi anormal olarak sunulur. Anormallik onların yaptıklarının yasalara uygun olup olmamasından dolayı değil, ifade etmeye teşebbüs ettikleri Kürtlükleri ve aktiviteleridir (Zeydanoğlu, t.y.).

Bir bireyin ya da toplumun, karşısındakini anlamak için salt kendini referans noktası olarak kabul etmemesi gerekir. Varolan her kültürel yapı, benzersiz niteliklere sahiptir ve o özgünlüğü anlamak için “ben” bakış açısından vazgeçmek gerekir (Ulusoy, 2011:133-134).

Bu saptamalar, bir yaklaşım ve politika önerisi gereğini ortaya çıkarmaktadır: Türkler, Kürt yurttaşların eğitim, istihdam, sosyal güvenlik şemsiyesinden yararlanma, gelir, çatışmacı ortamdan zarar görme, yersiz-yurtsuzlaştırma gibi hususlar bakımından içinde buldukları mağduriyetin, dezavantajlı konumlarının gerçek boyutunun hiç de farkında değillerdir. Türklerin ve ülkenin geri kalanının Kürt sorunu etrafındaki düşünce, algı ve beklentilerinin oluşmasındaki en önemli faktör olan terör meselesi dışında bir gerçeklik ve mağduriyet durumu olduğu genel kamuoyundan gizlenmektedir. Oysa bu çalışmanın birinci bölümünde açıklandığı gibi Kürt sorunu çok boyutlu ve ulus devletin doksan yıllık pratiklerinin ürünüdür.

Devlet belirleyiciliğinde medya aracılığıyla ülke nüfusunun çoğunluğunun yaşadığı batısında gerçekle ilgisi olmayan bir algı inşa edilmiştir. Hâlbuki bölgede ayrılıkçı temelde gerçekleşen zihinsel değişimin, medya vasıtasıyla aktarılan ve kamuoyunda oluşan kanaatler düzeyinde olmadığı araştırma sonuçlarına yansımaktadır. Ayrılıkçı temelde düşünen ve radikal söylem ve davranışlar içerisinde olan %15 düzeyindeki bu küçük kitleye rağmen Türkler arasında ve özellikle batı illerinde, tüm Kürtlerin ayrılıkçı ve ülkeyi bölmek isteyen kişiler olarak görülmesi daha vahim bir probleme işaret etmektedir. Türkler arasında Kürtlerin ayrı bir devlet kurmak istediğine inananların %80 düzeyinde olması (Bilgiç ve Akyürek, 2012:157) sadece medyanın oluşturduğu algı sayesinde mümkün olabilmektedir.

Medyanın algı inşasındaki en etkin araçları haber, dizi-film ve uzman yorumları formundaki sunuşlarıdır. Bu araçların Kürt sorunu ile ilgili etkilerine biraz daha yakından bakmak gerekir.

3.12.1. Haber Sunuş Dili

Foucault'nun analizinde söylemler, iktidar ilişkilerinin ifadeleridir ve bu ilişkilerle bağlantılı pratikleri ve konumları yansıtır. Çünkü bir söylemi kullanabilme özel bir alanın bilgisine sahipliğin ifadesidir ve bu bilgiye sahip olanlar, olmayanlar üzerinde hâkimiyet kurabilir ve onları kontrol edebilirler (Foucault, 1972, akt. Ulusoy, 2011:125). Bu nedenle günlük dil ağzına kadar eğretilmeyle doludur. Burada kurulup korunması gereken bir düzen söz konusudur (Sarup, 1997:79).

Kurgusal metin olan haberlerin diğer kurgusal metinler gibi bir söylemi bulunmaktadır. Bu söylem içinde, bir yandan haberin söyleminin içinde yer alan anlatımla olaylar/gerçekler kurulup canlandırılmaktadır. Diğer yandan ise, haberlerin söylemi içinde

egemen söylemler doğallaşp, egemen ideoloji yeniden kurulmakta ve haberler anlatıcı tarafından kurgulanmaktadır. Yazılı basında birinci sayfada, kat yerinin üstünde verilen haber, haberi yayımlayan organ için önemli bir haber mesajı taşımaktadır. Haber sağ tarafta ve sürmanşetten verildiyse çok önemli mesajı içermektedir. Ayrıca habere ayrılan yer ve kullanılan fotoğraf da haberin içeriğine bakılmadan bize ilk bakışta bu önemli mesajı vermektedir. Televizyon ve radyo haberlerinde bu durum, habere, hangi sırada ve ne kadar süre yer verildiği ile anlaşılmaktadır. Haber ortalama insanın önyargılarını çoğaltarak, gerçekliği olduğu gibi görmesini engellemekte ve kurulu düzeni kabullenmeye yöneltmektedir (Mora, 2008:8-9). Haber, üretim aşamasında kurumsal kararlar çerçevesinde değerlendirilmekte ve haberin seçiminde, oluşturulmak istenen dünyayı resmeden, duyurulan olaya ilişkin belli bilgi ve inancı yerleştirmek amacıyla üretim sürecine alınmaktadır. Böylece medya, devlete ve özel sektör etkinliklerine hükmeden özel çıkarlara destek sağlama işlevini yerine getirmek için eşik bekçiliği denilen filtreleme sistemi ile propaganda yapmaktadır (Mora, 2008:18).

Haber sunuş dili Türkler için bir Kürt ve Kürt sorunu algısı inşa ederken, Kürtler için de tezlerini meşrulaştırıcı olumsuz bir devlet, medya, yargı vs. algısı inşa etmektedir. Gerçeğin olduğu gibi aktarılması yerine çarpıtılmasının veya üstünün örtülmesinin etkisi sadece asimilasyon projesine yardım etmekle sınırlı kalmamakta, sorun çözülmek istendiği zaman, her türlü çözüme karşı çıkacak bir algının üretilmesine de neden olmaktadır. Özellikle şehit cenazeleri, ağlayan akrabalar, törenlerde asker elbisesi giydirilmiş şehit çocukları, eşleri ve ailelerinin feryatları ve ağıtları haber bültenlerinde defalarca tekrar tekrar verilmekte, kutuplaşma körüklenmekteydi. Diğer taraftan ülke genelinde bir infial hazırlamak için, protesto görüntüleri yayınlanmakta ve neredeyse her haberin içinde doğrudan ifade etmeden, ancak mesajın içeriği ve şekli ile kitleler sokağa davet edilmektedir. Bazı yerlerde bu nedenle gösterilen tepkiler ve linç girişimleri normalleştirilmekte, hatta haklılaştırılarak “olacağı buydu”, “bu halk ayağa kalkarsa...”, “bu halkın bir sabrı var...”, “sabrımız taşmak üzere...” mukabilinden davet manşetleri atılmaktadır. Çözüm süreci başlayıncaya kadar (2012) medyanın tavrı bu şekilde sürmüştür. Çözüm sürecini sekteye uğratmaması için AK Partinin hükümetinin ikazları sonucu bir kesim medya haber sunuş dilini değiştirmiş, ancak “cemaat medyası” ve “ulusalcı medya” eski tavrını halen sürdürmektedir.

3.12.2. Diziler ve Filmlerdeki Dil

Kişiliğin kamusal alana girmesiyle, kamusal insanda “izleyici” diye yeni bir kimlik ortaya çıkmıştır. Bu izleyici kamusal yaşama katılmaktan çok bir kenarda gözlemek için kendini yetiştirmiş. Duygularından emin olmayan ve kimlikleri ne olursa olsun, ifadenin tamamen kendi iradesi dışında gerçekleştiğini düşünen bu izleyici, (Sennet, 2010:255) aslında yaşamak yerine yaşayanlara öykünmektedir. Hayat karşısında bu pasif tavır alış, sadece doğrudan deneyimlerin izleyicisi olmayı seçmekle kalmamaktadır. Gerçekle sanalın iç içe girdiği bu çağda, medyadaki kurgu yapımlar tıpkı gerçek gibi karşılanmaktadır. Sennet’in izleyici tipi, medya karşısında da edilgendir. Bu anlamada, TV dizilerinin çok yaygın izlendiği bir ülke olarak Türkiye’de, dizi kahramanlarının, olayların, karakterlerin ortalama toplum tipi insanlar üzerindeki etkisi oldukça yüksektir.

Kürtler, töreleri, gelenekleri ve aksanlı Türkçeleri ile sinemada ilk yıllardan itibaren, cahil, medeniyetsiz, görgüsüz vs. bir Kürt algısı oluşturmak üzere servis edilmiştir. Belki ilk örnekler özel olarak bu maksatla yapılmamış olabilir, ancak neredeyse tüm örnekler izleyiciye “derhal medenileştirilmesi (Türkleştirilmesi) gereken bir kitle” izlenimi vermektedir. Geri kalmışlığın ve eğitimsizliğin arkasındaki devlet katkısı da hiçbir zaman yansıtılmamıştır. Bu imajın dışında imaj veren örnekler ise (Yılmaz Güney vb.) derhal yasaklanıp ilgililer hakkında yasal işlem başlatılmıştır. Türk sinemasında Kürtlerin iyi yönleriyle yer aldıkları neredeyse hiçbir örnek yoktur. Kürtlerin de Türklere eşit oldukları, uşaklıktan, kapıcılıktan, “işgüzar ağa”lıktan, amelelikten terfi ettikleri, ev sahibi veya patron oldukları, bürokrat veya komutan oldukları senaryolar neredeyse hiç görülmemiştir.

TV dizileri furyası başladıktan sonra, -bu dönem artık PKK’nin de sahneye çıktığı bir dönemdir- Kürtler dizideki “hain”, “bölücü”, “kandırılmış”... vs. rollerdeki yerini aldılar. Tam da devletin Kürtlere biçtiği role denk düşüyordu bu durum. Gülen cemaati ve AK Parti’ye sempatisi ile bilinen TV kanallarında (Şefkat Tepe, Tek Türkiye, Kurtlar Vadisi...), neredeyse haftanın her günü Kürtleri aşağılayan, buna karşın Türkleri de kahramanlaştıran diziler yer alıyordu. Özellikle son zamanlarda moda haline gelen Osmanlı dizileri, belediyeler veya bazı vakıf ve derneklerce düzenlenen fetih şenlikleri ile bir taraftan Türklük yüceltilirken diğer taraftan “Padişahlık” rejimi, topluma “bilgelik”, “kusursuzluk”, “insanlık ve adalet timsali”, “kâmil Müslüman” gibi lanse edilmek suretiyle yeni bir iktidar ilişkileri altyapısı hazırlanmaktadır. Bu defa doğrudan Kürtlerin asimilasyonundan ziyade Türklere yönelik ve ‘yeni yönetici elitlerin’ konumlarını meşrulaştırmayı amaçlayan bu sunuş Kürtler için de mesajlar içermektedir. Böyle bir

mesajın algısı, Türk olan padişahın tebaaları olarak Kürtler dâhil diğer herkesi algıda eşit olamayacakları bir konuma itmektedir.

3.12.3. Yorumcu ve Uzmanların Dili

Şiddet ve karmaşanın sürdüğü bir ortamda ekran karşısındaki izleyici, olan biteni anlamlandırmaya çalışır. Bu safhada devlet, içerikleri uzman yorumlarıyla ambalajlayarak, nasıl anlaşılması gerektiğine müdahil olur. Kentel'e göre, karmaşıklık karşısında aranan çare, "yoğunlaştırılmış" ve "en özet" şekilde kendini gösteren sembolleri taşıyan bir otoritede aranıyor ve "bulunuyor" (2009:277). Taraflar her defasında karşılına çıkan nesnel, toplumsal ve öznel dünya arasındaki bağıntıyı zaten içeriksel olarak önceden yorumlanmış bulurlar (Habermas, 2001:557). Böylece müphemlik giderilir ve iç sadakati sağlayacak "kötü öteki" en yetkin ağızlardan adreslenmiş olur.

Kürt sorunu ile ilgili tarafsız sosyologlar, siyaset bilimcilerden ziyade, uzman görüşüne başvuru olanlar, devletin resmi söylemini bilimsellik maskesi ile meşrulaştıracak akademisyenler, gazeteciler ve emekli askerler olmaktadır. Stratejist veya analist adıyla emekli askerlerin ekranlarda uzun süre boy göstermesi, aslında devletin soruna yaklaşım, analiz ve stratejilerinin güvenlik bağlamında olduğunun en açık kanıtıdır. Neredeyse sürekli bir harp hali yaşanıyor muşcasına, olayların arkasındaki olguları ve yapısal hataları işaret edecek araştırmacılar yerine sürekli savaş uzmanlarının görüşlerine başvurulmasının toplum algısına yansımaları kutuplaşma ve düşmanlaştırıcı şekilde ötekileştirme olmaktadır. "Öteki", artık sadece bizden farklı biri değildir, "düşman"dır aslında. Cengiz Çandar bir mülakatta medyanın ve uzmanların etkisini şöyle vurgulamaktadır: "Uzman diye tabir edilenler; genellikle akademisyenler, dışişleri ve TSK emeklileri. (...) (Kürtler hakkında) kullandıkları üslup, hem ton hem de içerik olarak fazlasıyla cüretkâr olabiliyor, diplomasi dili, tabiri caizse eğer, kahvehane diline dönüşüyor" (Çakır, 2004:119).

Güç veya yetki sahiplerince tesis edilen uzman söylemlerine çoğu halde sadece rakip uzman söylemlerince karşı çıkılabilir (Giddens, 2008:154). Ancak Türk medyasında rakip uzman söylemlerin pek şansı yoktur. Çıkanlar Türk kökenli ve hatta milliyetçi görüşte dahi olsa, resmi söylemin dışına çıktığı anda hain ilan edilir, itibarsızlaştırılır ve işten atılma dâhil, mümkün olan her yoldan medyadan uzaklaştırılır. Böyle bir ortamda Kürtler rakip uzman söylemini kendi radikal medyalarında oluşturdular. Yurt dışından uydu yayını yapan TV ve radyolar, internet sayfaları ve sosyal medya ile diğer kutupta aynı tondan karşı söylemler geliştirdiler. Herkesin kendi kitlesine hitap ettiği, her kitlenin de sadece

kendi medyasını izlediği, eleştirel veya karşı görüşün hiç yer bulamadığı bu ortam kitleleri hızla kutuplaştırmaya devam etmektedir. Sonuç olarak denilebilir ki medya Kürt ve Kürt sorunu algısının inşasında çok önemli bir işlev görmüştür. İçeriklerin nasıl anlaşılması gerektiğine, neyin görünür neyin görünmez olacağına, ideolojinin aktarılmasına ve resmi söylemin meşrulaştırılmasına aracılık etmiştir.

3.13. Eğitim

Platona göre Eğitimin temel amacı kurulu düzeni olduğu gibi kabul eden ve her türlü değişiklikten kaçınan insanlar yetiştirmektir (Ağaoğulları, 2009:302). Resmi ideolojiler kendisine uygun vatandaş tipini yaygın milli eğitim sayesinde yaratırlar. Haliyle resmi ideolojinin elde etmek istediği vatandaş tipi belirli bir milliyetçi şablonun içinden geçirilecek ise, eğitim bunun da en işlevsel aracı olacaktır. Smith'e göre, sivil eğitim, potansiyel olarak, teritoryal milliyetçiliğin ve yaratmaya çalıştığı kimliğin en önemli özelliğidir (2010:184). Savaş uzmanları için de: “Kendi bilincinde, kendini vatanına ve milletine adanmış bir bireyin yaratılması ve yaşatılması noktasında eğitim ve öğretimin katkısı merkezi bir katkıdır. Harbin temel malzemesi insandır” (Toptaş, 2009:417).

Çeşitli çalışmalar, eğitim sürecinin ulusal kimlik ve vatandaş inşasında tarafsız bir araç olmadığını, hatta eğitimle toplumsal gruplar arasındaki eşitsizliklerin ve çatışmaların üretilmesi ya da sürdürülmesi arasında doğrudan veya dolaylı bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, devletin ideolojik ve disipline edici aygıtlarından biri olarak değerlendirilen eğitim, kolektif kültürün belirli unsurlarını öğrencilere tarafsız ve nesnel bilgi olarak sunuyor görünse de, bu unsurlar, yani “resmi bilgi”, siyasi ve ekonomik iktidarın çıkarlarını ve egemen ideolojiyi yansıtmakta ve mevcut düzenin korunmasına hizmet etmektedir. Apple'a göre, egemen değer aktarımının amacı “ortak bir kültür”ün korunması gibi görünse de, bu ortak kültürün oluşturulmasında bir “seçicilik” söz konusudur. Bu süreçte egemen kültürün öğeleri esas alınmakta, bunun dışında kalan değerler ve uygulamalar dışlanmakta, inşa edilen seçici geleneğin diğer unsuruyla çelişmemeleri için bazı değer ve uygulamalar da yeniden yorumlanmaktadır (1990:6, akt. Fırat, 2010). Dolayısıyla oluşturulan bu “ortak kültür”ün aslında o kadar da ortak olmadığı, tüm bireylerin değerlerinin korunmadığı veya korunmasını mümkün kılacak koşulların oluşturulmadığı, aksine ortak bir kültürün oluşma koşullarının bloke edildiği görülmektedir. Puri (2004:24)'e göre, kültür, içinde yaşadığımız kendine özgü sosyal bağlam, inançlarımızı oluşturduğumuz, eylemlerimizin, isteklerimizin, kimliklerimizin ve sosyal eşitsizliklerimizin yeniden üretildiği tarihsel stenodur.

Eğitimin ulus yaratma projesinin önemli bir bileşeni olarak çoğu zaman etnik/ulusal kimlikleri özcü bir şekilde yeniden üretmesi ve bunu yaparken “biz” ve “ötekiler” arasındaki ayrımı keskin bir şekilde tanımlaması, eşitsizliklerin yeniden üretimine katkıda bulunduğu gibi ayrımcılık, şiddet ve savaş gibi olguları da normalleştirebilmektedir (Fırat, 2010). Türkiye’de temel ders kitaplarında, son yıllara kadar hâkim temanın Türk ve Sünni kimliği etrafında olduğu ve diğer tüm unsurları dışladığı gözden kaçmamaktadır. Başka bir deyişle “biz”, Sünni Müslüman ve Türk olan herkeştir, “öteki” ise Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmasına rağmen dili (Kürtler, Araplar, vb.) ve dini/mezhebi farklı olan (Ermeniler, Rumlar, Süryaniler, Aleviler vb.) unsurlardır. “Öteki”ler ders kitaplarında son yıllara kadar ya hiç yer almamakta ya da kendilerinden ancak tehdit ve düşmanlık bağlamında söz edilmektedir (Fırat, 2010). Ötekileştirilmiş bu unsurların temel hak talepleri gayrimeşrulaştırılmakla kalmayıp bizzat kendilerinin varlıkları tehdit olarak algılanır hale gelmektedir.

Eğitim, sosyalizasyonun en önemli aracıdır. Aslında sadece ikincil sosyalizasyonun değil, dolaylı olarak birincil sosyalizasyonun da en önemli aracıdır. Çünkü birinci sosyalizasyondaki ebeveyn ve aile bireyleri de eğitim vasıtasıyla sosyalizasyondan geçmişlerdir, dolayısıyla bebeği bu bilgiler ışığında hazırlarlar. Eğitim, mevcut egemenlik ve iktidar ilişkilerinin yeniden üretilmesinin de en önemli aracıdır. Böylelikle toplumsal tabakaların ve sınıfların eşitsizliğinin de sorumlusudur. Türkiye’de Kürt sorunu özelinde hem Türklerin güçlü etnisite olarak devlet aygıtı vasıtasıyla egemenliklerinin üretilmesinden, hem de Kürtler hakkındaki ötekileştirici ve kutuplaştırıcı algının da inşasından sorumludur.

İkinci Bölüm İçin Sonuç:

Birinci bölümde, Kürt sorunu bağlamında algının objesi (Çalı) ile objenin algısı (Ayı) açıklanmıştı. Bu algının tarihsel bir arkaplanda devlet belirleyiciliğinde, başat olgu, olay ve aktörler üzerinden inşa edilmiş olduğu, bu bölümde açıklığa kavuştu. Cadeceus Çizelgesinin en üst basamağına bugünün Kürt sorunu algısı olarak yerleştirilen algılar, doksan yıllık tarihi arkaplanda inşa edilmiş algıların birikimli toplamıdır. Devletin belirleyiciliğinde Türk ve Kürtlerin algılarının tarihsel süreç içinde toplum tarafından nasıl inşa edilmiş olduğunu Cadeceus Çizelgesinde (Çizelge 2.12) özet olarak görmek mümkündür. Elbette toplumsal algının inşasında bunların dışında birçok olgu, olay ve aktör etki göstermiştir. Bu Çizelgeye, metin içinde işlendiği halde Çizelgeye yansıtılmayan eğitim ve medya etkisine ilaveten, çalışmanın sınırları içinde ele alınamamış ancak eklenebilecek siyasi söylem, bürokratik refleksler, köy koruculuğu sistemi, inanç, ideoloji,

gelir ve eğitim seviyesi, vb. gibi birçok olgu, algı inşasında etkili olmuştur. Ayrıca 76 milyonluk bir ülke nüfusunun her birinin algısının birçok nedenle farklılaşması da doğaldır. Ancak genel hatları ile toplumu etnik olarak Türk ve Kürt şeklinde iki grup ekseninde grpladığımızda (toplum sadece bu iki etnisiteden ibaret değildir) ve çok genelleştirilmiş algılar üzerinden devletin bu inşadaki rolü, inşanın başat olgu, olay ve aktörleri, Türk ve Kürtlerin algılarındaki farklılaşma ve iki kesimin birbirinin algısını şekillendirmedeki rolü buna yakındır denebilir. Halk algılarının hem Türkler hem de Kürtler kapsamında, karşıtlığın daha net görülmesi için, uç örneklerinin daha ağırlıklı kullanıldığını da belirtmek gerekir. Şimdi Çalı metaforumuzdaki “Çalı”nın nasıl “Ayı” olarak algılanabildiğini ve buraya nasıl geldiğini biliyoruz.

Çizelge 19: Cadeceus-Final

Türklerin Algısı	Devletin Belirleyiciliği	Kürtlerin Algısı
Kürtler, Türkler ile eşit haklara sahip olmasa da, Türkiye’de Kürt sorunu yoktur, dış destekli bölücülük sorunu vardır	Talepleri ile sorun olan Kürt algısı	Kürt sorunu, ulus devletin başından beri Kürtlerin meşru haklarını gaspı sorunudur.
....
Yargı herkese eşit davranıyor	Yargı adaletin değil devletin bekçisidir.	Tuz kokmuş, yargı taraflıdır.
Şehirlerimizin içine eden tekinsiz “kro”lar. Geldiğiniz yere gidin!	Ya Türkleşip PKK’ye karşı savaşacaksın, ya da burada yaşamana izin vermem.	Devlet Kürtlere düşmandır, ya Kürtlükten vazgeçeceğim ya da tam Kürt olacağım.
Kürtler çocuklarımızı öldürüyor, safları sıklaştırın	Devlet ve PKK’nin belirleyiciliğinde kutuplaşan milliyetçilik	Devlet cenazeye bile saygı duymuyor, safları sıklaştırın
Talepleri ile sorun olan Kürtlerin niyeti ülkeyi bölmektir.	Devlet ve PKK’nin belirleyiciliğinde mitler ve komplo retoriği	Devlet dilimizi ve kültürümüzü yok ederek kimliğimizi yok ediyor.
PKK ve Kürt siyasetçiler bölücüdür	Devlet ve PKK arasında düşük yoğunluklu çatışma ve bedeller.	Devlet silahsız siyasete izin vermiyor
Kürtçe ülkeyi böler.	Türk vatandaşlarının anadili de, resmi dili de, eğitim dili de Türkçedir.	Fakat benim anadilim Kürtçedir.
Her şekilde meclise giriyorlar.	Parti kapatmaları, siyasilerin tutuklanması, %10 barajı...	Kürtlerin siyaset yapmaması için her türlü sindirme uygulanıyor.
Kürtler cumhurbaşkanı dahi oluyor, her konuda eşittir.	Türkleşirsen eşit olursun.	Hiçbir konuda eşit değiliz, sadece Türkleşebilenler kabul görüyor.
Böyle bir şey yapıldığına inanmıyoruz.	Herhangi bir ülkedeki Kürtlerin kimliği benim beka sorunumdur.	Devlet dışarıdaki Türklerle Kürtlere farklı davranıyor. Kardeşlik söylemi samimiyetsizdir.
Kimse milli birliği bozamaz, Ne mutlu Türküm diyene	Devlet Türk’ten başka bir millet tanımaz. Herkes Türkleşmelidir.	Aldatıldık, Türk devleti güvenilmezdir.
Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler	Türkler ve Kürtler eşit unsurlardır, dilleri ve kültürleri ile tanınıyorlar, önemli ölçüde özerktirler

4. ÇÖZÜM SÜRECİNDE ALGININ YENİDEN İNŞASI

4.1. Çözüm Girişimleri

Türkiye Cumhuriyeti için Kürt sorunu ve bu sorunun çözüm çabaları, cumhuriyetin ilk yıllarına kadar geri gitmektedir. Devlet, son yıllara kadar sorunu bir güvenlik ve asayiş sorunu olarak görmüş, bu nedenle, çözüm adına bir yandan askeri tedbirlerle Kürtlerin tedibini, diğer yandan da inkâr, iskân, tehcir vb. politikalarla asimile edilip Türkleştirilme yolunu denemiştir. Ne var ki bu girişimlerinden beklediği sonucu alamamıştır.

1984 sonrası PKK'nin yaygın silahlı eylemlerinin bir türlü engellenememesi ve sürekli gelen şehit haberleri, siyasileri güvenlikçi perspektifin dışında çözüm yolları aramaya zorlamıştır. Uzun süre askeri yöntemler ile bastırma girişimi batı illerine şehit cenazeleri olarak yansıdıkça şiddetin tonu yükselmiş, şiddet yükseldikçe de mağdurlar dayanışması büyümüştü. Gerek hükümetler gerekse PKK, silahlı çatışmaları sonlandırıp sorunu siyasal arenada çözmek için 1993 yılından itibaren birkaç defa girişimde bulundular. Fakat bu çözüm girişimleri, mevcut algıların hükümetlere tepki olarak yansımalarından duyulan kaygıdan dolayı, şeffaf ve sonuç alıcı cesur adımlar atılarak yürütülemedi. Başından itibaren öyle bir algı inşa edildi ki, hükümetlerin Kürtlere yönelik atacağı neredeyse her adım “ülkeyi bölmeye götürecek taviz”, “ihanet” v.b. gibi nitelenmekte ve girişimleri sekteye uğratmaktadır. Hükümetler gerçekten bir açmaz ile karşı karşıya kalmaktaydı; bir taraftan cenazelerin gelmesini önlemek isterlerken, diğer taraftan taviz vermiş görünmek istemiyorlardı. Diğer taraftan Kürtler için isyanın ve şiddetin nedeni olan yapısal nedenler ortadan kalkmadıkça sorun devam ediyordu. Mevcut algıdan dolayı çözüm girişimleri doğrudan ve kamuoyuna açık şekilde sürdürülemediği için, sorunun sürmesini isteyen iç ve dış aktörlerin manipülasyonlarına da açık hale geliyordu. Böylelikle kırılğan olan çözüm girişimleri kolaylıkla sekteye uğrayabiliyordu. Bu bölümde, sözü edilen bu çözüm girişimleri üç dönem altında ele alınacaktır. Birinci dönem 1993-1999, ikinci dönem 1999-2009, üçüncü dönem ise 2009-2013 dönemi şeklindedir.

4.1.1. 1993-1999 Dönemi

Bugünkü anlamıyla ‘talepleri ile sorun olan Kürt’ sorununu çözmeye girişimlerinin ilki Özal ile başlar. 1980 askeri müdahalesinin ardından, 1983'te Anavatan Partisi (ANAP) iktidara geldiğinde, Turgut Özal hükümeti Kürt sorununa olan geleneksel bakış açısını

kısmen de olsa değiştirdi. Özal'ın 1987'deki kabinesinin önde gelen isimlerinden Adnan Kahveci, Kürt sorununun %78'e tırmanan enflasyonun yarattığı sorunlardan daha önemli olduğunu belirten bir rapor hazırladı. Kahveci, raporda aynı zamanda Türkiye'de hükümetlerin sorunun çözümü için gerekli demokratik olgunluğa erişemediklerini ve askeri yöntemlerin bölgeyi iç savaşın eşiğine getirdiğini de vurgulamıştır (Ersanlı ve Özdoğan, 2012:26-27). Soyunun bir tarafının Kürt olduğunu söyleyen Özal, Kürt sorunu üzerindeki gizlilik ve sessizlik perdesini kaldırma yönünde büyük atılımlar gerçekleştirmiş ve sorunu önlemlerin dışında ciddi reformlar da gerektiren bir gerçeklik olarak ele almaya başlamıştı. Özal'ın bazı gerçekleri kabul etmesiyle kaydedilen "ilerleme", devlet yapısı içerisindeki pek çok kişi tarafından "Pandoranın kutusunun açılması" ve sorunun daha da şiddetlenmesi şeklinde yorumlanmıştı. Özal, kendisiyle röportaj yapan bir gazeteciye, bir dizi tabunun Türkiye'nin ilerlemesini engellediğini ve bu tabuları yıkmaya kararlı olduğunu söylemişti. Hatta federasyon da dâhil olmak üzere tüm alternatifleri konuşmaya hazır olduğunu belirtmişti (Fuller ve Barkey, 2011:198-199). Ancak bu çıkışları dönemin siyaset ve askeri bürokrasisi içinde çok ciddi muhalefet ile karşılandı.

Özal'ın sorunu çözmeye yönelik girişimlerine karşı aynı dönemde ordunun Kürtlere sergilediği tavır ve icraatlar PKK'ye yaradı ve dağa çıkma oranı hızlı bir şekilde arttı. PKK'nin silahlı kadrolarındaki bu artışa paralel olarak eylemler de arttı. PKK militanlarının Şubat 1987'de Hakkâri'nin Taşdelen Köyü'nde düzenledikleri baskında 9'u kadın ve çocuk 14 kişi öldürüldü. Temmuz 1987'de ise Başbakan Turgut Özal'ın Mardin'de yaptığı konuşmada PKK'ye teslim ol çağrısı yaptıktan hemen 2 saat sonra PKK, Mardin'in Peçenek Köyü'nde 31 vatandaşı öldürerek karşılık verdi. Karşılıklı restleşmeler şiddetin ve baskının tonunu yükseltiyordu. Mardin olayının ardından Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin (OHAL) kurulmasına karar verildi ve Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından onaylandı. Geniş yetkiye sahip olan OHAL valiliğine bağlı olan iller ise Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van illeri olarak belirlenmişti. Devlet bu illerde olağan halden farklı olarak sıkı önlemler aldıkça, baskıdan rahatsız olan halk PKK'ye daha çok destek vermeye başlamıştı. Bir başka ifadeyle kutuplaşma karşı kutuplaşmayı besliyordu ve barışçıl çözüm zemini zayıflıyordu.

1991'de Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Kürt meselesini milletine yapacağı son hizmet olarak mutlaka çözeceğini ifade ederek tekrar silahsız çözüm zemini aramaya başlamıştı. Özal'ın arayışları sürerken, 1993'te Başbakan Süleyman Demirel ile Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, Diyarbakır'da "Kürt realitesini tanıyoruz" çıkışını yaptılar. Özal başta olmak üzere, sorunun barışçıl çözümüne dair arayış ve girişimlere karşılık olarak, PKK ilk kez 20

Mart 1993'te tek taraflı ateşkes ilan etti. Aradan bir ay geçtikten sonra ateşkesi iki ay daha uzattı. Aynı dönemlerde Kürtlerin taleplerini siyasal alanda ifade etmeleri için bir fırsat doğmuş idi. Bu şekilde en azından silahlar yerine siyasetçiler konuşacak, çözüm yolları aranacaktı (Güney, 2011:31). Ancak bunun sürdürülmesi pek kolay görünmüyordu.

PKK ile “derin devlet” denilen ordunun ve MİT’in bir kesiminin ilişkileri sürekli tartışma konusu olmuştur. Birçok araştırmacı bu ilişkilere vurgu yaparak çoğu durumda danışıklı davranıldığını ima etmiştir. Bir bütün olarak PKK ile devletin istihbarat ve güvenlik kurumları arasında bütünlüklü bir ilişki olması ihtimali çok düşük olsa da en azından her iki tarafın içinde bazı grupların böyle bir ilişki içinde olduklarına dair birçok ipucu zaman zaman görünür olmuştur. Bunun en açık ipuçları, sorunu şiddet içermeyen şekilde çözmeye yönelik her girişimin, her iki taraftan şiddetin dozunun ölçüsüzce yükseltmesi ile cevaplanması olarak görülebilir.

1993 yılında Özal’ın sorunu diyalog ile çözüme isteğine karşılık, Celal Talabani’nin de aralarında olduğu bazı siyasetçi, Gazeteci ve Jandarma Genel Komutanı Eşref Bitlis gibi etkin figürlerin girişimi ile Öcalan ile bir uzlaşma sağlanmıştı. Öcalan, ateşkes ilan ettiklerini ve sorunu diyalogla çözmek istediğini, hatta “Ankara’da siyaset yapmak istediğini” belirtmişti. Ancak bu gelişmelerden kısa süre sonra Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın şüpheli şekilde ölmesi, 40 gün sonra da Bingöl ilinde silahsız ve korumasız 33 erin karayolunda Şemdin Sakık’ın emrindeki bir grup PKK militanı tarafından öldürülmesi, ardından Eşref Bitlis’in uçağının şüpheli düşüşü sonucu ölmesi ateşkesi bitirmiş, diyalog yolunu imkânsızlaştırmıştı. Kemal Burkay bir gazeteciye verdiği mülakatta Bingöl’de vurulan askerler ile ilgili Öcalan ile aralarında geçen bir telefon görüşmesini şöyle aktarır: “Öcalan’a “çok kötü oldu”. Ateşkes sürecinde niye silahsız otuzüç eri kurşuna dizdiniz?” dedim. “Benim de haberim yok. Üstlenmek zorunda kaldım” dedi. Böylece barış bitti, militarist rejim soluk aldı” (Düzel, 2012:24) demekteydi.

1993 yılının Nisan ayında Özal’ın zamansız ölümüyle Demirel Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuştu. Demirel, 1991 yılında Başbakanlığa geldiğinde “Türkiye’nin Kürt gerçeğini artık tanıdığı” yönündeki açıklamalarına rağmen, Özal’ın reformlarını altüst etmiş, soruna dönük tek bir yeni görüş bile sunmamış, Türkiye’nin Kürt sorunu değil de yalnızca bir terör sorunu yaşadığını ifade ederek şahinlerin yanında yer almıştır. Bürokrasiyi ya yeni fikirler üretmeye zorlayan ya da tamamen devre dışı bırakan Özal gibi birinin yokluğunda Türk politikası yeniden Kemalist çizgiye, Kürt kimliğinin inkârı temeline oturmuştu (Fuller ve Barkey, 2011:199-200). Demirel’in Cumhurbaşkanı olmasıyla Tansu Çiller Başbakan koltuğuna oturmuştu. Çiller, konuyu tamamen askeri

bürokrasiye havale etti ve siyasetçi, işadami, sendikacı, yazar gibi birçok Kürdün PKK'ye yardım-yataklık suçlamasıyla infaz edildiği, çok yoğun baskı ve tutuklamaların yaşandığı kanlı bir dönem başladı. Bu dönemde PKK'ye çok büyük kayıplar verdirildi ancak baskıların yarattığı mağdurların sayısı da hızla arttı ve bu mağdurlar içten içe devlete duydukları öfkeyi PKK sempatisi olarak yansıttılar. Zira yakınlarını kaybediyorlar, aşılanıyorlar, yerlerinden ediliyorlar ve kaybedecekleri bir şey kalmıyordu geride.

Bu döneme sol partiler açısından bakıldığında, 1989 Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP)'nin Doğu Raporu'nu takiben, 1996 CHP Tunceli Raporu ve 1999 CHP Güneydoğu Raporu' hazırlamıştır. Bu raporlar solun Doğuya, geleneksel sol bakışını kırmış ve radikal öneriler içermiştir. Bu raporlarda sorun, insan hakları ihlalleri, terör ve şiddet olayları, ekonomik geri kalmışlık, yoksulluk, yoğun işsizlik, güvensizlik, kimlik bunalımı, eşitsizlik, Türkiye'nin eksik demokrasisi, köy boşaltmaları, insan hakları ihlalleri olarak tespit edilmiştir. CHP'nin hazırladığı raporlarda Kürt sorununa yaklaşımı dönem dönem farklılıklar da göstermiştir. Bir dönem 'Kürt Sorunu' denilmiş, bir diğer dönem ise 'Doğu ve Güneydoğu Sorunu' denilip Kürt sorunu ifadesini kabul etmemiştir.

1996-1997'de Başbakan Necmettin Erbakan, çözüme dair niyetini dillendirmiş; Mesut Yılmaz "AB'nin yolu Diyarbakır'dan geçer" diyerek, AB üyeliği için bu sorunun çözülmesi gereğine işaret etmişti. Gazeteci Kapmaz'ın belirttiğine göre bu süreçte Erbakan ve Ecevit de sorunu diyalogla çözmek için girişimlerde bulunmuşlardır. Kapmaz'ın Düzel'e verdiği mülakata göre: "Öcalan devletin Kürt sorununa ve PKK'ya yaklaşımının tarihini komplolarla tanımlıyor. Birinci komplo, Özal'a suikasttır. Özal'ın niyeti Kürt sorununu çözmektir, onu komplo ile götürdüler. İkinci komplo Erbakan'a yapıldı. Onu da 28 Şubatla götürdüler. Üçüncü komplo Ecevit'eydi" (Düzel, 2012:169). Kapmaz'a göre, Erbakan Öcalan'a mektup yazmış ve sorunun çözümünü istemiştir. Mektup MGK toplantısında gündeme getirilmiş ve Erbakan zor durumda kalmıştır. 28 Şubat ile birlikte Erbakan devre dışı kalmıştır. Öcalan 2 Ağustos 1999'da silahlı kadrolarına sınırdışıya çıkın çağrısı yapar fakat devlet, PKK'nin sınır dışına çıkarılması taraftarı değil, teslim olunması taraftarıdır. Öcalan ise bunu kabul etmez, sınır dışına çekilmenin devletin elini rahatlatacağını söyler. Öcalan durumu, "Ecevit sorunu gerçekten çözmek istiyordu, ama engellediler. MHP tarafından engellendi" (Düzel, 2012:169-172) şeklinde ifade etmektedir. Sonuç olarak bu dönemde şiddetsiz çözüm için Özal, Erbakan ve Ecevit'in girişimlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Ancak tüm bu girişimler, karşılıklı ciddi saldırı ve siyasi operasyonlarla sonuçsuz bırakılmıştır. Bu dönemde (1993-1999) devlet rutinin dışına çıkmış, faili meçhuller, hukuksuz tutuklamalar, JİTEM ve Hizbullah gibi mafya tipi

yapılanmalar ile barışçıl, çözüm yanlısı ya da bu sorunun çözümü için çaba gösteren siyasetçilerin, bürokratların, gazetecilerin, hatta askerlerin şüpheli veya faili bulunamayan ölümleriyle, muhtemel çözüm girişimlerinin önünü kesmiştir. Aynı dönemde PKK de çözüm girişimlerini kanlı eylemler ile zora sokmuştur.

1999’da PKK lideri Abdullah Öcalan’ın yakalanarak Türkiye’ye teslim edilmesinden sonra PKK tarafından çeşitli zamanlarda yine tek taraflı ateşkesler ilan edildi; barışçıl ve demokratik çözüm talepleri dillendirildi ve hatta sınır dışına çekilme kararları alındı. Ancak bu fırsatlar devlet tarafından değerlendirilmediği gibi, bazen de tam tersine kötüye kullanıldı. Örneğin, 1999 yılında, Abdullah Öcalan’ın çağrısı üzerine yurt içindeki PKK’lilerin sınır dışına çekilmesi esnasında askeri operasyon yapıldı ve yaklaşık beş yüz örgüt mensubu öldürüldü. Güvenlikçi devlet anlayışıyla düşmanın imhası için bir fırsat kullanılmış gibi görünse de, PKK militanları, sempatanları ve aileleri için bu yaklaşım, silahsız bir çözümün zorluğu, uzlaşma ve barış zemininin güvensizliği anlamına gelmektedir. Bunun açık bir mesajı vardı, silahtan başka çözüm aygıtı tanımayan bir yaklaşıma karşı duruşun tek yolunun yine silah olduğu dayatmasıydı. Devlet, adeta tek çözüm yolu olarak öldürmeyi veya öldürülme korkusuyla sindirmeyi dayatmaktaydı.

“Nisan 1998’de OHAL Bölge Valisi, PKK yüzünden on yılda can verenlere ilişkin istatistikleri açıkladığında, on yıllık bilanço şöyleydi: Terörist 19.924, Sivil 4.287, Korucu 1.047, Polis 173, Asker 4.459, Toplam 29.890” (Güney, 2011:31). Şiddet dışı çözüm girişimlerinin böyle ağır bir bilançoya karşılık halk desteğini sağlaması oldukça güç idi. Sonuç olarak çözüm yönünde siyasi iradenin ve PKK’nin bir kısmında bir istek olmasına rağmen, devletin kurumlarına tamamıyla hâkim bir iradenin oluşmaması ve bu iradenin oluşmasını dayatacak uygun bir toplumsal algının mevcut olmaması çözüm girişimlerini akamete uğratmıştır. Uygun toplumsal algı, sonucu sağlayacak önemli bir araç olurdu, ancak mevcut değildi.

4.1.2. 1999-2009 Dönemi

1999’da Öcalan’ın tutuklanması ile örgüt sınırdışına çekilmiş ve 2004 yılına kadar çözüm için uygun çatışmasız bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemde sorunun çözümüne yönelik hızlı adımlar atılması ve bölgede sosyo-ekonomik ve sosyo-psikolojik bir rehabilitasyon yapılması için oldukça uygun bir zemin mevcuttur. En azından uzun süre çatışma alanında kaldığı için yapılamayan devlet yatırımları hızlı şekilde başlatılabilirdi. Ancak askeri ve milliyetçi kesimlerde “terörün belini kırdık” zafer sarhoşluğu, hükümetler

için ise “öncelikli sorun olmaktan çıktı” rahatlığı içinde, kalıcı çözüm adına hiçbir şeyin yapılmadığı kayıp bir dönemdir denilebilir.

Kapmaz’ın Neşe Düzel’e verdiği mülakattan özetle, Öcalan, “bize savaş dayatılıyor, bu çatışmalı ortama izin vermeyin” diye, başbakan Erdoğan’a üç mektup, cumhurbaşkanı Gül’e bir mektup, Bülent Arınç’a onbir sayfalık bir mektup gönderdiğini söylüyor. AK Parti’nin iktidara gelmesinden sonra İmralı’da tecrit politikası uygulanmış, Öcalan haftalarca avukatlarıyla görüştürülmemiştir. Dönemin MİT Müsteşarı Şenkal Atasagun, bir grup gazeteciyi Ankara’ya davet ediyor ve “Kürt sorunu böyle devam edemez. Adım atmamız lazım. Örneğin Kürtçe televizyon bu adımlardan biri olabilir” diyor. Genelkurmay, buna zehir zemberek bir yanıt veriyor. Öcalan’da, devletin barış niyetine ilişkin kaygı oluşuyor. 2006 yılına dek devletten hiç kimse İmralı’ya gitmiyor, Öcalan’la görüşmüyor. 2006’da MİT Müsteşarı Emre Taner’in İmralı’ya gidip görüşmeler yaptığı bu gün değişik kesimler tarafından ifade ediliyor (Düzel, 2012:169-170) .

Görüldüğü üzere çatışmanın olmadığı dönemlerde devlet hiçbir adım atmayarak, hükümetler değişse dahi sorunun temelindeki devlet refleksinin değişmediğini göstermiştir. Ne zaman ki 2004’te yeniden çatışmalar başlamış, bütün güvenlik önlemlerine rağmen durdurulamadığı görüldükten sonra yeniden çözüm yolları aranmıştır. Ancak bu çözüm arayışlarının gerçekte Kürt sorununu tanımladığımız beş boyutuyla çözmeye yönelik değil, sadece boyutlardan biri olan çatışmaları durdurmaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemdeki çabalarda Türkiye’nin AB’ye üyelik görüşmelerine başladığı ve bu sorun çözülmeyen AB’ye girilemeyeceği gerçeğinin etkisini de dikkate almak gerekir.

Kürt sorununun çözüm girişimlerinde önemli bir safha da Kuzey Irak’ta 2003 sonrası oluşan ve Irak anayasası gereği federatif bir statüye kavuşan “Kürdistan Bölgesel Yönetimi”dir. Bu gelişmeler sonrasında Türkiye Kuzey Irak’taki PKK varlığına karşı eskisi gibi rahat operasyon yapamadığı gibi, kurulmasına engel olamadığı bir Kürt oluşumunu da kabullenmek zorunda kalmıştır. ABD, askeri planlarında Kuzey Irak’taki Kürt gruplara çok önemli görevler yüklemişti. Gerek Barzani, gerekse Talabani güçleri ABD’nin Irak’taki en önemli destekçisiydi. Kısacası Kürt gruplar ABD’nin Irak’taki stratejik müttefikiydi. Dolayısıyla ABD, Kuzey Irak’taki Kürt grupları destekleme ve koruma içgüdüsüyle hareket etmekteydi. Bundan dolayı ABD, TSK’nın Irak’a girmesini istememişti.

Bu gelişmelerde 1 Mart Tezkeresinin de önemli etkisi olduğu bazı araştırmacılar tarafından ileri sürülmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)’nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunması için hükümete yetki

verilmesine ilişkin Başbakanlık Tezkeresi 1 Mart 2003'te TBMM tarafından görüşülerek reddedilmiştir. Oylamaya 543 milletvekili katıldı, 264 kabul, 250 ret ve 19 çekimser oy kullanıldı. Oylama sonucunda Anayasa ve içtüzüğün öngördüğü çoğunluk sağlanamadı ve 1 Mart Tezkeresi reddedildi. Böylece Türkiye, Kuzey Irak'a Kürt gruplarının muhalefeti ve ABD'nin izin vermemesi üzerine kapsamlı bir güçte asker gönderememiştir (Güney, 2011:29-35). Bu gelişmeler sonucunda Türkiye Kürtlere karşı sadece güvenlikçi perspektiften bakmayı terk etmek zorunda kalmıştır. Çünkü Kürt sorunu Türkiye'nin sadece sınırlarının içinde ilgilendiği bir sorun olmayıp, Kürt nüfusunun bulunduğu komşu ülkeler ile eşgüdüm içinde yönetebildiği bir sorundur ve bu komşuların birindeki durum değişmiştir. Bu gelişmeler sonucunda sorun artık askeri yöntemler ile bastırılarak çözülebilir olmaktan çıkmıştır. Zira sınırları içindeki Kürtlerin en azından uluslararası hükümlere göre etnik azınlık statüsü kazanması için "öteki tarafından tanınma" koşulları, Kuzey Iraktaki Bölgesel yönetim vasıtasıyla oluşmuştur.

Bu süre zarfında Türkiye'nin mecliste grup kuracak kadar kitlesel tabanı olan her partisinin Kürt sorununu çözmeye yönelik farklı çözüm önerileri olmuştur. 3 Kasım 2002 Genel seçimlerine girip, günümüze kadar (Mart 2014) tek başına iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) önemli bir programı olan ve önceleri 'Kürt Açılımı' sonradan ise 'Demokratik Açılım ve Kardeşlik Projesi' ve en son "Çözüm Süreci" adıyla sürmektedir. Kürtlerin temsilciliğini yaptığını 'iddia eden' DTP'den ve ardılı BDP'den sonra Kürtler tarafından desteklenen tek parti AK Parti olmuştur. Güney (2011:52-54)'e göre, 60. Hükümetin İçişleri Bakanı ve Demokratik Açılımın yürütücüsü Beşir Atalay, AK Parti'nin Kürt açılımının başlangıcını, Başbakan Erdoğan'ın 2005'de Diyarbakır'da TOKİ toplu konutlarının açılışındaki konuşması olduğunu belirtmiştir. Kürt sorunu AK Parti'nin programında "Doğu ve Güneydoğu" olarak ele alınırken; sürecin devamında 'Kürt Sorunu', 'Demokratik Açılım' ve sonunda da 'Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi' olarak nitelendiği bu süreci, CHP 'Etnik Farklılık', MHP 'Terör Sorunu' diye tanımlamaktaydı. Ancak 1999-2009 döneminde sorunun çözümü adına kamuoyu tarafından umutla karşılanacak bir gelişmenin olduğu söylenemez.

Bu dönemde de çözümü dayatacak bir toplumsal algı mevcut değildir ve dolayısıyla siyasi aktörler toplumsal tabanı karşılarına alacak risklerden kaçınmaktadır.

4.1.3. 2009-2013 Dönemi

29 Temmuz 2009 tarihinde Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) hükümeti, demokratikleşme ya da daha bilinen adı ile "Kürt Açılımı" sürecini başlatmıştır.

İçişleri Bakanı Beşir Atalay, açılım çalışmalarını koordine etmekle görevlendirilmiştir. Kürt meselesinin bir “açılım paketi” olarak devletin en yüksek mevkilerindeki kişilerce dile getirilmesi sorunun devlet tarafından inkâr yerine farklı bir şekilde anlaşılmasına imkân sağlamıştır. Devlet tarafındaki bu paradigma değişikliği, karşı tarafta Kürt siyasi hareketindeki bir paradigma değişikliği ile karşılık bulmuştur. Önceki bölümlerde belirtildiği gibi 1993’ten beri soruna siyasi alanda çözüm için girişimler olduğu bilinmektedir. Yakalanmasının üzerinden bir ya da iki gün geçmeden, Öcalan, PKK’ya siyasî çözüm ile dönüştürme politikasının izlenebileceğini söylemiştir. Bu çerçevede, Kürtlere kültürel haklarının tanınmasını önermiştir. Öcalan, politik çözüm olmadığı zaman silahlı güçlerin daha büyük rol oynadığını, her zaman siyasi çözüm için umutlu olduğunu ve buna hazır olduklarını ama devlet tarafından alınan kararlara karşı şüpheli olduklarını belirtmiştir. Ayrıca Öcalan, 22 Şubat 1999’da DGM’de verdiği ifadede, daha önce PKK çerçevesinde temel hedefleri olarak tanımladıkları “bağımsız Kürdistan” düşüncesine tamamen aykırı olarak Avrupa’daki gibi demokratik federal bir sistemi arzuladığını ve bunun için en önemli şeyin Kürt kimliğinin tanınması olduğunu ifade etmiştir.

Açılım politikası, her şeyden önce iktidarda olan bir parti olarak AK Partinin, Türkiye’deki en önemli konulardan biri üzerine somut bir adım atması gerektiğine inanmasının bir sonucudur. AK Parti kendi bünyesinde milliyetçi, muhafazakâr, eski İslamcı, pragmatist liberal ve Kürt gibi farklılıkları barındıran bir koalisyon partisi olarak görülebilir. Bu kapsamda en başından beri Türkiye partisi olma hedefine sahip olan AK Parti için Kürt sorununu çözme iradesini ortaya koymak çok önemli olmuştur. Buna ek olarak Partinin, Kürtler arasındaki desteğinin ortalamanın üzerinde olması, dayandığı toplumsal tabandan ötürü böyle bir soruna somut cevap vermesini gerektirmiştir. Özellikle büyük şehirlerde yaşayan Kürt tabanının birtakım toplumsal beklentileri vardır. Aynı zamanda Güneydoğu Anadolu Bölgesinde BDP ile rakip konumunda olan AK Parti, kendi konumunu bölgede güçlendirmek istemektedir.

Türkiye’nin 1999’da Helsinki Zirvesi ile AB’ye aday ülke olması Kürt Açılımı sürecini hazırlayan koşullardan biridir. Nitekim Kopenhag Kriterleri, Türkiye’de demokratikleşme ve ekonomi alanında bir takım değişikliklere gidilmesini sağlamıştır. 2002 Ağustos’unda idam cezasının kalkması, Türkçe dışındaki dillere yayın hakkı tanınması bunlardan birkaçıdır. Bunu takiben olağanüstü hal durumunun kaldırılması, işkence gibi insan hakları ihlallerinde azalma ve 24 saat Kürtçe yayın yapan devlet kanalının kurulması gibi yasal ve fiili değişiklikler ile Kürtlerin pozisyonlarında iyileşme olmuştur. AK Parti için Kürt açılımının AB’ye üye ülke olma hedefiyle paralel bir

demokratikleşme adımı olarak görüldüğü söylenebilir. Çünkü bu katılım hedefi, Türkiye'deki reformlar için önemli bir katalizör işlevi görmektedir. Bu bağlamda, Kürt açılımı ile başlayan sürecin geniş bir anayasal reform paketine doğru devam etmekte olması da bunun kanıtı olarak okunabilir.

AK Parti sorunun, kültürel ve politik haklar ile Türkiye'de demokrasiyi güçlendirme sayesinde çözüleceğine inanmaktadır. Partinin bu tutumu, daha önceki devlet söylemi ile radikal bir kopuşu temsil etmektedir. AK Parti, Türkiye'de muhafazakâr-İslamcı kesimler ile Kürtlerin gördüğü baskının aynı zihniyetten kaynaklandığını ifade etmektedir. Zira temsil ettiği muhafazakâr kesimin tekrar ötekileştirilmesini önlemek ve iktidarını pekiştirmek için meşruiyetini AB normlarına ve demokratikleşmeye dayandırmaktan başka seçeneği de görünmemektedir. Bu durum ya parti devletleşinceye kadar ya da gerçek bir demokratik ortam oluşuncaya kadar, bu şekilde devam edecek gibi görünmektedir.

AK Parti Hükümetinin, Kürt açılımı hedefinin arkasında yatan bir diğer etken, AK Parti'nin dış politika vizyonu ve hedefleridir. Bölgesel bir güç, küresel bir aktör imkân ve kabiliyetine sahip olmak isteyen Türkiye'nin öncelikle demokrasisine derinlik kazandırması, kurumsallaşması ve başta Kürt sorunu olmak üzere temel sorunlarını demokratik yöntemlerle çözmesi gerekmektedir. Türkiye bu liderlik isteğini kültürel ve tarihsel bağlara vurgu, NATO üyeliği, AB adaylığı, hızlı ekonomik gelişim, uluslararası organizasyonlarda rolünü artırma ile pekiştirme gayretindedir. Dış politika vizyonuna ek olarak, ABD'nin Irak'tan çekilmesi kararı sonrası oluşan bölgedeki yeni jeopolitik, Kürt konusunu daha ciddiyetle gündeme getirmiştir. Türkiye, bölge için eski Soğuk Savaş dönemindeki rolünden başka bir model ülke olma yolunda ilerlemektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde AK Partinin Irak'taki Kürtlere yaklaşımı da değişmek durumunda kalmıştır. Önceleri Türkiye, Kürtlerin Irak'ın kuzeyinde tanındığı federal devlet fikrine karşı çıkmıştır. Ancak gelinen noktada Türkiye, Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile yakın ilişkiler geliştirmiştir. Başkent Erbil'de konsolosluk açması, resmi diyaloga başlaması, ABD ile eşgüdümlü Irak'ın kapsamlı dönüşümü politikasını benimsemesi, petrol ithalatı anlaşması imzalaması, Irak'ta önemli bir aktör olması ve PKK'yi pasifize etmek dâhil pek çok alanda işbirliğine girmesi bunun kanıtıdır.

2009 yılındaki açılım 1 Ağustos'ta "Kürt Meselesinin Çözümü: Türkiye Modeline Doğru" başlıklı, İçişleri Bakanı Beşir Atalay başkanlığında 15 gazeteci ve akademisyenden oluşan bir çalıştayla başlamıştır. Ancak en başından itibaren açılım çok büyük tartışmaları beraberinde getirmiştir. Kürt açılımı ya da resmi adıyla Ocak 2010 Demokratik Açılım: Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi, ekonomik kalkınma, demokratikleşme ve güvenlik

eksenli ele alınmıştır. Açılım, ne sadece iş ne sadece kimlik sloganıyla üçüncü bir yol arayışını ifade etmektedir. Terörü önlemek için hak ve hürriyetlere saygılı devlet yaklaşımı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı, Türkçenin resmi dil olduğu ancak diğer dillere imkân tanınması, farklılıkların kültürel zenginlik olarak tanınması, “öteki” hissetmeyi önleme, teröre meşruiyet kazandıran ortamın bitirilmesi, Türkiye’nin bütünlüğü ve üniter yapının korunacağı, uluslararası camiada daha güçlü ülke olmak gibi konularla ilişkilendirilerek sorunun çözümü için izlenecek yol ve amaçlar ortaya konulmuştur.

Bu doğrultuda, AB uyum süreci ile başlayan hukuki süreçler Açılım Politikasıyla birlikte okunur olmuştur. Gerçekleştirilen bazı adımlara bakılacak olursa: olağanüstü hal uygulaması kaldırılmış, Terörle Mücadele Kanunu’nda değişiklikler yapılmış, 5253 sayılı Dernekler Kanunu yürürlüğe konulmuş, Siyasi Partiler Kanunu değiştirilmiş ve Anayasa Mahkemesinin parti kapatması için 3/5 çoğunluk şartı getirilmiş, 18 yaşından küçüklerin Çocuk Mahkemelerinde yargılanmasına dair yasal düzenleme çıkarılmış, farklı dil ve lehçelerde yayın yapılmasının önündeki engeller kaldırılmış, az gelişmiş bölgelerde yatırım yapılması için teşvik uygulamaları yürürlüğe sokulmuş, Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılmıştır.

Bu olumlu gelişmelere paralel olarak, bir yandan da Kürt Açılımı sürecini takiben meydana gelen pek çok olumsuz gelişme, sürecin uygulanabilirliğinin ve devamlılığının sorgulanmasına da yol açmıştır. Bunlardan ilki, 2009 Nisan ayından itibaren başlayan Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK) operasyonları ile seçilmiş birçok belediye başkanı ve BDP yöneticisinin tutuklanması ve bu tutuklamaların Aralık ayında genişlemesidir. “Kürtsüz Kürt Açılımı yapılmak isteniyor” tepkilerine sebep olan bu operasyonlar, Kürt açılımına destek veren kişiler tarafından açılıma dair güven zedelenmesine sebep olmuştur. İkincisi, Ekim 2009’da Habur Sınır Kapısından giren PKK militanlarının kamuoyunda kahraman gibi karşılandığına dair izlenimin ortaya çıkmasıdır. Bu durum açılımdaki halk desteğini olumsuz etkilemiştir. Üçüncüsü, Aralık 2009’da Tokat-Reşadiye’de 7 askerın PKK pususu sonucu öldürülmesidir. Bu durum Açılımın şiddetin gölgesinde kalmasına yol açmıştır. Dördüncüsü, Aralık 2009’da DTP’nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması, partili 37 kişiye 5 yıl siyaset yasağı getirilmesi ve genel başkan Ahmet Türk ile Aysel Tuğluk’un milletvekilliklerinin düşürülmesidir. Tüm bunlar açılım sürecini yavaşlatan, tarafları hayal kırıklığına uğratan ve periyodik olarak ülkedeki gerilimi artıran konulardan bazıları olmuştur.

Açılım sürecinde, muhataplık konusunda bizzat Başbakan’ın kendisinin, BDP’lileri Kürt halkının temsilcisi kabul etmediğini imâ etmesi bir muhataplık tartışması da

başlatmıştır. Muhataplık sorunu yaşanmasında BDP'nin izlediği strateji de etkili olmuştur. BDP'liler sürecin asli muhatabını kendisi olarak görmüş ve kendileri dışındaki Kürt aktörleri süreç dışında tutma çabaları ortaya çıkmıştır. Bunun yanında son sözü çoğu zaman İmralı ve Kandil'in söylemesi, BDP'nin gerek kendi kitlesi gerekse müzakere sürecinde muhatabı olan Ak Parti nezdinde meşruiyetini zayıflatmıştır. Kuşkusuz Öcalan'ın bu süreçte yer alma konusundaki istekliliği bunda etkili olmuştur. Çünkü Öcalan, süreçte tüm stratejik kararları kendisi almış ve yol haritası hazırlayarak yetkinin kendinde olduğunu açıkça göstermiştir. Kandil ve Mahmur'dan barış grupları göndererek ve hücre koşulları gerekçesi ile sokak eylemlerinin önünü açarak örgüt ve halk üzerindeki gücünü de ortaya koymuştur. Üstelik Aysel Tuğluk, Selahattin Demirtaş gibi BDP'nin önde gelen isimleri, sürecin muhatabı olarak Öcalan'ı ve PKK'yı işaret etmesi veya DTP kapatılmasından sonra partililerin "sine-i millet" kararından Öcalan'ın talimatıyla vazgeçmesi gibi gelişmeler de bunu desteklemektedir. Tüm bunlar, toplumda kutuplaşmaya ve açılıma dair güven bunalımına sebep olmuştur. Başbakan'ın Habur sonrası "sil baştan yaparız" ifadesini kullanması bunun örneğidir (Köse, t.y.). Gerçekten de Habur sonrası bir sessizlik döneminden sonra Oslo'da MİT ve PKK'nin görüştüğü sonradan basına yansımış ve yeniden tartışmalara neden olmuştur. 2012 yılı sonlarında hükümet bu defa doğrudan Öcalan'ın muhatap alındığı yeni bir süreç "çözüm süreci" başlatmıştır. Bu defa süreç daha öncekilere nazaran daha şeffaf yürütülmüş, görüşmeler kamuoyundan gizlenmemiş ve belli bir program açıklanarak "Akil İnsanlar" heyeti aracılığıyla kamuoyundan tepki ve talepler alınmak istenmiştir.

Genel bir çerçevesi verilen 2009-2013 dönemi, Habur süreci, Oslo Görüşmeleri, Çözüm Süreci altında, İmralı-MİT görüşmeleri, sınır dışına çekilme, yasal altyapı ve demokratikleşme adımları, Akil İnsanlar mekanizması şeklinde alt başlıklar ile daha kapsamlı ele alınacaktır.

Habur Süreci

Devlet yetkilileri ile Öcalan arasında yapılan görüşmeler sonucu silahların susturulması ve Kürt sorununun demokratik ortamda çözülmesi için bir ortam oluşturmak amacıyla 2009 yılında bir uzlaşmaya varıldığı basına yansımıştır. Bu kapsamda kamuoyuna bir mesaj vermek amacıyla Kandilden, Mahmur Kampından ve Avrupa'dan birer grup PKK'li gelecek ve teslim olacaklardı. Kamuoyuna bu sorunun silahsız çözülmesi için bir iyi niyet mesajı olacaktı. Gelen kişiler Türkiye'de sabıkaları bulunmayan ve haklarında herhangi bir soruşturma olmayan kişilerden olacak ve karşılık

olarak devlet de onları PKK'ye üyelikten dolayı tutuklamayacak, örgütün diğer üyelerine, “haklarında bir dava olmayan ve bir eyleme katılmamış militanların tutuklanmayacağı” mesajı verilecekti. Bu plan kapsamında ilk grup 19 Ekim 2009'da Habur Sınır Kapısı'ndan içeri girdi.

Basından bir gazetenin aktarımıyla: Gümrük kapısında mahkeme kurulmuş, özel savcı atanmıştı. Kandil'den gelen ve silahlı eyleme katılmadıkları ifade edilen 8 PKK'li askeri kıyafetle sınırı geçmiş, yanlarında bir mektup getirmişlerdi. Cumhurbaşkanlığı ile TBMM'ye sunulmak üzere hazırlanan ve 9 maddeden oluşan mektupta, ağırlıklı olarak dil, kültür ve kimlik taleplerine yer verilmişti. PKK'liler için Habur Gümrük Kapısı'nda bulunan sınır taburunda mahkeme kuruldu. İfadelerini ise Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından görevlendirilen özel yetkili 4 savcı aldı. PKK'lilere pişmanlıkla ilgili soru sorulmadı. Ancak bu kişiler TCK'nın 221. maddesinde düzenlenen “etkin pişmanlık” hükümlerinden yararlandırılarak ifadeleri alındıktan sonra serbest bırakıldı. Grupta bulunan Hüseyin İpek, Nurettin Turgut, Musa Tomak, Vilayet Yakut ve Elif Uludağ ise terör örgütü propagandası yapmak suçlamasıyla yine Habur'da kurulan nöbetçi mahkemeye çıkarılmış, burada ifadeleri alındıktan sonra serbest kalmışlardı (Vatan Gazetesi, 17.06.2010). Gruplar çok büyük coşkuyla karşılanmış, gelen militanlar Habur'dan başlayarak takip eden günlerde bölgedeki illerde coşkulu kalabalıklara konuşmalar yapmışlardı. Karşılama giden ve medyadan izleyen Kürtlerin çoğu açısından bir barış müjdesi olarak görülen bu coşkulu karşılama batıda çok farklı bir şekilde algılanmıştı.

Kapmaz'a göre 2009'da Habur'u isteyen devlettir. Devlet adına İmralı'ya giden bir heyet, Öcalan'a, “Demokratik açılım sürecinin bozulmaması, sürecinin önünün açılabilmesi için, sizin dağdan bir grup getirmeniz gerekir. Aynı zamanda devlet sizin dağ üzerindeki etki gücünüzü de öğrenmek istiyor” (Düzel, 2012:167) diyorlar. Gelen gruplar böyle bir mutabakatın sonucuydu ve devamının gelmesi bekleniyordu. Bu süre içinde Avrupa'dan gelecek grupların hazırlıklarının sürdüğü ancak kamuoyunda oluşan tepkilerden sonra bu sürecin durdurulduğu basına yansımıştır.

Habur'da yapılan mahkemeden sonra bu PKK'liler dağdan geldikleri kıyafetlerini bile çıkarmadan otobüslerin üzerinde Habur'dan Diyarbakır'a milyonlarca insanın katıldığı bir zafer havasında ve mitinglerde görülemeyecek bir kalabalıkla yol almıştı. Binlerce kadın, çocuk bölgede yeşeren barış umudunun simgesi olarak gördükleri bu insanları karşılarken aynı zamanda barışa olan özlemlerini de haykırıyorlardı. Bir bayram havası bölgeye sevinci getirmiş, umut ışığı o coşkuyu arttırmıştı. Otobüsün üzerinde halkı

selamlayan üniformalı PKK'liler savaşın bittiğinin en somut simgeleri idi. Bu yüzden yol boyunca güvercinler uçuruluyor, halaylar çekiliyor ve hep barış mesajları veriliyordu. Ne var ki Güneydoğu'da yaşanan bu görüntüler batıda bambaşka bir şekilde yankılandı. Kimi anahaber bültenlerinde bu görüntüler güya yorumsuz, dakikalarca normalden çok uzun bir şekilde 'kasten' verilmeye başlandı. Bazı gazeteler manşetlerinde 'bu alışılmadık' coşkunun fotoğraflarını büyük bir şekilde kullanmaya başladılar. Güneydoğu'da hiç kimse bu kutlamaların PKK'nin zaferi anlamına geldiğini söylemiyordu. Tam tersi, barışın umudu bile insanları sokaklara dökmeye yetmişti. Oysa batıda, özellikle de endişeli 'Beyaz Türkler'in medyasında itirazlar yüzeye vurmaya başlamıştı. Dönemin muhalefet partisi CHP'nin o zamanki lideri Deniz Baykal bu görüntüler üzerinden hükümeti sert şekilde eleştirmeye başladı. Eski CHP'nin genlerine işleyen ulusalcı yaklaşım hükümeti topa tutmaya başlayınca Habur-Diyarbakır hattındaki o barış sevinci batıda zafer sevinci olarak okunmaya başlandı. En ufak işaretlerden dahi şüphelenen 'Beyaz Türkler'in aklında 'yenildik' imgesi ustaca yaratılmış, barış süreci zayıflatılmıştı (Özdemir, 2013). Böylece Habur girişimi hükümetin gözünün korktuğu ve süreci biraz soğumaya bıraktığı bir şekilde sonuçlanacaktı. Şüphesiz bu konu Kürt sorunu ve çözüm çabaları açısından her kesimce tartışıldı ve dersler çıkarılmaya çalışıldı.

Sosyalist Kürt siyasetçi İhsan Aksoy'un bir mülakatında:

"Hükümetin eli kolu Habur'da bağlandı. CHP; MHP ve BDP hepsi birden hücumla geçtiler. AK Partiyi barış ve açılım sürecini yönetemez duruma getirdiler. Bakın, daha önce TRTŞEŞ açıldı. Türkiye tarihinde ilk kez 24 saat Kürtçe yayın yapılmaya başladı. Türk kamuoyu bunu gayet olgunlukla karşıladı, tepki göstermedi. Tahrik ve teşvik edilmezse, Türklerin Kürtlerle bir alıp veremediği yok. Ama medya, CHP ve MHP ırkçı söylemlerle Türk kamuoyunu kışkırtıyor. (...) Bu ülkede Türkler devletin sahibi durumdadır ve çoğunluklardır. Türklerle daima sükûnet tavsiye edilmesi gerekir. Bu yapılmıyor. Savaş yanlıları ki, bunlar PKK'lı da olabilir, derin devlet denilen kesim de olabilir. Bunlar, Türkiye'nin bir Türk-Kürt kavgasına sürüklenmesini istiyorlar" (Düzel, 2012:130) şeklinde sürecin nasıl yönlendirildiğini açıklıyordu.

Benzer şekilde Zübeyir Aydar da, barışa sevinmenin yanlış aksettirildiğini işaret ediyordu:

"Eğer barışa birileri seviniyorsa buna kimse karışmamalı. Ben oraya adam öldürmeye gelmiyorum. Ben ülkeme geliyorum. Ben şahsen insanlar da dönenleri karşılasmı istiyordum. Teşvik ediyorduk. Fakat böyle herkes gidecek diye bir beklentimiz de yoktu. Ama herkes gitti. Bu, barışa duyulan özlemdi" şeklinde savunuyordu. Sürecin aksamasını da, hükümetin niyeti, "bunlar teslim oluyorlar" havasını yaratmaktı. "Bakın! Dağdakiler gelip teslim oluyor. Ovanın kimsenin dağa gitmesine gerek yok. Diğerleri de gelecektir" mesajını vermektir. Biz ise barışa geliyorduk, teslim olmaya değil. Geri dönüşler, teslim olma biçiminde yansıtıldığı zaman bu iş olmaz. Çünkü kimse teslim olmaya gelmez" (Düzel, 2012:153-154).

Habur'da gelenler Kürtler için "barış elçileri idi" Türkler için ise "PKK'nin boy gösterisi". Otuz yıla yaklaşan çatışmacı ortamda 35 binden fazla Kürt genci ölmüş, binlerce faili meçhul cinayete Kürt siyasetçi, aydını kurban verilmiş. Tüm bu acıları yaşamış Kürtlerin, Kürt anaların "bu çatışmacı ortam bitecek, evlatlarım geri dönecek"

sevinci ve coşkusuydu ve böyle okunmalıydı. Ancak doğuda ve batıda halkın algıları tamamen farklı ve karşıt idi. Üstelik uzun bir geçmiş içinde inşa edilmiş bu algıların öyle hemen değişmesi kolay değildi.

Hükümet tarafı da bu sürecin bir yol kazası olduğunu, BDP tarafından şova dönüştürüldüğünü ifade etmektedir. Adalet Bakanı Sadullah Ergin, TBMM Adalet Komisyonu'nda, "Habur fikri yanlış bir fikir değildir ama ilerleyen dönemlerde sabote edilmiştir. Özü itibarıyla savaştan unsurların silah bırakarak ülkesine gelmesi, adalete teslim olması bizim de nihayetinde varmak istediğimiz noktadır" (Dünya Bülteni, 28.11.2012) demektedir. Paralel ifadeler ile Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik "Habur süreci bir yol kazasına dönüştü. BDP ve PKK oradaki süreci sabote etti. PKK orada ideolojik şov yaptı. Biz o dağda ölüm makinesine dönüştürülen gençleri annelerine babalarına kavuşturmak istedik. Silahı bıraksın gelsin dedik. Ama süreci sabote ettiler" (Timetürk haber, 16.02.2013) şeklinde ifade etmektedir.

Ağırdır'a göre, Kürt meselesinin çözümü çok anahtarlı bir kapının ardındadır. Tüm aktörler aynı anda niyetlenmez ve anahtarı çevirmezse ideal barış inşa edilemez. Geçici kazanımlar, rahatlamalar üretilebilir, ama ideal barışa hâlâ ulaşılmamış olur. İki taraf da her sürçmeyi, aksamayı, gecikmeyi karşı tarafın hamlelerindeki eksikliklere, hatalara bağlıyor. Kimsenin özeleştirme mekanizması yok. Herkes kendinin doğru fikrinden ve pozisyonundan o kadar emin ki hiç kendini sorgulama ihtiyacı duymuyor. Bugün yapılan açıklamalara, sızdırılan haberlere bakıldığında görünen o ki, iki taraf da öbür tarafın büyük çatışmaya hazırlandığını, süreçte samimi olmadığını düşünüyor. Ya da iki taraf da karşı tarafın çözüm için değil başka alanlardaki geçici kazanımlar uğruna süreçten yanaymış gibi davrandığını düşünüyor. Devlet dâhil her aktör sürece dair kendi içinde de yarılımlar yaşıyor. Her aktörün içinde hâlâ karşı tarafı güçle alt edebileceğine inananlar da var, zamanlamanın ya da adımların yanlış olduğunu düşünenler de. İktidar sürece ne kendini, ne de Kürt muhalefetinin hiçbir boyutunu dâhil etmediği için yalnız kaldı. Yalnız kalınca da kopan gürültünün ima ettiği siyasi riskleri tek başına göze alamadı (2013). Böylece karşılıklı suçlamalar ile bir çözüm girişimi hüsrarla sonuçlanmış oldu. Ancak taraflarda ve kamuoyunda çözüm beklentileri kesintiye uğramamış, Habur süreci sadece acı dersler çıkarılan bir durak noktası olarak tarihteki yerini almıştır.

Denilebilir ki, Türkiye'nin batısında özellikle halk olarak Türklerin algısında tepki yerine destekleyici tutumlar görünse idi, Habur süreci akamete uğramazdı. Ancak uygun algısal ortamın olmaması süreci kesintiye uğratmıştır.

Oslo Görüşmeleri

Çözüm girişimlerinin Habur'da uğradığı yol kazasından sonra oluşan sessizlik sonrasında, kesintiye uğramadığı, tarafların bu iradeyi sürdürdükleri Oslo görüşmelerinin basına yansımaları ile açığa çıkmıştır. 14.09.2011 tarihli Taraf gazetesine şöyle bir yazı yansımıştı:

“1993'ten beri dönem dönem yürütülen, son olarak İmralı'da Öcalan'la müzakere aşamasına gelen Devlet-PKK temaslarının ses kaydı internete düştü. Kayıta geçen yıl emekli olan MİT Müsteşar Yardımcısı Afet Güneş, MİT Müsteşar yardımcısı sıfatıyla bugünün MİT Müsteşarı Hakan Fidan, “Koordinatör Ülke Temsilcisi” olarak bahsedilen en az üç farklı İngilizce konuşan arabulucunun moderatörlüğünde, PKK yöneticileri Sabri Ok ve Mustafa Karasu ile görüşüyor. Görüşmede PKK'dan Zübeyir Aydar ve Adem Uzun'un da hazır bulunduğu anlaşılıyor. Hakan Fidan'ın MİT Müsteşar Yardımcısı olarak ilk kez katıldığını söylediği görüşmenin, Fidan'ın bu göreve atıldığı 17 Nisan 2010'dan sonraki tarihte gerçekleştiği söylenilebilir. Fidan'ın konuşmaya başlarken kendini tanıtmayı ve “ekibe yeni dâhil olduğunu” söylemesi, MİT Müsteşar Yardımcısı Güneş'in birkaç görüşmelerin “uzun süredir devam ettiği” yolundaki sözleri ve beşincisinin hazırlıklarından bahsedilen Oslo Görüşmeleri hakkındaki ifadelerden bunun uzun süredir devam eden bir görüşme trafiği içinde bir toplantı olduğu anlaşılıyor. Muhtemelen bu görüşmeler 2007 yılında MİT Müsteşarı Emre Taner'in girişimiyle başlayan, daha önce Filistin-İsrail barışı için çalışmış İsviçreli bir vakfın koordinasyonunda ilk toplantısı Oslo'da yapılan temasların bir parçası. Ses kaydı ilk olarak Dicle Haber Ajansı'nın (DİHA) sitesinde “Görüşmelerin İçyüzü Erdoğan'ı Yakacak” başlığıyla duyuruldu. Daha sonra bir açıklama yapan ajans, kaydın “sitelerine yapılan sanal saldırı sonucu şifrelerin kırılması suretiyle eklendiğini” duyurarak haberi geri çekti. Kaydı önce yayımlayan PKK'ya yakın Fırat Haber Ajansı da bu açıklama üzerine haberi geri çekti. Vimeo adlı video paylaşım sitesine Oneminute adlı bir kullanıcı tarafından eklenen ses kaydının başlığı “Erdoğan'ın iç yüzü Erdoğan'ı yakacak.” Videonun altında ise “KCK Heyeti ile devlet heyeti arasında yapılan görüşmelere ait kayıtlar, Kürt halkına ve gerilla güçlerine karşı vahşi bir savaşa girişen Erdoğan ve AKP hükümetinin Türkiye toplumuna söylediği yalanları ve ikiyüzlü karakterini ortaya çıkardı” yazılı. PKK bayraklarının fonda kullanıldığı videonun PKK tarafından sızdırılıp sızdırılmadığı ise belirsiz. Çünkü ses kaydında görüşmede MİT'in görüşmeyi ses kaydına aldığı gibi yorumlanacak sözler de var. Taraf'a konuşan MİT yetkilileri konuyla ilgili soruşturma açıldığını ve gerekli görülürse bir açıklama yapılacağını açıkladı” (Yıldırım Oğur/Analiz. Taraf, 14.09.2011).

Gazetede görüşmenin tamamı yazılı olarak yayınlanmış ve diyaloglardan anlaşıldığı kadarıyla Öcalan'ın ve hükümetin de bilgisi dâhilinde gerçekleşmiştir. Tarafların ve arabulucuların ifadelerinden, görüşmenin gizliliği, kamuoyu hazırlanmadan muhalefet tarafından anlaşılması halinde oluşacak sıkıntıların önlenmesi önemsenmektedir. Bu kaygılar toplantının giriş konuşmasına şöyle yansımakta:

“Arabulucu: Bu toplantıda geçmişteki olayları tekrarlamaktan ziyade gelecekte neler yapılabileceği üzerinde odaklanmak daha iyi olacaktır. İki tarafa da bir öneride bulduk mini bir paket tarzında. Nevruz'a doğru iki tarafta da güvenin tekrar tesis edilmesi için bir öneriydi bu. Şunu vurgulamak istiyorum. Bu sadece bizim fikrimizdi. Ne Türk tarafından ne de Kürt tarafından olumlu yönde herhangi bir teklif aldık. İki tarafın değil bizim sorumluluğumuz altında girişilen bir inisiyatif. Abdullah Öcalan tarafından üretilen kendi fikirleri parlamentoda yasa çıkarılacağı zaman dikkate alınacaktır. Biz iki şeyden bahsediyoruz bir kamuoyuna yapılan açıklamalar bir de perde arkasındaki gidişat. Bunu kendilerine söyledik hem MİT hem de devlet için oldukça riskli hali hazırda PKK ile müzakereye oturmuş olmaları bugün kamuoyuna yansarsa CHP ve MHP ne der acaba? Devlet temsilcisi olarak MİT'in elamanlarının burada hem de dağ kadrosu ile Oslo'da müzakereye oturmuş oldukları duyulsa ne olurdu? CHP ve MHP ne derdi? Yine aynı şekilde PKK ile Öcalan arasındaki mesajları getirip götürdükleri yayınlansa ne kadar kötü olurdu bu? Yani prusedürel birçok zorluklar

aşılmış. Yani bu süreç devletle PKK arasında müzakereyle sonuçlanmayacaksa eğer bu kadar zorluğa ne gerek var?" (Taraf, 14.09. 2011).

Görüşmenin bu şekilde basına sızması Türkiye’de gerek muhalefet partileri gerekse muhalif basın tarafından büyük bir tartışmaya dönüştürüldü. Görüşme notlarına yansıyan kaygı gerçekten tahmin edildiği gibi CHP ve MHP tarafından, hükümete karşı sert eleştiriler şeklinde gündemde yerini aldı. Gizli görüşmenin içeriğini kimin ne amaçla basına servis ettiği bulunamadı. Taraflar birbirlerini suçladılar. Basında yapılan tartışmalar farklı komplo teorilerini içeriyordu. Örneğin bir kesim, hükümetin taahhütlerini yerine getirmediği için görüşmelerin KCK tarafından servis edildiğini ve gizli görüşmeleri ifşa ederek hükümeti adım atmaya zorlamak istediğini ileri sürerken, başka bir kesim ise Türkiye’deki hükümet karşıtı derin yapılanmanın, hükümeti itibarsızlaştırmak ve bir ihtimal iktidardan düşürmek için bu bilgileri ele geçirmiş ve servis etmiş olabileceğini ileri sürmekteydi. Hatta hükümetin İsrail politikasından dolayı sıkıştırılmak maksadıyla içeriğin İsrail istihbaratı tarafından servis edilmiş olabileceğini ileri süren görüşler de ortaya atıldı. Ulusal ve yerel medyanın yanında konu sosyal medyada da hararetli tartışmalara ve yeni komploların üretilmesine konu olmaktadır.

Bu görüşmelerin basına sızması sonucu sokağa yansıyan kitlesel bir tepki olmadı ancak devlet içinde bu girişimlerden rahatsızlık duyanlar oldu. Bu bağlamda, 7 Şubat 2012 günü Oslo görüşmelerini yapan MİT Müsteşarı Hakan Fidan ve MİT’in eski yöneticileri gözaltına alınmak istendi. Hükümet Fidan’ın ifade vermemesi için MİT yasasında değişiklik yapmak zorunda kaldı. Her şekilde görüşmenin basına sızması hükümeti zor durumda bırakmıştı. Ancak daha sonra CHP sözcüsü tarafından basına açıklanan bir mutabakat metnine göre görüşmelerin devam ettiği ifade edilmekte idi.

18 Eylül 2012 CHP Sözcüsü ve Genel Başkan Yardımcısı Haluk Koç, Oslo görüşmelerinde MİT ile PKK’nın, hakem devlet İngiltere gözetiminde mutabakata vardığını öne sürdüğü hususları içeren "AKP-PKK mutabakat metni" başlıklı bir metin açıkladı. Koç’un açıkladığı, “AKP-PKK mutabakat metni” başlıklı, basın mensuplarına da dağıtılan metin şöyle:

“Türkiye ve PKK temsilcileri arasında yapılan görüşmelerde mutabakata varılan hususlar: Yaşanan çatışmalı sürecin Türkiye’de şiddet, can ve mal kaybına neden olduğu gerçeğinden ve kalıcı barış, güvenlik, uzlaşma ihtiyacından hareketle; taraflar Oslo toplantıları sürecinin devamı konusunda hem fikirdirler. Taraflar, demokrasi, insan hakları ve evrensel hukuk ilkeleri temelinde Kürt sorununun çözümünde diyalog ve müzakere yolunun esas alınması konusunda görüş birliğine ulaşmış ve bir an evvel müzakerelere başlamanın gerekliliğine inanmaktadırlar. Oslo sürecinin başlangıcından bugüne dek yürütülen çalışmalar ve atılan olumlu adımlar, Kürt sorununun siyaset zemininde ve kamuoyu nezdinde tartışılabilir hale gelmesine ciddi katkı sağlamıştır.

Üzerinde mutabakata varılan hususlar:

1) Taraflar, süregelen Oslo ve İmralı süreci bağlamında Kürt sorununun çözümü konusundaki kararlılıklarını koruduklarını bir kez daha belirtmişlerdir.

2-Taraflar, bu güne kadar Oslo ve İmralı süreçlerinde vurgulanan Kürt sorununun kalıcı çözümüne yönelik temasların sürdürülmesi ve yürütülecek çalışmaların Anayasal ve yasal çerçevede sonuçlandırılmasının esas alınmasının gerekliliği konusunda varılan mutabakatları teyit ederler.

3-Taraflar, 10 Mayıs 2011 de İmralı'da yapılan görüşmede Sayın Öcalan tarafından sunulan, "Türkiye'de Temel Toplumsal Sorunların Demokratik Çözüm İlkeleri Taslağı", "Türkiye'de Devlet ve Toplum İlişkilerinde Adil Barış İlkeleri Taslağı" ve "Kürt sorununun Demokratik Çözüm ve Adil Barışı İçin Eylem Planı Öneri Taslağı" adı altındaki taslaklar konusunda, en geç Haziranın ilk haftasına kadar görüş ve önerilerini sunarlar. Kürt tarafı, sözü edilen taslakları memnuniyetle karşılar, prensip ve ilkesel olarak kabul eder.

4-Taraflar, aynı süre içinde yukarıda adı geçen taslaklarda zikredilen Anayasa Konseyi, Barış Konseyi, Hakikat ve Adalet Komisyonu için isim düzeyinde çalışma yaparlar ve netleştirdikleri isim önerilerini sunarlar.

5-Türk tarafı, seçimlerden sonra en kısa zamanda Örgütü temsilen iki kişinin Sayın Öcalan'ı ziyaret etmesi, yukarıda adı geçen konsey ve komisyonlar kurulduktan sonra, birer alt komisyonlarının da Sayın Öcalan'la ilişkilendirilmesini taahhüt eder.

6-Kürt halkının siyasi ve legal temsilcileri, basın yayın organları ve çalışanlarına yönelik uygulanan baskı, tutuklama ve çalışmalarını engelleme vb. yönelimlere son verilmesi ve KCK adı altında gerçekleşen siyasi operasyonlarda tutuklananların serbest bırakılması sürecin yumuşatılması ve çözüm yönünde ilerlemesi için önemli bir adım olacaktır. Bu çerçevede Türk tarafı ilk adım olarak Newroz ve sonrasında tutuklanan Kürt siyasetçileri bırakmayı taahhüt eder.

7-Taraflar, seçimlerin güvenli bir ortamda geçmesi ve ortamın normalleşmesi için, en üst düzeyde kamuoyuna açık çağrı yapacaklardır.

8-Kürt sorununun nihai çözümünün, ancak çatışmasızlık zemininde gerçekleşebileceğinden hareketle tüm askeri, siyasi ve diplomatik operasyonların ve eylemlerin durdurulması ve uygun tedbirlerin karşılıklı geliştirilmesi esastır. Bu çerçevede taraflar, 15 Haziran 2011'e kadar her türlü operasyon ve askeri eylemlerini durdururlar.

9-Taraflar, müzakereleri derinleştirmek ve gündemdeki konuları tartışmak üzere hazırlıklarını yaparak 2011-Haziran ayının ikinci yarısında bir araya gelmeyi kararlaştırmışlardır" (Ankara Haber, 2012).

CHP'nin mutabakat metnini açıklamasını takip eden on gün sürecinde hükümet ve KCK yetkililerinden gelen bazı açıklamalar şu şekildedir: 20 Eylül 2012, CHP'nin Oslo görüşmeleriyle ilgili eleştirisini yanıtlayan Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, Oslo görüşmelerinin bir senedir konuşulduğunu, MİT'in bu tür temaslar yapması gerektiğini belirterek, "MİT gider istediğiyle görüşür, belki de görüşülüyor. MİT bunu yapmazsa suçlu olur" dedi. Arınç, NTV canlı yayınında Ankara Temsilcisi Nilgün Balkaç'ın sorularını yanıtlarken: "MİT'in bu tür temaslar yapması lazım" demekteydi. İzleyen günlerde Adalet Bakanı Sadullah Ergin, İçişleri Bakanı Beşir Atalay, Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ paralel açıklamalar yapmışlardır.

Bu konu etrafında basında müzakerelerin yapılmasını destekleyen ve karşı çıkan içeriklerin analizleri de şöyledir: Müzakerelerin desteklenmesi gerektiği ve müzakerelerin sorunun çözümü için önemli bir adım olduğunu düşünen toplam 37 köşe yazarlarının bulunduğu bu grupta en fazla köşe yazısının (5) Yeni Şafak gazetesinde yer aldığı dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra (4) köşe yazısı ile bu fikirleri en çok destekleyen köşe yazılarının Milliyet, Özgür Gündem, Star ve Taraf gazetelerinde yer aldığı gözlenmektedir. Terör örgütü ile yapılması muhtemel görüşmelere farklı motivasyonlarla karşı çıkan

toplam 26 köşe yazısı tespit edilmiştir. Bu grupta (5) köşe yazısına yer veren Aydınlık ve Yeniçağ gazeteleri olduğu gözlenmektedir. (4) köşe yazısı ile Ortadoğu gazetesi de müzakerelere karşı çıkan gazete olmuştur. Aydınlık, Yeniçağ ve Ortadoğu gazetelerinin bir diğer ortak yanının da “Oslo Görüşmeleri” tartışmalarında yalnız karşı çıkan köşe yazısı yayınladıkları bulgulanmıştır (Demir, 2013).

Kürt sorununun çözümü için girişilen ancak beklendiği şekilde olumlu sonuçlanmayan bir durak olarak “Oslo Görüşmeleri” de sorunun tarihindeki bir deneyim olarak yerini almıştır. Ancak sonraki adımlar için önemli katkıları olduğunu da eklemek gerekir. Zira açılım politikalarını mümkün kılan asıl çalışma ise, devletin kapalı kapılar ardında MİT aracılığıyla Öcalan’la ve PKK ile sürdürdüğü bu görüşmeler oldu. Oslo süreci, devletin PKK ile görüşmesini normalleştirmenin yanında, tarafların birbirlerinin taleplerini doğrudan öğrenmelerini de sağladı. Aslında bugünlerde yaşanan son çözüm/barış süreci de, yeni başlayan bir süreç olmaktan çok, Oslo’nun sağladığı deneyim ve birikimin üzerine bina edilen bir süreçtir. Bir başka ifadeyle, bugün eğer çözüm süreci bir biçimde yürüyorsa, bunda, Oslo süreci tecrübesinin büyük bir pay ve etkisi olduğunu ifade etmek gerekir.

Görüşmelerin kesildiği dönem boyunca, PKK eylemlerin, devlet de askeri operasyonların dozunu iyice arttırmıştı. Ancak 2012’nin sonlarına gelindiğinde ne PKK, ilan ettiği “Devrimci Halk Savaşı”nı başlatabilmişti, ne de devlet PKK’yı imha edebilmişti. Tam da bu dönemde, PKK ve KCK davalarından cezaevlerinde yatmakta olan yüzlerce kişi önce açlık grevine, sonra bazıları ölüm orucu eylemlerine girerek, Öcalan üzerindeki tecridin kaldırılmasını ve anadilde savunma hakkı istediler. 60 günü geçen açlık eylemlerinin yaygınlaşması ve dışarıda geniş bir destek bulması ile sürekli gündemde tutulması, içeride ve dışarıdaki gözleri soruna odaklamıştır. Bir aradan sonra, Öcalan’la yeniden temas kuruldu ve Öcalan’ın 17 Aralık 2012’de yaptığı çağrı üzerine tutuklu ve hükümlüler eylemlerine 67. Günde son verdiler. Bundan kısa bir süre sonra da Başbakan Erdoğan, “gerekirse, devletin Öcalan’la yeniden görüşebileceğini” açıkladı. MİT-Öcalan görüşmelerinin bir aşamaya gelmesinin ardından, 3 Ocak 2013 günü iki milletvekili (Ahmet Türk ve Ayla Akat Ata), İmralı’ya giderek Öcalan’la görüştüler.

Habur ve Oslo süreçlerinin nihai amacına ulaşmamış olmasına rağmen taraflara deneyim kazandırdığı ve sürecin yeniden ele alınmasında nelere dikkat edilmesi gerektiği konusunda önemli veriler sunduğu tartışmasızdır. Ancak her iki girişimin net olarak gösterdiği bir gerçek de, algının önemidir. Zira sürecin ilerlemesini zorlaştıran en büyük engel bu konudaki algılardır. Algı yönetimi, yani yeni bir algının inşası eş zamanlı olarak

yapılmış olsa idi, bu dirençler ile karşılaşılabilirirdi. Zira insanlar yeni durumları eski bilgiler ile yorumlar ve anlama kavuştururlar. Buradan algının yeniden inşasının önemi net olarak belirmektedir.

Cözüm Süreci

Kürt sorununun çözümü için yapılan girişimlerin geldiği nihai noktayı anlama açısından, mecliste grubu bulunan dört siyasi partinin çözüm yaklaşımlarını kısaca hatırlatmakta fayda görülmektedir. AK Parti, BDP ile birlikte Kürt seçmenden kayda değer oranda oy alabilen tek partidir. Şayet Kürtlerin bir kesiminin siyasi katılımı AK Parti tarafından temsil edilmemiş olsa idi, gerçekten Kürtler ile Türkler arasında siyasi eğilim açısından tam bir ayrışma gerçekleşmiş olurdu. Zira Kürtlerin ezici çoğunluğu, politikasını Kürtlerin siyasi kimlik talepleri üzerine kuran BDP ile muhafazakâr demokrat olduğunu söyleyen AK Parti arasında iki seçenektan birini tercihte kullanmaktadırlar. AK Partiye desteğin olmaması halinde Kürtlerin tamamının kimlik talebinde bulunması ve dolayısı ile de taleplerinin karşılanmaması halinde, bu durumda bölünmeye gidebileceği ileri sürülebilir. Bir önceki bölümde açıklanan iç ve dış koşulların, partinin dış politika vizyonunun ve kitle partisi olarak bu bölgeden de tabanının olması, AK Partinin soruna yaklaşımını farklılaştırmaktadır. Ancak AK Parti seçmeni olan Kürtlerin önemli kısmı da kültürel kimlik, anadilde eğitim vb. haklarının anayasal güvenceye alınması talebini ifade etmektedirler. Yani AK Parti tabanı olan Kürtlerin tamamı Türkleşmeyi kabul etmiş veya Kürtlüğünden vazgeçmiş değildir.

Kasım 2002 seçimlerinde tek başına iktidar olan AK Parti'nin ilk iktidar yıllarında AB'ye tam üyelik için müzakerelere başlamak çok önemli bir hedefti. Bu çerçevede, Kopenhag Siyasi Kriterlerini karşılamak amacıyla bir dizi reform yapıldı. Olağanüstü Hal'in kaldırılması, gözaltı sürelerinin kısaltılması, DGM'lerin kaldırılması, çocuklara Kürtçe isim koymanın önünün açılması, Kürtçe yayın yapmanın serbest bırakılması, özel kurslarda ve özel okullarda Kürtçe öğrenmenin mümkün kılınması gibi Kürtçeye yönelik yasakların tedricen kaldırılması, köy boşaltmalardan doğan zararların tazmini vb. reformların çok önemli bir kısmı, doğrudan ya da dolaylı olarak Kürt sorunuyla ilgiliydi. Bu reformlar ve AK Parti kadrolarının siyasi geçmişleri ve kökenleri, Kürtlerde çözüm umutlarının yeşermesine ve AK Partinin ciddi ölçüde desteklenmesine yol açtı.

Ağustos 2005'te, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Ankara'da aydınlarla görüşmesi ve ardından Diyarbakır'da halka hitaben yaptığı konuşma, sadece Kürtler arasında değil, ulusal ve uluslararası kamuoyunda da yankı buldu. Çünkü ilk kez bir

başbakan, siyasi çerçevesi çizilmiş bir konuşma ile doğrudan “Kürt sorunu” diyor ve bu sorunun kendi sorunu olduğunu ilan ediyordu. Daha önemlisi, Erdoğan, bu konuşmasında “...Her ülke geçmişinde zor günler yaşamıştır. Geçmişte yapılan hataları yok saymak büyük devletlere asla yakışmaz” diyerek geçmişle yüzleşmekten söz ediyor ve sorunu, daha çok demokrasi, daha çok vatandaşlık hukuku, daha çok refahla çözeceklerini vurguluyordu. Bu konuşmayla artık devlet “Kürt Sorunu”nun varlığını kabul ve ikrar ediyordu. Ancak milliyetçi kesimden gelen tepkiler sonucu uzunca bir süre cesur adımlar atılamayacaktı.

2009 yılında, AK Parti iktidarı bu defa “Kürt Açılımı” düşüncesini kamuoyunun gündemine getirdi. Bu girişim, Kürt sorununun bütün boyutlarıyla genişçe tartışılmasını ve bir bakıma toplumsallaşmasını sağladı. AK Parti, somut bir çözüm projesi önermiyor, tam tersine, herkesin düşüncesini ortaya koymasını ve birlikte bir çözüm politikası geliştirmeyi tercih ediyordu. Ancak bu girişime yönelik tepkiler dolayısıyla kısa sürede isim değişikliğine gidildi ve önce “Demokratik Açılım”, daha sonra ise “Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi” ismi kullanıldı. İçişleri Bakanı Beşir Atalay’ın Koordinatörlüğünde yürütülen bu süreçte, STK’lar, üniversiteler, medya, kanaat önderleri ve aydınlarla uzun görüşmeler yapıldı. Dışarıdaki bu girişimlere paralel olarak aynı dönemlerde İmralı ve PKK ile MİT görüşmelerinin devam ettiğini daha önceki bölümlerde belirtmiştik. Bunun sonucu Habur’dan gelenlere yapılan karşılama ve bu karşılama batıdan gelen tepkiler, hükümeti açılım sürecine en büyük darbeyi vuracak şekilde karşı kutba itti. KCK operasyonları kapsamında, çok sayıda siyasetçi, sendikacı, STK temsilcisi vb. kişilerin tutuklanması taraflar arasındaki dildeki sertliği bir hayli yükselttiği gibi, halkta oluşan çözüm beklentilerini de olumsuz etkiledi. Özellikle Diyarbakır’da aralarında belediye başkanlarının da bulunduğu çok sayıda siyasetçinin gece yarısı baskınlarıyla gözaltına alınıp elleri kelepçeli olarak adliyeye getirilmesi ve akabinde tutuklanması, sorunun çözümünden yana umutsuzluğa yol açtı. Yargılamaların başlamasından sonra gündeme gelen anadilde savunma sorunu ve tutukluluk sürelerinin sürekli uzatılması gibi uygulamalar umutları yerle bir etti.

AK Parti soruna genel olarak yaklaşımlarını parti metinlerinden ve uygulamalarından şu şekilde ifade etmek mümkündür: Terör ve terörizmle mücadele etmenin ekonomik, sosyal, psikolojik, sosyolojik ve kültürel boyutları olduğunu, daha önceki hükümetler tarafından sırf bir güvenlik sorununa indirgenmesinin yanlışlığını metinlerine yansıtmaktadırlar. Olağanüstü Hal (OHAL)’e gelir gelmez son vermiştir. Mahalli idareler güçlendirilmiş, bir kısım köylünün köylerine geri dönmesi sağlanmıştır. TRT ve RTÜK

kanunlarında yapılan düzenleme ile Türkçe dışındaki dillerde yayın yapılması sağlanmış, önce kısmen yapılan yayınlar, sonra TRT 6 ile 24 saat Kürtçe yayın yapılmaya başlanmıştır. Bölgede özel Kürtçe kursları açılmış ve bunun yanında Kürt dili üzerine çalışma yapan kürsüler kurulmuştur. 1 Ekim 2013'te açıklanan demokratikleşme paketi ile yasaklı Q,W,X harflerinin kullanımı serbest bırakılmıştır. İsimleri değiştirilen yerleşim yerlerinin, kendilerinin talebi hakkında eski isimlerine geri dönülmesinin yolunu açmıştır.

AK Parti Kürt sorununun çözümü yönünde yaptıklarıyla bir kesimden, yapmadıkları veya eksik yaptıklarıyla da başka bir kesimden sürekli eleştiriler almıştır. Milliyetçi kesimler tarafından yapılan eleştiriler, güvenlikçi perspektifin terk edilmesi ve görüşmeler ile çözüm arayışı kategorik olarak eleştirilmekte hatta “bölücüler ile işbirlikçiliği” olarak nitelenmektedir. BDP ve temsil ettiği taban tarafından da, sorunu gerçekten çözmeye değil, sadece silahlı eylemleri bitirip bundan siyasi rant sağlamaya dönük yaklaşıldığı, bu nedenle samimi ve yeterli adımların atılmadığı yönünde eleştiriler almaktadır. Daha liberal kesimler tarafından da, açılım stratejisinin tam olarak tayin edilememesi, meselenin partiler üstü bir konu olarak ele alınamaması, kamuoyuna bir takvim açıklanmaması, açılımın devlet politikası haline getirildiğinin halka tam anlatılamaması, toplumsal psikolojinin tam oluşturulamaması, muhalefetin, “açılım dış kaynaklıdır” düşüncesine karşı net cevap verilememesi, gibi gerekçeler ile eleştirilmektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Kürt sorununa çözüm yönünde yaklaşımında, geçmiş bazı raporlarda cesur öneriler içermesine rağmen, parti içinde iki eğilimin varlığından dolayı bölünmüş bir görüntü vermektedir. Kılıçdaroğlu 2010'nun Kasım ayında, genel başkan sıfatı ile Van'a yaptığı ziyarette çözüm ile ilgili şöyle demektedir: “...Biz CHP olarak diyoruz ki devlet doğrudan bu bölgelere gidip fabrika kurmalı, istihdam yaratmalı...” (Güney, 2010:65). Yani, sorunu kimlik, eşitsizlik, demokrasi eksikliği, etnik milliyetçilik ve çatışma yaratan yapısal sorunlar olarak görmek yerine bir ekonomik kalkınma sorununa indirgemektedir. Parti'nin hazırladığı raporlarda ciddi radikal çözüm önerileri sıralanmasına rağmen, uygulamada farklılıklar ortaya konmuş ve partinin önemli isimleri de farklı yaklaşımlar sergilemiştir. Kemalist CHP'liler güvenlikçi yaklaşımın, terör bitinceye kadar sürdürülmesini savunmaktadırlar.

MHP, soruna sürekli dış destekli bir bölücülük faaliyeti olarak yaklaşmış, güvenlikçi araçların daha sert şekilde uygulanması ile çözüleceğini ifade etmiştir. AK Partinin güvenlik perspektifi dışındaki arayışlarını da sürekli sert şekilde eleştirmiş, hatta ülkeyi bölmeye götürdüklerini ileri sürmüş, çözüm sürecine, “yıkım projesi” veya “çözülme süreci” yakıştırmaları ile karşı çıkmıştır. MHP'nin tavrını, Soğuk Savaş döneminin bir

partisi oluşuna ve bu durumun MHP'nin varlığını sürdürebilmesi için temel dayanak noktasının oluşturduğu 'etnik milliyetçilik' düşüncesine dayandıran yaklaşımları üzerinden anlamak mümkündür. Bunun en belirgin örneği 1999 seçimlerinde partinin yüzde 18 oy alarak 129 sandalye çıkartmasına rağmen 2002 Genel Seçimlerin de barajı aşamayıp Meclis dışında kalması fakat sonraki 2007 Genel Seçimlerinde ise 70 sandalye ile Meclis'e girmesidir. Bunun nedeni olarak da Türkiye'de artan terör faaliyetleri sonucunda ülkede yükselen milliyetçi duygular olduğu söylenebilir.

Barış ve Demokrasi Partisi (BDP)'nin bu kadar düşük miktarda oy almasına rağmen Türkiye gündeminde sürekli kalmayı başarmasının nedeni "talepleri ile sorun olan Kürtler" in temsilcisi olarak siyaset yapmasıdır. BDP, yeni anayasa çalışmalarında "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, bütün kültürlerin demokratik bir şekilde varlığını ve kendisini ifade etmesini kabul eder" hükmünün yer almasını ve ulus devlet anlayışının tekrar tartışılmasını hedeflemektedir.

Kürt sorunu ile ilgili çözüm önerilerini BDP'nin hazırlamış olduğu "Türkiye'nin demokratikleşmesi ve Kürt sorununda çözüme dair siyasi tutum belgesi" adlı bir öneri metniyle, BDP kendi resmi web sitesinde yayınlamıştır. BDP, sorunu ekonomik, sosyal, siyasal ve devlet-vatandaş arası güven şeklinde ele almaktadır. Çözüm önerilerinde bölgeye ekonomik pozitif ayırıcılık yapılarak altyapının güçlendirilmesi, her düzeyde kaliteli parasız eğitim verilmesi, sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması, koruculuk sisteminin kaldırılıp köy korucularının başka işlerde istihdam edilmesi, mayınlı arazilerin temizlenmesi, anadilde eğitim ve halkın yerel yönetimleri vasıtasıyla kendisi ile ilgili bazı kararları vermesi şeklinde özetlenebilir.

2012 yılının sonunda ifade edilmeye başlanan "çözüm süreci" İmralı cezaevinde Öcalan ile MİT yetkilileri arasında yapılan görüşmeler sonucu başlamış, Hükümet'in ifade etmesi sonucu kamuoyu tarafından tartışılmaya başlanmıştır. Süreç 21 Mart 2013'te Öcalan'ın BDP milletvekilleri ile iletildiği mesajın Diyarbakır'da kalabalık bir etkinlikle duyurulması, ardından Kandil'den üç aşamalı bir plan ilan edilmiştir. İfade edilen plana göre PKK militanları çekilmeye başlamış, PKK'nin elindeki kamu görevlileri serbest bırakılmış ve hükümetten, demokratikleşme yönünde yasal altyapının hazırlanmasına yönelik beklentiler sık sık ifade edilmiştir. Buna karşın hükümet süreç ile ilgili kamuoyundan tepkileri almak ve sürecin anlaşılmasını da yumuşak bir geçişle sağlamak üzere, Öcalan'ın ve CHP'nin de önerileri arasında bulunan "Akil Adamlar" mekanizmasını hayata geçirmiş, TBMM'de bir çözüm komisyonu kurulmuş, "demokratikleşme paketi" adında bir paketi hazırlayarak 1 Ekim 2013'te kamuoyu ile paylaşmıştır. Mart 2014 itibari

ile çatışmaların ve can kayıplarının yaşanmadığı 15 aylık süreç büyük memnuniyetle karşılanmış olmasına rağmen, gelinen noktada süreçte bazı tıkanmaların olduğu da anlaşılmaktadır. Süreç ile ilgili kamuoyunda oluşan yüksek beklentilerin bir yerde durma noktasına gelmiş olması, tarafların karşılıklı suçlamaları ile gündemde yoğun şekilde tartışılmaya devam etmektedir. Esasen uygun algısal ortamın bulunmaması, yani çözüm yönünde eski algıların etkisini azaltacak yeni bir algının inşa edilmemiş olması bu sürecin en büyük dirençlerinden biri olarak görünmektedir.

Genel bir perspektifi çizilen “çözüm süreci”nin daha detaylı görünüşü İmralı görüşmeleri, PKK’lilerin sınır dışına çekilmesi, yasal alt yapı ve Akil Adamlar mekanizması alt başlıkları ile daha yakından irdelenecektir.

İmralı Görüşmeleri

Son çözüm sürecinin başlamasında ve yol boyunca güzergâhının belirlenmesinde Öcalan’ın İmralı’da MİT ve BDP milletvekilleri ile yaptığı görüşmelerin etkisi göz ardı edilmez. Milletvekillerinin İmralı’da Öcalan’la görüşmeleriyle, son çözüm süreci ilan edilerek başlatılmış oldu. 23 Şubat 2013 günü, Pervin Buldan, Altan Tan ve Sırrı Süreyya Önder’den oluşan üç kişilik milletvekili heyetinin İmralı’ya gidip Öcalan ile görüşmesinin ardından BDP yetkilileri, Federe Kürdistan Bölgesinde ve Avrupa’da PKK ve KCK yetkilileriyle bir araya gelip gelişmeleri değerlendirdiler. 18 Mart 2013 günü BDP Eş Başkanı Selahattin Demirtaş, Pervin Buldan ve Sırrı Süreyya Önder’den oluşan bir diğer heyet daha Öcalan’la görüştü. Görüşme notlarının biri, sonradan tespit edildiği üzere, BDP büro çalışanlarından biri tarafından basına sızdırıldı.

Basına sızdırılan ve “İmralı zabıtları” olarak basında yayınlanan metinden Abdullah Öcalan’ın süreç ile ilgili söylediği bazı önemli başlıklar ana hatlarıyla şöyledir: Öcalan özetle, çekilmenin tek taraflı olmayacağını ve parlamentodan bu yönde bir karar çıkması gerektiğini, süreç sonunda AB Yerel Yönetimler Özerklik Şartına göre Kürtlerin kendilerini yöneteceklerini, sürecin bu defa da başarısız olması halinde kaos olabileceğini ifade eder. Sürecin akamete uğratılması için dış destekli ve MİT üzerinden operasyonların devreye sokulmaya çalışıldığını, ancak sürecin başarısı halinde Türkiye için çok önemli bir gelişme olacağını vurgular (T24, 28.02.2013, erişim: 03.11.2013).

Bu yoğun görüşme trafiğinin ardından, Öcalan Kandil’e, Avrupa’ya ve Ankara’ya hitaben yazdığı mektupları resmi yetkililer aracılığıyla gönderdi. Kürt tarafının kendi içinde yaptığı tartışmalardan sonra, nihayet Öcalan, 21 Mart Diyarbakır’da düzenlenen Nevruz töreninde okunan önemli çağrısını yaptı. Diyarbakır Nevruz’unda yüzbinlere

okunan mesajında, “Bizi bölmek ve çatıştırmak isteyenlere karşı bütünleşeceğiz. Ayırıştırmak isteyenlere karşı birleşeceğiz” ifadelerini kullanan Öcalan esasen şu mesajı verdi: “ ‘Artık silahlar sussun, fikirler ve siyasetler konuşsun’ noktasına geldik. (...) Artık yeni bir dönem başlıyor, silah değil, siyaset öne çıkıyor. Artık silahlı unsurlarımızın sınır ötesine çekilmesi aşamasına gelinmiştir”. Bu çağrıya Kandil, kısa sürede olumlu cevap verdi ve önce Öcalan’ın çağrısına aynen uyacaklarını, birkaç gün sonra da ateşkes ilan edeceklerini ve alıkoydukları kamu görevlilerini serbest bırakacaklarını duyurdu. Yaklaşık bir ay sonra, yine Öcalan’ın talebi üzerine, Kandil, 8 Mayıs’tan itibaren kademeli olarak silahlı güçlerini geri çekmeye başlayacağını kamuoyuna ilan etti. Basına da yansıyan çekilme görüntüleri bir süre sonra yerini “çekilme durdu mu” tartışmalarına bıraktı.

Sınır Dışına Çekilme

25 Nisan 2013 tarihinde basına: “Kararılan PKK'nın çekileceği tarihi açıkladı” şeklinde haber geçilmekteydi. İçerikle ilgili bir özeti haber7 adlı sitede şu şekilde aktarmaktadır:

“Aralarında yabancı basın mensuplarının da bulunduğu çok sayıda gazeteci Erbil'den karayoluyla Kandil Dağı yakınlarındaki Kandil beldesinde. Kandil'den ilk açıklama geldi. PKK 8 Mayıs'ta çekilmenin başlayacağını açıkladı. PKK kademeli olarak disiplinli bir şekilde Kuzey Irak'a çekilecek! Kararılan, geri çekilme sürecinde Öcalan'la doğrudan iletişim şartlarının oluşturulması gerektiğini açıkladı. Kararılan, PKK'nın silahlarıyla beraber çekileceğini de açıkladı. Sürecin kesintiye uğramaması için temel olan bazı hususlar 6 madde halinde açıklandı.

1- PKK'lılar hiçbir çatışmaya mahal vermeyecek şekilde, kendi inisiyatifiyle, öteden beri kullandığı güzergâhları kullanarak, bir örgütlülük ve disiplin içinde geri çekilme işlemini pratikleştirecektir.

2- Devam eden hazırlıklar temelinde geri çekilme, 8 Mayıs 2013 tarihinde başlayacaktır. Geri çekilme, kademeli gruplar halinde planlanmış olup, PKK'lıların hareket tarzı, gizliliği ve disiplini temelinde mümkün olan en kısa sürede tamamlanması hedeflenecektir.

3- Geri çekilmede PKK'lıların gelip üsleneyeceği yer Kuzey Irak'tır.

4- Geri çekilme esnasında Türk ordu güçlerinin de aynı duyarlılık ve ciddiyetle hareket etmesi bir zorunluluktur. Geri çekilen PKK'lılara yönelik herhangi bir saldırı, operasyon, bombardıman olması halinde geri çekilme derhal durdurulacak ve meşru savunma temelinde güçlerimiz misilleme hakkını kullanacaklardır.

5- PKK'lılar çekilirken, Türk devlet güçlerinin de buna paralel olarak, herhangi bir askeri aktivite ve çatışmaya neden olabilecek tahriklerde bulunmaması ve fırsatçı yaklaşımlara yer vermemesi gerekmektedir. Bununla birlikte, geri çekilme sürecinin sağlıklı ve başarılı olabilmesi için, daha önce Abdullah Öcalan'ın mektuplarla ifade ettiği ve devletin de bilgisi dâhilinde olan hususlara dikkat edilmesi önemli olacaktır.

6- Bağımsız heyetlerce sürecin izlenmesi, her iki taraftan da engel olabilecek hatalı yanları tespit etmesi, sürecin sağlıklı gelişmesine imkân sunacaktır.

Kararılan "Uygulanmakta olan ateşkes ve PKK'lıların başarılı bir biçimde geri çekilmesiyle birlikte birinci aşama sona erecek ve ikinci aşama başlamış olacaktır." dedi. İkinci aşama, sorunun kalıcı çözümü için, daha çok devletin ve hükümetin yükümlülüklerini yerine getireceği aşama olarak belirtildi.

Bu süreçte atılacak bazı adımlarsa şu şekilde açıklandı: "Anayasal çözüm çerçevesinde yapılacak reformlarla Türkiye'nin gerçek anlamda demokratikleştirilmesi ve Kürt sorununun çözüme kavuşturulmasının koşulları doğmuş olacaktır. Koruculuk, özel tim, vb. tüm özel savaş yapılarının devre dışı edilmesi ve demokratik sivil toplum zihniyetine uygun bir ortamın

oluşturulması gereklidir. Özellikle Türkiye'nin demokratikleşmesini sağlayacak, Kürt halkının inkârını sona erdirecek, varlığını ve özgürlüğünü kabul edecek, tüm kimliklerin, inançların ve mezheplerin hak ve özgürlüklerini garanti altına alacak, eşitliğini sağlayacak olan yeni demokratik bir anayasanın yapılması hayatidir."

Normalleşme süreci olarak altı çizilen üçüncü aşama ise şöyle formüle edildi: "Bu görevin gerçekleşmesiyle birlikte, üçüncü aşama olan 'normalleşme süreci' başlamış olacaktır. Normalleşme süreci, barışın kalıcılaşması, toplumsal uzlaşma, eşitlikler sürecidir."

Çatışmaların sona erdirilmesi, sorunların silahla değil siyaset ve diyalogla çözümden yana olduklarını söyleyen Karayılan şunları söyledi: "Abdullah Öcalan'ın çağrısıyla başlattığımız bu süreç, sadece Türkiye'deki Kürt sorununun çözümü değil, tüm parçalarda Kürt sorununun çözümü ve Ortadoğu'daki çatışma sürecinin sona erdirilerek, bütün sorunların silahla değil, siyaset ve diyalogla çözümüne yol açabilecek yeni bir dönemin başlatılmasıdır. Geline aşamada bölge halkları çatışmalardan yorgun düşmüş, eşitlik ve kardeşlik temelinde sorunların çözümü bir aciliyet haline gelmiş bulunmaktadır. Ortadoğu ve Orta Asya halkları, çatışmalara son verecek barışçıl yeni bir sürece ekmek ve su kadar ihtiyaç hissetmektedir."

"Geliştirdiğimiz bu süreç, Kürt sorununun çözümü temelinde Ortadoğu bölgesinde barış içinde bir arada yaşama, özgürlük, demokrasi ve istikrarın geliştirilmesinde önemli bir adım durumundadır" diyen Karayılan; Ortadoğu'daki politikalarında bir değişikliğin olmayacağını söyleyerek sözlerini şöyle sürdürdü: "Bu adımla birlikte mevcut durumda Ortadoğu'da var olan denge ve çatışma sürecine ilişkin politikamızda herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Ortadoğu'ya dönük politikamız, mevcut çatışmalara taraf olmayan 'üçüncü çizgi' dediğimiz halkların kardeşlik, demokrasi ve özgürlük çizgisidir. Yeni dönemde de bu çizgiyi sürdürmeye devam edecektir."

"Kürt sorunu sadece bölgesel bir sorun değil, aynı zamanda uluslararası bir sorundur. Kürt halkının soykırım, katliam ve ağır trajediler yaşamasına yol açan Kürt inkâr siyasetinin geliştirilmesinde uluslararası güçlerin de önemli oranda rolü olmuştur. Bugün bu haksızlığın giderilmesinde ve sorunun çözülmesinde de bu uluslararası güçlere önemli roller düşmektedir. Bu açıdan başta ABD, AB ve Rusya olmak üzere tüm uluslararası güçleri Kürt sorununun çözümüne dönük başlattığımız bu hamlenin başarısı için destek sunmaya çağırıyoruz."

"Özgürlüğe, demokrasiye ve eşitlik hukukuna dayalı, kardeşliğe ve barışa inanan, emek veren, mücadele eden, dostluğunu ve katkısını esirgemeyen herkesi yürekten selamlıyor, saygılarımızı sunuyoruz" (Haber7, 25.04.2013).

Bu ilanın ardından 8 Mayıs'ta çekilmeler başladı ve görüntüleri sık sık basına yansıdı. Oluşan olumlu havaya göre Eylül ayına kadar çekilmenin tamamlanacağı beklentileri oluşmuş ve bölgede oldukça iyimser bir havada halk yaylalara, terk edilen mezralarını ziyarete başlamıştı. Çekilme sürecinde ordudan veya güvenlik güçlerinden herhangi bir müdahale yapılmamış ve bir çatışma ortamı yaşanmamıştır. Ağustos 2013 sonlarına doğru, çekilmenin beklentilere uygun şekilde sürmediği basına yansımaya başlamış ve taraflar arasında tartışmalar yeniden alevlenmişti. Hükümet çekilmenin %20-25'lerde kaldığını, çekilenlerin hasta ve yaşlı militanlar olduğunu, örgütün gerçekten çekilmediğini ileri sürer iken, ilk zamanlarda BDP'den gelen açıklamalar "çekilmenin devam ettiği, geri kalan militanların da sınıra doğru hareket halinde olduğunu" ifade etmekteydi. Eylül ayı sonlarında KCK'den, "hükümet gerekli yasal altyapıyı yapmada adım atmaz ise çekilmenin durdurulacağı, ancak ateşkesin sürdürüleceği" ifade edilmeye başlanmıştı. Bu süreç içinde BDP temsilcilerinden, "hükümet adım at" şeklinde sık sık çağrılar gündeme gelmekteydi. Nihayet 17 Ekim 2013'te KCK çekilmenin durduğunu ancak ateşkesin sürdürüleceğini ilan etmiştir. Gerekçe olarak da hükümetin gerekli

adımları atmaya istekli olmadığını ve kendilerini oyalayıp süreci seçim yatırımına dönüştürme isteğinde olduğunu ifade etmekteydiler.

Gelişmeler üzerinde gündemde “süreç bitti mi” tartışmaları yer almış, başından beri tarafların samimi olmadığına dair eleştiriler yapılmıştır. Örneğin, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sedat Laçiner, PKK'daki değişimin çözüm sürecine etkisinin sorulması üzerine: "PKK'da herhangi bir yumuşama, sürece katkı verebilecek, bir silahsız siyasete katkı verebilecek herhangi bir gelişme söz konusu değil. PKK herhangi bir geri adım atmadı. Daha büyük hazırlık yapıyor kendince. Uluslararası ortam da arzu ettiği gibi olur ise süreci istismar ederek çok daha ileri bir safhaya geçmeyi arzu ediyor" (Bayrak, 2013) şeklinde tereddüdünü ifade etmektedir. Sürecin beklentilere uygun şekilde ilerlememesini bölgedeki konjonktürel gelişmelere, Suriye'deki Kürt “Rojava” oluşumuna, yaklaşmakta olan seçim sürecine vb. bağlayan çeşitli görüşler dile getirilmektedir. Gerçekte olmakta olanın ne olduğu, üzerinden zaman geçtikten sonra netlik kazanacaktır.

Yasal Altyapı ve Demokratikleşme Adımları

Çözüm sürecinin gündeme geldiği ve çekilmenin başladığı 2013'başlarından itibaren, tüm kamuoyunda yapılacak yasal değişiklikler ile ilgili gelişmeler merakla beklenmekte idi. Üzerinde sıkça spekülasyon yapılan bu konuda, hükümet tarafından Eylül ayına kadar herhangi bir ipucu verilmedi. BDP ve PKK'nin sık sık “hükümet adım at” çağrıları, medyada da yer almaya ve hükümete sorulmaya başlanmıştır. Nihayet Eylül ayı başlarında hükümet, çok kapsamlı bir “demokratikleşme paketi” üzerinde çalıştıklarını, 1 Ekim'de başbakan tarafından açıklanacağını ilan etmişti.

1 Ekim 2013 tarihinde başbakan Erdoğan, çözüm sürecinin önemli bir adımı olarak beklenen demokratikleşme paketini açıkladı. Basında yer alan haberden faydalanarak özetlenen paketin içeriği temel hatları ile aktarılmıştır. Pakette kamuda başörtüsü yasağının kaldırılması, farklı dilde eğitim ve seçim barajında değişiklik, eski köy isimlerinin verilmesi, öğrenci andının kaldırılması, Hacı Bektaş Üniversitesi, “x, w ve q” harflerinin kullanılabilmesi ve Roman Enstitüsü gibi birçok yenilik yer almaktaydı. Paketin 11 yıllık bir sürecin sonucunda hazırlandığını vurgulayan Erdoğan, “paketle şehitlerimizin arzularını bir kez daha yerine getiriyoruz. Terörün son bulması, akan kanın durması, gözyaşlarının dinmesi öncelikli olarak şehit ailelerinin, şehit yakınlarının arzu ve temennisidir” dedi. Başbakan'ın ifadesiyle “paket, elbette Türkiye'yi bütün prangalarından kurtaracak, bütün tortuları temizleyecek bir paket değildir; ancak, bu istikamette, bu hedef

doğrultusunda çok önemli bir aşamadır, nihai hedefe ulaşmak için de çok önemli bir eşik noktasıdır” (ntvmsnbc.com 01.10.2013).

Başbakan Erdoğan, “Demokratikleşme Paketi’imizdeki maddelerin bir kısmı yasal düzenleme gerektiriyor, bir kısmı da Bakanlar Kurulu kararı, yönetmelik değişikliği, genelgeyle hayata geçebilecek” demekte idi. Pakette çözüm süreciyle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkili olan maddelere yakından bakıldığında, TCK’da belirli harflerin kullanılmasından dolayı var olan cezai müeyyideyi “klavyelere özgürlük getiriyoruz” ifadesiyle kaldırıldığı belirtiliyordu. Bu harflerin kullanımına cezai müeyyidenin kaldırılması, Kürtçe alfabenin serbest bırakılması anlamına geliyordu. Ancak Başbakan “Kürtçeye getirilen yasağı kısmen kaldırdık” demek yerine “klavyelere özgürlük getiriyoruz” şeklinde ifadeye dökmekte idi. Paketin Kürtler ile ilgili olan diğer maddelerinde de hiçbir şekilde Kürt vurgusu yapılmamakta, tam aksine genel bir demokrasi adımı gibi sıradanlaştırılmaktaydı. Oysa paket, Kürt sorununun çözümü sürecinde gelişen uzlaşmanın bir adımı olarak ortaya çıkmaktaydı. Bu şekilde lanse edilmesi, Kürtlerin kaygı duyduğu gibi gerçekte Kürt sorununun çözümüne yönelik ciddi bir adım atılmak istenmediğine mi, yoksa ülkenin geri kalanından tepki görmemek için özellikle kaçınılmasından mıydı, pek netlik kazanmadı.

Paket ile seçim barajına üçlü bir alternatif getirilmektedir. Alternatifler şöyle: “Mevcut sistemle devam edebiliriz, yani yüzde 10 barajıyla. Barajı yüzde 5’e çekip, 5’li gruplandırma ile ‘Daraltılmış Bölge Seçim Sistemi’ni uygulayabiliriz. Üçüncü seçenek olarak da ülke barajını tamamen kaldırarak, ‘Dar Bölge Seçim Sistemi’ni getirebiliriz.” Bu gelişme tüm partiler tarafından, AK Partinin üç önerisinin de kendilerine göre ayarlandığı eleştirilerine konu olmaktadır.

Siyasi Partilere devlet yardımı yüzde 7’den yüzde 3’e indirilmektedir. Bu gelişme Kürt siyasi hareketi için getirilmiş olan bir cezalandırılmanın kaldırılması sayılabilir. Çünkü yüzde 7, HEP-BDP çizgisindeki partilerin eriştiği eşğin hemen üstünde yer almaktaydı.

Siyasi partilerde eş genel başkanlığın önü açılmakla BDP ve bazı küçük sol partilerin uyguladıkları eş başkanlık uygulamasına statü kazandırılmaktadır.

“298 Sayılı Kanun’un ilgili maddesini değiştirerek siyasi parti ve adaylar tarafından yapılacak her türlü propaganda da Türkçenin yanında farklı dil ve lehçelerinde kullanılabilmesini mümkün hale getiriyoruz” ifadesi ile Kürtçe propagandanın önü açılmaktadır.

“Kişinin dili, ırkı, milliyeti, rengi, cinsiyeti, engelliliği, siyasi düşüncesi, felsefi inancı, dini veya mezhebi nedeniyle işlenirse cezası daha da ağırlaşacak” ifadesi Kürtlere karşı işlenen nefret suçlarının önlenmesine yönelik bir gelişme olarak görülebilir.

Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu'nun kurulacağı, ayrımcılık yasağının ihlali halinde konuya ilişkin görev yetkisi bulunan kamu makamlarının ihlali sona erdireceği, sonuçlarını gidermek, tekrarlanmasını önlemek üzere gerekli tedbirleri almakla yükümlü kılınacağı belirtilmektedir.

Yasal değişikliklerle özel okullarda farklı dil ve lehçelerde eğitimin önü açılmaktadır. “Bu kurumlarda eğitim ve öğretimin yapılacağı dil ve lehçeler Bakanlar Kurulu'nca tespit edilecek. Milli Eğitim Bakanlığımız bu tür kurumların açılmasına ve denetimine ilişkin esasları çıkaracağı bir yönetmelikle düzenleyecek. Programlar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenecek ve yine bu okullarda da belli dersler Türkçe olarak okutulacaktır” şeklinde belirtilen uygulama Kürtçe eğitimin önünü açmak olarak algılanmıştır. Ancak bu maddeye gelen eleştiriler, özel okullar yerine devlet okullarında anadilde eğitimin önünün açılması gerektiğine yönelik olmuştur.

Köy isimlerinin değiştirilmesinin önündeki yasal engelin kaldırıldığı şu şekilde ifade edilmektedir: “1949 tarihli il idaresi Kanunu'nun 2. Maddesi'nde yer alan ve dayatma içeren ibareyi kaldırarak, köylerin 1980'lere kadar kullandıkları tarihi isimlerini yeniden almasını mümkün hale getiriyoruz.” Böylece Kürtçe yerleşim yerlerinin eski isimlerinin geri getirilmesinin yolu açılmaktadır. Zira bu uygulama Kürtler tarafından asimilasyonunun bir parçası olarak algılanmaktadır.

“İlkokullardaki öğrenci andı uygulamasını kaldırıyoruz” ifadesi Kürtler tarafından ne kadar memnuniyet ile karşılandıysa, Kemalistler ve Milliyetçiler tarafından da o kadar tepkiyle karşılanmıştır. CHP ve MHP temsilcileri tarafından yüksek tonlu eleştirilere konu olan bu uygulamanın kaldırılması, Kürt ibaresi içermese de, Kürt sorununun çözümü yönünde bir jest olarak karşılanmıştır. Zira bu andın kendilerine okutulmasından şikâyetçi olan sadece Kürtler idi.

Paket çözüm süreci ile ilgili Kürt siyasi hareketinin beklentilerini karşılamadı ve eleştirilere neden oldu. Ancak bazı kısımları ile muhalefet partilerinden de “PKK'ya taviz verildi” eleştirilerine konu oldu. Sorunun çözümü için beklentileri karşılamaktan bir hayli uzak ancak niyet açısından anlamlı jestleri ve ilerleme isteğini de içeren bir ara adım olarak değerlendirilebilir. Ancak pakette hiçbir şekilde “Kürt” ibaresinin yer almaması, değişikliklerin yasallaşması veya yasallaşma öncesi tartışılması döneminde dahi “Kürt”lüğün yasal metinlerde yer almasını önlemeye yönelik bir tedbir olarak görülüyordu.

Böylece hükümet, belki de siyasi kaygılardan dolayı riski üzerine almamak adına, küçük ve sonradan çok rahatlıkla geri alınabilir birkaç adımdan öteye geçmiş de sayılmazdı. Ancak eninde sonunda Türkiye bu sorunu, birliğini koruyarak çözecek ise, diyalog yolunu işletmek zorundadır. Bu tür girişimde de bir tepki oluşacak ve bir algı yönetimine ihtiyaç duyulacaktır.

Akil İnsanlar Mekanizması

Çözüm sürecinin önemli adımlarından bir de “Akil İnsanlar” mekanizmasıdır. Gündeme geldiği günden, çalışmalarını bitirip rapor halinde sundukları güne kadar hem medyada hem de kamuoyunda yoğun tartışmalara neden olan Akil İnsanlar, sorunun anlaşılmasında da önemli bir işlev görmüştür. Zira bu güne kadar sorun, uygulamaları ile her açıdan sorunun kaynağı olarak görülen devlet ve sorunun konusu olan Kürtler arasında bir kutuplaşma ve propaganda dili üzerinden yansıtılmaktaydı. Sorun etrafında oluşan kutuplaşma, enformasyonun içeriğini ve dilini de etkisi altına aldığından, kamuoyu açısından gerçekte olmakta olanın ne olduğunun anlaşılması zorlaşmakta idi. Akil İnsanlar mekanizması, kutuplardan biri üzerinden bakmadan, soruna yeni bir perspektiften bakılmasının bir aracı olması bakımından son derece önemlidir.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, "hem biz bu heyetteki akil insanların görüş ve önerilerini dinleyecek, onlarla istişarelerde bulunacağız, hem de onlar bölgelerimizde bir kısım etkinlikler gerçekleştirerek halkımızla, kanaat önderleriyle buluşacaklar" şeklinde açıklamaktaydı heyetin amacını. Çözüm sürecine ilişkin birikimi bulunan ve toplumun çeşitli kesimlerinin itibarını kazanmış olan yazar, sanatçı, akademisyen ve STK temsilcilerinden müteşekkil akil insanlar heyeti dokuzar kişilik gruplar halinde yedi bölgede faaliyet göstermek üzere teşekkül ettirildi. Bölgelere göre oluşturulan her grubun birer başkan, başkan vekili ve sekreteri bulunuyordu. Toplam 63 kişiden oluşan yedi heyetin başkanları, kamuoyunca tanınan ve güvenilen şu isimlerden oluşmaktaydı: Rifat Hisarcıklıoğlu, Can Paker, Tarhan Erdem, Yılmaz Ensaroğlu, Ahmet Taşgetiren, Deniz Ülke Arıboğan, Yusuf Şevki Hakyemez.

Heyetlerin listeleri Mart 2013 sonlarında açıklandı ve Nisan 2013 başlarında, heyetler hızlı şekilde çalışmalarına başladılar. Her heyet çalışma alanında Sivil Toplum Örgütleri, üniversiteler, kanat önderleri, sorundan doğrudan etkilenmiş aileler gibi neredeyse her kesimden insanlar ile toplantılar düzenledi, her il ve neredeyse her ilçe bu amaçla ziyaret edildi. İki ay süren bu yoğun tempolu çalışmalar her bölge bazında rapor

haline getirilerek, 26 Haziran 2013'te İstanbul Dolmabahçe Sarayındaki bir toplantıda başbakana sunuldu.

Bu raporlara yansıyan görüşler hem Türklerin hem de Kürtlerin beklentilerinin anlaşılması açısından son derece aydınlatıcıdır. Zira toplumsal tabanda bir uzlaşmanın sağlanabilmesi ancak karşılıklı beklentilerin ve kaygıların açıkça anlaşılması ile mümkün olabilir. Herhangi bir süzgeçten geçmemiş veya siyasi bir ajanda ile çarpıtılmamış bu doğrudan veriler, kesimlerin beklentilerini ve kaygılarını anlamak açısından çok değerlidir. Raporlara her bölgeden farklı görüşler yansımalarına rağmen, iki ana aksta Türklerin kaygıları ve Kürtlerin beklentileri şeklinde tasnif edilebilecek bir ayırım göze çarpmaktadır.

Kürtlerin heyetler ile görüşmelerde raporlarına yansıyan beklentilerinin başlıcaları şöyledir: Yeni anayasa, anadilde eğitim, seçim barajının kaldırılması, yerel yönetimlere daha fazla yetki verilmesi, Terörle Mücadele Kanunu'nun kaldırılması, siyasi genel af, Öcalan'ın serbest bırakılması, tüm mağdur edilenlere tazminat ödenmesi. Yol kontrollerinin kaldırılması, mayınların temizlenmesi, köylere geri dönüş, karakol ve kalekol yapımlarının durdurulması, koruculuğun kaldırılması, koruculuk yapanların sosyal haklarının güvenceye alınması, bölgeye atanan yöneticilerin halkla uyumlu olması, yer isimlerinin iadesi, Öcalan serbest bırakılmazsa bile barışı yönetmesinin sağlanması ve bu amaçla hiç olmazsa şartlarının iyileştirilmesidir.

Yargı ile ilgili konularda, Ergenekon operasyonlarının Fırat'ın doğusuna da taşınması, Uludere katliamından dolayı özür dilenmesi ve faillerin cezalandırılması, toplu mezarların ortaya çıkarılması, hasta tutukluların serbest bırakılması ve tedavilerinin yapılması, geçmişte yanlış yapan yönetici, asker ve polislerin yargılanması.

Ekonomik konularda, yayla yasaklarının kaldırılması, sınır ticaretinin açılması, yargı paketleri yanında ekonomik paketlerin de yer alması, bölgenin hayvancılık, tarım (özellikle bazı bölgelerde organik tarım), arıcılık potansiyelinin harekete geçirilmesi, bölgenin turizm potansiyelini harekete geçirmeye yönelik özel girişimlerin teşvik edilmesi.

Eğitim sisteminin baştan aşağı yenilenmesi, medyanın kullandığı dili değiştirmesi, süreci destekleyen bir dil kullanılmasının sağlanması, sürece zarar veren dizilerin kaldırılması, Diyarbakır cezaevinin insan hakları müzesine dönüştürülmesi, ırkçı, şoven ifadelerin dağlardan ve tabelalardan kaldırılması, Akil İnsanlar heyetinin genişletilmesi ve kalıcı olması. Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu gibi kurumlar yanında Kürt Dil Kurumu, Kürt Tarih Kurumu gibi kurumların da olması. Yaşayan Diller Enstitüsü

mezunlarına öğretmenlik hakkı verilmesi. Bunlar gibi birçok talep ve beklenti akıl insanların görüştüğü Kürt kökenli vatandaşların talepleri olarak raporlara yansımıştır.

Genel olarak Türklerin beklenti ve kaygıları da raporlara şu şekilde yansımıştır: Öcalan'ın ve PKK'nın muhatap alınması doğru mu? Kürtlere bağımsızlık mı veriliyor? Neler verildi? Proje yerli mi yoksa hâkim güçlerin dayatması mı? AKP, BDP, PKK ekseninde yürütülen bu süreçte kim kiminle? PKK'lılar serbest bırakılacak mı? TC ifadesi çıkarılacak mı? Özerk bir yönetim kurulacak mı? Silahsızlandırma sürecinde karşı tarafa verilen tavizler nelerdir? Anayasal süreçle tatmin olunacak mı? Yoksa başka talepler mi var? Kürt siyasi hareketinin ne istediği, devletin de ne verdiği anlatılmalıdır. Sınır dışına çıkanlar, daha sonra çok daha güçlü bir biçimde içeri girip tekrar sorun olmayacaklar mı? Bunun güvencesi nedir? Örgüt her şeyiyle çekilecek mi? Bölünme olacak mı? Öcalan serbest bırakılacak mı?... gibi soruların cevapları aranmaktadır.

Heyetlerin gözlem ve tespitlerinde üzerinde durdukları genel konular raporlara şu şekilde yansımaktadır: Ülkede yaşanan problemlerin Türk-Kürt, Alevi-Sünni problemi olmadığı, problemin temelinde başından beri bu ülkenin insanıyla üsttenci bir ilişkiyi sürdürmeye çalışan baskıcı, dışlayıcı ve tasarlayıcı vesayetçi devlet yapısının, sivil ve askeri bürokrasiye dayalı siyasal paradigmanın ve özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yakın geçmişe kadar uygulanan devlet politikalarının yattığı ifade edilmektedir. Problem, devleti ve güvenliği esas alan bir yaklaşımdan kaynaklanmaktadır ve ülke insanı artık bu anlayış yerine toplumu ve özgürlükleri esas alan bir yaklaşıma ihtiyaç duymaktadır. Devletin tekçilikten vazgeçmesi, tek dil, tek millet yerine, ortak vatan, ortak devlet vurgusu öne çıkmalıdır.

Heyetlerin tespitlerine göre, bölge insanının çok ağır mağduriyetleri, batdakiler tarafından yeterince bilinmediğinden duyarlılığın yeterince gelişmesi mümkün olamamıştır. Bölgeye bakıştaki insani duyarlılık eksikliği bilip de aldırmamaktan değil bilmemekten, ya da yanlış bildirilmekten kaynaklanmaktadır. Nitekim ortaya çıkan tepkiler Kürt kimliğinin hak ettiği saygıyı görmesine yönelik olmaktan çok, Türk kimliğinin saygınlığını yitirmesine karşı şekillenmektedir. Bu tespitlerden, çözümün öncelikle algı inşası ile başlaması gerektiği heyetlerin gözlemlerinden de anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak gerek hükümette gerekse PKK-BDP tarafında çözüm iradesi her fırsatta ifade edilmektedir. Ancak ülkenin batısındaki halkın Türk kesiminin önemli kısmının, çözüm istemelerine rağmen kaygıları, kuşkuları ve tepkileri, cesur adımlar atılmasını engellemektedir. Bu tepkilerin algılarından kaynaklandığı ve bu algıların da arkaplanında ne olduğu ve nasıl inşa edildikleri açıklanmıştır. Sürecin toplumsal destek sağlanarak daha

rahat yürütülmesi için algının yönetilmesine, yani yeniden inşasına ihtiyaç duyulduğu açıktır.

4.2. Algının Yeniden İnşası

Alışlagelenleri yerine getirmekte olan kimseler bir ontolojik güven duygusu içindedirler. Başka bir deyişle, kendi dünyalarının gerçek olduğu duygusunu sürdürürler. Alışlagelen, yalnızca kurumların devamında değil, kendi kişiliklerimizin de devamını sağlamakta önemlidir. Bu nedenle insanlar alışlagelenleri kolay kolay değiştirmek istemezler. Özellikle benlik, kimlik gibi temel konularla bağlantılı algıların değiştirilmesi daha çok zaman, plan ve çaba gerektirir.

Türkiye’de Kürt sorununun çözümüne yönelik herhangi bir model üzerinde bir uzlaşmaya varılması halinde, modelin toplum tarafından içselleştirilmesi için algının yönetilmesi gerekecektir. Algının yönetilmesi, yeni bir algının inşası ve belirli bir plan içinde zamana yayılarak eski algı ile yer değiştirmesi süreci demektir. Algı değişikliği yeni bir algı inşasından daha zordur. Bu durumda eski algının kalıp yargılarını sökmek ve yerlerine yenilerini koymak gibi iki süreç vardır ki eskinin direnciyle karşılaşılır. Çünkü her yeni veri, zihinde daha önce yorumlanmış ve referans bilgiye dönüştürülmüş arkaplan bilgisiyle karşılaştırılacağından, arkaplan bilgisi oluşuncaya kadar ilk veriler çelişkiye neden olacak ve bu çelişkidir direnç doğacaktır. Bu nedenle referans arkaplan bilgisi oluşuncaya kadar bir zorluk yaşanacaktır.

Toplumsal algılarda savaş, devrim, darbe veya doğal afet gibi büyük bir şokun zorlayıcılığı olmadan referans arkaplanda değişiklik yapmak daha çok zaman gerektirebilir. Eskisiyle çelişen ve çatışan yeni durumu sahiplenmek daha zordur, çünkü insanlar alışlageleni sürdürmekte güven duyarlar. Ancak çoklu ikna araç ve metotlarının kullanılması, bilginin kaynağı ve kaynağın güvenilirliği süreci kısaltabilir. Bu çalışmada üzerinde çalışılan örnekte kaynak devlet olduğundan –devlet gerçekten sorunu çözmeye istekli ise- güven sorunu çözülür. Yeni bilginin inandırıcı bir içerikle mümkün bütün yollardan tüm kesimlere istikrarlı bir şekilde iletilmesi süreci kısaltabilir.

Eski algıyla yenisinin yer değiştirmesi sırasında anlam boşlukları travmalara neden olur. Çünkü birey, oluşan anlam boşluğunun yerine koyacak bir şey bulamaz. Bu nedenle algının yeniden inşası sırasında travmaları minimize etmek için, anlam boşlukları yaratmamaya özen gösterilmelidir. Her değişikliğin, algısı değiştirilecek bireyler açısından anlamlı bir açıklaması olmalıdır ve yeni ile eskinin yer değiştirmesi ikna edici açıklamayı takip etmelidir. Bir havuz örneği ile açıklanacak olursa, havuzdaki su seviyesini koruyacak

şekilde bir taraftan temiz su verilirken aynı anda diğer taraftan kirli suyun çekilip temizlenmesi süreci gibi olmalıdır. Bu bir diyalektik süreçtir ve safha safha gerçekleşecektir. Berger ve Luckmann'ın diyalektik sürecin “safhaları” olarak tanımladıkları kuramın anahtar kavramları hatırlanacak olursa, “dışsallaştırma”, “nesnelleştirme” ve “içselleştirme” şeklinde idi. Yeni bir yapının kurulması dışsallaştırma safhasında olur; bir kere dışsallaştırıldıktan sonra, nesnelleştirilir ve bir kere nesnelleştirdikten sonra, içselleştirilmiş bir varlık olarak birey üzerinde etkisini yapar.

Kürt meselesinde doksân yıl kesintisiz sürdürülen inkâr ve baskı siyaseti çalışmadığı gibi, yüzeysel tanınmayla sınırlı reform siyaseti de çalışmayacaktır. Başka bir deyişle, Kürt meselesinde ileri gidilemiyor, ama geriye dönüş de imkânsız. Bu nedenle kapsamlı bir reform siyaseti gerektirmektedir. Bu kapsamlı reforma eşzamanlı kapsamlı bir algı inşası öncüllük etmelidir. Ancak her kapsamlı reformun bir dirençle karşılaşması bekleneceği gibi, Kürt sorunu gibi, kapsamlı reformlara algıların uygun olmadığı bir durumda daha çok direnç gösterilmesi olağan karşılanmalıdır. Fakat çoklu araçların eşzamanlı kullanıldığı iyi bir algı inşası kampanyası uygulanır ise, reformlar için toplum hızlı şekilde hazırlanmış olacak ve çok fazla direnç ile karşılaşmadan yol alınması mümkün olacaktır. Direnç muhtemelen sadece Türk halkından gelmeyecektir, nitelik ve gerekçesi farklı olsa da, Kürt halkından da gelecektir. Türklerin kaygılarının yersizliğine yönelik bir algı çalışmasının yanında Kürtlerin güvensizlik algısına yönelik de pratik adımlar atılmalıdır.

Türklerin kaygılarının yersizliği, Kürt siyasi hareketinin 1993'ten beri sürekli ifade ettikleri fakat Türk kamuoyunca pek bilinmeyen değişmiş hedeflerinin iletilmesidir. Nihayetinde bu hedeflerin değişmesi de, Kürtlerin Türkler ile yaşama istekliliğine dayanmaktadır ve bu durum bütün kamuoyu araştırmalarında bulgulanmaktadır. KCK yürütme konseyi üyesi Zübeyir Aydar, gazeteci Neşe Düzel'e verdiği mülakatta bu değişimi şöyle ifade eder: “Değiştik dediniz, nasıl değiştiniz? O eski radikal sol söylemler değişti. Ayrılacağız söylemi değişti. Kürt-Türk birlikte demokratik yöntemlerle bir arada yaşayalım. Bu konuda dünyaya örnek olalım. Bu ülkeyi parçalamak yerine büyütelim. Burayı demokratik, ekonomik ve kültürel olarak büyütelim. Dünyaya örnek bir ülke yapalım” (Düzel, 2012:150). Bu söylem yine de halk tarafından bölünmeye adım adım gitmek şeklinde bir şüpheyle karşılanabilir, ancak sürekli ölümlerin ve kutuplaşmanın yarattığı tahribat kadar bölünmeye yaklaştırmadığı gerçeğinin de açıklanması gerekir. Her iki tarafa sürekli tabutların gittiği, kin ve nefretin karşılıklı sürekli büyüdüğü bir ortamın yarattığı duygusal kopuş kadar bölünme riski yüksek olan başka bir ihtimal yoktur. Mevcut halin sürdürülmesi durumunda Türkiye'nin birliği daha güvende değildir.

Otuz yıllık düşük yoğunluklu savaş, kitlesel göç, kronik “geri kalmışlık” vb. problemler, önemli bir Kürt nüfusunu, küreselleşmenin sebep olduğu eşitsiz gelişmenin pekişmesinden ve yoksullaşmadan en fazla mustarip olanlar arasına katmıştır. Kürtlerin devlete güvenlerinin tesisi için demokratikleşme adımları yanında bu eşitsizliğin de ortadan kaldırılmasına yönelik bir süre pozitif ayırmacılık yapılması gereklidir. Devlet Kürtlerin kendilerini eşit vatandaşlar olarak hissedecekleri yasal ve demokratik düzenlemeleri sağladıktan sonra tüm kurumlarıyla aradaki uçurumu pratik olarak da kapatmalıdır. Aksi halde geniş kesimlere mağduriyetler üreten bir sistem isyanlar ile karşılaşmaya mahkûmdur.

Toplumsal temas hipotezinin Türkler ve Kürtler arasında işlediği rahatlıkla söylenebilir. Batıda mülakat yapılan pek çok Türk’ün şehirlerine yıllar önce göçen Kürt kökenli vatandaşlarla, ortak değerler, kaynaşma ve birlikte yaşama konusunda çok fazla olumlu görüş dile getirdikleri, saha çalışmalarında görülmüştür. Ayrıca birçok Türk-Kürt evliliğinin, iş ortaklığının, komşuluğun olduğu gerçeği, toplumsal temasın olumlu etkisinin göstergesidir. Bu araştırma kapsamında yapılan saha çalışmalarında da Kürtler ile birlikte (Hakkâri’de, Van’da) yaşayan Türk kökenli bireyler ile hiç temas kurmamış (Yozgat’taki) bireylerin algılarının nasıl farklılaştığının örnekleri çalışmanın birinci ve ikinci bölümlerinde aktarılmış idi. Temasın niteliğine göre, (güvenlik görevlisi veya sivil) algının farklılaştığını da eklemek gerekmektedir.

Temas hipotezine uygun şekilde, rekabet yerine aynı amaç için aynı tarafta olduğuna dair bulgular da yine farklı araştırmalara yansımıştır. Bir araştırma sonucuna göre: “İstiklal Marşı ve Türk Bayrağı gibi ortak değer ve sembollerin kabulü ile Türkiye topraklarında Türklerle beraber yaşama noktasında; Kürt kökenli, Zaza ve Arap kökenli vatandaşlar arasında toplamda %80’lerin ve hatta bazı boyutlarda %90’ların üzerinde bir isteklilik ve mutabakatın olduğu görülmektedir. Ayrıca insanların çok yüksek bir yüzdesinin ortak değerler ve sembollerle bir probleminin olmadığı da söylenebilir. Yapılan benzer çalışmalarda, Kürtlerin ortak değer ve sembollere bakışının bu bulguları destekler nitelikte (%90’lar düzeyinde) olumlu olduğunu; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmanın Kürtler tarafından %76,5 oranında önemsendiğini ve bu anlamda ortak değerlerin savunulduğunu göstermiştir (Bilgiç ve Akyürek, 2012:142).

Toplumda ulus devlet öncesi yüzlerce yıllık olumlu bir ortak geçmiş hafızası ve en önemlisi her iki kesimce çok önemsenen dindaşlık altyapısı vardır. Bu koşullarda çözüm yönünde kararlı bir iradenin başarılı olma şansı hayli yüksektir. Ancak, toplumda inşa

edilmiş algıların etkisi vardır ve yapısal adımlardan önce gerekli algısal ortam hazırlanmalıdır. Böylece toplumsal direnç minimize edilmiş olacaktır.

Bundan sonraki alt başlıklarda algının yeniden inşası için hâlihazırda rahatlıkla uygulanabilir birkaç araçtan söz edilecektir. Şüphesiz bu araçlar çoğaltılabilir ve çoğaltılmalıdır. Zira ne kadar çok çeşitli araç ile geniş kesimlere ulaşırsa o kadar daha hızlı sonuç alınacaktır.

4.2.1. Algının Yeniden İnşasında Referans Bilgi

Yeni bir algı inşasının referans bilgisini oluşturmada da devletin belirleyiciliği önemlidir. Çünkü mevcut algının inşasında devlet belirleyici olmuştur ve bu belirleyicilik çok güçlü referanslarla pekişmiştir. Gerek devletin kullandığı tarih yazımı, yasal çerçeve, bu yasal çerçeve içinde kalmaya zorlayan yargısal ve bürokratik bağlayıcılık, eğitim, medya gibi araçların algı inşasındaki gücü, gerekse Türklerin devlete atfettiği kutsiyet ve konumlandırış, başka herhangi bir gücün ikame edemeyeceği bir alternatifsizlik doğurmaktadır.

Devlete rağmen Kürt ve Kürt sorunu algısı değiştirilemez mi? Evet değiştirilebilir ve bir ölçüde bu olmuştur da. Çünkü başlangıcından bu yana ulus devlet Kürtleri inkâr ederek, yasaklayarak, elindeki bütün araçlar ile “yok” kategorisine koymak istemiş olmasına rağmen, bunun aksine Kürtler gösterdikleri dirençle kendilerini bu kategorinin dışına çıkarmışlardır ve inkâr edilemeyecek, yok sayılamayacak, halının altına süpürülemeyecek bir şekilde gündeme getirmişlerdir. Ancak devlete rağmen bu yapılan, yaklaşık 50 bin cana, binlerce köyün boşaltılmasına, milyonlarca insanın yerinden edilmesine, 1,5 trilyon dolar olarak ifade edilen bir ekonomik kayba ve daha uzun süre etkileri görülecek mağduriyetler ve bu mağduriyetlerin ülkeyi bölmeye götürebileceği kutuplaştırıcı bir duygusal kopuşa neden olmuştur. Bu yöndeki gidiş, eninde sonunda bütün Türk ve Kürtleri içine alacak şekilde kutuplaşmaya ve duygusal kopuşu hızlandırmaya, en sonunda hiç kimsenin kazançlı çıkamayacağı bir iç savaşa doğru ilerlemektedir.

Yeni bir sayfa açmak gerekmektedir ve bu sayfayı devlet açmalıdır. Devlet açtığında çok daha kolay bir geçiş sağlanabilecek iken, devlete rağmen açıldığında -ki bu durum sürdürülebilir değildir ve kaçınılmaz olarak değişecektir- ödenen bedelleri arttırmaktadır. Gerger’in de belirttiği gibi:

“İçeriksiz kutsal devlet demagojisi, demokratik tartışma ortamını zehirleyen, toplumun önyargılarını pekiştiren, bağnazlık ve şovenizmi körükleyen, acı gerçekleri gizleyen ve giderek de, çözümsüzlüğü dayatan bir yıkıcı ve kendi kendini yiyici ideolojik saldırı, bir ölümcül

propaganda olmaktadır. Kutsal devlet anlayışı, kutsal barış sularının gürül gürül akmasını önleyen militarist tıkaçtır ve onu Türk egemenlik sisteminden sökü� atmak gerekmektedir” (Gerger, 1995:17).

Artık vatandaşını tornadan geçirilmişçesine şekillendiren, buyurgan ve insandan değerli kutsal bir devlet anlayışı yerine, vatandaşını olduğu gibi kabul eden ve varlık nedeni vatandaşa hizmet olan bir devlet anlayışına geçilmesi kaçınılmazdır.

Kürt ve Kürt sorunu özelinde algının yeniden inşası için devlet eski referans bilgiyi yıkmalıdır. Halka, bir değişimin gerektiğini, kendi eski konumuyla çelişmeden anlatması mümkün değildir. Kürtleri inkâr ve reddeden, yasaklayan, zorla Türkleştirmeye çalışan bu devletin, kendi strateji ve politikasındaki değişimi açıklaması zordur. Çünkü vatandaşın devletine güveni sarsılacak, bu defa doğru yapsa dahi her işine kuşkuyla bakılacaktır. Kürtlere yönelik eski politika yanlış idiyse “neden yaptınız?”, (birilerinin bu kadar bedelin hesabını da vermesi gerekecek) “doğru ise neden değiştiriyorsunuz?”, bu çelişkiyi açıklayabilmesi gerekecektir. Yani, vatandaş devletinin kendisi için bir konuya açıklık kazandırmasını bekler: Kürtler hangi kategoride değerlendirilecektir? “Dost” mu? “düşman” mı? “bizden” mi? “öteki” mi? “bölücü” mü? “hakları gasp edilen” mi? Çünkü bizden ise, hakları gasp edilmiş ise, haksızlığa uğramış ise o halde ona karşı yürütülen bir savaşta evlatlarının ölmesine, parasının harcanmasına izin vermeyecektir. Düşman ise o halde “neden bizden imiş gibi muamele etmeliyiz?”, “neden bir arada yaşamak zorunda kalmalıyız?” bunların açıklığa kavuşturulması gerekir. Benzer şekilde Kürt siyasi hareketi de, “sömürgeci bir devlete karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinden” neden vazgeçtiğini, sonunda bu noktaya gelinecek ise neden bu kadar can kaybına sebep olduğunun hesabını vermek veya kendisini destekleyen kitleye açıklama yapmak durumundadır.

Bunu açıklayabilmenin en kolay yolu, “eskiyi reddi-miras”tır. Devlet eski “tekçi” resmi ideolojinin yanlışlığını açıkça kabul ederek, bu yanlışlıktan zarar görmüş tüm vatandaşlarından (Türk-Kürt herkes bir şekilde zarar gördü) özür dileyerek yeni bir sayfa açabilir. Eski tekçi ideolojinin bekçisi kalıntılar, partiler, kurumlar ve toplumsal yapılar buna olanca gücüyle karşı çıkacaklardır, -onlar için bu bir sondur ve tüm güçleri ile direneceklerdir- ancak büyük kesimlerin mağduriyetine karşılık küçük kesimin çıkarlarının korunması sürdürülebilir değildir. Bu nedenle yeni yaklaşımın halka iyi anlatılması halinde eski kalıntıların geniş kitle desteği bulması zordur ve zaman içinde yeni ortama kendilerini adapte etmek zorunda kalacaklardır.

Devlet tarafından yapılacak reddi-miras ve yeni bir sayfa, yeni algının inşasının referans bilgisi olacaktır. Bundan böyle yapılacak reformlar, eski referans bilgiler ile çeliştiği için doğacak dirence karşın, bu yeni referans bilgi ile değerlendirilecek ve algı

inşası kolaylaşacaktır. Yani, günlük teknolojinin teknik terimleri ile devlet kendisine “reset çekme”lidir.

4.2.2. Algının Yeniden İnşasında Rasyonel Tercih

İnsanlar rasyonel tercih yaparlar. Seçenekler arasında kendileri için en faydalı olanı tercih ederler. Kürt sorunu bu haliyle, her iki tarafta can ve mal kayıplarıyla mağdurları çoğaltmakta ve milliyetçi bir kutuplaşmayı hızlandırmaktadır. Bu milliyetçi kutuplaşmanın yarattığı duygusal kopuş ülkeyi parçalanmaya götürmektedir. Bunun engellenmesi için kendi kimliğinde ısrar eden tüm Kürtleri katletmekten -yani milyonlarca insanın katledilmesi ve bunun her iki taraf için yıkıcı sonuçları- başka tek seçenek uzlaşmaktır. Kürtlerin %90'nın Türkiye içinde kalmayı tercih ettiklerini her defasında ifade etmekte ve bu durum araştırma sonuçlarına yansımaktadır. Bu gerçeğin farkında olan PKK, 30 yıl önceki hedeflerini değiştirdiğini defalarca ifade etmiş ve yeni hedeflerinin demokratik bir Türkiye’de birlikte yürümek olduğunu ilan etmiştir.

Uzlaşarak birliği koruyup çözümlerin dışındaki diğer seçenek “savaşarak parçalanmak”tır. Bu durumda algı inşası için halka, diğer seçenek devlet tarafından çok açık şekilde ifade edilebilmelidir. “Uzlaşmayı başarıp demokratik şekilde çözülemez ise, diğer seçenek savaş sonucu Türkiye’nin parçalanmasıdır” denilebilmelidir. Çünkü gerçekten de diğer seçenek budur. Halk rasyonel olarak uzlaşma seçeneğini destekleyecektir. Haliyle bu ortamda algısal dirençler azalacaktır, zira bu durumda değişimin makul ve rasyonel bir açıklaması vardır.

4.2.3. Algının Yeniden İnşasında İknanın Bir Yolu

Kürt sorunu gibi 90 yıllık pekişmiş algısı olan bir meseleye karşı, bu algılar ile çelişen bir değişiklik yapıldığında direnç olağandır. Ancak gerekli değişiklikler halkın geniş kesimlerini memnun edecek daha büyük reformlar ile birlikte yapıldığında, onun olumlu etkisinden dolayı daha az göze batırlar. Örneğin 1 Ekim 2013 tarihinde AK Partinin açıkladığı demokratikleşme paketi içinde Q,W,X harflerinin veya kamuda türban yasağının kaldırılması gibi. Şayet bu yasaklar kapsamlı bir paket içinde getirilmek yerine tek başına getirilse idi muhtemelen her biri kamuoyunda uzun süre tartışılacaktı. Ancak bu şekli ile getirildiğinde, farklı kesimleri ilgilendiren birçok konu bir arada olduğu için, her kesim kendisine yönelik bir kısmıyla ilgili olumlu ve olumsuz taraflarına odaklandığında, reformu engelleyecek büyük bir kitlesel direnç ortak bir zeminde oluşmamaktadır.

Türkiye’de siyasal, sosyal, ekonomik, bürokratik birçok alanda reformlara yönelik halk beklentileri mevcuttur. Örneğin dokunulmazlıklar, seçim barajları, kamuda liyakatin bir standarda bağlanması, tüketici hakları, AVM’lere karşı esnafın korunması, sendikaların siyasetin arka bahçesi olmaktan çıkarılıp çalışan odaklı hale getirilmesi, yüksek akaryakıt fiyatları, yüksek vergiler, kayıt dışı ekonomi, kaynağı açıklanmayan zenginleşmeler... gibi halkın geniş kesimlerinin destekleyeceği reformlar ile birlikte, Kürt sorununa yönelik yapılacak bu tür reformlar pek göze batmayacaktır. Veyahut cumhuriyetin 100. yılı için yeni bir cumhuriyet vizyonu içinde, ekonomik, teknolojik, siyasi vb. birçok makro hedefin içinde bu değişim de fazla direnç görmeyecek şekilde bir programa bağlanabilir. Tek başına olunca küçük bir reform dahi gereğinden fazla direnç görebilecek iken, daha büyüğün yanında çok direnç görmez. Yeni alğının inşasında veya alğının yeniden inşasında bu araç da kullanılabilir araçlardan biridir.

4.2.4. Alğının Yeniden İnşasında Demokratik Anayasal Zemin

İçinde bulunduğumuz ulusal-politik çerçeve Kürtlerin itirazını bir biçimde tanıyacak biçimde yenilenmezse bu itirazın büyümeye devam edeceği açıktır. Yasal metinlerde, yürütme faaliyetlerinde, hizmet sunumunda bu itirazın göz önüne alınarak gerekli değişikliklerin yapılması gerekir. Çünkü Kürt sorunu denilen meselenin önemli bir kısmı, Kürtlerin demokratik katılımını sağlayacak yasaların ve uygulamaların eksikliğidir. Demokratik bir anayasal zemin hazırlanmadıkça sorunun çözümü mümkün gözükmemektedir.

Her şeyden önce bir sorunu olduğunu ifade eden ve bu nedenle isyan eden kesimin kabul edilebilir beklentilerinin karşılanması gerekir. Bu beklentilere basit bir örnek, Aydar’ın bir mülakatında şu şekilde ifadesini bulmaktadır:

“Barış hangi şartların gerçekleşmesiyle elde edilebilir? Barışı sağlamanın yöntemi müzakeredir. Anadilde eğitim yapılmalı. Kürtçe, kamusal alanda, mahkemelerde, devlette kullanılmalı. Kürtlerin yoğun oldukları yerlerde iki dillilik sağlanmalı. Siyasetin önündeki tüm engeller kalkmalı. Demokratik katılım yasası çıkartılarak dağdakiler indirilmeli, cezaevindekiler serbest bırakılmalı. Ayrıca yerel yönetimlere özerklik tanınmalı, insanlar yerel meclislerini seçip kendi kendini yönetebilmeli.(...) Evet... Trakya da seçsin, Türkiye, Kürtlere hak tanımamak için İstanbul’daki, Ege’deki, Trakya’daki Türkün de haklarını elinden alıyor. Onu da merkeze bağlıyor. Tekirdağ’ın bir köyündeki okulu da Ankara’ya bağlıyor. Her şeye merkez karar verecek diyor. Sırf Kürtler yararlanır diye yerel yönetimlerde reform yapılmıyor. Türkiye kendine hep Fransa’yı örnek alıyor ya. (...) Fransa’nın eski cumhurbaşkanı Mitterand, “Fransa kurulurken dağılması için üniter bir yapıya ihtiyaç vardı. Şimdi Fransa gelişirken, dağılması için yerel yönetimleri güçlendirmeye ihtiyaç var” (Düzel, 2012:152-153).

Talep edilenler rahatlıkla karşılanabilecek türdendir ve benzer durumların olduğu birçok ülkede herhangi bir parçalanma riski yaşanmamaktadır.

Bu konuda Türk kamuoyunda tanınan birçok araştırmacı ve yazar da benzer bir ihtiyacı gündeme getirmektedirler. İhtiyaç duyulan kısa vadeli taktik yaklaşımlar değil, tümünden yeni bir kavrayış modeliyle, yeni bir zihin haritasıyla, yeni kavramlarla yeni bir strateji geliştirmektir. İhtiyaç duyulan bir taraf, bir muhatap değil, herkesi, her muhatabı, her aktörü dikkate almaktır. İhtiyaç duyulan paketler değil, vatandaşların tamamını farklılıklarıyla kapsayan yeni toplumsal uzlaşma ve yeni bir anayasadır. Birlikte, bir arada yaşamak evrensel bir sorundur ve dünyada da denenmiş ve yaşanmakta olan birçok modeli vardır.

Sorunun çözümü için uygun yeni algının inşasına paralel olarak, gerekli demokratik anayasal zeminin oluşturulması kaçınılmazdır. Zira algısı ne olursa olsun, ortada yapısal sorunlardan kaynaklanan bir Kürt sorunu da vardır ve bu sorunu ortaya çıkaran yapı değişmedikçe, sorunun çözülmesi mümkün değildir. Çünkü Kürt sorununun, sorun kısmı Kürtleri, algısal kısmı Türkleri ilgilendirmektedir. Yani sorunun objesine yönelik ciddi adımlar atılmadıkça, algısını değiştirmeye yönelik çabalar makyajdan öteye geçemeyecektir. Bu nedenle demokratik anayasal zemin, aslında sorunun objesine yönelik adımlardan sadece çerçeve niteliğinde olanıdır. Bunu uygulamada, devletin yaptıklarından veya yapmadıklarından kaynaklanan, eşitsizliğin ortadan kaldırılmasına yönelik pratik adımlar takip etmelidir.

4.2.5. Algının Yeniden İnşasında Ortak Tarihin Gücü

Türklerin Anadolu'ya geliştinden itibaren, zaman zaman birbirleri ile çatışmalarına rağmen, Kürtler ile dostane bir ilişkisi vardır. Malazgirt Savaşından başlayarak, Çaldıran Savaşı ve Kıbrıs Harekâtına değin, Kürtler, Türklerin ülkeleri ve başarıları için cephede yanlarında savaşmış ve kader ortaklığı yapmışlardır. Bu ortak tarih sadece Müslümanlık gibi ortak bir din ile açıklanamayacak kadar özel bir niteliğe sahiptir. Zira hem Kürtlerin hem de Türklerin coğrafyada etkileşime girdikleri diğer Arap ve Persler de Müslüman'dır, fakat bunlar ile hiçbir zaman doğal bir dostluk geliştirememişlerdir. Türklerin Arap coğrafyasında Araplar ile ilişkileri savaşlar ile başlamış ve nihayetinde savaşlar ile sonuçlanmıştır. Nihayetinde Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlıya savaş açıp Kütahya'ya kadar içeri girdiği bilinmektedir ve her biri ilk fırsatta Türklere karşı bir bağımsızlık savaşı vererek ayrılmışlardır. Ancak Türkler ile Kürtler çoğunlukla işbirliği yapmıştır. En nihayetinde Kurtuluş Savaşı'nda kendi bağımsız devletleri için savaşmak yerine, Türkler ile kaderlerini birleştirip, Kurtuluş Savaşını birlikte yürütmüşlerdir.

Kürt sorunu ulus devletin tekçiliğinden kaynaklanmaktadır ve bozulan ilişkiler düzeltilebilir mahiyettedir. Ancak öncelikle “asimilasyon” reçetesinin Kürtlerle cumhuriyet arasındaki yabancılaşmayı yapısallaştırdığını baştan kabul etmek gerekir. Bu kabulün akabinde sorun olan uygulamalardan vazgeçip, yabancılaşmayı tersine çevirecek yeni bir yaklaşımla restorasyona başlamak gerekmektedir. Kürtlerin demokratik taleplerinin karşılanması ve bunun Türklere de uygun lisanla anlatılması sonucunda sorun ortadan kalkabilir. Kürtlerle tecrübe edilen binyıllık ortak tarih ve Müslümanlık gibi güçlü unsurlarla sağlamlaşmış kültürel ortaklığa güvenip bu yeni durumu soğurabilecek araçların önünü açmak gerekir. Görünen, güçlü bir yerinden yönetim ile kültürel hakların kolektif kullanımıyla desteklenen bir anayasal yurttaşlık yaklaşımının iş görebileceği yönündedir.

Ortak tarih sosyal psikoloji açısından dost-düşman tarifinde, “iç grup” içinde sayıp “bizden” kategorisine almak için güçlü bir referanstır. Türklere, Kürtlerin tarihte Türklere nasıl destekleri olduğu hatırlatılmalıdır. Zira cumhuriyet nesli Kürt-Türk ortak tarihinin cumhuriyet öncesini bilmemektedir ve tarih anlatımında Kürtler kendilerine sadece cumhuriyet dönemindeki isyanlar üzerinden tanıtılmıştır. Gerek cumhuriyet öncesi ortak tarihteki olumlu işbirlikleri, gerekse cumhuriyet tarihindeki olaylarda ulus devletin tekçi uygulamalarının isyanlardaki katkısı yeniden, fakat yapıcı bir amaçla anlatılması gerekmektedir. Bu amaçla, popüler tarihi romanların yazdırılması –ki böyle örnekler birçok ülkenin toplum mühendisliği deneyimlerinde vardır-, belgesel ve dizilerin yapılması veya teşvik edilmesi önemli katkı sağlayacaktır. Zira Kürt-Türk ortak tarihi 90 yıllık değil 950 yıllıktır ve her milletin zayıf düştüğü, çevresinde dostlara ihtiyaç duyacağı, ülkesinde savaş veya doğal afet olduğunda gidip sığınacağı dostlara ihtiyacı vardır, bu durum, şimdi görece Kürtlerden güçlü görünseler de, Türkler için de muhtemeldir. Nihayetinde Türkler kendi tarihlerinden de Anadolu’nun ve dünyanın tarihinden de, eski koca imparatorlukların ve güçlü medeniyetlerin nasıl tarih sahnesinden silinebildiğini pekâlâ bilirler. Kürtler ile Türkler arasında dostluğa ve işbirliğine dayalı bir ortak tarih vardır. Algının yeniden inşasında bu ortak tarihin gücünden faydalanılması olumlu sonuç verecektir.

4.2.6. Algının Yeniden İnşasında Eğitimin Gücü

Eğitim, modern toplumsal yapıların başlıca mimarıdır. Sadece meslekler edinme veya teknik geliştirme alanında değil, bizzat modern toplumsal yapıların birçoğu da eğitim sistemi tarafından şekillenmiştir. Çünkü eğitim, insanları ikinci sosyalizasyonda doğrudan, birinci sosyalizasyonda da dolaylı -aileler çocuklarını sosyalizasyondan edindikleri bilgiler

ışığında yetiştirirler- olarak şekillendirmektedir. Kürt sorununun çözümü sürecinde algının yeniden inşasında da önemli bir işlev görecektir aktör/araçlardan biridir eğitim.

Sorunun kaynağı ve yeniden üretiminin aracı olan kusurlu yapılar ortadan kaldırıldıktan sonra çokkültürlülük yönünde bir dilin hâkim kılınması gerekir. Günlük hayatın olağan akışı içinde farklı görüş ve davranışlarımıza rağmen koşullar bizi bir arada yaşamaya zorlamaktadır. Bir arada yaşadığımız insanların tümüyle sürekli barış içinde olmak da imkânsızdır, ancak eğitim gibi bir dizi toplumsal kurumun kazandırdığı uygun formasyonla bu farklılıklara rağmen bir arada yaşamak başarılmaktadır. Doğru enstrümanların doğru zamanda kullanılması, sürekli bir toplumsal barışın sağlanmasında kilit öneme sahiptir.

Tüm ülkede geçerli resmi dil ve temel eğitimin zorunlu ortak dili üzerinden, eğitim sistemi içerisinde sosyalizasyona tabi tutulan Türk ve Kürtlerin tamamı pekâlâ ortak yüksek amaçlara motive edilebilir. Önemli olan Türk ve Kürtlerin bu ortaklıkta bir etnisitenin egemenliği yerine eşitliğin hâkim olduğunu görmeleridir. Nihayetinde 50 devletin ve neredeyse dünyadaki tüm etnisiteden insanların bir araya geldiği ABD bu tür ortak amaçlar etrafında birleşebilmenin en parlak örneğidir. Ulus devlet ve milliyetçiliklerin doğduğu topraklar olan Avrupa'nın birlik gayretleri ise bunun en son örneğidir. Sonuç olarak eğitimin sosyalizasyondaki etkisi itiraz edilemeyecek kadar barizdir ve algının yeniden inşasında da araçsallaştırılabilir.

4.2.7. Algının Yeniden İnşasında Medyanın Gücü

Medya, çağın enformasyon kaynağı ve aracısı olarak toplumsal algıların inşasında önemli bir yere sahiptir. Kürt sorununun mevcut algısının inşasındaki etkisi, ilgili bölümde açıklandığı gibi, küçümsenmeyecek düzeydedir. Denilebilir ki büyük kitlelerin algılarının şekillendirilmesinde ve kitlelerin mobilize edilmesinde en hızlı sonuç alınabilen araç medyadır. Bu nedenle gazete, radyo, televizyon, internet ağları ve sosyal medya, algının yeniden inşasında istihdam edilmesi gereken araçlardır.

Ancak medyanın Kürt sorununun çözümünde işlevsel bir araca dönüştürülebilmesi için, yapılması gereken iki iş vardır. Birincisi medyanın barış ortamını sürekli zehirleyici ve toplumu her iki yönde kutuplaştırıcı olumsuz dilinin önlenmesidir. Öncelikle medyanın bu yıkıcı etkisi önlenmelidir. İkincisi ise yeni bir dil, yeni bir söylem ile yapıcı yönde araçsallaştırılmasıdır. Dil, nesnelere belirleyen araçtır ve algı inşasında önemlidir. Günlük hayatın ortak nesnelleştirilmesi, esas itibari ile dile ait anlamlarla korunur. İdeoloji ve algı, dil vasıtasıyla inşa edilir. Kitle iletişim araçları tarafından hazırlanıp yayılan entegrasyon

kültürü, kendi anlayışına göre gayriyasal olsa da, bizatihi siyasal bir ideolojiyi temsil eder. Dil siyasaldır ve siyasal tahakküme katılabileceği gibi aynı zamanda ona karşı bir alet olarak da kullanılabilir. Bu nedenle medyanın dili yapıcı anlamda denetlenmelidir. Esasında bu denetim, devletin resmi ideolojisine aykırı düşüldüğü her durumda yapılmıştır da. Aynı şekilde Kürt sorununun çözümü sürecinde de algının yeniden inşası için bu denetim yapılmalıdır. Türkiye’de medya dizi filmler, haber yorum ve tartışma programları ile belgeseller aracılığıyla algı inşasında araçsallaştırılabilir.

Diziler

Türkiye’de TV kanalları son yıllarda birçok popüler dizi üretmiş ve yayınlamıştır. Bu alanda içeride önemli bir sektör olduğu gibi, içyapım diziler artık bir ihraç ürünü haline gelmiştir. Birçok ülkede Türk dizilerinin beğeniyle izlendiği medyaya yansımaktadır. Türk toplumu gerek gelir seviyesi ve ekonomik imkânları, gerekse geleneksel alışkanlıklarından dolayı akşamları çoğunlukla evde, TV başında geçirmektedir. TV’lerin izlenme saatleri ve oranlarından anlaşıldığı kadarıyla da en çok izlenen içerikler, diziler, haber ve tartışma programları ve belgesellerdir. Bunlar arasında dizi izleyicisinin ezici çoğunlukta olduğu, prime-time (en çok izlenen zaman dilimi) denilen saatlerde yayınlanmalarından anlaşılmaktadır. Neredeyse popüler bir eğlence ve vakit geçirme aracına dönüşen TV dizilerinin toplumsal algıları ve hatta değerleri dahi değiştirdiği, bu nedenle bazı dizilerin içeriklerinin en üst düzeyde siyasi liderlerin sitemine neden olduğu görülmüştür. Geride kalan zaman içinde Kürt ve Kürt sorunu algısı açısından da olumsuz etkisi olan birçok dizi izletilmiştir.

Her şeyden önce ekranlardaki kötüleyici, kutuplaştırıcı diziler kaldırılmalıdır veya içerikleri kendi yarattıkları tahribatı tamir edecek şekilde düzeltilmelidir. Örneğin bazı İslami cemaat veya sermaye gruplarının kanallarında yer alan “Şefkat Tepe”, “Tek Türkiye”, “Kurtlar Vadisi”, Kürtler hakkında sık sık olumsuz bir algının verisini sunmaktadırlar. Bu dizileri izleyen bir Türkün, Kürtler hakkındaki olumsuz algıları ne derece güçlenirse, bir Kürdün de o derece karşıt algıları güçlenmektedir. Kürtler genellikle bu dizileri öfkeyle karşılar ve izlemezler ancak kanal değiştirme sırasında tesadüfen bu dizilerin görülmeleri bile bu rahatsız edici propagandanın tetiklediği tepkinin ortaya çıkmasına yetmektedir. Sorun sadece çeşitlilik içinde hangi kanalın izleneceğinin tercih edilmesi meselesi değildir. Sizi aşağıladığını veya itibarsızlaştırdığını öğrendiğiniz bir içeriği izlememiş olsanız dahi, bu içerikten haber almak bir karşı öfkeye ve kutuplaşmaya yetmektedir. Bunun en bariz örneği geçen yıllarda Hz. Muhammed hakkında yapılan film veya karikatürlerin büyük bir kitleyi sokağa dökmesi ve olaylara neden olmasıdır. Aslında

bu kitleden birçoğu bu içeriği hiç izlememiştir ve normal yaşantısının akışı içinde izleme ihtimali de çok düşüktür. Aynı şekilde Atatürk hakkında yapılan içerikler, çok az kişi tarafından görülmüş olmasına rağmen, büyük bir kitlede rahatsızlığa sebep olmuştur. Kürtlere yönelik bu içerikleri yayınlayan, hatta çözüm sürecinde dahi yayınlamaya devam eden yayıncı kuruluşların masum oldukları veya sadece izlenme kaygıları ile hareket ettikleri söylenemez. Zira bu kuruluşların birçoğunun, izlenme kaygısı taşımadan, popüler içerikleri tamamen dışlayabildikleri ve bir misyonla hareket ettikleri bilinmektedir.

Kürt sorununun çözümü sürecinde algının yeniden inşası için dizi filmler işlevsel bir araç olarak kullanılabilir. Ortak tarih, ortak değerler, ortak gelecek vizyonu veya Türkler ile Kürtlerin ortaklaştıkları, evlilik, komşuluk, iş ortaklığı gibi olumlu yaşam örnekleri dizilere konu edilebilir. Özellikle animasyon diziler yetişen yeni nesil için yeni bir algı inşasında çok etkili olacaktır. Çocuklar belli bir yaşa kadar animasyon yapımlara çok ilgi gösterirler, esasen yapılan animasyonlar da her biri bir mesaj içermektedir. Bu anlamda hiçbiri masum değildir, yayınlayan da bu içeriğe bilerek iştirak etmektedir. Kürt sorununun çözümüne katkı sağlayacak algının inşasında bu araçtan faydalanılması ölçülebilir sonuçlar doğuracaktır.

Belgesel

Türlere Kürtler yeniden, yeni bir görüntüyle tanıtılmalıdır. Gelenekleri, töreleri, yaşam tarzları ve Türklerin hayatındaki yerleri açısından devlet destekli belgesellere, filmlere konu edilmelidir. Televizyonlarda Afrika veya Amazon ormanlarındaki kabilelerin hayatları, kutuplardaki penguenlerin, çöldeki develerin, Yörüklerin, Türk Yazıtlarının belgeselleri yer alır, ancak ülkenin doğusundaki Kürtler hakkında olumlu bir şey yer almaz. Toplumun kendi tarihini, kültürünü, coğrafya bilgisini öğrenmeye ihtiyacı var, ancak bu bilgiyi öğrenmeden önceki hali ile öğrendikten sonraki hali arasındaki değişimi, yaşam içindeki pratik sonuçlarını çoğu zaman ne izleyicinin kendisi ne de uzmanlar kolay kolay açıklayamaz. Pratik hayatta ne kadar karşılık buldu? Gerçekten ne derecede önemli bir sorunu çözdü? Bu soruları cevaplamak kolay değildir. Fakat Kürt sorunu ile ilgili yanlış veya eksik bilginin, Türkler ve Kürtler için günlük hayatta somut bir karşılığı vardır. 40.000 can, 1,5 trilyon TL, milyonlarca kişilik mağduriyetler ve gitgide büyüyen, çözülmediği halde belki milyonlarca kişinin hayatına mal olacak bir parçalanma vs. dir.

Belgesel ve filmler ile Türk-Kürt ortak tarihi, savaşlardaki işbirlikleri, evlilikleri, birbirlerine uyumları, bin yıllık dostlukları, benzerlikleri işlenebilir, okullara dağıtılabilir, ulusal kanallarda sık sık yayınlanabilir, öğrencilerin tabletlerine yüklenebilir vs. Bunlar yeni bir algının inşasında etkili olacaktır. Bu içerikler ne Kürtleri ne de Türkleri rencide

etmeden, asimilasyon refleksi içermeden, tepki doğurmadan izlenecek içeriklerde olmalıdır. Kültür Bakanlığı bu konuda bir fon ayırabilir hatta böyle bir çağrı yapabilir, RTÜK ve TRT bunu yaygınlaştırmak için yöntemler geliştirebilir. Bu tür belgeseller Türk-Kürt kutuplaşmasını sınırlayabilir, kesimlerin birbirlerini tanımalarını ve empati kurmalarını kolaylaştırabilir.

Haber ve Yorum

Akademisyen ve araştırmacıların dışında, toplumun neredeyse ezici çoğunluğu, Kürt sorunu hakkında akademik bir metni veya bir araştırma raporunu okumak yerine, bilgi kaynağı olarak medyadaki haber ve yorumları almaktadır. Diğer zahmetli yoldan olguyu anlamak yerine, bir gazete köşesi veya TV'deki bir haber veya tartışma programı daha zahmetsiz olduğundan, çoğunluk bu yolu tercih etmektedir. Ancak her medya grubunun taraf olduğu, sunulan içeriklerin ve sunuş şekillerinin bu taraflılıklarına göre belirlendiği gerçeği çoğunlukla dikkatten kaçmaktadır. Okuyucu veya izleyici genellikle kendi görüşüne yakın bulduğu mecraları takip etmekle aslında gerçeğin karşılaştırmalı bilgisini edinmek yerine sürekli belli bir görüşün propagandasına maruz kalmaktadır. Yayıncının Türk, Kürt, dindar, laik, milliyetçi, Kemalist, sosyalist vs. olmasına bağlı olarak yayınlamayı seçtiği içerikler, o içerikleri sunuş şekli ve seçtiği uzman, yazar, yorumcular farklılaşmaktadır. Medya, haber, yorum, tartışma içeriklerini ve yazar/konuşmacıları seçerken taraflı davranmaktadır, kendi karşıtına mümkün merteye yer vermemektedir. Böylece Kürtlerin Kürtlere, Türklerin Türklere propaganda yaptığı, kutuplaşmanın sürekli derinleştiği bir ortam oluşmuştur.

Ortak bir paydada buluşabilmek için yapıcı bir dilin hâkim olması gerekir. Medyadaki haber ve yorumlarla sürekli kutuplaştırılan bir toplum bir araya geldiğinde uzlaşma yerine çatışmanın olması kaçınılmazdır. Daha önceki dönemlerde özellikle Kürt sorunu özelinde medyaya birçok müdahale yapılmış olduğu malumdur. Düzenli toplantılar ile her içeriğe müdahale edildi, davalar açıldı, dergi ve gazeteler kapatıldı veya yazarlar işten atıldı. Özetle birçok defa devlet söylemine aykırı haber ve yorumlardan dolayı, amiyane tabirle birilerinin kulağı büküldü. Ülke için bu denli önemli bir mesele için yeniden, bir süreliğine birilerinin kulağının bükülmesi halk tarafından makul karşılanacak, meşruiyet sağlamada zorlanılmayacaktır. Algının yeniden inşası için, ya da yeni bir algının inşası için bu gereklidir. Aynı şekilde sosyal medya içeriklerinin yönetilmesi de aynı derecede önemlidir.

4.2.8. Algının Yeniden İnşasında Sporun Gücü

Spor etkinlikleri genellikle etnik ya da dini farklılıklara bakılmadan taraftarın ortaklaştığı alanlardan biridir. Özellikle Türkiye'deki üç büyük futbol kulübü (Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş) taraftarlığı, Türk ve Kürtlerin en önemli ortak noktalarından biridir. Bu takımların sitelerinde, müsabaka sırasındaki mesajlarında, yöneticilerinin beyanlarında, atılan gollerin veya kazanılan başarıların sonrasında söylenecek bir cümlede verilecek mesajlar büyük bir kesime ulaşmakta ve algısını değiştirebilmektedir. Örneğin bu amaçla İstanbul'da veya bölge illerinde yapılacak dostluk maçları, sahaya çıkarken sporcuların taşıyacağı bir pankart, Türk ve Kürt taraftarlarının birbiri hakkındaki algısını olumlu yönde etkileyecek güçtedir.

Sporun dostluk ve kardeşlik ruhu, halkların barış içinde birbirini kabullendiği ve kenetlendiği birlik ruhuna tabiatı itibari ile zaten denk düşmektedir. Bu amaçla turnuvalar düzenlenebileceği gibi, süper lige isim verilebilir veya süper lig maçları yayınlarında, saha kenarlarındaki tabelalarda, pankartlarda algı inşası için mesajlar iletilebilir. Maç öncesi veya devre aralarında sevilen sporculardan bu tür mesajlar alınarak veya daha önceden hazırlanmış videolar yayınlanarak geniş kesimlere ulaşılabilir. Sporun bu birleştirici gücü yeni algının inşasında faydalı bir araca dönüştürülebilir.

4.2.9. Algının Yeniden İnşasında Sanatın Gücü

Sanat, özellikle müzik, sinema, tiyatro gibi geniş kitlelere ulaşan sanatlar bu tür yapıcı mesajların iletilmesi için önemli bir araçtır. Nihayet Kürt sorununun gündeme geldiği günden beri en yapıcı mesajları çoğunlukla sanatçılar vermiştir. Çünkü sanatçıların ruh halleri de barış ve kardeşliğin geliştirilmesine meyillidir. Bu konuda geçmişte Türk-Yunan dostluğu için güzel örnekler sergilenmiş olmasına rağmen, Kürt-Türk dostluğu için sergilenememiştir.

Ünlü Kürt sanatçı Şıvan Perver bir mülakatında bu konudaki eksikliği ve önerilerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Türk sanatçılar Kürt sanatçılarıyla bir araya gelmekten korkuyorlar. Çünkü Türk sanatçılar da Kürtlere devletin baktığı gibi bakıyorlar. Kürtler devlet tarafından hep horlanmış ve küçük görülmüş, terörist ve bölücü olarak algılanmış ya... Türk sanatçılar da, kamuoyu önünde bizimle birlikte görünürlerse, sosyal statülerinin zarar göreceğini, hem şöhret, hem de parasal olarak konumlarının zayıflayacağını düşünüyorlar. Mesela bir sanatçı arkadaşımızı örnek vereyim: Zülfü Livaneli, güzel türküleri vardır, sanatına değer verir, güzel yazılar yazar, oturup sohbet ettiğinizde çok güzel konuşur ama gider, Türk-Yunan dostluğu için Farandroui-Teoderakis ile türkü söyler. Ama biliyor musun? Bu ülkede Türk ve Kürt birbirini öldürüyor. Onların dostluğu, kardeşliği ne olacak? (...) Türk sanatçılar, Türk-Kürt kardeşliği için de üzerine düşeni yapmalı, barış için sorumluluklarını yerine getirmeliler. (...) Sanatçı, farklı toplumlar arasında sevgi üretir. Güzel türküleriyle, albümleriyle, konserleriyle barış köprüsü olur. Ben elbette bir gün memlekete döndüğümde sadece Kürtlere seslenmeyeceğim. Türk

sanatçılarla birlikte Zonguldak'tan Edirne'ye, Denizliden Diyarbakır'a her yere sesleneceğim. Size tüm samimiyetimle söylüyorum: Kürt ve Türk halkı arasında bir fark gözetmiyorum ben. Benim için insan önemlidir. Kürt halkı, bu ülkede iktidarlar tarafından yıkıma uğratıldı. Ben, Türk halkının bu büyük yıkımı anlamasını Kürt toplumuyla kucaklaşmasını istiyorum. Çünkü toplumlar birbirlerini kucakladığında, siyasi iktidarlar hiçbir şey demektir. (...) Kürt ve Türk şarkıcıların birlikte bir barış şenliği düzenlemesi ve hem Diyarbakır'da hem İstanbul'da ortak konserler vermesi mümkün mü? Niye olmasın. Bunun çoktan yapılması gerekirdi. Çünkü sanatçılar toplum üzerinde büyük etkiye sahipler. Öyle ki sanatçılar dünyada bazen iktidarlara değiştirebiliyor ve açılımlara büyük katkıda bulunabiliyorlar. Ama Türkiye'de sanatçılar şimdiye kadar hiçbir şey yapmadılar, barışa hiçbir katkıda bulunmadılar. Çünkü onlar da resmi ideolojiyle yoğrulmuşlar. Barış ise farklılıkları sever, farklılıkları mükemmel bir şekilde kaynaştırır" (Düzel, 2012:221-225).

Gerçekten de sanatçının belirttiği gibi bir toplumsal etki yaratabilecekleri, 16-17 Kasım 2013 tarihinde Şıvan Perver'in Diyarbakır'da İbrahim Tatlıses ile verdiği düet tüm ülke gündemini uzun süre meşgul etmiştir.

Sanatın barışçıl dili ve birleştirici gücü, Türk-Kürt kardeşliğinin pekiştirilmesinde, yeni bir algı inşasında değerlendirilmesi gereken bir araçtır. Ortak konserler, turneler, etkinlikler yapılabileceği gibi, sanatçılar bunu bireysel olarak da yapabilirler. Böyle bir çağrı yapılması halinde büyük çoğunluğunun buna olumlu cevap vereceği düşünülmektedir.

4.2.10. Algının Yeniden İnşasında Kardeşlik Ödülleri

Edebiyat, şiir, sinema, tiyatro, müzik, belgesel, dizi gibi birçok sanat alanında yeni bir kardeşlik algısının inşası için organizasyonlar düzenlenebilir. Bu amaçla bölge illerinin birinde veya değişik illerde "Anadolu Halkların Kardeşliği" (veya başka bir isimle) etkinlikleri ve ödülleri düzenlenebilir. Her yıl düzenli festivaller şeklinde olabileceği gibi, "Altın Portakal", "Altın Koza" ödüllerine benzer sinema, tiyatro, müzik, resim, şiir, edebiyat ödülleri olabilir. Bu etkinliklerin medyada yer alması ve her yıl tekrarlanması geniş kesimlere yapıcı bir mesaj vermenin etkili bir yoludur. Bu mesajlar yeni bir algının inşasına çok önemli katkılar sağlayacaktır.

Sadece Kürt sorunu özelinde değil, diğer etnisitelerin, inançların, mezheplerin tanıtılması, farklılıkların gerçekten zenginlik olarak yüceltilmesi, ötekileştirmenin ve kutuplaşmanın minimize edilmesi açısından bu yöntemlere başvurulabilir.

4.2.11. Algının Yeniden İnşasında Akrabalık ve Dostlukların Gücü

Cumhuriyet tarihi boyunca yaşanan isyanlara ve son otuz yıldaki düşük yoğunluklu savaşın tahrip edici etkisine rağmen, Türkler ve Kürtler arasında hala evlilikler yoluyla yeni akrabalıkların temelleri atılmakta, aynı apartmanda veya mahallede rahatlıkla komşuluk yapılabilmekte veya iş ortaklıkları kurulabilmektedir. Bu tür ilişkilerin sorunsuz

ve doğal olarak kurulabilmesi, aslında kesimler arasında temelde henüz büyük bir kutuplaşmanın ve grup içine kapanmanın olmadığı bilgisini vermektedir. Medyanın gücü kullanılarak bu olumlu örnekler daha çok öne çıkarılabilir. Zira Türkler doğrudan temas kurmadıkları Kürtleri genellikle medyadan sürekli olumsuz haberler ile tanıdılar. Yani Türklere, doğrudan bu terimler ile belirtilmese de, içeriğin niteliği ve sunuşu ile kimlik talebinde bulunan Kürtler sadece “bölücü”, “terörist”, “düşman” olarak tanıtıldı. Bu olaylar sınırlı olsa da büyütüldü, olduğundan daha çok gibi algılanmasına yardımcı olundu. Aslında rahatlıkla söylenebilir ki, medyanın Türk-Kürt kutuplaşmasında olumsuz etkisi bir hayli yüksektir. Oysa ortaklaştıkları ve çok iyi akrabalık ve dostluklar geliştirdikleri alanlar daha çok olmasına rağmen hiç gündeme getirilmedi.

Temas hipotezinden hatırlanacağı üzere, insanlar doğrudan temas kurmadıkları ötekilere karşı daha olumsuz yargılara sahiptirler. Türk-Kürt evliliklerinin örnekleri, ortaklık ve komşuluk ilişkileri, dostlukları, belgesel, haber veya tartışma konularında daha çok öne çıkarılarak, doğrudan temas kurmamışların önyargıları değiştirilebilir, yeni algının inşasına katkı sağlanabilir.

4.2.12. Algının Yeniden İnşasında “Kardeş Aile”

Temas hipotezinin açıkladığı üzere, birbirini tanımayan kesimler birbirlerine karşı daha önyargılıdır. Özellikle Kürt sorunu gibi otuz yıldır birçok acı olayın olumsuz yükü ve algı inşası bölümünde açıklanan doksan yıllık inşa sürecinin de etkisi ile Türklere Kürtlere karşı oluşan algının olumsuz olduğu bilinmektedir. Gerçekte büyük kesimin Kürtlere karşı bir husumeti olmadığı, evlilik, iş ortaklığı, komşuluk gibi ilişkileri rahatlıkla kurabildikleri gerçeğine rağmen, aslında Kürtlerin de kendilerinin doğal olarak sahip oldukları haklara sahip olmalarına tepki gösterenlerin oranı önemlidir. Sorulduğunda büyük çoğunluk “Kürtlerle sorunumuz yok, kardeşiz” demektedir. Ancak kardeş dediği insanların anadil gibi temel bir hakkını kullanması talebine aynı çoğunlukta bir kitlenin karşı olduğunu beyan etmesi düşündürücüdür. Bu, gerçekte bir empati yapacak kadar samimi bağların kurulmadığını, sadece Kürtlerin Kürtlükleri ile ilgili herhangi bir talepte bulunmayıp, mevcudun sürdürülmesine razı olmaları halinde süren bir kardeşliktir. Yani Kürtlerin tavizi ile yürüdüğü anlaşılmaktadır ve bu durum sürdürülebilir değildir.

Saha çalışmasındaki mülakat örnekleri de, daha önceki bölümlerde paylaşılan diğer araştırma kurumlarının bulguları da göstermiştir ki, Kürtler ile doğrudan temas kuran Türklerin önyargıları daha azdır ve daha rahat empati kurabilmektedirler. Bölgedeki bir köyde görev yapan Türk kökenli öğretmenler ile hiç temas kurmamış Yozgat’taki Türk

kökenli meslektaşlarının yaklaşımları tamamen farklılaşabilmektedir. Temassızlıktan kaynaklanan önyargılar, doğudan ve batıdan Türk ve Kürt aileler arasından gönüllü olarak katılacaklar aracılığı ile bir “kardeş aile” kampanyası uygulanabilir. Aileler birbirlerini 3-5 gün evlerinde misafir ederek kendi yöresini gezdirip kendi kültürünü, geleneklerini vs. tanıtabilir. Böylece insanlar birbirlerini gerçek yaşam alanlarında tanır ve daha rahat empati kurabilirler. Türk bir ailenin gerçekte Kürt kardeşinin taleplerinin ne olduğunu göreceği gibi, Kürt aile de Türk kardeşinin kaygılarının ne olduğunu kendisinden öğrenebilir. Böylece toplumun gerçek dokusunda bir diyalog ve uzlaşma dili kurulmuş olur. Böyle bir diyalog ortamında barış çabalarının algısal dirençler ile karşılaşma ihtimali ortadan kalkacağı gibi, etnik kutuplaştırmanın ülkeyi bölme ihtimali de ortadan kalkar. Çünkü insanlar en tabandan sağladıkları diyalog ile hem güç birliği ile çıkarlarını maksimize edecekler hem de siyasi aktörleri de eğilimleri ile yönlendirmiş olacaklardır. Kardeş ailelerin etkinliklerinin medyada yeterince yer alması sonucu kampanyaya katılmamış diğer kişilerin de algılarını değiştirecektir. Bu uygulama araştırmacının 2007 yılında, başkanı olduğu Hizmet Gönüllüleri Derneği tarafından Vakıfbank sponsorluğu ile kitapçık olarak basılmış ve 5000 siyasetçi, STK, Holding, Medya vb. dağıtılmıştır. Takip eden birkaç ay içinde Milli Eğitim Bakanlığı ile TURKCELL tarafından “Gönül Köprüsü” etkinliği düzenlenmiş, 130.000 öğrenci Doğudan-Batıya, Batıdan-Doğuya taşınarak gezdirilmiştir. Öğrencilerin medyaya yansıtılan beyanlarından, çok önemli bir algı değişikliği yaşadıkları gözlemlenmiştir. Yeniden ve daha geniş katılımlı bir şekilde tüm aile üyelerini de içine alarak, algının yeniden inşası için uygun bir araç olarak değerlendirilebilir.

4.2.13. Algının Yeniden İnşasında “Kan Kardeşliği”

Kan, yaşamsal sıvı olmakla, günlük hayatta sağlık operasyonları sırasında temini için gönüllü bir dayanışmaya konu olan önemli bir araçtır. Ameliyat olan hastalara veya tedavileri için kemik iliği, trombosit gibi kanda bulunan hücrelere ihtiyaç duyulan durumlarda teminin kolaylaştırılması yanında sosyal bağların güçlendirilmesi için de araştırmaları yapılabilir.

Hem Türk hem de Kürt kültüründe “Kan Kardeşliği” kavramı vardır ve akraba olunmadığı halde gerçek kardeş gibi güçlü bir dayanışmayı sağlamaktadır. İnsanlar birileri ile kan kardeşliği kurduklarında -ki bu genellikle iki kişinin kendi iradeleri ile karar verdikleri ve kendi aralarında kalan bir karardır- aynı anne-babadan olan kardeşinden farksız davranmakta ve birbirleri için gerçek kardeşlerine yaptıkları her türlü fedakârlığı

yapmaktadırlar. Burada algı inşası için önerilen kan kardeşliği ise, bu bilinen kan kardeşliğinin içeriğine ilaveten gerçekte bir kan bankasına kan vererek de manevi anlamının ötesine geçilmesi amaçlanmaktadır. Yani bir Türk veya bir Kürt, Türk-Kürt kardeşliği adına, -başlatılacak kampanya kapsamında karşı taraftan hiç tanımadığı birini kan kardeşi olarak seçebilir veya bu seçimini daha sonraya bırakabilir-, kampanyaya bir ünite kan bağışısı yapacaktır. Kan bağışısını Kızılay merkezlerine yapacak ve yaptığı bağış, kurum tarafından ihtiyaç duyulan yerlerde kullanılacaktır. Bu amaçla kurulacak internet sayfasında –kendi rızası sağlanmak kaydıyla- ismi ve görüntüsü yayınlanacak, sosyal medya ve geleneksel medya aracılığı ile de kampanya ve katılımcıları her fırsatta gösterilecektir. Kampanyaya ilgi çekmek için siyasetçi, sanatçı, yazar, oyuncu, sporcu, iş adamı gibi toplum tarafından sevilen simalardan da faydalanılacaktır.

Böylece hem Türk-Kürt kardeşliğine çok anlamlı bir kampanya üzerinden ilgi çekilecek, hem her iki kesimden kişilerin güçlü kan kardeşliği bağları kurmaları ile iki kesim arasındaki bağlar güçlendirilecek hem de kan ve ürünleri gibi hayati bir dokunun temininde de kolaylık sağlanacaktır. Kürt sorununun çözümü sürecinde yeni bir algının yeniden inşası için, kan kardeşliği uygulaması da araçsallaştırılabilir.

5. SONUÇ

Kürt sorunu, Türkiye'nin son otuz yılına damgasını vurmuş en önemli sorundur. PKK'nin 1984'te Erzurum ve Şemdinli'de devletin güvenlik güçlerine karşı başlattığı saldırılardan, 2012 sonlarında gündeme gelen 'Çözüm Süreci'ne kadar 40-50 bin dolayında can kaybı, binlerce faili meçhul, binlerce köy ve mezranın boşaltılması, sayıları milyonlar ile ifade edilen kişinin iç göçe maruz kalması, 1,5 trilyon USD dolayında ifade edilen ekonomik kayıplar gündeme gelmiştir.

Devlet, başından itibaren sorunu tanımlarken, Kürtlerin kültürel ve siyasal kimlik taleplerinden kaynaklanan boyutunu görmezden gelerek, dış destekli bir bölücülük faaliyeti olarak tanımlamayı seçmiştir. Bu nedenle ağırlıklı olarak güvenlik tedbirleri ile çözme yolunu seçmiştir. İlk kez 1993'te dönemin cumhurbaşkanı Turgut Özal diyalog yolunu denemiştir. İzleyen yıllarda dönemin başbakanları Necmettin Erbakan ve Bülent Ecevit'in de sorunu diyalogla çözüm yönünde girişimlerde bulunduğu sonradan ortaya çıkmıştır. Bu girişimler amacına ulaşamamıştır. Bunun başlıca iki nedeni vardır, ilki devletin diyalog ile çözüm yollarını aradığı dönemlerde dahi sorunu bir güvenlik sorunu olarak görmeye devam etmesi ve bu bağlamda diyalogu sadece çatışmaları sonlandırmanın bir yolu olarak düşünmesidir; ikincisi mevcut toplumsal algıların diyalog ile çözümü destekleyecek nitelikte olmamasıdır. Bir başka ifade ile devlet, sorunu çözmek için can kayıpları şeklinde ödediği bedelleri, başka bir şekilde bedel vererek –Kürtlerin bazı kültürel ve siyasal taleplerini karşılama türünden- ödeme yolunu seçmektedir.

Devlet, güvenlik sorunu olarak gördüğü Kürt sorununu, Kürtlerin bazı kültürel ve siyasal taleplerini karşılamak türünden ödeyerek çözme seçeneğini denemek istediğinde bazı zorlukları aşmak durumundadır. Her şeyden önce sorunun çözülebilmesi için, bu talepleri ifade eden ve bunun için şiddet dâhil birçok eyleme katılan ve destekleyen Kürtlerin ikna olacakları bir formülün bulunması gerekir. Tam da bu noktada, Kürtlerin taleplerinin karşılanmasına itiraz eden Türk kökenli çoğunluğun direnci ile karşı karşıya kalır. Bu durum, "kuyruğunu yutan yılan" misali, devletin kendi çabalarıyla zaman içinde oluşturduğu bir açmazdır. Çünkü Türk halkının direnci, devletin ideolojik aygıtlarla ürettiği ve doksan yıl boyunca da kesintisiz şekilde yeniden üretip pekiştirdiği zihin haritalarından kaynaklanmaktadır. Aksi halde Kürtlerin kültürel ve siyasal taleplerinin karşılanması, Türk kökenli halkın doğrudan etkileneceği herhangi bir olumsuzluk içermez. Haklı gerekçeleri olsun ya da olmasın, bu dirençler adım atılmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü demokratik rejimi olan ülkelerde, meşruiyetini yarışmacı demokratik seçim

süreçleri ile halk desteğine dayandıran yönetimler, yeterli halk desteğini sağlamadıkça hükümetlerini sürdüremezler. Bundan dolayı, devleti yöneten herhangi bir hükümetin Kürt sorununu çözebilmesi için yeterli toplumsal desteği sağlaması gerekir.

Kürt sorunu, Kürtlerin bazı taleplerinin karşılanması türünden bir bedel ile çözülmek istendiğinde, Türk halkı neden direnç göstermektedir? Bu araştırmanın toplamında cevabı aranan nihai soru budur. Bu cevaba ulaşmak için birçok durakta birbirinden farklı birçok sorunun cevaplanması gerekir. Halk neye direnç gösteriyor? Genel olarak bireylerin günlük yaşamlarında bir tutum veya davranış olarak yüzeye vuran direnç veya desteklerin çalışma mekanizması nasıldır? Çözülmesine direnç gösterdiği Kürt sorunu aslında nedir? Bu tür soruların cevabını verecek kuramsal çalışmalar incelendiğinde, bireylerin günlük yaşamlarında bir şeye direnç veya destek olarak görünür olan tepkilerinin ardındaki algıların önemi ortaya çıkmaktadır.

İnsanların “şeylere” tepkilerini belirleyen etken, o “şeyleri” nasıl algıladıkları meselesidir. O halde cevaplanması gereken yeni sorular, Kürt sorunu ile algı ilişkisi nedir? Bu algı nasıl bir süreçte ve nelerden oluşmuştur? Bu sürecin arkasında ne vardır? Bu sorular cevaplanabildiğinde, bu defa, “bu algı çözümü destekleyici hale nasıl dönüştürülebilir?” sorusunun cevabıyla elde edilecek bilgi işlevsel bir amaca hizmet edecek hale dönüşebilir.

Cevabı aranan soruların algı gibi soyut, zihinsel bir süreçle ilgili olması, kuramsal olarak bizi doğrudan fenomenolojiye götürmektedir. Çünkü incelenen süreç doğrudan nesnel verileri sunmuyor, bunun yerine bilinç süreçleri ve bu süreçlerde şeylere anlam atfetme, onları yorumlama ve bunlar sonucunda tutum ve davranışlarda dışa vurulan veriler sunuyor. Bu alan, fenomenolojinin çalışma alanıdır.

Fenomenolojik kurama göre gündelik gerçekliğin kaynağı kişiseldir ve ilgi alanımıza giren her şey gerçektir. Ancak bir şeye gerçek demek için o şeyin bizim tarafımızdan algılanması, deneyimlenmesi gerekir. Böylece insan, diğer her şey gibi gündelik yaşamı da algılaması sonucu deneyimleyip objeleştirir. Gündelik yaşamın gerçekliği ancak bu objeleştirme sonucu oluşur. Bu gündelik yaşam geçmişle sıkı şekilde bağlantılı haldedir. “Günlük yaşam dünyası” doğumumuzdan çok önce var olmuş, başkaları tarafından deneyimlenmiş ve şekillendirilmiştir. Bizden öncekiler dünyamızın düzenleyicileridir ve düzenlenmiş dünya şimdi bizim deneyimlememize ve kavrayışımıza verilmiştir. Bu dünyayı tüm kavrayışlarımız öncekilerin onunla ilgili tecrübelerinin birikimine dayanır. Bizim deneyimlerimiz ailemiz ve öğretmenlerimiz tarafından, referans şablonları olarak çalışan, “elden bilgi” olarak bize aktarılanlardır. Ancak insan bu sürece karşı tamamen

edilgen değildir, bu gerçekliği üreten insan ile insan ürünü toplumsal dünya arasındaki ilişki “diyalektik” bir ilişkidir. İnsan toplumsal yapı tarafından şekillendirilirken, aynı anda toplumsal dünya da insanın eylemleri tarafından şekillendirilmektedir. Böylece toplumsal dünya olmuş bitmiş bir gerçeklik olarak değil süregitmekte olan, olmakta olan bir gerçeklik olarak kavranmaktadır. Bu dünya inşası etkinliği, her zaman kolektif bir girişimdir. İnsanın bir dünyayı içsel olarak sahiplenmesi de, mutlaka bir kolektiflik içinde oluşmalıdır. Objektif bir gerçeklik olarak gündelik yaşam, diğer insanlarla paylaşılan ve diğer insanlarla etkileşimde bulunulan bir dünyadır.

Dünyalar toplumsal olarak inşa edilmekte ve muhafaza edilmektedir. Bunlar hem nesnel hem de öznel olan gerçekliğin söz konusu belirli dünyaların biteviye yeniden kurularak sürdüren belirli toplumsal süreçlere dayanır. Bu bağlamda toplumun kendisi de bir dünya inşa etme girişimidir. İnsanlar günlük gerçeği toplumsal olarak kurulmuş bir sistem olarak kabul ederler, bu sistemde insanlar günlük olaylara belirli bir düzen atfederler, bu hem öznel hem de nesnel öğeleri olan bir gerçektir. Toplumsal düzen toplumun kurallaştırma işlevi ile sağlanmaktadır. Bireyin uyacağı uygun davranışlar reçetesi toplum tarafından oluşturulur ve birey haritası çizilmiş bir alanda hayata başlar. Bu uygun davranışlar reçetesi bazen toplumsal tecrübeyle oluşmuş bir kültür veya sonradan otorite tarafından inşa edilmiş bir proje olabilir. Bu toplumsal süreçler içinde aktör, içinde bulunduğu durumun ve eylemin ışığında, anlamları seçer, kontrol eder, askıya alır, yeniden gruplandırır ve dönüştürür.

Toplumsal düzenin üretilmesi bir dışsallaştırma süreci içinde gerçekleşir. Bu düzenin ortaya çıkışı, sürdürülmesi ve sonraki kuşaklara aktarılması bir kurumsallaşma kuramı içinde anlaşılabilir. Kurumsallaşma süreci insan etkinliklerinin alışkanlığa uğraması süreci ile ilintilidir. Alışkanlıklar belli bir toplumsal grubun bütün üyeleri için söz konusudur. Alışla gelenleri yerine getirmekte olan kimseler bir ontolojik güven duygusu içindedirler. Başka bir deyişle, kendi dünyalarının gerçek olduğu duygusunu sürdürürler. Birlikte eyleme katılan insanlar, toplumsal yapıyı oluştururlar. Toplumsal olarak nesnelleştirilmiş dünyayı içselleştiren süreçler, toplumsal olarak verilmiş kimlikleri içselleştiren süreçlerin aynısıdır. Bu kimlikler dini (Müslüman, Budist vs....) olabileceği gibi etnik (Türk, Kürt, Alman...) veya başka herhangi bir şekilde olabilir. Birey, tanımlanmış bir kişi olmak ve tanımlanmış bir dünya içinde yer almak üzere toplumsallaşır.

Fenomenolojik kurama göre, gündelik yaşamın gerçekliği toplumsal olarak inşa edilmiştir. Birey inşa edilmiş bu alana doğduğunda kendisini, referans kodları önceden belirlenmiş ve genellikle kendisini yeniden üretmesi için kurumlaştırılmış verili bir

ortamda bulunmaktadır. Birey, inşa edilmiş bu dünyayı bilincine alarak içselleştirir, öznel bir iç modelini kurar ve kendisini de modelin içine yerleştirir, sonra bu öznel modeli dışarıya yansıtarak nesnelleştirir. Yani anne-babası Türk olan bir bebek doğar doğmaz Rus bir aileye verilse ve hayatı boyunca hiçbir Türk ile karşılaşmadan ve kendisine Türk olduğu söylenmeden yaşasa, Türk olduğunu kendisi kavrayamaz. Çünkü içselleştireceği ve kendisini içinde inşa edeceği toplumsal dünya ona başka bir gerçeklik sunmuş olur. Birey, gündelik yaşamında karşılaştığı şeyleri çoğunlukla verili olan bu referans kodları vasıtasıyla yorumlar. Yani, duyuları vasıtasıyla şeylere ilişkin edindiği verileri bu referans şablonları ile yorumlar, algı böyle oluşur. Bir başka ifadeyle bir Türk için bir Kürt hakkında veya tam tersi, grup kimliğine özgü önceden verili bir referans şablonu yok ise, bir grup kimliği algısı oluşmaz. Bu durumda karşıdaki, kimliklerden soyutlanmış sadece bir bireydir, onun grup kimliği hakkında herhangi bir algı yoktur, dolayısıyla grup kimliğine yönelik bir tutum da olmayacaktır. Ancak biliyoruz ki bireyler tarihin bilinmez bir geçmişinden beri grup kimliklerine de sahiptirler. Bunlar aileden başlayarak inanç, ideoloji, ortak ilgi, ortak çıkar gibi çeşitli temellere dayanabilmektedir. Etnik kimlikler de milliyetçilik ile birlikte gündeme gelmiş ve ulus devletlerin siyasal aktörler olması ile bugünkü halini almış grup kimlikleridir. Birey kendisini ait hissettiği bir “biz” duygusunu grup kimliği üzerinden tanımlar ve “bizden” olmayana da “öteki” olarak karşısına koyar. Birey için etnik kimliğe özgü referans şablonları otorite tarafından önceden hazırlanmış, yeniden üretimi kurumlar vasıtasıyla sürekli sağlanmış ise, karşıdakini bu referans şablonu üzerinden algılar. Artık karşıdaki sadece birey değildir, belli anlamlar atfedilmiş Türk ya da Kürttür. O halde Türklerde, Kürtlere yönelik algıyı şekillendiren bu atfedilmiş anlamlar nedir? Kürt sorununun çözümü yönünde direnç oluşturan veya destek sağlayacak olan bu algıların anlaşılması gerekir.

Fenomenolojik kuram bize gündelik yaşamın arka planındaki zihinsel süreçlerin nasıl çalıştığını gösterir. Gündelik yaşamın arka planında algılar vardır ve gündelik yaşamdaki her şey gibi Kürt sorunu da bu algı süreçlerine tabidir. Kürt sorununun çözümü için algının önemi belirginleştikten itibaren, araştırmanın konusu olarak belirlenmiş oldu. O halde Kürt sorununun algısı ele alınacak ise, her algının verilerini sağlayan bir obje vardır. Öncelikle bu objenin ne olduğu tanımlanmalıdır. Yani ‘Kürt sorunu algısı’nın objesi olan ‘Kürt sorunu’nun kendisinin ne olduğu açıklığa kavuşturulmalıdır. Bu konudaki yazın incelendiğinde ilk göze çarpan şey, Kürt sorununun tanımlanmasında taraflar arasında birbirinden bir hayli farklı tanımlamaların olduğudur. Bu farklılıkları açıklamadan önce, sorunun taraflarının kim olduğu konusuna açıklık getirmek gerekir. Türkiye’de Kürt

sorununun tarafları Türkiye Cumhuriyeti ulus devleti ve bu devletin vatandaşı olan Kürtlerdir. Yani, sorun devlet ile farklı etnisitede olan ve bu farklılıklarından dolayı bir takım siyasal ve kültürel taleplerde bulunan vatandaşlarının bir kesimi arasındadır. Sorunu tanımlamadaki yaklaşıma gelince, devlet, zaman içinde değişen söylemine rağmen, genel olarak, sorunu dış destekli bir bölücülük girişimi olarak tanımlamaktadır. Özellikle de 1925'ten başlayarak 29 Kürt isyanına rağmen, sorunda devletin uygulamaları ile sorumluluğunu ve katkısını gözden gizleyici bir tarzda, sorunu doksan yıllık tarihsel bağlamından koparıp son otuz yıldır sahnede olan PKK'nin eylemlerine indirgemektedir. Sorunun diğer tarafı olan Kürtleri temsilen, Kürt siyasi hareketi de sorunu, kendi eylem tarzlarının yarattığı olumsuz algı bağlamından koparıp çözümsüzlüğün sorumluluğunu tek taraflı olarak devlete yükleyen bir tanımlama yapmaktadır.

'Kürt sorunu algısının objesi' olarak 'Kürt sorunu', birinci bölümde açıklandığı gibi kimlik, etnik milliyetçilik, eşitsizlik, demokrasi eksikliği ve çatışma alanı olarak, birbirinden farklı en az beş boyutlu bir sorundur. Etnik milliyetçilik olarak Kürt sorunu, Türkiye'nin öznel koşulları olmazsa da, her etnisitede görülebilecek kendi gerekçelerine sahip bir olgudur. Her ne kadar bu örnekteki milliyetçiliğin mevcut hali, motivasyonunu resmi milliyetçilik niteliği kazandırılmış Türk etnik milliyetçiliğine karşı direnişten alıyor olsa da, Kürtler kendi devletlerine sahip olsalardı dahi yine de bir etnik milliyetçilik söz konusu olabilirdi. Ancak sorunun kimlik, eşitsizlik, demokratik katılımdaki sorunlar ve çatışma alanı boyutları ya doğrudan ya da dolaylı olarak ulus devletin tutumuyla ilişkilidir. Devlet tutumunu değiştirdiğinde sorun ortadan kalkacaktır. Bu, başka sorunlar yaşanmayacak güvencesini vermez, ancak bu çalışmada tanımlanan bu dört boyutuyla sorunun kitlesel destek sağlayan gerekçeleri ortadan kalkmış olacağı için, sorun ortadan kalkar. Elbette devletin böyle bir kararı uygulamaya kalkışması halinde, toplumun Kürtler dışındaki kesiminden göreceği tepki ve onun arkasındaki algılar hala çözülmesi gereken bir sorundur.

Kürt sorununun ne olduğu sorusunun cevabı, algının veri sağlayan objesini teşkil etmektedir. Bir de bu objenin algı kısmı vardır. Yani, Kürt sorunu nasıl algılanmaktadır ki, çözülmek istendiğinde Türk halkı buna direnç gösterir?

Kürt sorunu ile algı ilişkisine bakıldığında, devletin Kürt sorunu algısı, halk olarak Türklerin Kürt sorunu algısı ve halk olarak Kürtlerin Kürt sorunu algısı şeklinde üçlü bir görünüm sergilemektedir. Devletin Kürt sorunu algısı da dönemsel olarak iki farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. İlki, ulus devletin kuruluşundan başlayarak 90'lı yıllara dek süren 'mevcudiyeti ile sorun olan Kürt' algısıdır. Ulus devletin kuruluşu ile birlikte, devlet

inşasına paralel olarak bir ulus kimliği inşası başlamıştır. Ulus devlet, kendi inşası ile birlikte kendi ulusunu, Osmanlının farklı etnik unsurlarından oluşan halkından inşa etmeye çalışmaktadır. Ulus devlet için Kürtler ilk kez bu noktada algıda sorun olarak yerini alır. Çünkü devlet, ulusunu “Türklük” ekseninde tasavvur ve tarif etmektedir. Bunun için Türk olmayan ve Türkleştirilmesi için bir dizi çaba gerektirecek olmasıyla Kürtler sorundur. Türk olmayışları ile devlet sınırları içinde mevcut oluşları sorundur. Algıda artık, ‘mevcudiyeti ile sorun olan Kürt’ vardır ve bu sorunun çözümü için kimlik inkârından başlayarak, asimilasyon amaçlı bir dizi yasak ve yaptırım uygulanır. Bu süreç içinde Kürtler devlet nezdinde varlar, bu varlıklarını kabul edişinin delili olarak devlet onlara yönelik bir dizi rapor hazırlatmakta, yasalar düzenlemekte ve yasaklar uygulamaktadır. Fakat söylemde yoklar ve varlıkları inkâr edilir. Devletin Kürt sorunu algısının ikinci dönemi, PKK’nin eylemlerinin yaygınlaşması, şehit cenazelerinin artması ve sorunun sürekli gündemde kalması ile algıdaki bir kırılmayı ifade eder. Olayların rahatsız ediciliği yeni bir tanımlamayı gerektirmektedir: “olmayan veya aslında Türk olan vatandaşların bir kesimi ile neden bu denli büyük bir sorun yaşanmaktaydı?” Her şeyden önce halkın bu sorundan dolayı harcanan kaynaklarının ve ölen çocuklarının kabuledilebilir bir gerekçesi sunulmalıydı. Devlet, bu bölgede farklı bir etnisite olduğunu ve bu etnisitenin talepleri ile ülkeyi bölmek istediğini açıklamak durumunda kaldı. Kayıpların artık meşru bir gerekçesi vardı; ‘vatanın bölünmesini engellemek’. Böylece Kürt inkârı son buldu, bu defa Kürtlerin talepleri algıda sorun olarak konumlandırıldı. Bundan böyle devlet için Kürtler iki grup olarak algılandı, farklı kimliklerinden dolayı birtakım kültürel ve siyasal taleplerde bulunanlar ve bulunmayanlar. Devletin, herhangi bir talepte bulunmayan Kürtlerin Kürtlükleri ile ilgili sorunu artık pek göze gelmez, ancak talepte bulunanlar sorun olarak ayrı bir kefeye konmuş olur. İlk kez devletin yetkili bir mevkisinde iken cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın Kürt realitesini ifade etmesi (1993) ve çözüm yönünde girişimlerde bulunması, algıdaki bu kırılmanın ikinci dönemine geçiştir. Artık ‘talepleri ile sorun olan Kürt’ algısı söz konudur. Günümüzde halen devam eden devletin Kürt sorunu algısı budur.

Halkın Kürt sorunu algısı ise iki ana aksta, Türklerin Kürt sorunu algısı ve Kürtlerin Kürt sorunu algısı şeklinde birbirinden farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın bütün Türkleri ve bütün Kürtleri ifade etmediğini, kesimlerin algılarının birçok nedenden dolayı homojen olamayacağını belirtmek gerekir. Bu grupta, sadece bir kutuplaşmayı tarif edebilmek adına ve her iki kutbun çekirdeğini temsil edecek şekilde yapılmıştır. Çalışmada kesimlerin algıları arasında belirgin bir kontrastı gösterecek kesitler, temsili kolaylaştırmak maksadıyla özellikle uç örneklerden seçilmiştir. Gerçekte ise algıların görünümü, iki kutup

etrafında yayılmış, merkezden uzaklaştıkça yoğunluğu azalan hale şeklindedir. Halkın her iki kesiminin algılarında referans şablonları sağlayacak veya etkileyecek güçte olan devletin belirleyiciliği söz konusudur. Devlet, Kürt sorunu konusunda halkın algılarının hem referans zeminini sağlamakta hem de süreç içinde güzergâhlarını belirlemektedir. Yani, her iki kesimin algıları devlet tarafından etkilenmektedir, fakat halk algıları tutum ve davranışlara yansımaları üzerinden karşı kutuptaki algıları da diyalektik olarak etkilemektedir. Türklerin algıları genel olarak devletin sağladığı algı verileri etkisi ile devletin algılarına paralel bir doğrultudadır. Zira saha çalışmaları sırasında Türklere, “Türkiye’de Türkler ile Kürtler her konuda eşit midir?” sorusu sorulduğunda, kategorik olarak “evet” cevabı verilmektedir. Fakat “Kürtler ile Türklerin rolleri değişse idi ve kendi dilinizde konuşmanız, çocuklarınıza isim koymanız, eğitim almanız yasaklansa idi bunu nasıl karşılardınız?” sorusuna verilen tepkilerden, aslında eşitsizliğin gerçekte empati yapılarak sorgulanmamış olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak her şekilde devletin sağladığı referans şablonu etkisiyle, Kürt sorununun dış destekli bir bölücülük sorunu olduğu neredeyse Türk kökenli tüm katılımcılar tarafından tekrarlanmıştır. Buna karşın Kürtlerin algıları ise yaşadıkları mağduriyetlerin sağladığı algı verileri etkisi ile hem devletin hem de halk olarak Türklerin algılarına karşıt şekildedir. Her üç kesimin algı fotoğrafları birer cümle ile özetlenecek olursa ortaya şöyle bir sonuç çıkmaktadır: Devletin algısı: ‘Talepleri ile sorun olan Kürt’. Halk olarak Türklerin algısı: ‘Türkler ve Kürtler eşit haklara sahip olmasa da, Türkiye’de Kürt sorunu yoktur, dış destekli bölücülük sorunu vardır’. Halk olarak Kürtlerin algısı: ‘Kürt sorunu, ulus devletin başından beri Kürtlerin meşru haklarının gaspı sorunudur’.

Sonuç olarak Kürt sorunun kendisi ile algısını karşılaştırdığımızda, algı objeden bir hayli farklı bir görüntü sergilemektedir. Çalı Metaforundaki temsilleri ile Kürt sorunu, devletin belirleyiciliği etkisinde, ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Türkler için saldırıya geçmiş yırtıcı bir vahşi hayvan görüntüsü vermektedir. Yani “Çalı” algıda saldırıya geçmiş “Ayı” görüntüsü almaktadır. Halkın çözüm girişimlerine direnci, algıdaki bu farklılaşmadan kaynaklanmaktadır. Algılar da, devlet, halk olarak Türkler ve halk olarak Kürtler için birbirinden farklı fakat birbiri ile etkileşim içinde üçlü bir görünüm sergilemektedir. Bu üçlü görünümü, Cadeceus Metaforu üzerinden, bir asaya sarılı ve birbirinin karşısında yer alan iki yılan şeklinde tasvir edildiği gibidir. Cadeceus Metaforunda asanın kendisi devletin algısını, yılanlar da Kürtlerin ve Türklerin algılarını temsil eder. Devletin algısı her durumda halkın her iki kesiminin algılarına zemin ve

güzergâh sağlamakta, halkın algıları da, tutum ve davranışlar üzerinden birbirlerine veri sağlayarak birbirlerini üretmekte ve karşı pozisyonlara itmektedir.

Elde edilen bu algı fotoğrafları bugünün mevcut algıları idi ve bu halleri doksan yıllık bir sürecin en son karesinin görüntüsünden başka bir şey değildi. Yani, Kürt sorunu algısı hakkında elde edilen bu bilgi, çözüm girişimlerine destek sağlayacak algıların nasıl elde edileceği hakkında yeterli değildi. Çünkü bu bilgi bize sadece Kürt sorunu algısının bugün ne olduğu hakkında ipucu vermekteydi. Bir algıyı değiştirecek ise onun nasıl oluştuğunu bilmemiz gerekir. Hatırlanacağı üzere bir algı, duyu verilerinin referans bilgiler veya daha önceki hazır şablonlar aracılığıyla değerlendirildiği, yorumlandığı bir süreç sonucunda elde edilmekteydi. Mevcut algı fotoğrafı üzerinden geriye doğru, onun referans şablonlarına inildiğinde ve bu işlem her defasında bir önceki basamağa doğru tekrarlandığında, temel referans bilgisine ulaşılır. Bir algının nasıl oluştuğu ve zaman içinde bu son haline nasıl gelmiş olduğu, ancak bu temel referans bilgisinin bulunduğu en alt basamaktan başlayarak günümüze değin izlenmesi ile anlaşılabilir. O halde Kürt sorunu algısının ilk referans şablonunu bulmak ve o noktadan günümüzdeki fotoğrafına kadar izlemek gerekiyordu. Bunun için eldeki algı fotoğrafları Cadeceus Çizelgesunun en üst basamağına yerleştirilip, ilk referans şablonundan başlayarak algı inşasında etkisi olmuş başat olgu, olay ve aktörler üzerinden iz sürüldü. Bu iz sürmede hem mevcut yazından hem de saha çalışması ile devlet, halk olarak Türkler ve Kürtlerden edinilen algı fotoğrafları kullanıldı. Saha çalışmasında devleti temsilen Ankara'da siyasetçiler ve bürokratlar ile mülakatlar yapıldı. Halk olarak milliyetçi Türkleri temsilen Yozgat'ta, milliyetçi Kürtleri temsilen de Hakkâri'de farklı kesimler ile mülakatlar ve gözlemler ile algı verileri toplandı.

Kürt sorunu algısının ilk referans bilgisi, 1924 Anayasasının kabulü çizgisine dayanır. Kürtlerin bu tarihten önceki statüleri ile bu tarihten sonraki statüleri değişmiştir. Bu değişimden kastedilen, imparatorluğun tebaalığından ulus devletin vatandaşlığına geçiş değildir. Kürtler ulus devlet öncesinde gerek Osmanlı yönetiminde gerekse daha öncesinde, bilinen tarihin tamamında yerleşik oldukları yurtlarında, kesintisiz olmasa da kendilerine ait birçok devlet, aşiret, aşiret konfederasyonları, emirlik gibi yapılar içinde kendi kültürleriyle özerk bir şekilde yaşamışlardı. Osmanlı yönetimi altında oldukları dönemde de, imparatorluk içinde başka birimlerde görülmeyen, yönetimin babadan oğla devredilmesi gibi sadece hanedan ailesine ait farklı ayrıcalıklar ile donatılmış özerk bir statüye sahiptiler. Hiç kimse kimliklerini inkâr ya da reddetmemiş, üstelik Osmanlı İmparatorluğuna katılımları da kaybettikleri herhangi bir savaşın neticesinde değil, tam aksine karşılıklı çıkarların maksimize edilmesi maksadıyla, kendi rızaları ve iradeleri

sonucu oluşmuştu. Dünyada sınırlı sayıda büyük imparatorluğun hüküm sürdüğü bir dönemde, Kürtlerin sayısal varlıkları düşünüldüğünde imparatorluklardan birinin yönetimi altında olmaları beklenen bir durumdur, fakat Kürtler kendi yurtlarında sömürge değillerdi. Bu tarihsel hafızaları canlıydı ve coğrafyaları üzerinde kendilerine özgü dilleri, töreleri, gelenekleri ve kültürel varlıkları ile bir kimlik bilincine sahip idiler. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlının dağılmasından, dış destekli birçok ulus devlet kurulmuştu ve aynı teklifler Kürtlerin kendilerine de defalarca sunulmuştu. Ancak onlar, Türkler ile dindaşlığın ötesinde bir kardeşlik ideali içinde kavmi hukuklarının da korunacağı ortak bir ülküde karar kılmışlardı. Birlikte Kurtuluş Savaşını verdikleri yeni devlet Türk ve Kürtlerin devleti olacaktı, Kürtler bu bütünlük içinde özyönetime sahip olacaklardı. Bu durum bizzat Mustafa Kemal'in beyanları ile kayıtlarda yer alacaktı. Ayrıca Kürtlerin kuruluşuna ortak oldukları devlet Türk milliyetçiliğini esas alacak bir devlet değildi, tam aksine Erzurum Kongresinden başlayarak 1924 Anayasasına kadar hiçbir yerde “Türk” ibaresi yoktur. Ortak iradelerini temsil eden meclis dahi Büyük Millet Meclisi (BMM)'dir, Türk ibaresi 1924'te eklenmiştir. Kürtler, Halifenin yönettiği ve etnik milliyetçiliğin ümmet şemsiyesi altında önemsizleştiği devleti korumak üzere mücadele ediyorlardı, Türk egemenliğine girmek için değil. Ancak devletin kuruluşu güvenceye alınıp Lozan Antlaşması ile uluslararası tanınma da sağlandıktan sonra, Kürtler karşılarında, Kürt kimliğini tamamen asimile etmeyi hedefleyen, Türk etnisitesi üzerinden resmi milliyetçilik yapan “tekçi” bir anlayış buldular. O noktadan itibaren günümüze değin ulus devlet ile Kürtler arasında sorun başlar. Kürt sorununun da algısının da başlangıç noktası burasıdır.

İndirgemelerin aksine Kürt sorunu PKK ile başlamış bir sorun değil, 1924 Anayasası ile başlamış ve bugüne değin devam eden bir sorundur. Kürt sorunu algısının referans şablonu da gerek devlet için gerekse Kürtlerin kendileri için bu temele dayanır. Devlet açısından algıda “Kürt” ile “sorun”un ilk defa bir araya geldiği nokta da burasıdır. Yeni ulus şablonuna uygun hale getirmek için Türkleştirilecekleri ve bunun için de bir dizi çabanın gerekeceği Kürtler, Türk olmayan mevcudiyetleri ile algıda çözülmesi gereken bir sorundurlar. Sorun, Kürtlerin Kürt oluşlarında değildir, -zira Kürtler bilinen tarihin başından beri Kürt'türler- sorun devlet sınırları içinde Türk olmayan bir kimlikle mevcut olmalarıdır. Devlet açısından bu nokta, 1993'e kadar sürecek olan, ‘mevcudiyeti ile sorun olan Kürt algısı’ının başlangıç noktasıdır.

Kürtler 1924 Anayasası sonrası statülerini, algıda bu tarihten önceki statülerine ait referans bilgi ile karşılaştırdıklarında büyük bir kayıp söz konusuydu. Biyolojik varlıkları hariç, kimliğe ait tüm varlıkları yok edilmekteydi. Kendi kimliklerini unutup, her nedense

bu kimlikten vazgeçip, kendilerine ait olmayan başka bir kimliğe, “Türklüğe” geçmeleri dayatılıyordu. Bu “kimlik silme” ve –silinmek istenen kimliğe ait hafızanın tüm diriliğine rağmen- “başka bir kimlikte var olmaya zorlanma” taleplerinin ayrı ayrı her ikisi de travmalara neden olacak önemde sorunlardır. Kürtlerin algısında bu nokta, bundan sonraki algıların karşılaştırıldığı referans şablonudur. Bu nokta, ulus devletin inşasına paralel olarak “Türklük” merkezli ulus kimliğinin inşasının başladığı döneme denk gelir. Devlet, Türklük merkezli bir resmi milliyetçilik başlatır ve bu yönde yasal altyapıdan başlayarak eğitim, medya ve söylem üzerinden kimlik inşasını sürdürür. Böylece birçok boyutta algı inşasında belirleyici rolünü üstlenir.

Devlet, Türkiye dışındaki Kürtlerin de statü sahibi olmalarını, kendi içindeki Kürtlere emsal teşkil edeceği endişesi ile tehdit olarak algılamıştır. Bu nedenle İran, Irak ve Suriye’deki Kürtlerin kimlik ve statü taleplerini engellemek için her fırsatta müdahil olmuştur. Türkiye, bu üç ülke ile başka konularda sorunlar yaşasa da, Kürtler konusunda genellikle mutabakat içinde hareket etmiştir. Kürtlerin, sınırları içinde yaşadığı bu ülkeler, zaman zaman birbirlerine karşı Kürt isyanlarını da gayri resmi yollardan desteklemişlerdir. Ancak, her dört ülke, kendi iç kaygılarından dolayı diğerlerinin Kürtleri hakkında işbirliği içinde davranmış ve bu davranış her parçadaki Kürtler gibi Türkiye’deki Kürtlerin de kendi devletleri ile entegre olmalarını olumsuz etkilemiştir. Bu açıdan Türkiye’nin dış Kürtlere yaklaşımı ülke içindeki Kürtlerin algısında olumsuz anlamda önemli bir algı verisi olmuştur. Algının arkaplan inşasında bu olgunun etkisi önemlidir. Özellikle Türkiye’de siyasi söylemde ve medyada, son yıllara kadar Irak Kürdistan Bölgesindeki liderlere karşı sergilenen olumsuz tavır halkın hem Türk hem de Kürt kökenlileri için, birbirine karşı güçlü algılar oluşmasına neden olmuştur. Aynı tavrın Suriye’deki (Rojawa) Kürtlere karşı bugün dahi sergilenmesi Kürtlerin hem devlete güvenini sarsmakta hem de Türklerin kardeşlik söyleminin samimiyetini sorgulamalarına neden olmaktadır.

Türkiye’de Kürtler, kendilerini Türkler ile mukayese ettiklerinde, birçok açıdan eşit olmadıkları yönünde bir algıya sahiptirler. Bu eşitsizlik algısı anadilinde eğitim başta olmak üzere, istihdam, gelir düzeyi, siyasi katılım, yargı veya devletin bazı kilit konularına yükselmede fırsat eşitsizliği gibi bulgular ile doğrulanmaktadır. Algıda halk olarak Türkler, Kürtlerin her açıdan kendilerine eşit olduklarını hatta cumhurbaşkanı dahi olduklarını söyleseler de, Kürtler bu konulara ancak kimlik taleplerinden vazgeçerek Türkleşmek kaydıyla gelebildiklerini, buna rağmen General, Büyük Elçi vs. olmuş bir Kürt kökenli olmadığını ileri sürerler. Algıdaki bu ayrıklık toplumun Türk ve Kürt kesimlerinin birbirlerini anlamasını zorlaştırmaktadır.

Ülkenin batısında yaşayan Türk kökenli çoğunluk halkın algılarını şekillendirmede, son otuz yıldır eylemleri ile PKK de çok önemli bir belirleyicidir. Bu kesim için Kürt sorunu tarihsel bağlam bilgisinden habersiz olarak PKK'nin ülkeyi bölme girişimine indirgenmektedir. PKK ile güvenlik güçleri arasındaki çatışmalar hem Türklerden hem de Kürtlerden birçok cenazeye neden olmuştur. Cenazeler hem devlet hem de Kürt siyasi hareketi tarafından, kendi tezlerini meşrulaştırmak amacıyla sembolleştirilmiş ve siyasi propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Birbirinden farklı olsa da her iki kesimin algılarının arkaplan inşasında cenazelerin önemli bir etkisi vardır. Bu etki hem saha çalışmalarındaki ifadelerde hem de otuz yıllık süreç içinde kitle eylemlerinde gözlenmiştir.

Kürt sorununun algısını inşaada ikinci sosyalizasyonun en önemli aracı olan eğitim sistemi başlı başına önemli bir yere sahiptir. Buna ilaveten yargının Türk ve Kürtlere, özellikle siyasi nitelikli davalarda ve faili meçhul cinayetlerin faillerini bulma ve yargılamada sergilediği yaklaşım algının önemli bir verisidir. Çatışmalı süreç (1984-2012) boyunca yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalan Kürtlerin pratik mağduriyetleri ve devletin mültecilere veya dış Türklere gösterdiği desteği Kürtler söz konusu olduğunda göstermemesi algının arkaplanındaki bir başka önemli olgudur. Bütün bu süreçlerde özellikle ülkenin batısındaki Türk kökenli halk algısını şekillendirmede medyanın çok önemli bir işlevi vardır. Medya ağırlıklı olarak devletin resmi söylemine uygun bir bilgilendirme yapmış ve çoğunlukla bu resmi söylemin propaganda aracı olarak araçsallaşmıştır.

Bugünkü Kürt sorunu algısı, yukarıda belirtilenlere benzer birçok olgu, olay ve aktörün katkısıyla, ağırlıklı olarak devlet belirleyiciliğinde ve son otuz yılda eylemleri ile PKK'nin de belirleyici olduğu doksan yıllık süreci kapsayan bir toplumsal inşadır. Bu süreç 1924'ten başlayarak günümüze değin, her biri bir önceki referans şablonlarının etkisiyle yorumlanan ve anlama kavuşturulan, birbirinin üzerine lahana yaprakları gibi sarılmış, her defasında sadece en son katmanın görüldüğü bir haldedir. Bu algıyı geçmişteki inşa sürecinden bağımsız olarak anlamak ve açıklamak mümkün gözükmemektedir. Bu açıdan Kürt sorunu algısını açıklamaya veya anlamaya yönelik her girişim bu arkaplandaki inşayı dikkate almak durumundadır.

1993'te ilk kez cumhurbaşkanı Turgut Özal Kürt sorununu, Kürtlerin mevcudiyetini inkârdan vazgeçerek bazı temel hak ve özgürlüklerin tartışılacağı, güvenlikçi perspektifin dışında bir çözüm girişiminde bulundu. Ancak bu girişimi, resmi milliyetçiliği içselleştirmiş ve kurumsallaştırmış yapı tarafından destek görmedi. Bu girişim kendisi dâhil bu projenin önemli aktörleri arasında olan Adnan Kahveci, Eşref Bitlis, Bahtiyar

Aydın gibi kişilerin şaibeli ölümleri ve PKK içindeki bir grubun Bingöl’de silahsız 33 askeri kurşuna dizmesi sonucu akamete uğratıldı. 1999’da Öcalan’ın yakalanıp Türkiye’ye getirilmesine kadar, MİT ve Askeri İstihbarat aracılığıyla siyasi liderlerin benzer girişimleri örtülü şekilde denedikleri sonradan literatüre yansımıştır. Tüm bu girişimler 1924’ten itibaren inşa edilmiş algıların etkisiyle gerek devleti oluşturan kurumsal yapının içindeki askeri, yargı ve kamu hizmeti bürokrasisinin kadroları, gerekse siyasi partilerin seçmen tabanını oluşturan geniş halk kitlelerinin direnci ile karşılandığından, cesur adımlara dönüşmeden sonlanmıştır. Devlet süreç içinde Kürt sorunu üzerinde öylesine bir algı inşa etti ki, sorunu güvenlik araçlarının dışında başka bir yöntemle çözmeye kalkıştığında, kendi inşa ettiği ve sürekli pekiştirdiği algı önüne en büyük engel olarak çıkmaktadır.

1999-2009 döneminde Öcalan’ın İmralı Adasında mahkûmiyetini çektiği süreçte istihbarat birimleri PKK’nin silah bırakılmasına yönelik bir takım görüşmeler yapmış olsalar da, çözüm yönünde ciddi bir girişim olmamıştır. PKK 1999’da Öcalan’ın çağrısı üzerine sınır dışına çekilmiş ve 2004’e kadar çatışmasız birkaç yıl yaşanmıştır. 2004’ten itibaren tekrar çatışmalı süreç başlamış ve taraflar birbirine askeri araçlar ile geri adım attırmak için şiddetin dozunu bir hayli yükseltmiştir.

2009 yılında AK Parti Hükümeti, halk arasındaki ifadesi ile “Kürt Açılımı”nı başlatmış, dönemin İçişleri Bakanı Beşir Atalay çalışmaların koordinasyonunu sağlamakla görevlendirilmiştir. Bu süreç içinde MİT görevlileri Öcalan ve diaspora Kürtleri ile görüşmeler yapmış, Kürtlerin birtakım taleplerinin karşılanması karşılığı, adım adım PKK’nin silah bırakacağı bir mutabakat sağlanmıştır. Bunun üzerine 19 Ekim 2009 tarihinde Habur’dan 8 PKK militanı silahsız şekilde askeri kıyafetleri ile teslim olmuş, Habur’da kurulan mahkemede yargılanıp serbest bırakılmışlardır. BDP’nin organizasyonu ile büyük bir halk kitlesi gelenleri karşılamış, gelen PKK’liler seçim otobüsü üzerinde halka hitap etmiş ve bu görüntüler ulusal medyada günlerce geniş şekilde yayınlanarak ülkenin batısında “devlet PKK’ye teslim oldu” algısı oluşmuştur. Karşılamadaki gereksiz abartıya ilaveten medyanın alana sokulması ve hiçbir kısıtlama getirilmeden uzun süre yayın yapmalarına izin verilmesi, algının dikkate alınmadığı tam bir acemilik örneği olarak iyi niyetli bu girişimi de akamete uğrattı. Oluşan tepkiden dolayı taraflar geri adım attı ve karşılıklı suçlamalar ile tekrar bir sessizlik ve ardından çatışmalı ortam geri geldi. 14 Eylül 2011’de MİT ile Kürt siyasi hareketinin temsilcilerinin Oslo’da görüşmeleri sürdürdükleri basına yansıdı. Anlaşılan bu arada taraflar girişimlerini sürdürmüştü, ancak görüşme

tutanaklarının basına yansması ile tekrar kemikleşmiş algının direnci en şiddetli şekilde ortaya çıkmıştı.

2012 sonlarında AK Parti Hükümeti “Çözüm Süreci” adıyla tekrar bir girişim başlatmıştır. Çözüm sürecinde İmralı’da Öcalan ile yapılan görüşmeler ekseninde karşılıklı bir dizi adımlar atılmıştır. 21 Mart 2013 tarihindeki geniş katılımlı Nevruz kutlamaları sırasında Öcalan’ın mesajı halka okunmuş, bu mesajda PKK’nin sınır dışına çekilmesinden başlayarak, karşılıklı adımlar sonucu ileride silah bırakmasına ve sorunun siyasi zeminde çözülmesine varacak bir niyet beyanı ifade edilmiştir. Bu gelişmeleri takiben PKK Mayıs ayında çekilmeye başlamış, hükümet tarafında da demokratikleşme paketleri adı altında bazı adımlar atılmış, Akil İnsanlar mekanizması kurulmuş ve ülkenin yedi bölgesinde geniş kesimlerin görüşleri alınmış, kamuoyunda sürece yönelik önemli bir destek ve memnuniyet olduğu medyaya yansmıştır. Her şeyden önce süreç başladığından beri 15 aydır bir çatışma yaşanmamış ve bu durum tüm kesimler tarafından memnuniyetle karşılanmaktadır. Geline nokta PKK, birliklerinin büyük kısmını, hükümetten gerekli adımlar atılmadığı gerekçesiyle sınır dışına çıkarmamıştır, ancak taraflar karşılıklı eleştirilere rağmen çözüm sürecinden vazgeçmemişlerdir. Ancak bu son girişimin de istenilen hızda ilerlememesinin ardında, ülkenin batısındaki Türk kökenli halkın tepkisinden duyulan kaygı net olarak görünmektedir. Hükümet bu yöndeki her adımda CHP ve MHP’nin yoğun eleştirilerine maruz kalmakta, bu eleştirilerin seçimlerde kendisine sunulan halk desteğini azaltacağı endişesi ile cesur adımlar atamamaktadır. Muhalefetin bu yöndeki eleştirilerinin halkta kolaylıkla karşılık bulmasını sağlayan uygun bir algı zemini mevcuttur. Bu zemin devletin belirleyiciliğinde doksan yıllık süreçte birçok olgu, olay ve aktörün etkisi ile inşa edilmiştir. Çokkültürlülük temelinde tüm tarafların içtenlikle destekleyeceği çözüm girişimlerinin nihai amacına ulaşması bu algıların yönetilmesine bağlıdır.

Bir algının yönetilmesi, aslında bir algının inşa edilmesidir. Şayet bir konuda mevcut bir algı yok ise, o konuda bir algı ilk kez inşa edilir ve yönetilir. Fakat şayet bu örnekteki gibi bir algı mevcut ise, o algının yönetilebilmesi için, eskisinin yerini alacak yeni bir algı inşa edilir. Yani o konudaki algı yeniden inşa edilir. Yeniden inşa, eski algının iskeletini teşkil eden tüm önemli parçaların yenileri ile değiştirilmesini gerektirir. Çalı Metaforu ve Cadeceus Metaforu aracılığı ile açıklanan Kürt sorunu algısının, devlet belirleyiciliğinde objesinden nasıl farklı bir görüntü oluşturmuş olduğu ve bu farklılaşmanın doksan yıllık bir süreçte hangi olgu, olay ve aktörler aracılığı ile inşa edilmiş bir arkaplanın olduğu bu çalışmada ortaya konuldu. Mevcut algının nasıl inşa edilmiş olduğunu ve nelerden oluştuğunu bilmek, yeniden inşa için nelerin değiştirileceği bilgisini vermektedir.

Türkiye’de Kürt sorununun çözüm sürecinde algının yeniden inşası için, hali hazırda kullanılabilir uygun zemin de mevcuttur. Her şeyden önce hem Türklerde hem de Kürtlerde gelecekte de birlikte yaşama isteği ve iradesi kamuoyu araştırmalarına yansımaktadır. Hiçbir araştırmaya ihtiyaç duymayacak açıklıkta veriler, günlük toplumsal yaşamın basit bir gözlemi ile kolaylıkla görülebilmektedir. Her şeyden önce iki kesim coğrafi olarak ülkenin her bölgesinde rahatlıkla iç içe yerleşmiş ve sorunsuz şekilde günlük yaşamını sürdürmektedir. Aynı mekânları kullanmanın getirdiği komşuluk ilişkileri sorunsuz şekilde sürmektedir. Türkler ve Kürtlerin birbirlerine karşı kapalı gruplar oluşturmadıklarının en çarpıcı örneklerinden biri de kesimler arasında önyargısız şekilde çok sayıda evlilik ilişkisinin hala da sürdürülüyor olmasıdır. Her iki kesimin din üzerinden de çok güçlü aidiyet bağları vardır ve ortak tarihlerinde bu dindaşlık, Türkler ve Kürtlerin işbirliklerinin en önemli zeminidir. Ülkenin batısında inşa edilmiş algının etkisiyle hâkim olan korkuların aksine, Kürtler eşit vatandaşlık ortamının sağlanması koşulu ile Türkiye Cumhuriyetinin ortak değerleri konusunda bir itirazda bulunmamaktadırlar.

Türkiye’de Kürtlerin Türkler ile eşit olmasının, Türk resmi milliyetçiliği üzerinden iktidarını yeniden üreten bir elitin dışında, halk olarak Türklere kaybettireceği hiçbir şey yoktur. Halkın direnci devlet belirleyiciliğinde inşa edilmiş algılardan kaynaklanmaktadır ve bu algılar mevcut zeminde yeniden inşa edilebilir. Yeniden inşaada empatinin yapılabilmesi için temas etkinlikleri, ortak değerler, ortak ilişkiler, ortak tarih, eğitim sistemi, medya, spor ve sanat gibi birçok araç eş zamanlı olarak kullanılarak algı yönetimi sağlanabilir. Böylece çözüm girişimleri geniş halk kesimleri tarafından, direnç ile karşılanmak bir yana, destek görerek güvenli şekilde belirli bir süreç içinde nihai amacına ulaştırılır.

KAYNAKÇA

- 1982 Anayasası, *Yeni Anayasa 1982*, Serhat Kitap Yayın Dağıtım, 1992 İstanbul.
- Ağaoğulları, Mehmet A. (2009), *Kent Devletinden İmparatorluğa*, İmge Kitabevi 2009 Ankara
- Ağaoğulları, Mehmet A., ve Köker, L. (2009), *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge Kitabevi Ankara
- Ağırdır, B. (2013) **AKP, Habur Krizinde Neden Yalnız Kaldı?**. 12 Eylül 2013 tarihli T.24 internet gazetesinden
- Ağırdır, B. (2013) **Kürt Sorununa Çözüm Sürecinin Neresindeyiz?**. 11.09.2013, www.duzceyerelhaber.com/Bekir-AGIRDIR/18415-Kurt-sorununa-cozum-surecinin-neresindeyiz adresinden 28 Ekim 2013 tarihinde alınmıştır
- Aker, A. T., Çelik, A. B., Kurban, D., Ünalın, T. ve Yüksekler, H. D. (2006) *Türkiye’de Ülke İçinde Yerinden Edilme Sorunu: Tespitler ve Çözüm Önerileri*. TESEV Raporu 2006
- Akgün, B. (2007), *Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven*, Nobel Yayınları, Ankara
- Alış, A. (2012), **Kürt Etnobölgesel Hareketinin Doğuşu, Kitleleşme Süreci ve Türkiye İşçi Partisi: 1959-1974**, in Derleyenler: B. Ersanlı, G. G. Özdoğan ve N. Uçarlar, *Türkiye Siyasetinde Kürtler: Direniş, Hak Arayışı, Katılım*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Althuser, L. (2008), *Yeniden Üretim Üzerine*, (Çev. E. A. Işık, T. Alp), İthaki Yayınları, İstanbul
- Amedi, B. (1991), *Kürtler ve Kürdistan Tarihi*, I. Cilt, Fırat-Dicle Yayınları, İstanbul
- Anderson, B. (2011), *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, (Çeviren: S. İskender), Metis Yayınları, İstanbul
- Ankara Haber 18 Eylül 2012 **CHP Oslo Görüşmeleri Metnini Açıkladı**. <http://www.ankarahaber.com/haber/CHP-Oslo-gorusmeleri-metnini-acikladi/118370> adresinden 28 Ekim 2013 tarihinde alınmıştır
- Anter, M. (1991), *Hatıralarım*, Yön Yayıncılık, İstanbul
- Anter, M. (1992), *Vakayiname*, Pelé Sor Yayınları, İstanbul
- Aras, B., Aydın, E., Bölme, S. M., Dağı, İ., Dalmış, İ., Ensaroğlu, Y., Ete, H., Küçükcan, T., Özhan, T. ve Yayman, H. (2009) *Türkiye’nin Kürt Sorunu Algısı*. Rapor SETA Yayınları VII, I. Baskı: Eylül 2009, Isbn: 978-605-4023-05-9
- Aristo, (1993), *Politika*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Arvasi, Seyyid A. (2000), *Doğu Anadolu Gerçeği*, Burak Yayınevi, İstanbul

- Atılğan, M. ve Işık, S. (2011) *Cezasızlık Zirhını Aşmak: Türkiye’de Güvenlik Güçleri ve Hak İhlalleri*. TESEV Yayınları, İstanbul
- Aydın, S. (2006), **Azınlık Kavramına İçeriden Bakmak**, in Kaya, A. ve Tarhanlı, T. *Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Surecinde Yurttaşlık Tartışmaları*, TESEV Yayınları İstanbul
- Aydın, S. (2007a), **Dil ve İletişim**, in *Antropoloji*, Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1761, Eskişehir
- Aydın, S. (2007b), **Kültür Kavramı**, in *Antropoloji*, Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1761, Eskişehir
- Aydın, S. (2009) *Amacımız Devletin Bekası: Demokratikleşme Sürecinde Devlet ve Yurttaşlar*. TESEV Yayınları, İstanbul
- Bal, H. (t.y.) **Fenomenoloji**. <http://huseyinbal.com/makaleler/Fenomenolo-Etnomedodoloji.pdf> adresinden 22 Temmuz 2013 tarihinde alınmıştır.
- Balandier, G. (2010), *Siyasal Antropoloji*, (Çev. D. Çetinkasap), İş Bankası Yayınları, İstanbul
- Balibar, E. ve Wallerstein, I. (2007), *İrk Ulus Sınıf*, (Çev. N. Ökten), Metis Yayınları, İstanbul
- Barry, Norman P. (2004), *Modern Siyaset Teorisi*, (Çev. M. Erdoğan, Y. Şahin), Liderte Yayınları, Ankara
- Baudrillard, J. (2013), *Simülakrlar ve Simülasyon*, (Çev. O. Adanır), Doğubatu Yayınları, Ankara
- Bauman, Z. (2003), *Modernlik ve Müphemlik*, (Çev. İ. Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Bauman, Z. (2006), *Küreselleşme, Toplumsal Sonuçları*, Ayrıntı Yayınları 2006 İstanbul
- Bauman, Z. (2009), *Sosyolojik Düşünmek*, (Çev. A.Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Bayrak, E. 11.07.2013 tarihli zaman gazetesi. **Laçiner: İkinci Bir Habur Riski Var; PKK, Süreci Güçlenme Aracı Olarak Görüyor.** www.zaman.com.tr/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=2109519 adresinden 28 Ekim 2013 tarihinde alınmıştır
- Béland, D. and Lecours, A. (2008), *Nationalism and Social Policy; The Politics of Territorial Solidarity*, Published in the United States by Oxford University Press Inc., New York
- Bender, C. (1995), *Kürt Tarihi ve Uygarlığı*, Kaynak Yayınları, İstanbul
- Berberoğlu, E. (1999), *Kod Adı Yüksekova: Susurluk, Ankara, Bodrum Yüksekova Fay Hattı*, Milliyet Yayınları, İstanbul

- Berger, P. (1967), *İnsan ve Dünyasını İnşası*, (Çev. Y.S. Tezel), (y.y.) Ankara
- Berkan, İ. 25. 10.2013 tarihli Hürriyet Gazetesi **Çözüm Süreci: Suçu Birbirimize Atmak Yerine.** www.hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=24977064 adresinden 28 Ekim 2013 tarihinde alınmıştır
- Berlin, İ. (2008), *Kirpi İle Tilki: Seçme Makaleler* (Çev. M. Tunçay, Z. Mertoğlu), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Bilgiç, Mehmet S. ve Akyürek, S (2012), *Türkiye’de Kürtler ve Toplumsal Algular*, BİLGESAM Yayınları, İstanbul
- Bois, T. (1966), *The Kurds*, Published by Khayat book & Publishing Company S.A.L. 90-94 Rue Biss, Beirut, Lebanon
- Bostancı, N. (1999) *Bir Kolektif Bilinç Olarak Milliyetçilik*, Doğan Kitapçılık, İstanbul
- Boztaş, S. (Editör) (2007), (Türköne, M., Özcan, A. N., Laçiner, S., Bulaç, A., Akyol, M., Fırat, Ü. ve Matur, B.), *Kürt Sorunu*, Zaman Kitap, İstanbul
- Brassett, J. (2008), *Cosmopolitanism vs. Terrorism*, CSGR Working Paper, Oct.2008
- Breuer, S. (2010), *Milliyetçilikler ve Faşizmler: Fransa, İtalya ve Almanya Örnekleri*, (Çev. Ç. C. Dikmen), İletişim Yayınları, İstanbul
- Candaş, A. (2010) *Türkiye’de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış*. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, Haziran 2010
- Castells, M. (2008), *Kimliğin Gücü*, (Çev. E. Kılıç), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Cemal, H. (2011), *Kürt Sorununa Yeni Bakış: Barışa Emanet Olun*, Everest Yayınları. İstanbul
- Ceylan, Y. (2012), **Zorunlu Göç ve Suç İlişkisi (Muş Örneği)**. *AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ*, Sayı: 32 Eylül – Ekim 2012
- Coşkun, V (2012), **İnsan Haklarının Kategorileri: Kolektif Haklar**, in *İnsan Hakları ve Demokratikleşme Süreci* (Editörler: İ. Dağı ve E. Gökalp), Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2711, Eskişehir
- Cüceloğlu, D. (1992), *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Çaha, Ö. (2008), *Türkiye’de Seçmen Davranışı ve Siyasi Partiler*, Orion Kitapevi, Ankara
- Çakır, R. (2004), *Türkiye’nin Kürt Sorunu*, Metis Yayıncılık, İstanbul
- Çakmak, H. (2010), *Uluslararası İnsani Sorunlar*, Kripto kitaplar, Ankara
- Çandar, C. (2011) *Dağdan İniş - PKK Nasıl Silah Bırakır? Kürt Sorunu’nun Şiddetten Arındırılması*, TESEV Yayınları, İstanbul

- Çeliktürk, T. (2011), *1989'dan 2009 Yılına, Kürt Sorunu'na İlişkin Kamuoyuna Sunulan Raporların ve Açılımların Çokkültürlülük Literatürü Kapsamında Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli
- Çevik, A. (2010), *Politik Psikoloji*, Dost Kitapevi, Ankara
- Çukurçayır, M. A. (2006), *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi*, Çizgi Kitapevi, Konya
- Demir, F. (2013) **Terör Sorununa Çözüm Aranması Bağlamında "Oslo Görüşmeleri" Tartışması ve Türk Medyasına Yansımaları.** *International Journal of Human Sciences*, 10 (1), 1314-1331. Volume: 10 Issue: 1 Year: 2013
- Denker, M. S. ve Kurubaş, E. (t.y.) **Jeo Politika ve Jeo Strateji Açısından Kürt Konusu, PKK ve Türkiye (II).** www.schoolar.google.com adresinden 13 Haziran 2013 tarihinde alınmıştır.
- Doğan, C. (2011) **XVI. Yüzyıl Osmanlı İdari Yapısı Altında Kürt Emirlikleri ve Statüleri.** *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Mayıs 2011, Sayı:23, ss.31-43.
- Doğan, İ. (2012) **Ulus İnşa Sürecinde Dil Politikaları ve Anadilde Eğitim.** *Eğitim Bilim Toplum Dergisi / Cilt:10 Sayı: 37 Kış: 2012 Sayfa: 113-142*
- Doğru, O. (2012) **Sanık Öğüten Çarklar: İnsan Hakları Açısından Türkiye'de Ceza Adalet Sistemi.** TESEV Yayınları, İstanbul
- Driver, G.R. (t.y.), *Studies in Kurdish History*, Magdalen College, Oxford
- Duverger, M. (2007), *Siyaset Sosyolojisi*, (Çev. Ş.Tekeli), Varlık Yayınları, İstanbul
- Dündar, S. (2006), *Türkiye'de Kürt Sorunu ve Azınlık Tartışmaları*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Dünya Bülten, 28 Aralık 2012 **Bakan Ergün: Habur Süreci Yanlış Değildi.** www.dunyabulteni.net/?aType=haberYazdir&ArticleID=236705&tip=haber, adresinden 25 Ekim 2013 tarihinde alınmıştır
- Düzel, N. (2012), *Silinmek İstenen Bir Hafızanın Peşinde: Kürtler Konuşuyor*, Selis Kitaplar, İstanbul
- Efegil, E. (2011) **Analysis of the AKP Government's Policy Toward the Kurdish Issue.** *Turkish Studies*, Vol. 12, No. 1, 27–40, March 2011DOI: 10.1080/ 14683849. 2011. 563938
- Ehmedê Xani, *Mem u Zin*, Wergêré tipên Latin u Kurdiya xweru: M. Emin Bozarslan (2010) (Latin alfabesine ve günlük Kürtçeye çeviri: M. Emin Bozarslan), Weşanên Deng, Evin Turizm İnş. Yayıncılık Ltd. Şti, Diyarbakır
- Elmas, E. ve Kurban, D. (2011) *İletişimsel Demokrasi-Demokratik İletişim Türkiye'de Medya: Mevzuat, Politikalar, Aktörler.* TESEV Yayınları, İstanbul

- Ensaroğlu, Y. ve Kurban, D. (2011) *Kürtler Ne Kadar Haklı? Türkiye'nin Batısı Kürt Sorunu'na Bakıyor*. Nisan 2011, TESEV Yayınları, İstanbul
- Erbaş, H. (t.y.) **Sosyolojide Fenomenoloji**. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/971/11953.pdf> adresinde 22 Temmuz 2013 tarihinde alınmıştır.
- Erdoğan, İ. (2013), *Medya Sosyolojisi*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2832, Eskişehir
- Erdoğan, M. (2011), *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Orion Kitapevi, Ankara
- Erdoğan, N. (1998) *“Demokratik Soldan Devrimci Yol'a: 1970'lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar”* Toplum ve Bilim, sayı 78
- Eren, E. (2001) *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul
- Ergil, D. (2010), *Kürtleri Anlamak: Güvenlik Politikalarından Kimlik Siyasetine*, Timaş Yayınları, İstanbul
- Ergur, A. (2012), **Kültürün Önemi**, in *Kültür Sosyolojisi*, Anadolu Üniversitesi Yayın No:2318, Eskişehir
- Ersanlı, B. ve Özdoğan, G. G. (2012), **Kürtlerin Türkiye'de Yakın Dönem Siyasi Temsiliyet ve Katılım Mücadeleleri**, in Derleyenler: B. Ersanlı, G. G. Özdoğan, N. Uçarlar, *Türkiye Siyasetinde Kürtler: Direniş, Hak Arayışı, Katılım*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Ersanlı, B., Özdoğan, G. G. ve Uçarlar, N. (2012), *Türkiye Siyasetinde Kürtler*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Eryılmaz, B. (2008), *Bürokrasi ve Siyaset*, Alfa Yayıncılık, İstanbul
- Fırat, B. Ş. (2010), **Kürt Sorunu Bağlamında Eğitim, Kimlik, Çatışma ve Barışa Dair Algı ve Deneyimler: Alan Çalışmasından Notlar**, in Editör: K. ÇAYIR, *Eğitim, Çatışma ve Toplumsal Barış: Türkiye'den Ve Dünyadan Örnekler*, içinde, Tarih Vakfı 2010
- Foucault, M. (2007), *İktidarın Gözü*, (Çev. I. Ergüden), Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Fukuyama, F. (2008a), *Devlet İnşası*, (Çev. D. Çetinkasap) Remzi Kitapevi, İstanbul
- Fukuyama, F. (2008b), *Ulus İnşası*, (Çev. H. Kaya), Profil Yayıncılık, İstanbul
- Fuller, G. E. ve Barkey, H.J. (2011), *Türkiye'nin Kürt Meselesi*, (Çev. H. Kaya), Profil Yayıncılık, İstanbul
- Gammer, M. (2007), *Ethno-Nationalism, Islam and the State in the Caucasus: Post-Soviet Disorder*, This edition published in the Taylor & Francis e-Library, 2007.
- Gellner, E. (2008), *Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev. B. Ersanlı ve G.G. Özdoğan, Hil Yayın, İstanbul

- Gellner, E. (2013), *Milliyetçiliğe Bakmak*, Çev. S. Coşar ve S. Özertürk-N. Soyarak, İletişim Yayınları, İstanbul
- Gerger H. (1995), *Türkiye'nin Düzeni ve Kürt Sorunu*, Bilge Yayınları, İstanbul
- Giddens, A. (2008a), *Sosyoloji*, Kırmızı Yayınları, İstanbul
- Giddens, A. (2008b), *Ulus Devlet ve Şiddet*, (Çev. C. Atay), Kalkedon, (y.y.)
- Giddens, A. (2008c), *Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori*, (Çev. T. Birkan), Metis Yayıncılık, İstanbul
- Gönültaş, M. B. (t.y.) **Bilge Köyü Katliamının, Nefret Suçları Bağlamında Değerlendirilmesi.** www.schoolar.google.com.tr/bilge_koyu_katliami. adresinden 13 Ekim 2013 tarihinde alınmıştır.
- Göregenli, M. (2010) **Psikolojinin Kürt Sorunuyla İmtihanı.** *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, Sayı 3-4, Eylül 2010
- Gunter, M. M. (2004) **The Kurdish Question in Perspective.** *World Affairs*, Vol. 166 No.4 Spring 2004, p. 197-205
- Gündoğan, C. (2012), **Geleneğin Değersizleşmesi: Kürt Hareketinin 1970'lerde Gelenekselle İlişkisi Üzerine**, in Derleyenler: B. Ersanlı, G. G. Özdoğan, N. Uçarlar, *Türkiye Siyasetinde Kürtler: Direniş, Hak Arayışı, Katılım*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Güney, E. (2011), *Cumhuriyet Türkiyesi Kürt Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik
- Gürkaynak, E. Ç. (t.y.) **Toplumsal Temas: Önyargı ve Ayrımcılığı Önlemek İçin Bir Sosyal Değişim Aracı Olarak Kullanılabilir mi?.** Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi (seçbir), www.secbir.org, İstanbul
- Güven, Z. (2012), **Kültür Olgusunun İdeolojik Kullanımları**, in *Kültür Sosyolojisi*, Anadolu Üniversitesi Yayın No:2318, Eskişehir
- Haber7, (2013) **Karayılan PKK'nın Çekileceği Tarihi Açıkladı.** www.haber7.com/guncel/haber/1018334-karayilan-pkknin-cekilecegi-tarihi-acikladi adresinden 04 Kasım 2013 tarihinde alınmıştır
- Habermas, J. (2001a), *İletişimsel Eylem Kuramı*, (Çev. M. Tüzel), Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- Habermas, J. (2001b), *The Postnational Constellation*, Translated, edited and with an introduction by Max Pensky, MIT Press 2001
- Habermas, J. (2005), *Democracy and the Public Sphere*, Pluto Press 345 Archway Road, London N6 5AA and 839 Greene Street, Ann Arbor, MI 48106

- Habermas, J. (2008), *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*, (Çev. M. Beyaztaş), Bakış Yayınları, İstanbul
- Habermas, J. (2009), *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, (Çev. T. Bora ve M. Sancar), İletişim Yayınları, İstanbul
- Habermas, J. (2010), *“İdeoloji” Olarak Teknik ve Bilim*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Heidegger, M. (2008), *Düşüncenin Çağırıldığı*, (Çev. A. Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul
- Heper, M. (2010), *Devlet ve Kürtler*, Doğan Kitap, İstanbul
- Heywood, A. (2010), *Siyaset*, (Çev. B.B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız, Z. Kopuzlu, B. Seçilmişoğlu ve A. Yayla), Liberte Yayınevi, Ankara
- Heywood, A. (2011a), *Siyaset Teorisine Giriş*, (Çev. H.M. Köse), Küre Yayınları, İstanbul
- Heywood, A. (2011b), *Siyasi İdeolojiler*, (Çev. A.K. Bayram, Ö. Tüfekçi, H. İnaç, Ş. Akın ve B. Kalkan), Adres Yayınları, Ankara
- Hobbes, T. (2010), *Leviathan*, (Çev. S. Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Hobsbawm, E. (2010), *1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik*, Çev. O. Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Huntington, P. S. (2006) *Medeniyetler Çatışması*. Vadi Yayınları, Ankara
- Hürriyet Gündem, 07.03.2013 **Erdoğan: İkinci Habur'u Yaşamak İstemiyoruz**. www.hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=22762157 adresinden 28 Ekim 2013 tarihinde alınmıştır
- İnal, K. (2012) **Kürt Sorununun Önemli Bir Boyutu Olarak Dil: AKP Döneminde Kürtçenin Kamusallaşması**. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi / Cilt:10 Sayı:37 Kış: 2012 . s.s. 76-112*
- İnat, K. (2005) **Türkiye’nin Ortadoğu Politikası**. *Ortadoğu Yıllığı 2005*
- Kahraman, A. (2004), *Kürt İsyanları (Tedip ve Tenkil)*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul
- Kalaycıoğlu, E. ve Sarıbay, A. Y. (2009), *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, Dora Yayınları, Bursa
- Kapani, M. (2001), *Politika Bilimine Giriş*, (13. Basım) Bilgi Yayınevi, Ankara
- Karakoç, J. (2009), *Türkiye’nin Dış Politikasında Kürt Sorunu Etkisi: 1980’lerden Bugüne*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Karaman, L. ve Evre, B. (2008) **Türkiye’deki Siyasi Parti Programlarında “Demokrasi” Kavramlaştırmaları: Karşılaştırmalı Perspektifle AKP ve CHP Örnek Olayı**. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 2008 /63

- Karatasoğlu, S. ve Akpınar, M. (2011) **Geçici Köy Koruculuğu Sistemi Üzerine Bir Saha Çalışması: Beytüşşebap Örneği**. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* www.esosder.org ISSN:1304-0278 Güz-2011 Cilt:10 Sayı:38 s.s. 367-396
- Karpat, K. H. (2010), *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş, İstanbul
- Kaya, A. ve Tarhanlı, T. (2006) *Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları*. TESEV Yayınları İstanbul
- Kentel, F., Ahıska, M. ve Genç, F. (2009) *Algular ve Zihniyet Yapıları: Milliyetçilik Eksenini “Milletin Bölünmez Bütünlüğü” Demokratikleşme Sürecinde Parçalayan Milliyetçilik(ler)*. Demokratikleşme Programı, TESEV Yayınları, İstanbul
- Kentel, F., Köker, L. ve Genç, Ö. (2012) *TESEV Demokratikleşme Programı “Yeni Anayasa Sürecini İzleme Raporu (1)”*. İnternet Bağlantısı : [Http://Www.Tesev.Org.Tr/Upload/Publication/Affad164-Be8a-4899-9e63-Aa6310a49614/12057anayasaizleme\(1\)19_03_12.Pdf](http://www.Tesev.Org.Tr/Upload/Publication/Affad164-Be8a-4899-9e63-Aa6310a49614/12057anayasaizleme(1)19_03_12.Pdf) adresinden 19 Aralık 2012 tarihinde alınmıştır
- Keskin, M. (t.y.) **Husrel’in Fenomenolojisine Giriş**. <http://www20.uludag.edu.tr/~felsefet/kaygi/dergieski01/02.pdf> adresinden 22 Temmuz 2013 tarihinde alınmıştır.
- Kıymaz, E. (2010) *Türkiye’nin Kürt Sorununa Yaklaşımında Değişim (1990-2010)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya
- Kirişçi, K. ve Winrow, G. M. (2010), *Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- Kolukırmık, S. (2008) **Türk Modernleşme Sürecinde Merkezin Dönüşümü: Yerelden Küresele Yeni Kimlik Arayışları**. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2008, Sayı:18, ss.133-146
- Korucu, M. S. (2009), *Yabancı Gazetecilerin Gözüyle Kürt Sorunu*, Güncel Yayıncılık. İstanbul
- Köker, L. (2008), *Demokrasi, Eleştiri ve Türkiye*, Dipnot Yayınları, Ankara
- Köse, S. C. (t.y.) **Müzakereci Demokrasi Kuramı ve Toplumsal ve Politik Dönüşümün İmkânları: Kürt Açılımı Üzerine Bir İnceleme**. *Spectrum: Journal of Global Studies* Special Issue pp. 89-115
- Kurban, D. ve Ensaroğlu, Y. (2010) *Kürt Sorunu’nun Çözümüne Doğru: Anayasal ve Yasal Öneriler*. Isbn: 978-605-5832-40-7 TESEV Yayınları, İstanbul
- Kurban, D. ve Sözeri, C. (2012) *İktidarın Çarkında Medya: Türkiye’de Medya Bağımsızlığı ve Özgürlüğü Önündeki Siyasi, Yasal ve Ekonomik Engeller*. TESEV Yayınları, İstanbul
- Kurban, D. ve Yolaçan, S. (2008) *Kürt sorunununun Çözümüne Dair Bir Yol Haritası: Bölgeden Hükümete Öneriler*. TESEV Yayınları, İstanbul

- Kurban, D., Yeğen, M., Ladisch, V. ve Duthie, R. (2012) *Adaletin Kıyısında: 'Zorunlu' Göç Sonrasında Devlet ve Kürtler 5233 sayılı Tazminat Yasası'nın bir Değerlendirmesi – Van Örneği*. TESEV Yayınları ISBN 978-605-5832-95-7 Düzeltilmiş 2. Baskı: Temmuz 2012
- Kutlay, N. (1992b), *İttihat Terakki ve Kürtler*, Beybün Yayınları, Ankara
- Küçükalp, K. (2008), *Batı Metafiziğinin Dekonstrüksiyonu: Heidegger ve Derrida*, Sentez Yayıncılık, Bursa
- Küçükalp, K. (2010), *Hussrel*, Say Yayınları, Ankara
- Kymlicka, W. (2006), *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, (Çev. E. Kılıç), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Kymlicka, W. (2008), *Milliyetçiliğin Geleceği*, in U. Özkırımlı, *21. Yüzyılda Milliyetçilik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Lêvi-Strauss, C. (2007), *İrk, Tarih ve Kültür*, (Çev. H. Bayrı, R. Erdem, A. Oyacıoğlu ve I. Ergüden), Metis Yayınları, İstanbul
- Liotard, J-F. (2007), *Fenomenoloji*, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara
- Marcus, A. (2010), *Kan ve İnanç: PKK ve Kürt Hareketi*, (Çev. A. Alkan), İletişim, İstanbul
- Matur, B. (2011), *Dağın Ardına Bakmak*, Timaş Yayınları, İstanbul
- Mcdowall, D. (1996), *The Kurds*, Minority Rights Group, Report, British Library
- Mengüşoğlu, T. (t.y.) **Fenomenoloji Felsefesi**. <http://journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/felsefe/article/viewFile/15508/14693> adresinden 22 Temmuz 2013 tarihinde alınmıştır
- Milliyet Gazetesi, 17.01.2012, **Habur ve Oslo Sonrası**. www.milliyet.com.tr/Yazdir.aspx?aType=HaberDetayPrint&ArticleID=1489854 adresinden 28 Ekim 2013 tarihinde alınmıştır.
- Milliyet Gazetesi, **Düz Ovada Siyaset**. <http://www.milliyet.com.tr/agar-dan--af-cikisi/siyaset/haberdetayarsiv/08.10.2006/173492/default.htm> adresinden 20 Eylül 2013 tarihinde alınmıştır
- Minorsky, V. (1945) **The Tribes of Western Iran**. Source: *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, Vol.75, No. 1/2 (1945), pp. 73-80 Published by: Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2844282> adresinden 22 Mart 2013 tarihinde alınmıştır
- Minorsky, V., Bois, T., Mackenzie, D.N. (2004), *Kürtler ve Kürdistan* (Çev. K. Fıratlı), Doz Yayınları, İstanbul

- Mora, N. (2008), *Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim*, Editör: Sürüm, Cem Uçan., Aralık 2008, Altkitap (y.y.)
- Nassar, J. R. (2010), *Globalization and Terrorism The Migration of Dreams and Nightmares*, Published in the United States of America by Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Newman, S. (2006), *Bakunin'den Lacan'a: Anti-Otoriteryanizm ve İktidarın Altüst Oluşu*, (Çev. K. Kızıltuğ), Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Nozik, R. (2006), *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, (Çev. A. Oktay), Bilgi İletişim Yayıncılık, İstanbul
- NTVMSNBC 01.10.2013 tarihli **İşte Demokratikleşme Paketi** başlıklı haber, www.ntvmsnbc.com adresinden 04 Kasım 2013 tarihinde alınmıştır
- Olson, R. (2008), *Kuzey Irakta Kürt Devleti Oluşumu ve Milliyetçilik*, (Çev. M. Ataman) Orion Kitabevi, Ankara
- Oran, B. (2004) *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama*. TESEV Yayınları, İstanbul
- Oran, B. (2006) *Türkiye İnsan Hakları Bilançosu 2005 İzleme Raporu*. TESEV Yayınları, İstanbul
- Ortaylı, İ. (2010), *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul
- Öktem, Ü. (2005) **Fenomenoloji ve Edmund Husserl'de Apaçıklık (Evidenz) Problemi**. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 45,1 (2005) ss. 27-55
- Örs, H. B. (2007), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Özcan, A. K. (2006), *Turkey's Kurds A Theoretical Analysis of the PKK and Abdullah Öcalan*, First published 2006 by Routledge 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon OX14 4RN Simultaneously published in the USA and Canada by Routledge 270 Madison Ave, New York, NY 10016
- Özdemir, C. 16 Ocak 2013 tarihli Radikal Gazetesi, **Habur Süreci Nasıl Baltalandı?**. www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=haberyazdir&articleid=1117064 adresinden 28 Ekim 2013 tarihinde alınmıştır
- Özdemir, M. Ç. (2005), *Çok Kültürlülük ve Türkiyelilik*, Tekağaç Kitap Basım, Yayım, Ankara
- Özer, A. (2011), *Beş Büyük Tarihi Kavşakta Kürtler ve Türkler*, Hemen Kitap. İstanbul
- Özoğlu, H. (2005), *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*, Çev. N. Özok-Gündoğan ve A. Z. Gündoğan, Kitap Yayınevi, Ankara
- Parekh, B. (2002), *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Kültürel Çeşitlilik ve Siyasal Teori*, (Çev. B. Tanrıseven), Phoenix Yayınevi, Ankara

- Platon, *Devlet*, Remzi Kitapevi, 1992 İstanbul
- Poggi, G. (2008), *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, (Çev. A. Babacan), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Poloma, M. (2011), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (Çev. H. Erbaş), Palme Yayıncılık, Ankara
- Puri, J. (2004), *Encountering Nationalism*, Blackwell Publishing, U.K. and 350 Main Street, Malden, MA 02148-5020, USA
- Rousseau, J-J. (2001), *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, (Çeviri: İLERİ Rasih Nuri), Say Yayınları, İstanbul
- Rousseau, J-J. (2009), *Toplum Sözleşmesi*, (Çev. V. Günyol), İş Bankası Yayınları, İstanbul
- Sabah Gazetesi, 11 Aralık 2009 tarihli **Kürt Sorunundan Dolayı Kapatılan Partiler**. Başlıklı haber. www.sabah.com.tr/Siyaset/2009/12/11/kurt_sorunu_nedeniyle_10_parti_kapatildi adresinden 24 Eylül 2013 tarihinde alınmıştır
- Sancar, M. ve Aydın, S. (2009) *Biraz Adil, Biraz Değil... Demokratikleşme Sürecinde Toplumun Yargı Algısı*. TESEV Yayınları, İstanbul
- Sartori, G. (1996), *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Çev. T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan), Yetkin Yayınları, Ankara
- Sarup, M. (1997), *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm*, (Çev. A. B. Güçlü), Bilim ve Sanat Yayınları/Ark, Ankara
- Schopenhauer, A. (2009), *Hukuk, Ahlak ve Siyaset Üzerine*, Say Yayınları, İstanbul
- Schrag, C. O. (2006) **Heidegger Felsefesinde Fenomenoloji, Varlıkbilim ve Tarih**. Çev. S. Şen. *ÇTTAD*, V/13, (2006/Güz), s.s. 205–215 http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/pdf/13ncusonhali/14-S13_ceviri_%20heideggervetarih_205-215.pdf adresinden 22 Temmuz 2013 tarihinde alınmıştır
- Schutz, A. (1945) **On Multiple Realities**. *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 5, No. 4 (Jun., 1945), pp. 533-576
- Schutz, A. (1967) **The Phenomenology of the Social World**. Evanston, IL: Northwestern University Press, 1967. Copyright © 1967. Reprinted by permission of Northwestern University Press. *Contemporary Sociological Theory*, Third Edition. Edited by Craig Calhoun, Joseph Gerteis, James Moody, Steven Pfaff, and Indermohan Virk. Editorial material and organization © 2012 John Wiley & Sons, Ltd. Published 2012 by John Wiley & Sons, Ltd.
- Searle-White, J. (2001), *The Psychology Of Nationalism*, Published 2001 by PALGRAVE 175 Fifth Avenue, New York, N.Y. 10010 and Houndmills, Basingstoke, Hampshire, England RG21 6XS.

- Sennet, R. (2010), *Kamusal İnsanın Çöküşü*, (Çev. S. Durak ve A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Sevim, N. H. (2007) **Peter Berger**. *Sosyoloji Notları*., Ekim-Kasım-Aralık 2007 Ankara
- Smith, A. D. (2013), *Milliyetçilik*, Çev. Ü. H. Yolsal, Atıf Yayınları, Ankara
- Smith, A. D. (2003), *Nationalism and Modernism*, Taylor & Francis e-library
- Smith, A. D. (2010), *Milli Kimlik*, Çev. B. S. Şener, İletişim Yayınları, İstanbul
- Solgun, C. (2013) **Sürecin Önünü Açmak İçin**. www.duzceyerelhaber.com/cafer-solgun/19556-surecin-onunu-acmak-icin adresinden 28 Ekim 2013 tarihinde alınmıştır
- Stelya, N. (2013), *Türkiye'nin Milliyetçilikle İmtihanı*, Kalkedon Yayınları, İstanbul
- Svistunova, İ. (2010) **Irak Faktörünün Türkiye'nin Orta Doğu Politikasına Etkisi (1990-2008)**. *Ortadoğu Analiz*, Şubat'10 Cilt 2 - Sayı 14 s.s.74-84
- Şahin, B. (2006) **Türkiye'nin Avrupa Birliği Uyum Süreci Bağlamında Kürt Sorunu: Açılımlar ve Sınırlar**. in Kaya, A. ve Tarhanlı, T. (2006). *Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları*. TESEV Yayınları, İstanbul
- T.24 28 Şubat 2018 tarihli, **İşte İmralı Görüşmesinin Tutanaklarının Tam Metni! – Özel Dosya**. başlıklı yazı www.t24.com.tr/haber/iste-imralidaki-gorusmenin-tutanaklari/224711 adresinden 28 Ekim 2013 tarihinde alınmıştır
- Tahmaz, H. (2009), *Kürt Sorununa Çözüm Önerileri*, Kalkedon Yayınları, İstanbul
- Taraf Gazetesi 14. Eylül 2011 tarihli, **PKK-MİT Gizli Görüşmeleri Tam Metni** başlıklı yazı, www.taraf.com.tr/haber/pkk-mit-gizli-gorusmeleri-tam-metin.htm adresinden 28 Ekim 2013 tarihinde alınmıştır
- TESEV (2006) *Güvensizlik Mirasının Aşılması: Devlet ve Yerinden Edilmiş Kişiler Arasında Toplumsal Mutabakata Doğru” BM Genel Sekreteri'nin Yerinden Olmuş Kişiler Özel Temsilcisi'nin Türkiye Ziyaretinin Ardından Yaptığı Tavsiyelerin Yaşama Geçirilmesiyle İlgili Güncelleme*. TESEV Yayınları Haziran 2006, İstanbul
- TESEV (2012) *Anayasaya Dair Tanım ve Beklentiler , Saha Araştırması – 2012* http://www.Tesev.Org.Tr/Upload/Publication/0f2d3c0e-0668-46c3-B4a9-786275208f85/12602anayasaanket14_11_12web.Pdf adresinden 18 Aralık 2012 tarihinde alınmıştır
- Timetürk Haber 16 Şubat 2013 tarihli **Hüseyin Çelik: Habur Süreci Bir Yol Kazasıydı** başlıklı yazı, www.timeturk.com/tr/2013/02/16/habur-sureci-bir-yol-kazasiydi.html adresinden 28 Ekim 2013 tarihinde alınmıştır
- Toptaş, E. (2009), *21. Yüzyılda Savaş*, Kripto Kitaplar, Ankara

- Touraine, A. (2002) *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?*, Çev. O. Kunal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Türküne, M. (2007), *Siyaset*, Lotus Yayınları, Ankara
- Uçarlar, N. (2012), **Kürtçenin Direnişi ve Siyasalın Geri Dönüşü**, in Derleyenler: B. Ersanlı, G. G. Özdoğan ve N. Uçarlar, *Türkiye Siyasetinde Kürtler: Direniş, Hak Arayışı, Katılım*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Uçarlar, N. ve Derince, M. Ş. (2012) **Türkiye’de Anadili Sorunu: Kürt Öğrencilerin Deneyimleri**. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi* Cilt: 10 Sayı: 37 Kış: 2012 ss. 21-51
- Uçum, M., Perinçek, M., Elçi, T., Pişkin, L., Uras, U., Tanrıku, N. ve Keskin, E. (2012) *Siyasi Faili Meçhul Cinayetler ve Kayıplarda Devletin Rolü ve Sorumluluğu Sorunu”, Geçmişle Yüzleşme ve Mevcut Davalar, TESEV Demokratikleşme Programı, Değerlendirme Raporu*. TESEV Yayınları, İstanbul
- Ulusoy, M. D. (2011), **Post-Yapısalcılık: Michel Foucault ve Jacques Derrida**, in Editör: A. Gürgün Baran ve S. Suğur, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2308, Eskişehir
- UNESCO <http://www.unesco.org/culture/languages-atlas/index.php> adresinden 20 Eylül 2013 tarihinde alınmıştır
- Uslu, N. (2010) **Türkiye’nin Yeni Orta Doğu Yaklaşımı**. *bilig*, Kış / 2010, Sayı 52: ss. 147-180
- Uygun, O. (2012). *TESEV İyi Yönetişim Programı, “Yeni Anayasada Yerel ve Bölgesel Yönetim İçin Öneriler*. [Http://www.Tesev.Org.Tr/Upload/Publication/5e5b49fc-5ec9-4fbf-Bd37-85f7d0c984df/12249yenianayasarapor10_05_12rev2.Pdf](http://www.Tesev.Org.Tr/Upload/Publication/5e5b49fc-5ec9-4fbf-Bd37-85f7d0c984df/12249yenianayasarapor10_05_12rev2.Pdf) adresinden 19 Aralık 2012 tarihinde alınmıştır
- Uygun, N. (2007), *Edmund Husserl’de Başkasının Ben’i Sorunu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Ünlü, S., Kirel, Ç., Kahyaoğlu, A. ve Gökdağ, R. (2009) *Sosyal Psikoloji*, Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1570, Eskişehir
- Vatan Gazetesi, 17 Haziran 2010 tarihli **Habur Süreci Nasıl Gelişti?** Başlıklı yazı, www.haber.gazetevatan.com/Haber/311851/1/Gundem adresinden 28 Ekim 2013 tarihinde alınmıştır
- Wallece, R. A. ve Wolf, A. (2004), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (Çev. L. Elburuz ve M. R. Ayas), Punto Yayıncılık, İzmir
- Williams, R. (2003), *Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim*, (Çev. A. U. Türkbağ), Dost Kitapevi Yayınları, Ankara
- Williams, R. (2007), *Anahtar Sözcükler*, (Çev. S. Kılıç), İletişim Yayınları, İstanbul
- Yayla, A. (2008), *Siyasi Düşünce Sözlüğü*, Adres Yayınları, Ankara

- Yayman, H. (2011), *Türkiye'nin Kürt Sorunu Haftzası*, Doğan Kitap, İstanbul
- Yayman, H., Yalsızuçanlar, S., Bilgen, A., Saygın, S., Kızıldaş, E., Beytar, E., Karaman, H., Nişanyan, S., Yıldırım, E., Ramazanoğlu, Y., Soydan, M. A., Cihan, T., İpekçi, L., Acar, M., Haşimi, H., Özdemir, H., Balta, A., Altan, M., Atalay, O., Kayan, R., Nasır, N., Özhan, T., Ete, H., Avcı, G. ve Solgun, C. (2009), *Kürt Sorunu: Acil Sorun, Gerçekçi Yaklaşım*, Birey Yayıncılık, Ankara
- Yeğen, M. (2011), *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Yeğen, M. (2012a), *İngiliz Belgelerinde Kürdistan 1918-1958*, Dipnot Yayınları,
- Yeğen, M. (2012b), *Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürtler*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Yeğen, M. (2012c), *Son Kürt İsyanı*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Yıldırım, Y. (2007) **Edmund Husserl, Felsefe ve Fenomenoloji. Sosyoloji Notları**, Ekim-Kasım-Aralık 2007 Ankara
- YSK <http://www.ysk.gov.tr/ysk/2011KesinSonuc.html> adresinden 20 Eylül 2013 tarihinde alınmıştır
- YSK <http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/2011MilletvekiliSecimi/turkiye/milletvekilisayisi.pdf> adresinden 20 Eylül 2013 tarihinde alınmıştır
- Yuval-Davis, N. (2008), **Aidiyetler: Yerlilik ile Diaspora Arasında**, in U. Özkırımlı, *21. Yüzyılda Milliyetçilik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Zeydanoğlu, W. (t.y.) **Beyaz Türk'ün Yüğü: Oryantalizm, Kemalizm ve Türkiye'de Kürtler**. www.schoolar.google.com/beyaz_turkun_yuku adresinden 15 Haziran 2013 tarihinde alınmıştır
- Zeyrek, S. (2013) **Millî Mücadele Sürecinde Türk-İngiliz Rekabeti: Kürt Sorunu. Türkiyat Mecmuası**, C.23/Bahar, 2013
- Zizek, S. (2007), *Gıdıklanan Özne: Politik Ontolojinin Yok Merkezi*, (Çev. Ş. Can), Epos Yayınları, Ankara
- Zizek, S. (2008), *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, (Çev. T. Birkan), Metis Yayınları, İstanbul
- Zizek, S. (2009), *Biri Totalitarizm mi Dedi?* (Çev. H. Nalçaoğlu), Epos Yayınları, Ankara
- Zürcher, E. J. (2011), *İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye'de Etnik Çatışma*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Zürcher, E. J. (2012), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (Çev. Y. Saner), İletişim Yayınları, İstanbul

EKLER

EK-1: Standart Soru Formu

1. Soru : Türkiye'deki Kürt sorununu nasıl tanımlarsınız?
2. Soru : Sizce bir Kürt milliyetçiliği var mı? Varsa sebebi/leri nedir?
3. Soru: Sizin Kürtler hakkındaki genel algınız nedir? Kürt deyince ilk aklınıza gelen nedir?
4. Soru: Cumhuriyet tarihi içinde Kürt kimliğine yönelik politikalar, (örneğin; Kürt diye bir topluluğun olmadığına dair inkâr, yasaklama ve bu politikaların eğitim, medya ve siyasi söylem ile desteklenmesi) Kürt algısını nasıl etkilemiştir?
5. Soru: Türkiye Kürtlerle büyür mü bölünür mü?
6. Soru: Türkler ve Kürtler her konuda eşit midir?
7. Soru: Kürtlerin hangi talepleri makul, hangileri Türkiye'yi bölme riski içeriyor?
8. Soru: PKK'yı nasıl değerlendiriyorsunuz?
9. Soru: Kürt'lerin anadilde eğitim taleplerini nasıl karşılıyorsunuz?
10. Soru: Benzer bir durumda sizin tepkiniz veya talepleriniz ne olurdu ve bunları nasıl ifade ederdiniz?
11. Soru: Kürt kimliğinin ve kültürünün Türk kimliği ve kültürü gibi devlet kaynaklarıyla desteklenmesi ve geliştirilmesi gerektiğine inanıyor musunuz? Aksi halde kaybolma riski var mı?
12. Soru: Ulus devlet olmazsa olmaz mı?
13. Soru: Mevcut hükümetin görüşmelerle çözüm çabasını, bunu oslo/habur sürecinden farkını değerlendirir misiniz?
14. Soru: Şehit cenazeleri Kürt sorununun çözümünü ve Kürt algısını nasıl etkiliyor?
15. Soru: Siyasilere, özellikle şimdi mecliste grubu olan MHP, BDP, CHP ve AK Parti liderlerini ve kadrolarını değerlendirecek olursak, Kürt sorunu konusundaki söylemini nasıl buluyorsunuz?
16. Soru: Yargı Kürtler ile Türklere aynı mı yaklaşıyor?
17. Soru: Karar verenler ile bedel (can, mal, tanidik ve akrabalarından) verenler aynı mı? (E/H 'ra göre soruna ve çözüme yaklaşım ne olurdu?)
18. Soru: Sizce Kürtlerin Türkler hakkındaki genel algısı nedir?
19. Soru: Türklerin/Kürtlerin yerinde siz olsaydınız, yani Kürtler ve Türklerin rolleri değişseydi bir Türk/Kürt olarak talebiniz, tepkiniz, ne ve nasıl olurdu?
20. Soru: Türkiye'de Kürtler "öteki" veya "zenci" midir? Bu konudaki görüşünüz nedir? Görüşünüzü destekler nitelikte bir olay yaşadınız veya tanık oldunuz mu?
21. Soru: Türkiye'nin Kürtlerin kimlik talepleri konusunda, geçmişte veya şimdi, komşularıyla (İran, Irak ve Suriye) ile ittifak içinde davrandığını düşünüyor musunuz? Böyle ise bunu nasıl karşılıyorsunuz?
22. Soru: Sizce Kürtlerin siyasal hayata katılımı zorlaştırılıyor mu? Zorlaştırılıyorsa bunun sorunun çözümüne yansması nedir?
23. Soru: Sizce bu konudaki ideal yaklaşım ne olmalıdır? Çözüme katkısı ne olur?
24. Soru: Kürtler kendi kimlikleri ile devlette yükelebiliyor mu, mesela vali, general, büyük elçi, müsteşar vs. olabiliyor mu? Bu konudaki değerlendirmeniz nedir?
25. Soru: PKK Üyelerinin cenazelerine yaklaşımınız nedir? Nasıl davranılmalı?
26. Soru: Türk ve Kürt kardeşliğinin olabileceğini, sürdürülebileceğini ne ölçüde mümkün görüyorsunuz?
27. Soru: Sorunun çözümünde etkili görülen aktörler kimler: Kim en etkili, kim bu sorunu çözebilir veya bu sorun tek bir aktörün çözebileceği bir sorun mudur? (Başbakan, Cumhurbaşkanı, AB, İmralı, BDP, STK'lar, ---)
28. Soru: Sizin için din ve etnik kimlik hangisi diğerinden daha önce gelir?
29. Soru: Din bu sorunun çözümünde ne derece ve nasıl etkili olabilir?
30. Soru: Dinin Kürt kimliğinin asimilasyonunda kullanıldığına ihtimal veriyor musunuz?
31. Soru: Türklerle Kürtlerin bir arada barış içinde farklılıklarını bir zenginlik olarak görerek yaşaması için yapılması gerekenler nelerdir?
32. Soru: Ayrıca eklemek istediğiniz bir husus var mı?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : AYDIN, Nurettin
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 15/09/1968 Hakkari
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 05053195090
 e-posta : nurettin.aydin68@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Doktora	Gazi Üniversitesi/Siyaset ve Sosyal Bilimler	Devam Ediyor
Yüksek Lisans	Atılım Üniversitesi/MBA	2004
Lisans	Anadolu Üniversitesi/ İktisat	2002
Lisans	Anadolu Üniversitesi/ Sosyoloji	2013
Lisans	Anadolu Üniversitesi/ Uluslararası İlişkiler	Devam Ediyor
Ön Lisans	Anadolu Üniversitesi/ Halkla İlişkiler	2005
Ön Lisans	Çukurova Üniversitesi/ Elektrik	1988
Lise	Hakkari Endüstri Meslek Lisesi/Elektrik	1985

İş Deneyimi	Çalıştığı Yer	Görevi
2006- Devam Ediyor	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	Tekniker
1990-2006	Türk Telekom	Teknik Uzman

Bildiği Diller

İngilizce, İspanyolca, Kürtçe, Türkçe

Yayımlar

- Aydın, N. (2012). Weberyen Bürokraside Liyakat ve Türk Kamu Bürokrasisinden Bir Kesit: Siyasetin Bürokrasi İronisi **Sayıştay Dergisi**, Sayı:85/ Nisan-Haziran 2012 ss.51-67
- Aydın, N. (2013). Bilgi ve İnternet Çağında Madencilik ekonomisi: Stratejik Bir Adım Olarak Türkiye’de Madencilik e-Borsaları Önerisi. IMCET-2013 **Uluslararası Madencilik Kongresi** Bildiriler Kitabı

GAZİ GELECEKTİR..